

دو فصلنامه (علمی)

حسابداری دولتی

سال هشتم، شماره ۲ (پیاپی ۱۶)، بهار و تابستان ۱۴۰۱

این دو فصلنامه در پایگاه‌های زیر نمایه می‌شود:

- پایگاه استنادی علوم جهان اسلام

www.isc.gov.ir

- پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.com

- بانک اطلاعات نشریات کشور

www.magiran.com

صاحب امتیاز: دانشگاه پیام‌نور

مدیر مسئول: عزیز گرد

سرمدبیر: علی رحمانی

مدیر داخلی: الناز پاک‌خصال

ویراستار و صفحه‌آرا و نمونه خوان: علی رضائی

براساس اعلام دفتر سیاست‌گذاری و امور پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری طی نامه شماره ۲۱۴۸۷۶/۱۸/۳ مورخ ۲۰/۹/۹۶
«دو فصلنامه حسابداری دولتی» از شماره ۳ پاییز و زمستان ۹۴ دارای امتیاز علمی-پژوهشی می‌باشد.

پست الکترونیکی: ga@pnu.ac.ir

نشانی الکترونیکی: <http://gaa.journals.pnu.ac.ir>

تلفن: ۰۲۱۴۴۷۲۲۷۵۷

آدرس پستی دبیرخانه:

تهران، انتهای اتوبان شهید همت، شهرک شهید باقری، بعد از شهرداری منطقه ۲۲، دانشگاه پیام‌نور استان تهران، مرکز تهران غرب،
ساختمان شماره یک، طبقه سوم، اتاق شماره ۵.

شاپا الکترونیکی: X۴۹۸-۲۶۴۵

شاپا: ۴۶۱۳-۲۴۲۳

منشور اخلاقی نشریات علمی-پژوهشی دانشگاه پیام‌نور

این منشور تعهدنامه‌ای است که برخی حدود اخلاقی و مسئولیت‌های مربوط به انجام فعالیت‌های علمی-پژوهشی و چاپ آنها در نشریات را ترسیم می‌کند تا از بروز تخلفات پژوهشی آگاهانه یا ناآگاهانه توسط نویسندگان مقالات پیشگیری نماید. این منشور برگرفته از "منشور و موازین اخلاق پژوهش" مصوب معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایران، موازین انتشاراتی پذیرفته شده بین‌المللی، و تجربیات موجود در حوزه نشریات علمی-پژوهشی است.

۱. مقدمه

نویسندگان، داوران، اعضای هیئت‌تحریریه و سردبیران نشریات موظف هستند تمام اصول اخلاق پژوهشی و مسئولیت‌های مرتبط در زمینه چاپ را دانسته و به آن متعهد باشند. ارسال مقاله توسط نویسندگان، داوری مقالات و تصمیم‌گیری در مورد قبول یا رد مقاله توسط اعضای هیئت‌تحریریه و سردبیر به‌منزله دانستن و تبعیت از این حقوق می‌باشد و در صورت احراز عدم پایبندی هر یک از این افراد به این اصول و مسئولیت‌ها، نشریات هرگونه اقدام قانونی را حق خود می‌دانند.

۲. وظایف و تعهدات نویسندگان (Authors' Responsibilities)

- مقالات ارسالی باید در زمینه تخصصی مجله بوده و به صورت علمی و منسجم، مطابق استاندارد مجله آماده شده باشد.
- مقالات ارائه شده بایستی پژوهش اصیل ((Original Research نویسنده/نویسندگان مقاله باشد. دقت در پژوهش، گزارش صحیح داده‌ها و ذکر منابع دربردارنده تحقیقات سایر افراد، در مقاله الزامی است.
- نویسنده/نویسندگان مسئول صحت و دقت محتوای مقالات خود هستند.
- نکته ۱. چاپ مقاله به معنی تأیید مطالب آن توسط مجله نیست.
- نویسندگان حق "ارسال مجدد" (Duplicate Submission) یک مقاله را ندارند. به‌عبارت دیگر، مقاله یا بخشی از آن نباید در هیچ مجله دیگری در داخل یا خارج از کشور چاپ شده یا در جریان داوری و چاپ باشد.
- نویسندگان مجاز به "انتشار همپوشان" ((Overlapping Publication نیستند. منظور از انتشار همپوشان، چاپ داده‌ها و یافته‌های مقالات پیشین خود با کمی تغییر در مقاله‌ای به‌عنوان جدید است.
- نویسنده/نویسندگان موظف‌اند در صورت نیاز به استفاده از مطالب دیگران، آنها را با ارجاع‌دهی (Citation دقیق و در صورت نیاز پس از کسب اجازه کتبی و صریح، از منابع موردنیاز استفاده نمایند. هنگامی که عین نوشته‌های پژوهشگر دیگری مورد استفاده قرار می‌گیرد، باید از روش‌ها و علائم نقل قول مستقیم، نظیر گذاشتن آن داخل گیومه (" ")، استفاده شود.
- نویسنده مسئول مقاله می‌بایست نسبت به وجود نام و اطلاعات تمام نویسندگان (پس از اخذ تأیید از نامبرداران) و نبودن نامی غیر از پژوهشگران درگیر در انجام پژوهش و تهیه مقاله اطمینان حاصل کند.
- نکته ۲. از درج عبارت "مؤلف افتخاری (Gift Authorship)" و حذف "مؤلف واقعی" (Ghost Authorship) خودداری شود.
- نویسنده مسئول مقاله موظف است از اینکه همه نویسندگان مقاله، آن‌را مطالعه و نسبت به ارائه آن و جایگاه خود در مقاله به توافق رسیده‌اند، اطمینان حاصل کند.
- ارسال مقاله به منزله آن است که نویسندگان رضایت کلیه پشتیبان‌های مالی یا مکانی مقاله را جلب کرده و تمامی پشتیبان‌های مالی یا مکانی مقاله را معرفی نموده‌اند.
- نویسنده/نویسندگان موظف‌اند به‌هنگام وجود هر گونه خطا و بی‌دقتی در مقاله خود، متولیان نشریه را در جریان آن قرار داده، نسبت به اصلاح آن اقدام و یا مقاله را بازپس گیرند.
- نویسنده/نویسندگان ملزم به حفظ نمونه‌ها و اطلاعات خام مورد استفاده در تهیه مقاله، تا یکسال پس از چاپ آن در نشریه مربوط، جهت پاسخگویی به انتقادات و سؤالات احتمالی خوانندگان نشریه هستند.

۳. رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی

نویسنده/نویسندگان موظف به احتراز از "رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی (Research and Publication Misconduct)" هستند. اگر در هر یک از مراحل ارسال، داوری، ویرایش، یا چاپ مقاله در نشریات یا پس از آن، وقوع یکی از موارد ذیل محرز گردد، رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی محسوب شده و نشریه حق برخورد قانونی با آن‌را دارد.

- **جمل داده‌ها ((Fabrication):** عبارت است از گزارش مطالب غیرواقعی و ارائه داده‌ها یا نتیجه‌های ساختگی به‌عنوان نتایج آزمایشگاهی، مطالعات تجربی و یافته‌های شخصی. ثبت غیرواقعی آنچه روی نداده است یا جابه‌جایی نتایج مطالعات مختلف، نمونه‌هایی از این تخلف است.
- **تحریف داده‌ها ((Falsification):** تحریف داده‌ها به‌معنای دستکاری مواد، ابزار و فرایند پژوهشی یا تغییر و حذف داده‌هاست به‌نحوی که سبب می‌گردد تا نتایج پژوهش با نتایج واقعی تفاوت داشته‌باشند.
- **سرقت علمی ((Plagiarism):** سرقت علمی به استفاده غیرعمدی، دانسته و یا بی‌ملاحظه از کلمات، ایده‌ها، عبارات، ادعا و یا استنادات دیگران بدون قدردانی و توضیح و استناد مناسب به اثر، صاحب اثر یا سخنران ایده گفته می‌شود.
- **اجاره علمی:** منظور آن است که نویسنده/نویسندگان، فرد دیگری را برای انجام پژوهش به‌کار گیرد و پس از پایان پژوهش، با دخل و تصرف اندکی آن را به نام خود به چاپ رساند.
- **انتساب غیرواقعی:** منظور انتساب غیرواقعی نویسنده/نویسندگان به مؤسسه، مرکز یا گروه آموزشی یا پژوهشی است که نقشی در اصل پژوهش مربوطه نداشته‌اند.

۴. وظایف داوران (Reviewers' Responsibility)

- داوران در بررسی مقالات، می‌بایست نکات ذیل را در نظر داشته‌باشند:
- بررسی کیفی، محتوایی و علمی مقالات به‌منظور بهبود، ارتقاء کیفی و محتوایی مقالات.
- اطلاع‌رسانی به سردبیر نشریه مبنی بر پذیرفتن یا نپذیرفتن داوری (به لحاظ مرتبط نبودن حوزه موضوعی مقاله با تخصص داور) و معرفی داور جایگزین در صورت پذیرفتن داوری.
- ضرورت در نپذیرفتن مقالاتی که منافع اشخاص، مؤسسات و شرکت‌های خاص به‌وسیله آن حاصل و یا روابط شخصی در آن مشاهده می‌شود و همچنین مقالاتی که در انجام، تجزیه و تحلیل یا نوشتن آن مشارکت داشته است.
- داوری مقالات بایستی بر اساس مستندات علمی و استدلال کافی انجام شده و از اعمال نظر سلیقه‌ای، شخصی، صنفی، نژادی، مذهبی و غیره در داوری مقالات خودداری گردد.
- ارزیابی دقیق مقاله و اعلام نقاط قوت و ضعف مقاله به صورتی سازنده، صریح و آموزشی.
- مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی، وقت شناسی، علاقه‌مندی و پایبندی به اخلاق حرفه‌ای و رعایت حقوق دیگران.
- عدم اصلاح و بازنویسی مقاله بر اساس سلیقه شخصی.
- حصول اطمینان از ارجاع‌دهی کامل مقاله به کلیه تحقیقات، موضوعات و نقل قول‌هایی که در مقاله استفاده شده است و همچنین یادآوری موارد ارجاع نشده در تحقیقات چاپ شده مرتبط.
- احتراز از بازگویی اطلاعات و جزئیات موجود در مقالات برای دیگران.
- داور حق ندارد قبل از انتشار مقاله، از داده‌ها یا مفاهیم جدید آن به نفع یا علیه پژوهش‌های خود یا دیگران یا برای انتقاد یا بی‌اعتبارسازی نویسندگان استفاده کند. همچنین پس از انتشار مقاله، داور حق انتشار جزئیات را فراتر از آنچه توسط مجله چاپ شده است، ندارد.
- داور حق ندارد بجز با مجوز سردبیر مجله، داوری یک مقاله را به فرد دیگری از جمله همکاران هیئت علمی یا دانشجویان تحصیلات تکمیلی خود بسپارد. نام هر کسی که در داوری مقاله کمک نموده باید در گزارش داوری به سردبیر ذکر و در مدارک مجله ثبت گردد.
- داور اجازه تماس مستقیم با نویسندگان در رابطه با مقالات در حال داوری را ندارد. هرگونه تماس با نویسندگان مقالات فقط از طریق دفتر مجله انجام خواهد گرفت.
- تلاش برای ارائه گزارش "رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" و ارسال مستندات مربوطه به سردبیر نشریه.

۵. وظایف سردبیر و اعضای هیئت تحریریه (Editorial Board Responsibilities)

- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله باید حفظ نشریه و ارتقاء کیفیت آن‌را هدف اصلی خود قرار دهند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه باید در جهت معرفی هرچه بیشتر نشریه در جوامع دانشگاهی و بین‌المللی بکوشند و چاپ مقالات از دانشگاه‌های دیگر و مجامع بین‌المللی را در اولویت کار خود قرار دهند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه نباید در چاپ مقالات خود دچار حس سهم‌خواهی و افراط شوند.
- اختیار و مسئولیت انتخاب داوران و قبول یا رد یک مقاله پس از کسب نظر داوران بر عهده سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله است.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله بایستی از نظر حرفه‌ای صاحب‌نظر، متخصص و دارای انتشارات متعدد، و همچنین دارای روحیه مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی، حقیقت‌جویی، انصاف و بی‌طرفی، پایبندی به اخلاق حرفه‌ای و رعایت حقوق دیگران باشند و به صورت جدی

و مسئولانه در راستای نیل به اهداف مجله و بهبود مداوم آن مشارکت نمایند.

- از سردبیر و اعضای هیئت تحریریه انتظار می‌رود که یک بانک اطلاعاتی از داوران مناسب برای مجله تهیه و به‌طور مرتب بر اساس عملکرد داوران آن‌را به‌روز نمایند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه بایستی در انتخاب داوران شایسته باتوجه به زمینه تخصصی، سرآمدی، تجربه علمی و کاری، و التزام اخلاقی اهتمام ورزند.
- سردبیر مجله باید از داوری‌های عمیق و مستدل استقبال، از داوری‌های سطحی و ضعیف جلوگیری، و با داوری‌های مغرضانه، بی‌اساس یا تحقیرآمیز برخورد کند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله باید نسبت به ثبت و آرشیو اسناد داوری مقالات به‌عنوان اسناد علمی، و محرمانه نگاه داشتن اسامی داوران هر مقاله اقدام لازم را انجام دهند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله موظف به اعلام سریع نتیجه تصمیم‌گیری نهایی در مورد پذیرش یا رد مقاله به نویسنده مسئول هستند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله باید کلیه اطلاعات موجود در مقالات را محرمانه تلقی نموده و از در اختیار دیگران قرار دادن و بحث درباره جزئیات آن با دیگران احتراز نمایند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله موظفند از بروز تضاد منافع (Conflict of interests) در روند داوری، باتوجه به هرگونه ارتباط شخصی، تجاری، دانشگاهی و مالی که ممکن است به‌طور بالقوه بر پذیرش و نشر مقالات ارائه شده تأثیر بگذارد، جلوگیری کنند.
- سردبیر مجله موظف است آثار متهم به عدول از اخلاق انتشاراتی و پژوهشی که از سوی داوران یا به هر نحو دیگر گزارش می‌شود را با دقت و جدیت بررسی نموده و در صورت نیاز در این خصوص اقدام نماید.
- سردبیر مجله موظف است نسبت به حذف سریع مقالات چاپ شده‌ای که مشخص شود در آنها "رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" رخ داده است و اطلاع‌رسانی شفاف به خوانندگان و مراجع نمایه‌نمایی مربوطه اقدام نماید.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله موظف‌اند نسبت به بررسی و چاپ سریع اصلاحیه و اطلاع‌رسانی شفاف به خوانندگان، برای مقالات چاپ شده‌ای که در آنها خطاهایی یافت شده است، اقدام نمایند.
- سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله باید به‌طور مستمر نظرات نویسندگان، خوانندگان، و داوران مجله در مورد بهبود سیاست‌های انتشاراتی و کیفیت شکلی و محتوایی مجله را جويا شوند.

منابع

۱. منشور و موازین اخلاق پژوهش مصوب معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۲. Committee on Publication Ethics, COPE Code of Conduct, www.publicationethics.org

اعضای هیئت تحریریه

ردیف	عضو هیئت تحریریه	مؤسسات آموزشی و پژوهشی	درجه علمی	رشته
۱	دکتر علی رحمانی	دانشگاه الزهرا	استاد تمام	حسابداری
۲	دکتر رضا رسولی	دانشگاه پیام نور	استاد تمام	مدیریت دولتی
۳	دکتر سید علی اکبر احمدی	دانشگاه پیام نور	استاد تمام	مدیریت دولتی
۴	دکتر زهرا پورزمانی	دانشگاه آزاد تهران مرکز	استاد تمام	حسابداری
۵	دکتر سید محمود موسوی شیری	دانشگاه پیام نور	دانشیار	حسابداری
۶	دکتر غلامرضا کردستانی	دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)	استاد تمام	حسابداری
۷	دکتر ساسان مهرانی	دانشگاه تهران	دانشیار	حسابداری
۸	دکتر بیتا مشایخی	دانشگاه تهران	دانشیار	حسابداری
۹	دکتر حمید پورجلالی	دانشگاه هاوایی ایالات متحده امریکا	استاد تمام	حسابداری
۱۰	دکتر حسن یزدی فر	دانشگاه سالفورد انگلستان	استاد تمام	حسابداری
۱۱	دکتر ذبیح اله رضایی	مفیس ایالات متحده امریکا	استاد تمام	حسابداری

همکاران علمی دو فصلنامه (داوران)

۱	غریبه اسماعیلی کیا	دانشگاه ایلام	استادیار	۹	رویا دارابی	دانشگاه آزاد تهران جنوب	استادیار
۲	جعفر باباجانی	دانشگاه علامه طباطبایی	استاد تمام	۱۰	حلیمه رحمانی	مؤسسه آموزش عالی بینالود	استادیار
۳	مرضیه توحیدی نژاد	-	پژوهشگر	۱۱	بیتا مشایخی	دانشگاه تهران	دانشیار
۴	حسین جباری	دانشگاه آزاد فیروزکوه	استادیار	۱۲	علیرضا مؤمنی	دانشگاه پیام نور	استادیار
۵	زهرا حاجیها	دانشگاه آزاد تهران شرق	استادیار	۱۳	محمد نظری پور	دانشگاه کردستان	استادیار
۶	رضوان حجازی	دانشگاه الزهرا	استاد تمام	۱۴	سید حسام وقفی	دانشگاه پیام نور	مری
۷	نهایه حیاتی	-	پژوهشگر	۱۵	مهدی یعقوبی	-	پژوهشگر
۸	فرشید خیرالهی	دانشگاه رازی کرمانشاه	استادیار				

باسمه تعالی

شرایط پذیرش مقاله و چگونگی ارسال آن

مقاله‌های ارسالی بایستی در محورهای:

- (۱) گزارشگری مالی در بخش عمومی؛
 - (۲) بودجه‌ریزی و ارزیابی عملکرد در بخش عمومی؛
 - (۳) مدیریت هزینه و فناوری اطلاعات در بخش عمومی؛
 - (۴) استانداردها و قوانین موضوعه در بخش عمومی؛
 - (۵) ارزیابی و نظارت و کنترل‌های مالی در بخش عمومی‌باشد.
- مقاله‌های ارسال شده پس از داوری تخصصی و در صورت تأیید هیئت تحریریه، به چاپ می‌رسد. از کلیه اساتید و پژوهشگران گرامی که مقاله‌های خود را برای چاپ به این دو فصلنامه ارسال می‌کنند، تقاضا می‌شود در تنظیم مقاله به موارد زیر توجه فرمایند:

تنظیمات کلی

محیط نرم‌افزاری Word 2007 به بالا و اندازه صفحه A4

ساختار مقاله

۱. **صفحه جلد مقاله:** این صفحه باید شامل موارد زیر باشد:

- عنوان کامل مقاله؛
- نام نویسنده یا نویسندگان (نام نویسنده‌ای که عهده‌دار مکاتبات است، با علامت ستاره مشخص شود)؛
- رتبه علمی و نام مؤسسه یا دانشگاه یا محل اشتغال (به صورت فارسی و انگلیسی)؛
- نشانی کامل نویسنده‌ای که عهده‌دار مکاتبات است، شامل: نشانی پستی، شماره تلفن، نمابر؛
- نشانی پست الکترونیک (برای تمام نویسندگان)؛
- در ذکر نام نویسنده‌ها از القاب و عناوین استفاده نشود و فقط رتبه علمی و محل خدمت درج شود.

۲. **صفحه اول مقاله:** عنوان و چکیده مقاله به زبان فارسی:

- چکیده در چهار پاراگراف شامل موضوع و هدف مقاله، روش پژوهش، یافته‌های پژوهش، نتیجه‌گیری و اصالت و افزوده آن به دانش (در مجموع حداکثر ۱۶۵ کلمه)؛
- واژه‌های کلیدی (حداکثر پنج واژه)؛
- کد طبقه‌بندی موضوعی: این کدگذاری برای طبقه‌بندی موضوعی در ادبیات اقتصادی طراحی شده است و جزئیات نحوه استفاده از آن در پایگاه اینترنتی <http://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php> و همچنین فایل PDF آن در سایت مجله قسمت راهنمای نویسندگان قابل دسترسی است؛

۳. **متن مقاله:** باید در بردارنده بخش‌های زیر باشد:

- **مقدمه** (چند پاراگراف شامل بیان مسئله، مبانی نظری، هدف، اهمیت و ضرورت آن)؛
- **مروری بر پیشینه؛**
- **تدوین فرضیه‌های پژوهش؛**
- **روش پژوهش** (شامل: روش پژوهش، ابزار گردآوری اطلاعات، فنون تجزیه و تحلیل و مدل آزمون فرضیه‌ها، تعریف متغیرهای مورد مطالعه و تعریف عملیاتی آنها (می‌تواند در همان بخش مدل‌های آزمون فرضیه ارائه شود و در این صورت نیازی به تکرار ندارد) جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری)؛
- **یافته‌های پژوهش** (شامل: ارائه یافته‌ها، مقایسه آن با یافته‌های پژوهش‌های مذکور در پیشینه و تفسیر انطباق یا ناسازگاری یافته‌ها با پژوهش‌ها و نظریه‌ها)؛
- **نتیجه‌گیری** (شامل: خلاصه مسئله، ارائه خلاصه نتایج و نتیجه‌گیری کلی و ارائه پیشنهادها بر مبنای نتایج (توصیه‌های سیاستی

صرفاً در تحقیقات کاربردی ضرورت دارد) و در صورت لزوم پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی باتوجه‌به محدودیت‌های پژوهش یا چگونگی توسعه پژوهش حاضر)؛

- منابع؛

- چکیده انگلیسی (که باید ترجمه مفهوم و روانی از چکیده فارسی باشد).

۱-۳. متن مقاله: در متن فارسی تمامی اعداد به فارسی باشند.

۲-۳. ارجاع‌های درون متنی: به منظور ارجاع‌های درون متنی چه نویسنده داخلی و چه خارجی باشد باید به‌صورت فارسی نوشته و از

روش APA (ای.پی.ای) استفاده شود؛ به این ترتیب که:

- نام خانوادگی (سال انتشار). چنانچه تعداد نویسندگان بیش از یک نفر بود از ویرگول (،) و چنانچه تعداد منابع مورد استناد بیش از

یک عدد بود از نقطه ویرگول (;) به منظور جداسازی استفاده شود.

- هر منبعی که در متن مقاله به آن اشاره می‌شود، باید اطلاعات کامل آن در فهرست منابع درج شود و به غیر از این منابع، منبع دیگری در فهرست منابع پایانی درج نشود.

در صورت نیاز به توضیحات لازم درباره اصطلاح‌ها و یا ذکر معادل‌های انگلیسی واژه‌های درون متنی از پی‌نوشت استفاده شود.

۳-۳. نمودارها و جدول‌ها: بهتر است نمودارها و جدول‌ها، در داخل متن و پس از جایی که به آنها اشاره شده، درج شوند. داخل جدول‌ها

باید به فارسی نوشته شود و از نقطه به‌جای ممیز استفاده گردد.

۴-۳. فرمول‌ها: به صورت صحیح تایپ شود.

۵-۳. پی‌نوشت‌ها: شماره‌گذاری پی‌نوشت‌ها در متن با استفاده از حالت X^2 به‌صورت توان روی کلمات باشد و بدون استفاده از

تکنیک Footnote یا EndNote در Word درج شود.

۶-۳. منابع: برای تنظیم فهرست منابع، از روش ارجاع APA (ای.پی.ای) استفاده می‌شود؛ به این ترتیب که ابتدا منابع فارسی و پس

از آن منابع انگلیسی، به ترتیب حروف الفبا می‌آیند.

۷-۳. چکیده انگلیسی: چکیده انگلیسی باید ترجمه مفهوم و روانی از چکیده فارسی باشد.

۴. اندازه قلم: قلم مورد استفاده و اندازه قلم در هر یک از بخش‌های متن مقاله به شرح زیر است:

قلم B Mitra، اندازه قلم ۱۳	- عنوان مقاله فارسی
قلم B Mitra، اندازه قلم ۱۰، به صورت پررنگ (Bold)، وسطچین	- نام نویسندگان فارسی
قلم B Mitra، اندازه قلم ۱۰	- عنوان و سمت نویسندگان فارسی - متن چکیده
قلم B Mitra، اندازه قلم ۱۲	- مقاله فارسی - متن نمودارها و جداول - منابع فارسی

قلم Times New Roman، اندازه قلم ۱۳	- عنوان مقاله انگلیسی
قلم Times New Roman، اندازه قلم ۱۰، به صورت پررنگ (Bold)، وسطچین	- نام نویسندگان انگلیسی
قلم Times New Roman، اندازه قلم ۱۰	- عنوان و سمت نویسندگان انگلیسی - متن چکیده انگلیسی
قلم Times New Roman، اندازه قلم ۱۲	- منابع انگلیسی

فهرست

- ارائه مدل ساختاری شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت در شرکت‌های دولتی ایران ۱
علیرضا فریمانی، امید پورحیدری، احمد خدای پور
- الگوی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری مالی بهنگام در بخش عمومی ایران ۲۱
ساسان مهرانی، جواد پورغفار، حیدر محمدزاده سالطه، مهدی زینالی
- ارائه الگوی پاسخگویی در حسابداری از منظر رویکردهای اسلامی-اجتماعی ۳۷
ایمان زارع، محمد مرادی، رضا غلامی جمکرانی، اسدالله بابایی فرد، حسین جهانگیرنیا
- بررسی الگوی بازاریابی دیجیتال با استفاده از رویکرد داده بنیاد در سیستم بانکی (مطالعه موردی بانک توسعه تعاون) ۵۹
نیلوفر شافعیان، محمد آقایی، نادر غریب نواز
- تاثیر جنسیت حسابرس داخلی بانک‌های دولتی بر رابطه میان عواطف و گزارش تخلفات ۷۳
مژده کدخدایی الیادراتی، بهمن بنی مهد
- الگوریتم ترکیبی دلفی فازی و دیمتل فازی در طراحی و تبیین سرمایه ارتباطی بانک‌ها ۸۱
اتابک بایبوردی، جمال بحری ثالث، سعید جبارزاده کنگرلویی، اکبر زواری رضایی
- پیش بینی رابطه بین عواطف فردی و مدیریت منابع مالی عمومی ۹۱
سید علی موسوی اصل، فرزانه جعفری، الناز پاک خصال
- بررسی تاثیر جنسیت بر رابطه بین استرس و کیفیت حسابرسی ۱۰۱
پرویز حق بین، کیهان آزادی هیر، محمدرضا پورعلی لاکلایه، محمود صمدی لرگانی
- ارائه الگوی سلسله مراتبی سنجش عملکرد نصاب‌دهنده‌های مالی در بانک‌های دولتی ایران ۱۱۳
مجتبی مرادپور، عباسعلی پورآقاچان، محمدمهدی عباسیان فریدونی
- تاثیر اصلاحات پارامتریک در تامین مالی تعهدهای بلندمدت سازمان تامین اجتماعی با استفاده از اکچوئری ۱۲۷
هادی فرهادی، بابک جمشیدی نوید، مهرداد قنبری، روح الله جمشید پور
- فرا تحلیل عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی ۱۴۳
علی‌داد نوش‌فر، عبدالرضا محسنی، مصطفی قاسمی
- ارزیابی کیفیت قوانین مالی در ایران از حیث شفافیت، ثبات و عدم پراکندگی ۱۶۷

ارائه مدل ساختاری شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل

مدیریت در شرکت‌های دولتی ایران

علیرضا فریمانی^۱، امید پورحیدری^{۲*}، احمد خدای پور^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

۲. استاد، گروه حسابداری، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

۳. دانشیار، گروه حسابداری، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۴

Presenting the Structural Model of Interactive and Diagnostic Approach in the Use of Management Control Systems in Iranian State-Owned Companies

Alireza Farimani¹, Omid Pourheidari^{2*}, Ahmad Khodamipour³

1. PhD Student, Department of Accounting, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran.

2. Professor, Department of Accounting, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

3. Associate Professor, Department of Accounting, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

Received: 2021/09/30

Accepted: 2022/02/03

Abstract

Subject and Purpose of the Article: The main purpose of the research is to identify the indicators of interactive and diagnostic approaches in the use of management control systems in order to accept the new management accounting activities using the content analysis approach and provide a favorable structural model.

Research Method: The statistical population is experts and the number of samples is determined through the snowball method. Field method using library studies and interviews is used to collect data in order to identify indicators. Data is analysed through the theme analysis method. MAXQDA software is used for qualitative content analysis.

Research Findings: Finally, 17 criteria are determined: identifying strategic uncertainty and developing operational plans, face-to-face meetings between senior and operational managers, evaluate managers' interactions, producer of information that forms important goals, track progress towards goals and monitor results, planning in line with strategic goals, performance review and consequences assessment, Management Based Activity (MBA).

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: According to the proposed model, the criteria for identifying strategic uncertainty, time and cost management and communication management are the main criteria of the interactive and diagnostic approaches model in using management control systems in order to accept the new management accounting activities. Considering the goal of modern public management in transforming public sector organizations into organizations with more customer focus and more quality focus, this research is done to identify the indicators of interactive and diagnostic approaches in the use of management control systems in order to accept the new management accounting activities.

Keywords: Interactive Approach, Diagnostic Approach, Management Control Systems, Management Accounting Techniques, Content Analysis.

JEL Classification: M41, H83, I19

چکیده

موضوع و هدف مقاله: هدف اصلی از پژوهش حاضر شناسایی شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت در جهت میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین با استفاده از رویکرد تحلیل محتوا و ارائه مدل ساختاری مطلوب است.

روش پژوهش: جامعه آماری در پژوهش حاضر خبرگان هستند که برای تعیین تعداد نمونه، از روش گلوله برفی استفاده شد. به منظور گردآوری اطلاعات برای شناسایی شاخص‌ها از روش میدانی به کمک پژوهش‌های کتابخانه‌ای و مصاحبه استفاده شده است. تحلیل داده‌ها در این مطالعه با روش تحلیل تم انجام شده است. برای تحلیل محتوای کیفی از نرم‌افزار MAXQDA استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش: در نهایت ۱۷ معیار مشخص شدند. شناسایی نبود اطمینان راهبردی و توسعه برنامه‌های عملیاتی، جلسه‌های رودررو میان مدیران ارشد و عملیاتی، ارزیابی تعاملات مدیران، تولیدکننده اطلاعات شکل‌دهنده اهداف مهم، پیگیری پیشرفت به سمت اهداف و نظارت بر نتایج، برنامه‌ریزی در راستای اهداف راهبردی، بررسی عملکرد و ارزیابی پیامدها، مدیریت بر مبنای فعالیت (MBA).

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: براساس الگوی پیشنهادی، معیارهای شناسایی نبود اطمینان راهبردی، مدیریت زمان و هزینه و مدیریت ارتباطات از اصلی‌ترین معیارهای الگوی رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین هستند. با در نظر گرفتن هدف مدیریت عمومی نوین در تبدیل سازمان‌های بخش عمومی به سازمان‌هایی با تمرکز بیشتر بر روی مشتری و محوریت بیشتر کیفیت، این پژوهش به شناسایی شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت در جهت میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین پرداخته است.

واژه‌های کلیدی: رویکرد تعاملی، رویکرد تشخیصی، سیستم‌های کنترل مدیریت، تکنیک‌های حسابداری مدیریت، تحلیل محتوا.

طبقه بندی موضوعی: M41 ، H83 ، I19

*. Corresponding Author: Omid Pourheidari

Email: Opourheidari@uk.ac.ir

*. نویسنده مسئول: امید پورحیدری

مقدمه^۱

حسابداری مدیریت، زاده تحولات پدید آمده در عرصه‌های کسب و کار و باز تعریف شیوه‌های مدیریت بنگاه‌ها است که سعی کرده است خود را با تغییر و تحولات هماهنگ کرده و به نیازهای اطلاعاتی صاحبان نفع پاسخ دهد. حسابداری مدیریت در دنیا، از رشد و پویایی سریعی برخوردار بوده و به طور منظم، محصولات فکری جدیدی را به راهبران شرکت‌ها و مدیران سازمانها عرضه کرده است. درباره جایگاه حسابداری مدیریت در کشورمان باید گفت، در شرایطی که در همه شرکت‌های معتبر دنیا، به کارگیری حسابداری مدیریت به عنوان یک ضرورت در متن تجربه روزمره بنگاه‌ها قرار گرفته و بسیاری از مدیران، موفقیت‌های خود را وامدار بهره برداری از داده‌های سودمند و هدایتگر حسابداری مدیریت می‌دانند، این مقوله در کشور ما بسیار مهجور واقع شده، سازمانها و بنگاه‌های ما از دستاوردهای آن محروم و متخصصان مالی ما نسبت به آن بیگانه‌اند. هنگامی که در محیط‌های کسب و کار ما نیز، رقابت معنی پیدا کند و اتخاذ راهبردهای رقابتی، دستمایه و تضمین کننده رشد و پایداری بنگاه‌ها قرار گیرد، بدون تردید، بهره مندی از مفاهیم، ابزار و تکنیک‌های حسابداری مدیریت برای گرفتن تصمیم‌های ارزش‌آفرین، اجتناب‌ناپذیر خواهد بود (جواد پور و حمیدیان، ۱۳۹۸).

استفاده از ابزارهای حسابداری مدیریت، داده‌های دقیق و مربوط را ارائه می‌دهد که منجر به تصمیم‌گیری‌های موثر و دقیق‌تر توسط مدیران می‌شود، تصمیماتی که هریک می‌تواند بر عملکرد سازمان تاثیر گذارند. چگونگی عملکرد سازمان‌ها را می‌توان از طریق داده‌های صورت‌های مالی آن‌ها بررسی کرد (دیانتی دیلمی و همکاران، ۱۳۹۵). فعالیت‌های حسابداری مدیریتی سنتی بیشتر با نیازهای بخش عمومی سنتی همراستا است که با بوروکراسی و قواعد استاندارد شناخته می‌شود. در مقابل، فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر بخشی از فعالیت‌های مدیریتی بخش خصوصی نوآور است همراه با بازنگری‌های مدیریت عمومی نوین که می‌گوید این فعالیت‌ها باید به بخش عمومی نیز انتقال یابد. به طور دقیق‌تر نقش کارت امتیازی متوازن در بخش عمومی شناسایی شده است (بیور نلسون و همکاران^۲، ۲۰۱۸). علاوه بر این یافته‌های لپسلی و رایت^۳ (۲۰۰۴) مبنی بر اینکه عمده بخش عمومی از سیستم‌های حسابداری مدیریتی معاصر، از جمله کارت امتیازی متوازن و شاخص‌های ارزیابی عملکرد استفاده می‌کنند، نقش سیستم‌های حسابداری مدیریتی معاصر در رسیدن به یک بخش

عمومی اثرگذار، بهره‌ور و قابل اطمینان را قوی‌تر نمود. سازمان‌های بخش عمومی در محیطی کار می‌کنند که دائماً در حال تغییر است که شاخصه آن افزایش جهانی‌سازی اقتصاد، شدت یافتن رقابت در بازار و آزاد شدن شرکت‌های تحت مالکیت دولت است (سانگینی و همکاران، ۲۰۱۳).

داده‌های حسابداری نقشی اساسی در این تغییر روند دارند چراکه فعالیت‌های حسابداری مدیریتی یک منبع مهم برای داده‌های سازمانی است. با این حال، فعالیت‌های سنتی حسابداری مدیریتی محدود به رسیدگی به نیازهای داده‌های سازمان است چرا که تمرکز آنها کوتاه مدت بوده و درون محور و مالی محور هستند. بر همین اساس، فعالیت‌های حسابداری مدیریت معاصر برای سازمان‌ها منافع بالقوه‌ای مانند بهبود اثرگذاری، قدرت رقابت، بهبود کیفیت، و تمرکز بهتر بر روی مشتری دارد. اصلاحات جدید مدیریت عمومی که پشتیبان معرفی ایده‌های مدیریت نوآورانه در بخش خصوصی است، مشوق قبول فعالیت‌های مدیریت حسابداری معاصر در سازمان‌های بخش عمومی است. فعالیت‌های حسابداری مدیریت معاصر همراستا با تغییر محوریت بخش عمومی، به سمت بهبود عملکرد و محوریت مشتری، مدیریت نتایج و کمک به دستیابی نیازهای مدیریت عمومی جدید است. علاوه بر این، با در نظر گرفتن هدف مدیریت عمومی نوین در تبدیل سازمان‌های بخش عمومی به سازمان‌هایی با تمرکز بیشتر بر روی مشتری و محوریت بیشتر کیفیت، فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر، مانند مدیریت کیفیت جامع، برای سازمان‌های بخش عمومی مناسب شناخته شده اند (آگوستینو و آرنابولدی، ۲۰۱۲). بنابراین با توجه به پژوهش‌های بسیار محدودی که در زمینه قبول و موفقیت حسابداری مدیریت در شرکت‌های بخش دولتی انجام شده است، این پژوهش به شناسایی شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت در جهت میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین پرداخته است و به دنبال پاسخ به این پرسش است که شاخص‌ها و مولفه‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی مدیریت در استفاده از سیستم‌های تحت کنترل که می‌تواند بر گزینش و قبول تکنیک‌های حسابداری مدیریت نوین تاثیرگذار باشد، کدامند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

با توجه به شرایط کنونی، روش‌ها و رویکردهای جدیدی در سال‌های اخیر در حوزه حسابداری مدیریت همچون هزینه‌یابی

۱. مقاله مستخرج از رساله دکتری است.

۲. Bauer-Nilsen et al

۳. Lapsley & wright

معانی مختلفی دارند و حسابداری را از کنترل تفکیک می‌کنند. در سرتاسر این کار، واژه‌ی سیستم‌های حسابداری و کنترل مدیریت به منظور کمک به سیستم‌های کنترل مدیریت استفاده می‌شود و همزمان نقش حسابداری مدیریت را نیز برجسته می‌سازد. فرض بر این است که سیستم‌های حسابداری و کنترل مدیریت ساختارهایی هستند که به صورت نظام‌مند از داده‌های حسابداری مدیریت به منظور دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده استفاده می‌کنند و همزمان شامل طیف وسیعی از سازوکارهای کنترلی از جمله کنترل شخصی مدیریت ارشد یا کنترل سازمانی می‌شود و طراحی این سیستم‌ها به ساختار سازمانی بستگی دارد (مکینتاش و کوتون^۲، ۲۰۱۰، روک و همکاران، ۲۰۲۰).

رویکرد تشخیصی و تعاملی سیستم‌های کنترل مدیریت

رویکرد تعاملی نسبت به استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت، می‌تواند با در نظر داشتن تأکید آن بر گسترش یادگیری سازمانی و پرورش ایده‌های جدید، تسهیل کننده قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر باشد. در حالی که استفاده تعاملی از سیستم‌های کنترل مدیریت، شامل گفتمان و پیوندها است، سازمان‌هایی که از سیستم‌های کنترل مدیریت به این شکل استفاده می‌کنند بیشتر نسبت به نقش فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر آگاه هستند و آن را قبول دارند. به طور مشخص، سازمان‌هایی که بر روی استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت به شکل تعاملی تأکید دارند می‌توانند فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر را به کار گیرند، مانند ایجاد معیار سنجش، تا به یادگیری سازمانی و رشد ایده‌های جدید برسند. علاوه بر این، فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر ابزارهایی هستند که سازمان‌ها به کار می‌گیرند تا ایده‌های نوآورانه را به کار گرفته و از بخش‌ها یا شرکت‌هایی با عملکرد بهتر یاد بگیرند. باید یادآور شد که استفاده از فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر مانند هزینه‌یابی و مدیریت بر مبنای فعالیت، مدیریت کیفیت جامع و کارت ارزیابی متوازن زمانها را قادر می‌سازد به فاکتورهای کلیدی موفقیت مانند نوآوری دستیابی پیدا کنند (جرار و اسمیت^۳، ۲۰۱۴). با در نظر داشتن اینکه استفاده تعاملی از سیستم‌های کنترل مدیریت مشوق نوآوری است، سازمان‌هایی که از سیستم‌های کنترل مدیریت به شکل تعاملی استفاده می‌کنند بیشتر ممکن است حسابداری مدیریتی معاصر را بپذیرند. علاوه بر این، با در نظر داشتن اینکه استفاده تعاملی از سیستم‌های کنترل مدیریت تشویق کننده استقلال

بر مبنای فعالیت، هزینه‌یابی هدف و حسابداری ناب، در صدد این مهم هستند که جایگاه واقعی محصولات یا خدمات را در جامعه و اقتصاد به لحاظ کیفیت و قیمت ترسیم کنند و با مدیریت بهینه هزینه در سازمان‌ها از وقوع بحران مالی پیشگیری کنند (نیرومند و ایمانی، ۱۳۹۵). حسابداری مدیریت هنوز در دوران نوپایی قرار دارد. در گذشته این موضوع نقش ثانویه‌ای را برای حسابداری مالی ایفا می‌کرد، البته رویدادهای دو دهه گذشته موجب پیشرفت حسابداری مدیریت و به عنوان زمینه تخصصی و مجزا از حسابداری مالی شناخته شد. تعداد نوآوری‌های حسابداری مدیریت و حسابداری بهای تمام شده طی دو دهه گذشته بیشتر از دو دهه اول بوده است و این نشان می‌دهد که نبود نوآوری حسابداری مدیریت و حسابداری بهای تمام شده طی دو دهه گذشته، مساله ساز نبوده است (اشرف گنجویی و نایب زاده، ۱۳۹۲). هم اکنون، حسابداری مدیریت از مسئولیت کاربردی به مسئولیت حرفه‌ای تبدیل شده است. در واقع این تحول تابع حسابداری مدیریت بوده است. در نیمه آخر قرن نوزدهم شیوه‌های مدیریت به طور چشم‌گیری تغییر یافت. آنچه که تغییر یافت مسایلی مانند محیط با سرعت تکنولوژی بود. مدیریت به عنوان یک فرمان و ساختار کنترل به کار برده می‌شد که هر گونه تصمیم در آن در رأس گرفته می‌شد (وطن‌پرست و همکاران، ۱۳۹۷).

سیستم‌های حسابداری و کنترل مدیریت^۱ و نقش آنها در سازمان‌ها

سیستم‌های حسابداری و کنترل مدیریت به عنوان عناصر منسجم ساختار سازمانی تلقی می‌شوند، زیرا داده‌های سودمند و ضروری را برای فرآیند تصمیم‌گیری ارائه می‌کنند و در نتیجه، بر راهبرد شرکت اثر می‌گذارند. محبوبیت ابزارهای سیستم‌های حسابداری و کنترل مدیریت درخصوص راهبرد حمایتی در سال‌های اخیر افزایش یافته است و محبوبیت این حوزه ناشی از تدوین روش‌هایی همچون بودجه بندی، کارت‌های امتیازی متوازن یا برآورد هزینه‌ی فعالیت محور است. بودجه همیشه بخش پیوسته سیستم‌های حسابداری و کنترل مدیریت بوده‌اند و پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند که می‌توان از بودجه برای ترویج خلاقیت و تغییر استفاده کرد. با این حال، پیدا کردن تعریف پذیرفته شده درخصوص سیستم‌های کنترل مدیریت، سیستم‌های حسابداری مدیریت و یا حتی کنترل سازمانی در پیشینه پژوهش‌ها کار آسانی نیست، زیرا تعاریفی وجود دارند که در آن این واژگان به عنوان واژگان مترادف استفاده می‌شود و همچنین تعاریف دیگری نیز وجود دارد که در آن این واژگان

بر روی استفاده از سیستم‌های حسابداری مدیریت به عنوان یک مکانیزم بازخورد برای ایجاد محدودیت‌ها و تسهیل انطباق تاکید دارد، فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر در شرکت‌هایی که از سیستم‌های حسابداری مدیریت به شکل تشخیصی استفاده می‌کنند مورد استفاده قرار می‌گیرد. به همین شکل، با در نظر داشتن استفاده تشخیصی از سیستم‌های حسابداری مدیریت مرتبط با نظارت بر عملکرد کارمندان و یا بخش‌ها است که فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر برای سازمان‌ها، داده‌هایی را فراهم می‌کند که این نظارت‌ها را آسان کند. ارتباط میان میزان قبول و موفقیت فعالیت‌های حسابداری مدیریتی نوین را همچنین می‌توان به واسطه ادبیات به کارگیری سیستم وصف کرد (تریو و همکاران، ۲۰۰۹). همچنین، ادبیات سیستم داده‌ها نشان‌دهنده این است که میزان مقبولیت سیستم‌ها بر روی موفقیت سیستم‌های میان سازمانی اثر دارد. در راستای دستیابی به هدف اصلی پژوهش، پرسش‌های زیر مطرح و مورد بررسی قرار گرفته اند:

شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت و میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین در شرکت‌های دولتی ایران کدامند؟
الگوی ارتباط میان شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت و میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین در شرکت‌های دولتی ایران چگونه است؟

پیشینه تجربی پژوهش

پیشینه پژوهش‌های داخلی

عزیزی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان مدل‌سازی تفاوت استفاده از شیوه‌های حسابداری مدیریت بر کارایی سیستم‌های کنترل مدیریت با استفاده از معادلات ساختاری و انتخاب بهترین مسیر تأثیرگذاری، به ارائه مدلی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که میزان استفاده از شیوه‌های حسابداری مدیریت توسط شرکت‌ها اختلاف معنی‌داری دارد و اینکه شیوه‌های مختلف حسابداری مدیریت تأثیر یکسانی بر کارایی سیستم‌های کنترل مدیریت ندارند. امیریکی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۹)، پژوهشی را با عنوان الگوی یکپارچه حسابداری مدیریت توسعه پایدار انجام دادند و به بررسی اکتشافی عوامل انگیزشی و الزامات حسابداری مدیریت توسعه پایدار و یکپارچگی پیامدهای حسابداری مدیریت پایدار با تصمیمات راهبردی شرکت و همچنین ارزیابی

میان بخش‌های مختلف سازمان است، استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت به شکل تعاملی تسهیل کننده قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر می‌است. فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر مانند ایجاد معیارهای سنجش و کارت امتیازی متوازن در نقش ابزارهایی کار می‌کنند که دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده را امکان پذیر می‌سازند. بر همین اساس، چون رویکرد تشخیصی بر روی استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت به عنوان یک مکانیزم بازخورد برای ایجاد محدودیت‌ها و تسهیل انطباق تاکید دارد (تریو و همکاران، ۲۰۰۹).

قبول و موفقیت فعالیت‌های حسابداری مدیریتی نوین

استفاده تشخیصی از سیستم کنترل مدیریت، در حالی است که کنترل فقط و فقط از بالا به پائین و از طرف رئیس صورت می‌گیرد. تقریباً بدون استثنا اغلب پژوهش‌های قبلی حسابداری مدیریت به صورت صریح و ضمنی فرض بر این دارند که بودجه بصورت تعریف سیمونز به عنوان نقش تشخیصی همکاران، پیشتر به عنوان ماشین پاسخ گو از آن یاد کرده‌اند بکار گرفته می‌شود. از طرف دیگر استفاده تشخیصی کنترل که همان کنترل تشخیصی بعد از تولید محصول است، درگیر استفاده کنترل در بررسی و مشاهده محصولات خروجی سازمان به صورت دائم برای تصحیح انحرافات از استانداردهای موجود است (رهنمای رودپشتی، ۱۳۸۷). در استفاده تشخیصی از سیستم کنترل مدیریت، گزارش مدیران ارشد و سطح بالا با شدت کمتری افراد را درگیر عملیات بودجه‌ای می‌کند و فقط به صورت چشمگیر درگیر یک اصول استثنایی هستند. در این حالت نیروی انسانی بر دیگران تکیه می‌کنند تا از موارد ویژه که نیازمند توجه آنان است آگاهی یابند. در نتیجه کمترین تعامل در میان مدیران ارشد و مدیران اجرایی و زیردستانشان وجود دارد. می‌توان یکی از علل جلب توجه مدیران به غیرضروری بودن فعالیت‌های بودجه توسط اعضای سازمان و ناکارا بودن آنها را در صورت محاسبه عملکرد به صورت پیوسته و مقایسه آنها با بودجه را به استفاده تشخیصی از بودجه ارتباط داد. با مطالعه رابطه میان ریسک راهبردی و سیستم‌های کنترلی از جمله تشخیصی و تعاملی شاهد روابط نزدیک و مکمل آنها نیز می‌شویم (حجازی و رامشه، ۱۳۹۲).

فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر مانند ایجاد معیارهای سنجش و کارت امتیازی متوازن در نقش ابزارهایی کار می‌کنند که دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده را امکان‌پذیر می‌سازند. بر همین اساس، چون رویکرد تشخیصی

رویکردهای جدیدی در سال‌های اخیر در حوزه حسابداری مدیریت همچون هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت، هزینه‌یابی هدف و حسابداری ناب، در صدد این مهم هستند که جایگاه واقعی محصولات را در جامعه و اقتصاد به لحاظ کیفیت و قیمت ترسیم کنند و با مدیریت بهینه هزینه در سازمان‌ها از وقوع بحران مالی پیشگیری کنند. داوودیان و محمدی پور (۱۳۹۲)، پژوهشی را با عنوان جایگاه حسابداری مدیریت در مدیریت نوین، انجام دادند. به اعتقاد آن‌ها با توجه به نیاز مردم، سازمانها و جوامع به حسابداری مدیریت و رشد و تکامل این حرفه، برنامه‌ای جامع، هم برای آموزش دانشجویان و هم برای آموزش مستمر (ضمن خدمت) گردآوری کنند، به گونه‌ای که کارکنان امروز و آینده‌شان را برای ایفای نقش پویاتر در سازمان‌ها آماده ساخته و آنها را برای رویارویی با ماهیت در حال تغییر حسابداری مدیریت یاری دهند.

پیشینه پژوهش‌های خارجی

پیتر و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهش خود به مطالعه بررسی نقش سیستم‌های کنترل مدیریت زیست محیطی به عنوان سازوکاری برای تبدیل راهبردی زیست محیطی به عملکرد مدیریت زیست محیطی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که سیستم‌های کنترل مدیریت زیست محیطی نقش میانجی در رابطه میان راهبرد زیست محیطی و عملکرد مدیریت زیست محیطی دارند. علاوه بر این، سطح ادغام میان سیستم‌های کنترل مدیریت عادی و زیست محیطی به طور معناداری بر رابطه میان سیستم‌های کنترل زیست محیطی و عملکرد مدیریت زیست محیطی تأثیر می‌گذارد. هیبل (۲۰۱۸)، پژوهشی را با عنوان علم «حسابداری مدیریت» به عنوان یک منبع سیاسی برای توانمند سازی موسسه‌های دولتی نهادینه شده انجام داد. در نهایت، یافته‌های بررسی نشان می‌دهد که حسابداری مدیریت نه تنها ممکن است یک منبع مهم در قانونمندی‌سازی تغییرات نهادی به وقوع پیوسته باشد، بلکه در شناسایی نیاز به تغییر، به دست آوردن حمایت دیگران برای تغییر و اجرای تغییر نیز مهم است. گانورکار و همکاران (۲۰۱۸) با انجام پژوهشی در صنعت مبلان کشور هندوستان، به کارگیری مدل TDABC به عنوان یکی از ابزارهای نوین حسابداری مدیریت، را در صنایع کوچک مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های پژوهش آنها نشان داد که به کمک مدل TDABC، می‌توان هزینه‌های سربار کارخانه را به شکلی مناسبتر به محصولات تخصیص داد. بیور نیلسون و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی که در یکی از بیمارستانها انجام دادند، با استفاده از مدل TDABC به عنوان یکی از ابزارهای نوین حسابداری

پیامدهای آن پرداختند. داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها و تجزیه و تحلیل یافته‌ها، مبنای توسعه الگوی یکپارچه حسابداری مدیریت توسعه پایدار قرار گرفت. حاجیها و سرخانی گنجی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان بررسی نقش میانجیگری حسابداری مدیریت بر رابطه بین طراحی سیستم هزینه و عملکرد شرکت، به بررسی اثر میانجی روش‌های حسابداری مدیریت بر رابطه بین طراحی سیستم هزینه و عملکرد شرکت پرداختند. نتایج حاصل از پژوهش بیانگر این است که میان طراحی سیستم هزینه و استفاده از روشهای حسابداری مدیریت رابطه مثبت معناداری وجود دارد. همچنین روش‌های حسابداری مدیریت نقش میانجی بر رابطه میان طراحی سیستم هزینه و عملکرد دارند. برزگر و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان "بررسی نقش هويت های چندگانه در بروز مسأله‌ی نمایندگی پنهان در حسابداری مدیریت" به بررسی نقش هويت‌های چندگانه و تعارض‌های هويتي در بروز مسئله نمایندگی پرداختند. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها نشان داد که میان چندهويتي بودن حسابداران مدیریت و تعارض‌های هويتي آنان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. هم چنین، بین تعارض‌های هويتي حسابداران مدیریت، اختیارات شغلی و مشارکت کاری آنان با فرآیندهای نمایندگی پنهان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

رستمی مازویی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان واكاي و تبیین اثرات کنشگران فنی و انسانی بر کارکردهای سیستم داده‌های حسابداری مدیریت با استفاده از نظریه شبکه کنشگران به این نتیجه رسیدند که کنشگران فنی و انسانی نقش مؤثری در بهبود کارکردهای نظام حسابداری مدیریت ایفا می‌کنند و برخلاف رویکرد سنتی متداول، در رویکرد کنشگری این بازیگران به عنوان مداخله‌گرانی که توانایی تأثیر و تغییر تصمیم‌های راهبردی را دارند نگریده می‌شوند.

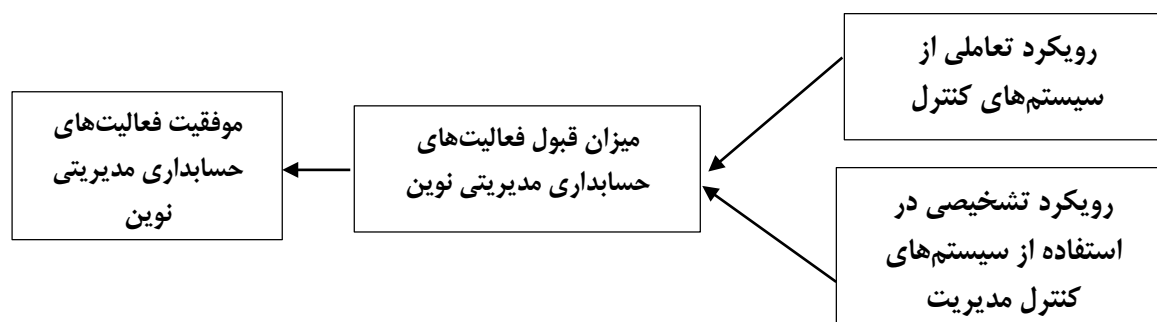
محسنی و وفایی پور (۱۳۹۸) در پژوهشی به اولویت بندی عوامل موثر بر نسل سوم هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت عملگرا (PFABC) مطالعه موردی: بیمارستان نمازی شیراز پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که شاخص اقتصادی بیشترین تأثیر در رابطه نسل سوم هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت عملگرا (PFABC) و شاخص سازمانی کمترین تأثیر در رابطه نسل سوم هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت عملگرا (PFABC) با شیوه تحلیل سلسله مراتبی (AHP) دارد. نیرومند و ایمانی خوشخو (۱۳۹۵)، پژوهشی را با عنوان رویکردهای نوین حسابداری مدیریت و مدیریت هزینه سازمان‌ها، انجام دادند. از نظر آن‌ها، با توجه به شرایط کنونی اقتصاد، روش‌ها و

حسابداری مدیریت به این شکل استفاده می‌کنند بیشتر نسبت به نقش فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر آگاه هستند و آن را قبول دارند. علاوه بر این، فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر ابزارهایی هستند که سازمانها به کار می‌گیرند تا ایده‌های نوآورانه را به کار گرفته و از بخش‌ها یا شرکت‌هایی با عملکرد بهتر یاد بگیرند. علاوه بر این با بکارگیری فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر به عنوان ابزاری برای شکل دهی استراتژی‌ها، به کارگیری آنها شاید بیشتر از زمانی خواهد بود که سیستم‌های حسابداری مدیریت به شکل تعاملی مورد استفاده قرار می‌گرفتند (لنگفیلد-اسمیت، ۲۰۰۹). باید یادآور شد که استفاده از فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر مانند هزینه‌یابی و مدیریت بر مبنای فعالیت، مدیریت کیفیت جامع و کارت ارزیابی متوازن زمانها را قادر می‌سازد به فاکتورهای کلیدی موفقیت مانند نوآوری دستیابی پیدا کنند (جرار و اسمیت، ۲۰۱۴). با در نظر داشتن اینکه استفاده تعاملی از سیستم‌های حسابداری مدیریت مشوق نوآوری است، سازمان‌هایی که از سیستم‌های حسابداری مدیریت به شکل تعاملی استفاده می‌کنند بیشتر ممکن است حسابداری مدیریتی معاصر را بپذیرند. علاوه بر این، با در نظر داشتن اینکه استفاده تعاملی از سیستم‌های حسابداری مدیریت تشویق کننده استقلال میان بخش‌های مختلف سازمان است، استفاده از سیستم‌های حسابداری مدیریت به شکل تعاملی تسهیل کننده قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر است.

مدیریت، به این نتیجه رسیدند که هزینه‌های درمان و هزینه‌های پرسنلی، بیشترین هزینه را در بین هزینه‌های کل بیمارستان به خود اختصاص می‌دهند. یافته‌های آنها نشان داد که مدل‌های سنتی توان چنین ارزیابی را ندارند، در نتیجه لازم است در سیاست دریافت‌ها برای درمان‌های مختلف، تجدید نظر به عمل آید. ابوبکر نوحو و همکاران (۲۰۱۷)، پژوهشی را با عنوان پذیرش و موفقیت فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین در بخش‌های عمومی انجام دادند. این مطالعه دریافت که هر دو رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های حسابداری مدیریت نوین، چه در حالت کامل و چه در حالت انتخابی، نشان‌دهنده ارتباطی مثبت با قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت معاصر است. علاوه بر این، با وجود اینکه میزان موفقیت فعالیت‌های حسابداری مدیریت معاصر در سطح متوسط بوده است، اما گستره قبول این فعالیت‌ها موفقیت آنها را بهبود بخشیده است.

مدل مفهومی پژوهش

رویکرد تعاملی نسبت به استفاده از سیستم‌های حسابداری مدیریت، می‌تواند تسهیل کننده قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریتی معاصر باشد با در نظر داشتن تأکید آن بر گسترش یادگیری سازمانی و پرورش ایده‌های جدید (سیمونز، ۱۹۹۵). در حالی که استفاده تعاملی از سیستم‌های حسابداری مدیریت، شامل گفتمان و پیوندها است، سازمان‌هایی که از سیستم‌های

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

دولتی ایران است. از سوی دیگر با توجه به اینکه در این پژوهش از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و نیز روش میدانی مانند مصاحبه، می‌توان بیان کرد که پژوهش حاضر بر اساس روش گردآوری داده‌ها یک پژوهش پیمایشی-مقطعی است. در این راستا براساس مطالعه‌های کتابخانه‌ای و سپس مصاحبه‌های تخصصی با خبرگان به

روش شناسی

نوع روش

پژوهش حاضر، بر اساس هدف یک پژوهش بنیادی است، زیرا در صدد یافتن شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت و کشف الگوی روابط میان این فعالیت‌ها در شرکت‌های

گام چهارم: استخراج داده‌های مقاله‌ها
 گام پنجم: تجزیه و تحلیل یافته‌های کیفی
 گام ششم: کنترل کیفیت تحلیل
 گام هفتم: ارائه گزارش و یافته‌های مطالعه

یافته‌ها

شناسایی و بازیابی پژوهش‌ها

در این پژوهش، دو پایگاه داده غیر ایرانی Scopus، Proquest و دو پایگاه داده ایرانی magiran و SID به منظور شناسایی و گردآوری پژوهش‌های مختلف مورد جستجو قرار گرفت که در نتیجه این جستجو و با وارد کردن معیارهای ورود حدود ۹۴ مطالعه برای بررسی یافت شد. واژه‌های کلیدی جستجو شده در این پژوهش به صورت جدول ۱ است.

جدول ۱. واژه‌های جستجو شده

فارسی	انگلیسی
سیستم‌های کنترل مدیریت	Management Control Systems
حسابداری مدیریت	Management Accounting

منبع: یافته‌های پژوهش گر

تعیین معیارهای ورود و خروج مطالعه (تعیین منابع، اندازه نمونه)

به منظور انتخاب منابع مناسب روال به این ترتیب طی شد که ابتدا کلید واژه حسابداری مدیریت در هر یک از پایگاه‌ها جستجو شد اما با توجه به اینکه این واژه، واژه‌ای کلی و اغلب منابع یافت شده شامل مباحثی نامرتبط با موضوع مورد نظر این پژوهش بودند، بنابراین این واژه، به واژه مرکب وضعیت حسابداری مدیریت و سیستم‌های کنترل مدیریت محدود شد. لازم به یادآوری است که تعداد کل مقاله‌ها یافت شده با در نظر گرفتن معیارهای ورودی، ۳۴ مطالعه (فارسی و انگلیسی) است که پس از بررسی تمامی آنها و در نظر گرفتن معیارهای خروجی از منظر معیار محتوا و یا نبود دسترسی سرانجام نتایج استخراج شده از ۳۴ مطالعه (۲۱ پژوهش انگلیسی و ۱۳ پژوهش فارسی) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. در ادامه معیارهای ورود و خروج مناسب به منظور یافتن مطالعه‌های جامع مرتبط با موضوع پژوهش برای بررسی آنها، مطابق با جدول ۲ در این پژوهش در نظر گرفته شده است.

شناسایی شاخص‌های رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت پرداخته شده است.

جامعه و نمونه و جمع آوری داده‌ها

جامعه آماری در پژوهش حاضر خبرگانی هستند که دارای حداقل درجه استادیاری بوده و به لحاظ نظری و تجربی با موضوع مورد پژوهش آشنایی دارند. از دیدگاه ۱۵ نفر از خبرگان با روش نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. روش‌های گردآوری داده‌ها در این پژوهش به دو دسته کتابخانه‌ای و میدانی تقسیم می‌شود. در خصوص جمع‌آوری داده‌های مربوط به ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش از روش‌های کتابخانه‌ای و برای گردآوری داده‌ها برای شناسایی شاخص‌ها از روش میدانی به کمک مطالعه‌های کتابخانه‌ای و مصاحبه^۱ استفاده شده است که در این روش نتایج قابل قبول و تاثیرگذاری در جهت شناخت مولفه‌ها حاصل شد.

تحلیل داده‌ها

در این مطالعه روش اصلی برای برقراری قابلیت اطمینان و قابلیت تایید از طریق رسیدگی فرآیندها و یافته‌های پژوهش بوده است. قابلیت اطمینان بوسیله بررسی کردن ثبات فرایندهای مطالعه و قابلیت تایید توسط سنجیدن انسجام داخلی و درونی دستاورد پژوهش، یعنی داده‌ها، یافته‌ها، تفسیرها و پیشنهادها صورت می‌گیرد. عناصری که می‌تواند در این رسیدگی‌ها مورد استفاده قرار گیرد شامل داده‌های خام، یادداشت‌های دامنه، نکته‌های تئوری، راهنمای رمزگذاری، نکات فرآیند و غیره است. فرآیند رسیدگی براساس ۵ مرحله انجام شده است: پیش ثبت کردن، تعیین توانایی رسیدگی، توافق رسمی، اعتمادپذیری (قابلیت اطمینان و تایید) و مذاکره‌ها. تحلیل محتوای داده‌های کیفی با روش فراترکیب به کمک نرم‌افزار MAXQDA برای ترکیب مطالعه‌های حاصل از مرور هماهنگ حول موضوع این پژوهش انجام شده است. برای دستیابی به هدف پژوهش از روش فراترکیب استفاده شد. این الگو شامل هفت مرحله است که به گفته عرب و همکاران (۱۳۹۳) این هفت مرحله و ابعاد مختلف آن در این پژوهش تبیین شده است:

گام اول: تنظیم هدف پژوهش

گام دوم: مرور سامانمند بر ادبیات

گام سوم: جستجو و انتخاب متون مناسب

جدول ۲. نحوه جستجو و معیارهای ورود و خروج پژوهش‌ها

تعداد یافته‌های نهایی	معیارهای خروج از پژوهش	تعداد یافته‌های اولیه	معیارهای ورود به پژوهش		پایگاه داده
			فیلتر مرحله دوم	فیلتر مرحله اول	
۲۱	نامرتب از نظر محتوا/عدم دسترسی	۶۵	English language Journal papers, Dissertation & thesis	Article title, Abstract, Keywords /1980 to present	LATIN
تعداد یافته‌های نهایی	معیارهای خروج از مطالعه	تعداد یافته‌های اولیه	معیارهای ورود به مطالعه		پایگاه داده
			فیلتر مرحله دوم	فیلتر مرحله اول	
۱	نامرتب از نظر محتوا/عدم دسترسی	۱	مطالب همه مجلات عضو	عنوان، نام نویسنده، چکیده و کلید واژگان	magiran
۷		۷	مطالب همه مجلات عضو	عنوان، نام نویسنده، چکیده و کلید واژگان	
۵		۵	مطالب همه مجلات عضو	عنوان، نام نویسنده، چکیده و کلید واژگان	

منبع: یافته‌های پژوهش‌گر

مواردی که کیفیت مطلوب دارد وارد تحلیل شود. در این پژوهش از سیاه‌ای که شامل معیارهای مختلف برای ارزیابی کیفیت بالا، پایین و متوسط هر یک از پژوهش‌های اولیه استفاده شده است. هدف از امتیازدهی به هر مطالعه، افزایش اعتبار مطالعه با ابزار مناسب سیاه‌ها و خروج پژوهش‌های با کیفیت پایین از فرایند ترکیب است. در جدول ۳ نمونه‌ای از سیاه‌های ارزیابی ۵ مطالعه بر اساس الگوی کارلسن^۱ و همکارانش (۲۰۰۷) آورده شده است.

استخراج یافته‌ها و ارزیابی کیفیت هر یک از پژوهش‌ها

در پژوهش‌های مروری نظام‌مند، جستجوی جامع منجر به پیدا کردن بسیاری از مطالعه‌های مرتبط خواهند شد ولی از آنجائی که کلیه این پژوهش‌ها از کیفیت کافی برخوردار نیستند باید پس از مرور دوباره پژوهش‌ها و استخراج نتایج هر یک از آنها، هر پژوهش پیش از ورود به ترکیب با ابزار مناسب و از نظر معیارهای تعریف شده ارزیابی شده و تنها

جدول ۳. نمونه‌ای از چک لیست ارزیابی ۵ مطالعه بر اساس الگوی Carlsen و همکارانش (۲۰۰۷)

ردیف	معیار مطالعه	مطالعه ۱	مطالعه ۲	مطالعه ۳	مطالعه ۴	مطالعه ۵
۱	استراتژی نمونه‌گیری	x	x	x	x	؟
۲	روش گردآوری داده	x	x	x	x	x
۳	نحوه تجزیه تحلیل داده‌ها	x	x	x	x	x
۴	تناسب طرح پژوهش با هدف پژوهش	x	x	x	x	x
۵	بیان روشن یافته‌ها	x	؟	x	x	x
۶	توجیه مناسب نتیجه پژوهش	x	x	x	x	؟
۷	تجانس بین پارادایم‌های هدایت‌کننده پروژه پژوهشی با روش‌های انتخاب شده	x	x	x	x	؟
درجه کیفیت (بالا/پایین/متوسط)		بالا	متوسط	پایین	بالا	متوسط
ملاحظات			نیازمند قضاوت توسط مرورگر سوم	نیازمند قضاوت توسط مرورگر سوم		نیازمند قضاوت توسط مرورگر سوم

منبع: یافته‌های پژوهش‌گر

مرور چندباره مطالعه‌ها و شناسایی درست مفاهیم و ارتباط میان آنها به منظور ترکیب نتایج، با استفاده از روش کدگذاری محوری و با برقراری پیوند بین مقوله‌ها و راهبردها، داده‌ها به شیوه جدیدی با یکدیگر ارتباط داده خواهند شد. سرانجام پس از بررسی پژوهش‌ها از جنبه‌های مختلف و تعیین ارتباط میان مقوله‌ها و راهبردها، مرحله کدگذاری محوری به پایان رسیده تا در گام نهایی تحلیل، کدگذاری انتخابی و خلق مدل نهایی پیشنهادی انجام شود. بنابر نظر کرسول (۲۰۰۵) مدل نهایی می‌تواند در قالب نمودار ارائه شود.

کدگذاری باز و جدول بندی داده ها

در شکل ۲ چند مورد از استخراج مفاهیم، کدگذاری و مقوله‌بندی آنها با روش کدگذاری باز پیشنهاد شده توسط ساندوسکی و بروسو (۲۰۰۶) به عنوان نمونه آورده شده است.

شناسایی نکات کلیدی و کدگذاری

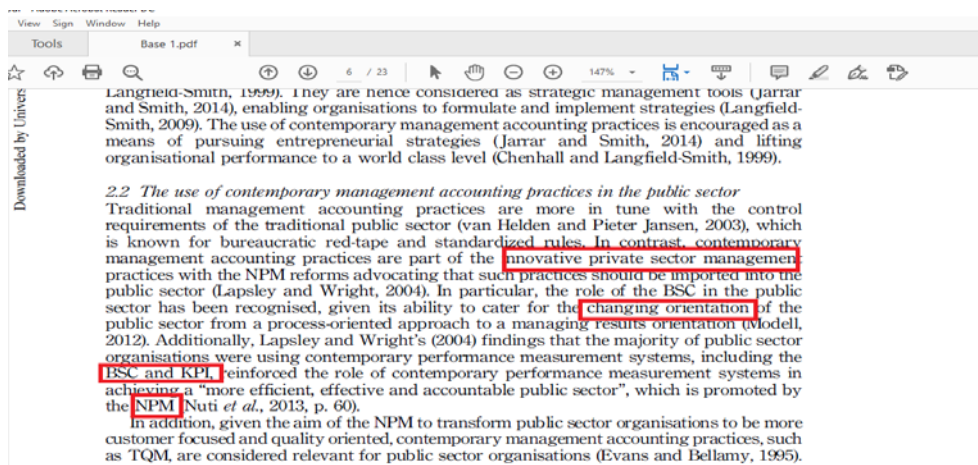
«همان‌طور که شخص در سازمان تا سطوح بالاتر مدیریت پیشرفت می‌کند، هزینه‌های بیشتر و بیشتری قابل کنترل می‌شوند. ما هزینه را در این سطح در سازمان قابل کنترل در نظر می‌گیریم جایی که مدیریت در آن سطح قدرت تصویب هزینه را دارد. اگر مدیریت ارشد نه مدیران بخش فروش بتواند بودجه تبلیغات را تصویب کند، هزینه‌های تبلیغاتی را کنترل می‌کند. هزینه‌های گزارش شده در اظهارنامه‌های درآمد، این امکان وجود دارد که از سه نوع اظهارنامه درآمد استفاده شود:

گزارش دهی مالی خارجی شرکت‌ها هزینه‌یابی تولید ثابت را به هر واحد تولیدشده اختصاص می‌دهند» {کنترل هزینه‌ها} {وضعیت حساب‌ها و پیش‌بینی} {الگوبرداری و کنترل}

در این مرحله منابع استخراج شده حداقل توسط دو نفر «مرورگر» به طور مستقل مطالعه و از نظر معیارهای یاد شده در جدول ۳ مورد بررسی قرار گرفتند و در صورت رد شدن، دلیل مربوطه نیز یاد شد. در صورت اختلاف نظر میان افراد «مرورگر سوم» داوری خواهد کرد. «میزان توافق» میان دو مرورگر با استفاده از آزمون کاپا تعیین می‌شود. مقدار شاخص کاپا که به کاپای کوهن معروف است، میان صفر تا یک نوسان دارد. هر چه مقدار این سنجه به عدد یک نزدیک تر باشد نشان می‌دهد که توافق بیشتری بین رتبه دهندگان وجود دارد. اما زمانی که مقدار کاپا به عدد صفر نزدیکتر باشد، در آن صورت، شاهد توافق کمتر بین دو رتبه دهنده هستیم. در این پژوهش، شاخص کاپا ۰/۷۶ است که نشان دهنده توافق بالا میان دو مرورگر است. در نهایت، تمامی مقاله‌های «وارد مطالعه شده» توسط یک نفر متخصص و صاحب نظر در آن زمینه کنترل و تایید می‌شود. منابع به صورتی در اختیار «مرورگرها» قرار می‌گیرند که نام مؤلف، مؤسسه و مجله مربوطه پوشانده شده باشد.

انتخاب روش ترکیب و تحلیل یافته‌های پژوهش‌ها

با انتخاب روش فراترکیب و از آنجا که هدف این روش، تجزیه یافته‌های هر یک از پژوهش‌ها، کشف نکات اساسی در آنها و ترکیب نتایج به یک جایگزین کلی‌تر است. در آغاز امر به‌منظور تجزیه یافته‌های هر مطالعه و کشف نکات اساسی با روش کدگذاری باز پیشنهاد شده توسط ساندوسکی و بروسو (۲۰۰۶)، ابتدا تمام نکات و عوامل کلیدی استخراج شده از مستندات به عنوان کد در نظر گرفته شده سپس با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از کدها، آنها با یکدیگر مقایسه شده و در یک مقوله مشابه با در نظر گرفتن وجه اشتراکشان از نظر پژوهشگر، جمع و دسته بندی شده‌اند. در مرحله بعد پس از

شکل ۲. نمونه اول از کدگذاری انجام گرفته در این پژوهش (مقاله ابوبکر و همکاران، ۲۰۱۷)

این روال برای تمام پژوهش‌ها صورت پذیرفت و سرانجام نکات کلیدی برگرفته شده از پژوهشگران هر یک از پژوهش‌های گذشته، بصورت زیر جدول بندی شد که در ستون اول شماره پژوهش مستخرج شده همراه با نام پایگاه داده مربوط به آن، در دو ستون دوم نام پژوهشگر، سالی که در آن پژوهش صورت گرفته و هدف پژوهشگر از آن پژوهش آورده شده است. در دو ستون بعدی روش پژوهش یادشده و کشوری که داده‌های پژوهش از آن استخراج شده یا پژوهش برای آن حوزه انجام گرفته یاد شده است. دو ستون نهایی نیز مربوط به رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین و عوامل موثر بر آن از نقطه نظر محقق است که بیان کننده همان کدهای کلیدی استخراج شده از مفاهیم اصلی است (کرسول، ۲۰۰۵).

مطالب جمع آوری شده وارد نرم افزار MAXQDA شده‌اند. در این نرم افزار به صورت کیفی به تجزیه و تحلیل و شناسایی عوامل موثر بر الگوی پژوهش پرداخته شده است.

مقوله بندی کدهای شناسایی شده

در ادامه با مقایسه مفاهیم مختلف به این نتیجه رسیدیم که مفاهیم شفافیت داده‌ها و شیوه ارتباطی نهادها به صورت آشکار که در پژوهش‌های مختلف مطرح شده بود، اشاره به یک موضوع دارند که پس از انجام مقایسه‌های مداوم و در مفهوم‌پردازی در سطح بالاتری از انتزاع، برچسب رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین به آن تخصیص یافت.

جدول ۴. کدهای شناسایی شده مرتبط با راهبردها و عوامل مؤثر در هر یک از پژوهش‌ها

رتبه	سال/نویسنده	هدف/پرسش پژوهش	سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین و عوامل موثر بر آن
L1	(2020) Astaiani et al	تأثیر ویژگی‌های فرآیند حسابداری بر حسابداری برون سپاری - مبتنی بر ابر سیستم‌های اطلاعات حسابداری	انعطاف پذیری مدیریت شناسایی انتظارات سازمان و مشتریان ارزیابی عملکرد صحیح مدیریت عملکرد
L2	(2019) Kocsis	بنیادی مفهومی از طراحی و پژوهش در سیستم‌های اطلاعات حسابداری	آموزش صحیح مدیریت هزینه و سود کارایی سرمایه گذاری برنامه ریزی فرآیندها
L3	(2019) Nimmagadda et al.	سیستم داده‌های علم طراحی هدایت شده کلان داده (DSIS) برای مدیریت پایداری و حسابداری	مدیریت هزینه برنامه ریزی و کارایی تصمیم گیری تجزیه و تحلیل و ارزیابی عملکرد مدیریت کیفیت شاخص‌های توسعه پایدار
L4	(2017) Nuraddeen et al	اجرای مدیریت حسابداری در بخش دولتی	ارزیابی عملکرد برنامه ریزی استراتژیک هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت مدیریت کیفیت هزینه‌یابی الگوبرداری
L5	(2014) Macinati et al.	مدیریت حسابداری و عملکرد مالی	اجرای مدیریت حسابداری طراحی مدیریت حسابداری اندازه شرکت منطقه جغرافیایی استراتژی

جدول ۵. کدهای شناسایی شده مرتبط با راهبردها و عوامل مؤثر در هر یک از پژوهش‌ها

کد	نویسنده	عنوان
L1	Astaiani et al.(2020)	Impact of accounting process characteristics on accounting outsourcing - Comparison of users and non-users of cloud-based accounting information systems
L2	Kocsis (2019).	A conceptual foundation of design and implementation research in accounting information systems
L3	Nimmagadda et al. (2019)	Big Data Guided Design Science Information System (DSIS) Development for Sustainability Management and Accounting
L4	Nuraddeen et al. (2017)	The adoption and success of contemporary management accounting practices in the public sector
L5	Macinati et al. (2014)	Management accounting use and financial performance in public health-care organisations
L6	Taleghani et al. (2008)	Adjustment process in Iranian women with breast cancer
L7	Heibl et al. (2018)	Management accounting as a political resource for enabling embedded agency
L8	Majercak et al. (2013)	The Impact of Theory of Constraints on the Management Accounting.
L9	Majerova et al. (2013)	Social media marketing and possibilities of quantifying its effectiveness in the process of brand value building and managing.
L10	Miguel et al. (2018)	New accounting information system: An application for a basic social benefit in Spain
L11	Ponisciakova et al. (2015)	The Use of Accounting Information System for the Management of Business Cost
L12	Socea (2012)	Managerial decision-making and financial accounting information
L13	Sukalova (2013)	Management of gender integrated organization.
L14	Su et al. (2015)	The moderating effect of organisational life cycle stages on the association between the interactive and diagnostic approaches to using controls with organisational performance
L15	Ramli et al (2013)	Challenges in management accounting innovation adoption: evidence from Malaysian companies
L16	Grabner et al (2013)	Management control as a system or a package? Conceptual and empirical issues
L17	Bedford, et al (2015)	Configurations of control: an exploratory analysis
L18	Arjaliès, et al. (2013)	The use of management control systems to manage CSR strategy: a levers of control perspective
L19	Abdel-Maksoud et al. (2012)	An empirical study of the influence of intensity of competition on the deployment of contemporary management accounting practices and managerial techniques in Egyptian firms
L20	Auzair. (2015)	configuration approach to management control systems design in service organizations
L21	Baird et al. (2011)	The relationships between organizational culture, total quality management practices and operational performance
P1	انصاری و همکاران (۱۳۹۷)	نقش سیستم داده‌های حسابداری بر بهبود مزیت رقابتی صنعت بانکداری
P2	آشنایی و همکاران (۱۳۹۷)	اولویت‌بندی شیوه‌های حسابداری مدیریت در شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران
P3	جامعی و کرم زاده (۱۳۹۴)	بررسی نقش فناوری داده‌ها در پیشبرد سیستم حسابداری تعهدی در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران
P4	خواجهی و اعتمادی (۱۳۹۲)	بررسی عوامل مؤثر بر پیاده‌سازی موفق سیستم‌های داده‌های حسابداری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران
P5	رجب دری (۱۳۹۴)	جایگاه و اهمیت سیستم داده‌های حسابداری در سازمان
P6	قنبری و همکاران (۱۳۹۳)	نقش سیستم داده‌های حسابداری در فرآیند تصمیم‌گیری مدیران شرکت ملی گاز ایران
P7	نظری پور (۱۳۹۵)	بررسی تأثیر سیستم‌های داده‌ها بر قابلیت سازگاری حسابداری مدیریت
P8	رستمی و همکاران (۱۳۹۸)	واکاوی و تبیین اثرات کنشگران فنی و انسانی بر کارکردهای سیستم داده‌های حسابداری مدیریت با استفاده از نظریه شبکه کنشگران
P9	نیرومند و همکاران (۱۳۹۵)	رویکرد های نوین حسابداری مدیریت و مدیریت هزینه سازمان‌ها
P10	همت فر و همکاران (۱۳۸۹)	تکنیک‌های نوین حسابداری مدیریت ابزار مدیریت در فضای کسب و کار رقابتی، همایش بررسی راهکارهای ارتقاء مباحث حسابداری مدیریت در صنعت
P11	ملانظری و داور (۱۳۹۲)	ارتباط داده داده‌های حسابداری مدیریت با یادگیری سازمانی و عملکرد تولید
P12	گرکز و بیگلدی (۱۳۹۸)	بررسی رابطه بودجه تعاملی و بودجه تشخیصی با اثر بخشی تیم و نقش اثر جمعی ادراک شده
P13	حاجیها و همکاران (۱۳۹۹)	بررسی نقش میانجیگری حسابداری مدیریت بر رابطه بین طراحی سیستم هزینه و عملکرد شرکت

منبع: یافته‌های پژوهش گر

در جدول ۶ نیز کدهای ایجاد شده همراه با مقوله‌های اصلی وابسته به هر دسته آورده شده است.

جدول ۶. مقوله‌بندی کدهای شناسایی شده

مفاهیم و کدهای شناسایی شده	مقوله کلی	منبع
شناسایی عدم اطمینان استراتژیک و توسعه برنامه های عملیاتی	سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین و عوامل موثر بر آن	L3, L4,L5, L6, L8, L9, L10, L11, L12, L14, L15, L16, L17, L18, L19, L20, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, P12, P13
جلسه های رودرو بین مدیران ارشد و عملیاتی		L3, L4,L5, L6, L7, L8, L9, L10, L11, L12,L13, L14, L15, L16, L17, L18, L19, L20, L21, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, P11, P12,
ارزیابی تعاملات مدیران		L1, L2, L3, L4,L5, L6, L7, L8, L9, L10, L11, L12,L13, L14, L15, L16, L17, L18, L19, L20, L21, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, P11, P12, P13,
تولید کننده داده‌ها شکل دهنده اهداف مهم		L1, L2, L3, L4,L5, L6, L7, L8, L9, L10, L11, L12,L13, L14, L15, L16, L17, L19, L20, L21, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, P11, P12
پیگیری پیشرفت به سمت اهداف و نظارت بر نتایج		L1, L3, L4,L5, L7, L8, L9, L10, L11, L12,L13, L14, . L16, L17, L18, L19, L20, P1, P2, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P11, P12, P13,
برنامه ریزی در راستای اهداف استراتژیک		L2, L3, L4,L5, L7, L8, L9, L10, L12,L13, L14, L15, L16, L17, L18, L19, L20, L21, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, P12, P13,
بررسی عملکرد و ارزیابی پیامدها		L2, L3, L4,L5, L6, L7, L8, L9, L10, L11, L12,L13, L14, L15, L16, L17, L18, L20, L21, P1, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, , P12, P13,
مدیریت بر مبنای فعالیت (MBA)		L1, L2, L3, L5, L6, L7, L8, L9, L10, L11, L12,L13, L14, L15, L16, L17, L18, L19, L20, L21, P1, P2, P3, P4, P5, P7, P9, P10, P11, P12, P13,
بهبابی بر مبنای فعالیت (ABC)		L1, L2, L3, L4,L5, L6, L7, L8, L9, L11, L12,L13, L14, L15, L17, L18, L19, L20, L21, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, P11, P12
کارت امتیازی متوازن (BSC)		L1, L2, L3, L4,L5, L6, L7, L8, L9, L10, L11, L12,L13, L15, L16, L17, L18, L19, L20, L21, P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10, P12, P13,
مدیریت کیفیت جامع (TQM)		L13, P6, P11, P12
مدیریت کیفیت جامع (TQM)		L10, L17, L19, L20, L21
مدیریت استراتژیک بها (SCM)		L6, L13, L19, L20, L21, P11
تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش (CVA)		L15, P4,
الگو برداری (Benchmarking)		P12
کلاس های آموزش های ضمن خدمت		L6, L14, L16, L17, L19, L20, P1, P5, P7, P8,
مدیریت ارتباطات		L2, L8, L9, L14, L17, L20, P10,

منبع: یافته‌های پژوهش گر

نماد	عوامل
C7	تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش (CVA)
C8	مدیریت بر مبنای فعالیت (MBA)
C9	بهبابی بر مبنای فعالیت (ABC)
C10	کارت امتیازی متوازن (BSC)
C11	مدیریت کیفیت جامع (TQM)
C12	مدیریت راهبردی بها (SCM)
C13	الگو برداری (Benchmarking)
C14	بررسی عملکرد و ارزیابی پیامدها
C15	شناسایی عدم اطمینان استراتژیک و توسعه برنامه های عملیاتی
C16	مدیریت زمان و هزینه
C17	مدیریت ارتباطات

منبع: یافته‌های پژوهش گر

مدل ساختاری تفسیری

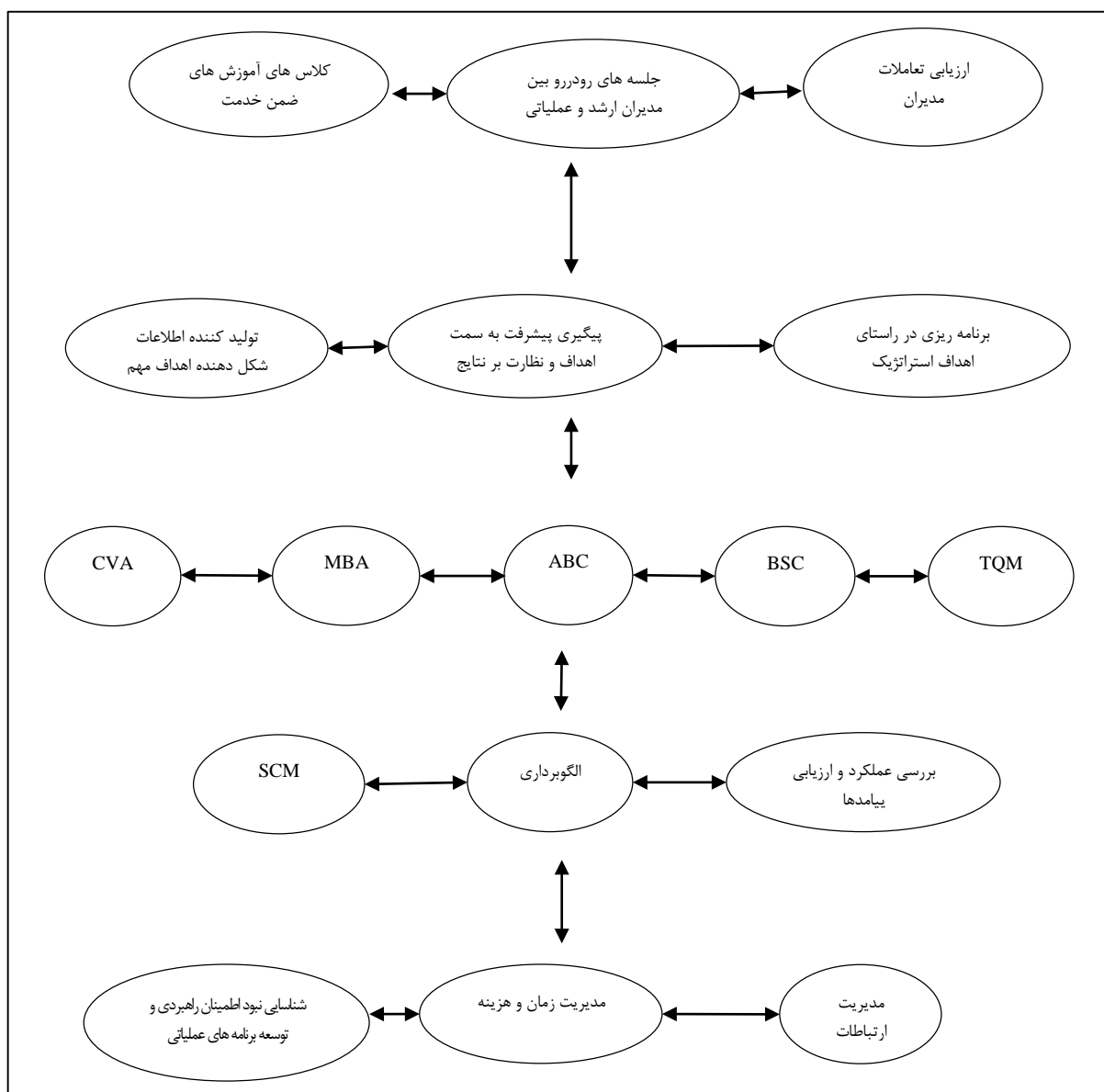
در این بخش از مدل ساختاری تفسیری (ISM) استفاده شده است. این روش به طبقه‌بندی عوامل و شناسایی روابط میان معیارها می‌پردازد.

جدول ۷. نمادگذاری عوامل

نماد	عوامل
C1	کلاس‌های آموزش های ضمن خدمت
C2	جلسه‌های رودرو بین مدیران ارشد و عملیاتی
C3	ارزیابی تعاملات مدیران
C4	تولید کننده اطلاعات شکل دهنده اهداف مهم
C5	پیگیری پیشرفت به سمت اهداف و نظارت بر نتایج
C6	برنامه ریزی در راستای اهداف راهبردی

و سیستم‌های کنترلی بر تشخیص، اندازه‌گیری، تفسیر و کنترل فعالیت‌های سازمان برای تضمین و اطمینان از استفاده مناسب از سرمایه‌های سازمانی است. با کنترل مدیریت ارتباطات، مدیریت زمان و هزینه و همچنین شناسایی نبود اطمینان راهبردی می‌تواند مهم‌ترین اهداف حسابداری مدیریت و سیستم‌های کنترلی را برآورده ساخت. در نهایت این مدل به روش‌های ارزیابی و بهبود مانند جلسه، تصمیم‌گیری و آموزش منتهی می‌شود. در گام‌های دوم و سوم این مدل روش‌های کنترلی مناسب پیشنهاد شده است، استفاده و اجرای یک و یا تعدادی از این سیستم‌های کنترلی، میزان فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین را بهبود می‌بخشد.

با مشخص شدن سطح عوامل، می‌توان مدل ساختاری تفسیری آنها را رسم نمود. به این منظور نخست با توجه به ماتریس دسترسی نهایی، طراحی شده و سپس با حذف روابطگذار، مدل نهایی به دست می‌آید. مدل اولیه در اختیار خبرگان قرار گرفته و با اعمال نظر آنها اصلاح شده است. تمامی ۱۷ معیار شناسایی شده براساس مدل ساختار تفسیری تحلیل شدند. یک مدل شماتیک ارائه شد. براساس الگوی پیشنهادی، معیارهای شناسایی عدم اطمینان راهبردی، مدیریت زمان و هزینه و مدیریت ارتباطات از اصلی‌ترین معیارهای الگوی رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین هستند. حسابداری مدیریت

شکل ۳. مدل ساختاری تفسیری

بحث و نتیجه گیری

در قسمت کیفی عوامل موثر بر سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین و عوامل موثر بر آن شناسایی شدند. در نهایت ۱۷ معیار مشخص شدند. شناسایی نبود اطمینان راهبردی و توسعه برنامه‌های عملیاتی، جلسه‌های رودرو میان مدیران ارشد و عملیاتی، ارزیابی تعامل‌های مدیران، تولید کننده داده‌های شکل دهنده اهداف مهم، پیگیری پیشرفت به سمت اهداف و نظارت بر نتایج، برنامه ریزی در راستای اهداف راهبردی، بررسی عملکرد و ارزیابی پیامدها، مدیریت بر مبنای فعالیت (MBA) (آستایان و همکاران، ۲۰۲۰)، بهایابی بر مبنای فعالیت (ABC) (رملی و همکاران، ۲۰۱۳)، کارت امتیازی متوازن (BSC) (سوسکا، ۲۰۱۴)، مدیریت کیفیت جامع (TQM) (یدفرد و همکاران، ۲۰۱۵)، مدیریت کیفیت جامع (TQM) (آرجالیاس و همکاران، ۲۰۱۳)، مدیریت راهبردی بها (SCM) (نورالدین و همکاران، ۲۰۱۷)، تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش (CVA) (نیماگادا و همکاران، ۲۰۱۹)، الگو برداری (Benchmarking) (مکیناتی و همکاران، ۲۰۱۴)، کلاس‌های آموزش‌های ضمن خدمت (انصاری و همکاران، ۱۳۹۷) و مدیریت ارتباطات (حاجیها و همکاران، ۱۳۹۹). نتایج به دست آمده، با نتایج به دست آمده از پژوهش ابوبکر نوحو و همکاران (۲۰۱۷)، عبدالمقصود و همکاران (۲۰۱۲) همخوانی دارد. افزایش روز افزون استفاده از ابزارهای مبتنی بر فناوری داده‌ها و ارتباطات و توسعه آن، تحولات شگرفی را در دنیای کسب و کار و به ویژه در حوزه حسابداری و مالی به وجود آورده است. این در حالی است که بالا رفتن نیاز شرکتها به افزایش سطح ارتباطات و داده‌ها و همچنین برخورداری از ابزارهای نوین داده‌ای و ارتباطی، سبب شده تا پیشرفت‌های مبتنی بر فن‌آوری با سرعت بیشتری ارائه شود. از این رو به کارگیری این ابزارها و مدیریت بر منابع مالی به عنوان یکی از منابع مهم سازمانی، امکان دسترسی به منابع مالی پایدار با نوسان‌های کمتر را برای شرکتها فراهم می‌سازد. در دنیای رقابتی امروزه منابع انسانی یکی از عواملی است که می‌تواند برای سازمان‌ها مزیت رقابتی ایجاد کند. موفقیت یا شکست هر سازمانی، تا حد زیادی بستگی به افراد آن سازمان دارد و سازمان‌هایی می‌توانند به بقای خود ادامه دهند که با توجه به تغییرات دنیای کنونی، نقش قابل قبولی را در انعطاف‌پذیری با این تغییرات ایفا کنند. در این خصوص لازم به یادآوری است که علت جداسازی میان منابع انسانی و سایر منابع سازمانی، به این خاطر است که منابع انسانی یک سازمان، دارای قابلیت‌هایی نظیر یادگیری، تغییرپذیری، نوآوری و خلاقیت هستند که با مدیریت صحیح، می‌توانند بقای طولانی مدت سازمان‌ها را تضمین کنند. اهمیت ایجاد یک سیستم حسابداری جدید و به دنبال آن مدیریت مؤثر منابع انسانی به این دلیل است که سالیانه سهم عظیمی از هزینه‌های هر سازمانی را هزینه‌های علم‌یاتی آن تشکیل می‌دهد که بخش قابل ملاحظه‌ای از آن به نیروی انسانی بر می‌گردد. بر خلاف عصر صنعتی

که سازمان‌ها دارای‌های فیزیکی خود را مورد توجه قرار می‌دهند، امروزه به اقتضای محیط و پیدایش اقتصاد مبتنی بر دانش، سرمایه انسانی بخش قابل توجهی از ارزش سازمان را تشکیل می‌دهد و بر این اساس، باید به عنوان یک دارایی از ترازنامه نشان داده شود تا بر اساس تجزیه تحلیل‌های کمی حاصل از آن، تصمیمات مناسبی توسط مدیریت گرفته شود و اقدام‌های لازم صورت گیرد (آکس و گرو، ۲۰۰۸). تمامی ۱۷ معیار شناسایی شده براساس مدل ساختار تفسیری تحلیل شدند. یک مدل شماییک ارائه شد. در نهایت می‌توان گفت رعایت عوامل موثر در رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین می‌تواند مزایای زیر را برای سازمان به دنبال داشته باشد: افزایش پاسخگویی عمومی، مدیریت برای عملکرد بهتر، بهبود نحوه تخصیص منابع، در برگرفتن کلیه سطوح مدیریت، ارائه یک ابزار تشخیص ارزشمند، کمک به توجیه بودجه، مبنای نظام مدیریت عملکرد گسترده، اجازه می‌دهد برنامه‌ها اهداف دو جانبه داشته باشند، ایجاد امکان مقایسه در هزینه واحد و حمایت از تصمیمات آگاهانه و ملموس. براساس الگوی پیشنهادی، معیارهای شناسایی نبود اطمینان راهبردی، مدیریت زمان و هزینه و مدیریت ارتباطات از اصلی ترین معیارهای الگوی رویکرد تعاملی و تشخیصی در استفاده از سیستم‌های کنترل مدیریت با میزان قبول فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین هستند. حسابداری مدیریت و سیستم‌های کنترلی بر تشخیص، اندازه گیری، تفسیر و کنترل فعالیت‌های سازمان برای تضمین و اطمینان از استفاده مناسب از سرمایه های سازمانی است. با کنترل مدیریت ارتباطات، مدیریت زمان و هزینه و همچنین شناسایی نبود اطمینان راهبردی می‌تواند مهم ترین اهداف حسابداری مدیریت و سیستم‌های کنترلی را برآورده ساخت. در نهایت این مدل به روش‌های ارزیابی و بهبود مانند جلسه، تصمیم گیری و آموزش منتهی می‌شود. در گام های دوم و سوم این مدل روش‌های کنترلی مناسب پیشنهاد شده است، استفاده و اجرای یک و یا تعدادی از این سیستم‌های کنترلی، میزان فعالیت‌های حسابداری مدیریت نوین را بهبود می بخشد.

در نهایت می‌توان این گونه نتیجه گرفت که سازمانها برای حفظ مزیت رقابتی باید با تغییرات بوجود آمده چه از منابع خارجی از قبیل رقیب، مشتریان، دولت و تغییر قوانین و چه از منابع داخلی از قبیل کاهش هزینه و بهبود کیفیت؛ هماهنگ شوند حسابداری مدیریت می‌تواند مدیران را در گرفتن تصمیم‌های صحیح برای پویایی محیط کسب و کار یاری کند. تامین داده‌های مورد نیاز در رهبری و کنترل فعالیت‌های عملیاتی می‌تواند از مهم‌ترین پیامدهای این مدل باشد. همچنین کمک به مدیران در رهبری و کنترل فعالیت‌های عملیاتی، انگیزش کارکنان و مدیران برای فعالیت در راستای سازمان و همچنین سنجش و ارزیابی عملکرد واحدهای سازمان، مدیران و سایر کارکنان سازمان از دیگر نتایج به کارگیری مدل پیشنهادی است.

پیشنهاد‌های ناشی از نتایج پژوهش

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده و تفاوت در میزان استفاده تشخیصی و تعاملی از بودجه با اثربخشی تیم‌های سازمانی پیشنهاد می‌شود:

- ۱- به‌منظور افزایش کارایی حسابداری مدیریت و سیستم‌های کنترلی، کنترل‌هایی از قبیل بودجه، جهت برنامه‌ریزی و ارزیابی مورد استفاده قرار گیرد.
- ۲- با قرار دادن صندوق پیشنهادها و انتقادات و پایش و اندازه‌گیری سطح بودجه‌بندی به‌صورت مستمر و ادواری، از نیازهای سازمانی آگاه شد و در جهت رفع نیازها نهایت تلاش را مبذول داشت.
- ۳- داشتن یک محیط پویا در سازمان و به دور از هرگونه پافشاری در استفاده از روش‌های موجود؛
- ۴- قرار دادن بخشی در سازمان‌ها که تغییرات را ارزیابی و کارشناسی کرده و مدیریت تغییر را اعمال کند.
- ۵- مدیران در انتخاب روش‌ها برای هماهنگی با تغییرات همواره سه بعد کیفیت، زمان و بهای تمام شده را در نظر داشته باشند.
- ۶- دوره‌های آموزشی برای مدیران و اعضای تیم‌های تصمیم‌گیرنده سازمانی برگزار گردد و از افراد متخصص و باتجربه به‌منظور آموزش استفاده نمود.

پیشنهاد‌هایی برای پژوهش‌های آینده

پیشنهاد می‌شود هدف پژوهش در دیگر جوامع محدودتری همچون استان‌های کشور نیز آزمون شود. پیشنهاد می‌شود هدف پژوهش‌های آینده در زمینه پژوهش حاضر، ارائه مدلی برای اندازه‌گیری اثربخشی سیستم‌های کنترلی با رویکرد مدیریت نوین باشد. همچنین هدف پژوهش حاضر می‌تواند در دیگر سازمان‌های کشور نیز اجرا شود. بهتر است در پژوهش‌های آینده، از شیوه‌های داده‌کاوی و شبکه عصبی برای پیش‌بینی وضعیت اثربخشی مدیریت نوین و سیستم‌های حسابداری نیز استفاده شود.

محدودیت‌های پژوهش

محدودیت‌های ساختاری این پژوهش این‌گونه بوده که هنگامی قابلیت پذیرش و اتکای پژوهش در گرو توجه به نمونه آماری است، سودمندی پژوهش یک نرخ بالا از شرکت‌کنندگان در پژوهش زمینه‌یابی را خواستار است و به علت انتخاب نمونه آماری از یک صنعت که به دلیل کنترل متغیرهای ناخواسته صورت گرفته، نمونه

آماري نماینده تمامی صنایع نیست و نتایج نیز قابلیت تعمیم‌پذیری را ندارند.

همچنین چون داده‌های گردآوری‌شده در این‌گونه پژوهش‌ها از نوع زمینه‌یابی و خود گزارشی هستند، نمی‌توان از امکان انحراف نتایج روش مشترک جلوگیری کرد. هرچند که تجزیه و تحلیل آماری نشان می‌دهد که پراکنش روش مشترک یک مورد و مسئله جدی در روش معادله‌های ساختاری با حجم نمونه دلخواه نیست. در گردآوری داده‌ها نیز سعی شود که با ایجاد جمع پاسخ‌دهنده و استفاده از روش اجماع، باورها و دیدگاه‌های جمعی افراد را در آزمون‌ها شرکت دهند.

کمیود منابع علمی به‌صورت فارسی در زمینه موضوع پژوهش از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر است.

با توجه به این که پژوهش حاضر مبتنی بر پارادایم پراگماتیسم، طرح پژوهش ترکیبی، راهبرد پدیدار نگاری و پیمایش، طراحی و اجرا شد، تعمیم‌پذیری آن مقید به زمان و بستر پژوهش است. اما به اعتقاد کاپلان، تعمیم‌ها جهان شمول، نامحدود به زمان و مکان و فارغ از بستر بوده و ارزش آن‌ها در توانایی برای دستیابی به پیش‌بینی نهفته است. بنابراین تعمیم نظری (آماري) یافته‌های پژوهش محل ابهام و تردید است. البته شایان یادآوری است که به لحاظ تعمیم استنباطی، الزامات دربرگیرنده اعتبارپذیری، باورپذیری و انتقال‌پذیری در پژوهش رعایت شده است تا زمینه استنباط نتایج قابل تعمیم باشد.

منابع

- اتشانی، مسعود، مشدئی، مجتبی، محمود زاده، علی اصغر. (۱۳۹۳). اولویت بندی تکنیک‌های حسابداری مدیریت در شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده های نفتی ایران با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، فصلنامه فرآیند نو، دوره ۹، شماره ۴۸، ۹۲-۷۹.
- اشرف گنجوی، اسماء نایب زاده، شهناز. (۱۳۹۲). بررسی تاثیر تغییرات سیستم‌های کنترل و حسابداری مدیریت بر عملکرد سازمانی شرکت‌های تولیدی، یازدهمین همایش ملی حسابداری ایران، مشهد دانشگاه فردوسی مشهد https://www.civilica.com/Paper-IAAC11-IAAC11_119.html
- امیریکی لنگرودی، حبیب؛ کردستانی، فرزین و رضایی، غلامرضا. (۱۳۹۹). الگوی یکپارچه حسابداری مدیریت توسعه پایدار، حسابداری مدیریت، بهار ۱۳۹۹، ۱۳(۴۴)، ۱-۲۱.

- انصاری، زمیفر و قصابی، فایزه. (۱۳۹۷). نقش سیستم اطلاعات حسابداری بر بهبود مزیت رقابتی صنعت بانکداری، اولین کنفرانس علمی پژوهشی دستاوردهای نوین در مطالعات علوم مدیریت، حسابداری و اقتصاد ایران، ایلام.
- برزگر، ناهید؛ صیادی، محمد و مرادخانی، بهنام. (۱۳۹۸). بررسی نقش هویت های چندگانه در بروز مسأله ی نمایندگی پنهان در حسابداری مدیریت، فصلنامه علمی تخصصی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۳(۱۱)، ۱۵۰-۱۶۵
- جامعی، رضا و کرم زاده، طاهره. (۱۳۹۳). بررسی نقش فناوری اطلاعات روی پیشبرد سیستم حسابداری تعهدی در دانشگاه های علوم پزشکی ایران (دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه)، پژوهش های تجربی حسابداری، پاییز ۱۳۹۳، ۴(۱۳).
- جوادیپور، مهران و حمیدیان، محسن. (۱۳۹۸). کاربرد مدل Light TDABC در انتخاب سودآورترین محصولات تولیدی (مطالعه موردی: شرکت تولید محصولات لبنی هموطن)، حسابداری مدیریت، ۱۲(۴۱)، ۳۶-۱۹.
- حاجیها، زهره و سرخانی گنجی، حمیدرضا. (۱۳۹۹). بررسی نقش میانجیگری حسابداری مدیریت بر رابطه بین طراحی سیستم هزینه و عملکرد شرکت، حسابداری مدیریت، ۱۴(۴۴)، ۵۳-۴۱.
- حجازی، رضوان و رامشه، منیژه. (۱۳۹۲). بررسی روابط میان استراتژی تمایز، نوآوری و سیستم های کنترل مدیریت، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، پاییز ۱۳۹۲، ۲(۷)، ۷۳-۶۱
- خواجهی، شکرالله و اعتمادی جوربابی، مصطفی. (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر پیاده سازی موفق سیستم های اطلاعاتی حسابداری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش های حسابداری مالی، تابستان ۱۳۸۹، ۲(۴).
- داوودیان، معصومه و رحمت الله محمدی پور. (۱۳۹۲). جایگاه حسابداری مدیریت در مدیریت نوین، دومین همایش ملی علوم مدیریت نوین، گرگان، موسسه آموزش عالی غیرانتفاعی حکیم جرجانی.
- دیبانتی دیلمی، زهرا؛ علم بیگی، امیر و برزگر، مرتضی. (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین کاربرد ابزارهای پیشرفته حسابداری مدیریت و ارزش افزوده اقتصادی، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، سال نهم، ص ۱۰-۱.
- رحب دری، حسین. (۱۳۹۳). جایگاه و اهمیت سیستم اطلاعاتی حسابداری در سازمان، سومین کنفرانس ملی حسابداری، مدیریت مالی و سرمایه گذاری، گرگان.
- رستمی مازویی، نعمت؛ رهنمای رودپشتی، فریدون؛ رییس زاده، سید محمدرضا و پورزمانی، زهرا. (۱۳۹۸). واکاوی و تبیین اثرات کنشگران فنی و انسانی بر کارکردهای سیستم اطلاعاتی حسابداری مدیریت با استفاده از نظریه شبکه کنشگران، حسابداری مدیریت، ۱۲(۴۱)، ۱۱۰-۹۱.
- رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۳۸۷). مبانی حسابداری مدیریت: رویکرد و دیدگاه نوین، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- عزیز، اصغر؛ انواری رستمی، علی اصغر؛ عبدی، رسول و رضایی، نادر. (۱۴۰۰). مدل سازی تفاوت استفاده از تکنیک های حسابداری مدیریت بر کارایی سیستم های کنترل مدیریت با استفاده از معادلات ساختاری و انتخاب بهترین مسیر تأثیرگذاری، ۱۸(۱)، ۸۰-۶۷
- قنبری، علی محمد؛ سرلک، نرگس و هاشمی، مهدی. (۱۳۹۲). نقش سیستم اطلاعات حسابداری در فرآیند تصمیم گیری مدیران شرکت ملی گاز ایران، تحقیقات حسابداری و حسابرسی تابستان ۱۳۹۲ شماره ۱۸.
- گرکز، منصور و بیگلری، بهرام. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بودجه تعاملی و بودجه تشخیصی با اثر بخشی تیم و نقش اثر جمعی ادراک شده، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۲(۶)، ۱۰۲-۸۷
- محسنی، عبدالرضا و وفایی پور، روح اله. (۱۳۹۸). اولویت بندی عوامل موثر بر نسل سوم هزینه یابی بر مبنای فعالیت عملگرا (PFABC) مطالعه موردی: بیمارستان نمازی شیراز، حسابداری مدیریت، ۱۲(۴۱)، ۱۸۴-۱۷۱.
- ملانظری، مهناز و داور، سمانه داور. (۱۳۹۲). ارتباط اطلاعات حسابداری مدیریت با یادگیری سازمانی و عملکرد تولید، فصلنامه پژوهش های تجربی حسابداری، ۳(۹)، ۱۴۵-۱۲۵.
- نیرومند، حسن و امید ایمانی خوشخو. (۱۳۹۵). رویکردهای نوین حسابداری مدیریت و مدیریت هزینه سازمان ها، اولین کنفرانس ملی مدیریت مهندسی، آستانه اشرفیه، مؤسسه آموزش عالی مهرآستان گیلان.
- وطن پرست، محمدرضا؛ تصدّی کاری، محمدجواد و احمدزاده لایق، نرگس. (۱۳۹۷). مروری بر تاریخچه و تکنیک های حسابداری مدیریت، چشم انداز حسابداری و مدیریت، ۱(۲)، ۵۳-۳۹.
- همت فر، محمود؛ همدم، هادی و وظیفه دمیرچی، قادر. (۱۳۸۹). تکنیک های نوین حسابداری مدیریت ابزار مدیریت در فضای کسب و کار رقابتی، همایش بررسی راهکارهای ارتقاء مباحث حسابداری مدیریت در صنعت، دورود، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دورود.

- Abdel-Maksoud, A., Abdallah, W. & Youssef, M. (2012). An empirical study of the influence of intensity of competition on the deployment of contemporary management accounting practices and managerial techniques in Egyptian firms, *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 28(2), 84-97.
- Abubakar, N.K., Baird Appuhami, B.A. (2017). The adoption and success of contemporary management accounting practices in the public sector, *Asian Review of Accounting*, 25(1) 106 – 126.
- Agostino, D. & Arnaboldi, M. (2012). Design issues in balanced scorecards: the 'what' and 'how' of control, *European Management Journal*, 30(4), 327-339.
- Amirbeyki Langroudi, H; Kurdestani, F & Rezaei, Gh. (2020). Sustainable Development Accounting Model of Sustainable Development, *Management Accounting*, 13(44), Spring 1399, 1-21. (in Persian)
- Ansari, Z & Ghasabi, F. (2018). The role of accounting information system on improving the competitive advantage of the banking industry, the first scientific conference on new achievements in the study of management sciences, accounting and economics in Iran, Ilam. (in Persian)
- Arjaliès, D.L. & Mundy, J. (2013). The use of management control systems to manage CSR strategy: a levers of control perspective, *Management Accounting Research*, 24(4), 284-300.
- Asatiani, I., Uday Apte, E.P., Mikko & Rönkkö, T.S. (2020). Impact of accounting process characteristics on accounting outsourcing - Comparison of users and non-users of cloud-based accounting information systems, *International Journal of Accounting Information Systems*, 34, 2019, 100419.
- Ashraf Ganjoui, A., Nayebzadeh, Sh. (2014). Investigating the Impact of Changes in Management Control and Accounting Systems on Organizational Performance of Manufacturing Companies, 11th Iran National Accounting Conference, Mashhad, Ferdowsi University of Mashhad, https://www.civilica.com/Paper-IAAC11-IAAC11_119.html. (in Persian)
- Atshani, M., Mashdaei, M., & Mahmoudzadeh, A.A. (2014). Prioritization of Management Accounting Techniques in the National Iranian Petroleum Refining and Distribution Company Using Analytic Hierarchy Process (AHP), *New Process Quarterly*, 9(4)8, 92-79. (in Persian)
- Auzair, S.M. (2015). A configuration approach to management control systems design in service organizations, *Journal of Accounting & Organizational Change*, Vol. 11 No. 1, pp. 47-72.
- Ax, C., Greve, J. & Nilsson, U. (2008). The impact of competition and uncertainty on the adoption of target costing", *International Journal of Production Economics*, 115(1), 92-103.
- Azizi, A., Anvari Rostami, A.A., Abdi, R., Rezaei, N. (2021). Modeling the Difference between Using Management Accounting Techniques on Performance Management Control Systems Using Structural Equations and Choosing the Best Influence Path, 8 (1), 80-67. (in Persian)
- Baird, K., Hu, K.J. & Reeve, R. (2011). The relationships between organizational culture, total quality management practices and operational performance, *International Journal of Operations & Production Management*, 31(7), 789-814.
- Barzegar, N., Sayadi, M., & Moradkhani, B. (2019). Investigating the Role of Multiple Identities in the Occurrence of Hidden Representation in Management Accounting, *Quarterly of New Research Approaches in Management and Accounting*, 3(11) (2019), 150-165. (in Persian)
- Bauer-Nilsen, K., Hill C., Trifiletti DM. Libby B., Lash DH. Lain M., Christodoulou D., Hodge C., and Showaiter TN. (2018). Evaluation of Delivery Costs for External Beam Radiation Therapy and Brachytherapy for Locally Advanced Cervical Cancer Using Time-Driven Activity-Based Costing, *International Journal of Radiation Oncology*Physics*, 1(100), 88-94.
- Bedford, D.S. & Malmi, T. (2015). Configurations of control: an exploratory analysis, *Management Accounting Research*, 27(1), 2-26.
- Carlsen B, Glenton C, & Pope C. (2007). Thou shalt versus thou shalt not: a Meta synthesis of GPs attitude to clinical practice guidelines. *Br J Gen.Pract*, 57: 971-8.
- Creswell J. (2005). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Davoodian, M., & Mohammadipour, R. (2013). The position of management

- accounting in modern management, the second national conference on modern management sciences, Gorgan, Hakim Jorjani Non-Profit Higher Education Institute. (in Persian)
- Diyanati Deilami, Z., Elm Beigi, A., & Barzegar, M. (2016). Investigating the Relationship between the Application of Advanced Management Accounting Tools and Economic Value Added, Quarterly of Management Accounting, 9, 10-1. (in Persian)
 - Ganorkar Ashwin, B., Lakhe Ramesh, R., & Agrawal Kamalkishor, N. (2018). Impiementation of TDABC in SME: A Case Study, Journal of Corporate Accounting & Finance, 29(2): 87-113.
 - Gerkez, M., & Bigleri, B. (2017). Investigating the Relationship between Interactive Budget and Diagnostic Budget with Team Effectiveness and the Role of Perceived Collective Effect, Management Accounting and Auditing Knowledge, 6(22), 102-87. (in Persian)
 - Ghanbari, A.M., Sarlak, N., & Hashemi, M. (2013). The role of accounting information system in the decision-making process of managers of the National Iranian Gas Company, Accounting and Auditing Research Summer 2013 (18). (in Persian)
 - Grabner, I. & Moers, F. (2013). Management control as a system or a package? Conceptual and empirical issues, Accounting, Organizations and Society, 38(6), 407-419.
 - Hajiha, Z., & Sarkhani Ganji, H. (2020). Investigating the role of management accounting mediation on the relationship between cost system design and firm performance, Management Accounting, 14(44), 53-41. (in Persian)
 - Hejazi, R., & Ramsheh, M. (2013). Investigating the Relationships between Distinction Strategy, Innovation and Management Control Systems, Management Accounting and Auditing Knowledge, Fall 2013, 2(7); 61-73. (in Persian)
 - Hemmat far, M., Hamdam, H., & Vazifeh Damirchi, Gh. (2010). New Management Accounting Techniques, Management Tools in a Competitive Business Environment, Conference on Strategies for Improving Management Accounting in Industry, Doroud, Islamic Azad University, Doroud Branch. (in Persian)
 - Hiebl, M. R. W. (2018). Management accounting as a political resource for enabling embedded agency. Management Accounting Research, 38, 22-38.
 - Jamei, R., & Karamzadeh, T. (2014). Investigating the role of information technology on the development of accrual accounting system in Iran University of Medical Sciences (Kermanshah University of Medical Sciences), Empirical Accounting Research, Fall 2014, 40(13). (in Persian)
 - Jarrar, N.S. & Smith, M. (2014). Innovation in entrepreneurial organisations: a platform for contemporary management change and a value creator, The British Accounting Review, 46(1), 60-76.
 - Javadpour, M., Hamidian, M. (2019). Application of Light TDABC model in selecting the most profitable products (Case study: Compatriot Dairy Production Company), Management Accounting, 12 (41), 19-19-36. (in Persian)
 - Khajavi, Shokrallah, & Etemadi Joriabi, Mustafa. (2010). Investigating the Factors Affecting the Successful Implementation of Accounting Information Systems in Companies Listed on the Tehran Stock Exchange, Financial Accounting Research, Summer 2010, 2(4). (in Persian)
 - Kocsis, D. (2019). A conceptual foundation of design and implementation research in accounting information systems. International Journal of Accounting Information Systems, 34, 100420. <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2019.06.003>
<https://doi.org/10.1016/j.accinf.2019.06.003>
 - Langfield-Smith, K. (2009), Management Accounting: Information for Creating and Managing Value, 5th ed., McGraw-Hill Higher Education, Sydney.
 - Lapsley, I. & Wright, E. (2004). The diffusion of management accounting innovations in the public sector: a research agenda, Management Accounting Research, 15(3), 355-374.
 - Macinati, P, Anessi-Pessina, E/ Health Policy 117 (2014) 98-111. Magd, H. & Curry, A. (2003). Benchmarking: achieving best value in public-sector organisation, Benchmarking: An International Journal, 10(3), 261-286.
 - Molanazari, M., & Davar, S. (2013). The relationship between management accounting information and organizational learning and production performance, Quarterly of

- Experimental Accounting Research, Year 3, Number 9, 145-125. (in Persian)
- Nimmagadda, Shastri L, Torsten Reiners, & Gary Burke. (2019). Big Data Guided Design Science Information System (DSIS) Development for Sustainability Management and Accounting, *Procedia Computer Science*, 112, 2017, 1871-1880.
 - Niromand, H., & Imany Khoshkho, O. (2016). New approaches to management accounting and cost management of organizations, the first national conference on engineering management, Astaneh Ashrafieh, Mehrastan Higher Education Institute, Guilan. (in Persian)
 - Nuraddeen A., Nuhu K., Baird A., & Bala A. (2017). The adoption and success of contemporary management accounting practices in the public sector, *Asian Review of Accounting*, 25(1) 106 – 126.
 - Peter, G., Rötzel, A., Stehle, Burkhard, P., & Katrin, H. (2019). Integrating environmental management control systems to translate environmental strategy into managerial performance, *Journal of Accounting & Organizational Change*, 15(4), 626-653.
 - Ponisciakovaa, Of., Gogolovaa, M., & Ivankova, K. (2015). The Use of Accounting Information System for the Management of Business Costs, *Procedia Economics and Finance*, 26, 418 – 422.
 - Rahb Dori, H. (2014). The position and importance of accounting information system in the organization, Third National Conference on Accounting, Financial Management and Investment, Gorgan. (in Persian)
 - Ramli, A., Sulaiman, S. & Mitchell, F. (2013). Challenges in management accounting innovation adoption: evidence from Malaysian companies, *Journal of Finance and Accounting*, 2 (2), 125-130.
 - Roodposhti Rahnama, F. (2008). *Fundamentals of Management Accounting: A New Approach and Perspective*, Tehran, Islamic Azad University, Science and Research Branch. (in Persian)
 - Rostami Mazouei, N., Rahnama Rudposhti, F., Raiszadeh, S.M.R., & Pourzamani, Z. (2019). Analysis and explanation of the effects of technical and human actors on the functions of management accounting information system using network theory of actors, *management accounting*, 12(41), 110-91. (in Persian)
 - Simons, R. (1995). *Levers of Control - How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal*, Harvard Business School Press, Boston, MA.
 - Socea, A.-D. (2012). Managerial decision-making and financial accounting information. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*, 58, 47-55.
 - Songini, L., Gnan, L. & Malmi, T. (2013). The role and impact of accounting in family business, *Journal of Family Business Strategy*, 4(2), 71-83.
 - Su, S., Baird, K. & Schoch, H. (2015). The moderating effect of organisational life cycle stages on the association between the interactive and diagnostic approaches to using controls with organisational performance, *Management Accounting Research*, 26(1), 40-53.
 - Sukalova, V., & Ceniga, P. (2013). The Activity Based Costing method - the way to higher effectiveness of the transport company. *Faktery prosperity podniků v lokálním a globálním prostredí optikou roku 2013, sborník ze 7. Mezinárodní vědecké konference 25. říjen 2013, Praha: Oeconomica*, ISBN 978-80-245-1959-3, 672-679.
 - Taleghani, F., Yekta, Z., & Nikbakht Nasrabadi, A. (2008). Adjustment Process in Iranian Women with Breast Cancer, *May 2008 Cancer Nursing* 31(3): E32-41, DOI:10.1097/01.NCC.0000305720.98518.35.
 - Theriou, N., Loukas, A., Maditinos, D. & Šević, Ž. (2009). Management control systems and strategy: a resource based perspective. Evidence from Greece, paper presented at the 7th International Conference on Accounting and Finance in Transition, ICAFT, London.
 - Vatanparast, M.R., Tasadikari, M.J., & Ahmadzadeh Layegh, N. (2018). A Review of the History and Techniques of Management Accounting, *Accounting and Management Perspectives*, 1(2), 53-39. (in Persian)

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

الگوی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری مالی بهنگام در بخش عمومی ایران

جواد پورغفار^۱، حیدر محمدزاده سالته^{۲*}، مهدی زینالی^۳، ساسان مهرانی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران.

۲. دانشیار، گروه حسابداری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران.

۳. استادیار، گروه حسابداری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۴. دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۰۵

Performance-Based Budgeting Model with a Real Time Financial Reporting Approach in Iran Public Sector

Javad Pourghaffar¹, Heydar Mohammadzadeh Salteh^{2*}, Mehdi Zeynali³, Sasan Mehrani⁴

1. PhD. Student, Department of Accounting, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran.

2. Associate Professor, Department of Accounting, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

4. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Management, Tehran University, Tehran, Iran.

Received: 2021/11/26

Accepted: 2022/02/24

Abstract

Subject and Purpose of the Article: Improving the budgeting process in addition to human and financial resources requires significant investment in information technology and management information systems. The purpose of this study is to provide a conceptual model of Performance-Based Budgeting with a real time reporting approach in Iran public sector.

Research Method: This study has adopted the qualitative approach. After obtaining the opinion of experts 20 semi-structured interviews during the years 2020-2021.

Research Findings: After analyzing the data, 133 initial codes for timely performance-based budgeting were identified, 38 codes in the main categories of causal conditions, 35 codes in the context, 15 codes in the interventionist section, 4 central phenomenon codes, 21 codes in Strategies and 20 codes in consequences. The codes were finally categorized into 25 subcategories: organizational architecture and corporate governance (10 codes), team and organizational structure and process orientation (13 codes), information and technology infrastructure and technical and communication problems, and program and budget organization (15 Code), legal requirements and accounting and auditing system (7 codes), management policies and attitudes of managers and performance appraisal indicators (18 codes), management of government balance sheets and cost (10 codes), human resources, shared perception and monitoring and collection Information (15 codes), business intelligence (13 codes), efficiency, effectiveness and economic efficiency, systemic attitude and accountability (12 codes), national, economic effects (12 codes) and productivity (8 codes).

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: Considering the problem of several years of establishing performance budget in the country, using the framework of this research will accelerate the implementation of performance-based budgeting with a new approach and the proposed model of this research can improve the current situation.

Keywords: Budgeting, Performance Based Budgeting, Real Time Reporting, Iran Public Sector.

JEL Classification: H10, M48; M40

چکیده

موضوع و هدف مقاله: اصلاح فرآیند بودجه‌ریزی علاوه بر منابع انسانی و مالی مستلزم سرمایه‌گذاری معنی‌دار در تکنولوژی اطلاعات و سیستم‌های اطلاعات مدیریت است. هدف پژوهش ارائه الگوی مفهومی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری به‌نگام در بخش عمومی ایران است. **روش پژوهش:** روش کیفی با رویکرد داده‌بنیاد است، پس از کسب نظر خبرگان از طریق ۲۰ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته طی سال‌های ۱۳۹۸-۱۴۰۰ الگوی مفهومی ارائه شده است.

یافته‌های پژوهش: بعد از تحلیل داده‌ها، ۱۳۳ کد اولیه در خصوص بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد به‌نگام شناسایی شد، ۳۸ کد در مقوله‌های اصلی شرایط علی، ۳۵ کد در بستر زمینه، ۱۵ کد در بخش شرایط مداخله‌گر، ۴ کد پدیده محوری، ۲۱ کد در راهبردها و ۲۰ کد در پیامدها. که کدها در نهایت بر اساس ۲۵ مقوله فرعی دسته‌بندی شدند: معماری سازمانی و برنامه راهبری شرکتی (۱۰ کد)، ساختار تیمی و سازمانی و فرآیندگرایی (۱۳ کد)، زیرساخت و فن‌آوری اطلاعات و مشکلات تکنیکی و ارتباطی و سازمان برنامه و بودجه (۱۵ کد)، الزامات قانونی و نظام حسابداری و حسابرسی (۷ کد)، سیاست‌های مدیریتی و نگرش مدیران و شاخص‌های ارزیابی عملکرد (۱۸ کد)، مدیریت ترازنامه‌های دولت و بهای تمام شده (۱۰ کد)، منابع انسانی، ادراک مشترک و نظارت و گردآوری اطلاعات (۱۵ کد)، هوشمندی کسب و کار (۱۳ کد)، کارایی، اثربخشی و صرفه اقتصادی، نگرش سیستمی و پاسخگویی (۱۲ کد)، اثرات سطح ملی، اقتصادی (۱۲ کد) و بهره‌وری (۸ کد).

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: با توجه به مشکل چندین ساله استقرار بودجه عملکردی در کشور، استفاده از چارچوب این پژوهش زمینه را برای پیاده‌سازی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد جدید تسریع کرده و الگوی پیشنهادی این پژوهش می‌تواند وضعیت موجود را بهبود ببخشد.

واژه‌های کلیدی: بودجه‌ریزی، بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد، گزارشگری به‌نگام، بخش عمومی ایران.

طبقه بندی موضوعی: M40; M48; H10

مقدمه^۱

بودجه ستون اصلی توسعه خط مشی و پاسخگویی در هر کشوری است (داونز و همکاران^۲، ۲۰۱۷). همچنین بودجه‌ریزی فرآیند تبدیل داده‌ها به تصمیمات است. کیفیت این تصمیمات به کیفیت داده‌های در دسترس تصمیم‌گیرندگان بستگی دارد. بطوریکه دسترسی به داده‌های خروجی و نتایج برنامه‌ها و فعالیت‌ها می‌تواند کیفیت تصمیمات را بهبود بخشد (آلن شیک^۳، ۲۰۰۷). ارزیابی نظام بودجه‌ریزی در ایران نشان دهنده ناکامی این نظام است (کردستانی، ۱۳۹۸).

در عصر حاضر، اصلاح فرآیند بودجه‌ریزی علاوه بر منابع انسانی و مالی مستلزم سرمایه‌گذاری معنی‌دار در تکنولوژی اطلاعات و به طور خاص در سیستم‌های اطلاعات مدیریت است (مک‌ناب و میلیس^۴، ۲۰۰۳). بطوریکه از نظر بلفو و تریگو^۵ (۲۰۱۶)، سیستم‌های اطلاعات حسابداری به سوی حسابداری مبتنی بر فرآیندهای کسب و کار در حال حرکت است. از این‌رو، بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد به عنوان برنامه‌ای راهبردی در سازمان‌ها فرآیندی را جهت تبدیل داده‌های قابل سنجش به اطلاعات معنی‌دار در خصوص نتایج برنامه‌ها فراهم می‌آورد (ملکرز و ویلوگی، ۲۰۰۰؛ کردستانی و همکاران، ۱۳۹۵). بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد شکلی از بودجه‌ریزی است که منابع مالی تخصیص یافته را به نتایج اندازه‌گیری شده در قالب ستاندها و پیامدها مرتبط می‌کند (ردبون و همکاران^۶، ۲۰۰۸). اساس بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد تعیین و تعریف دقیق عملکردها و کمی‌سازی فعالیت‌ها است که برای این کار باید گزارش‌های مالی و غیرمالی هر سازمانی به‌نگام و در لحظه وقوع ثبت، گزارش و سنجش شود.

دسترسی به اطلاعات به روز و صحیح در تصمیم‌گیری‌های مدیران به منظور مدیریت به‌نگام هزینه‌ها و بالا بردن رضایت مردم اهمیت زیادی دارد. گزارشگری به‌نگام مزایای بسیاری در مقایسه با گزارشگری سالانه ارائه می‌دهد. به دلیل وجود بحران‌های اقتصادی طی سال‌های اخیر مدل گزارشگری جاری کشور (مدل سنتی و دوره‌ای) منقضی شده است و مدیران سازمان‌ها در جهت سازش با شرایط اقتصادی جامعه نیاز به اطلاعات بروز از فرآیندها و فعالیت‌ها دارند. با توجه به اهمیت این موضوع، بکارگیری معماری سازمانی و یکپارچگی سیستم‌های نرم‌افزاری سازمان و مستندسازی فرآیندهای کسب و کار از نیازهای اساسی سازمان‌ها است. همچنین برای برقراری ارتباط میان جریان اطلاعات فرآیندها و فعالیت‌های واحدهای مختلف با منابع مصرفی از برنامه‌ریزی منابع سازمانی مبتنی بر جریان فرآیندها استفاده می‌شود.

از طرفی دیگر، با توسعه وظایف دولت و افزایش سریع هزینه‌های دولتی و پیوند آن با وضعیت عمومی اقتصاد کشور، کنترل سنتی مخارج اهمیت خود را از دست داد و نیاز به بهبود در سیستم‌های برنامه‌ریزی، کنترل و مدیریت منابع عمومی مطرح شد. این امر موجب توجه دولت‌ها به کارایی، اثربخشی و اقتصادی بودن منابع دولت و به عبارتی مدیریت مالی دولت شد. مواجهه با این شرایط نه تنها نیاز به بهبود روش‌ها و رویه‌های بودجه‌بندی موجود را آشکار ساخت، بلکه بعد جدیدی به تصمیم‌گیری در سیستم مدیریت و مدیریت مالی دولت افزود و سیستم بودجه‌بندی عملیاتی (مبتنی بر عملکرد) را مطرح ساخت (باباجانی و خداحمی، ۱۳۹۳). بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد این فرصت را فراهم می‌آورد تا میان تصمیم‌های مربوط به تخصیص بودجه و اولویت‌های سیاسی دولت توازن ایجاد شود و در نتیجه دولت در کمترین زمان ممکن به تعهدهای خود جامه عمل بپوشاند، در مقابل برای مجلس قانونگذار نیز بودجه -ریزی بر مبنای عملکرد، شفافیت بیشتر در مورد اهداف هزینه‌ها و همچنین وسیله‌ای برای پاسخگویی مسئولان به منظور دستیابی به نتایج فراهم می‌آورد. بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد ابزارهایی را برای سازمان‌ها ارائه می‌کند تا از طریق آن سنجش کارایی و اثربخشی هزینه‌ها میسر شود. در نهایت برای جامعه (شهروندان) بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد چشم انداز شفافیت و پاسخگویی را ترسیم می‌کند.

در کشور ایران نظام بودجه‌ریزی از مشکلات متعددی در رنج است. از عمده‌ترین مشکلات آن مواردی از قبیل عدم تعریف ارتباط دقیق بین هدف‌های بودجه سالانه با اهداف برنامه توسعه، اجرای روش افزایشی هزینه‌ها و گذشته نگر بودن بودجه بدون توجه به وظایف دستگاه‌ها، اعمال سلیقه‌های شخصی در تعیین سقف اعتبارهای دستگاه‌های اجرایی، برآوردهای غیرواقعی هزینه طرح‌ها، تخصیص سیاسی منابع، نبود آگاهی مردم از اهداف و نتایج اقتصادی و اجتماعی بودجه و تاثیرپذیری بودجه از سلیقه‌های سیاسی است (نیلی، ۱۳۸۵).

با این اوصاف بررسی موانع و مشکلات زیرساختی کشور برای رقابت در صحنه بین‌المللی نشان می‌دهد استفاده از بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد نیاز اصلی است که ضرورت آن نیز گزارشگری مالی به‌نگام است. گزارشگری مالی به‌نگام رویدادی را ترسیم می‌کند که سیستم بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد تنها بوسیله آن در محیط‌های اقتصادی قابل پیاده‌سازی است، چرا که اساس بودجه نویسی وجود اطلاعات است و هر

۱. مقاله مستخرج از رساله دکتری است.

4. Macnab & Melese

5. Belfo & Trigo

6. Redburn et al.

2. Downes et al.

3. Schick

را به واحدهای استاندارد تجزیه کند، سپس باید هزینه‌ها را به این واحدها اختصاص دهد و ظرفیت اندازه‌گیری نتایجی را که هر واحد ایجاد کرده است، بدست آورد (باباجانی و استا، ۱۳۹۴). در همین راستا توجه به اطلاعات مالی بهنگام می‌تواند موانع و مشکلات موجود در نبود استقرار بودجه مبتنی بر عملکرد را به حداقل برساند و موجب تحول در اقتصاد کشور شود.

گزارشگری ممکن است داده‌های مالی یا غیرمالی داشته باشد، ممکن است الزامی یا داوطلبانه باشد و ممکن است کمی یا کیفی باشد (لیمر و همکاران^۱، ۱۹۹۹). در طی سال‌های متمادی، گزارش‌های حسابداری بر اساس دوره‌های سه‌ماهه یا سالانه بودند. مدیریت سازمان‌ها از گزارشگری دوره‌ای برای تصمیم‌گیری‌های خود استفاده می‌کردند. با این حال بازار با سرعت بیشتر و بیشتری تغییر کرد و باعث شد که این گزارشگری دوره‌ای سنتی به سرعت منقضی شود، شکاف میان محرک‌های کسب‌وکار و حسابداری، باعث شد سازمان‌ها در مورد ارزش داشتن اطلاعات مالی (منقضی شده از منظر زمانی) دچار تردید شده و لزوم ورود به یک پارادایم حسابداری جدید در مورد گزارشگری به نام گزارشگری بهنگام را احساس کنند. امروزه سیستم‌های کامپیوتری معنای جدیدی به نام بهنگام بودن را ارائه می‌کنند.

شرودر و همکاران^۲ (۲۰۰۸)، معتقدند که بهنگام بودن اطلاعات، ویژگی پشتیبان‌کننده‌ای برای مربوط بودن اطلاعات است. هندریکسن و بردا^۳ (۱۹۹۲)، ویژگی بهنگام بودن اطلاعات را مختص گروه خاصی از استفاده‌کنندگان نمی‌دانند و بر این عقیده‌اند که همه استفاده‌کنندگان، اطلاعاتی به موقع را طلب می‌کنند. آن‌ها چنین بیان می‌دارند که جمع‌آوری، تلخیص و انتشار اطلاعات باید از سرعت لازم برخوردار باشد تا چنین برداشت شود که در زمان لازم در دسترس استفاده‌کنندگان قرار خواهد گرفت. از این‌رو در پژوهش حاضر بهنگام بودن گزارشگری مالی یعنی اطلاعات حسابداری از زمان وقوع رویدادها، انتقال اطلاعات به ذینفعان درون و برون‌سازمانی با استفاده از ابزارهای فناوری اطلاعات صورت پذیرد تا بتواند در تصمیم‌ها مفید واقع شود (اطلاعات حسابداری به عنوان کالای با ارزش اقتصادی). تریگو و همکاران^۴ (۲۰۱۴)، نشان می‌دهند که معماری سازمانی و یکپارچه‌سازی سیستم‌های سازمان، مدیریت فرایند کسب‌وکار، دستگاه‌های تلفن همراه، رایانش ابری، هوش کسب‌وکار، پاسخ‌های فناوری به چالش گزارشگری بهنگام هستند که در ادامه به شرح مختصری در این زمینه پرداخته می‌شود.

چه این اطلاعات به روزتر و دقیق‌تر فراهم شود به وسعت تعیین استراتژی‌ها و رقابت دولت در سطح ملی و بین‌المللی افزوده خواهد شد. پژوهش حاضر سعی دارد به منظور شناسایی خلاءهای موجود در این زمینه مدل نظری بر گرفته از نظریات نخبگان کشوری در زمینه بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری مالی بهنگام را در ایران ارائه نماید تا سهم کوچکی در اعتلای کشور داشته باشد.

مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

کشورهای مختلفی روش بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد را برای اداره منابع و مصارف خود انتخاب کرده‌اند. بطوریکه دولت آمریکا نزدیک به ۶ دهه این روش را به کار گرفته است ولی الگوی مورد استفاده با توجه به شرایط مختلف جهان یکسان نیست. کشور ایران نیز از سال ۱۳۷۸ اصلاح نظام بودجه‌بندی را در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مورد توجه جدی قرار داد و طرح دو مرحله‌ای در همین زمینه تهیه و به تصویب ستاد اقتصادی دولت رسید. مرحله اول از سال ۱۳۸۵ در قالب تعریف مجدد برنامه‌ها و فعالیت‌ها، تعیین شاخص‌های عملکرد و تعیین هزینه واحد به اجرا درآمد که هدف از اجرای مرحله اول شفاف‌سازی بود.

در شروع مرحله دوم به استناد الزام قانونی مندرج در ماده ۱۴۴ قانون برنامه چهارم، تمامی دستگاه‌های اجرایی موظف شدند به منظور افزایش کارایی و بهره‌وری و استقرار نظام کنترل نتیجه و محصول به جای کنترل مراحل انجام کار و اعطای اختیارات لازم به مدیران برای اداره واحدهای تحت سرپرستی خود، قیمت تمام‌شده آن دسته از فعالیت‌ها و خدماتی که قابلیت تعیین قیمت تمام شده را دارند، پس از تأیید سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور یا استان با اعطای اختیارات لازم به مدیران ذی‌ربط اجرا کنند (قادری، ۱۳۸۵).

یکی از نقاط ضعف اصلی تأخیر و نبود استقرار بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد در محیط ایران، نبود پیوند حوزه مالی و حوزه عملیاتی (پیوند میان شاخص‌ها) در دستگاه‌های دولتی است. از طرفی دیگر بر خلاف کشورهای پیشرفته، عدم تعریف دقیق برنامه‌ها و عملکردها و در نتیجه فرآیند کمی‌سازی آن‌ها است. برای این منظور استفاده از سیستم‌های دستی و سنتی پر هزینه و زمان‌بر خواهد بود، بنابراین وجود یک سیستم جامع و یکپارچه بهنگام بر خلاف بودجه‌بندی سنتی (گذشته‌نگر) نیاز است. چرا که لازمه اصلی بودجه عملیاتی، بهایابی فعالیت‌ها است و برای تعیین بهای تمام‌شده نیز به اطلاعات مقداری فرآیندها و فعالیت‌ها نیاز است.

بنابراین برای پیاده‌سازی بودجه بندی مبتنی بر عملکرد، دولت نیاز به اطلاعات و تخصص دارد تا فعالیت‌ها و ستانده‌ها

هوش کسبوکار^۷: هوش کسبوکار شامل دو فعالیت اصلی است. فعالیت اول شامل ورود داده‌هاست که با عنوان «انبار داده‌ها» نیز شناخته می‌شود. این فعالیت شامل استخراج داده‌ها از چندین سیستم منبع در یک انبار یکپارچه از داده‌ها است. فعالیت دوم شامل خروج اطلاعات از سیستم است که بیشتر به مفهوم سنتی هوش کسبوکار مربوط می‌شود و ویژگی‌هایی مانند گزارشگری سازمانی، پرس‌وجو و تحلیل‌های پیش‌بینی کننده را پوشش می‌دهد (دانشمند و صنعتی، ۱۳۹۵). هوش کسبوکار از مدیریت استراتژیک، حفظ و معبرسازی مأموریت، دورنما و اهداف سازمان‌ها پشتیبانی می‌کند (بلفو و تریگو، ۲۰۱۳).

بنابراین با پیشرفت تکنولوژی و همگامی سایر علوم با آن، ضروری و مهم به نظر می‌رسد سیستم بودجه‌ریزی هم در حال تکامل باشد. لازمه این کار بکارگیری سیستم بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام است. در نتیجه بودجه‌ریزی به عنوان یکی از سیستم‌های مدیریتی در سازمان نه تنها شیوه‌ای برای تخصیص بهینه منابع در سازمان نیست، بلکه در این سیستم عملکرد کارکنان، مدیران، ذینفعان و محیط سازمانی و عوامل مختلف فرهنگی، سیاسی و محیطی نقش ایفاء می‌کنند که یک مجموعه پیچیده را پیش روی تصمیم‌گیرنده قرار می‌دهند (بوگنس^۸، ۲۰۱۶).

با توجه به مطالب مطرح شده بودجه‌ریزی و گزارشگری لازم و ملزوم هم هستند، چرا که در تدوین بودجه اطلاعات نقش اصلی را بازی می‌کند و با در نظر گرفتن پیشرفت‌های تکنولوژی و نیاز اصلی قرن حاضر که همان قرن اطلاعات است، گزارشگری بهنگام با استفاده از ابزارهای ایجاد شده بوسیله فناوری و تکنولوژی اطلاعات می‌تواند زمینه‌های پاسخگویی و شفافیت دولت و نهادهای قانونگذار را در مقابل مطالبات جامعه فراهم سازد. بنابراین با نشستن و بحث کردن راه به جایی برده نخواهد شد، تا زمانی که کار شروع نشده است و دستگاه‌های اجرایی تحت تعهد دولت اجرای این نظام بودجه‌ریزی را باور نکرده باشند، نباید انتظار داشت از همان اول نظام کامل و بدون نقصی اجرا شود. برای این منظور موانع باید مطرح و از سر راه توسعه کشور برداشته شود، از این‌رو پژوهش حاضر سعی دارد مدلی واحد و بر گرفته از نظرات خبرگان فعال در زمینه فناوری اطلاعات، بودجه‌ریزی و مالی مطرح کند. نتایج این پژوهش بایداه و نیایدیهایی را مطرح خواهد کرد که در زمان حال کشور هیچ شبه و ایرادی بر آن‌ها نیست. در همین راستا پرسش‌های

معماری سازمانی و یکپارچه‌سازی^۱: معماری سازمانی رویکرد تقریباً جدیدی است که امروزه به عنوان روشی مؤثر در تطبیق اهداف راهبردی سازمان‌ها و فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی آن‌ها شناخته شده است. معماری سازمانی توصیفی کل‌نگر و جامع درباره استراتژی‌ها، فعالیت‌های کلیدی، اطلاعات، کاربردها و فناوری‌های سازمان و تأثیر آن روی کارکردها و فرایندهای کسبوکار ارائه می‌کند (سکرمان^۲، ۲۰۰۴). معماری سازمانی رابطه نزدیکی با یکپارچه‌سازی سیستم‌های سازمانی دارد. یکپارچه‌سازی برنامه‌های مختلفی که در سازمان وجود دارد و به اشتراک‌گذاری فرآیندها و اطلاعات آن‌ها که بیشتر با عنوان یکپارچه‌سازی سیستم‌های سازمانی شناخته شده و تأثیری قوی بر طرح معماری سازمانی دارد (لینسیسوم^۳، ۲۰۰۰).

مدیریت فرایند کسبوکار^۴: مدیریت فرایند کسبوکار مانند حسابداری به تازگی به روی مسائل بهنگام تمرکز کرده تا امکان پایش و بهینه‌سازی فرایندهای کسبوکار را برای مدیران و راهبران کسبوکار فراهم سازد.

رایانش ابری^۵: رایانش ابری بتازگی به یکی از تکنولوژی‌های کلیدی برای سازمان‌ها تبدیل شده است. رایانش ابری شامل گستره وسیعی از تکنولوژی‌ها می‌شود اما به تعبیر ساده می‌توان آن را به عنوان خدمات ارائه شده بوسیله اینترنت و تکنولوژی‌های (نرم‌افزاری و سخت‌افزاری) پشتیبانی‌کننده از آن‌ها در نظر گرفت. رایانش ابری مزایای بسیاری مانند تجربه‌های کاربری مدرن‌تر، تحلیل ادغام‌شده برای پشتیبانی از تصمیمات کسبوکار بهنگام مؤثرتر، ابزارهای همکاری اجتماعی برای افزایش همکاری و بهره‌وری، دسترسی موبایل فراگیر به خدمات نرم‌افزاری، سهولت یافتن و به اشتراک‌گذاری اطلاعات برای حمایت از تصمیم‌گیری مشارکتی و افزایش بهره‌وری و بسیاری از مزایای دیگر دارد.

دستگاه‌های تلفن همراه^۶: گوشی‌های هوشمند و سایر دستگاه‌های تلفن همراه، امروزه به زندگی حرفه‌ای وارد شده است. امروزه شرکت‌هایی که راهکارهای هوش کسبوکار را فراهم می‌کنند، گزارش‌ها و تحلیل‌های کسبوکار را در گوشی‌های تلفن همراه و آی‌پدها ارائه می‌دهند که امکان پایش بهنگام عملکرد شرکت از طریق گوشی همراه را برای مدیران ارشد فراهم می‌سازد (دانشمند و صنعتی، ۱۳۹۵).

5. Cloud Computing
6. Mobile Devices
7. Business Intelligence
8. Bogsnes

1. Enterprise Architecture and Integration
2. Schekkerman
3. Linthicum
4. Business Process Management

ابویی اردکانی و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان پیاده‌سازی سیستم بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد بر مبنای کارت امتیازی متوازن در مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور ابعاد پیاده‌سازی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد، چگونگی اجرا و در نهایت نحوه توزیع بودجه مرکز را مشخص کردند.

کردستانی و همکاران (۱۳۹۵)، در بررسی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد و پاسخگویی در بخش عمومی به این نتیجه رسیدند که زیر ساخت‌های موجود بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد بر پاسخگویی مالی در بخش عمومی تأثیری ندارد، در صورتی که تأثیر منفی بر پاسخگویی عملیاتی دارد. همچنین استقرار زیرساخت‌های بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد و به کارگیری رویکرد مشارکتی در امر بودجه‌ریزی موجب ارتقای سطح مسئولیت پاسخگویی دولت در بخش عمومی می‌شود.

دانشمند و صنعتی (۱۳۹۵)، در بررسی سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری، چالش در گزارشگری به هنگام وجود اصطلاحات جدید از قبیل مدیریت فرآیند کسب‌وکار، دستگاه‌های تلفن همراه، رایانش ابری، هوش کسب‌وکار، معماری سازمانی و یکپارچه‌سازی سیستم‌های سازمانی را چالش‌های گزارشگری به هنگام در سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری مطرح کردند.

باباجانی و اوستا (۱۳۹۴)، در مطالعه تطبیقی بودجه‌بندی مبتنی بر عملکرد در ایران و کشور کانادا با توجه به شرایط مشابه این دو کشور، عدم ارتباط بین برنامه‌های راهبردی دستگاه‌ها و سازمان‌ها با بودجه‌بندی بر مبنای عملکرد، فقدان متولی قدرتمند برای به‌کارگیری این روش بودجه‌ریزی، عوامل محیطی و سیاسی، فقدان استراتژی و تفکر سیستمی و ضعف در عوامل مرتبط با نظام‌های منابع انسانی را به عنوان عوامل اصلی عدم به‌کارگیری بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد می‌دانند.

آذر و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان ارائه مدل مفهومی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد به این نتیجه دست یافتند که ارتباط قوی و متقابل مدیریت ریسک با سه حوزه فرآیندی برنامه‌ریزی، راهبردی، برنامه‌ریزی عملیاتی و نظام هزینه‌یابی مورد تأیید است.

لازی و همکاران (۱۳۹۳)، به بررسی گزارشگری مالی الکترونیکی با رویکرد گزارشگری به هنگام پرداختند و مدیریت فرآیند کسب‌وکار، محاسبات ابری، دستگاه‌های تلفن همراه، هوش تجاری، یکپارچه‌سازی سامانه‌های سازمان را مؤلفه‌های اصلی گزارشگری بهنگام مطرح کردند.

محمدی و کریمی (۱۳۹۱)، در بررسی موانع اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی در شرکت‌های دولتی به این نتیجه رسیدند که عدم استفاده از سیستم بهای تمام‌شده و عدم وجود قوانین و

زیر در تدوین مدل بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد با رویکرد بهنگام بطور اولیه مطرح شد:

پرسش‌های پژوهش

- استقرار بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام در ایران از چه ابعاد و مؤلفه‌هایی تشکیل شده است؟
- علل یا عوامل مؤثر بر استقرار و اجرای بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام کدام موارد هستند؟
- چه عواملی پیش‌زمینه و بستر لازم جهت اجرای بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام در بخش عمومی کشور است؟
- بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام با چه چالش‌هایی در ایران مواجه هست؟ (عوامل مداخله‌گر یا واسطه‌ای در این حوزه کدامند؟)
- راهکارها و راهبردهای مناسب برای رفع چالش‌های پیش‌روی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام در دستگاه‌های اجرایی ایران چیست؟
- ابزار، تکنیک‌ها و تکنولوژی‌های لازم برای اجرای بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام شامل چه مواردی است؟
- پیاده‌سازی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام چه پیامدها و آثاری می‌تواند داشته باشد؟
- و پرسش‌های دیگری نیز در طی فرآیند مصاحبه و بر گرفته از مصاحبه‌ها مطرح شدند که این پژوهش برای پاسخ به این پرسش‌ها در جهت کمک به توسعه کشور و کاهش خلاءها و شکاف‌های موجود در توسعه اقتصادی کشور پرداخته است.

پیشینه تجربی پژوهش

کردلو و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان الگوی مناسب بودجه‌ریزی برای افزایش بهره‌وری در نظام بودجه‌ریزی کشور مطابق استاندارد ۲۰۱۴ صندوق بین‌المللی پول به ارائه الگویی بر اساس امور دهگانه و فصول پنجاه گانه نظام آمارهای مالی دولت پرداختند.

مهرانی و همکاران (۱۳۹۷)، طی پژوهشی به بازنگری در نقش ذی‌حسابان دستگاه‌های اجرایی در نظام بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد پرداختند و نتایج حاصله از آزمون‌های آماری در خصوص چهار شاخص (شامل: ساختار، قوانین و مقررات، نظارت مالی و مدیریت دولتی) نشان می‌دهد که با اجرای نظام بودجه‌ریزی جدید، در نقش ذی‌حسابان دستگاه‌های اجرایی نیز باید متناسب با آن تغییرات لازم اعمال شود.

منجر شده و سوم اینکه به گسترش مفاهیم در متون حسابداری و اقتصاد انجامیده است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری شامل خبرگان و فعالان اصلی حوزه بودجه‌ریزی در کشور است.

با توجه به هدف پژوهش از روش نمونه‌گیری گلوله برفی یا زنجیره‌ای برای مصاحبه استفاده شده است. نمونه‌گیری گلوله برفی یا زنجیره‌ای یعنی انتخاب شرکت‌کنندگانی که دارای اطلاعات با ارزشی در خصوص موضوع مورد پژوهش هستند و به نحوی با یکدیگر پیوند دارند و پژوهشگر را به دیگر افراد همان جامعه راهنمایی می‌کنند (حریری، ۱۳۸۵).

در مصاحبه ابتدا تعدادی از اشخاص صاحب‌نظر و دارای تحصیلات و تجربه کافی مرتبط با موضوع انتخاب شدند و در پایان مصاحبه از آن‌ها درخواست شد که سایر افراد مطلع و صاحب‌نظر در خصوص موضوع پژوهش را معرفی کنند. با توجه به موارد یاد شده، پس از انجام ۲۰ مصاحبه نیمه ساختار یافته با خبرگان به تشخیص پژوهشگر، داده‌های گردآوری شده به نقطه اشباع رسیده و نیازی به انجام مصاحبه‌های جدید وجود نداشت. میانگین مدت زمان مصاحبه‌ها یک ساعت و ده دقیقه بوده است. تعداد فراوانی کل مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌ها (با در نظر گرفتن کدهای مشابه) ۱۳۳ مفهوم است که به‌طور میانگین از هر مصاحبه حدود ۷ مفهوم جدید (مقوله فرعی) استخراج شد و هر مفهوم به‌طور میانگین ۴ بار تکرار شده است. جدول ویژگی‌های خبرگانی که با آن‌ها مصاحبه انجام شده است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

موقعیت شغلی	تعداد	تحصیلات
هیأت علمی دانشگاه (استاد تمام، دانشیار، استادیار)	۶ نفر	دکتری تخصصی
مدیران، معاونان و ذیحسابان متخصص در امر بودجه‌ریزی	۱۴ نفر	دکتری تخصصی و کارشناسی ارشد
مجموع	۲۰ نفر	

شیوه تجزیه و تحلیل

تجزیه و تحلیل داده‌ها در نظریه زمینه‌یاد طی سه مرحله کدگذاری انجام می‌شود. نخستین مرحله، یافتن مقوله‌های

مقررات الزام‌آور در استقرار به‌کارگیری بودجه‌ریزی عملیاتی، نبود وجود فرهنگ پاسخگویی در میان مدیران شرکت‌های دولتی از موانع استقرار سیستم بودجه‌بندی عملیاتی هستند.

عباسی و همکاران (۱۳۹۱)، به بررسی زیرساخت‌های فناوری اطلاعات برای استقرار بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد پرداختند، نتایج پژوهش حاکی از این است هرچقدر زیرساخت‌های فناوری اطلاعات توسعه یابد، میزان فرآیند استقرار بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد میسرتر خواهد شد.

آذر و همکاران (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان طراحی مدل پیاده‌سازی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد پویایی سیستم به این نکته اشاره کردند که در پیاده‌سازی موفقیت‌آمیز بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد عوامل متعددی دخالت دارند که از میان آن‌ها ظرفیت علمی و فنی کارکنان، تمایل پرسنل به پیاده‌سازی، تکنولوژی اطلاعات، قوانین و مقررات پشتیبان، تمایل قانون‌گذاران به پیاده‌سازی از اهمیت بیشتری برخوردار است.

جردن و هاگبارت^۱ (۲۰۰۵)، مسئولیت پاسخگویی را با اهمیت‌ترین عامل خروجی در سیستم بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد می‌دانند

روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به هدف آن، ارائه مدلی مفهومی برای استقرار و به‌کارگیری بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری مالی به‌نگام از دیدگاه گروه‌های مختلف با استفاده از نظریه زمینه‌یاد است، از منظر فرآیند اجرا یا نوع داده‌ها جزو پژوهش‌های کیفی طبقه‌بندی می‌شود، زیرا از طریق مصاحبه به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته است. از منظر نتیجه اجرا، از نوع بنیادی است که با هدف کشف ماهیت پدیده‌ها و آزمودن نظریه‌ها و گسترش دانش موجود انجام می‌شود. در واقع چارچوب مفهومی ایجاد می‌کند تا از این طریق مدل مناسب بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری به‌نگام در دستگاه‌های دولتی ایران را با دید همه‌جانبه و به صورت گروه‌بندی شده شناخت. همچنین از منظر نوع استدلال جزو پژوهش‌های استقرایی طبقه‌بندی می‌شود، زیرا در این پژوهش مصاحبه‌شوندگان با توجه به تجربه‌های خود در مورد نتایج پدیده‌ها را مطرح می‌کنند و پژوهشگر از طریق بررسی روابط بین این عوامل، الگو را تدوین می‌کند. از منظر زمانی، مقطعی بوده، چرا که مصاحبه‌ها طی سال‌های ۱۳۹۸-۱۴۰۰ انجام شده است. از منظر هدف به سه دلیل از نوع اکتشافی است، اول اینکه پژوهش کمتری در زمینه پژوهش صورت گرفته، دوم اینکه این پژوهش به ارائه یک نظریه (نظریه‌پردازی زمینه‌یاد)

به کمک این فناوری می‌توان عملیات سازمان که توسط سیستم‌های^۲ OLTP انجام می‌شود را با شاخص‌های عملکرد مرتبط کرد، بنابراین با توجه به اینکه فناوری تغییر کرده بایستی سیستم بودجه‌ریزی نیز بهنگام باشد...»

در این نقل‌قول فن‌آوری اطلاعات به عنوان مفهوم زیرساخت در قالب عوامل علی مطرح می‌شود.

در نقل‌قول دیگری:

«... اگر از دیدگاه سیستمی به موضوع نگاه کنیم، در واقع سیستم گزارشگری به صورت عام و سیستم گزارشگری مالی به صورت خاص با بودجه مرتبط هست. ما نمی‌توانیم بودجه رو بدون گزارشگری ببینیم چون در کنار سیستمی به نام سیستم پاسخگویی، سیستم مدیریت مالی قرار می‌گیرند. شما اگر برنامه‌ریزی می‌کنید نهایتاً بایستی گزارش هم بدهید که ببینید آیا برنامه‌ها به درستی اجرا شده و از طرف دیگر برای برنامه‌ریزی‌های آتی بازخورد بگیرید که به این کار چرخه برنامه‌ریزی یا سیاست‌های سازمانی گفته می‌شود. چرخه برنامه‌ریزی شما فقط با گرفتن گزارشگری کامل می‌شود. حال پس اگر ما گزارشگری نداشته باشیم، چرخه بودجه‌ریزی مان هم انجام نمی‌شود. مسلماً شما با این رویکرد بودجه‌ریزی دولت رو مدرن می‌کنید شما باید تمام بخش‌های دولت رو مدرن بکنید پس گزارشگری را هم باید مدرن کرد. بنابراین بودجه‌ریزی رو هم باید مدرن بکنید، بایستی ورودی‌های بودجه همان مالیات را هم مدرن کنید و ...»

در این نقل‌قول هم مفاهیمی مانند مدرنیزه کردن گزارشگری، بودجه‌ریزی و سیستم مالیاتی به عنوان عوامل علی معرفی شدند.

کدگذاری محوری^۳: عبارت است از سلسله رویه‌هایی که پس از کدگذاری باز انجام می‌شوند تا با برقراری پیوند بین مقوله‌ها، اطلاعات را به شیوه‌ای جدید با یکدیگر مرتبط سازند (بازرگان، ۱۳۹۱). در کدگذاری محوری مقوله‌های استخراجی حول محورهای شرایط «علی»، «پدیده‌ها»، «بستر»، شرایط «مداخله‌گر»، «راهبردها» و «پیامدها» ارائه می‌شوند.

«... فارغ از بقیه دستگاه‌ها، در داخل سازمان برنامه و بودجه از بودجه مبتنی بر عملکرد درک مشترکی نداریم. چجوری می‌خواهیم کارایی اثربخشی را پیاده بکنیم؟ می‌خواهیم چجوری نتیجه این بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد را در خروجی‌ها (هزینه‌ها) و ورودی‌ها (درآمدها) ورودی‌ها لینک بکنیم تا نتایج آن را در قالب کارایی و اثربخشی بسنجیم؟ یکی از مطالبی که در دستورالعمل اجرایی تأکید می‌کنیم و سازمان برنامه بودجه

مفهومی در داده‌ها در سطح اولیه انتزاع است. دومین مرحله، یافتن ارتباطات بین این مقولات است و سومین مرحله مفهوم‌سازی و گزارش این ارتباطات در سطح بالاتری از انتزاع است. شایان بیان است که این مراحل به طور ضروری، متوالی انجام نمی‌گیرند، بلکه با همدیگر هم‌پوشانی دارند و به طور همزمان انجام می‌گیرند. مراحل کدگذاری و تحلیل به شرح زیر است (داداش زاده و همکاران، ۱۳۹۸):

کدگذاری باز^۱: عبارت است از روند خرد کردن، مقایسه کردن، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها. روش کدگذاری باز، نه تنها به کشف مقوله‌ها می‌انجامد بلکه خصوصیات و ابعاد آن‌ها را نیز روشن می‌سازد. این کدگذاری متن بعد از خواندن مکرر و دقیق موارد آن صورت می‌گیرد که واحدهای معنادار معرفی، توضیح و نام‌گذاری می‌شوند. این واحدها ممکن است لغات، عبارت و یا قطعات بزرگ‌تر متن باشند. در فرآیند پژوهش ممکن است که محقق به ده‌ها و حتی صدها برچسب مفهومی دست یابد. این مفاهیم باید طبقه‌بندی شوند. مفاهیم بر اساس مشابهت‌هایشان دسته‌بندی و طبقه‌بندی می‌شوند که به این کار مقوله‌پردازی می‌گویند. وقتی مفاهیم با یکدیگر مقایسه شده و به نظر برسند که به پدیده‌های مشابه مربوط‌اند، مقوله‌ها کشف می‌شوند و بدین ترتیب مفاهیم در نظمی بالاتر دسته‌بندی می‌شوند. مقوله مفهومی است که از سایر مفاهیم انتزاعی‌تر است، یعنی عنوانی که به مقوله‌ها اختصار داده می‌شود، انتزاعی‌تر از مفاهیمی که مجموعه آن مقوله را تشکیل می‌دهند. مقولات دارای قدرت مفهومی بالایی هستند، زیرا می‌توانند مفاهیم و خرده مقولات را بر محور خود جمع کنند. بنابراین تحت این نوع کدگذاری، مجموعه‌ای از مقولات مفهومی ایجاد شده است. سپس مجموعه این مفاهیم که دارای اشتراک بوده‌اند در سطح بالاتر طبقه‌بندی شده‌اند (بازرگان، ۱۳۹۱).

در مرحله کدگذاری باز، جملات اصلی از متن مصاحبه‌ها استخراج و کدگذاری شد. به عنوان مثال، فرایند کدگذاری در نقل و قول زیر ارائه شده است:

«... پدیده محوری در این کار به نظر من ۲ مقوله وجود دارد، یکی بحث توجه به عملکرد است و دیگری بحث فناوری اطلاعات که اگر به هر کدام این دو توجه نشود هدف مورد نظر حاصل نمی‌شود. در خصوص عملکرد باید شاخص‌های عملکردی بخش‌های مختلف سازمان بدست آید و بر اساس آن‌ها بودجه‌ریزی صورت پذیرد و پایش‌های منظمی روی این شاخص‌ها صورت پذیرد از آنجا که این پایش منظم بدون ابزار ممکن نیست اینجاست که پای فناوری اطلاعات پیش می‌آید.

روایی: برای افزایش قابلیت اعتماد یافته‌های پژوهش، پروتکل مصاحبه شامل شیوه شروع مصاحبه، ورود به بحث و سیر پرسش‌ها تدوین و در طول مصاحبه ها راهنمای پژوهشگر در مصاحبه بود تا پراکنده گویی و نوسان زیاد در مصاحبه‌ها اتفاق نیفتد. از سوی دیگر با مشخص نمودن محورهای اصلی مصاحبه آزاد بودن پژوهشگر برای طرح پرسش‌های خود در هر محور روایی پژوهش نیز حفظ شده است. مستقل بودن پژوهشگر نسبت به موضوع پژوهش و حذف تعصب و پیش فرض‌های غیر لازم، مهم ترین عنصر پایایی در پژوهش کیفی است (دانایی فرد و مظفری، ۱۳۸۷). روایی پژوهش پس از استخراج کدهای اولیه در دو سطح صورت گرفت (کرسول و میلر^۲، ۲۰۰۰):

اول توسط مشارکت کنندگان؛ داده‌های گردآوری شده، تحلیل‌ها، تفاسیر و نتیجه گیری به ۴ نفر از مشارکت کنندگان که بیشترین آگاهی را نسبت به موضوع با توجه به نحوه مصاحبه داشتند، ارائه و از آنها خواسته شد تا در مورد صحت و اعتبار آن قضاوت کنند که تایید شد.

بررسی توسط ممیزی خارجی: نظرهای استادان محترم راهنما و مشاور که در زمینه تحقیق صاحب نظر هستند، پژوهش مورد بررسی قرار گرفت.

در ادامه کدهای به دست آمده از کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی ارائه شده است:

اجازه ورود به برنامه‌هایش را نمی‌دهد و مرتبط با این مطالعه می‌باشد، بحثی تحت عنوان گزارش شفاف که شما در مورد این ارزیابی عملکرد باید گزارش بکنید. عملکرد را ارزیابی کنید فقط بودجه رو که عملیاتی نمی‌کنند، بودجه رو عملیاتی کردن بایستی نظارت هم داشته باشد و ...»

در این نقل قول به مفاهیم کارایی، اثربخشی و صرفه اقتصادی؛ فرآیند اطلاعات شفاف و پاسخگو و ... به عنوان عوامل راهبردها مطرح شدند. ادراک مشترک در دستگاه‌های اجرایی و سازمان برنامه و بودجه به عنوان عوامل مداخله‌گر مطرح هستند و ...

کدگذاری انتخابی^۱: عبارت است از روند انتخاب مقوله هسته به طور منظم و ارتباط دادن آن با سایر مقوله‌ها، اعتبار بخشیدن به روابط و پر کردن جاهای خالی با مقوله‌هایی که نیاز به اصلاح و گسترش دارند (بازرگان، ۱۳۹۱). تحلیل خط داستان و تشریح روابط میان مقوله‌های استخراجی حاصل این نوع کدگذاری است که در این مقاله قسمت تحلیل یافته‌ها و نتیجه‌گیری به‌طور مختصر به آن پرداخته شده است.

به منظور اعتبار یافته‌ها به شرح زیر اقدام شد: پایایی: پایایی به سازگاری یافته‌های پژوهش گفته می‌شود. در پژوهش حاضر از پایایی باز آزمون استفاده شد. به این صورت که یک سوم مصاحبه (یعنی ۶ مصاحبه) بصورت تصادفی انتخاب و هر کدام از آنها دوبار در یک فاصله زمانی ۲ هفته‌ای توسط پژوهشگر کدگذاری شد.

جدول ۲. مقوله‌های اصلی و فرعی و مفاهیم زیرمجموعه هر کدام در بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفهوم
شرایط علی	معماری سازمانی	تهیه نقشه یکپارچه سفارشی برای هر دستگاه
		اجرای معماری سازمانی
		استفاده از پروژه معماری تطبیقی
		تهیه نقشه معماری سازمانی
		معماری برنامه‌های راهبردی
	برنامه‌های راهبردی شرکتی	تهیه نقشه سازمانی
		حذف فرآیندهای فاقد ارزش افزوده
		حاکمیت خوب ^۳
		تغییر فرآیند تدوین بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد توسط سازمان برنامه و بودجه
		افزایش دقت شناسایی درآمد و وصول آن‌ها
ساختار تیمی و سازمانی	مدیریت تغییر و انعطاف پذیر	
	نیاز به کار تیمی و افراد چند مهارته	
	استفاده از مشارکت تخصص‌های مختلف	
فرآیند گرایی	مهندسی مجدد فرایندها	
	طراحی فرآیندها به تناسب وظایف	
	مستندسازی فرآیندهای کسب و کار	
	استانداردسازی فرآیندها ^۴	

3. Good Governance

4. Business Process Modeling Notation (BPMN)

1. Selective Coding

2. Creswell & Miller

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی		
تخصیص منابع به فرآیندها	مشکلات زیرساخت و فن‌آوری اطلاعات و مشکلات تکنیکی و ارتباطی			
تبدیل ساختار سلسله مراتبی به ساختار فرآیند محور				
تهیه مازول‌های متناسب با فرآیندها				
استفاده از مازول‌های یکپارچه سفارشی شده برای فرآیندها				
استفاده از هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت				
اصلاح زنجیره ارزش				
مشکلات نرم‌افزاری در دستگاه‌های اجرایی				
ایجاد زیرساخت‌ها و ابزارها				
مدرنیزه کردن گزارشگری و بودجه‌ریزی				
مدرنیزه کردن سیستم مالیاتی				
سیستم شفاف سازی متمرکز سایر درآمدهای دولت	سازمان برنامه و بودجه و نهادهای مرتبط			
عدم برخورداری از سیستم‌های هوشمند شناسایی دارایی‌های دولت				
عدم تعامل ساب سیستم‌ها با سیستم اصلی				
واگرایی سازمان برنامه و بودجه و وزارت اقتصاد				
عدم شناخت کافی از مزایا و فواید بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد				
توجه به پیوست ۴بخشنامه بودجه و تبصره ۲۰ قانون بودجه سنواتی				
تأکید بر بودجه‌های عمرانی				
اصرار بر بودجه‌ریزی سنتی				
دخالت در امور اجرایی توسط برنامه و بودجه				
تمرکز بیش از حد امور در برنامه و بودجه				
بی توجهی به نقش و جایگاه خزانه‌داری کل کشور در تخصیص اعتبار	الزامات قانونی			
الزام قوانین بودجه و توسعه بر بودجه‌ریزی عملکرد				
تأکید سازمان توسعه همکاری‌های اقتصادی				
تغییر رویکرد نهادهای نظارتی به حسابرسی عملکرد				
اجرای دقیق قوانین بالادستی و نظارت بر اجرای آن				
فقدان نظام حسابرسی مالی			نظام حسابداری و حسابرسی	
فقدان حسابرسی عملکرد				
تقویت نظام حسابداری تعهدی بخش عمومی				
الگوگیری از مدیریت بخش عمومی نوین				
فرهنگ‌سازمانی				
مشاهده آثار تخصیص بهینه در خروجی‌ها				
وجود سیاست‌های کلان برنامه پنجم				
برنامه‌ریزی بلندمدت و سالانه				
اعتقاد مدیران به تغییر وضعیت فعلی				
اصلاح نظام حسابداری بر سیستم‌ها				
بکارگیری سیستم‌های بهنگام	سیاست‌های مدیریتی و نگرش مدیران			
عدم موفقیت سیستم چانه‌زنی و سنتی بودجه‌ریزی				
تفکر سیستمی و استراتژیک				
در نظر گرفتن امکانات موجود برای استقرار				
نگرش واقع بینانه به استقرار				
دشواری محاسبه شاخص‌های ارزیابی				
متفاوت بودن شاخص‌ها				
غیرقابل اندازه‌گیری بودن برخی شاخص‌های حاکمیتی				
دشواری برقراری ارتباط اطلاعات عملکردی				
ضعف نظام ارزیابی عملکرد مدیران				
عدم پایش مستمر شاخص‌های عملکرد	مدیریت ترازنامه‌ای دولت			
عدم توجه به مدیریت ترازنامه‌ای دولت				
عدم انتشار ترازنامه دولت				
معلوم نبودن دارایی و بدهی دولت				
عدم استفاده از اطلاعات صورت‌های مالی در بخش عمومی				
عدم مشاهده آثار سیاست‌های مالی در ایران				
عدم موفقیت در استقرار سیستم بهای تمام‌شده				
عدم شناخت کافی بهای تمام‌شده از طرف متولیان			بهای تمام شده	

بستر و زمینه

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
توجه شکلی به بهای تمام شده		
عدم ارتباط حسابداری با بهای تمام شده		
قابل اتکا نبودن بهای تمام شده		
عدم همراهی کارشناسان برنامه بودجه		
عدم توجه به آموزش نیروی انسانی		
به کارگیری افراد بی انگیزه در بخشهای بودجه دستگاهها	منابع انسانی	شرایط مداخله گر
عدم به کارگیری نیروی انسانی متخصص		
عدم تعهد و اعتقاد کارکنان به برنامه ریزی		
فقدان درک مشترک بین دستگاههای اجرایی	ادراک مشترک	
فقدان درک واحد در سازمان برنامه و بودجه		
تداخل و مغایرت برخی قوانین و مقررات جاری کشور	موانع قانونی	
رجحان محتوی بر شکل قانونی		
ضعف نقش نظارتی برنامه و بودجه	نظارت	
عدم عینیت نظارت عملیاتی		
ارجحیت حسابرسی مالی و رعایت نسبت به حسابرسی عملکرد		
دشواری جمع کردن اطلاعات کمی و مقداری	گردآوری اطلاعات	
فقدان اطلاعات کمی		
نحوه استفاده از اطلاعات انباشته شده در سازمانها		
بودجه ریزی بر مبنای عملکرد بهنگام و خودکار	بودجه ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام	پدیده محوری
مدیریت عملکرد بهنگام		
مدیریت هزینه بهنگام		
بهای تمام شده بهنگام		
ایجاد بانک اطلاعاتی واحد		هوشمندی کسب و کار
ایجاد و تقویت حسابرسی مبتنی بر فناوری اطلاعات		
تولید اطلاعات بهنگام توسط سیستم		
استفاده از فضای رایانش ابری		
استفاده از ابزارهای موبایل محور		
ایجاد ثبت های خودکار و بهنگام		
حرکت به سمت خزانه داری هوشمند		
استفاده از هوش تجاری		
ایجاد سیستم های یکپارچه سازمانی ^۱		
جلوگیری از دوباره کاری		
شفافیت نحوه سنجش کارایی، اثربخشی و صرفه اقتصادی	کارایی، اثربخشی و صرفه اقتصادی	
استفاده بهینه از منابع		
وجود تحریمها و منابع محدود		
ایجاد سیستم جامع خزانه داری		نگرش سیستمی
استفاده از سیستم های یکپارچه		
تهیه نقشه سیستم بهنگام		
ایجاد سیستم های اختصاصی یا سفارشی شده		پاسخگویی و شفافیت
افزایش سرعت واکنش سازمانها به تغییرات محیطی		
شفافیت فعالیت سازمانها و کاهش فساد اداری		
انتشار جریان آزاد اطلاعات		اثرات سطح ملی
توجه به سطوح خرد و کلان سازمان		
افزایش سطح رضایتمندی عمومی		
مدیریت هوشمند هزینه های دولت		
ایجاد مشارکت ملی بین دستگاههای اجرایی		
حذف و ادغام سازمانهای موازی		
مولدسازی دارایی های دولت		اثرات اقتصادی
تقویت رویکرد ملی		
اصلاح اتلاف منابع		
ایجاد ثبات اقتصادی		

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
افزایش رفاه اقتصادی		
افزایش کارایی اثربخشی و صرفه اقتصادی		
اطمینان از وصول درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدهای دولت		
تحقق اقتصاد هوشمند		
امکان پایش لحظه‌ای سازمان‌ها	بهره‌وری	
تخصیص بهینه منابع در دوره‌های کوتاه و بلندمدت		
افزایش بهره‌وری		
تخصیص بودجه بر اساس عملکرد و اهداف		
تخصیص صحیح بودجه بر اساس اهداف		
تحقق بهای تمام شده مبتنی بر واقعیت		
حرکت به سمت خلق ارزش در بخش عمومی		
کاهش بهای تمام شده کالا و خدمات		

یافته‌های پژوهش

نظام بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد به عنوان یک نظام مدیریتی برای ارتقای وضعیت موجود سازمان‌ها به وضعیت مطلوب، مورد توجه همگان است. در این نظام اعتبارات بودجه‌ای بر مبنای عملکرد واحدهای سازمانی در راستای تولید خروجی‌ها (اهداف کوتاه‌مدت و یا دستیابی به پیامدها یا همان اهداف بلندمدت) تخصیص می‌یابد.

در پژوهش حاضر، برای استقرار بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد در ابتدا پرسش‌هایی از خبرگان امر مطرح شد که مطابق با نظرات این افراد در شرایط محیطی ایران، تمامی سازمان‌های دولتی بر اساس الزامات قانونی (قوانین جاری کشوری و بین‌المللی) مانند برنامه‌های توسعه کشوری، در راستای حرکت به سمت بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد تلاش می‌کنند تا این سیستم را پیاده‌سازی کنند. از طرفی دیگر، ضعف‌هایی از قبیل فقدان نظام حساسی عملکرد و ضعف‌های موجود در به‌کارگیری حسابداری تعهدی، زمینه و بستر لازم برای ارتقای شرایط موجود را فراهم می‌آورد. چرا که نظام بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد باید از مبنای حسابداری تعهدی تبعیت کند تا ارتباط میان ورودی‌ها و خروجی‌ها شفاف‌تر شود. ضعف‌های موجود در این مورد، شرایط و بستر لازم را برای بکارگیری بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد را در جهت کارایی و اثربخشی بیشتر فراهم می‌آورد. همچنین سیاست‌های مدیریتی و نگرش‌های مدیران به موارد مهمی از قبیل گرایش به مدیریت نوین در بخش عمومی، سیاست‌های کلان برنامه پنجم توسعه، برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و سالانه، پذیرش تغییر وضعیت فعلی و ... بستری برای استقرار این مهم است. طی چند دهه اخیر با توجه به بزرگ شدن دولت، شاخص‌های ارزیابی عملکرد بخش عمومی دشوار شده و یا در برخی موارد ارزیابی مستمر و سالانه صورت نمی‌پذیرد چرا که عملکرد بخش عمومی از طریق بودجه در پایان دوره‌های ریاست جمهوری مورد سنجش قرار گرفته و در این مسیر برخی شاخص‌های حاکمیتی نیز غیرقابل سنجش بودند. بنابراین

مدیریت ترانزنامه دولت را به همراه داشته است. با این اوصاف شناسایی زمینه و بستر لازم برای استقرار بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام در بخش عمومی ایران ضروری و مهم به نظر می‌رسد.

از منظر خبرگان برای رسیدن به این مهم و در راستای برنامه‌های توسعه کشوری، معماری سازمانی با الگوگیری از کشورهای پیشرفته که در حال اجرا است (رویکردی جامع و یکپارچه است که جنبه‌ها و عناصر مختلف سازمان (سیستم) را با نگاه مهندسی تفکیک و تحلیل می‌کند و شامل مجموعه مستندات، مدل‌ها، استانداردها و اقدام‌های اجرایی برای تحول از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب با محوریت فناوری اطلاعات است که در قالب یک طرح مشخص اجرا شده و سپس به صورت مداوم توسعه و بروزرسانی می‌شود) علت مهمی در حرکت به سوی بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام است. در این راستا، فرصت‌ها و محدودیت‌های زیرساخت‌ها و فن‌آوری اطلاعات، مشکلات تکنیکی و ارتباطی از قبیل: مشکلات نرم‌افزاری در دستگاه‌های اجرایی، مشکلات ایجاد زیرساخت‌ها و ابزارها با توجه به شرایط اقتصادی حاکم بر کشور، حرکت به سمت مدرن کردن سیستم مالیاتی به عنوان منبع اصلی بودجه نوین، عدم تعامل ساب سیستم‌ها با سیستم‌های اصلی و علت و عامل مهمی در موفقیت و نبود موفقیت بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد بوده‌اند. همچنین با توجه به پایه‌های مدیریت نوین بخش عمومی و شرایط فرهنگی کشور که متأثر از دین مبین اسلام است، تمایل سازمان‌ها به ساختار تیمی و بکارگیری افراد چند مهارته، متخصص و منعطف علت‌های دیگری است که بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد به عنوان یک ضرورت و نیاز مطرح باشد. در این راستا فرآیند گرایشی شامل استفاده از سیستم‌هایی همچون سیستم هزینه‌یابی مبتنی بر فعالیت، اصلاح زنجیره ارزش، تبدیل ساختارهای سلسله مراتبی به ساختار فرایند محور،

با این اوصاف اگر مؤلفه‌های شناسایی شده و شرایط موجود در نظر گرفته شود، استقرار سیستم بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد اثراتی در سطح ملی و اقتصادی فراهم می‌آورد که ایجاد ثبات اقتصادی و افزایش رفاه مردم، مولدسازی دارایی‌های دولت و ... جزو اثرات مهم خواهد بود. بنابراین تخصیص منابع به مصارف بهینه و در نتیجه بهره‌وری کامل فراهم خواهد شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج این پژوهش ضمن تأیید پژوهش‌های باباجانی و استا (۱۳۹۴)، محمدی و کریمی (۱۳۹۱)، عباسی و همکاران (۱۳۹۱)، جردن و هاگبارت (۲۰۰۵)، نشان داد که شرایط علی (عوامل موثر) شامل زمینه‌های موجود در معماری سازمانی (اجرا و بکارگیری معماری سازمانی، استفاده از پروژه‌های تطبیقی و معماری برنامه‌های راهبردی با توجه به فضای رقابتی در دنیا و در نتیجه برای کسب منافع بیشتر تهیه نقشه‌های یکپارچه سفارشی شده علت اصلی استقرار سیستم بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد است).

برنامه‌های راهبردی سازمانی (تهیه نقشه سازمانی یا تعریف دقیق ساختارها، فرایندها و خدمات را منجر می‌شود که این عمل باعث حذف فعالیت‌های فاقد ارزش افزوده شده و در شناسایی درآمدها و وصول آن‌ها نهایت دقت صورت می‌پذیرد. همچنین فرآیند تدوین بودجه در سازمان برنامه و بودجه یکی از علت‌های این مهم است)، ساختار تیمی و سازمانی (در تهیه بودجه باید راهبردها مبتنی بر تفکر سیستمی و کارهای تیمی و چندمهارته باشد، همچنین از حضور متخصصین مختلفی استفاده شود)، فرآیند گرایایی (بعد از معماری سازمانی و کمک گرفتن از کسب و کارهای هوشمند، لازم است ضمن مهندسی مجدد فرآیندها نسبت به مستندسازی فرایندهای کسب و کار اقدام شود که برای این منظور باید قابل مقایسه و مطابق با استانداردهای مدل نشانه‌گذاری کسب و کار (BPMN) باشد. همچنین با بهره‌گیری از روش هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت ساختارهای سلسله مراتبی به ساختارهای فرآیند محور تبدیل شده و برای هر فرآیند ماژول متناسب طراحی و سفارشی‌سازی شود)، سازمان برنامه و بودجه و نهادهای مرتبط (دخالت بی‌رویه در امور اجرایی بودجه‌ریزی از طرف ارگان‌های مختلف دولتی و سیاسی باعث تمرکز بیش از حد بر بودجه عمرانی شده)؛ شرایط زمینه‌ای (بستر) شامل الزامات قانونی (الزامی کردن قوانین بودجه و تأکید سازمان‌های اقتصادی و تغییر نهادهای نظارتی به بررسی عملکردها) سیاست‌های مدیریتی و انگیزشی (توجه به نقش مدیران و برنامه‌های بلندمدت و سالانه، پیاده‌سازی مدیریت

استانداردسازی فرایندها و ... علت دیگری برای استقرار بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد محسوب می‌شود. در نهایت سازمان برنامه و بودجه و نهادهای مرتبط که واگرایی‌هایی با وزارت اقتصاد در بحث تخصیص بودجه دارند، لزوم توجه به پیوست ۴ بخشنامه بودجه و تبصره ۲۰ قانون بودجه سنواتی و ... جزو عوامل مؤثری هستند که محدودیت‌هایی در زمینه بکارگیری بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد بوجود آورده است.

در راستای همین محدودیت‌ها و موانع، بین دستگاه‌های اجرایی و یا فقدان درک واحد در سازمان برنامه و بودجه، نشان می‌دهد درک مشترکی از بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد وجود نداشته و این امر نیز منجر می‌شود منابع انسانی (اغلب کارشناسان) موجود در سازمان برنامه و بودجه همراهی نکرده و افراد بی‌انگیزه یا آموزش ندیده با محوریت عدم تعهد به برنامه‌ریزی در استقرار سیستم بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد مداخله کنند. از طرفی موانع قانونی از قبیل تداخل و ناسازگاری برخی قوانین و مقررات جاری کشور یا برتری محتوی بر شکل قانونی آن‌ها نیز جزو عوامل مداخله‌گر محسوب می‌شوند. آنچه اینجا مهم و ضرورت می‌یابد، بحث نظارت است. نظارت عملیاتی با نبود عینیت همراه بوده است و حسابرسی مالی و رعایت به‌جای حسابرسی مبتنی بر عملکرد ارجحیت داشته است. بطوری که سازمان برنامه و بودجه نیز ضعف‌هایی را در بخش نظارت داشته که مداخله‌گرهایی اساسی در استقرار بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد محسوب می‌شود.

در حالت کلی پدیده محوری این پژوهش در این واژه خلاصه می‌شود که بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد با رویکرد گزارشگری به‌نگام یک نیاز و ضرورت مهم در اعتلای کشور است تا بتوان هزینه‌ها را به‌نگام مدیریت کرد. همچنین عملکرد مدیران نیز به‌نگام خواهد شد، در این راستا بهای تمام شده بطور خودکار تعیین و مدیریت می‌شود و بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد به‌نگام و خودکار استقرار خواهد یافت.

آنچه استنباط می‌شود راهبرد اصلی در این راستا اولاً هوشمندی کسب و کارها (ایجاد بانک اطلاعاتی واحد، تولید اطلاعات به‌نگام، استفاده از فضای رایانش ابری و ...) است. سپس نگرش سیستمی (ایجاد سیستم جامع خزانه داری، استفاده از سیستم‌های یکپارچه و ...) به استقرار بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد مبتنی بر گزارشگری به‌نگام است. تا بتوان بحث پاسخگویی و شفافیت را طلب و اندازه‌گیری کرد. همچنین شفافیت در نحوه سنجش میزان کارایی، اثربخشی و صرفه اقتصادی و ... باید تعیین شود.

که در صورت دستیابی به شفافیت بیشتر، زنجیره ارزش سازمان اصلاح خواهد شد و به تبع آن حداکثر استفاده از حداقل منابع به صورت درست و صحیح صورت خواهد گرفت. اما آنچه مقرون به صرفه بودن فعالیت‌ها را در کشور ما دچار خلل کرده، وجود تحریم‌های ظالمانه طی چند سال اخیر است که استفاده از مدل حاضر نقش تحریم‌ها را کمرنگ‌تر می‌کند، نگرش سیستمی (با استفاده از تهیه نقشه بهنگام به استقرار سیستم‌های یکپارچه در امر بودجه و خزانه‌داری الکترونیک اقدام شود تا سیستم‌های عمومی و سفارشی شده به راحتی مستقر شود)، پاسخگویی و شفافیت (منجر به افزایش سرعت واکنش سازمان به تغییرات محیطی می‌شود و کاهش فساد اداری را با انتشار جریان آزاد اطلاعات بیشتر، منجر می‌شود که در نتیجه به سطوح خرد و کلان سازمان توجه کافی خواهد شد)؛

و پیامدهای بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد شامل اثرات سطح ملی (در نهایت با مدل ارائه شده می‌توان اذعان داشت رضایت‌مندی عمومی افزایش خواهد یافت و ضمن چابک سازی سازمان‌ها، میزان فعالیت‌ها و سازمان‌های موازی ادغام و یا حذف خواهند شد که این امر مشارکت ملی بین دستگاه‌های اجرایی کشور را به همراه خواهد داشت که تقویت ملی شالوده این مدل خواهد بود و دولت می‌تواند به راحتی هزینه‌های خود را مدیریت و در جهت مولدسازی دارایی‌ها اقدام کند)، اثرات اقتصادی شامل ثبات اقتصادی و ایجاد رفاه اقتصادی از طریق اصلاح منابع و در نتیجه با افزایش بهره‌وری از طریق وصول درآمدهای مالیاتی به تحقق اقتصاد هوشمند قدم برداشته می‌شود و امکان پایش لحظه‌ای سازمان‌ها در کمترین زمان ممکن میسر خواهد شد تا منابع به صورت بهینه در دوره‌های کوتاه و بلندمدت تخصیص یابد و مقوله محوری که بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام نام‌گذاری شد. به طور کلی بودجه‌ریزی به عنوان یکی از سیستم‌های مدیریتی در سازمان تنها شیوه‌ای برای تخصیص بهینه منابع در سازمان نیست، در این سیستم عملکرد کارکنان، مدیران، ذینفعان و محیط سازمانی و عوام مختلف فرهنگی، سیاسی و محیطی نقش ایفاء می‌کنند و یک مجموعه پیچیده را پیش روی تصمیم‌گیرنده قرار می‌دهند.

بنابراین به مدیران پیشنهاد می‌شود که با معماری سازمانی و استفاده از ابزارهای هوشمندسازی کسب‌وکار و همچنین با استفاده از ایجاد سیستم‌های یکپارچه سفارشی‌شده با رویکرد جریان فرآیندها، مسیر اجرا و پیاده‌سازی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام را هموار کند. همچنین به سازمان برنامه و بودجه و کلیه سازمان‌های مرتبط با بودجه پیشنهاد می‌شود ضمن پیاده‌سازی معماری سازمانی به شناسایی

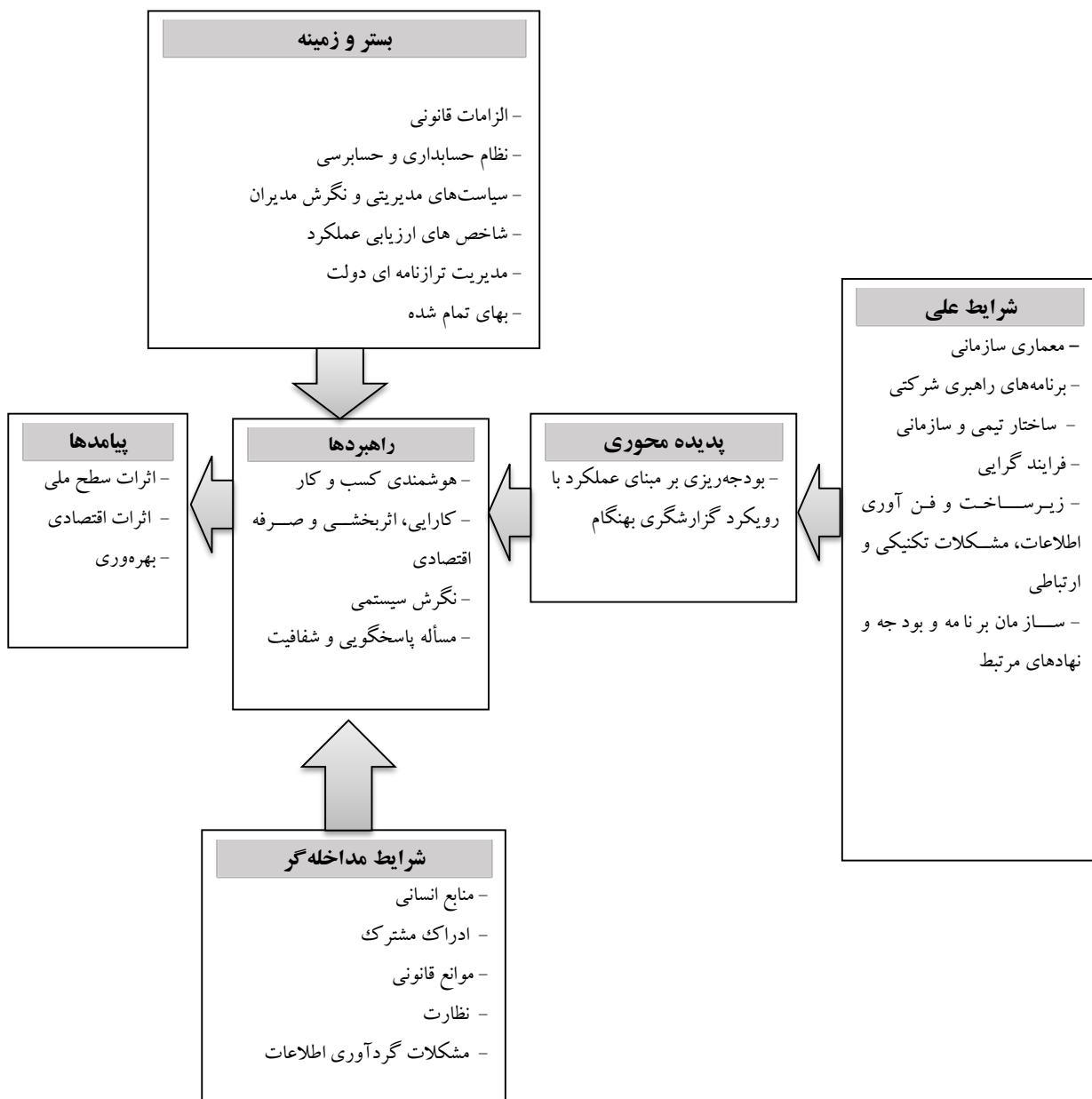
بخش عمومی نوین مبتنی بر خروجی محور و فرهنگ سازمانی و توجه کافی به نقش خزانه‌داری کل در تخصیص اعتبارات بر حسب عملکرد، نظام حسابداری و حسابرسی (تقویت حسابداری بخش عمومی و بکارگیری الگوی نوین مبتنی بر عملکرد و نظارت عملیاتی). شاخص‌های ارزیابی عملکرد (با توجه به نبود تعریف دقیق عملکردها، شاخص‌های ارزیابی آن نیز با کاستی‌هایی همراه است بایستی برای این منظور شاخص‌ها به صورت منظم پایش و در نتیجه نظام ارزیابی تقویت شود)، نگرش مدیریتی (سختی در تغییر بودجه‌ریزی مبتنی بر چانه‌زنی با بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد و همراستا با این تغییر نگرش آشنایی مدیران با سیستم‌های گزارشگری مبتنی بر عملکرد و بهنگام تا درک نسبی پدید آید)، مدیریت ترازنامه‌ای دولت (عدم شفافیت در دولت و تعیین دقیق منابع و مصارف دولت)، بهای تمام‌شده (با توجه به عدم به کارگیری سیستم مبتنی بر عملکرد و شرایط اقتصادی حاکم، بهای تمام شده قربانی اصلی عدم آگاهی استفاده‌کنندگان و عوامل نظارتی شده است که لازمه آن ارتباط مؤثر سیستم‌های حسابداری و گزارشگری مالی با عوامل انسانی در جهت بهره‌وری بالاتر است)؛

شرایط مداخله‌گر شامل منابع انسانی (عدم شایسته‌سالاری در استخدام و به کارگیری نیروی انسانی آموزش ندیده، بی‌انگیزگی و عدم تعهد را در بین کارکنان بوجود می‌آورد)، ادراک مشترک (نبود درک مشترک بین مسئولان و سازمان‌های درگیر در امر برنامه و بودجه از بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد و گزارشگری بهنگام)، موانع قانونی (نبود هماهنگی قوانین و مقررات حاکم بر کشور و ارزیابی عملکردها و همچنین ملاحظه‌های لازم در این زمینه که محتوا را بر شکل ارجح دانسته است)، نظارت (ضعف نقش نظارتی سازمان برنامه و بودجه در حسابرسی مالی و رعایت و همچنین عینی نبودن فعالیت‌های نظارتی)، گردآوری اطلاعات (کم‌سازی عملکردها در کشور با سختی‌هایی همراه است که گاهی با فقدان اطلاعات همراه هستیم که با حجم انبوه اطلاعات انباشته اطلاعات امکان‌پذیر است).

راهبردها شامل هوشمندی کسب‌وکار (با پیشرفت تکنولوژی و قرار گرفتن در عصر اطلاعات و دیجیتال استفاده از ابزارهای موبایل و رایانش ابری، به کارگیری هوش تجاری موجب شده دنیا در حال حرکت به خزانه‌داری هوشمند در مجموعه دولت و استفاده از سیستم‌های یکپارچه سازمانی منجر به ثبت‌های خودکار اطلاعات شده است. در نتیجه با ایجاد بانک اطلاعاتی و تولید اطلاعات توسط سیستم، می‌توان حسابرسی فن‌آوری اطلاعات را بهنگام اجرا کرد)، کارایی، اثربخشی و صرفه‌جویی اقتصادی (در مقابل مقوله پاسخگویی و شفافیت مطرح می‌شود

خواهد کاست و اهداف مردم با حاکمیت را همسو می‌کند. با به‌کارگیری این روش سازمان دولت چابک‌تر و مصارف به حداقل ممکن خواهد رسید و در نتیجه منابع با سرعت بیشتر تأمین خواهد یافت. با توجه به هدف پژوهش مخاطب اصلی این پژوهش دولت است، از اینرو پیشنهاد می‌شود با استقرار گزارشگری بهنگام، کارایی واقعی را تجربه کند. چرا که پیامدهای این مدل می‌تواند در سطح ملی با افزایش رضایت عام جامعه به ثبات اقتصادی و عدم وابستگی به اقتصاد خارجی را کاهش دهد.

و تعریف دقیق عملکردهای هر قسمت، حوزه و هر سازمانی اقدام گردد، زیرا با تعریف دقیق عملکردها، مسئولیت و پاسخگویی معنی خواهد یافت. به این معنی که سیستم بودجه‌ریزی، سیر تکاملی خود را از بودجه نمایشی، خروجی محور و پیامد محور به سیستم نوین بودجه‌ریزی یعنی بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد بهنگام سوق پیدا خواهد کرد و در نهایت عدالت اجتماعی برقرار خواهد شد و در نتیجه استقرار بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد با رویکرد بهنگام از تضادهای هزینه‌های بدون برنامه، اختلاس‌های مالی و بدبینی جامعه

شکل ۱. مدل پارادایمی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد گزارشگری بهنگام

منابع

- عباسی، ابراهیم و احمدی مازین، شهاب. (۱۳۹۱). زیرساخت‌های فناوری اطلاعات برای استقرار بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد. پنجمین کنفرانس بین‌المللی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد، مرکز مطالعات مدیریت و بهره‌وری ایران (وابسته به دانشگاه تربیت مدرس)، ۲۰۴-۲۱۲.
- قادری، محمدرضا. (۱۳۸۵). بودجه‌ریزی نوین دولتی. چاپ اول، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- کردستانی، غلامرضا. (۱۳۹۸). مدیریت مالی عمومی: شناسایی و ارزیابی چالش‌های نظام بودجه‌ریزی. فصلنامه حسابداری دولتی، سال ششم، (۶)، ۸۰-۶۱.
- کردستانی، غلامرضا؛ پارسیان، حسین و جمشیدی کلانتری، فرشاد. (۱۳۹۵). بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد و پاسخگویی در بخش عمومی، فصلنامه حسابداری دولتی، (۳)، ۸۰-۶۹.
- کردلو، محمدرضا؛ دانش فرد، کرم اله؛ عالم تبریز، اکبر و تقوی، مهدی. (۱۳۹۷). الگوی مناسب بودجه‌ریزی برای افزایش بهره‌وری در نظام بودجه‌ریزی کشور مطابق استاندارد ۲۰۱۴ صندوق بین‌المللی پول، فصلنامه مدیریت بهره‌وری، (۱۲)، ۴۸-۲۳۰.
- محمدی، جمال و کریمی، ابوالفضل. (۱۳۹۱). بررسی موانع اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی در شرکت‌های دولتی. پنجمین کنفرانس بین‌المللی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد، مرکز مطالعات مدیریت و بهره‌وری ایران (وابسته به دانشگاه تربیت مدرس)، ۲۲۱-۲۰۸.
- مهران، ساسان؛ اکرمی، سید رحمت اله؛ خدابخشی، هادی و جباری، مهرداد. (۱۳۹۷). بازنگری در نقش ذیحسابان دستگاه‌های اجرایی در نظام بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد، فصلنامه حسابداری دولتی، (۵)، ۹-۲۰.
- نیلی، مسعود. (۱۳۸۵). مشکلات محتوایی و ساختاری بودجه. فصلنامه صنعت و توسعه، (۱)، ۴-۱۶.
- آذر، عادل؛ دولت‌خواهی، کسری و گودرزی، غلامرضا. (۱۳۹۴). ارائه مدل مفهومی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد. فصلنامه چشم‌انداز مدیریت دولتی، (۶)، ۱۵-۳۳.
- آذر، عادل؛ زاهدی، شمس‌السادات و امیرخانی، طیبه. (۱۳۸۹). طراحی مدل پیاده‌سازی بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد پویایی سیستم. فصلنامه علوم مدیریت ایران، (۵)، ۵۳-۲۹.
- ابویی اردکان، محمد؛ کاظمی، حمید و حسینی، فردین. (۱۳۹۶). پیاده‌سازی سیستم بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد بر مبنای کارت امتیازی متوازن در مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور. فصلنامه مدیریت دولتی، (۹)، ۲۸۲-۲۶۳.
- باباجانی جعفر و خدا رحمی، بهروز. (۱۳۹۳). مدلی برای استقرار نظام بودجه‌بندی عملیاتی در دولت جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، (۱۱)، ۳۶-۱.
- باباجانی، جعفر و است، سهراب. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی بودجه‌بندی عملکرد در ایران و کشورهای توسعه‌یافته (مطالعه موردی: کشور کانادا). فصلنامه حسابداری دولتی، (۳)، ۱۶-۷.
- بازگان، عباس. (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر روش‌های پژوهش کیفی و آمیخته- رویکردهای متداول در علوم رفتاری. تهران: نشر دیدار.
- داداش زاده، قادر؛ محمدزاده سالطه، حیدر؛ حجازی، رضوان و تقی زاده، هوشنگ. (۱۳۹۹). راهکارهای تقویت ایمن‌سازی گزارشگری مالی در ایران: رویکرد نظریه‌پردازی زمینه‌بنیاد. حسابداری مدیریت، (۱۱)، ۴۴.
- دانشمند، مرتضی و صنعتی، علی. (۱۳۹۵). سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری: چالش در گزارشگری به‌هنگام. مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه، (۱)، ۳۳-۳۳.
- Abbasi, E. & Ahmadi Majin, S. (2012). Information Technology Infrastructure for Establishing Performance-Based Budgeting, 5th International Conference on Performance-Based Budgeting, Iran Center for Management and Productivity Studies, 204-212(In Persian).
- Abooyee, A.M., Kazemi, H. & Hoseini F. (2016). Implementation of Performance-based Budgeting System based on the Balanced Scorecard in Science Policy Research Center. Journal of Public Administration, (9)2, 263-282(In Persian).
- Azar, A., Dolatkhahei, K. & Goodarzi, G. (2015). The Conceptual Model of Performance-Based Budgeting. Journal of Public Administration Perspective, (6)24, 15-33 (In Persian).
- Azar, A., Zahedi, S.S. & Amirkhani, T. (2010). A Model for Implementing Performance-based Budget: A System Dynamics Approach, Iranian journal of management sciences (IAMS), (5)18, 29-54 (In Persian).
- Babajani, J. & Khodarahmi, B. (2014). A Performance Budgeting Implementation Model for Islamic Republic of Iran's

- Government, *Empirical Studies in Financial Accounting*, (11)41, 1-36 (In Persian).
- Babajani, J. & Osta, s. (2016). A Comparative Study of Performance-Based Budgeting in Iran and Developed Countries (A case study of: Canada). *Journal of Governmental Accounting*, (2)1, 7-16 (In Persian).
 - Bogsnes, B. (2016). *Implementing Beyond Budgeting: Unlocking the Performance Potential*. New Jersey: John Wiley & Sons.
 - Creswell, John W. & Miller, Dana L. (2000). Determining Validity in Qualitative Inquiry, *Theory into Practice*, (3)3, 124-130.
 - Daneshmand, M. & Sanati, Ali. (2015). Accounting Information Systems: The Challenge of Timely Reporting, *Applied Studies in Management and Development Sciences*, (1)1, 23-33 (In Persian).
 - Dowling, J. & Pfeffer, J. (1975). Organizational Legitimacy: Social Values and Organizational Behavior. *Pacific Sociological Review*, (18)1, 122-136.
 - Downes, R., Moretti, D. & Nicol, S. (2017). Budgeting and Performance in the European Union: A Review by the OECD in the Context of EU Budget Focused on Result. *OECD Journal on Budgeting*, (1)1, 1-60.
 - Ghaderi, M. R. (1385). *New Government Budgeting*, First Edition, Tehran: Management and Planning Organization (In Persian).
 - Jordan and Hockbart. (2005). The Advantage of Using Operational Budgeting on Governmental Organization, *Management Science Letters*, (2)1, 101-106.
 - Kurdistani, G. (2019). General Financial Management: Identifying and Evaluating the Challenges of the Budgeting System, *Journal of Governmental Accounting*, (6)1, 61-80 (In Persian).
 - Kurdistani, G., Parsian, H. & Jamshidi Kalantari, F. (2015). Budgeting based on performance and accountability in the public sector, *Journal of Governmental Accounting*, (3)1, 69-80 (In Persian).
 - Kurdloo, M., Danesh Fard, K., Alam Tabriz, A. & Taghavi, M. (2018). Appropriate budgeting model for increasing productivity in the country's budgeting system according to the International Monetary Fund 2014 standard, *Journal of Productivity Management*, (12)48, 220-230 (In Persian).
 - Linthicum, D. S. (2000). *Enterprise Application Integration*. Boston: Addison-Wesley.
 - Lymer, A., Debreceeny, R., Gray, G. L. & Rahman, A. (1999). *Business Reporting on the Internet*. London: International Accounting Standards Committee.
 - Mcnab, R.M. & Melese, F. (2003). Implementing the GPRA: Examining the Prospects for Performance Budgeting in the Federal Government. *Public Budgeting & Finance*, (23)2, 1-35.
 - Mehrani, S, Akrami, S.R., Khodabakhshi, H. & Jabbari, M. (2018). A Review of the Role of Accountants in the Performance-Based Budgeting System, *Journal of Government Accounting*, (5)1, 9-20 (In Persian).
 - Melkers, J. E. & Willoughby, K.G. (2001). Budgeters Views of State Performance Budgeting Systems: Distinctions across Branches. *Public Administration Review*, (61)1, 54-6.
 - Mohammadi, J. & Karimi, A. (2012). Investigating Barriers to Implementing Operational Budgeting in State-Owned Companies. *Fifth International Conference on Performance-Based Budgeting*, Iran Center for Management and Productivity Studies, 208-221 (In Persian).
 - Mulgan, R. (2000) Accountability: An Ever-Expanding Concept?. *Public Administration*, (78)3, 555-573.
 - Nili, M. (2006). Content and Structural Problems of Budget. *Journal of Industry and Development*, (1)4, 3-16. (In Persian).
 - Redburn, F.S., Shea, R. J., Buss, T. F. & Walker, D.M. (2008). *Performance Management and Budgeting: How Governments Can Learn from Experience*. New York: The National Academy of Public Administration.
 - Schekkerman, J. (2004). *How to Survive in the Jungle of Enterprise Architecture Frameworks: Creating or Choosing an Enterprise Architecture Framework*. Bloomington: Trafford Publishing.
 - Schekkerman, J. (2004). How to survive in the jungle of enterprise architecture frameworks: Creating or choosing an enterprise architecture framework. *Trafford Publishing*.
 - Trigo, A., Belfo, F. & Estebanez, R.P. (2016). Accounting Information Systems: The Challenge of the Real-time Reporting. *Procedia Technology*, (1)1, 118-127.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

ارائه الگوی پاسخگویی در حسابداری از منظر رویکردهای اسلامی-اجتماعی

ایمان زارع^۱، محمد مرادی^{۲*}، رضا غلامی جمکرانی^۳، اسدالله بابایی فرد^۴، حسین جهانگیرنیا^۵

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. استادیار، گروه حسابداری، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۴. دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

۵. استادیار، گروه حسابداری، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۹

An Islamic-Social Model of Accountability in Accounting

Iman Zare¹, Mohammad Moradi^{2*}, Reza Gholami Jamkarani³, Asadollah Babaeifard⁴, Hossein Jahangirnia⁵

1. Ph.D. Student, Department of Accounting, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

4. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, University of Kashan, Kashan, Iran.

5. Assistant Professor, Department of Accounting, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

Received: 2021/10/07

Accepted: 2022/01/19

Abstract

Subject and Purpose of the Article: The purpose of this study is to provide a comprehensive model for Accountability in accounting from an Islamic perspective with a focus on Structuration Theory from the field of social theories.

Research Method: The present study is quantitative in terms of implementation method. In a quantitative way, the correlation method based on confirmatory factor analysis and structural equation modeling was used. The statistical population of the study includes public sector accountants and auditors and members of the Society of Certified Public Accountants who were selected by available sampling method of 250 people. The research tool is a questionnaire extracted from the research literature.

Research Findings: Analysis of data in a quantitative part in the form of structural equation model showed that the effects of 6 areas including accountability approach, accountability levels, accountability dimensions, accountability elements, accountability principles, accountability strengthening on accountability of the accounting system were significant.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: Islamic model with focus on agency in the theory of construction and emphasis on moral values in the formation of social systems, the language of accountability in the accounting system evolves and dynamics.

Keywords: Accountability, Accounting, Structuration Theory, Islamic Approach, Social Approach.

JEL Classification: D85, E16, M14

چکیده

موضوع و هدف مقاله: هدف پژوهش حاضر ارائه مدلی جامع برای پاسخگویی در حسابداری از منظر اسلام با محوریت تئوری ساختاریابی از حوزه تئوری‌های اجتماعی است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از لحاظ شیوه اجرا کمی است. در بخش کمی از روش همبستگی مبتنی بر تحلیل عامل تاییدی و مدل سازی معادله‌های ساختاری استفاده شد. جامعه آماری پژوهش شامل حسابداران و حسابرسان بخش دولتی و اعضای جامعه حسابداران رسمی است که با روش نمونه گیری در دسترس ۲۵۰ نفر انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه استخراجی از ادبیات پژوهش است.

یافته‌های پژوهش: تجزیه و تحلیل داده ها در بخش کمی در قالب مدل معادله‌های ساختاری نشان داد که اثرات ۶ حوزه شامل رویکرد پاسخگویی، سطوح پاسخگویی، ابعاد پاسخگویی، ارکان پاسخگو، اصول پاسخگویی، تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی نظام حسابداری معنادار بوده اند.

نتیجه گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: الگوی اسلامی با تمرکز بر عاملیت در تئوری ساختاریابی و تاکید بر ارزش های اخلاقی در تشکیل نظام های اجتماعی، زبان پاسخگویی در نظام حسابداری را به تکامل و پویایی می رساند.

واژه‌های کلیدی: پاسخگویی، حسابداری، تئوری ساختاریابی، رویکرد اسلامی، رویکرد اجتماعی.

طبقه بندی موضوعی: M14, E16, D85

مقدمه

در چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی، هدف حسابداری ساختن یک سامانه مناسب جریان داده‌ها میان حسابده یا پاسخگو و پاسخ‌خواه یا صاحبان حق است (باباجانی، ۱۳۸۹). نظام حسابداری و گزارشگری مالی با نقش مهمی که در سازمان‌ها بر عهده دارند، باید وظیفه پاسخگویی خود را به نحو صحیحی انجام دهند (جامعی و همکاران، ۱۳۹۵). اما حسابداری و گزارشگری مالی فعلی به ویژه در بخش دولتی در انجام و ارزیابی مسئولیت پاسخگویی از منظر پاسخگویان و پاسخ‌خواهان دارای ضعف و کاستی بوده که ضعف ناشی از انجام و ارزیابی مسئولیت پاسخگویی مالی و عملیاتی نتیجه گرفته شده از تدوین نشدن چارچوب نظری و اصول و استانداردهای لازم و نبود نظام حسابداری و گزارشگری مالی است (باباجانی و دهقان، ۱۳۸۴). از طرفی کیفیت گزارش‌های مالی و استانداردهای حسابداری به نتیجه تأثیرگذاری و نفوذ سایر عوامل سازمان یافته در خروجی‌های هر نظام حسابداری و گزارشگری مالی علاوه بر استانداردهای حسابداری بستگی دارد (جک، لیزا، ۲۰۱۷). این امر ضرورت بررسی‌های لازم برای یافتن مؤلفه‌های موثر بر گزارشگری مالی به منظور تدوین مدلی جامع برای مسئولیت پاسخگویی در چارچوبی فراتر از اصول و رویه‌های حسابداری در پژوهش‌های حسابداری را نشان می‌دهد (انگلاند و همکاران، ۲۰۱۷، ۲).

پژوهش‌های پیشین در توسعه مدلی جامع برای پاسخگویی در حسابداری که از اصلی‌ترین رسالت‌های حسابداری و گزارشگری مالی است، ناکام بوده اند، در همین راستا نیاز است تا با تقویت نقش حسابداری در پاسخگویی، سربارها و کمبودهای پاسخگویی کاهش یابد (زارع، ۱۴۰۰). بنابراین پژوهش حاضر در صدد است به سامانه پاسخگویی به مثابه یک کل، چه در بخش عمومی و چه در بخش خصوصی بنگرد و الگوی پاسخگویی در نظام حسابداری را توسعه دهد.

از طرفی مفهوم پاسخگویی یک مفهوم ساخت‌یافته اجتماعی است، بنابراین، معنا و شکل آن را نمی‌توان از مضمون اجتماعی که در آن به عمل آمده، جدا کرد. با توجه به این که تئوری ساخت‌یابی گیدنز به عنوان یک تئوری اجتماعی در توسعه مبانی نظری حسابداری و نقش پاسخگویی آن تأثیر به‌سزایی دارد (زارع و غلامی جمرانی، ۱۳۹۸)، از این تئوری به عنوان مبنای تدوین مدل پاسخگویی در حسابداری استفاده می‌شود.

هسته تئوری ساخت‌یابی عبارت است از «دوگانگی عاملیت و ساختار»، یعنی عاملیت و ساختار اجتماعی در تولید و بازتولید نظام‌های اجتماعی باهم تعامل دارند (گیدنز، ۱۹۸۴). این بدین معنی است که نظام‌های (ساختارهای) اجتماعی، پویا هستند و

به طور دائم بر اثر فعالیت‌های عامل اجتماعی مربوطه، بازتولید می‌شوند. نظام حسابداری متأثر از ساختار و عاملیت است که حسابداری را تولید و بازتولید می‌کنند تا به بهترین رویکرد پاسخگویی در راستای دستیابی به اهداف سازمان و ذینفعان دست یابد. حسابداری به عنوان زبان پاسخگویی از رابطه دوگانه (دیالکتیکی) ساختار و عاملیت حاصل می‌شود (زارع و غلامی جمرانی، ۱۳۹۸).

قابل بیان است که انسان به عنوان عاملیت در تئوری ساخت‌یابی در تولید و بازتولید ساختارهای اجتماعی نقش بسزایی دارد (گیدنز، ۱۳۸۴: ۱۸). از طرفی قرآن، انسان را موجودی اجتماعی، در اجتماع و برای اجتماع می‌داند که در برابر کوچکترین اعمال خود باید پاسخگو باشد. مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که از زمینه‌های مهم مورد مطالعه جامعه‌شناسی است، طرح آن در قرآن به منزله اهمیت است که اسلام برای جامعه و زندگی اجتماعی قائل است (حاجی‌زاده و آورچه، ۱۳۹۳). طبق آیات قرآن (احزاب، ۷۲)، اصل مسئولیت‌پذیری امری فطری است که ریشه در نهاد انسان دارد. اما مثل تمام امور فطری، مسئولیت‌پذیری هم نیازمند تقویت و شکوفایی است (رستمیان، ۱۳۹۳). پس اهمیت استفاده از آیات و روایات به عنوان سنت‌های خطانابذیر و بدون تغییر برای تقویت مسئولیت پاسخگویی انسان و در نتیجه ساختارهای اجتماعی از جمله سامانه حسابداری مشخص خواهد شد.

براساس مطالب بیان شده ضرورت ارائه مدلی جامع به منظور تبیین مدل پاسخگویی در حسابداری با استفاده از آموزه‌های اسلامی و بر مبنای تئوری‌های اجتماعی با تأکید بر تئوری ساخت‌یابی قابل درک است که پژوهش حاضر این هدف را دنبال می‌کند. بنابراین به دنبال پاسخ علمی به این پرسش اصلی هستیم که مدل پاسخگویی در نظام حسابداری از منظر اسلام با مبنای واقع‌شدن تئوری ساخت‌یابی چگونه است؟ در راستای هدف پژوهش با بررسی ادبیات پژوهش ضمن استخراج مولفه‌های پاسخگویی با به هم پیوندن زدن رویکردهای حسابداری، اسلامی و اجتماعی، مدل پژوهش بازگفت و با استفاده از نظرهای حسابداران و حساب‌رسان بخش دولتی و اعضای جامعه حسابداران رسمی پیمایش و تحلیل خواهد شد. در ادامه مقاله، به مبانی نظری و مرور پیشینه پژوهش، روش پژوهش، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری پرداخته شده است.

مبانی نظری

مسئولیت پاسخگویی

ایجیری^۳ (۱۳۸۲) برای پذیرش مبنای واقع‌شدن مفهوم مسئولیت پاسخگویی در چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی چنین استدلال می‌کند که واقعیت حسابداری نگهداری دفترها برای استفاده

رویکرد مبتنی بر فرآیند شامل اندازه‌گیری نتایج، با بیشترین استفاده از زبان کمی حسابداری که می‌تواند در شکل‌های قراردادی یا عمومی مورد استفاده قرار گیرد.

در نوع قراردادی، پاسخگویی با استفاده از حسابداری سنتی^۱ با شیوه‌های استاندارد و قانونی ارائه می‌شود. حسابداری سنتی به طور عمده برای گزارشگری مالی قانونی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در نوع عمومی از سایر شکل‌های حسابداری به غیر از حسابداری سنتی استفاده می‌شود. صاحبان نفع برای تعیین نوع حسابداری که مربوط به نیازهای آن‌هاست انعطاف‌پذیرند و شیوه‌های مربوط به حسابداری را با آن برابر سنجی می‌کنند، این نوع از شکل‌های حسابداری همانطور که در بخش سطح اجتماعی نیز به آن اشاره شد تحت تاثیر ترکیب، نیاز و قدرت صاحبان نفع قرار می‌گیرد.

رویکرد مبتنی بر عملکرد بر اساس دست یافتن به اهداف سازمانی است. در نوع قراردادی، برای گسترش صورت‌های مالی سنتی در گزارش روایتی^۲، به شکل ساختار یافته تنظیم می‌شود. گزارش روایتی یک گزارش سالانه در مورد فعالیت‌ها و نتایج آن‌هاست و نظامی از گزارشگری سازمان در سراسر سازمان به صاحبان نفع خود در مورد فعالیت‌ها و اجرای برنامه‌های استراتژیک سازمان است که به صورت داوطلبانه انجام می‌شود، زیرا الزامی نیست. این گزارش که بیشتر به جزئیات می‌پردازد، به چگونگی اهداف اصلی ذکر شده در برنامه‌های راهبردی در سال و نحوه انجام فعالیت‌های برنامه در دستیابی به اهداف راهبردی کمک می‌کند. گزارش روایتی، یک توسعه در صورت‌های مالی است. اما در نوع عمومی ممکن است بدون ساختار و سازگار با نیازهای مختلف در زمینه‌های مختلف سازمانی باشد (کوکر، ۲۰۱۲).

رویکرد مبتنی بر منابع در پاسخگویی از منظر حسابداری باید پاسخگویی نسبت به منابع و از منظر اسلام این نوع پاسخگویی باید کل جامعه (سطح خرد و کلان) در نظر گرفته شود. هنگامی که تمرکز بر منابع داریم باید چند جنبه برای آن در نظر بگیریم و نسبت به این جنبه‌ها پاسخگو باشیم.

۱. جنبه تامین منابع: به عنوان مثال مالیات قابل بررسی است و اگر فرار مالیاتی داریم یعنی اینکه دولت نتوانسته به طور منصفانه مالیات را دریافت کند و باید در این زمینه پاسخگو باشد. همچنین طبق شریعت اسلامی کسب و تامین منابع باید مشروع و حلال باشد.

۲. جنبه تخصیص منابع: دولت و شرکت‌ها باید نسبت به تخصیص منابع نیز پاسخگو باشند. رعایت اولویت‌ها در

شخصی نیست، زیرا در این صورت نیازی به تدوین استانداردهای حسابداری و رعایت آن احساس نمی‌شود. او می‌گوید حسابداری در حقیقت نگهداری دفترها برای دیگران است زیرا میان شما و دیگران رابطه پاسخگویی برقرار است. البته این بدان معنی نیست که دفترها که برای دیگران نگهداری می‌شود مورد استفاده شخص یا سازمان مربوط قرار نمی‌گیرد. در صورتی که وجود دفترها و گزارش‌های مالی باعث شود، پاسخگو، با اعتماد بیشتر وظیفه پاسخگویی خود را انجام داده و اعتماد پاسخ‌خواه را نسبت به خود افزایش دهد، سامانه حسابداری از کارایی بالایی برخوردار خواهد بود، حتی اگر هیچ کدام از طرفین گزارش‌های مالی را مطالعه نکنند.

ایجیری اعتقاد دارد که در چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی، سودمندی، مربوط بودن، بی سوویه بیان کردن واقعیت‌های اقتصادی و سایر ویژگی‌های کیفی، در درجه اول اهمیت نیست، آنچه مهم است مفید بودن سامانه حسابداری به عنوان یک مجموعه است و نباید سودمندی داده‌ها به عنوان هدف اولیه دنبال شود. یکی از ویژگی‌های با اهمیت و برجسته چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی مورد نظر ایجیری، جایگزینی سودمندی سامانه حسابداری به جای سودمندی داده‌ها و حذف سوگیری منحصر به فرد از حسابداری به سمت صاحبان نفع و در نظر گرفتن سودهای هر دو طرف تهیه‌کنندگان و صاحبان نفع است. او برای دفاع از سودمندی سامانه حسابداری و دو سوویه بودن آن چنین استدلال می‌کند. حسابداری با مطمئن ساختن پاسخ‌خواه از جریان به موقع و صحیح داده‌ها وی را حمایت می‌کند و با وضع محدودیت برای افشای کامل داده‌ها، پاسخگو را نیز مورد حمایت قرار می‌دهد. به همین دلیل صورت‌های مالی در برگیرنده آنچه باید افشا شود و آنچه که نیازی به افشا ندارد، است». همچنین ایجیری درباره اولویت دادن به سودمندی سامانه حسابداری به جای سودمندی داده‌ها در چارچوب نظری، به نظام بیمه‌ای استناد می‌کند و می‌گوید همان طور که حاصل پوشش بیمه‌ای اطمینان خاطر برای بیمه‌گذار است و هدف بیمه‌گذار از تحت پوشش قرار گرفتن به ویژه استفاده از منافع ناشی از بیمه در زمان رویداد نیست، هدف نهایی از جریان صحیح و به موقع داده‌ها، اطمینان خاطر است که از طریق سامانه حسابداری، دفترها و گزارش‌های مالی رسیدگی‌پذیر، حاصل می‌شود. سامانه حسابداری می‌تواند برای پاسخ‌خواه و پاسخگو مفید باشد، حتی اگر هیچ یک از آنها گزارش‌های مالی را مطالعه نکنند (ایجیری، ۱۹۸۳).

ابعاد پاسخگویی در نظام حسابداری

ادبیات پژوهش حاضر به ۳ رویکرد مبتنی بر فرآیند، عملکرد و منابع تمرکز دارد که در ادامه تشریح می‌شود:

همواره به دنبال خشنودی او بودن (حقوق الله)، عمل به تعهدها در برابر جامعه (حقوق العباد)، تامین نیازهای خود (حقوق النفس). بنابراین اصل پاسخگویی اسلامی مسیری برای تحقق دستیابی به رستگاری است، که محور آن پاسخگویی نسبت به "حق الله"، "حق الناس" و "حق النفس" است. تصمیم‌هایی که باید برای رسیدن به رستگاری گرفته شوند، باید قبل از بهره خود فرد، ابتدا خدا را مدنظر داشته باشند و سپس تاثیر نتایج تصمیم‌ها روی شخص سوم و جامعه را در نظر بگیرند.

اصول پاسخگویی در مبانی اسلامی

اسلام به عنوان یک روش زندگی توجه زیادی به فعالیت‌های تجاری دارد. خداوند در قرآن راهنمایی‌های لازم را برای رستگاری انسان در دنیا و آخرت نشان داده است. در فعالیت‌های اقتصادی نیز باید رستگاری به عنوان هدف نهایی انتخاب شود و حسابداری هم به عنوان ابزار ارائه داده‌ها در محیط اقتصادی باید با این اهداف سازگار باشد (زارع، ۱۴۰۰). در این بخش براساس مبانی اسلامی، اصول پاسخگویی برای دستیابی به هدف‌های بیان شده، بازشکافی می‌شود.

آیه ۹۰ سوره نحل تحت عنوان جامع‌ترین برنامه اجتماعی-اخلاقی، مهمترین اصول قرآنی در زمینه مسائل اجتماعی و انسانی و اخلاقی را بیان می‌کند. این آیه در بخش اول به سه اصل مثبت و در بخش دوم به سه اصل منفی می‌پردازد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲).

بخش اول: اصول وادارنده (مثبت): بخش اول آیه "إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ"

۱. عدل و عدالت: عدل به معنای واقعی کلمه آن است که هر چیزی در جای خود باشد بنابراین هرگونه لغزش، زیاده‌خواهی، کوتاهی، دست‌درازی از حد و چنگ‌اندازی به حقوق دیگران برخلاف عدل و عدالت است. بی‌گمان برای برپایی عدالت اجتماعی در جامعه دو گام اساسی را باید برداشت، گام اول مبارزه با ظلم و نابرابری و برتری‌های بی‌جای اجتماعی است. گام دوم گشایش و برپایی عدل در نظام اجتماعی است.

در آیه ۲۸۲ سوره بقره خداوند مسئولیت حسابداری را با اساس قراردادان رعایت عدل و داد تشریح و اشاره می‌کند که پاسخگویی باید به خداوند و با هدف برقراری عدل و داد باشد. این عدل و داد همراستا با سودهای سازمان و صاحبکار از یک

تخصیص منابع و پاسخگویی نسبت به آن در چارچوب رعایت عدالت اجتماعی و حقوق شهروندی.

۳. جنبه مصرف منابع: در مصرف منابع باید دو اصل و قاعده را در نظر گرفت، اول رعایت مصرف منابع طبق قانون و دوم پهنه بودن مصرف، به عبارتی کارایی و اثربخشی و رعایت صرفه اقتصادی در مصرف دیده شود (زارع، ۱۴۰۰).

مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در اسلام

براساس اصول و مبانی اسلامی می‌توان بیشترین نقش و تاثیر را در جلوگیری از نابودی حقوق و کوتاهی در انجام وظیفه و مسئولیت‌ها به مسئله پاسخگویی داد. زیرا یک انسان مسلمان و با ایمان خود را نه تنها مسئول و پاسخگو در این جهان، در برابر صاحبان حق می‌داند، بلکه براین باور است که در قیامت نیز باید پاسخگو رفتار و گفتار خود باشد (زارع، ۱۴۰۰).

نظام حقوقی اسلام نظامی تکلیف‌گراست. آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی و پاسخگویی را برای انسان بیان کرده است. مسئله پاسخگویی در قرآن بیانگر یک رابطه دوسویه و دوطرفه است که میان پاسخ‌خواه و پاسخگو برقرار است. (صراف، ۱۳۹۵)

در نظریه پاسخگویی اسلامی انسان نه تنها در قبال مسائل معنوی بلکه در رابطه با موضوع‌های اجتماعی، تجاری و قراردادی نیز باید پاسخگو باشد، زیرا خداوند به انسان دستور داده است هر آنچه را به او سپرده شده بازگرداند. طبق فلسفه قرآن، تمام فعالیت‌های انسانی باید به سمت دستیابی به رستگاری، یک واژه جامع که دلالت بر رفاه همه جانبه در زندگی این دنیا و همچنین رفاه آخرت است، هدایت شوند (زید، ۲۰۰۰). پاسخگویی نیز از این دستور جدا نیست. معامله‌ها و یا تجارت یکی از برکات خداست و هرکسی که اقدام به آنها می‌کند انتظار می‌رود که از آنها برای رسیدن به هدف نهایی وجود (رستگاری) استفاده کند (خیرالهی و ندری، ۱۳۹۴). زید (۲۰۰۰)، رستگاری را به شرح زیر توضیح می‌دهد:

تغییر از هنجار رفاه به رستگاری نشان می‌دهد که دستیابی به رفاه مادی باید به شیوه‌ای سازگار، همسو و همگام با رفاه در مرحله‌ای مهم‌تر و اصلی‌تر از زندگی یعنی آخرت باشد. این مفهوم خواستار حفظ تراز شدن سود است و تاثیری تعدیل‌کننده روی فردگرایی و تلاش برای سود مادی اعمال می‌کند (زید، ۲۰۰۰). این ادعا با سه بعد در نظر گرفته شده توسط شریعت نیز سازگار است. شریعت اسلامی سه بعد مهم را در مورد تعهدهای مردم معرفی می‌کند که عبارتند از: عمل به تعهدهای خدا و

موظف بودن در خصوص رعایت استانداردهای پذیرفته شده در مورد رویه ها و خط مشی ها و نیز ناگزیری ها قانونی دلالت می‌کند(زارع، ۱۴۰۰).

۶. کنترل‌پذیری و پاسخگویی مشارکتی: آیه ۱۴ سوره علق به کنترل‌پذیری نسبت به خداوند اشاره می‌کند " اَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ "، که در نوع خود کنترل‌پذیری نسبت به رفتار فرد در اجتماع را به دنبال خواهد داشت.

یک شرکت برای انجام مسئولیت پاسخگویی نخستین و دومی، باید فعالیت‌های مربوط به موضوع‌های اسلامی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی را شناسایی، اندازه‌گیری و گزارش کند. در این نوع پاسخگویی هدف‌های دومی دیگری مانند رعایت شریعت، محاسبه و پخش زکات، پراکنده کردن عادلانه ثروت نیز تعریف شده است و شرکتها تشویق می‌شوند در حل مشکلات امت اسلامی مشارکت کنند که همان پاسخگویی مشارکتی است که از جنبه‌های خاص پاسخگویی اسلامی است(زارع، ۱۴۰۰).

۷. تکریم: رعایت حرمت انسانها بنیادی ترین ارزش نظام اسلامی است. ارجمندی انسان از دیدگاه قرآنی قبل از اینکه انسان از سوی هم‌نوع خود مورد ارج قرار گیرد، از سوی خداوند مورد ارج قرار گرفته است. "فتبارک الله احسن الخالقین" (مؤمنون، ۴). احترام "لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم" (تین، ۴). احترام ارباب رجوع در کسب رضایت مندی مردم و پاسخگویی مسئول‌ها نقش بسزایی دارد (دهکردی، ۱۳۹۷).

۸. شفافیت: آیه‌های بسیاری در قرآن به اصل شفافیت اشاره دارند. از جمله آیه ۴۲ سوره بقره «وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» به نوعی به مسئله شفافیت اشاره دارد. زیرا نپوشاندن حق همان اشاره به شفافیت دارد. در واقع بیان حقیقت‌ها، به جز در موارد جدا، در سطح حکمرانی اجرای اصل شفافیت است.

شفافیت و پاسخگویی دو روی یک سکه هستند، یعنی اگر کوتاهی در پاسخگویی وجود دارد، شفافیت نیز مشکل دارد (ستوده و همکاران، ۱۳۹۹). شفافیت موجب توسعه اعتماد اجتماعی، نظارت‌های اثربخش و ارزیابی‌های منصفانه می‌شود که این امر زمینه را برای برقراری عدالت اقتصادی- اجتماعی در جامعه فراهم می‌سازد(امیری و همکاران، ۱۳۹۸).

بخش دوم: اصول بازدارنده (منفی)؛ بخش دوم آیه " وَبَيْنَهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ "

سو و سودهای جامعه از سوی دیگر و سودهای گذشتگان و آیندگان از سوی دیگر تعریف می‌شود (زارع، ۱۴۰۰).

۲. بخشش و خیرخواهی (احسان در سطح جامعه): قرآن برای کارساز بودن عدل بلافاصله دستور به نکوکاری را در پی آن می‌آورد.

به عبارتی بخشش و خیرخواهی برای تحقق عدالت ضروری است. امام علی (ع) می‌فرماید عدل آن است که حق مردم را به آنان برسانی و بخشش آن است که بر آنان تفضل کنی (نهج البلاغه، حکمت ۲۳۱). گروهی عدالت را جنبه عملی و بخشش را جنبه گفتاری می‌دانند(این مطلب با آگاهی عملی و آگاهی استدلالی در تئوری ساخت‌یابی مطابقت دارد).

۳. نیکی به نزدیکان (نکوکاری در بخش کوچکتری از جامعه، نسبت به نزدیکان): از آنجا که جامعه بزرگ از جامعه کوچک تر، یعنی جامعه فامیلی تشکیل شده، هر گاه این واحدهای کوچکتر از همبستگی بیشتری برخوردار باشند اثر آن در کل جامعه ظاهر می‌شود.

در ادامه بخش اول و آیه بالا، طبق منابع روایی و فقهی در پژوهش حاضر اصول دیگری نیز بدست آمده که در ادامه این بخش به آنها اشاره می‌شود.

۴. مسئولیت‌پذیری: خداوند در آیه ۱۸ سوره فاطر "وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ... " ما را به این معنا رهنمون می‌شود که بار سنگین مسئولیت را هیچ کس جز خود انسان بر دوش نمی‌کشد و در روز رستاخیز هر کس مسئول پاسخگویی به اعمال خویش است.

مسئولیت‌پذیری، به مسئول دانستن خود نسبت به عمل‌ها، غفلت‌ها و فرایندها اشاره دارد و باعث بهبود پیوسته در نظام‌ها و فرایندها می‌شود. عنصر اصلی مسئولیت‌پذیری همان پاسخگویی است، یعنی اصالت دادن به حقوق دیگران. این اصل در سایه هماهنگی فرد با حق و تقدم نداشتن او بر خدا و رسول به دست می‌آید و به این معنا که: «شما حق دارید و من تکلیف دارم» (نهج البلاغه، نامه ۳۸).

۵. رعایت استانداردها و قانون‌گرایی: در آیه‌های بسیاری بر قانون‌مداری تاکید شده است. «قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ» (اعراف، ۲۹). «وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَ لَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ» (مدثر، ۳۶). و ... سعادت بشر، در فهم و اجرای قوانین الهی و احکام آسمانی است که هیچ‌گونه شکاف و کاستی در آن راه ندارد.

مقصود از قانون‌گرایی، حفظ و اجرای قوانین به طور عادلانه و رعایت حقوق همه افراد جامعه است. رعایت هم بر

رعایت آداب شرعی و قانونی در چارچوب هدف‌ها، فعالیت‌ها و ماهیت سازمانی پاسخگو باشد.

۵. پاسخگویی پایداری (نسبت به گذشتگان و آیندگان): «چیزی که حسابداری را فعالیتی مربوط به چگونه زیستن ما می‌سازد همان بیان گزارشی از کارهای گذشته و پیامدهای آنهاست، یعنی پیامدهای مربوط به پاسخ‌گویی کارهای گذشته». از طرفی تدارک‌ها به احتمال‌های آینده مربوط به انباشته‌ها است که به توسعه آینده شرکت کمک می‌کنند. همچنین پاسخگویی شرکت‌ها برای حفظ منابع به پاسخگویی اجتماعی در زمان حال و با هدف حفظ سود برای آیندگان تاکید دارد. بنابراین پاسخگویی نسبت به گذشتگان و آیندگان با رعایت عدالت اجتماعی یکی دیگر از سطوح کلیدی پاسخگویی است.

رویکردهای اسلامی و جامعه‌شناسی در پاسخگویی، اولویت را به سودهای اجتماعی می‌دهند. این همان رستگاری اجتماعی است که هدف پاسخگویی در نظام حسابداری بر مبنای رویکردهای اسلامی و جامعه‌شناسی است (زارع، ۱۴۰۰).

تئوری ساخت‌یابی^۱

تئوری ساخت‌یابی یکی از تئوری‌های ظهوریافته‌ای است که نسبت به سایر تئوری‌های جامعه‌شناسی به واقعیت‌های اجتماعی نزدیک‌تر است، هسته تئوری عبارت است از «دوگانگی عاملیت و ساختار»: یعنی عاملیت و ساختار اجتماعی در تولید و بازتولید نظام‌های اجتماعی باهم تعامل دارند. گیدنز معتقد است در بازگفت ساختارها باید نقش کنشگران و عامل‌های فاعلی را مدنظر قرار داد. نظریه اجتماعی به این نقطه رسیده است که اندیشه فاعل بودن انسان‌ها را بپذیرد و در بررسی ساختارها به جایگاه و کنش انسان‌ها، پایگاه و جایگاهی قائل شود. به‌نظر گیدنز، پافشاری صرف بر ساختارها باعث چشم‌اندازی شیء‌گونه به انسان‌ها می‌شود. بنابراین عینیت ساختارها و فاعل بودن انسان‌ها از عنصرهای بنیادی ساخت‌یابی در نظریه گیدنز است (گیدنز، ۱۹۸۴).

آموزه‌های حسابداری به‌ویژه حسابداری مالی گرایش بیشتری به ساختارها دارند که ناشی از رعایت اصل ثبات رویه است، همچنین حسابداران کمتر از توان و اراده خود برای دستیابی و چیرگی بر ساختارها استفاده کرده‌اند و به همین دلیل است که حسابداری نتوانسته هماهنگ با دگرگونی‌های اجتماعی

۱. فحشاء: به گناهان پنهانی اشاره می‌کند. توان شهوانی، به لذت‌گیری هر چه بیشتر می‌خواند و در فحشا و زشتی‌ها غرق می‌کند.

۲. منکر: به گناهان آشکار اشاره می‌کند، توان خشم آدمی را به انجام زشتی‌ها و آزار مردم وا می‌دارد.

۳. ستم (بغی): هرگونه دست‌درازی از حق و حقوق خویش و ظلم و خود برتری نسبت به دیگران. توان وهمیه شیطانی (توان عقلی که در محدودیت فکرهای منفی و شیطانی باشد) حس برتری‌طلبی، ریاست‌طلبی، انحصارطلبی و تجاوز به حقوق دیگران را در انسان ایجاد می‌کند و او را به این اعمال وا می‌دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲).

سطوح پاسخگویی در منابع اسلامی

زارع (۱۴۰۰) پنج سطح را به صورت جامع که در برگیرنده حوزه‌های مادی (اقتصادی)، معنوی (اخلاقی)، فرهنگی، سیاسی، زیست محیطی و ... که هدف آنها دستیابی به عدالت و رستگاری اجتماعی است را معرفی می‌کند.

۱. پاسخگویی اعتقادی: پاسخگویی در برابر خداوند که بالاترین سطح پاسخگویی است، یکی از بهترین جلوه‌های حسابداری اسلامی ساختار پاسخگویی آن در برابر خداوند است، ساختاری که لازمه وجدان بیدار و آگاه است که یکی از مهمترین ابزار دستیابی به پاسخگویی اجتماعی خواهد بود.

۲. پاسخگویی فردی: فرد باید نسبت به کارها و کردارش در برابر خداوند، خود، خانواده و جامعه با هدف تامین رفاه و سلامت فردی- اجتماعی پاسخگو باشد، از طرفی پاسخگویی فردی زمینه را برای پاسخگویی اجتماعی فراهم می‌کند.

۳. پاسخگویی اجتماعی: یک نوع پاسخگویی برون سازمانی است که فرد باید نسبت به صاحبان نفع در سطح اجتماع با رعایت اولویت سودهای اجتماعی بر سود سازمانی و فردی با هدف رستگاری و عدالت اجتماعی پاسخگو باشد، بنابراین در راستای رسیدن به هدف پاسخگویی اجتماعی آنچه لازم است باید آشکار شود.

۴. پاسخگویی سازمانی: یک نوع پاسخگویی درون سازمانی است که فرد باید نسبت به صاحبان نفع در سطح سازمانی با رعایت حفظ منابع و کسب سود با

سه قوه مربوط به عاملیت انسانی به عنوان یکی از پایه‌های پاسخگویی با سه خاصیت ساختاری گیدنز رابطه دیالکتیک و متقابل دارند که در شکل گیری و نگارش الگوی پاسخگویی و رابطه میان پاسخگو و پاسخ خواه و تقویت پاسخگویی نقش بسزایی دارند (زارع، ۱۴۰۰).

بسیاری از صاحب نظران از جمله گیدنز در حوزه جامعه‌شناسی نیت را از عاملیت جدا می‌کنند و به همین علت، معیار اخلاق را نادیده می‌گیرند در صورتی که منابع اسلامی عمل را برخاسته از نیت می‌داند و با تاکید بر خلوص نیت به دنبال کارهای نیکی است که می‌تواند از انسان یا همان عاملیت سربزند. فرمایش‌های امام صادق (علیه السلام) از تأثیر شگرف اخلاق با تاکید بر ایمان، بر انجام مسئولیت حکایت می‌کند. ایمان با نیت پیوند عمیقی دارد و در تحقق هر کاری، هرچند کار معمولی باشد، ایمان نقش اساسی دارد و زمینه مسئولیت‌پذیری را فراهم می‌کند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۴۲، باب درجات الایمان). بنابراین با تاکید بر اخلاقیات طبق منابع اسلامی می‌توان زمینه پاسخگویی در عاملیت را تقویت نمود.

ظرفیت و قابلیت پاسخگویی را می‌توان با تقویت ارزش‌های اخلاقی و اصول رفتار حرفه‌ای بالا برد. در حاکمیت اخلاقی با تمرکز بر عاملیت به رشد و تقویت مکارم اخلاقی در بعد ایمان و تقوا برای تقویت پاسخگویی در عاملیت می‌پردازد. ایمان حقیقی، تقوای وجودی انسان را رشد داده و او را آماده مسئولیت‌های مهم دینی و غیر دینی می‌کند (رستمیان، ۱۳۹۳). از طرفی با اعمال اصول و بندهای حرفه‌ای در قالب آیین نامه رفتار حرفه‌ای نیز در سطح سازمان برای عاملیت چارچوبی در راستای نیروبخشی عملکرد و مسئولیت پاسخگویی سازمانی ایجاد می‌کند. بنابراین لازمه دستیابی به اهداف حرفه حسابداری توسط حسابداران حرفه ای، پایبندی به اصول بنیادی اخلاقی حسابداری است (زارع، ۱۴۰۰).

ساختار

گیدنز سه خاصیت ساختاری دلالت، سلطه و مشروعیت را برشمرده است.

"دلالت" به مجموعه‌ای از آیین‌نامه‌ها یا مقررات سازمانی اشاره دارد که سامانه بر آن بنا شده است. این مجموعه‌ها توسط بازیگران اجتماعی که از ذخیره دانش خود برای ارتباط معانی استفاده می‌کنند، برپا می‌شود. از پایه، دلالت به درک جمعی از قوانین سامانه ایجادشده در هوشیاری عملی بازیگران اشاره دارد.

خود را تغییر دهد (زارع و غلامی جمکرانی، ۱۳۹۸). از نظر گیدنز، مهم‌ترین کلید برای فهم دگرگونی‌های علوم اجتماعی، پرداختن به کنش انسانی و ساخت اجتماعی است و در هر پژوهشی در حوزه علوم اجتماعی باید به نوعی به دنبال بیان رابطه میان عاملیت و ساختار بود. اما دیرینه‌های جامعه‌شناسی بر یکی از این دو (کنش یا ساختار) تأکید داشته‌اند و یکی را عامل تعیین‌کننده دانسته‌اند. نظریه‌های قائل به کنش کارگزاران در رخدادهای اجتماعی، نقش ساختارها را نادیده گرفته و نظریه‌های ساختارگرا، کنشگران را مؤثر در پیش آمدن دگرگونیها نمی‌دانند. نظریه ساخت‌یابی ترکیبی از این دو زمینه است (گیدنز، ۱۳۸۴: ۱۷).

آنتونی گیدنز با نگاهی نو به دریافته‌های بالا و بیان تعریف‌های جدید از آن‌ها، دگرگونی‌های اجتماعی را به صورت توأمان متأثر از دو مفهوم عاملیت (کنشگر) و ساختار دانسته و از این رهگذر توانایی خود را در راستای بازگفت پدیده‌های اجتماعی بالا برده‌اند (زارع و غلامی جمکرانی، ۱۳۹۸). بر اساس تئوری ساخت‌یابی دو ستون عمده، کنشگر و ساختار در گشایش رابطه پاسخگویی دخیل هستند که در ادامه بیان می‌شوند.

عاملیت (کنشگر)

نقش عاملیت در ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، قانونی و... غیرقابل انکار است. گیدنز نوعی اولویت تلویحی برای عاملیت نسبت به ساختار دارا می‌شود. به عبارتی دیگر با اینکه در پی طرح رابطه‌ای همسان میان عاملیت و ساختار است اما به نظر می‌رسد اولویت را در این رابطه بیشتر به عاملیت می‌دهد. اسلام و آموزه‌های دینی نیز وجود ساختار و عاملیت را می‌پذیرند و از دیدگاه قرآن وجود ساختار در جامعه بدیهی است اما روی عاملیت تاکید بیشتری دارند، چون انسانها را مسئول می‌دانند. اصل مسئولیت‌پذیری امری فطری است که ریشه در نهاد انسان دارد، چون انسان ابزارهایی مثل عقل و اختیار دارد، مسئولیت‌پذیر است. قدرتی که موجودات دیگر از آن برخوردار نیستند. سازمان درونی انسان (عاملیت) از منظر منابع اسلامی به سه قسمت تقسیم می‌شود:

۱. پدیدآورنده اندیشیدن و اندیشگری که «ذهن» است (قوه عاقله).
۲. پدیدآورنده گرایش‌های حیوانی که «شهوات» است (قوه شهویه).
۳. پدیدآورنده خشم و دفاع که «غیرت» است (قوه غضبیه).

در پژوهش آنها ضرورت پژوهش‌های بیشتر در حوزه پاسخگویی حسابداری با توسعه فرآیندهای داخلی ملموس و نمایان است. زارع و غلامی جمکرانی (۱۳۹۸) ضمن بررسی تئوری ساخت‌یابی گیدنز و جایگاه کنش (عاملیت) و ساختار در آن، تئوری ساخت‌یابی را برای تفسیر نحوه تعامل بین صاحبان نفع بر مبنای کارهای مؤثر بر عملیات پاسخگویی سازمانی، در برابر تصویر تأثیر نسبی و ارزش‌های آن‌ها و تعیین مدل پاسخگویی سازمانی معرفی می‌کند.

داداشی، صفار حیدری و شریف زاده (۱۳۹۷) در مقاله خود تحت عنوان اصول و روش‌های تربیتی مسئولیت‌پذیری در آموزه‌های اسلامی با تأکید بر ابعاد مسئولیت‌پذیری در حوزه‌های اعتقادی، فردی، اجتماعی و زیست محیطی، ۱۰ اصل از جمله آزادی و آگاهی در عبادت، آراستن نفس به نیکی‌ها، تزکیه نفس، احترام به حقوق دیگران، رعایت میانه روی، احترام به محیط‌زیست و برای نیروبخشی مسئولیت‌پذیری در ۴ گستره نام برده، پیشنهاد داده‌اند. نتیجه اینکه ایمان به خدا و انجام اعمال مذهبی در افزایش مسئولیت‌پذیری جوانان نقش بسزایی دارد.

رستمیان (۱۳۹۳) در مقاله خود با بررسی مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی، از دیدگاه قرآن و روایات اهل بیت (علیهم السلام)، ریشه مسئولیت‌پذیری انسان را در امانت الهی می‌یابد که جز انسان موجود دیگری نتوانست آن را قبول کند و به این نتیجه می‌رسد که انسان در صورتی می‌تواند مسئولیت‌پذیر باشد که با دو اصل تقوا و ایمان، زمینه‌های آن را فراهم کند و از راهکارهای تفکر و فقه آموزی و بصیرت بهره برد.

حاجی‌زاده و آورجه (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان مسئولیت‌پذیری اجتماعی در قرآن کریم با تأکید بر دیدگاه علامه طباطبایی در المیزان به این نتیجه رسیدند که مسئولیت‌پذیری از زمینه‌های مهم مورد مطالعه جامعه‌شناسی است، طرح آن در قرآن به درجه اهمیتی است که اسلام برای جامعه و زندگی اجتماعی دارا است و ضرورت شناخت و بررسی علمی این پدیده، مطالعه‌های اجتماعی و جامعه‌شناسی را در اسلام تأیید می‌کند. ماتی گاندا و جاروینن^۱ (۲۰۲۱) با بررسی ارتباط بین پاسخگویی و تغییرات عمیق در ساختارهای خارجی مانند قوانین و سیاست‌های دولتی به این نتیجه رسیدند که ساختارهای خارجی غیرقابل تغییر با تأثیر غالب بر اقدام‌های غیرانعکاسی عوامل منجر به کاهش پاسخگویی می‌شوند. با این حال، با گذشت زمان، عوامل با استفاده از ساختارهایی که می‌توانند اقدامات راهبردی را برای استواری مسئولیت‌پذیری تسهیل

"سلطه" بیانگر توان بعضی از بازیگران (صاحبان نفع) اجتماعی برای تأثیرگذاری در روند پختگی نظام‌های اجتماعی به دلیل کنترل بر منابع تخصیص‌یافته (که به قابلیت‌های تولیدکننده فرمان برای اشیاء، کالاها، یا مواد اشاره دارد) و منابع قدرت (که به قابلیت‌های تولیدکننده فرمان برای افراد یا بازیگران اشاره دارد) است.

"مشروعیت" ساختارهای مشروعیت ساختارهایی هستند که دارای مجموعه ارزش‌های مشترک و ایده‌آلهایی درباره مسائل مهم و مسائل جزئی و آنچه باید اتفاق بیفتد و آنچه نباید اتفاق بیفتد هستند. ساختارهای مشروعیت دارای یک جنبه هنجارگونه شامل قوانین و یک جنبه اخلاقی شامل تعهد به پیروی از آن قوانین هستند (گیدنز، ۱۹۸۴).

روبرت و اسکانپز (۱۹۸۵) نظام‌های پاسخگویی را به صورت «ایجاد و بازتولید ساختارهای دلالت، مشروعیت و سلطه» تفسیر می‌کنند. آن‌ها حسابداری (ساختار دلالت در حسابداری) را به‌عنوان زبان پاسخگویی نشان می‌دهند که اعضای سازمان با مجموعه‌ای از مقوله‌هایی که به‌عنوان یک ساختار معنایی به منظور انعکاس تجربه‌ها و کنش آنان، عمل می‌کنند را فراهم می‌سازند. ساختارهای مشروعیت و سلطه را می‌توان برحسب تحصیل قدرت و نفوذ صاحبان نفع نگریست. آن‌ها همچنین دارای تأثیر قابل‌توجهی بر عملیات پاسخگویی سازمان‌ها هستند.

برای پیشرفت ساختارها در انجام دادن مسئولیت پاسخگویی، علاوه بر مولفه‌های حاکمیت شرکتی متعارف، اصول و ضوابطی نیز بر اساس الگوی اسلامی گفته شده است، که زیر عنوان حاکمیت شرکتی اسلامی به نیروبخشی حاکمیت شرکتی در سوی پاسخگویی از منظر اسلام در نظام حسابداری کمک شایانی می‌کند (زارع، ۱۴۰۰).

حاکمیت شرکتی اسلامی از جمع شدن گفتگوهای مرتبط با حاکمیت شرکتی (اصول متعارف)، همسانی با شریعت و مسئولیت‌های اخلاقی (ارزش‌های اخلاقی) و امانتداری حاصل می‌شود (محرابی، ۱۳۹۸). در حاکمیت شرکتی از منظر اسلام در نظام حسابداری اسلامی، اساس کار پاسخگویی به خداوند متعال است (زارع، ۱۴۰۰).

پیشینه پژوهش

ستوده، فغانی و پیفه (۱۳۹۹) در مقاله خود فرآیندهای داخلی برای انجام مسئولیت پاسخگویی را مورد ارزیابی قرار دادند و پیشنهادهایی برای رفع موانع فرآیندهای داخلی نشان داده شد.

تئوری ساخت‌یابی با آگاهی از چارچوب‌های نظری دیگر به منظور تجزیه و تحلیل و درک اینکه چگونه حسابداری در تغییر سازمانی دخیل است، تاکید دارد.

انگلاند و گردین^۵ (۲۰۱۳) با بررسی ۶۵ مقاله منتشر شده در این زمینه نشان می‌دهند که نه تنها تئوری ساخت‌یابی برای به چالش کشیدن فرض‌ها و ویژگی‌های ذاتی و کاربردی نظام‌های حسابداری مشخص‌کننده جریان پژوهش‌های اصلی مفید است، بلکه دیگر منابع تئوری‌های جایگزین را نیز توسعه می‌دهد. آن‌ها همچنین به پتانسیل‌های تاندازه‌ای ناشناخته در مقاله‌های حسابداری مبتنی بر تئوری ساخت‌یابی برای شناسایی فرصت‌هایی برای پژوهش‌های آینده اشاره دارند.

کوکر^۶ (۲۰۱۲) طیف وسیعی از رویکردهای احتمالی پاسخگویی سازمانی را تحت عنوان "فضای پاسخگویی" نشان می‌دهد و سپس به بررسی تئوری‌های مختلف در رویکردهای ارائه شده می‌پردازد. کوکر نشان می‌دهد که هر کدام از تئوری‌های موجود برای ارائه مدلی جامع برای پاسخگویی سازمانی دارای نقاط ضعفی هستند که این ضعف‌ها با ارائه تئوری ساخت‌یابی به حداقل ممکن می‌رسند، در نتیجه بر اساس تئوری ساخت‌یابی به تفسیر مدل پاسخگویی سازمانی می‌پردازد.

انگلاند و گردین (۲۰۱۱) گذشته، حال و آینده مقاله‌های حسابداری مبتنی بر تئوری ساخت‌یابی را با تمرکز اصلی بر روی سهم عمده و محدودیت‌های این مقاله‌ها در رابطه با دیگر جریان‌های گزاره‌ای و انتقادی پژوهش‌های حسابداری مورد بررسی قرار دادند.

مدل نظری پژوهش

از نتایج بررسی متون و ادبیات پژوهش، مدل پژوهش طبق نمودار ۱ بیرون کشیده شده است. براساس مدل حاکم مفهوم پاسخگویی در حسابداری توسط مولفه‌های اصلی رویکردهای پاسخگویی، پایه‌های پاسخگویی، اصول پاسخگویی، ابعاد پاسخگویی، سطوح پاسخگویی، تقویت پاسخگویی و همچنین ۱۷ زیر مجموعه شامل سه رویکرد حسابداری، اسلامی و جامعه‌شناسی، دو رکن ساختار و عاملیت؛ پنج سطح اعتقادی، فردی، اجتماعی، سازمانی و پایداری؛ سه بعد مبتنی بر فرآیند، عملکرد و منابع؛ دو اصل وادارنده و بازدارنده؛ و در نهایت دو تقویت‌کننده شامل حاکمیت اخلاقی و حاکمیت شرکتی قابل بیان است.

کنند، شروع به عمل انتقادی و اصلاح ساختارها در جهت تقویت پاسخگویی می‌کنند.

کامارودین و همکارانش^۱ (۲۰۲۱) با بررسی رابطه بین مدیریت مالی، اخلاق کار اسلامی و پاسخگویی در شرکت‌های اجتماعی اسلامی به این نتیجه رسیدند که میان اخلاق کار اسلامی و مسئولیت‌پذیری رابطه مستقیم و میان مدیریت مالی و پاسخگویی رابطه غیرمستقیم از طریق حاکمیت و ساختار مالی شرکت برقرار است. از این رو، ساختارهای مالی نقش واسطه‌ای در هر دو رابطه میان مدیریت مالی و اخلاق کاری اسلامی با مسئولیت‌پذیری دارد.

کامارودین و آوزیر^۲ (۲۰۲۰)، پاسخگویی اسلامی از جنبه «پاسخگویی برای چه» را با در نظر گرفتن ماهیت اجتماعی و اقتصادی در سازمان‌های اسلامی اندازه‌گیری کرده‌اند. در نتایج پژوهش چهار بعد پاسخگویی، یعنی پاسخگویی در برابر ورودی، پاسخگویی در برابر خروجی، پاسخگویی در برابر رویه‌ها و پاسخگویی در قبال اصول و ارزش‌های اسلامی شناسایی و تایید شده است.

انگلاند، گردین و برانز (۲۰۱۷) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که راهبرد سازمان، حسابداری را نباید دو اقدام جداگانه در نظر گرفت بلکه به عنوان دو جنبه از یک عمل هستند که در طول زمان تشکیل شده و در یک حالت بازگشتی و متقابل یکدیگر را تقویت می‌کنند.

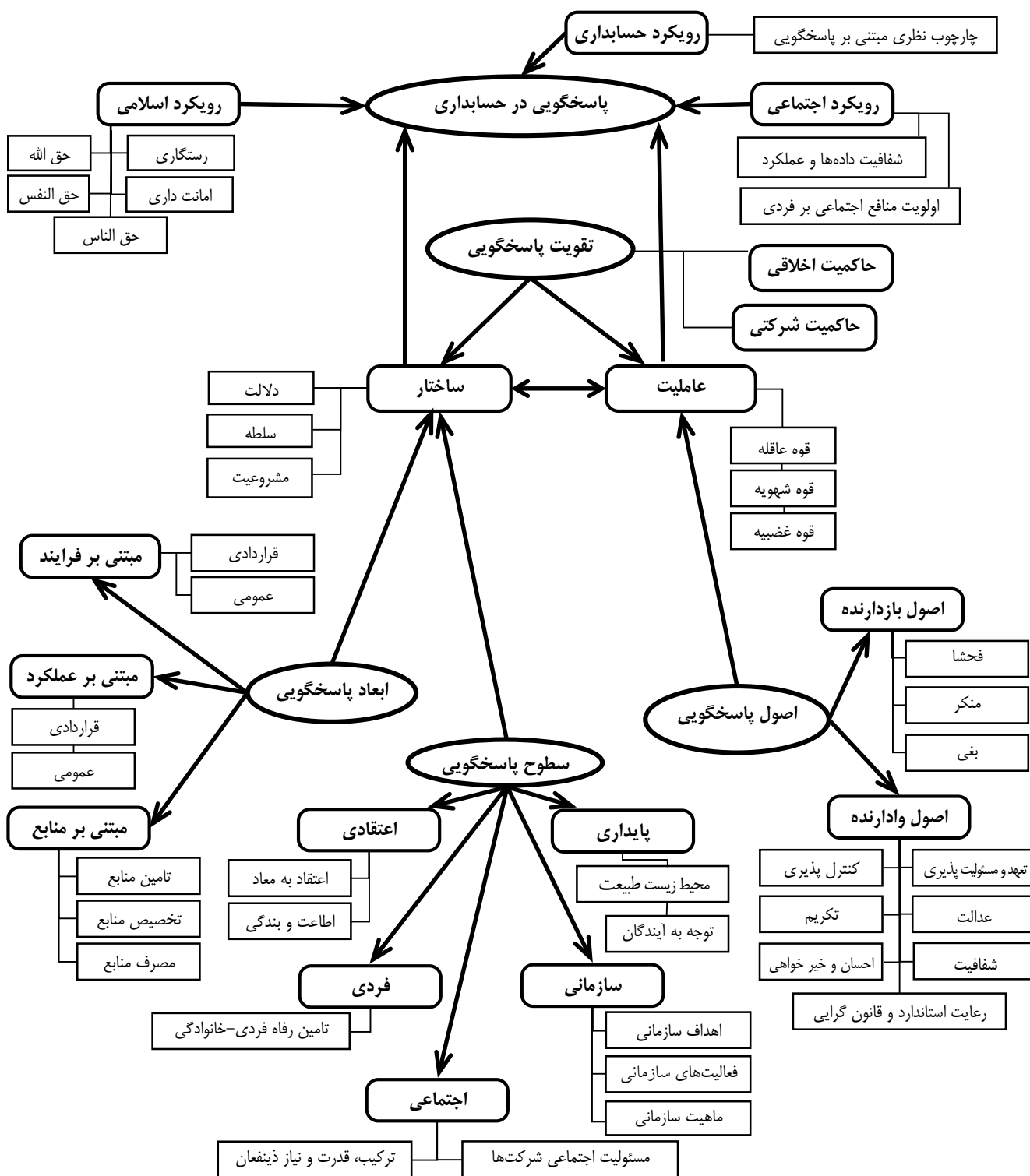
کاباندا و براون^۳ (۲۰۱۷) با استفاده از نظریه ساخت‌یابی و دنبال کردن یک موضع تفسیرگرایانه، نشان می‌دهند که تحول‌ها و اقدام‌های عمده ساختاری، موفقیت سازمان را در پی دارد.

روبرتز^۴ (۲۰۱۴) به بررسی نکاتی مهم درباره مفید بودن ایده‌های گیدنز در پژوهش‌های حسابداری می‌پردازد. سه نکته انتقادی در پژوهش روبرتز یافت می‌شود که برای درک حسابداری در زمینه سازمانی آن ضروری است: ۱- نظریه ساخت‌یابی، عاملیت حسابداری را به قدر کافی جدی نگرفته است ۲- قابلیت نظارتی سامانه حسابداری به عنوان یک ساختار در این تئوری محدود شده است در صورتیکه با استفاده از این توان نهفته می‌توان مسئولیت پاسخگویی حسابداری را روشن‌گری نمود و در نکته سوم که مورد نقد و بررسی قرار گرفته، گیدنز تا حدی در حسابداری، اخلاق را نادیده می‌گیرد.

کونارد^۵ (۲۰۱۴) به دنبال بحثی مداوم در مورد ارزش تئوری ساخت‌یابی به عنوان هستی‌شناسی نهفته برای پژوهش‌های تجربی در حسابداری است و بر بایستگی تلاش برای تکمیل

5. Conrad
6. Englund and Gerdin
7. Coker

1. Kamaruddin, Auzair, Rahmat and Muhamed.
2. Kamaruddin and Auzair.
3. Kabanda and Brown
4. Roberts

نمودار ۱. مدل پاسخگویی در حسابداری از منظر اسلام بر مبنای تئوری ساختاری

منبع: زارع (۱۴۰۰)

بهره گیری از روش کمی به کشف و ارائه مدل جامع پاسخگویی در حسابداری پرداخته شد. شیوه مورد استفاده برای بررسی اعتبار و روایی مدل طراحی شده روش کمی است، در شیوه کمی، از روش پیمایشی استفاده می‌کند.

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش ابتدا با بررسی ادبیات موضوع، مفاهیم اولیه و کلی پیرامون مفهوم و مولفه‌های پاسخگویی حسابداری از منظر اسلام با محوریت تئوری ساختاری استخراج و سپس با

فرضیه ۱۱: ابعاد پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۱۲: سطوح پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

جامعه و نمونه پژوهش

جامعه آماری در ارتباط با پرسشنامه در بخش کمی را حسابداران و حسابرسان بخش دولتی و اعضای جامعه حسابداران رسمی شکل داده است. با روش نمونه گیری در دسترس بر اساس تخصص در زمینه پاسخگویی حسابداری، تعداد ۲۵۰ نفر انتخاب شدند.

۵- یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

ویژگی‌های جمعیت شناختی

بر اساس داده‌های جدول ۱، از ۲۵۰ نفر نمونه این مطالعه، ۱۸۴ نفر مرد و ۶۶ نفر را زنان تشکیل می‌دهند. از نظر سن، ۴۵ نفر بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۱۰۱ نفر بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۶۶ نفر بین ۴۱ تا ۵۰ سال و در نهایت ۳۸ نفر سن بالای ۵۱ سال هستند. ۴۲ نفر دارای مدرک کارشناسی و ۹۸ نفر کارشناسی ارشد و در نهایت ۱۱۰ نفر دکتری هستند. از منظر سابقه کاری ۳۳ نفر تا ۵ سال، ۵۴ نفر بین ۶ تا ۱۰ سال، ۴۴ نفر بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۶۵ نفر بین ۱۶ تا ۲۰ سال و در نهایت ۵۴ نفر بیش از ۲۱ سال سابقه کاری دارند. بقیه داده‌ها مربوط به ویژگی‌های جمعیت شناختی در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱. آمار توصیفی جمعیت شناختی

درصد	فراوانی	ویژگی‌های جمعیت شناختی	
۲۶٪	۶۶	زن	جنسیت
۷۴٪	۱۸۴	مرد	
۱۸٪	۴۵	بین ۲۰ تا ۳۰ سال	سن
۴۰٫۶٪	۱۰۱	بین ۳۱ تا ۴۰ سال	
۲۶٫۶٪	۶۶	بین ۴۱ تا ۵۰ سال	
۱۵٫۲٪	۳۸	۵۱ سال و بیشتر	تحصیلات
۱۶٫۸٪	۴۲	کارشناسی	
۳۹٫۲٪	۹۸	کارشناسی ارشد	
۴۴٪	۱۱۰	دکتری	سابقه کاری
۱۳٫۲٪	۳۳	۱ تا ۵ سال	
۲۱٫۶٪	۵۴	۶ تا ۱۰ سال	
۱۷٫۶٪	۴۴	۱۱ تا ۱۵ سال	
۲۶٪	۶۵	۱۶ تا ۲۰ سال	
۲۱٫۶٪	۵۴	بیش از ۲۱ سال	
	۲۵۰	کل	

پیمایش روشی برای بدست آوردن داده‌های درباره دیدگاه‌ها، باورها، نظرات، رفتارها یا ویژگی‌های گروهی از اعضای یک جامعه آماری از راه انجام پژوهش است. تجزیه و تحلیل با استفاده از روش تحلیل عاملی تاییدی و تحلیل معادله‌های ساختاری (تحلیل مسیر) توسط نرم افزار Smart PLS استفاده شده است.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه ۱: عاملیت بر پاسخگویی در حسابداری تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۲: ساختار بر پاسخگویی در حسابداری تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۳: رویکرد اسلامی بر پاسخگویی در حسابداری تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۴: رویکرد اجتماعی بر پاسخگویی در حسابداری تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۵: رویکرد حسابداری بر پاسخگویی در حسابداری تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۶: عاملیت بر ساختار تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۷: ساختار بر عاملیت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۸: اصول پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۹: تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۱۰: تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت تاثیر معناداری دارد.

توصیف کمی متغیرهای پژوهش

آمار توصیفی، توصیف کننده وضعیت هر یک از متغیرهای پژوهش بوده و دید مناسبی در خصوص محدوده مقادیر متغیرها ارائه می کند. پس از وارد کردن داده‌های پرسشنامه طبق طیف لیکرت با اختصاص اندازه‌های ۱ تا ۵، میانگین بدست آمده از مقوله‌های ششگانه نشان می‌دهد که سطح تمامی این ۶ عامل بالاست و در سطح قابل قبولی قرار دارد. در این پژوهش

از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای آزمون نرمال بودن داده‌ها استفاده شده است. برای بررسی نرمال بودن داده‌ها فرض صفر مبتنی بر این است که توزیع داده‌ها نرمال است. براساس نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف در تمامی موارد مقدار معناداری بزرگتر از سطح خطا (۰/۰۵) بدست آمده است. بنابراین دلیلی برای رد فرض صفر وجود ندارد و توزیع داده‌ها نرمال است. نتایج در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرها و نرمال بودن داده‌ها

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	آماره کلموگروف اسمیرنوف	سطح معناداری	نتیجه آزمون
رویکرد اسلامی	۲۵۰	۳,۴۵۷	۳,۶۶۷	۱	۵	۲,۴۴	۰,۱۶۴	نرمال
رویکرد اجتماعی	۲۵۰	۳,۴۳۰	۳,۶۰۰	۱	۵	۱,۹۹	۰,۰۹۸	نرمال
رویکرد حسابداری	۲۵۰	۳,۵۱۴	۳,۷۱۴	۱	۴	۲,۳۳	۰,۱۴۲	نرمال
عاملیت	۲۵۰	۳,۴۱۷	۳,۳۳۳	۱	۵	۳,۵۳	۰,۶۵۱	نرمال
ساختار	۲۵۰	۳,۴۶۰	۳,۳۳۳	۱	۴	۲,۸۷	۰,۲۴۷	نرمال
سطوح پاسخگویی	۲۵۰	۳,۴۸۴	۴,۰۰۰	۲	۴	۴,۳۵	۰,۱۳۳	نرمال
ابعاد پاسخگویی	۲۵۰	۳,۴۳۱	۳,۶۶۷	۱	۵	۴,۲۴	۰,۰۹۴	نرمال
اصول پاسخگویی	۲۵۰	۳,۵۷۷	۳,۸۳۳	۲	۵	۳,۹۴	۰,۰۹۳	نرمال
تقویت پاسخگویی	۲۵۰	۳,۵۶۹	۳,۶۳۶	۲	۵	۱,۵۸	۰,۱۵۹	نرمال

آمار استنباطی

تکنیک حداقل مربعات جزئی

در پژوهش حاضر از روش‌های مدل‌سازی معادله‌های ساختاری یعنی روش کمترین مجذورات جزئی (PLS) برای آزمون الگوی اندازه‌گیری استفاده شد. نرم افزار PLS وابستگی کمتر به حجم نمونه، بی‌نیازی به نرمال بودن داده‌ها و تمرکز بر بیشینه سازی واریانس دارد. رابطه‌های مدل با به کارگیری از شیوه حداقل مربعات جزئی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. همچنین در نهایت مدل کلی پژوهش نیز با به کارگیری از همین شیوه مورد آزمون واقع شده است.

تحلیل عاملی تاییدی

با استفاده از نرم افزار Smart PLS به بررسی اعتبار پرسشنامه با استفاده از شاخص‌های بار عاملی، مقدار t ، پایایی ترکیبی و میانگین واریانس استخراج شده پرداخته شد. بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار همبستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شوند که اگر

این مقدار برابر یا بیشتر از مقدار ۰/۴۰ شود، بیانگر این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و اعتبار در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است. نکته مهم این است که اگر پژوهشگر پس از محاسبه بارهای عاملی میان سازه و شاخص‌های آن با اندازه‌های کمتر از ۰/۴۰ روبرو شد، باید آن شاخص‌ها (پرسش‌های پرسشنامه) را اصلاح کرده و یا از مدل پژوهش خود حذف کند (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳: ۸۰). برای بررسی معناداری همبستگی‌های مشاهده شده از روش‌های خودگردان سازی (بوت استراپ^۱) و یا برش متقاطع جک نایف^۲ استفاده می‌شود. در این مطالعه از روش خودگردان سازی استفاده شده است که آماره t را به دست می‌دهد. در سطح خطای ۵٪ اگر مقدار آماره بوت استراپینگ t -value بزرگتر از ۱/۹۶ باشد همبستگی‌های مشاهده شده معنادار است.

برای سنجش پایایی علاوه بر آلفای کرونباخ از روش پایایی ترکیبی نیز استفاده شد. در روش حداقل مجذورات جزئی، معیار

1. Bootstrap
2. Jackknife

می‌گیرد. اعتبار همگرا این موضوع را که نشانگرهای یک سازه خاص باید در نسبت بالایی از واریانس عمومی همگرا یا سهمیم باشند را ارزیابی می‌کند. مقدار این شاخص بین ۰ تا ۱ است و مقادیر بالاتر این شاخص نشان از روایی همگرایی سازه مورد نظر دارد.

با توجه به نتایج جدول ۳ چون آلفای کرونباخ تمامی متغیرها بزرگتر از ۰/۷ است و همچنین مقدار پایایی ترکیبی (CR) نیز بزرگتر از ۰/۷ است. بنابراین پایایی ابزار پژوهش تایید می‌شود. مقدار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) همواره بزرگتر از ۰/۵ است بنابراین روایی همگرا نیز تایید می‌شود.

جدول ۳. شاخص‌های پایایی و روایی همگرا برای متغیرهای پژوهش

CR	AVE	آلفای کرونباخ	مقدار t	بار عاملی	مفاهیم	مقیاس	
۰/۸۴۴	۰/۵۴۹	۰/۷۹۳	۳۷/۵۵۰ ۱۷/۵۶۵ ۲۹/۴۴۶	۰/۸۳ ۰/۸۲ ۰/۸۷	فلاح و رستگاری معنوی رستگاری اجتماعی رستگاری اقتصادی	پاسخگویی در حسابداری	
۰/۹۰	۰/۶۳	۰/۸۳	۱۳/۷۵ ۱۴/۴۵ ۱۰/۷۳ ۱۱/۹۲ ۶/۲۲	۰/۷۷ ۰/۷۸ ۰/۷۲ ۰/۷۴ ۰/۷۱	رستگاری حقوق الله حقوق العباد حقوق النفس امانت داری	رویکرد اسلامی	
۰/۸۴	۰/۷۱	۰/۷۸	۵/۱۴ ۴/۲۹	۰/۸۴ ۰/۸۴	اولویت منافع اجتماعی بر فردی شفافیت داده‌ها و عملکرد	رویکرد اجتماعی	
۰/۸۸	۰/۶۰	۰/۸۵	۳/۹۲	۰/۸۰	چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی	رویکرد حسابداری	
۰/۸۵	۰/۶۴	۰/۸۱	۴/۶۴ ۵/۴۲ ۳/۹۲	۰/۷۲ ۰/۷۳ ۰/۷۸	دلالت سلطه مشروعیت	ساختار	
۰/۷۹	۰/۵۹	۰/۷۸	۸/۳۱ ۲۲/۷۸	۰/۷۹ ۰/۸۸ ۰/۷۱	قوه عاقله (ذهنیت) قوه شهویه (قدرت) قوه غضبیه (غیرت)	عاملیت	
۰/۸۵	۰/۶۵	۰/۸۵	۳/۵۲	۰/۸۱	اعتقاد به معاد و پاسخگویی به خداوند اطاعت و بندگی - ارائه سهم خدا	اعتقادی	سطوح پاسخگویی
			۶/۴۹	۰/۷۴			
			۷/۵۰	۰/۷۰	تامین رفاه فردی - خانوادگی	فردی	
۶/۵۰	۰/۷۰	ترکیب، قدرت و نیاز دینفغان مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها	اجتماعی (برونزاد)				
۱۰/۴۳	۰/۸۲						

CR	AVE	آلفای کرونباخ	مقدار t	بار عاملی	مفاهیم	مقیاس	
			۵/۶۸	۰/۷۸	اهداف سازمانی	سازمانی (درونزاد)	
			۶/۱۷	۰/۸۱	فعالیتها سازمانی		
			۳/۱۷	۰/۸۴	ماهیت سازمانی		
			۲/۴۳	۰/۸۹	محیط زیست	پایداری	
			۲/۶۵	۰/۸۱	توجه به آیندگان		
۰/۷۸	۰/۵۹	۰/۷۸	۶/۳۹	۰/۷۲	قراردادی: (حسابداری سنتی)	مبتنی بر فرآیند	ابعاد پاسخگویی
			۴/۰۲	۰/۷۸	عمومی: (سایر اشکال حسابداری)		
			۷/۱۱	۰/۷۳	قراردادی: پاسخگویی برای دستیابی به اهداف	مبتنی بر عملکرد	
			۳/۵۶	۰/۸۵	عمومی: پاسخگویی برای نیازهای ذینفعان		
			۶/۵۰	۰/۸۱	تامین منابع	مبتنی بر منابع	
۳/۱۴	۰/۵۲	تخصیص منابع					
			۰/۸۳	۰/۸۵	مصرف منابع		
۰/۸۸	۰/۶۸	۰/۸۷	۶/۸۹	۰/۶۱	تعهد و مسئولیت پذیری	اصول وادرنده	اصول پاسخگویی
			۵/۸۳	۰/۸۹	عدالت (قسط و عدل)		
			۹/۶۷	۰/۷۵۰	رعایت استانداردها و قانون گزایی		
			۸/۳۲	۰/۸۷	کنترل پذیری (پاسخگویی مشارکتی)		
			۹/۳۵	۰/۸۰	تکریم		
			۸/۴۵	۰/۷۷	شفافیت		
			۶/۷۲	۰/۶۸	احسان و خیر خواهی (در سطح خرد و کلان)	اصول بازدارنده	
			۱۲/۴۸	۰/۸۲	فحشا (گناهان و خطاهای پنهانی)		
			۱۴/۲۵	۰/۸۰	منکر (گناهان و خطاهای آشکار)		
			۷/۸۵	۰/۶۷	بغی (ظلم و تجاوز به حقوق دیگران)		
۰/۸۸	۰/۶۹	۰/۸۴	۱۳/۷۷	۰/۸۵	اخلاق اسلامی (ایمان - تقوا)	حاکمیت	تقویت پاسخگویی
			۱۵/۳۲	۰/۸۶	اخلاق حرفه ای	اخلاقی	
			۱۹/۷۷	۰/۸۴	حاکمیت شرکتی (اصول متعارف)	حاکمیت شرکتی	
			۱۳/۸۱	۰/۸۰	حاکمیت شرکتی اسلامی		

مربوط به جذر میانگین واریانس استخراج شده (AVE) است و سایر عددها مربوط به همبستگی میان متغیرها است. همانطور که مشاهده می‌شود تمامی مقادیر جذر میانگین واریانس استخراج شده هر متغیر، بزرگتر از همبستگی آن متغیر با متغیرهای اصلی دیگر است و نشان دهنده تایید اعتبار واگرا است.

همبستگی متغیرها و روایی واگرا به روش فورتل و لاکر به منظور بررسی اعتبار واگرا از روش فورتل و لاکر استفاده شد. در این روش چنانچه جذر میانگین واریانس استخراج شده بیشتر از مقدار همبستگی سازه با سازه های دیگر باشد به این معناست که اعتبار واگرا تایید شده است. در جدول ۴ قطر اصلی

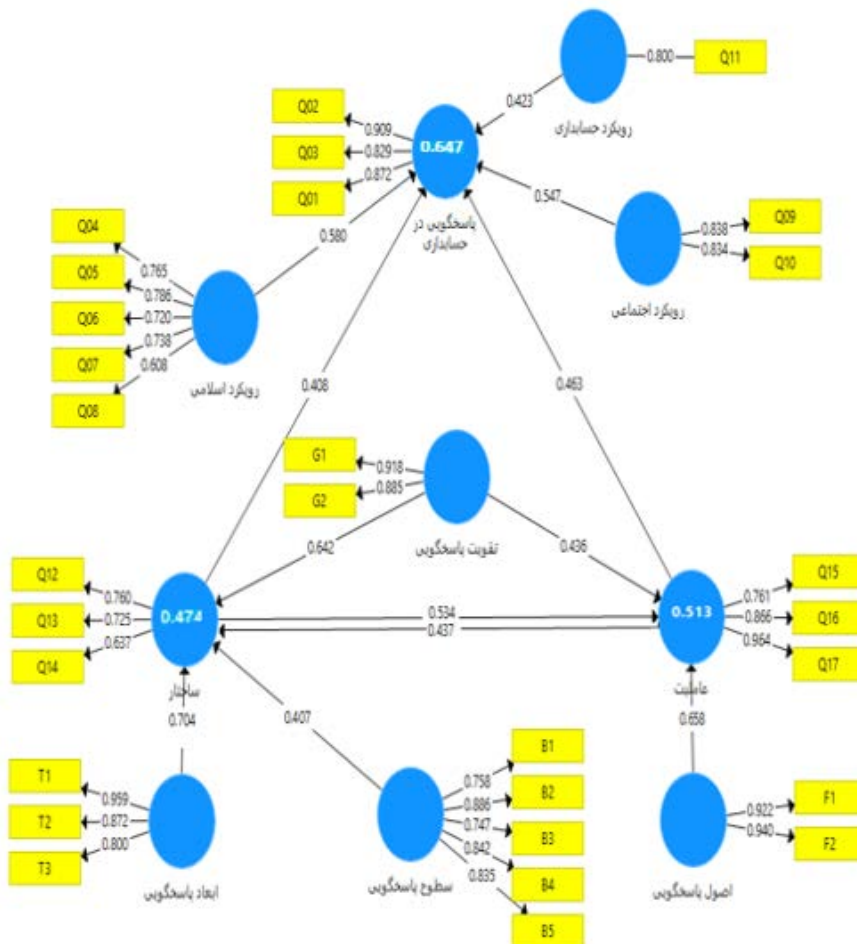
جدول ۴. همبستگی متغیرها و اعتبار واگرا

تقویت پاسخگویی	اصول پاسخگویی	ابعاد پاسخگویی	سطوح پاسخگویی	عاملیت	ساختار	رویکرد حسابداری	رویکرد اجتماعی	رویکرد اسلامی
								رویکرد اسلامی
								رویکرد اجتماعی
								رویکرد حسابداری
								ساختار
								عاملیت
								سطوح پاسخگویی
								ابعاد پاسخگویی
								اصول پاسخگویی
								تقویت پاسخگویی

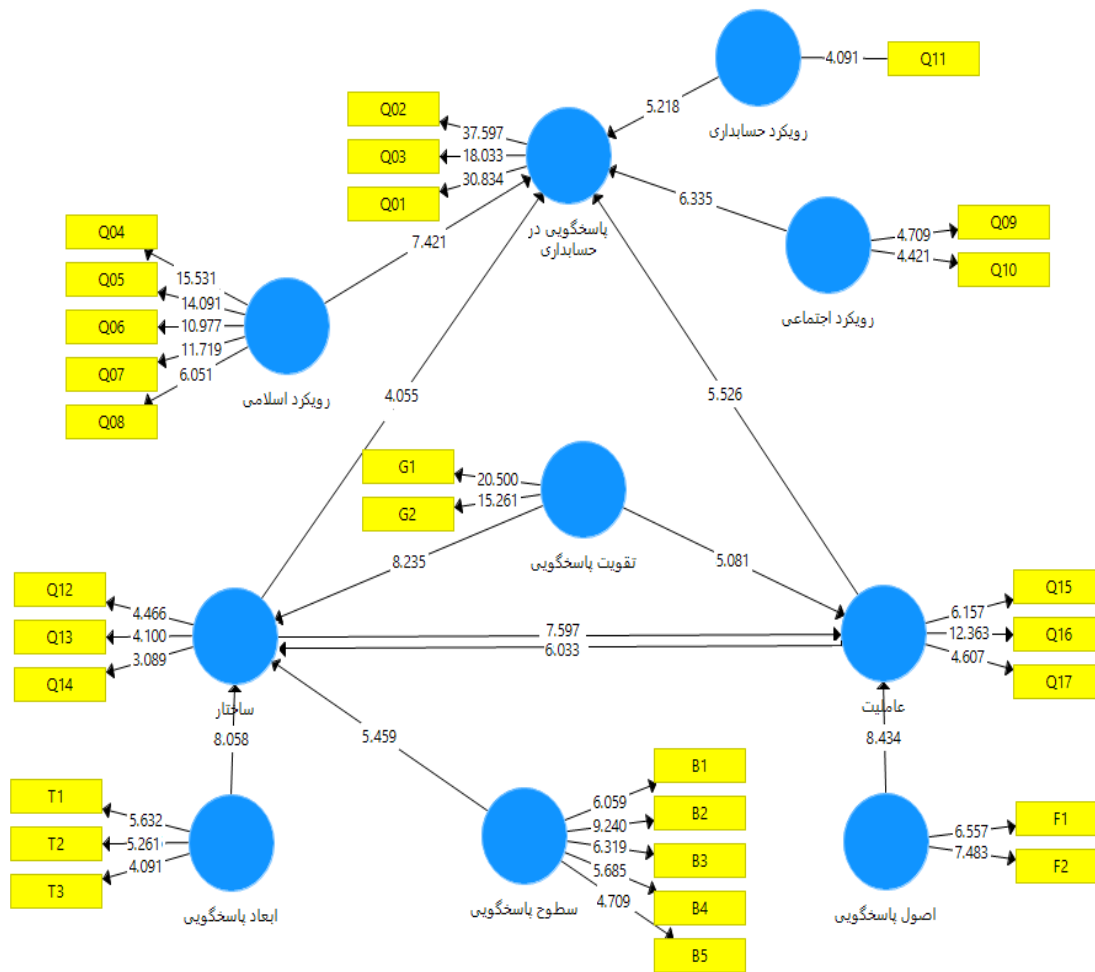
نرم افزار مورد استفاده Smart PLS است. در ادامه مدل پژوهش در حالت ضرایب استاندارد شده (شکل ۱) و در حالت معنی داری (شکل ۲) ارائه شده است.

آزمون روابط مدل

الگوی پژوهش با استفاده از شیوه مدل‌یابی معادله‌های ساختاری به روش حداقل مجزورات جزئی (PLS) آزمون شد.

شکل ۱. مدل پژوهش در حالت تخمین ضرایب استاندارد

شکل ۲. مدل پژوهش در حالت معناداری (t)

سازه‌های درون‌زا (وابسته) مدل محاسبه می‌شود و در مورد سازه‌های برون‌زا مقدار این معیار صفر است. هر چه مقدار R^2 مربوط به سازه‌های درون‌زا یک مدل بیشتر باشد نشان از برازش بهتر مدل دارد. شاخص نیکویی برازش (GOF) در مدل PLS راه حل عملی برای رفع مشکل بررسی برازش کلی مدل بوده و همانند شاخص‌های برازش در روش‌های مبتنی بر کوواریانس عمل می‌کند و از آن می‌توان برای بررسی اعتبار یا کیفیت مدل PLS به صورت کلی استفاده کرد. این شاخص میان صفر تا یک قرار دارد و اندازه‌های نزدیک به یک نشانگر کیفیت مناسب مدل هستند (سیدعباس زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۶). برای ارزشیابی مدل ساختاری نیز از ضریب Q^2 استفاده می‌شود که به آن اعتبار افزونگی نیز می‌گویند. اندازه‌های بالای صفر (مقادیر مثبت) برای این ضریب نشان می‌دهند که مدل قدرت پیش‌بینی روابط را دارد و متغیرهای مستقل توانایی پیش‌بینی متغیر وابسته را دارند (سیدعباس زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۵).

در جدول ۵ ضرایب مسیر استاندارد شده، آماری معناداری t سطوح معناداری متغیرها و شاخص‌های برازش مدل آورده شده است. ضرایب مسیر به بررسی رابطه میان رویکرد اسلامی، رویکرد اجتماعی، رویکرد حسابداری، سطوح پاسخگویی، ابعاد پاسخگویی، ارکان (اجزای) پاسخگویی (عاملیت و ساختار)، اصول پاسخگویی و تقویت پاسخگویی با متغیر مکنون که به عنوان جایگزینی برای مفهوم پاسخگویی از منظر اسلام در حسابداری با محوریت تئوری ساخت‌یابی است، پرداخته می‌شود. مقدار سطح معنی‌داری همه متغیرها از ۰,۰۵ کوچکتر و نیز آماره t بزرگتر از ۱,۹۶ است. بنابراین رابطه بین متغیرهای مدل‌سازی الگوی پاسخگویی در حسابداری با رویکردهای اسلامی-اجتماعی تایید می‌شود.

سه شاخص اصلی برازش مدل شامل: ضریب تعیین R^2 ، نیکویی برازش GOF و اعتبار افزونگی Q^2 است. R^2 معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود. R^2 تنها برای

جدول ۵. ضرایب مسیر، آماره t و شاخص های برازش مدل

نتیجه	GOF	Q ²	R ²	سطح معناداری	آماره t	بارعاملی	تاثیر	
تائید رابطه	۰/۶۲	۰/۲۹	۰/۵۵	۰,۰۰۰	۵,۵۲۶	۰,۴۶۳	عاملیت بر پاسخگویی در حسابداری	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۴,۰۵۵	۰,۴۰۸	ساختار بر پاسخگویی در حسابداری	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۷,۴۲۱	۰,۵۸۰	رویکرد اسلامی بر پاسخگویی در حسابداری	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۶,۳۳۵	۰,۵۴۷	رویکرد اجتماعی بر پاسخگویی در حسابداری	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۵,۲۱۸	۰,۴۲۳	رویکرد حسابداری بر پاسخگویی در حسابداری	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۶,۰۳۳	۰,۴۳۷	تاثیر عاملیت بر ساختار	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۷,۵۹۷	۰,۵۳۷	تاثیر ساختار بر عاملیت	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۴,۶۲۲	۰,۳۰۴	اصول پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت	اثرات غیر مستقیم
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۴,۶۲۲	۰,۴۳۶	تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار	
تائید رابطه				۰,۰۰۰	۳,۷۴۰	۰,۲۰۱	تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت	
تائید رابطه	۰,۰۰۰	۳,۶۲۲	۰,۲۸۷	ابعاد پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار				
تائید رابطه	۰,۰۰۰	۳,۲۵۵	۰,۱۶۶	سطوح پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار				

اندازه معناداری مربوط به تاثیر رویکرد حسابداری بر پاسخگویی در حسابداری (۵/۲۱۸) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه پنجم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۴۲۳) نشان از تاثیر مثبت رویکرد حسابداری بر پاسخگویی در حسابداری است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر عاملیت بر ساختار (۶/۰۳۳) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه ششم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۴۳۷) نشان از تاثیر مثبت عاملیت بر ساختار است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر ساختار بر عاملیت (۷/۵۹۷) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح معناداری ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه هفتم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۵۳۷) نشان از تاثیر مثبت و قوی ساختار بر عاملیت است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر غیر مستقیم اصول پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار (۴/۶۲۲) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه هشتم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۳۰۴) نشان از تاثیر مثبت تاثیر اصول پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار (۳/۶۳۷) از اندازه

نتایج تحلیل مدل معادله‌های ساختاری در جدول ۵ نشان داد که اندازه معناداری مربوط به تاثیر عاملیت بر پاسخگویی در حسابداری (۵/۵۲۶) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه اول پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۴۶۳) نشان از تاثیر مثبت عاملیت بر پاسخگویی در حسابداری است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر ساختار بر پاسخگویی در حسابداری (۴/۴۰۸) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه دوم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۴۰۸) نشان از تاثیر مثبت ساختار بر پاسخگویی در حسابداری است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر رویکرد اسلامی بر پاسخگویی در حسابداری (۷/۴۲۱) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه سوم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۵۸۰) نشان از تاثیر مثبت و قوی رویکرد اسلامی بر پاسخگویی در حسابداری است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر رویکرد اجتماعی بر پاسخگویی در حسابداری (۶/۳۳۵) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه چهارم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۵۴۷) نشان از تاثیر مثبت رویکرد اجتماعی بر پاسخگویی در حسابداری است.

پاسخگویی، نیروبخشی پاسخگویی، ابعاد و سطوح پاسخگویی و ۱۴ مولفه شامل دو رکن ساختار و عاملیت؛ پنج سطح اعتقادی، فردی، اجتماعی، سازمانی و پایداری؛ سه بعد مبتنی بر فرآیند، عملکرد و منابع؛ دو اصل وادارنده و بازدارنده؛ و در نهایت دو تقویت کننده شامل حاکمیت اخلاقی و حاکمیت شرکتی با هدف رستگاری معنوی، اجتماعی و اقتصادی قابل بازگو است.

بعد از استخراج مولفه ها و مفاهیم پاسخگویی در حسابداری در ادبیات پژوهش، در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش مبنی بر اینکه مدل مفهوم پاسخگویی در نظام حسابداری از منظر اسلام با محوریت تئوری ساختاری (رویکرد اسلامی- اجتماعی) چگونه است؟ در این ارتباط ۱۲ فرضیه تدوین شد که از روش کمی برای بررسی آنها استفاده شده است. از روش مدل سازی معادله‌های ساختاری برای ارائه مدل و تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم به منظور بررسی روایی و اعتبار مولفه‌ها استفاده شده است. مدل حاصل از یافته‌های پژوهش با استفاده از مدل سازی معادله‌های ساختاری در نمودار ۱ نشان داده شده است که با بررسی فرضیه‌های بدست آمده از مدل ارتباط میان متغیرهای مدل و روابط حاکم در مدل تایید می‌شود. نتایج حاصل از تحلیل تایید عاملی نیز اعتبار و روایی مولفه‌های پاسخگویی را تایید می‌کند.

مطابق نتایج پژوهش، آمیزه سه رویکرد حسابداری، اسلامی و جامعه‌شناسی، چارچوب نظری مبتنی بر پاسخگویی با محوریت اولویت سودهای اجتماعی بر فردی و سازمانی و همچنین شفافیت داده‌ها و عملکرد، با هدف رستگاری در زمینه‌های معنوی، اجتماعی و اقتصادی و امانتداری نسبت به رعایت حقوق الهی، فردی و اجتماعی را تایید می‌کند. رویکرد اسلامی بیشترین تاثیر را بر پاسخگویی در حسابداری دارد دو رکن و محور اصلی عاملیت و ساختار طبق تئوری ساختاری بر مبنای رویکرد جامعه‌شناسی در تولید و تکامل نظام‌های اجتماعی شناسایی شد. تئوری ساختاری دربرگیرنده رابطه دوسویه میان عاملیت و ساختار است. اما در تئوری ساختاری، بعد اخلاقی در عاملیت و اثر نیت قوی نادیده گرفته شده بود که با رویکرد اسلامی این پوچی در تئوری مربوط پوشش داده شد. طبق رویکرد اسلامی سه قوه مربوط به عاملیت انسانی به عنوان یکی از پایه‌های عمده و اصیل پاسخگویی با سه خاصیت ساختاری گیدنز رابطه دیالکتیک و رودرو دارند. بنابراین به عاملیت به عنوان پایه تاثیر گذار در رابطه دوسویه میان عاملیت و ساختار در تولید و بازتولید ساختارها در نظام‌های اجتماعی برای پاسخگویی توجه بیشتری شد. در الگوی اسلامی با رشد و توان افزایی حاکمیت اخلاقی در عاملیت با استفاده از مولفه‌های ایمان، تقوا و اخلاق حرفه‌ای به تقویت و شکوفایی حس مسئولیت پذیری در عاملیت می‌پردازد.

با رشد ارزش‌های اخلاقی در عاملیت و با توجه به رابطه دوسویه و دیالکتیک میان ساختار و عاملیت، بعد اخلاقی ساختار نیز متاثر از آن خواهد شد که سبب رشد حاکمیت شرکتی در چارچوب معیارهای اسلامی

۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه نهم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۲۶۱) نشان از تاثیر تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت (۳/۷۴۰) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه دهم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۲۰۱) نشان از تاثیر مثبت تقویت پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر ابعاد پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار (۳/۶۲۲) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است، بنابراین فرضیه یازدهم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۲۸۷) نشان از تاثیر مثبت ابعاد پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار است.

اندازه معناداری مربوط به تاثیر سطوح پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار (۳/۲۵۵) از اندازه ۱/۹۶ بزرگتر و در سطح ۹۵٪ معنی دار است بنابراین فرضیه دوازدهم پژوهش تایید می‌شود. ضریب مسیر استاندارد شده (۰/۱۶۶) نشان از تاثیر مثبت و ضعیف سطوح پاسخگویی بر پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار است.

ضریب‌های مسیر نشان داد که رویکرد اسلامی بیشترین تاثیر را بر پاسخگویی در حسابداری دارد. سپس رویکرد اجتماعی در جایگاه بعدی تاثیر گذاری قرار دارد.

ضریب تعیین برای متغیر وابسته نهایی (پاسخگویی حسابداری) مقدار ۰/۵۵ بدست آمده است که مقدار بالا و قابل توجهی است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که عوامل موثر بر پاسخگویی حسابداری در مجموع توانسته‌اند ۵۵ درصد از تغییرات پاسخگویی حسابداری را تبیین کنند. اندازه شاخص Q^2 ۰/۲۹ است که چون این اندازه مثبت و بالای صفر شده است، در نتیجه می‌توان استنباط کرد که این شاخص برازش مدل را تایید می‌کند. اندازه شاخص GOF که برازش کلی مدل را مورد سنجش قرار می‌دهد برای مدل پژوهش ۰/۶۲ است که از حداکثر نمره این اندازه ۰/۳۶ بالاتر است. بنابراین مدل از برازش قابل قبولی برخوردار است. در مجموع بررسی هر سه شاخص برازش نشان می‌دهد که برازش مدل قوی و مورد تایید است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از بررسی ادبیات پژوهش نشان داد که مفهوم پاسخگویی در حسابداری از منظر اسلام بر مبنای تئوری ساختاری، با آمیزه سه رویکرد اسلامی، حسابداری و جامعه‌شناسی توسط مقیاس‌های اصول پاسخگویی، پایه‌های

توسط روبرتز (۲۰۱۴) بر تئوری ساخت‌یابی با استفاده از رویکرد اسلامی صورت گرفته است.

بر اساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود که در تدوین قوانین، مقررات و دستورالعمل‌ها که توسط عاملیت صورت می‌گیرد و نقش به‌سزایی در شکل‌گرفتن ساختارهای حسابداری دارد، از مولفه‌ها و اصول معرفی شده در مدل پژوهش حاضر با تأکید بر چارچوب نظری مبتنی بر پاسخگویی در نظام حسابداری استفاده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود از تئوری ساخت‌یابی با رویکرد اسلامی برای بسط و تکامل حوزه‌های دیگر پژوهش‌های حسابداری از جمله حسابداری مدیریت نیز استفاده شود.

منابع

- امیری، میثم؛ پیمانی‌فروشانی، مسلم؛ پاک‌نیت، یکتا. (۱۳۹۸). *تأثیر مؤلفه‌های اسلامی بر تصمیم‌گیری سهامداران حقیقی بانک‌ها*. تحقیقات مالی اسلامی، ۱۹(۱)، ۲۰۵-۲۳۶.
- باباجانی، جعفر، (۱۳۸۹). *مزایای اجرای حسابرسی عملکرد در کشور و نقش آن در پاسخگویی*. دانش حسابرسی. صص ۴۶-۱۶.
- باباجانی، جعفر؛ دهقان، حسین. (۱۳۸۴). *نقش حسابداری و گزارشگری مالی دولتی در ایفا و ارزیابی مسئولیت پاسخگویی از منظر پاسخگویی و پاسخ‌خواهان*، فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، شماره ۱۲ - ۱۳، صص ۱ - ۲۶.
- جامعی، رضا؛ رضایی‌یمین، فایزه؛ ابراهیمی، ابراهیم. (۱۳۹۵). *بررسی ارزیابی مسئولیت پاسخگویی سیستم حسابداری و گزارشگری مالی در سازمان امور مالیاتی استان کرمانشاه*. دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۲(۲)، ۶۹-۸۰.
- جعفری، اکرم، ۱۳۹۲، *مسئولیت‌پذیری از دیدگاه قرآن*، پایان نامه سطح ۲، مدرسه علمی الزهرا، خمینی شهر.
- حاجی زاده، مهین و آورجه، محی‌الدین، ۱۳۹۳، *مسئولیت‌پذیری اجتماعی در قرآن کریم با تأکید بر دیدگاه علامه طباطبایی در المیزان*، دو فصلنامه قرآن در آینه پژوهش، تبریز، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، شماره اول، صص ۱۵۶-۱۲۳.
- حسنی، محمدضیاء، ۱۳۸۹، *مسئولیت اجتماعی انسان از دیدگاه قرآن*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه جامعه المصطفی‌العالمیه، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- حسینی، زهرا؛ ایزدی، مهشید؛ وکیلی، نجمه. (۱۳۹۷). *بررسی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری بر اساس دیدگاه اسلام*. علوم اجتماعی، ۴۳(۴)، ۱۲-۲۱.
- خیرالهی، فرشید و ندری، محمد. (۱۳۹۴). *تکنیک‌های تصمیم‌گیری در حسابداری مدیریت از دیدگاه اسلامی*. تحقیقات مالی اسلامی ۴(۲)، ۶۹-۹۶.
- داداشی کلایی، فاطمه؛ صفار حیدری، حجت؛ شریف زاده، حکیمه السادات. (۱۳۹۷). *اصول و روش‌های تربیتی مسئولیت‌پذیری در آموزه‌های اسلامی*. فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۶(۴۱)، ۱۵۳-۱۷۷.

می‌شود. این امر به تقویت مسئولیت پاسخگویی ساختارها و در نتیجه نظامها از جمله نظام حسابداری کشیده می‌شود.

با توجه به مدل نشان داده شده پژوهش، سامانه حسابداری باید نسبت به سطوح اعتقادی، فردی، اجتماعی، سازمانی و پایداری پاسخگو باشد. طبق رویکردهای پژوهش در حسابداری، پاسخگویی در برابر خداوند با پاسخگویی در برابر صاحبکار (سازمان)، افراد ذینفع، جامعه و تاریخ در تعارض و تناقض قرار نمی‌گیرد. حتی اگر میان سودهای فردی (سازمانی) و سودهای اجتماعی دوگانگی بوجود آید، منابع اسلامی و جامعه‌شناسی طبق اخلاقیات، اولویت را به منافع اجتماعی می‌دهند. پاسخگویی به سطوح بیان شده باید نسبت به فرآیندها (اندازه‌گیری نتایج به شکل حسابداری سنتی یا سایر شکل‌های حسابداری به غیر از حسابداری سنتی که تحت تأثیر ترکیب، نیاز و قدرت صاحبان نفع قرار می‌گیرد)، عملکردها (براساس اهداف تعریف شده سازمان یا نیاز صاحبان نفع سازمان) و منابع (تامین، تخصیص و مصرف منابع) صورت گیرد. در نهایت دستیابی به هدف پاسخگویی که همان رستگاری است تحقق نمی‌یابد مگر این که اصول و قواعدی برای پاسخگویی رعایت شوند. این اصول در پژوهش حاضر در دو دسته اصول وادارنده و اصول بازدارنده ارائه شده است. اصول وادارنده باید به درستی و به صورت کامل اجرا شوند که شامل عدل و عدالت، بخشش و خیرخواهی (نکوکاری در سطح جامعه)، نیکی به نزدیکان (نکوکاری در بخش کوچکتری از جامعه، نسبت به نزدیکان)، مسئولیت‌پذیری، رعایت استانداردها و قانون‌گرایی، کنترل‌پذیری و پاسخگویی مشارکتی، بزرگداشت، شفافیت است. اصول بازدارنده که باید از آنها بازداری و خودداری شود شامل فحشاء به واسطه قوه شهویه (گناهان پنهانی)، منکر به واسطه قوه غضبیه (گناهان آشکار)، بغي به واسطه قوه عقلی در ویژگی افکار منفی و شیطانی (ستم و تجاوز از حق و حقوق خویش) است.

بنابراین نظام حسابداری با پاسخگویی طبق مولفه‌ها و نقشه راه ارائه شده طبق مدل پژوهش قادر به تکامل زبان پاسخگویی در چارچوب نظری حاکم در بخش‌های انتفاعی و غیرانتفاعی خواهد شد. نتایج و مدل پژوهش حاضر در نوع خود جدید و دارای ارزش آفرینی در حوزه پاسخگویی حسابداری بوده و ادبیات حاکم سبب توسعه مبانی نظری پژوهش‌های حسابداری خواهد شد. یافته‌های پژوهش بر مبنای رویکردهای پژوهش کامارودین و همکارانش (۲۰۲۱)، حاجی زاده و آورجه (۱۳۹۳)، انگلاند، گردین و برانز (۲۰۱۷) و همسو با نتایج ماتی گاندا و جاروینن (۲۰۲۱)، کامارودین و آوزیر (۲۰۲۰)، ستوده، فغانی و پیغه (۱۳۹۹)، زارع و غلامی جمرانی (۱۳۹۸)، داداشی، صفار حیدری و شریف زاده (۱۳۹۷)، رستمیان (۱۳۹۳)، کوکر (۲۰۱۲) و آهرنز و چاپمن (۲۰۰۷) بوده و مدل پاسخگویی حسابداری را با تأکید بر رویکردهای اسلامی- اجتماعی توسعه داده است. در ادامه نتایج پژوهش حاضر همسو با نتایج انگلاند و گردین (۲۰۱۳)، گورد (۲۰۰۸) مبانی نظری مرتبط با پاسخگویی حسابداری را با تمرکز بر آموزه‌های اسلامی و تئوری ساخت‌یابی بسط داده است. همچنین یکی از مهمترین دستاوردهای پژوهش حاضر تکامل و تراز تئوری ساخت‌یابی برای پژوهش‌های آینده حسابداری است که با بررسی انتقادهای وارده

- سید عباس زاده، میرمحمد امانی، جواد خضری، آذر پاشوی، قاسم. (۱۳۹۱). *مقاله‌ای بر معادله‌ی بایستی معادلات ساختاری به روش PLS و کاربرد آن در علوم رفتاری*، انتشارات دانشگاه ارومیه.
- صراف، فاطمه و محمدی، مهسا. (۱۳۹۶). *بررسی حکمیت شرکی و پاسخگویی با تاکید بر آیات قرآن*، *مطالعات حسابداری و حسابرسی*، ۶(۲۱)، ۶۶-۸۵.
- قرآن کریم.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۴). *مسائل محوری در تئوری اجتماعی: کنش، ساختار و تناقض در تحلیل اجتماعی*. (محمد رضایی، مترجم). تهران: نشر سعاد. (۱۹۷۹)
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی*. (حسن چاوشیان، مترجم). ویراست چهارم. تهران: نشر نی. (۲۰۰۱)
- محرابی، لیلا. (۱۳۹۸). *آشنایی با اصول حکمیت شرکی بانک‌های اسلامی در مقایسه با بانک‌های متعارف*، فصلنامه راهبرد توسعه، سال پانزدهم، شماره ۳ (پیاپی ۵۹)، زمستان ۱۳۹۸. ۴۶-۷۷.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۹۲). *تفسیر موضوعی قرآن کریم*، پیام نور، چاپ اول، صص ۱۱۵ - ۱۱۸.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران. (۱۳۸۵). *تفسیر نمونه*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- یوجی، ایجیری. (۱۳۸۲). *در باب چارچوب مفهومی مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی*، (جعفر باباجانی و امیر پوریانسب، مترجمان)، فصلنامه مطالعات حسابداری، شماره ۳.
- Ahrens T, Chapman CS. (2007). Theorizing practice in management accounting research. In: Chapman CS, Hopwood AG, Shields MD, editors. *Handbooks of management accounting research*, Vol. 1. Oxford: Elsevier Publishing; p. 99-112.
- Amiri, Meysam, Peymani-Foroushani, Muslim, Paknit, Yekta. (2019). the effect of Islamic components on the decision-making of real shareholders of banks. *Islamic Financial Research*, 9 (1), 205-236 (In Persian).
- Babajani, Jafar, (2010). Benefits of performing performance auditing in the country and its role in accountability. *Auditing knowledge*. Pp. 46-16 (in Persian).
- Braun, V. & Clarke, V. (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, Pp. 77-101.
- Coker, O. (2012). *Accountability in Non-Governmental Organizations: Theory and Practice*, Phd dissertation, King's College London, pp154.
- رستمیان، محمد علی، (۱۳۹۳). *مسئولیت پذیری و وظیفه شناسی از دیدگاه قرآن و روایات اهل بیت(ع)*، پژوهشنامه حکمت اهل بیت(ع)، دانشگاه اصفهان، شماره ۲، صص ۵۰-۳۱.
- رضازاده، آر.ش. داوری، علی. (۱۳۹۳). *مدل سازی معادلات ساختاری با نرم افزار PLS*، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- زارع، ایمان و غلامی جمکرانی، رضا. (۱۳۹۸). *تئوری ساختاری آنتونی گیدنز و نقش آن در تعیین مدل پاسخگویی سازمانی در نظام حسابداری*، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۸(۳۰)، ۴۱-۵۸.
- زارع، ایمان. (۱۴۰۰). *تبیین مفهوم پاسخگویی از منظر اسلام در حسابداری با محوریت تئوری ساختاری*، دکتر غلامی جمکرانی و دکتر مرادی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد واحد قم.
- سبحانی نژاد، مهدی و نجفی، حسن، (۱۳۹۳). *تحلیل ابعاد شناسانه مسئولیت پذیری در سبک زندگی اسلامی*، سراج منیر، تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، شماره ۱۶، صص ۱۷۰-۱۵۱.
- ستوده، رضا؛ فغانی، مهدی؛ پیغه، احمد. (۱۳۹۹). *بررسی توانایی فرایندهای داخلی دیوان محاسبات کشور جهت مسئولیت پاسخگویی به استفاده کنندگان*، دو فصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۷(۱)، ۱۹۳-۲۰۸.
- سرلک، نرگس. (۱۳۸۷). *اخلاق حسابداری*، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره های ۱ و ۲.
- سید رضی، نهج البلاغه (حسین انصاریان، مترجم)، تهران، انتشارات پیام آزادی، چاپ هفتم، سال ۱۳۷۹، خ ۱۶، صص ۷۲
- Conrad, L. (2014). Reflections on the application of and potential for structuration theory in accounting research. *Critical Perspectives on Accounting*, 25(2), pp128-134.
- Dadashi Kalaei, Fatemeh, Saffar Heydari, Hojjat, Sharifzadeh, Hakimeh Sadat. (2018). Principles and methods of responsibility training in Islamic teachings. *Quarterly Journal of Research in Islamic Education*, 26 (41), 153-177. (In Persian).
- Englund H, Gerdin J. (2011). Agency and structure in management accounting research: reflections and extensions of Kilfoyle and Richardson. *Critical Perspectives on Accounting; Volume 22, Issue6*, pp581-592.
- Englund H., Gerdin J. (2013). *Structuration theory in accounting research; applications and applicability*, forthcoming. *Critical Perspectives on Accounting*.
- Englund, H., Gerdin, J. & Burns, J. (2017). A structuration theory perspective on the

- interplay between strategy and accounting: Unpacking social continuity and transformation: Critical Perspectives on Accounting. Available online 10 April 2017.
- Giddens A (1990). Structuration theory and sociological analysis. In: Clark J, Modgil C, Modgil S, editors. Anthony Giddens: consensus and controversy. London: Falmer Press; p. 297-315.
 - Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory*. Berkeley, C.A: University of California Press.
 - Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Berkeley, C.A: University of California Press.
 - Giddens, Anthony. (2005). Central Issues in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis. (Mohammad Rezaei, translator). Tehran: Saad Publishing. (1979) (in Persian).
 - Giddens, Anthony. (2007). Sociology. (Hassan Chavoshian, translator). Fourth Edition. Tehran: Ney Publishing. (2001) (In Persian).
 - Gurd, B. (2008). Structuration and middle-range theory: A case study of accounting during organizational change from different theoretical perspectives. *Critical Perspectives on Accounting*, 19, 523-543.
 - Hajizadeh, Mahin and Avarjeh, Mohi-ud-Din, (2014). Social Responsibility in the Holy Quran with Emphasis on the Perspective of Allameh Tabatabai in *Al-Mizan*, Two Quarterly Quarterly Quran in the Mirror of Research, Tabriz, Azerbaijan Shahid Madani University, No. 1, pp. 156-123. (In Persian).
 - Hassani, Mohammad Zia, (2010). Human Social Responsibility from the Perspective of the Quran, Master Thesis, Al-Mustafa International University, Faculty of Theology and Islamic Studies. (In Persian).
 - Hosseini, Zahra, Izadi, Mahshid, Vakili, Najmeh. (2018). Investigating the components of responsibility based on the perspective of Islam. *Social Sciences*, (43) 12, 34-21. (In Persian).
 - Ijiri, Y. (1983). On The Accountability-Based Conceptual Framework. *Journal of Accounting and Public Policy*, Elsevier Publishing Co. Inc.
 - Jack, Lisa. (2017). Strong structuration theory and management accounting research. *Advances in Scientific and Applied Accounting*, v.10, n.2. p. 211-223.
 - Jafari, Akram, (2013). Responsibility from the Quran's point of view, Level 2 dissertation, Al-Zahra Khomeini Shahr Scientific School. (In Persian).
 - Jamei, Reza, Rezaei Yamin, Faezeh, Ebrahimi, Ebrahim. (2016). Investigating the accountability of financial accounting and reporting system in Kermanshah Tax Affairs Organization. *Journal of Public Accounting*, 2 (2), 69-80. (In Persian).
 - Kabanda, S. and Brown, I. (2017). A Structuration Analysis of Small and Medium Enterprise (SME) Adoption of E-commerce: The Case of Tanzania Small and Medium Enterprises. *Telematics and Informatics*, Volume 34, Issue 4, pp 118-132.
 - Kamaruddin, M.I.H. and Auzair, S.M. (2020), "Measuring 'Islamic accountability' in Islamic social enterprise (ISE)", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Vol. 13 No. 2, pp. 303-321. <https://doi.org/10.1108/IMEFM-04-2018-0134>
 - Kamaruddin, M.I.H., Auzair, S.M., Rahmat, M.M. and Muhamed, N.A. (2021), "The mediating role of financial governance on the relationship between financial management, Islamic work ethic and accountability in Islamic social enterprise (ISE)", *Social Enterprise Journal*, Vol. 17 No. 3, pp. 427-449.
 - Khairullahi, Farshid, Nadri, Mohammad. (2017). Decision Making Techniques in Management Accounting from an Islamic Perspective. *Islamic Financial Research* (2) 4. 69-96. (In Persian).
 - Macintosh, N. B. and R. W. Scapens. (1991). Accounting and control systems: a structuration theory analysis. *Journal of Management Accounting Research* (Fall) 131-158.
 - Makarem Shirazi, Nasser (2013), Thematic Interpretation of the Holy Quran, Payame Noor, First Edition, pp. 115-118. (In Persian).
 - Makarem Shirazi, Nasser et al. (2006), Sample Interpretation, Tehran: Islamic Library. (In Persian).
 - Mehrabi, Leila (2019). Familiarity with the principles of corporate governance of Islamic banks in comparison with conventional banks, *Quarterly Journal of Development Strategy*, Fifteenth Year,

- No. 3 (59 consecutive), Winter 1398. 46-77. (In Persian).
- Mutiganda, J.C. and Järvinen, J.T. (2021), "Understanding political accountability in a strong structuration framework", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 34 No. 9, pp. 80-103.
 - Rezazadeh, Arash. Davari, Ali. (2014). *Structural Equation Modeling with PLS Software*, Jihad Daneshgahi Publications (In Persian).
 - Roberts, J. (2014). Testing the limits of structuration theory in accounting research. *Critical Perspectives on Accounting*, 25(2), pp135-141.
 - Roberts, J. and Scapens, R. (1985). *Accounting Systems and Systems of Accountability Understanding Accounting Practices in their Organizational Contexts. Accounting, Organizations and Society*, Vol 10 (4).
 - Rostamian, Mohammad Ali, (2014), Responsibility and Conscientiousness from the Viewpoint of the Quran and the Traditions of the Ahl al-Bayt (AS), *Journal of the Wisdom of the Ahl al-Bayt (AS)*, University of Isfahan, No. 2, pp. 50-31. (In Persian).
 - Sarraf, Fatemeh, Mohammadi, Mahsa. (2017). Investigating corporate governance and accountability with emphasis on Quranic verses. *Accounting and Auditing Studies*, 6 (21), 66-85. (In Persian).
 - Seyed Abbaszadeh, Mir Mohammad Amaniyeh, Javad, khezri, azar. Pashoy, ghasem. (2012). *Introduction to Equivalence of Structural Equations by PLS Method and Its Application in Behavioral Sciences*, Urmia University Press (In Persian).
 - Syyed Razi, Nahj al-Balaghah, (Hossein Ansarian, translator), Tehran, Payam Azadi Publications, seventh edition, 2000, 16th Street, p. 72. (In Persian).
 - Sobhaninejad, Mehdi and Najafi, Hassan, (2014), Dimensional analysis of responsibility in Islamic lifestyle, *Siraj Munir*, Tehran, Faculty of Theology and Islamic Studies, No. 16, pp. 170-151. (In Persian).
 - Sotoudeh, Reza, Faghani, Mehdi, Pifeh, Ahmad. (2020). Assessing the ability of the internal processes of the Court of Audit to be accountable to users. *Journal of Public Accounting*, 7 (1), 193-208. (In Persian).
 - Yoji, Ijiri. (2003), on the conceptual framework based on accountability, (Jafar Babajani and Amir Pouriansab, translators), *Quarterly Journal of Accounting Studies*, No. 3. (In Persian).
 - Zaid, O.A. (2000), "Appointment Qualifications of Muslim Accountants in the Middle Ages", *Accounting Education*, Vol. 9 No. 4, pp. 329-342.
 - Zare, Iman, Gholami Jamkarani, Reza. (2019). Anthony Giddens's structuration theory and its role in determining the organizational accountability model in the accounting system. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 8 (30), 41-58. (In Persian).
 - Zare, Iman. (2021), Explaining the concept of accountability from the perspective of Islam in accounting with a focus on structuration theory, Dr. Gholami Jamkarani and Dr. Moradi, Faculty of Humanities, Azad University, Qom Branch. (In Persian).

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

بررسی الگوی بازاریابی دیجیتال با استفاده از رویکرد داده بنیاد در سیستم بانکی (مطالعه موردی بانک توسعه تعاون)

نیلوفر شافعیان^۱، محمد آقایی^۲، نادر غریب نواز^{۳*}

۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت بازرگانی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۳. استادیار، گروه مدیریت بازرگانی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۳

Investigating Digital Marketing Pattern Using Foundation Data Approach in the Banking System (Case Study Tose'e Ta'avon Bank)

Niloofer Shafeian¹, Mohammad Aghaei², Nader Gharibnavaz^{3*}

1. PhD student, Department of Business Management, Shahre Quds Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Business Management, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Business Management, Shahre Quds Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 2021/07/09

Accepted: 2021/12/14

Abstract

Subject and Purpose of Article: In the present study, the digital marketing model that has been extracted using the grounded theory has been using analysis fuzzy analysis technique and Delphi method.

Research Method: The statistical population of the study includes expert personnel of the Tose'e Ta'avon Bank throughout the country that the information related to the questionnaire was examined with 119 indexes from the perspective of 27 experts. The Delphi technique is performed in three rounds and using a set of triangular fuzzy numbers, fuzzy Delphi analysis with the Kendall coefficient calculations stage and reaching the number 0.758 and achieving consensus between the experts' view is stopped. Then the indicators are identified and evaluated for final analysis.

Research Findings: The data analysis results show that the digital marketing model presented from the grounded theory of the foundation for the Tose'e Ta'avon Bank is fully established and the small output of the model evaluation coefficients also confirms the model results.

Conclusion, Originality and Contribution to the Knowledge: The present study is the first study that is based on examining the digital indigenous pattern in the banking industry with grounded theory approach. Quantitative Analysis of the model using a questionnaire that is the product of open, axial and selective coding has been done with using Delphi technique and fuzzy analysis in the Tose'e Ta'avon Bank, which can be extended to other public and private banks with special conditions and restrictions. Findings and final achievement of the present study is a relatively comprehensive and complete model based on the requirements and characteristics of Iranian banks and is more comprehensive than others models provided by experts, considering that they have been developed for non-financial societies in terms of dimensions, components and will be more appropriate.

Keywords: Digital Banking, Digital Marketing, Delphi Technique, Fuzzy Analysis, Tose'e Ta'avon Bank.

JEL Classification: M21, G21

چکیده

موضوع و هدف مقاله: در پژوهش حاضر الگوی بازاریابی دیجیتال که با استفاده از نظریه داده بنیاد استخراج شده است به کمک روش تحلیل فازی و روش دلفی تجزیه و تحلیل شده است.

روش پژوهش: جامعه آماری پژوهش شامل پرسنل خبره بانک توسعه تعاون در کل کشور است که داده‌ها مربوط به پرسشنامه با ۱۱۹ شاخص از دیدگاه ۲۷ خبره مورد بررسی قرار گرفته است. تکنیک دلفی در سه راند اجرا و با استفاده از مجموعه اعداد فازی مثلثی تحلیل دلفی فازی همراه با محاسبه ضریب کندال در محله سوم و رسیدن به عدد ۰/۷۵۸ و دستیابی به وحدت نظر میان دیدگاه خبرگان متوقف شده است و در ادامه شاخص‌ها شناسایی و برای تحلیل نهایی مورد ارزیابی قرار گرفته اند.

یافته‌های پژوهش: نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر این مساله است که مدل بازاریابی دیجیتال ارائه شده از نظریه داده بنیاد برای بانک توسعه تعاون به درستی برقرار بوده و خروجی کمی ضرایب ارزیابی مدل نیز نتایج بیان شده را تأیید می‌کند.

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: پژوهش حاضر به عنوان نخستین پژوهش با موضوع بررسی الگوی بومی بازاریابی دیجیتال در سطح صنعت بانکداری با رویکرد داده بنیاد است. تحلیل کمی مدل بیان شده با استفاده از پرسشنامه که نتیجه کدگذاری باز، محوری و انتخابی است و با استفاده از روش دلفی و تحلیل فازی در بانک توسعه تعاون انجام شده است که قابل تسری به سایر بانک‌های دولتی و خصوصی با در نظر گرفتن شرایط و محدودیت‌های اختصاصی خواهد بود. یافته‌ها و دستاورد نهایی پژوهش حاضر، الگویی کمابیش جامع و کامل بر اساس الزامات و ویژگی‌های بانک‌های ایرانی است و از سایر الگوهای ارائه شده توسط صاحب‌نظران با توجه به این که برای جوامعی غیرمالی تدوین شده‌اند از نظر ابعاد مولفه‌ها و شاخص‌های بدست آمده جامعیت بیشتری دارد و مناسب‌تر خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: بانکداری دیجیتال، بازاریابی دیجیتال، تکنیک دلفی،

تحلیل فازی، بانک توسعه تعاون

طبقه‌بندی موضوعی: G21, M21

مقدمه

با شرکت‌های دیگر نیز رقابت صورت می‌گرفت و شرکت‌ها لازم است چیزی متفاوت، جالب و آموزنده به مصرف‌کنندگان ارائه می‌دادند (زارع و ابراهیمی، ۱۳۹۶).

بانک‌ها در اقتصاد مبتنی بر بازار، برای حضور مؤثر در بازارهای پولی و مالی، فعالیت بهتر و پیشی گرفتن از رقبای و نیز آماده کردن منابع مالی خود، ناچار به استفاده از ابزارهای نوین بازاریابی و بهره‌گیری از بازاریابی مدرن هستند و همچنین همه فعالیت‌های پولی و مالی به نوعی متأثر از بازاریابی هستند و برای موفقیت در هدف‌های خود و پیشی گرفتن از رقبای باید بازاریابی کنند، اما به نظر می‌رسد بازاریابی سنتی به علت ارتباط نداشتن با فرآیندها و اهداف بانکداری مدرن، برای این هدف چندان کارساز نباشد. از این رو بانک‌هایی که برای کسب سود و سهم بازار بیشتر براساس بازاریابی مدرن و خلاق عمل می‌کنند خدمات و امکاناتی را ارائه می‌دهند که بهتر از رقبایشان نیازهای مشتریان را برآورده سازند، به عبارت دیگر در بازاریابی بانکی مدرن علاوه بر تجزیه و تحلیل هدف‌ها، نقاط قوت و ضعف، خط‌مشی‌ها، الگوهای واکنشی و نیازهای مشتریان باید الگوها و روش‌های رقبا نیز تحلیل و بررسی شود (آتبا^۵ و همکاران، ۲۰۱۵).

نظر به اینکه در پژوهش‌های انجام شده بیشتر تاکید بر بازاریابی در بستر سنتی بوده است و همچنین به اهمیت استفاده از بانکداری دیجیتال توجه چندانی نشده است، پژوهش حاضر در نظر دارد با استفاده از الگوی بدست آمده از ترندهای ارائه شده مجله فوربس^۶ در سال ۲۰۲۰ مدل استخراج شده بانکداری دیجیتال را در بانک توسعه و تعاون آزمون کند.

حفظ و توسعه و تقویت درک مشتریان از محصولات و خدمات به عنوان خروجی برخی از سازه‌های بازاریابی دیجیتال به دلیل اثر نهایی آن بر خرید مجدد مشتریان تبدیل به یکی از مهمترین عوامل اثربخش در بازاریابی شده است. علاوه این که مشتریان، پایه و اساس هر کسب و کاری محسوب می‌شوند. در این راستا بسیاری از سازمان‌ها برنامه‌های حفظ و تشویق مشتریان را به عنوان بخشی از فعالیت‌های اصلی برای توسعه روابط خود تعریف کرده‌اند. یکی از موثرترین ابزارها در این زمینه ابزارهای دیجیتال و استفاده از روش‌هایی است که از بسترهای فناوری دیجیتال استفاده می‌کنند. بازاریابی دیجیتال هم تلاش دارد با استفاده از همین سازه‌ها و بسترها بتواند به هدف‌های بازاریابی دست یابد. بازاریابی دیجیتال، اداره ارتباط متقابل مشتری در یک محیط پیشرفته رسانه‌ای به منظور کسب سود

پیاپی دیجیتال بانکداری دیجیتال بر اساس روش‌های نوین بازاریابی دیجیتال با وجود نگاه سنتی بر واسطه‌گری مستقیم به صورت دریافت سپرده از مشتریان و پرداخت تسهیلات به گروهی دیگر بسیار سخت خواهد بود، همزمان با توسعه صنعت بانکداری و فناوری‌های نوین نگاه علمی و عملی به مفاهیم بازاریابی دیجیتال دگرگون شده است. در عین حال فاصله پیاپی بانکداری دیجیتال در ایران و دنیا به دلایل اقتصادی و سیاسی بسیار عمیق‌تر شده است. لزوم مدل بازاریابی دیجیتال بر اساس برخی از فاکتورها مانند قیمت تمام شده و برخی از بایسته‌ها و سیاست‌های از پیش تعیین شده مانند اصلاح نظام کارمزد مطابق با خدمات سامانه بانکی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی ضروری است. بنابراین مدل‌سازی بانکداری دیجیتال در بستر فضای مجازی و ترندهای اصلی آن با توجه به توسعه و نفوذ فزاینده آن پرهیز ناپذیر است (خوانا و مارتینز^۱، ۲۰۱۸). با توجه به بررسی‌های انجام شده بازاریابی سنتی نیازمند محیط‌های فیزیکی است. با اینکه بازاریابی دیجیتال توسط یک کانال تجربه مشتری با فن‌آوری که فرایندها را خودکار، تعاملات را شخصی سازی و اقدام‌ها را هماهنگ و به رشد و پایداری یک فعالیت اقتصادی کمک می‌کند. بازاریابی دیجیتال در واقع فرآیند ساخت و نگهداری به همراه برقراری روابط از طریق فعالیت‌های آنلاین برای آسان کردن تبادل ایده‌ها، محصولات و خدماتی است که اهداف هر دو طرف را برآورده می‌کنند (پیپرز و روجرز^۲، ۲۰۰۲). با توجه به تعداد وسیع و روز افزون کانال‌های تلویزیونی، وب سایت‌ها و وجود چندین هزار نرم‌افزار مرتبط، امروزه بازاریابان باید خلاق باشند و استفاده نوآورانه از داده‌ها با استفاده از هر دو تکنولوژی و شهود را به نحو بهینه انجام دهند (کیم^۳، ۲۰۰۸).

بازاریابی دیجیتال طیف وسیعی از فعالیت‌ها و ابزارها را در اختیار کسب و کارهایی قرار می‌دهد که به کمک فعالیت‌های اینترنتی و استفاده از فناوری‌های دیجیتال به شرکت‌های بزرگ و کوچک کمک می‌کنند تا هدف‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت خود را به پایان برسانند و به سودآوری بیشتری دست یابند (فرانکل^۴، ۲۰۲۰).

چیدمان صحیح سازه‌های اصلی بازاریابی دیجیتال در حفظ، توسعه و تقویت مشتریان به دلیل اثر نهایی آن بر توسعه خدمات به مشتریان تبدیل به یکی از مهمترین چالش‌ها در بازاریابی بانکی شده است. زارع و ابراهیمی در یک پژوهش از بازاریابی دیجیتال به عنوان یکی از راهبردهای تبلیغاتی محصولات خود استفاده کرده‌اند که نه تنها از طریق محصولات خود هم‌اوردی انجام شد بلکه از طریق محتوای تولیدی تبلیغاتی نیز

5. Ateba et al
6. Forbes

1. Khanna & Martins
2. Peppers & Rogers
3. Kim
4. Frankel

مفهوم و ابعاد بازاریابی دیجیتال و رقابت‌پذیری در بنگاه‌ها پرداخته و بر اساس مبانی نظری و یافته‌های پژوهش این نتیجه حاصل شده که بازاریابی دیجیتال تاثیر مستقیم و مثبتی بر رقابت‌پذیری بنگاه‌ها دارد که با ارایه الگوی مفهومی امید، مسیر پژوهش‌های بعدی هموارتر شود. کاوه‌بی در سال ۱۳۹۶ به بررسی توسعه کسب و کار از طریق بازاریابی دیجیتال در شبکه اجتماعی LinkedIn پرداختند که به طور کلی هدف این پژوهش ارایه راهکارهای کاربردی بود تا بتوانند از طریق آنها در ایجاد، توسعه و حفظ یک شبکه کسب و کار به کمک شبکه اجتماعی LinkedIn به بهترین نتیجه ممکن توسط بازاریابی دیجیتال دست یابند. یافته‌ها نشان می‌دهند که کاربران این شبکه به اهمیت این شبکه در بازاریابی دیجیتال و توسعه کسب و کار اعتقاد بالایی دارند و میان میزان استفاده از شبکه و بازدید منظم افراد رابطه مستقیم وجود دارد. کاردان در سال ۱۳۹۵ در پژوهشی با عنوان مدیریت بازاریابی دیجیتال در صنعت بانکداری مروری گذرا است بر تاثیر عصر دیجیتال بر صنعت بانکداری و تلاشی است برای پاسخ به این پرسش که چگونه بانک‌ها می‌توانند در عصر دیجیتال رشد و پیشرفت داشته باشند. برای این منظور پس از تشریح بازاریابی دیجیتال و ضرورت آن برای صنعت بانکداری در عصر دیجیتال، به معرفی نقاط تماس و کانال‌های بازاریابی دیجیتال پرداخته شده است و سپس حوزه‌هایی از بازاریابی دیجیتال که موجب کسب برتری رقابتی برای بانک‌ها می‌شود از قبیل eCRM، Code Halo و مدیریت تجربه دیجیتال مشتری بررسی شده است و دو موج نوآوری یا دو استراتژی در بانکداری خرد یعنی بانکداری دیجیتال و بانکداری جامع را معرفی کرده و در پایان، اصول طراحی استراتژی بازاریابی دیجیتال را مورد بحث قرار داد. مشبکی اصفهانی و محبی در سال ۱۳۹۵ در مقاله‌ای رفتار مصرف کننده در بازاریابی دیجیتال را مورد ارزیابی قرار داده اند.

پیشینه خارجی

بورن و همکاران در سال ۲۰۱۳ در پژوهشی درک بازاریابی ارتباط‌های الکترونیکی و شناسایی عناصر را بررسی کرده‌اند و در سال ۲۰۱۸ پائول و همکاران علوم داده‌ها کسب و کار با تاکید بر بازاریابی دیجیتال به عنوان زمینه نوظهور در کسب و کار و فناوری داده‌ها را با مطالعه‌ای در دانشگاه‌های خصوصی هند مورد پژوهش قرار داده‌اند. دپلسماکرو همکاران در سال ۲۰۱۸ به بررسی راهبردهای بازاریابی دیجیتال، بررسی‌های آنلاین و عملکرد هتلها پرداختند و در راستای انجام پژوهش در

برای شخص یا سازمان مربوطه است و نوعی ارتباط رودرو شمرده می‌شود و همانطور که امکان اطلاع‌رسانی گسترده را فراهم کرده، امکان کسب داده‌ها از وضعیت بازار و سایر رقبا را نیز فراهم کرده است (دپلسماکر^۱ و همکاران، ۲۰۱۸).

با توجه به اهمیت بررسی سازه‌های بازاریابی دیجیتال، مدل‌سازی و ایجاد زنجیره ارزش به منظور جذب و حفظ مشتریان و ایجاد حس وفاداری در آنها و نیاز واحدهای مختلف برای دستیابی به داده‌های واقعی انجام این پژوهش در سیستم بانکی داخلی و استفاده از منابع داده‌های خارجی و داخلی انجام شده است.

در ادامه پیشینه پژوهش‌های قبل با برخی از جزئیات ارائه خواهد شد و سپس اهمیت و ضرورت پژوهش و جایگاه آن در میان سایر پژوهش‌ها مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در قسمت بعد و پس از تشریح جنبه نوآوری پژوهش که برگرفته از روندهای سال ۲۰۲۰ نشریه فوربس است، مدل نخست بازاریابی دیجیتال بار رویکرد کیفی در بانک توسعه تعاون ارائه خواهد شد که بعد تجزیه و تحلیل داده‌های کمی با استفاده از روش دلفی و روش فازی و بکارگیری پرسشنامه ماحصل کدگذاری باز، ثانویه و محوری مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت. در نهایت یافته‌های پژوهش و مدل نخست آن با استفاده از پرسشنامه با مقایسه سایر پژوهش‌ها و خروجی مرتبط با آنها ارائه خواهد شد.

پیشینه پژوهش

پیشینه داخلی

در پژوهش‌های قبلی ارتباط بانکداری دیجیتال و بازاریابی مدرن همراه با فاکتورهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته‌اند اما به صورت مستقیم موضوع این پژوهش مورد بررسی قرار نگرفت و این مهم از عوامل اصلی ایجاد انگیزش در انجام این پژوهش به حساب می‌آید. برخی از پژوهش‌های مرتبط شامل موارد زیر است:

فرشادگهر و همکاران در سال ۱۳۹۶ در پژوهشی با عنوان اولویت‌بندی عوامل موثر بر بازاریابی در کسب و کارهای دیجیتال با توجه به گستردگی و در حال توسعه بودن کسب و کارهای دیجیتال به خصوص در ایران، سعی بر اولویت‌بندی عوامل موثر بر آن در این حوزه داشته‌اند. در این اولویت‌بندی مشخص شده، تولید محتوا بالاترین تاثیر را در بازاریابی دارد. پس از آن تبلیغات مستقیم در وب سایت، تبلیغات پیامکی، شبکه‌های اجتماعی، تبلیغات محیطی آفلاین، خدمات و پشتیبانی از مشتری، روابط و ارتباط‌های با مشتری و در نهایت بازاریابی دهان به دهان الکترونیکی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. گلین و قاسمی در سال ۱۳۹۶ تاثیر بازاریابی دیجیتال بر رقابت‌پذیری و نگاه‌های اقتصادی را بررسی نموده‌اند. در این پژوهش به

۱۱۹ کد اولیه و ۱۸ کد ثانویه تحت ۶ دسته شامل مقوله محوری ترندهای فوربس، شرایط علمی، شرایط مداخله‌گر، شرایط بستر، راهبردها و پیامدها قرار گرفته‌اند که خلاصه آن در جدول ۱ آورده شده است. اجرای روش تئوری داده بنیاد با استفاده از گردآوری داده‌ها، متون مصاحبه‌ها، کدگذاری داده‌ها کمی و کیفی انجام می‌شود. به منظور بررسی مدل ارائه شده در بعد کمی تحت مطالعه متخصص‌های علمی و خبرگان بانکی و جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌های پژوهش انجام شده است. براساس هدف پژوهش که همان بررسی کمی مدل استخراج شده بانکداری دیجیتال سازگار با مقوله محوری است، ۱۴ کد مرتبط با آن استخراج شده است. براساس تحلیل داده بنیاد مصاحبه‌های تخصصی انجام شده در نهایت ۱۱۹ شاخص شناسایی شد.

جدول ۱. تفکیک تعداد کدهای نخست و ارتباط آنها با کدهای

دومی و محوری

تعداد کد اولیه	کد ثانویه	کد محوری
۵	مدیریت زمان	عوامل علمی
۴	مدیریت هزینه	عوامل علمی
۴	مدیریت روابط	عوامل علمی
۵	تصمیم‌گیری مناسب	عوامل علمی
۴	رفاه و آسایش	عوامل علمی
۷	تکنیک‌های بازاریابی	عوامل علمی
6	راهبردهای تجاری سازی	راهبردها
5	راهبردهای خلاقیت	راهبردها
8	راهبردهای نوآورانه	راهبردها
7	ارزش آفرینی	پیامدها
5	مزیت رقابتی	پیامدها
7	جهانی شدن	پیامدها
7	رشد و بلوغ	پیامدها
6	کارآفرینی	پیامدها
6	فناوری داده‌ها	شرایط زمینه‌ای
۵	بازاریابی هدفمند	شرایط زمینه‌ای
۷	عوامل محیطی	شرایط مداخله‌گر
7	عوامل فردی	شرایط مداخله‌گر
۱۴	مقوله محوری	ترند های نشریه فوربس
۱۱۹	مجموع کل کدهای اولیه (شاخص‌ها)	

حوزه بازاریابی دیجیتال بوچنان و همکاران در سال ۲۰۱۸ تاثیرات بازاریابی دیجیتال و کالاهای ناسالم بر جوانان را از دیدگاه شبکه‌های اجتماعی پژوهش کرده‌اند. تاماکی در سال ۲۰۱۸ به بررسی بازاریابی یکپارچه و متنوع رسانه مرتبط با بازاریابی پایگاه داده برای توریسم و جورج و همکاران در همان سال مدل مفهومی پژوهش اتخاذ بازاریابی دیجیتال و تاثیر بر مناطق کم جاذبه گردشگری را بررسی کردند.

بررسی میزان استراتژی‌های بازاریابی دیجیتالی توسط پاتریک و همکاران در سال ۲۰۱۸ مورد پژوهش واقع شد و همچنین در راستای انجام پژوهش در حوزه بانکداری دیجیتال بررسی ادراک مشتریان از بانکداری دیجیتال تجربه، رضایت، وفاداری و عملکرد مالی مشتری در بانکهای انگلستان با پژوهش بر مشتریان بانک مرکزی انگلستان و استفاده از گزارش‌های مالی بانک‌ها به منظور به دست آوردن نسبت FP، تجزیه و تحلیل عاملی چند متغیره و مدل معادله‌های ساختاری مبتنی بر آنها و تجزیه و تحلیل آزمون واریانس به منظور بررسی فرضیه‌های پژوهش در مورد روابط بین عوامل در سال ۲۰۱۸ مورد مطالعه قرار گرفته است. سود حاصل از اندازه‌گیری عملکرد بازاریابی توسط خاروینن و کارجالوتو در سال ۲۰۱۸ با تلاش نویسندگان به منظور اندازه‌گیری عملکرد بازاریابی دیجیتال با استفاده از تجزیه و تحلیل وب انجام شد و شرکت‌ها یک سامانه متریک برای اندازه‌گیری عملکرد بازاریابی دیجیتال را نشان می‌دهند. کارولینا آگوپرو در سال ۲۰۱۹ به مطالعه تجارت دیجیتال در حوزه رژیم تجاری آمریکای جنوبی و اریک و بوآتنگ در سال ۲۰۱۹ به بررسی مدل‌های کسب و کار و راهبردهای شرکت‌های دیجیتال در حال توسعه در شرایط اقتصادی مختلف پرداختند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر اهداف، اکتشافی و توسعه‌ای بوده و به کمک ترندهای نوین فوربس در سال ۲۰۲۰ و استخراج مدل با استفاده تئوری داده بنیاد و جمع‌آوری مصاحبه‌های مختلف و استخراج مفاهیم، طبقات فرعی و اصلی با استفاده از کدگذاری باز که تمامی مصاحبه‌ها در نرم افزار Maxqda ۲۰۱۸ تجزیه تحلیل شده‌اند و در این مقاله خروجی مدل مورد پژوهش و بررسی قرار خواهد گرفت، انجام شده است. براساس تحلیل داده بنیاد مصاحبه‌های تخصصی انجام شده در نهایت ۱۱۹ شاخص شناسایی شد. برای غربالگری و حصول اطمینان از اهمیت شاخص‌های شناسایی شده و انتخاب شاخص‌های نهایی از روش دلفی فازی استفاده شده است. برای سنجش اهمیت شاخص‌ها از دیدگاه خبرگان استفاده شده است. لازم به توضیح است در کدگذاری محوری، مقوله‌های مستخرج از کدگذاری باز شامل

۵. ویدیو زنده (live video)
 ۶. تبلیغات برنامه‌ریزی شده (Programmatic Advertising)
 ۷. اینفلوئنسر مارکتینگ (Influencer Marketing)
 ۸. برنامه‌های پیام‌رسانی اجتماعی (Social Messaging Apps)
 ۹. جستجوی تصویری (Visual Search)
 ۱۰. میکرو لحظه (Micro-Moments)
 ۱۱. جستجوی صوتی و بلندگوهای هوشمند (Voice Search & Smart Speakers)
 ۱۲. داستان‌های رسانه‌های اجتماعی (Social Media Stories)
 ۱۳. سئو (Search Engine Optimazation)
 ۱۴. تبلیغات بصری (Visualization)
- هر کدام از سازه‌های کلیدی بالا دارای متغیرهای عملیاتی مختلفی است. مدل مفهومی استخراج شده مطابق ترندهای چهارده گانه بالا به صورت شکل ۱ خواهد بود.

شکل ۱. ترندهای نشریه ۲۰۲۰ فوربس مرتبط با بازاریابی دیجیتال مطابق با مدل پژوهش

ارائه مدل

از میان عوامل شناسایی شده، پارادایم کدگذاری محوری انجام می‌شود و براساس آن ارتباط خطی میان زمینه‌های پژوهش شامل شرایط علی، زمینه‌های محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها مشخص می‌شود. شکل ۲، پارادایم کدگذاری محوری و به عبارت دیگر مدل فرآیند کیفی پژوهش را نشان می‌دهد که مدل اصلی مورد بررسی این پژوهش به حساب می‌آید.

برای غربالگری و بدست آوردن اطمینان از اهمیت شاخص‌های شناسایی شده و انتخاب شاخص‌های نهایی از روش دلفی فازی استفاده شده است. برای سنجش اهمیت شاخص‌ها از دیدگاه خبرگان استفاده شده است. اگر چه افراد خبره از شایستگی‌ها و توانایی‌های ذهنی خود برای انجام مقایسه‌ها استفاده می‌کنند، اما باید به این نکته توجه داشت که فرآیند سنتی کمی سازی دیدگاه افراد، امکان انعکاس سبک تفکر انسانی را به طور کامل ندارد. به عبارت بهتر، استفاده از مجموعه‌های فازی، سازگاری بیشتری با توضیح‌های زبانی و در برخی از موارد مفاهیم مبهم انسانی دارد و بنابراین بهتر است که با استفاده از مجموعه‌های فازی (بکارگیری اعداد فازی) به پیش بینی بلند مدت و تصمیم‌گیری در دنیای واقعی پرداخت (کارامن و همکاران، ۲۰۰۹). در این مطالعه نیز برای فازی‌سازی دیدگاه خبرگان از اعداد فازی مثلثی استفاده شده است. دیدگاه خبرگان پیرامون اهمیت هر یک از شاخص‌ها با طیف فازی ۷ درجه مطابق جدول ۲ گردآوری شده است.

جدول ۲. طیف هفت درجه فازی برای ارزش‌گذاری شاخص‌ها

متغیر زبانی	مقدار فازی	مقیاس عدد فازی
به طور کامل بی‌اهمیت	1	(۰، ۰، ۰.۱)
خیلی بی‌اهمیت	2	(۰، ۰.۱، ۰.۳)
بی‌اهمیت	3	(۰.۱، ۰.۳، ۰.۵)
متوسط	4	(۰.۳، ۰.۵، ۰.۷۵)
بااهمیت	5	(۰.۵، ۰.۷۵، ۰.۹)
خیلی بااهمیت	6	(۰.۷۵، ۰.۹، ۱)
به طور کامل بااهمیت	7	(۰.۹، ۱، ۱)

سازه‌های اصلی پژوهش شامل موارد چهارده گانه زیر است (فوربس، ۲۰۲۰):

۱. هوش مصنوعی (Artificial Intelligence)
۲. چتبات ها (chatbots)
۳. شخصی سازی (Personalization)
۴. ویدیو مارکتینگ (Video Marketing)

شکل ۲. مدل بازاریابی دیجیتال مطابق استخراج شده از گردند تئوری

و معیار اشباع نظری استفاده شده است. نمونه مورد نظر پژوهشگر برای استخراج آمیخته مدل بازاریابی بانکی شامل خبرگان و استادان حوزه بانکداری با ویژگی‌هایی نظیر تجربه، تناسب رشته تحصیلی، حداقل مدرک کارشناسی ارشد، سابقه تدریس در دانشگاه، سابقه پژوهشی و تالیفی در این زمینه هستند. همچنین مدیرانی با بیش از ده سال سابقه مدیریت در حوزه‌های مرتبط که در نهایت ۲۷ خبره از مدیران ارشد بانکی مطابق جدول ۳ انتخاب شده‌اند.

تجزیه و تحلیل فازی مدل (تجزیه و تحلیل داده‌ها حاصل از پرسشنامه‌ها) غربالگری با روش دلفی فازی

در راند نخست تکنیک دلفی دیدگاه ۲۷ خبره پیرامون هر شاخص بررسی شد که شامل خبرگان و استادان دانشگاهی متخصص در حوزه بانکداری و همچنین برخی از مدیران بانک‌های دولتی و خصوصی با محوریت بانک توسعه تعاون است. در این پژوهش برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری نظری

جدول ۳. مشخصات مصاحبه شوندهگان

رشته تحصیلی		سابقه کار		تحصیلات		مشخصات مصاحبه شونده		
اقتصاد	بانکداری	حسابداری	مدیریت	۱۵ تا ۱۰ سال	۱۵ سال	دیپلم	ارشد	
۳	۳	۵	۴	۹	۶	۵	۱۰	مدیران ارشد بانکی
۲	۴	۳	۳	۲	۱۰	۵	۷	خبرگان بانکی

هر عدد فازی مثلثی حاصل از گردآوری دیدگاه خبرگان برای شاخص Z_j به صورت زیرنمایش داده شده است:

$$\tau_j = (L_j, M_j, U_j)$$

$$L_j = \min(X_{ij})$$

$$M_j = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n X_{ij}}$$

$$U_j = \max(X_{ij})$$

اندیس i به فرد خبره اشاره دارد. به طوری که:

• X_{ij} : مقدار ارزیابی خبره i از معیار Z_j

• L_j : حداقل مقدار ارزیابی‌ها برای معیار Z_j

برای گردآوری نظرهای n پاسخ‌دهنده، روش‌های مختلفی پیشنهاد شده است. در واقع این روش‌های گردآوری، روش‌هایی تجربی هستند که توسط پژوهشگران مختلف ارائه شده‌اند. برای نمونه یک روش مرسوم برای گردآوری مجموعه‌ای از اعداد فازی مثلثی را کمیته ۱ و میانگین هندسی m و بیشینه u در نظر گرفته‌اند.

$$F_{AGR} = (\min\{l\}, \prod\{m\}, \max\{u\})$$

$$F_{AGR} = (\min\{l\}, \left\{ \frac{\sum m}{n} \right\}, \max\{u\})$$

$$F_{AVE} = \left(\left\{ \frac{\sum l}{n} \right\}, \left\{ \frac{\sum m}{n} \right\}, \left\{ \frac{\sum u}{n} \right\} \right)$$

مقادیر x_{max}^i تفاوت چندانی باهم ندارند و همواره عددی نزدیک به M هستند. منظور از M میانگین حاصل از گردآوری اندازه‌های مورد احتمال m از اعداد فازی مثلثی مختلف است. با این وجود اندازه قطعی بزرگترین x_{max}^i محاسبه شده در نظر گرفته می‌شود (بوجادزیف و بوجادزیف، ۲۰۰۷).

در این مطالعه برای فازی‌زدایی از روش مرکز سطح به صورت زیر استفاده می‌شود:

$$DF_{ij} = \frac{[(u_{ij} - l_{ij}) + (m_{ij} - l_{ij})]}{3} + l_{ij}$$

(زنگ و تانگ، ۱۹۹۳).

میانگین فازی و برون‌داد فازی زدایی شده اندازه‌های مربوط به شاخص‌ها در جدول آمده است. اندازه فازی زدایی شده بزرگتر از ۷ مورد قبول است و هر شاخصی که امتیاز کمتر از ۷ داشته باشد رد می‌شود (وو و فانگ، ۲۰۱۱). تحلیل دلفی فازی برای عوامل شناسایی شده در راند دوم ادامه پیدا کرد. در این مرحله ۱۱۹ شاخص براساس دیدگاه ۲۷ خبره مورد ارزیابی قرار گرفت. در دور دوم هیچ پرسشی حذف نشد که این خود نشانه‌ای برای پایان راندهای دلفی است. به طور کلی یک رویکرد برای پایان دلفی آن است که میانگین امتیازهای پرسش‌ها دو راند آخر باهم مقایسه شوند. در صورتی که اختلاف میان دو مرحله از حد آستانه خیلی (۰/۲) کوچکتر باشد در این صورت فرایند نظرسنجی متوقف می‌شود. برای محاسبه هماهنگی دیدگاه کارشناسان از ضریب توافقی کندال استفاده شده است.

• M_j : میانگین هندسی مقدار ارزیابی خبرگان از عملکرد معیار j ام
 • U_j : حداکثر مقدار ارزیابی‌ها برای معیار j ام
 (چنگ و همکاران، ۲۰۰۹؛ سو و همکاران، ۲۰۱۰؛ وو و فانگ، ۲۰۱۱؛ سو و چن، ۲۰۱۱)
 در این مطالعه از روش میانگین فازی استفاده شده است.

فازی‌زدایی اندازه‌ها

معمولاً می‌توان جمع میانگین اعداد فازی مثلثی و دوزنقه‌ای را توسط یک اندازه قطعی که بهترین میانگین مربوط است، خلاصه کرد. این عملیات را فازی‌زدایی گویند. روش‌های متعددی برای فازی زدایی وجود دارد. در بیشتر موارد برای فازی‌زدایی از روش ساده زیر استفاده می‌شود:

$$x_m^1 = \frac{L + M + U}{3}$$

(چنگ و همکاران، ۲۰۰۹؛ سو و همکاران، ۲۰۱۰؛ وو و فانگ، ۲۰۱۱).

یکی دیگر از روش‌های ساده برای فازی زدایی میانگین اعداد فازی مثلثی به صورت زیر است:

$$F_{ave} = (L, M, U)$$

$$x_m^1 = \frac{L+M+U}{3}; x_m^2 = \frac{L+2M+U}{4}; x_m^3 = \frac{L+4M+U}{6}$$

$$\text{Crisp number} = Z^*$$

$$= \max(x_{max}^1, x_{max}^2, x_{max}^3)$$

جدول ۴. ضریب توافق کندال (منبع داده‌های پژوهش)

مقدار معناداری	درجه آزادی	ضریب کندال	تعداد کارشناسان	تعداد شاخص‌ها	
۰/۰۰۰	۱۱۸	۰/۶۲۲	۲۷	۱۱۹	راند دوم
۰/۰۰۰	۱۱۸	۰/۷۵۸	۲۷	۱۱۹	راند سوم

۰/۰۰۱ بدست آمده است که نشان می‌دهد با اطمینان ۹۵٪ می‌توان به نتایج بدست آمده اتکا کرد. همچنین میانگین امتیازات تمامی گویه‌ها در حدود ۶۰ بدست آمده است که نشان از نزدیک بودن دیدگاه‌ها دارد. بنابراین روش دلفی متوقف شده و شاخص‌های شناسایی شده برای کاوش نهایی مورد استفاده قرار گرفته است.

جامعه آماری و نمونه انتخابی پژوهش

نحوه نمونه‌گیری از کل پرسنل بانک توسعه تعاون که تعداد کل آنها ۳۶۰۰ نفر است و با انتخاب ۳۶۵ نفر از آنها (بیش از ده

براساس نتایج درج شده در جدول ۴ مقدار ضریب کندال در راند دوم تکنیک دلفی ۰/۶۲۲ بدست آمده که نشان می‌دهد وحدت نظر میان دیدگاه کارشناسان در حد متوسطی است. همچنین اندازه معناداری نیز ۰/۰۰۰ بدست آمده است که نشان می‌دهد با اطمینان ۹۵٪ می‌توان به نتایج بدست آمده اتکا کرد. در نتیجه با صرف نظر از شاخص‌هایی که امتیاز زیر ۶۰ کسب کرده‌اند، سایر شاخص‌ها برای مطالعه در راند دوم مورد استفاده قرار گرفته‌اند. ضریب کندال در راند سوم تکنیک دلفی ۰/۷۵۸ بدست آمده که نشان می‌دهد وحدت نظر میان دیدگاه کارشناسان در حد خوبی است. همچنین اندازه معناداری نیز

جدول ۷. فراوانی پاسخ دهندگان براساس تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد
کارشناسی	۲۸۱	۷۷
کارشناسی ارشد	۷۹	۲۱/۵
دکتری	۵	۱/۵
کل	۳۶۵	۱۰۰,۰۰

آزمون نرمال بودن داده‌ها

در این پژوهش از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف^۱ برای آزمون نرمال بودن داده‌ها استفاده شده است. این آزمون از نوع ناپارامتری است و برای ارزیابی نرمال بودن متغیرهای رتبه‌ای در دو نمونه (مستقل و یا غیر مستقل) و یا نرمال بودن توزیع یک نمونه با توزیعی که برای جامعه فرض شده است، به کار می‌رود. این آزمون از طریق مقایسه توزیع فراوانی‌های نسبی مشاهده شده در نمونه با توزیع فراوانی‌های نسبی جامعه انجام می‌گیرد.

اگر توزیع داده‌ها نرمال باشد می‌توان از آزمون‌های آماری استنباطی استفاده کرد. برای بررسی نرمال بودن داده‌ها فرض صفر مبتنی بر این که توزیع داده‌ها نرمال است. این آزمون در سطح خطای ۵٪ تست می‌شود. اگر اندازه معناداری بزرگتر مساوی سطح خطای ۵٪ بدست آید، دلیلی برای رد فرض صفر وجود نخواهد داشت. بنابراین توزیع داده‌ها نرمال خواهد بود. برای آزمون نرمال بودن داده‌ها فرض‌های آماری به صورت زیر تنظیم می‌شود:

H_0 : توزیع داده‌های مربوط به متغیرها نرمال است.

H_1 : توزیع داده‌های مربوط به متغیرها نرمال نیست.

نتایج آزمون نرمال بودن داده‌ها در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. آزمون نرمال بودن داده‌ها

متغیرها	آماره کولموگروف اسمیرنوف	سطح معناداری	نتیجه آزمون
شرایط علی	۰/۸۴۷	۰/۱۸۳	نرمال
شرایط زمینه‌ای	۰/۹۶۸	۰/۳۴۵	نرمال
شرایط مداخله‌گر	۰/۸۵۷	۰/۲۴۵	نرمال
راهبردها	۰/۹۱۰	۰/۱۱۷	نرمال
پیامدها	۱/۱۰۸	۰/۰۹۸	نرمال

تحلیل داده‌ها و خروجی نتایج

در این مطالعه برای سنجش متغیرهای پژوهش از پرسشنامه استفاده شده و برای بررسی فرضیه‌های پژوهش مبتنی بر این مقیاس، نخست باید درستی سنجش مورد استفاده تأیید شود. بنابراین از تحلیل عاملی تأییدی

درصد) مطابق جدول ۵ که بیشتر از تعداد نمونه انتخابی با استفاده از فرمول کوکران است، انجام شده است. فراوانی پاسخ‌دهندگان براساس جنسیت، سن، میزان تحصیلات مطابق جدول ۵، ۶ و ۷ است. از میان کل پاسخ‌دهندگان ۲۹۶ نفر مرد (۸۱٪ از پاسخ‌دهندگان) و ۶۹ نفر زن هستند (۱۹٪ از پاسخ‌دهندگان) و بر اساس داده‌ها جدول ۵ تعداد ۱۰۸ نفر از پاسخ‌دهندگان ۲۵ تا ۳۵ سال، ۱۴۴ نفر از پاسخ‌دهندگان ۳۶ تا ۴۵ سال، ۹۹ نفر ۴۵ تا ۵۵ سال سن دارند و ۱۴ نفر بیش از ۵۶ سال هستند.

جدول ۵. فراوانی پاسخ دهندگان براساس جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۲۹۶	۸۱
زن	۶۹	۱۹
کل	۳۶۵	۱۰۰,۰۰

جدول ۶. فراوانی پاسخ دهندگان براساس سن

سن	فراوانی	درصد
۲۵ تا ۳۵ سال	۱۰۸	۲۹/۵
۳۶ تا ۴۵ سال	۱۴۴	۳۹/۵
۴۵ تا ۵۵ سال	۹۹	۲۷
۵۶ سال به بالا	۱۴	۴
کل	۳۶۵	۱۰۰,۰۰

در میان کل پاسخ‌دهندگان افراد دارای مدرک کارشناسی

۲۸۱ نفر بوده و افراد دارای مدرک کارشناسی ارشد ۷۹ هستند.

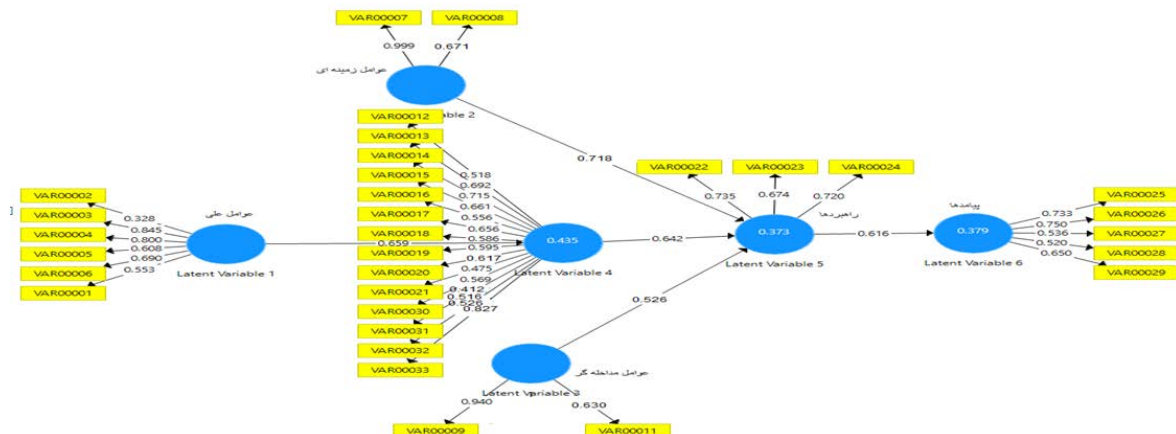
همچنین ۵ نفر دارای مدرک دکتری بودند.

براساس نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف در تمامی

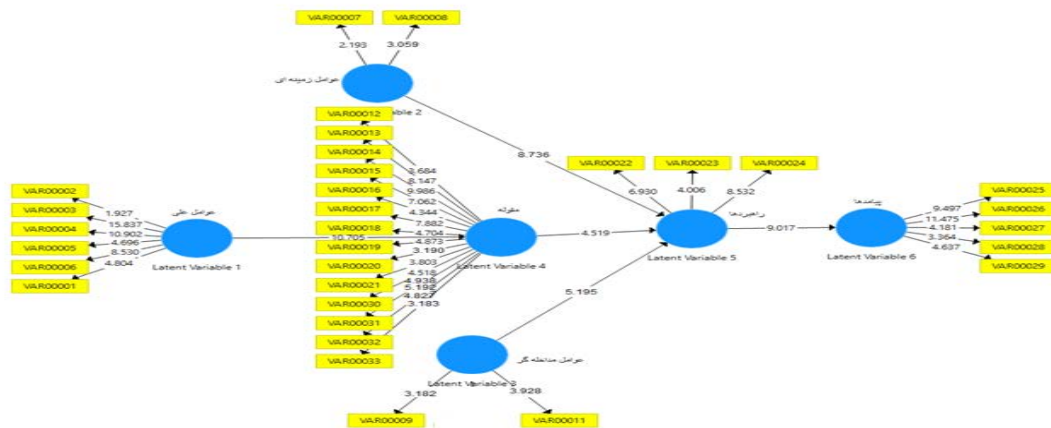
موارد اندازه معناداری بزرگتر از سطح خطا (۰/۰۵) بدست آمده است. بنابراین دلیلی برای رد فرض صفر وجود ندارد و توزیع داده‌ها نرمال خواهد بود.

در این مقاله با استفاده از مدل معادله‌های ساختاری روابط میان متغیرهای پنهان با یکدیگر و نیز گویه‌های سنجش هر متغیر پنهان با متغیر مربوط به صورت چند متغیره در نظر گرفته می‌شود. تجزیه و تحلیل چند متغیره به یک سری روش‌های تجزیه و تحلیل اطلاق می‌شود که ویژگی اصلی آن‌ها، تجزیه و تحلیل همزمان K متغیر مستقل و n متغیر وابسته است.

برای سنجش روابط متغیرهای پنهان با گویه‌های سنجش آنها و همچنین بعد از تأیید ساختار عاملی سازه‌های پژوهش، برای بررسی روابط میان متغیرها از مدل‌یابی با استفاده از معادلات ساختاری استفاده شده است. از آنجائیکه مدل معادله‌های ساختاری یک ساختار علی خاص بین مجموعه‌ای از سازه‌های غیر قابل مشاهده خواهد بود ساختار علی بین متغیرهای پنهان را مشخص می‌کند و مدل اندازه‌گیری که روابطی بین متغیرهای پنهان و متغیرهای مشاهده شده را تعریف می‌کند.

شکل ۳. بار عاملی مدل پژوهش

شکل ۴. آماره تی مدل پژوهش

خطای جنر میانگین مربعات (RMSEA): این شاخص بر مبنای تحلیل ماتریس باقیمانده قرار دارد و بر خلاف بسیاری از شاخص‌های برازش برای فواصل اطمینان مختلف نیز قابل محاسبه است. این شاخص بر مبنای پارامتر غیر مرکزی قرار دارد. اندازه این شاخص اگر برابر صفر باشد نشان دهنده کوچکتر بودن کای اسکور نسبت به درجه آزادی می‌باشد و حد مجاز آن مقدار ۰/۱ است. مقدار RMSEA به دست آمده ۰/۰۲۶ که با توجه به اندازه استاندارد کمتر از ۰/۱ مطلوب است. کای اسکور بهنجار (X^2/df): این شاخص از تقسیم کای دو به درجه آزادی حاصل می‌شود. نسبت کای دو به درجه

تمامی بارهای عاملی از ۰/۳ بالاتر هستند، برای بیان پذیرش مدل از شاخص‌های برازش هنجار شده بنتلر بونت، برازش نسبی، برازش افزایشی، شاخص‌های تطبیقی و مجذور کامل استفاده شده است که نتایج بدست آمده از مدل در جدول ۹ نمایش داده شده است.

جدول ۹. شاخص‌های برازش مدل اصلی پژوهش

مدل	X2/df	RMSEA
میزان قابل قبول	۳-۱	< ۰/۱
محاسبه شده	۲/۴۹۱	۰/۰۲۶

روایی و پایایی

هرگاه یک یا چند ویژگی از طریق دو یا چند روش اندازه‌گیری شوند همبستگی میان این اندازه‌گیری‌ها دو شاخص مهم اعتبار را فراهم می‌کند. بنابراین اگر همبستگی میان نمرات آزمون‌هایی که ویژگی واحدی را اندازه‌گیری می‌کنند بالا باشد، پرسشنامه دارای روایی همگرا^۵ خواهد بود. وجود این همبستگی برای اطمینان از این که آزمون آنچه را که باید سنجیده شود می‌سنجد، ضروری است. برای روایی همگرا میانگین واریانس استخراج^۶ (AVE) و پایایی مرکب^۷ (CR) محاسبه می‌شود. باید روابط زیر برقرار باشد:

$$\begin{aligned} CR &> 0.7 \\ CR &> AVE \\ AVE &> 0.5 \end{aligned}$$

جدول ۱۰. روایی همگرا و پایایی متغیرهای پژوهش

CR	AVE	آلفای کرونباخ	
۰,۷۴۵	۰,۶۱۱	۰,۷۹۳	شرایط علی
۰,۷۹۸	۰,۶۳۳	۰,۷۵۰	مقوله اصلی
۰,۷۰۲	۰,۶۶۷	۰,۷۵۷	شرایط بستر
۰,۷۵۳	۰,۶۲۳	۰,۷۴۴	شرایط مداخله‌گر
۰,۷۸۶	۰,۶۷۹	۰,۷۳۶	راهبردها
۰,۷۹۹	۰,۶۲۵	۰,۷۴۱	پیامدها

آلفای کرونباخ تمامی متغیرها بزرگتر از ۰/۶ بوده بنابراین از نظر پایایی تمامی متغیرها مورد تایید است. اندازه میانگین واریانس استخراج شده (AVE) همواره بزرگتر از ۰/۵ است بنابراین روایی همگرا نیز تایید می‌شود. اندازه پایایی مرکب (CR) نیز بزرگتر از AVE است.

روایی واگرا یکی از معیار بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری است که دو موضوع را پوشش می‌دهد: الف) مقایسه میزان همبستگی بین شاخص‌های یک سازه با آن سازه در مقابل همبستگی آن شاخص‌ها با سازه‌های دیگر، ب) مقایسه میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌هایش در مقابل همبستگی آن سازه با سایر سازه‌ها.

به‌منظور بررسی این امر یک ماتریس تشکیل می‌دهیم که خانه‌های این ماتریس حاوی اندازه‌های ضرایب همبستگی میان سازه‌ها و جذر مقادیر AVE مربوط به هر سازه باشد. این مدل در صورتی روایی واگرای قابل قبولی دارد که اعداد درج شده در قطر اصلی از اندازه‌های زیرین خود بیشتر باشند. مشخصه اصلی

آزادی برابر ۲/۴۹۱ و مطلوب است. در کل با توجه به کلیه شاخص‌ها می‌توان گفت مدل از برازش مناسبی برخوردار است. بارهای عاملی نشان دهنده میزان تأثیر متغیر مشاهده شده در تبیین و اندازه‌گیری متغیرهای پنهان مربوط به خود است. برای تأیید بار عاملی به سطح معناداری توجه می‌شود. به منظور ارزیابی و برازش مدل از معیار R^2 استفاده می‌شود. معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادله‌های ساختاری به کار می‌رود و نشان از تأثیری دارد که یک دگرگونی برون‌زا بر یک دگرگونی درون‌زا می‌گذارد. نکته حیاتی در این‌جا این است که R^2 تنها برای سازه‌های درون‌زا (وابسته) مدل محاسبه می‌شود و در مورد سازه‌های برون‌زا اندازه این معیار صفر است. هر چه قدر اندازه R^2 مربوط به سازه‌های درون‌زا یک مدل بیشتر باشد نشان از برازش بهتر مدل است. چین^۱ ۱۹۹۸ سه مقدار ۰,۳۳-۰,۶۷ را به عنوان ضعیف، متوسط، قوی بودن مدل را تعیین می‌کنند. اندازه میانگین R^2 برای سازه‌های مدل ۰,۳۹۵ که در شکل مشخص شده است (مقوله اصل، راهبردها، پیامدها). با توجه به سه مقدار ملاک مناسب بودن برازش مدل ساختاری را تأیید می‌کند.

$$R^2 = \frac{0.435 + 0.373 + 0.379}{3} = 0.395$$

برازش کلی مدل (معیار GOF)

این معیار مربوط به بخش کلی مدل‌های معادله‌های ساختاری است. بدین معنی که توسط این معیار، پژوهشگر می‌تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل کلی پژوهش خود برازش بخش کلی را نیز کنترل کند. معیار GOF^۲ توسط تین هاوس و همکاران^۳ (۲۰۰۵) ابداع شد و طبق فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$GOF = \sqrt{Avg(Communalities) \times R^2}$$

Communalities نشانه میانگین اندازه اشتراکی هر

سازه و R^2 نیز اندازه میانگین واریانس تبیین شده سازه‌های درون‌زای مدل است.

وتزلس و همکاران^۴ (۲۰۰۹)، سه اندازه ۰,۰۱، ۰,۲۵- و ۰,۳۶ را به عنوان اندازه‌های ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی کرده‌اند. محاسبه معیار GOF:

$$\begin{aligned} Avg(R^2) &= 0.395 \\ GOF &= \sqrt{0.713 \times 0.395} = 0.530 \end{aligned}$$

بنابراین براساس GOF نیز مدل مورد تأیید است.

5. Convergent Validity
6. Average Variance Extracted (AVE)
7. Composite Reliability (CR)

1. Chin
2. Goodness Of Fitness
3. Tenenhaus et al
4. Wetzels et al

واریانس شرح داده شده در AVE جایگزین می کنیم و در نهایت جدول ۱۱ ارائه می شود.

این ماتریس آن است که قطر اصلی یک است. سپس اندازه‌های موجود روی قطر اصلی ماتریس را با ریشه دوم اندازه‌های

جدول ۱۱. روش فورنل و لاکر

نتیجه	شرايط علی	مقوله اصلی	شرايط بستر	مداخله گر	راهبردها	پيامدها
شرايط علی	۰,۷۸۱					
مقوله اصلی	۰,۵۳۳	۰,۷۹۵				
شرايط بستر	۰,۴۳۶	۰,۶۹۰	۰,۸۱۶			
شرايط مداخله گر	۰,۶۰۱	۰,۶۴۵	۰,۸۰۲	۰,۷۸۹		
راهبردها	۰,۵۳۴	۰,۵۳۸	۰,۷۶۵	۰,۵۳۴	۰,۸۲۴	
پيامدها	۰,۴۲۸	۰,۵۱۰	۰,۶۴۹	۰,۴۱۸	۰,۶۱۳	۰,۷۰۳

در ادامه به بررسی تأثیر عوامل شناسایی شده بر یکدیگر پرداخته شده است:

جدول ۱۲. بررسی تأثیر عوامل شناسایی شده مدل داده بنیاد بر یکدیگر

نتیجه	سطح معناداری	آماره t	بار عاملی	تأثیر
تأیید رابطه	۰/۰۰۰	۱۰/۷۰۵	۰/۶۵۹	عوامل علی بر مقوله اصلی
تأیید رابطه	۰/۰۰۰	۸/۷۳۶	۰/۷۱۸	عوامل زمینه ای بر راهبردها
تأیید رابطه	۰/۰۰۰	۵/۱۹۵	۰/۵۲۶	عوامل مداخله گر بر راهبردها
تأیید رابطه	۰/۰۰۰	۴/۵۱۹	۰/۶۴۲	مقوله اصلی بر راهبردها
تأیید رابطه	۰/۰۰۰	۹/۰۱۷	۰/۶۱۶	راهبردها بر پیامدها

دیجیتال در سامانه بانکی مورد مطالعه واقع شد. در این پژوهش ترندهای ۲۰۲۰ معرفی شده بر اساس نشریه فوربس به عنوان مقوله محوری انتخاب شد به این علت که ردپای این مقوله در سراسر داده‌ها قابل مشاهده است و در تمامی پرسشنامه‌ها به طور تقریبی به آن‌ها اشاره شده است و نقش محوری ایفا می کند.

در مجموع الگوی به دست آمده در پژوهش حاضر به ترتیب اولویت مشتمل بر ۶ بعد، ۱۸ مولفه، یک مقوله محوری و ۱۱۹ شاخص است. نتایج و یافته‌های پژوهش حاضر به لحاظ مقایسه‌ای از دو جنبه قابل بحث است:

دست‌آورد نهایی پژوهش حاضر، الگویی کمابیش جامع و کامل بر اساس استلزامات و ویژگی‌های سیستم بانکی است و از سایر الگوهای ارائه شده توسط صاحب نظران با توجه به این که برای جامعه‌های غیر مالی تدوین شده‌اند، مناسب تر است. سایر الگوهای ارائه شده برای جامعه‌هایی مثل دانشجویان، کارکنان، پرستاران، یا سایر نهادها و سازمان‌های آموزشی بوده است و اگر برخی از آن‌ها برای واحدهای صنعتی بوده است خیلی مختصر بوده‌اند و جامعیت و تعمیم‌پذیری آن‌ها بسیار کم است و

بر اساس داده‌ها جدول ۱۲ عوامل شناسایی شده در مدل داده بنیاد بر یکدیگر تأثیر گذار بوده است. بار عاملی عوامل علی بر مقوله اصلی ۰/۶۵۹ و آماره تی آن ۱۰/۷۰۵ به دست آمده است. بار عاملی عوامل زمینه‌ای بر راهبردها ۰/۷۱۸ و آماره تی آن ۸/۷۳۶ است. بار عاملی عوامل مداخله گر بر راهبردها ۰/۵۲۶ و آماره تی آن ۵/۱۹۵ بار عاملی مقوله اصلی بر راهبردها ۰/۶۴۲ و آماره تی آن ۴/۵۱۹ محاسبه شده است. در نهایت بار عاملی راهبردها بر پیامدها ۰/۶۱۶ و آماره تی آن ۹/۰۱۷ به دست آمده است. بنابراین می توان گفت مدل پژوهش مورد تأیید قرار گرفته است.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی کمی الگوی بدست آمده از نظریه داده بنیاد در تبیین بازاریابی دیجیتال در سطح بانک توسعه تعاون انجام شد. در این پژوهش به دلیل انتخاب رویکرد آمیخته اکتشافی داده‌ها به صورت کمی و با استفاده از پرسشنامه مطالعه شده است و از بین راهبردهای پژوهش کیفی از مدل مستخرج شده از نظریه داده بنیاد استفاده شده است که به تدوین مدلی جامع که شامل عوامل علی، عوامل مداخله گر، عوامل زمینه ای، راهبردها و پیامدهای بازاریابی

شناسایی و آمارگیری کرده است که نقطه قوتی برای آن است و دستاورد اصلی پژوهش جامعیت الگو و بومی بودن آن برای سامانه بانکی ایران بر اساس ویژگی‌های فعلی نظام اقتصادی است. برخی از قیاس‌ها با سایر پژوهش‌ها از لحاظ مدیریت زمان، مدیریت هزینه، مدیریت روابط، تصمیم‌گیری مناسب و سایر موارد در جدول ۱۳ ارائه شده است.

نمی‌تواند الگوی مناسبی برای بانک باشند. الگوی پیشنهادی این مقاله در مقایسه با سایر الگوها، از نظر ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های بدست آمده، جامعیت بیشتری را نشان می‌دهد. این موضوع با برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی مقایسه شده است که ضمن برخورداری الگوی پژوهش حاضر از بیشتر مولفه‌ها و شاخص‌های آن‌ها، تعدادی مولفه و شاخص جدید

جدول ۱۳. مقایسه یافته‌های پژوهش با سایر پژوهش‌ها

مؤلفه‌ها	پژوهش‌های انجام شده	تفلیقی حاضر	آدامز و همکاران (۲۰۱۹)	ژو و همکاران (۲۰۱۹)	چن و همکاران (۲۰۱۹)	وانگ و کیم (۲۰۱۸)	صائب نیا و همکاران (۱۳۸۱)	شمس لاهوردی و همکاران (۱۳۹۷)	سیاهپور (۱۳۹۷)	رستمی (۱۳۹۶)	ناصری و همکاران (۱۳۹۶)
مدیریت زمان	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
مدیریت هزینه	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
مدیریت روابط	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
تصمیم‌گیری مناسب	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
رفاه و آسایش	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
تکنیک‌های بازاریابی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
فناوری داده‌ها	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
بازاریابی هدفمند	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
عوامل محیطی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
عوامل فردی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
راهبردهای تجاری سازی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
راهبردهای خلاقیت	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
راهبردهای نوآورانه	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

علی‌رغم استفاده بهینه از ظرفیت‌های خبرگان این حوزه، به طور قطع دارای کاستی‌هایی است که در ادامه پژوهش‌ها قابل بررسی است.

در ادامه پیشنهاد می‌شود الگوی نامبرده در سایر بانکها به صورت جداگانه اجرا شده و آسیب‌شناسی لازم در جهت شناسایی موانع موجود بر سر راه عملیاتی نمودن آن شناسایی شود.

همچنین پیشنهاد می‌شود تاثیر عوامل موثری نظیر ساختار سازمانی دولتی و متمرکز، سلسله مراتب نظام اداری، قوانین و مقررات بالا به پایین و همچنین بعنوان متغیرهای مداخله‌گر و مزاحم نیز در اعتبارسنجی و بررسی حساسیت الگوی یادشده بعنوان موضوع پژوهش‌های آینده مورد بررسی قرار گیرد.

در راستای اجرایی شده الگوی بازاریابی دیجیتال در بستر زیرساخت‌های کشور مقایسه عمومی با سایر کشورهای پیشرفته نیز می‌تواند موضوع پژوهش‌های آینده باشد.

چنان‌که ملاحظه می‌شود مدل بدست آمده در مقایسه با سایر الگوها کامل‌تر و جامع‌تر است. پژوهش‌های بررسی شده و مرتبط با طراحی و تبیین الگوی بومی بازاریابی دیجیتال در سطح صنعت بانکداری با رویکرد داده محور، نشان می‌دهد. نخست پژوهش‌های انجام شده به صورت داده بنیاد نظام‌مند نبوده و به این معنی که عوامل علی، شرایط بستر، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای برتری رقابتی بر بازاریابی دیجیتال منطبق بر سامانه بانکی داخلی نبوده است. دوم اینکه از همه جوانب مثل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، فیزیکی و .. موضوع یادشده در سطح صنعت بانکداری مورد بررسی و پژوهش قرار نگرفته است. در این مقاله تمام جوانب قبل مورد بررسی قرار گرفته است و برای هر کدام شاخص‌ها، مولفه‌هایی جداگانه شناسایی شده است که جامعیت الگو را نشان می‌دهد و شاخص‌ها و مولفه‌های بدست آمده را تصدیق می‌کند.

پیشنهاد‌های آینده

پژوهش حاضر که به عنوان نخستین پژوهش با موضوع بررسی الگوی بازاریابی دیجیتال با استفاده از رویکرد داده بنیاد در سیستم بانکی (مطالعه موردی بانک توسعه تعاون) است و

منابع

- و کیفیت درک شده، بر رضایت مشتری (مورد مطالعه: بانک پاسارگاد)، ۶ (۱)، ۱۷۹-۲۰۰.
- علاقه بنده پریسا، (۱۳۸۵). پایان نامه کارشناسی ارشد پذیرش خدمات بانکداری الکترونیک بوسیله مشتریان ایرانی. دانشگاه تربیت مدرس.
 - فرشادگهر، ناصر؛ پشوتنی زاده، هومن. و رضایی، احسان. (۱۳۹۶). اولویت بندی عوامل موثر بر بازاریابی در کسب و کارهای دیجیتال. دومین همایش بین المللی و چهارمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران.
 - کردان اصل، اکبر. (۱۳۹۵). مدیریت بازاریابی دیجیتال در صنعت بانکداری. سومین کنفرانس بین المللی مدیریت و اقتصاد.
 - کاوه‌بی، بهروز. (۱۳۹۶). توسعه کسب و کار از طریق بازاریابی دیجیتال در شبکه اجتماعی LinkedIn.
 - یازدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت استراتژیک.
 - گلیان، سجاد. و قاسمی، ندا. (۱۳۹۶). تاثیر بازاریابی دیجیتال بر رقابت پذیری بنگاه های اقتصادی. کنفرانس پارادایم‌های نوین مدیریت و علوم رفتاری.
 - محمودیه، محمدرضا. (۱۳۹۲). نقش و تاثیر بازاریابی در محیط رقابتی بانکها در کشور. ماه نوین: ماهنامه داخلی بانک اقتصاد نوین. ۶۹-۳۰-۵۶.
 - مشیکی اصفهانی، اصغر؛ محبی، مجید. (۱۳۹۵). رفتار مصرف کننده در بازاریابی دیجیتال. سومین کنفرانس جهانی مدیریت، اقتصاد حسابداری و علوم انسانی در آغاز هزاره سوم.
 - Aguerre, C., (2019). Digital trade in Latin America: mapping issues and approaches, Digital Policy, Regulation and Governance, Vol. 21 Issue: 1, pp.2-18, <https://doi.org/10.1108/DPRG-11-2018-0063>.
 - De Pelsmacker, P., Tilburg, S., Holthof, C., (2018). Digital marketing strategies, online reviews and hotel performance, International Journal of Hospitality Management, Volume 72.
 - Crypterium. (2020). 10 Best Challenger Banks in the World.
 - Cossette, P. (2004), Lorganisation: une perspective cognitive, Presses De L'universite De Laval Quebec.
 - Charmaz, K. (2008). Grounded Theory as an Emergent Method, hand book of emergent method, Edited by Hesse-Biber, Sharlene Nagy.
 - Cahyani, N. D. W., Martini, B., Choo, K. K. R., & Ashman, H. (2018). Event Reconstruction of Indonesian E-Banking Services on Windows Phone Devices. In International Conference on Security and Privacy in Communication Systems pp. 507-521.
 - Buchanan, L., Kelly, B., Yeatman, H., & Kariippanon, K. (2018). The effects of digital marketing of unhealthy commodities on young people: a systematic review. *Nutrients*, 10(2), 148.
 - Brun, I., Durif, F., Ricard, L. (2013). E-relationship marketing: a cognitive mapping introspection in the banking sector, The current issue and full text archive of this journal is available at www.emeraldinsight.com/0309-0566.htm
 - Ateba, B., Belobo, A., Maredza, K., Primrose, D., and Danie, S. (2015). Marketing mix: it's role in customer satisfaction in the South African banking retailing. *Banks and Bank Systems*, 10(1): 83-91.
 - Ansong, E., Boateng, R., (2019). Surviving in the digital era business models of digital enterprises in a developing economy", *Digital Policy, Regulation and Governance*. <https://doi.org/10.1108/DPRG-08-2018-0046>.
- الهیاری فرد، محمود. (۱۳۸۲). بانکداری الکترونیک استرالیا. نشریه داخلی بانک ملی ایران، شماره ۹.
 - الهیاری فرد، محمود. (۱۳۸۴). خدمات بانکداری الکترونیک و نیازهای اجرایی آن. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی.
 - بهمند، محمد، بهمنی، محمود. (۱۳۸۴). بانکداری داخلی ۱. موسسه آموزش عالی بانکداری.
 - جهان بکام، سعیده. (۱۳۸۶). پایان نامه کارشناسی ارشد، بررسی میزان پذیرش خدمات بانکداری الکترونیک در بین مشتریان بانک‌ها در شهر شیراز، دانشگاه پیام نور شیراز.
 - حمیدی، ناصر؛ حافظی، محمد اسماعیل و حاج سید تقی، سید علی. (۱۳۹۳). مدل سازی سازمانی با استفاده از علم مفهومی سازه. مجله مدیریت توسعه و تحول. (۴)، ۲۳-۳۱.
 - دهقان دهنوی، محمدعلی؛ یآوری، کاظم؛ شهیدی، آمنه و حیدری، حسن. (۱۳۹۵). محاسبه کارایی هزینه بخش بانکی در ایران و ارزیابی اثر عملکرد بازاریابی بانکها بر آن. تحقیقات بازاریابی نوین، ۶-۲۰.
 - زارع، شبنم و ابراهیمی، ابوالقاسم. (۱۳۹۶). مروری بر بازاریابی محتوا و کاربردهای آن. کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در مدیریت و حسابداری.
 - طوطیان اصفهانی، محمد؛ انصاری، آذرنوش. (۱۳۹۵). سنجش تأثیر مشتری محوری، مسئولیت اجتماعی شرکت

- Alijani, M., Banimahd, B. Madanchi, M. (2019). Study and Research on the Six-Year Process of Bitcoin Price and Return. *Advances in Mathematical Finance and Applications*. 4 (1): 45-54.
- De Pelsmacker, P., Tilburg, S., Holthof, C., (2018). Digital marketing strategies, online reviews and hotel performance *International Journal of Hospitality Management*. 72, 47-55.
- Khanna, S., & Martins, H. (2018). Six digital growth strategies for banks. McKinsey & Co.
- Jorge, F., Teixeira, M. S., Correia, R. J., Gonçalves, R., Martins, J., & Bessa, M., (2018). A Conceptual Research Model Proposal of Digital Marketing Adoption and Impact on Low Density Tourism Regions. In *World Conference on Information Systems and Technologies Springer, Cham*. pp. 528-537.
- Jarvinen, J., Karjaluo, H., (2015). The use of Web analytics for digital marketing, *Industrial Marketing Management* 50, pp. 117–127.
- Islam, F. & Rahman, M. (2015). Service Marketing Mix and Their Impact on Bank Marketing Performance: A Case Study on Janata Bank Limited, Bangladesh. *Journal of Worldwide Holistic Sustainable Development*, 1(1): 16-32.
- <https://www.forbes.com/sites/theyec/2018/09/26/10-digital-marketing-trends-every-entrepreneur-should-watch/#5ce1c9cb2b53>
- Hanudin, A., Baba, R., Mohd, Z., M., (2007). an analysis of mobile banking acceptance by Malaysian customers. *Sunway Academic Journal*, 4. pp. 1-12.
- Guba, E. G., and Y. S. Lincoln (1982). Epistemological and Methodological Bases of Naturalistic Inquiry. *Educational Communication and Technology Journal* 30 (4), 233-252
- De Ruyter, K., Keeling, D. I., & Ngo, L. V., (2018). When nothing is what it seems: A digital marketing research agenda. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Ghoreishi, S. K., Alijani, M. (2011). Dynamic association modeling in 2× 2 contingency tables. *Statistical Methodology*. 8(2), 242-255.
- Frankel, M. (2020). Investing in Top FinTech Companies. *The Motley Fool*.
- Kim, CH. (2008). E-tourism: an innovative approach for the small and medium-sized tourism enterprises (SMTES) in Korea. *Organization for Economic Co-operation and development (OECD). Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development*.
- Wewege, L., & Thomsett, M. C. (2020). *The Digital Banking Revolution*. De Gruyter.
- Tamaki, K. Y., (2018). Integrated, diverse media marketing linked with database marketing for inbound regional tourism planned by destination. *Journal of Global Tourism Research*, 3(1).
- Peppers, D. & Rogers, M. (2002). *The Future of Marketing*, Prentice Hall.
- Rexha, N., Philip, R., Kingshott, J Shang, A., the Impact of the Relational Plan on Adoption of Electronic Banking.
- Nexhmi, R., Russel, P., John, K., Audrey, S., (2003). The Impact of the Relational Plan on Adoption of Electronic Banking. *Journal of services Marketing*, 17. 1.
- Paul, P., Bhumali, A., Aithal, P. S., & Bhowmick, S. (2018). Business Information. *Sciences emphasizing Digital Marketing as an emerging field of Business & IT: A Study of Indian Private Universities*.
- Mbama, C. Ezepue, P., (2018). Digital banking, customer experience and bank financial performance: UK customers' perceptions", *International Journal of Bank Marketing*. 36(2), pp.230-255.
- Kotler, P. & Armstrong, G., (2010). *Principles of Marketing 13th edition*. New Jersey: Pearson Education Inc.

COPYRIGHTS

This is an open access article under CC BY-NC-ND 4.0 license.

تأثیر جنسیت حسابرس داخلی بانک های دولتی بر رابطه میان عواطف و گزارش تخلفات

مژده کدخدایی الیادارانی^۱، بهمن بنی مهد^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. دانشیار، گروه حسابداری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۳۰

The Effect of Gender of Internal Auditor in State-Owned Banks on the Relationship between Moods and Whistle-Blowing

Mozhdeh Kadkhodae Elyadarani¹, Bahman Banimahd^{2*}

1. PhD. Student, Department of Accounting, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Associate Professor, Department of Accounting, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

Received: 2021/05/05

Accepted: 2022/02/19

Abstract

Subject and Purpose of the Paper: Gender can be considered as one of the variables influencing people's judgment and decision making. Therefore, the purpose of this study is to investigate the role of gender moderation on the relationship between moods and internal auditors' decisions about internal whistle-blowing.

Research Method: In the present research, 250 questionnaires were randomly distributed among internal auditors in state-owned banks. 219 questionnaires were used for analysis. The tools used in this study include the moods Questionnaire and the whistle-blowing Questionnaire. Also, the structural equation model and the Standardized root mean square residual (SRMR) have been used to evaluate the relationship between the variables of this study.

Research Findings: results show that both positive and negative aspects of internal auditor's moods have a significant and positive effect on their judgment and decision making to whistle-blowing. Evidence also shows that the gender of the internal auditor is an important variable in whistle-blowing within the organization and can increase the effectiveness of the relationship between moods and whistle-blowing.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: Thus, based on the findings of this study, policy makers and regulatory bodies of the internal audit profession should provide the necessary mechanisms to support the whistle-blowing and reporting the fraud by internal auditors and pay special attention to the whistle-blowing issue.

Key words: Internal Audit, Gender, Positive and Negative Moods, Whistle-Blowing

JEL Classification: G29, M42

چکیده

موضوع و هدف مقاله: جنسیت را می‌توان یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر قضاوت و تصمیم‌گیری افراد به حساب آورد. از این رو، هدف این پژوهش بررسی نقش تعدیل‌کنندگی جنسیت بر رابطه میان عواطف و تصمیم‌گیری حسابرسان داخلی درباره گزارش تخلفات درون سازمانی است.

روش پژوهش: در پژوهش حاضر تعداد ۲۵۰ پرسش‌نامه به صورت تصادفی میان حسابرسان داخلی بانک‌های دولتی توزیع شد که از این تعداد، ۲۱۹ پرسش‌نامه برای تجزیه و تحلیل استفاده شد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسش‌نامه عواطف و پرسش‌نامه گزارش تخلفات است. همچنین از مدل معادلات ساختاری و معیار ریشه استاندارد باقی‌مانده مجذور میانگین برای ارزیابی رابطه میان متغیرهای این پژوهش استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هر دو جنبه مثبت و منفی عواطف فردی حسابرسان داخلی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آن‌ها به افشای تخلفات تأثیر معنی‌دار و مثبت دارند. هم‌چنین شواهد حاکی از آن است که جنسیت حسابرس داخلی، متغیری مهم در افشای تخلفات درون سازمانی بوده و می‌تواند شدت تأثیرگذاری رابطه میان عواطف و افشای تخلفات را افزایش دهد.

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: براساس یافته‌های این پژوهش، سیاست‌گذاران و نهادهای نظارتی حرفه حسابداری داخلی باید مکانیزم‌های لازم برای پشتیبانی از اقدامات افشاگری و گزارشگری تقبل و تخلفات توسط حسابرسان داخلی را فراهم آورند و به موضوع گزارشگری تخلفات توجه ویژه اختصاص دهند.

واژه‌های کلیدی: حسابداری داخلی، جنسیت، عواطف مثبت و منفی، گزارش تخلفات

طبقه بندی موضوعی: M42, G29

*. Corresponding Author: Bahman Banimahd

Email: dr.banimahd@gmail.com

*. نویسنده مسئول: بهمن بنی مهد

مقدمه

رودروی آن‌ها در حوزه گزارش تخلفات موجب شد تا نویسندگان مقاله حاضر، نقش جنسیت بر رابطه میان عواطف و گزارش تخلفات مورد مطالعه قرار دهند. بنابراین هدف مقاله حاضر در درجه اول بررسی تاثیر عواطف بر تصمیم‌گیری حسابرسان داخلی در گزارش تخلفات درون سازمانی و نقش جنسیت در این مورد است. هدف دوم این پژوهش نیز بسط و گسترش مبانی نظری پژوهش‌های رفتاری در حسابرسی داخلی است. دستاوردها و ارزش افزوده علمی این مقاله را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

اول این که شواهد پژوهش نشان خواهد داد که چگونه عواطف و هیجان‌های روانشناختی و هم چنین جنسیت افراد بر رفتار آن‌ها در گزارش تخلفات تاثیرگذار است. این موضوع به عنوان یک دستاورد علمی می‌تواند داده‌های سودمندی را در اختیار دانشجویان، استادان و پژوهشگران حسابرسی قرار دهد و موجب گسترش مبانی نظری پژوهش‌های رفتاری در حسابرسی شود. دوم این که نتایج این پژوهش می‌تواند پیشنهادهایی را برای انجام پژوهش‌های آینده در اختیار پژوهشگران قرار دهد. در ادامه مقاله مبانی نظری، روش شناسی و یافته‌های پژوهش نمایان می‌شود.

مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش گزارش تخلفات

گزارش تخلفات به عنوان یکی از مهم‌ترین مکانیزم‌های نظارتی در پیش‌گیری از رسوایی‌های مالی در واحدهای تجاری مطرح شده است. گزارش تخلفات عبارت از افشای فعالیت‌های غیرقانونی، غیر مشروع و غیر اخلاقی در سازمان توسط اعضای فعلی یا سابق سازمان به افراد یا سازمان‌های مربوط است. از حرفه حسابرسی داخلی و دیگر نهادهای قانونی مربوطه خواسته شده است که گزارش تخلف را به عنوان یک بخش مهم و حساس از فرهنگ سازمانی، در ساختار سازمانی شرکت‌ها بگنجانند (سیفرت و همکاران، ۲۰۱۴). بنابراین یکی از وظایف حسابرسان داخلی، گزارش موارد تخلف همکاران خود و یا مدیران و کارکنان واحدهای تجاری به مراجع دارای صلاحیت است. این عمل باعث می‌شود تا نخست مدیران ارشد واحدهای تجاری و حسابرس داخلی از عواقب زیان بار تخلف، خود را بیمه نماید و دوم افشای تخلف توسط حسابرس طبق موازین اخلاق حرفه‌ای، موجب می‌شود تا خطاکاری‌های سازمانی و رسوایی‌های مالی کاهش یابد (عبدلی و نادعلی، ۱۳۹۴).

گزارش تخلفات یکی از مهم‌ترین ابزارهای نظارتی در پیش‌گیری از تخلف مالی در شرکت‌ها و موسسه‌های دولتی مطرح شده است. افشاگری و گزارش تخلفات عبارت از افشای فعالیت‌های غیرقانونی، غیر مشروع و غیر اخلاقی در سازمان توسط اعضای فعلی یا سابق سازمان به افراد یا سازمانی‌های مربوط است. یکی از وظایف اصلی حسابرس داخلی نیز گزارش تخلفات به مراجع مربوط است. تا آن‌جا که انجمن حسابرسان داخلی به منظور کشف و مقابله با فساد اداری و تقلب، استفاده از کمک حسابرسان داخلی را الزام می‌نماید و وظیفه حسابرسان داخلی را در راستای ارزیابی وظیفه مباشرت و پاسخگویی مدیر می‌داند (سیفرت و همکاران^۱، ۲۰۱۴). از سوی دیگر، مطالعه‌ها نشان داده‌اند عواطف و هیجانها عاملی مهم و تاثیرگذار بر قضاوت و تصمیم‌گیری‌های افراد است. تصمیم‌گیری اشخاص در هنگام شادی و خوشحالی با تصمیم‌گیری آن‌ها در حالت غم، عصبانیت و تنفر متفاوت است. شواهد بیانگر آن است که عواطف و هیجانهای مثبت منجر به تصمیم‌گیری‌های مالی مثبت و بر عکس هیجانها و عواطف منفی باعث تصمیم‌گیری‌های مالی منفی و ناکارآمد می‌شود (اپرگیس و ولیوتیس^۲، ۲۰۱۶). به عقیده پژوهشگران عواطف می‌تواند بر قضاوت و تصمیم‌گیری افراد اثر بگذارد، به این شکل که احساس‌ها و عواطف مثبت موجب گشایش نگاهی مثبت به موضوع و وضعیت می‌شود. اما احساسات و عواطف منفی موجب ساخته شدن دیدگاه منفی می‌شود (فورگاس و گئورگ^۳، ۲۰۰۱). مطالعه‌ها در حوزه روانشناسی نیز اذعان دارند احساس‌ها و عواطف مردان در مقایسه با زنان تفاوت معنی‌داری با هم دارند. هم چنین متون و پژوهش‌های رفتاری در حسابداری و حسابرسی بر اهمیت نقش جنسیت در قضاوت‌ها و تصمیم‌گیری‌های حسابداری و حسابرسی تاکید دارند. مطالعه‌ها در این زمینه تایید کرده‌اند که زنان در مقایسه با مردان، قضاوت اخلاقی بیشتری دارند مک‌کیب و همکاران^۴، ۲۰۰۶). بررسی‌ها نشان داده‌اند زنان در مقایسه با مردان تمایل بیشتری به گزارش تخلفات سازمانی دارند. به علاوه، مدیران مرد در مقایسه با مدیران زن موارد مشکوک رفتارهای غیر اخلاقی را بیشتر توجیه می‌کنند و آن را قانونی جلوه می‌دهند (ارکمن و همکاران^۵، ۲۰۱۴).

اهمیت پژوهش‌های رفتاری در حسابرسی داخلی و فقدان پژوهش کافی درباره نقش جنسیت و عواطف و هم چنین تاثیر

4. McCabe et al.
5. Erkmen et al.

1. Seifert et al.
2. Apergis & Voliotis
3. Forgas & George

عواطف مثبت و منفی

عاطفه واژه‌ای است که برای توضیح طیف وسیعی از احساس‌های مبتنی بر ویژگی‌ها و حالات یک فرد استفاده می‌شود. بسیاری از روانشناسان مثبت‌گرا عاطفه و احساس را محرک غالب بر تصمیمات معنادار زندگی می‌دانند. تاثیر احساس‌ها و عواطف بر فرایند تصمیم‌گیری توسط بسیاری از پژوهشگران، از جنبه‌های مختلف نظری و فلسفی بررسی شده است. وضعیت عاطفی و احساسی شخص می‌تواند بر تمامی مراحل زنجیره‌ی پردازش داده‌ها در قضاوت و تصمیم‌گیری اثر بگذارد. حالات عاطفی را به‌طور کلی می‌توان به عواطف مثبت یا منفی طبقه‌بندی کرد. عواطف مثبت مانند لذت، خوش بینی، علاقه مندی و... و عواطف منفی همچون خشم، افسردگی، ترس و ناامیدی و... است. احساسات و عواطف خوب موجب نگاه مثبت به موضوع و وضعیت می‌شود. اما عواطف منفی، نگاه منفی ایجاد می‌کنند (بنی مهد و رفاهی بخش، ۱۳۹۷). برخی از پژوهش‌ها، حالات عاطفی افراد را به عنوان یک عامل پیش‌بینی‌کننده گزارش تخلفات مورد مطالعه قرار داده‌اند. این دسته از مطالعه‌ها به بررسی این موضوع پرداخته‌اند که آیا قصد گزارشگری تخلفات داخلی از طریق عواطف مثبت یا منفی پیش‌بینی می‌شود یا خیر. ژانگ و همکاران^۱ (۲۰۰۹) پیمایشی را بر روی کارکنان بانک‌های چین انجام داده‌اند و شواهدی دال بر ارتباط عواطف مثبت با قصد گزارشگری تخلفات داخلی پیدا نکردند. کرتیس^۲ (۲۰۰۶) اثر عواطف منفی بر گزارشگری تخلفات را با استفاده از نمونه‌ای از دانشجویان حسابداری بررسی کرده است. وی دریافت، عواطف منفی قصد گزارشگری تخلفات را کاهش می‌دهد. مستندات وی هم چنین حاکی از آن است که اهمیت ادراک‌شده تخلف و مسئولیت‌پذیری ادراک‌شده برای گزارش تخلف رابطه میان‌عواطف منفی و قصد گزارشگری تخلفات را تسهیل می‌کنند. رکرز- سوسیوک و همکاران^۳ (۲۰۱۰) انواع خاص حالات عاطفی را بررسی کردند. آن‌ها دو نوع حالت عاطفی مثبت (خوشحالی و انگیزه داشتن) را بررسی و دریافتند خوشحالی بیشتر قصد گزارشگری تخلفات داخلی را کاهش می‌دهد، این در حالی است که انگیزه داشتن بیشتر، قصد گزارشگری تخلفات داخلی را افزایش می‌دهد. هم چنین آن‌ها در بررسی دو نوع حالت عاطفی منفی (یعنی ناراحتی و ترس) نشان دادند که عواطف منفی باین شده موجب آن می‌شود تا افراد تمایل کمتری به گزارش تخلفات داشته باشند. در پژوهش دی هامیجا و رای^۴ (۲۰۱۸) نیز نشان داده شد که عاطفه منفی ترس می‌تواند تمایل افراد به افشای تخلفات درون سازمانی را به‌طور معنی‌داری کاهش دهد. اما عاطفه منفی ناراحتی، رابطه‌ای معنی‌دار با افشای تخلفات درون سازمانی ندارد. دانگانا و همکاران^۵ (۲۰۱۹) دریافتند که ترس اخلاقی از گزارش ندادن تخلفات، یکی از انگیزه‌های کارکنان برای افشا

و گزارش تخلفات است. با این که پیامدها و هزینه‌هایی که ممکن است از افشای تخلفات متوجه کارکنان شود، آن‌ها این موضوع را برای تقویت جو اخلاقی سازمان لازم می‌دانند. زولوتوی^۶ و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی عنوان می‌کنند که عواطف مثبت مدیران و کارکنان واحدهای تجاری می‌تواند موجب بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پیشرفت تصمیم‌گیری اخلاقی شود. به عقیده آن‌ها وجود عواطف مثبت در مدیران و کارکنان شرکت‌ها موجب می‌شود تا تصمیم‌گیری‌های اخلاقی افزایش و تخلف میان کارکنان کاهش یابد. در مطالعه‌های روانشناسی نیز اذعان می‌شود عواطف فردی به عنوان متغیرهای نافذ می‌توانند بر امنیت اجتماعی تاثیر با اهمیتی داشته باشند. به عقیده آن‌ها هر چه عواطف مثبت در مقایسه با عواطف منفی بیشتر باشد، در آن صورت جرم، جنایت و تقلب در جامعه کاهش خواهد یافت. از این رو، در این پژوهش انتظار بر آن است که حسابرسان داخلی با عواطف مثبت، تمایل بیشتری به افشای تخلفات درون سازمانی داشته باشند.

بر اساس آن چه که در بالا اشاره شد، فرضیه‌های اول و دوم پژوهش به صورت زیر تدوین می‌شوند:

فرضیه اول: عواطف مثبت حسابرسان داخلی بر تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی‌داری دارد.

فرضیه دوم: عواطف منفی حسابرسان داخلی بر تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی‌داری دارد.

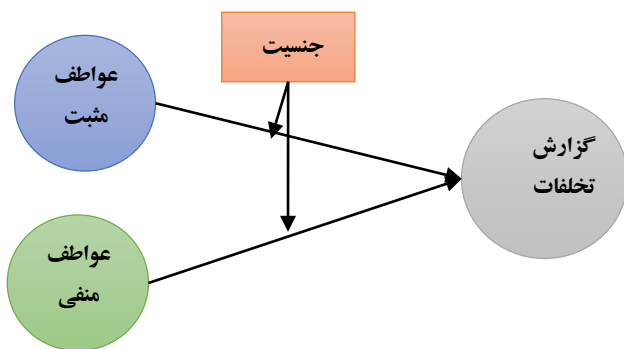
جنسیت

پژوهشگران علوم رفتاری نشان داده‌اند که تفاوت‌های معنی‌داری در قضاوت‌های شناختی میان مردان و زنان وجود دارد. آن‌ها تایید می‌کنند که مردان در پردازش داده‌ها، به صورت گزینشی عمل می‌کنند. این در حالی است که زنان داده‌ها گسترده‌ای را در فرایند پردازش داده‌ها استفاده می‌کنند و به جزئیات تصمیم نیز بیشتر توجه دارند (نولن هوکسما^۷، ۲۰۱۲). پژوهش‌های رفتاری در حسابداری و حسابرسی بر اهمیت نقش جنسیت در قضاوت‌ها و تصمیم‌گیری‌های حسابداری و حسابرسی تاکید دارند. در این راستا، اودانل و جانسون^۸ (۲۰۰۱) نشان دادند در انجام یک کار برنامه‌ریزی شده پیچیده که مستلزم تجزیه و تحلیل باشد، مدت زمانی که حسابرسان زن صرف می‌کنند، با مدت زمانی که حسابرسان مرد اختصاص می‌دهند، تفاوت معنی‌دار دارد و بسیار کمتر است. هم چنین در مواردی که مساله، پیچیدگی کمتری داشته باشد، حسابرسان مرد زمان کمتری را نسبت به حسابرسان زن برای حل آن صرف می‌کنند.

6. Zolotoy et al.
7. Nolen-Hoeksema
8. O'Donnell & Johnson

1. Zhang et al.
2. Curtis, M.
3. Reckers-Sauciuc et al.
4. Dhamija & Rai
5. Dungana et al.

مدل پژوهش نیز به صورت شکل ۱ است.

شکل ۱. مدل پژوهش - یافته های محقق

روش شناسی پژوهش

پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع، توصیفی (همبستگی) است. داده های پژوهش با استفاده از پرسش نامه جمع آوری شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر حسابرسان داخلی شاغل در بانک های دولتی است. از آن جایی که تعداد حسابرسان شاغل در بانک های دولتی مشخص نیست، بنابراین در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران برای جامعه نامحدود استفاده شده است.

رابطه (۱) فرمول کوکران برای تعیین حجم نمونه

$$n = \frac{z_{\alpha}^2 pq}{d^2}$$

در این فرمول:

n = تعداد نمونه

$Z_{\alpha/2}$ = مقدار نرمال استاندارد یعنی ۱/۹۶

$P=q=0/5$

$d=0/1$

بر این اساس در پژوهش حاضر تعداد ۲۵۰ پرسش نامه به صورت تصادفی میان حسابرسان داخلی بانک های دولتی توزیع و تعداد ۲۳۰ پرسش نامه جمع آوری شد و از این تعداد، ۲۱۹ پرسش نامه برای تجزیه و تحلیل قابل استفاده بود. ابزار مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسش نامه عواطف و پرسش نامه گزارش تخلفات است. برای اندازه گیری عواطف فردی از پرسش نامه واتسن و همکاران^۵ (۱۹۹۸) استفاده شده است که شامل ۲۰ گویه از عواطف است. ۱۰ گویه آن مربوط به عواطف مثبت و ۱۰ گویه آن نیز مربوط به عواطف منفی است. نمونه هایی از عواطف مثبت شامل علاقه مندی، ذوق زدگی، نیرومندی، شور و شوق، غرور و افتخار، هوشیاری و زیرکی، خوش ذوقی، مصمم، متوجه و دقیق و فعال است. هم چنین پریشانی، وحشت، خصومت، زودرنجی،

بررسی ها نشان داده اند زنان در مقایسه با مردان تمایل بیشتری به گزارش تخلفات سازمانی دارند. به علاوه، مدیران مرد در مقایسه با مدیران زن، موارد مشکوک رفتارهای غیر اخلاقی را بیشتر توجیه می کنند و آن را قانونی جلوه می دهند (ارکمن و همکاران، ۲۰۱۴). دی و^۱ و همکاران (۲۰۱۸) دریافتند که عواطف مثبت رابطه ای مستقیم و معنی داری با افشای تخلفات درون سازمانی دارد. هم چنین نتایج پژوهش آن ها نشان می دهد جنسیت می تواند رابطه میان عواطف و گزارش تخلفات درون سازمانی را بهبود ببخشد. در پژوهش دیگری تایید شد زنان شاغل در بخش دولتی در مقایسه با مردان تمایل کمتری به افشا و گزارش تقلب دارند. این در حالی است که در بخش خصوصی تفاوت معنی داری میان رفتار زنان و مردان در گزارش اخلاقی تقلب وجود نداشت. پژوهشگران در این مورد اعتقاد دارند که ویژگی های شخصیتی زنان نظیر فلسفه اخلاقی آنان یکی از عوامل تعیین کننده در قضاوت و تصمیم گیری آن ها در گزارش تقلب است. فلسفه اخلاقی فردی، در روابط بین فردی و عملکرد شخصی تاثیر گذاری زیادی دارد (مک کیب، ۲۰۰۶). صاحب نظران معتقد هستند که ارتباط معنی دار و منفی میان ارزیابی افراد از هزینه های مترتب بر گزارش تقلب و تمایل به گزارش آن وجود دارد. آن ها هم چنین بر این عقیده هستند که زنان به دلیل رفتار محافظه کارانه خود، ارزیابی محافظه کارانه ای از هزینه های یاد شده دارند. بنابراین، آن ها تمایل کمتری به گزارش تخلفات از خود نشان می دهند (کاپلان و ویتکوتن^۲، ۲۰۰۱). هم چنین در پژوهش دیگری، تایید شد که تفاوت جنسیتی مدیران می تواند بر عملکرد اخلاقی آن ها تاثیر گذار باشد. شواهد این پژوهش، دلیل این موضوع را تفاوت در ثبات عاطفی، عقلانیت و رقابت شغلی در میان مدیران مرد و زن می داند (هیلمن، بلاک و مارتل^۳، ۱۹۹۵). مطالعه دیگر نشان می دهد زنان رفتارهای غیر قانونی در انتشار غیر واقع صورت های مالی را بیشتر از مردان گزارش می کنند. اما زمانی که این کار برای آن ها، هزینه ای به همراه داشته باشد، تمایل و جرأت زنان به افشای این گونه رفتارها کاهش می یابد (روچیلد و میته^۴، ۱۹۹۹). هم چنین نتایج پژوهش دریایی و همکاران (۱۳۹۸) نشان داد مردان در مقایسه با زنان تمایل کمتری به افشای خطا کاری های سازمانی دارند. آن ها دریافتند که درک زنان در مسئولیت فردی، هزینه های مترتب و پیامدهای گزارش موارد تقلب و تخلف بیشتر از مردان است.

بر اساس آن چه که در بالا اشاره شد، فرضیه های سوم و

چهارم پژوهش به صورت زیر تدوین می شوند:

فرضیه سوم: جنسیت حسابرس داخلی بر رابطه میان عواطف

مثبت و تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی داری دارد.

فرضیه چهارم: جنسیت حسابرس داخلی بر رابطه میان عواطف

منفی و تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی داری دارد.

این جدول نشان می‌دهد میانگین و میانه متغیرهای یادشده نزدیک به هم است. این موضوع بیانگر آن است که توزیع داده‌ها نرمال است. از آنجایی که عواطف مثبت و منفی هر کدام شامل ۱۰ گویه پنج امتیازی است و حداکثر نمره یک فرد برابر ۵۰ خواهد بود. میانگین عواطف مثبت پاسخ‌دهندگان پرسش نامه نزدیک به ۳۹ و عواطف منفی نیز نزدیک ۱۹ است، تمایل به گزارش تخلفات نیز بر اساس یک مطالعه موردی اندازه گیری و نظر پاسخ دهندگان درباره آن از یک تا ۵ امتیازگذاری می‌شود. میانگین تمایل به گزارش تخلفات نیز نزدیک به ۴ است. هم چنین حدود ۳۳ درصد از مشارکت‌کنندگان پژوهش زن و بقیه مرد هستند. هم چنین در جدول ۲ آمار توصیفی سن و سابقه حسابرسان داخلی را به تفکیک جنسیت نشان داده شده است.

شمرساری، بی قراری، عصبی و هراسان نمونه‌هایی از عواطف منفی هستند. گویه‌ها روی مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت رتبه بندی می‌شود. پرسش نامه گزارش تخلفات (سپهرول، ۲۰۱۱) نیز یک مطالعه موردی است که ممکن است یک حسابرس داخلی در سازمان خود با آن‌ها روبرو شود. طبق این مطالعه موردی پاسخ دهنده باید احتمال گزارش سوء رفتار مدیر مربوطه در داخل سازمان را ارزیابی کند و سپس احتمال گزارش این تخلفات بر روی مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (۱-۵) بسیار کم تا ۵- بسیار زیاد) رتبه بندی کند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در نرم افزار اسمارت پی ال اس انجام شده است.

تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

آمار توصیفی

داده‌های آمار توصیفی متغیرهای پژوهش حاضر به صورت جدول ۱ نشان داده شده است. همان گونه که مشاهده می‌شود،

جدول ۱. آمار توصیفی

شرح	عواطف مثبت	عواطف منفی	تمایل به گزارش تخلفات
میانگین	۳۸/۷۹	۱۸/۶۴	۳/۹۸
میانه	۳۹	۱۷	۴
انحراف معیار	۴/۴۳۲	۶/۱۸	۰/۹۶۹
حداقل	۲۶	۱۰	۱
حداکثر	۵۰	۴۰	۵

جدول ۲. ادامه آمار توصیفی

جنسیت	متغیر	تعداد	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
مرد	سن	۱۴۶	۴۱,۲۷	۳۵,۵	۹,۶۸۱	۲۵	۷۳
	سابقه	۱۴۶	۵,۴۹	۵,۱	۴,۲۱	۳	۴۰
زن	سن	۷۳	۳۴,۸۸	۳۴	۷,۲۳	۲۲	۶۵
	سابقه	۷۳	۳,۲۲	۲	۵,۵۶	۲	۲۷

۰/۴ و ۰/۷ و ۰/۷ است. مقدار این آماره نیز در بازه قابل قبول خود قرار دارد. اندازه ۱ برای متغیر گزارش تخلفات بیانگر این است که این سازه در پژوهش حاضر با یک پرسش اندازه‌گیری شده است و کل واریانس متغیر پنهان، توسط آن پرسش اندازه‌گیری می‌شود.

آزمون فرضیه‌ها

پیش از آزمون فرضیه‌ها، پایایی متغیرهای پژوهش و همچنین میانگین واریانس مورد بررسی قرار گرفت. نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که میانگین واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ متغیرهای پژوهش به ترتیب بیش از

جدول ۳. پایایی متغیرهای پژوهش

مقدار میانگین واریانس استخراج شده (AVE)	پایایی مرکب	آلفای کرونباخ	متغیرها پژوهش
۰/۵۸۹	۰/۸۱۰	۰/۸۴۳	عواطف مثبت
۰/۴۲۵	۰/۸۷۹	۰/۸۵۹	عواطف منفی
۱	۱	۱	گزارش تخلفات

گزارش تخلفات بسیار بیشتر است. هم چنین از آن جایی که سطح معنی‌داری فرضیه‌های سوم و چهارم برابر صفر و زیر ۵ درصد است. از این رو می‌توان نتیجه‌گیری نمود که در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه‌های سوم و چهارم پذیرفته و تایید می‌شوند. یعنی جنسیت به عنوان یک متغیر تعدیل کننده می‌تواند بر رابطه میان عواطف (مثبت و منفی) و تمایل حسابرسان داخلی به گزارش تخلفات تاثیر مثبت و معنی‌داری داشته باشد.

نتایج آزمون فرضیه‌ها در جدول ۴ آورده شده است. شواهد این جدول نشان می‌دهد که عواطف مثبت و منفی حسابرسان داخلی هر دو تاثیر مثبتی و معنی‌داری بر گزارش تخلفات دارند. زیرا سطح معنی‌داری آن‌ها کمتر از ۵ درصد است. بنابراین فرضیه‌های اول و دوم در سطح اطمینان ۹۵ درصد تایید می‌شوند. از آن جایی که ضریب مسیر عواطف مثبت برابر ۰/۲۴۳ و ضریب مسیر عواطف منفی برابر ۰/۰۲۵ یعنی بیش از ۹ برابر است. می‌توان نتیجه گرفت که تاثیرگذاری عواطف مثبت بر

جدول ۴. نتایج آزمون فرضیه‌ها

شماره فرضیه	شرح فرضیه	ضریب مسیر	آماره t	سطح معنی‌داری
فرضیه اول	عواطف مثبت حسابرسان داخلی بر تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی‌داری دارد.	۰/۲۴۳	۲/۴۹۸	۰/۰۰۷
فرضیه دوم	عواطف منفی حسابرسان داخلی بر تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی‌داری دارد.	۰/۰۲۵	۱/۹۷۱	۰/۰۴
فرضیه سوم	جنسیت حسابرسان داخلی بر رابطه میان عواطف مثبت و تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی‌داری دارد.	۰/۳۱۵	۴/۵۳۷	۰/۰۰۰
فرضیه چهارم	جنسیت حسابرسان داخلی بر رابطه میان عواطف منفی و تمایل او به گزارش تخلفات تاثیر معنی‌داری دارد.	۰/۲۵۶	۵/۹۰۹	۰/۰۰۰

گرفت. انجمن حسابرسان داخلی به منظور کشف و مقابله با فساد اداری و تقلب، یکی از وظیفه‌های حسابرسان داخلی را گزارش و افشای فعالیت‌های غیرقانونی، غیر مشروع و غیر اخلاقی کارکنان سازمان می‌داند. از این رو، پژوهش حاضر تاثیر عواطف مثبت و منفی حسابرسان داخلی را بر تصمیم‌گیری آن‌ها به گزارش تخلفات درون سازمانی، مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. هم چنین این مقاله در پی آن است تا نشان دهد که جنسیت حسابرسان چگونه می‌تواند تاثیرگذاری عواطف بر گزارش تخلفات را تراز کند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هر دو جنبه مثبت و منفی عواطف فردی حسابرسان داخلی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آن‌ها به افشای تخلفات تاثیر معنی‌دار و مثبت دارند. اما تاثیرگذاری عواطف مثبت در مقایسه با عواطف منفی بیشتر است. یافته‌های پژوهش با مبانی نظری پژوهش از جمله با نتایج پژوهش رکرز- سوسیوک و

ارزیابی مدل ساختاری

رایج‌ترین سنجه مورد استفاده برای ارزیابی مدل ساختاری ضریب تعیین (R^2) است. این ضریب، دقت پیش‌بینی مدل را نشان می‌دهد. در پژوهش حاضر ضریب تعیین مدل پژوهش برابر ۰/۳۷۴ است. این مقدار بالاتر از ۰/۲۵ بوده و نشان دهنده برازش مناسب مدل ساختاری پژوهش است. روش دیگر برای ارزیابی نیکویی مدل برازش شده استفاده از معیار ریشه استاندارد باقی‌مانده مجذور میانگین^۱ است. اندازه این معیار باید کمتر از ۸ درصد باشد (گریدو^۲ و همکاران، ۲۰۱۶). در این پژوهش اندازه این آماره برابر ۰/۰۷۶ و قابل قبول است.

نتیجه گیری و بحث

گزارشگری تخلفات را می‌توان به عنوان ابزار حاکمیتی مفید در پیش‌گیری از وقوع تخلفات مالی در موسسه‌های دولتی در نظر

حسابرسی داخلی درباره نقش حسابرسان داخلی در افشای تخلفات را بهبود ببخشد. هم چنین شناخت و آگاهی از یافته این پژوهش، می‌تواند داده‌ها سودمندی را برای سیاست‌گذاران حرفه حسابرسان و موسسات حسابرسان فراهم آورد. براساس یافته‌های این پژوهش به سیاست‌گذاران و نهادهای نظارتی حرفه حسابرسان پیشنهاد می‌شود تا مکانیزم‌هایی را برای پشتیبانی از اقدامات افشا و گزارشگری تقلب و تخلفات حسابرسان داخلی فراهم آورند و از آن حمایت کنند. به مسئول‌های آموزش عالی و دست‌اندرکاران حرفه حسابداری و حسابرسان نیز پیشنهاد می‌شود تا موضوع گزارش تخلفات را در گفتگوی حسابرسان داخلی بگنجانند. هم چنین برای پژوهش‌های آینده نیز پیشنهاد می‌شود تا جنبه‌های دیگر شخصیت و رفتار حسابرسان داخلی مثلاً ویژگی‌های تاریک شخصیت را با گزارش تخلفات به تفکیک بخش دولتی و خصوصی مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- بنی‌مهد، بهمن؛ رفاهی بخش، سمانه؛ خریدار، سینا؛ اوشک سرائی، مریم. (۱۳۹۷). عواطف فردی و رفتار مدیریت سود: آزمونی از نظریه‌ی روانشناسی مثبت‌گرا، *دوفصلنامه حسابداری/ارزشی رفتاری*، شماره ششم، صص ۲۴۱-۲۵۳.
- دریایی، مجید؛ نیکومرام، هاشم؛ خان محمدی، حامد. (۱۳۹۸). ویژگی‌های فردی و تمایل به گزارش اخلاقی تقلب در حرفه حسابرسان، *اخلاق در علوم و فن آوری*، شماره ۲ سال چهاردهم؛ صص ۱۷۰-۱۷۷.
- عبدلی، محمدرضا و نادعلی، علی اکبر. (۱۳۹۴). بررسی تاثیر وجود حسابرسان داخلی بر کاهش رخداد تحریف‌های مالی و قانونی و مالی‌آینده در شرکت‌ها، *دانش حسابرسان*، شماره ۶۱ صص ۱۷۷-۱۹۲.
- Apergis, Nicholas & Voliotis, Dimitris. (2016). Mood effects in optimal debt contracts. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 10(C), 50-53.
- Curtis, M. (2006). Are audit-related ethical decisions dependent upon mood? *Journal of Business Ethics*, 68(2), 191-209.
- Daryaei, M., & Nikouram, H., & Khanmohammadi, M. (2020). Individual Characteristics and Ethical Whistle-Blowing Intention in Audit Profession. *Ethics in science and Technology*, 14 (5), 170-177(in Persian).
- Dewa, D., G.Yudha, M.Rizal. (2018). Gender, Religiosity, Positive Mood and Whistle-blowing Intention, *RJOAS*, 1(73), DOI <https://doi.org/10.18551/rjoas.2018-01.15>.

همکاران (۲۰۱۰) و دی‌هامیجا و رای (۲۰۱۸) و دانگانا و همکاران (۲۰۱۹) و زولوتوی و همکاران (۲۰۲۰) مطابقت دارد. آن‌ها دریافتند که هر دو عاطفه مثبت و منفی می‌تواند افراد را به افشای تخلفات سازمانی برانگیزد.

هم چنین شواهد دیگر این مقاله نشان دهنده آن است که جنسیت به عنوان یک متغیر تراز کننده تاثیر معنی‌دار و مثبتی بر رابطه میان عواطف (مثبت و منفی) با افشای تخلفات در حسابرسان داخلی دارد. به بیان دیگر، میان عواطف فردی زنان و مردان تفاوت معنی‌داری وجود دارد و در نتیجه این موضوع می‌تواند بر رابطه میان عواطف و تصمیم‌گیری حسابرسان داخلی به افشای تخلفات تاثیر معنی‌دار داشته باشد. هم چنین طبق نتایج پژوهش‌های پیشین، می‌توان گفت که زنان تمایل بیشتری به افشای تخلفات دارند و این امر می‌تواند، نقش جنسیت را در تاثیرگذاری عواطف بر افشای تخلفات را برجسته نماید. نتیجه پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌ها و همکاران (۲۰۱۸) و هم چنین با نتایج پژوهش دریایی و همکاران (۱۳۹۸) مطابقت دارد.

یافته‌های پژوهش حاضر شواهدی را درباره نقش جنسیت و عواطف فردی در حوزه پژوهش‌های حسابرسان به شرح زیر فراهم می‌آورد. اول آن که این پژوهش نشان داد، عواطف و هیجان‌ها یکی از مفاهیم مهم در بحث قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان داخلی درباره افشای تخلفات درون سازمانی است. دوم آن که نتایج این مقاله تایید می‌کند که جنسیت حسابرسان داخلی، متغیری مهم در افشای تخلفات درون سازمانی بوده و می‌تواند شدت تاثیرگذاری رابطه میان عواطف و افشای تخلفات را افزایش دهد. تمام این نتایج، می‌تواند درک و فهم دانشجویان حسابداری و حسابرسان، حسابرسان و استادان رشته حسابداری و حسابرسان و قانون‌گذاران و سیاست‌گذاران حرفه

- Dhamija, S., Rai, S. (2018). Role of retaliation and value orientation in whistleblowing intentions. *Asian Journal of Business Ethics*, 7, 37-52.
- Dungan, J.A., L.Young, and A.Waytz.(2019). The power of moral concerns in predicting whistle-blowing decisions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 85, 1-12.
- Ed O'Donnell & Eric N. Johnson. (2001).The Effects of Auditor Gender and Task Complexity on Information Processing Efficiency. *International journal of auditing*, 5 (2), 91-105.
- Erkmen, T., Çaliskan, A.O., Esen, E (2014).An empirical research about whistle-blowing behavior in accounting context. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 10 (2), 229 -243.

- Forgas, J. P., & George, J. M. (2001). Affective influences on judgments and behavior in organizations: An information processing perspective. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 86(1), 3–34.
- Garrido, L. E., Abad, F. J., & Ponsoda, V. (2016). Are fit indices really fit to estimate the number of factors with categorical variables? Some cautionary findings via Monte Carlo simulation. *Psychological Methods*, 21(1), 93–111.
- Heilman, M., C. Block and R. Martell. (1995). Sex Stereotypes: Do They Influence Perceptions of Managers?., *Journal of Social Behavior and Personality*, 10(3):237–252.
- Kaplan, S. E., & Whitecotton, S. M. (2001). An examination of auditors reporting intentions when another auditor is offered client employment. *Auditing. Journal of Practice and Theory*, 20(1), 45–63.
- McCabe, A., Ingram, R. and Dato-On, M. (2006). The business of ethics and gender. *Journal of Business Ethics*, 64 (3), 101-16.
- Nadali, A. & Abdoli, M. (2015). The effect of having an internal auditor on reducing the occurrence of financial, legal and tax misstatements in companies. *Journal of Audit Science*, 15(61), 177-193 (in Persian).
- Nolen-Hoeksema, S. (2012). Emotion regulation and psychopathology: The role of gender. *Annual Review of Clinical Psychology*, 8, 161–187.
- Reckers-Sauciuc, A. K., and D. J. Lowe. (2010). The influence of dispositional effect on whistle-blowing. *Advances in Accounting*, 26(2), 259–269.
- Refahi Bakhsh S, Banimahd B, Kheradyar S, Ooshaksaraei M. (2019). Individual Emotions and Earnings Management Behavior: A Test of the Theory of Positive-Psychology. *Journal of Value & Behavioral Accounting*, 3 (6), 241-253 (in Persian).
- Rothschild, J. and T. D. Miet (1999). Whistle-Blower Disclosures and Management Retaliation, *Work and Occupations*, 26(4):, 107–128.
- Seifert, D.L., W.W. Stammerjohan, and R.B. Martin. (2014). Trust, Organizational Justice, and Whistleblowing: A Research Note. *Behavioral Research in Accounting*, 26 (1), 157-168.
- Syahrul, A. (2011). Internal auditor and internal whistleblowing intentions: a study of organisational, individual, situational and demographic factors. Retrieved from <http://ro.ecu.edu.au/theses/152>.
- Watson, D., L.A. Clark, and g. Carey. (1988). Positive and negative affectivity and their relation to anxiety and depression disorders. *Journal of personality and social psychology*, 54, 1063 - 1070.
- Zhang, J., R. Chiu, and L. Wei. (2009). Decision-making process of internal whistleblowing behavior in China: Empirical evidence and implications. *Journal of Business Ethics*, 88(1), 25-41.
- Zolotoy, L., D. O'Sullivan, M. Seo, and M. Veeraraghava. (2020). Mood and Ethical Decision Making: Positive Affect and Corporate Philanthropy, *Journal of Business Ethics*, (Forthcoming) <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04432-5>.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

الگوریتم ترکیبی دلفی فازی و دیمتل فازی در طراحی و تبیین سرمایه ارتباطی بانکها

اتابک بایوردی^۱، جمال بحری ثالث^{۲*}، سعید جبارزاده کنگرلویی^۳، اکبر زواری رضایی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

۲. دانشیار، گروه حسابداری، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

۳. استاد، گروه حسابداری، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

۴. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه ارومیه، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۱

Fuzzy Delphi Algorithm and Fuzzy DEMITEL in Designing and Explanation of Relational Capital in Banks

Atabak Baybordi¹, Jamal Bahri Sales^{2*}, Saeed Jabbarzadeh Kangarloui³, Akbar Zavari Rezayi⁴

1. Ph.D. Student, Department of Accounting, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

2. Associate Professor, Department of Accounting, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

3. Professor, Department of Accounting, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Urmia University, Iran.

Received: 2022/07/04

Accepted: 2022/01/31

Abstract

Subject and Purpose of the Article: Relational capital is one of the intangible assets that is defined as the role of the customer in the current and future income of the organization. Therefore, it is important to identify the factors affecting Relational capital.

Research Method: The present study is applied according to its purpose and descriptive-causal based on the method.

Research Findings: In this research, first the factors affecting the banks' Relational capital were determined performed using the fuzzy Delphi method. Then a questionnaire related to DEMITEL was developed and provided to the experts in order to explain and evaluate the cause-and-effect relationships between the factors affecting the banks' Relational capital.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: According to the fuzzy technique, the most important factor in the Relational capital of banks was the dispersion of ATMs, which shows the direct relationship of people with the bank at the community level. Also, according to DEMITEL analysis, finance and customer orientation were the most influential factors and customer orientation and absentee services were the most influential factors.

Keywords: Bank, Relational Capital, Fuzzy Delphi Method, DEMITEL Method

JEL Classification: C1, C4, E50

چکیده

موضوع و هدف مقاله: سرمایه ارتباطی از جمله دارایی‌های نامشهود است که به عنوان نقش مشتری در درآمد فعلی و آینده سازمان تعریف شده است. بنابراین شناسایی عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی مهم است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر با توجه به هدف آن، کاربردی و بر اساس روش، توصیفی-علی است.

یافته‌های پژوهش: در این پژوهش، ابتدا عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها تعیین شده و با استفاده از روش دلفی فازی، الویت‌بندی و جمع‌بندی نهایی صورت گرفت. سپس پرسشنامه مربوط به دیمتل به منظور ارزیابی روابط علت و معلولی میان عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها تدوین و در اختیار خبرگان قرار گرفت.

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: بر اساس تکنیک فازی مهمترین عامل در سرمایه ارتباطی بانکها، پراکنندگی خودپردازها بود که نشان‌دهنده رابطه مستقیم مردم با بانک در سطح جامعه است. همچنین بر اساس تحلیل دیمتل امور مالی و مشتری مداری تاثیرگذارترین عوامل و مشتری مداری و خدمات غیرحضوری تاثیرپذیرترین در میان عوامل مورد بررسی بودند.

واژه‌های کلیدی: بانک، سرمایه ارتباطی، روش دلفی فازی، روش دیمتل

طبقه‌بندی موضوعی: E50، C4، C1

*. Corresponding Author: Jamal Bahri Sales

E-mail: bahrisls.j@gmail.com

*. نویسنده مسئول: جمال بحری ثالث

مقدمه

در حال حاضر، سازمان‌ها دارای دو نوع دارایی ملموس و نامشهود هستند. در سامانه‌های حسابداری سنتی، دارایی‌های نامشهود در صورت‌های مالی ثبت نمی‌شوند، اما در تعیین ارزش بازار شرکت‌ها نقش بسزایی دارند. طبق مطالعه‌ای که توسط اینکین^۱ (۲۰۱۵) انجام شد، دانستن ارزش دارایی‌های نامشهود به منظور اندازه‌گیری مناسب آنها، تأثیر بسزایی در عملکرد شرکت و نحوه مدیریت دارایی‌های بیان شده دارد (اینکین، ۲۰۱۵). همچنین با ظهور اقتصاد جدید، سازمان‌ها باید از مزیت رقابتی پایدار برای حفظ سودآوری بالاتر از حد متوسط، برای بهبود موقعیت خود در بازار در میان هم‌اوردها استفاده کنند. با توجه به دیدگاه مبتنی بر منابع، از طریق ایجاد و نگهداری منابع راهبردی در یک سازمان می‌توان به مزیت رقابتی پایدار دست یافت. در واقع از دهه ۱۹۹۰، دانش یکی از راهبردی‌ترین منابع هر شرکت بوده است و در چارچوب دیدگاه دانش‌بنیان، دارایی‌های دانش و نامشهود عامل اصلی ایجاد مزیت‌های رقابتی هستند (سیدلر^۲، ۲۰۱۳). با توجه به افزایش فاصله میان ارزش دفتری و ارزش بازار سازمان‌ها، لازم است که روش‌های اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل دارایی‌های نامشهود گسترش یافته و برای استفاده عملی بومی‌سازی شوند و از فاکتورهای دیگری مانند ارزش واقعی سازمان به همراه ارزش فکری و ناتوانی سامانه‌های حسابداری سنتی در تفسیر صحیح این شکاف استفاده کنند (استوارت^۳، ۲۰۰۳).

سرمایه ارتباطی^۴ روابط کارکنان یک سازمان را با مشتریان، تأمین‌کنندگان یا متحدان و به طور کلی جامعه در برمی‌گیرد. بسیاری از پژوهشگران از عنوان‌های متنوعی برای سرمایه ارتباطی استفاده کرده‌اند که ماهیت آن را به طور واضح بیان می‌کنند: ساختار خارجی^۵، سرمایه‌های درون اجتماعی و بین اجتماعی^۶ (مک‌الروی^۷، ۲۰۰۲)، سرمایه خارجی^۸، سرمایه رابطه تجاری^۹ (گوتتری و همکاران^{۱۰}، ۲۰۰۴) و سرمایه اجتماعی خارجی^{۱۱} (سوبرامینام و یوندت^{۱۲}، ۲۰۰۵). رابطه‌های قوی‌تر از طریق دانش مشترک میان تأمین‌کنندگان، مشتریان و شرکت‌ها، سبب پیشرفت مداوم در توسعه مواد جدید می‌شود. چنین پیوندهایی همچنین فروش طولانی مدت را از طریق وفاداری مشتری (هسو و وانگ^{۱۳}، ۲۰۱۲)، اعتبار (اردم و سوایت^{۱۴}، ۱۹۹۸) و شهرت برتر پشتیبانی می‌کند (اسمیت و همکاران^{۱۵}، ۲۰۱۰). منابع پژوهشی بازاریابی همچنین بر پیوندهای برند مشتری به عنوان

یک مزیت برای رسانه‌ها متمرکز است. ایجاد برندهای قوی به ارزش ویژه برند مبتنی بر مشتری^{۱۶} کشیده می‌شود. ارزش ویژه برند مبتنی بر مشتری از طریق رابطه‌ای که مصرف‌کنندگان را با نام تجاری خود پیوند می‌دهد (تامسون و همکاران^{۱۷}، ۲۰۰۵).

اهمیت سرمایه ارتباطی به عنوان یک جزء کلیدی سرمایه فکری کل سازمان است. به‌طور کلی، سرمایه ارتباطی که به عنوان یک پل و واسطه در فرآیند سرمایه فکری عمل می‌کند، عامل تعیین‌کننده اصلی در تبدیل سرمایه فکری به ارزش بازار و در نتیجه عملکرد کسب و کار سازمان است. بدون سرمایه ارتباطی، ارزش بازار یا عملکرد کسب و کار سازمان نمی‌توانند، محقق شوند (تای و چن^{۱۸}، ۲۰۰۹).

از طرفی یکی از فعالیت‌هایی که در جهت تحقق اقتصاد دانش محور و نیل به اهداف برنامه چهارم توسعه در کشور باید صورت گیرد، توجه به نظام بانکی کشور است. از کاستی‌های نظام بانکی کشور، ساختار دولتی و حجم سترگ آن سبب شده چنانچه شاید و باید به شاخص‌های غیرمالی و در راس آنها به سرمایه ارتباطی توجهی صورت نگیرد. در بحث ساختاری، کاهش تصدی دولت و کوچک کردن اندازه آن و در عین حال ارتقا نیروهای کیفی از اقدام‌هایی است که می‌تواند در دستور کار قرار گیرند (دیویس و همکاران^{۱۹}، ۲۰۱۰). هر چند گام‌هایی در حوزه منابع انسانی، آموزش و ساختار درون سازمانی در بانکداری کشور برداشته شده است، اما به نظر نمی‌رسد که این اقدام‌ها از هماهنگی و ارتباط کافی برخوردار باشند. بنابراین بانک‌ها باید دارایی‌های خود را از نو طبقه‌بندی کنند. همچنین باید درک کنند که سرمایه ارتباطی می‌تواند اهداف راهبردی آنها و افزایش رضایت‌مندی مشتریان بانک‌ها را محقق کند، بنابراین این امر شایسته کمی کردن سرمایه ارتباطی بانک‌ها است. با توجه به اهمیت و نقش راهبردی سرمایه ارتباطی در موفقیت بانک‌ها و رضایت‌مندی مشتریان از بانک‌ها، لازم است این دارایی، همانند سایر دارایی‌های فیزیکی، اندازه‌گیری و مدیریت شود.

در واقع موضوع سرمایه ارتباطی، همچون دانش داده‌ها، یک تجربه مشخص ذهنی است که شرکت‌ها می‌توانند از طریق آن برای خود ثروت ایجاد کنند. به علاوه، سرمایه ارتباطی را می‌توان دارایی نامشهودی که در ترازنامه‌ها ظاهر نمی‌شود، تجسم کرد که اگر به خوبی

11. external social capital
12. Subraminam & Youndt
13. Hsu & Wang
14. Erdem & Swait
15. Smith, Smith & Kun
16. customer-based brand equity
17. Thomson et al.
18. Tai & Chen
19. Davies, Chun & Kamins

1. Inkinen
2. Sydler
3. Stewart
4. Relational capital
5. External structure
6. intrasocial and intersocial capitals
7. McElroy
8. external capital
9. business relational capital
10. Gutrie et al.

دانش بنیان مورد بررسی قرار داد و با بررسی و تجزیه و تحلیل گزارش شرکت‌های پیشرو در هند و اروپا در چند مطالعه، رابطه میان سرمایه ارتباطی و شاخص‌های آن را با استفاده از مطالعه‌های موردی، ارزیابی کرد. نتایج نشان داد که میان سرمایه ارتباطی و عناصر آن در سازمان رابطه معنی‌داری وجود دارد. در حقیقت، در یک مطالعه نشان داده شد که سرمایه ارتباطی ۳,۲۸٪ از واریانس عملکرد شرکت را توضیح می‌دهد (سولایت^۴، ۲۰۱۰). سیدلر (۲۰۱۳) روشی را برای سنجش سرمایه ارتباطی و تأثیر آن بر عملکرد شرکت از طریق ارزیابی کمی ارائه دادند و توانستند نشان دهند که سرمایه ارتباطی تفاوت‌های طولانی مدت در سودآوری سازمان‌ها را توضیح می‌دهد.

بارت و همکاران^۵ (۲۰۲۰) پژوهشی تحت عنوان تأثیر تمرکز استراتژیک بر سرمایه ارتباطی: مطالعه تطبیقی شرکت‌های خانوادگی و غیرخانوادگی را انجام دادند. در این مقاله، از سه روش راهبرد - بازار، کارآفرینی و جهت‌گیری یادگیری برای تمرکز راهبردی استفاده شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش رگرسیون بر روی نمونه‌ای از ۳۶۰ شرکت خانوادگی و غیر خانوادگی در مکزیک استفاده شد. نتایج نشان داد که روش راهبرد - بازار، کارآفرینی و جهت‌گیری یادگیری با سرمایه ارتباطی رابطه معنی‌داری دارند. نتایج پژوهش‌های وگوار و هکیو^۶ (۲۰۲۰) در خصوص بررسی تأثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی شرکت‌های بخش دولتی مرکزی فعال در هند از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۸ و همچنین تحلیل هر یک از مولفه‌های سرمایه فکری در عملکرد مالی نشان داد که سرمایه فکری رابطه ضعیفی با سودآوری و ارزش بازار دارد، اما به عنوان پیش‌بینی‌کننده قوی بهره‌وری عمل می‌کند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که سرمایه انسانی مهمترین عنصر در میان هر سه مولفه سرمایه فکری در افزایش عملکرد مالی شرکت‌های نامبرده است.

گیانپولو و همکاران^۷ (۲۰۱۸)، در پژوهشی به بررسی روابط موجود میان سرمایه ارتباطی و عملکرد مالی پرداختند. پژوهش بر روی داده‌های کمی و کیفی استخراج شده از نمونه ۱۰۰ شرکت بزرگ ایتالیایی انجام شده است. این مقاله به طور عمیق ابعادی از سرمایه ارتباطی داخلی را تحلیل می‌کند که در ادبیات چندان مورد مطالعه قرار نگرفته است. یافته‌ها، تأثیر سرمایه ارتباطی داخلی و سرمایه ارتباطی خارجی بر عملکرد را نشان می‌دهد.

مدیریت شود، هر سازمانی را قادر به کسب سودآوری برتر کند. بر این اساس سازمان مشتری‌مدار و بازارمحور و در نهایت رویه‌ها و فرآیندهای سازمانی کارآمدی را ایجاد خواهد کرد که به خوبی به مشتریانش سرویس و یا ارائه خدمت کند و با به کارگیری سرمایه ارتباطی، به سمت افزایش بهبود عملکرد کسب و کار کشیده شوند. از این رو لازم است که سازمان‌ها به منابع درون سازمانی و توانمندی‌های خود، توجه بیشتری را مبذول دارند.

با توجه به آنچه بیان شد شناسایی، اندازه‌گیری و مدیریت عوامل و ابعاد تعیین کننده سرمایه ارتباطی می‌تواند نقش بسزایی در بهبود عملکرد مالی بانک‌ها داشته باشد. در ادبیات پژوهش تاکنون درباره مفهوم، ماهیت، اجزای تشکیل دهنده، روش و شاخص‌های سنجش و گزارشگری سرمایه ارتباطی و اثرات آن بر عملکرد سازمان‌ها، مقاله‌های متعددی نگاشته نشده است و بیشتر مقاله‌ها به شناسایی و ارتباط اجزای تشکیل دهنده سرمایه فکری پرداخته که سرمایه ارتباطی نیز از اجزای سرمایه فکری طبقه‌بندی شده است. از این رو در این پژوهش به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر سرمایه ارتباطی بانک‌ها در ایران و بازگفت و ارزیابی رابطه‌های علت و معلولی میان این عوامل از روش دیمتل استفاده شده است. همچنین به منظور در نظر گرفتن ابهام مربوط به نظرهای خبرگان نظریه مجموعه‌های فازی به کار برده شد که موجب دقت بیشتر در چارچوب اندازه‌گیری می‌شود.

مبانی نظری و مرور پیشینه پژوهش

سرمایه ارتباطی می‌تواند از نظر تنوری، رابطه یک شرکت با کل جامعه را بپذیرد و به عنوان یک عامل اقتصادی که در صحنه اجتماعی نقش فعال و مثبت ایفا می‌کند، عمل کند. این ارتباط با جامعه می‌تواند به نوبه خود مزیت‌های رقابتی را افزایش داده، سیاست‌های کارآمدتر برای دسترسی آسان‌تر به دانش ارزشمند بازار در اختیار شرکت قرار دهد. میلر^۱ (۱۹۹۹) با بررسی تعداد زیادی از سازمان‌ها به این نتیجه رسید که از طریق ایجاد شاخص‌های سرمایه ارتباطی، سازمانها را می‌توان به دقت با یکدیگر مقایسه کرد. دافی^۲ (۲۰۰۰) اندازه‌گیری سرمایه ارتباطی را به عنوان نقش مشتری در درآمد فعلی و آینده سازمان تعریف کرد و نیاز به فضای جدید اقتصادی و تغییر از اقتصاد مبتنی بر محصول به یک اقتصاد مبتنی بر مشتری را بیان کرد. پابلوس^۳ (۲۰۰۲) روش‌های اندازه‌گیری سرمایه ارتباطی را در اقتصاد

5. Bart et al
6. Wequar & Haque
7. Gianpaolo et al

1. Miller
2. Duffy
3. Pablos
4. Sulait

فرآیند تحلیل شبکه و سوات انجام دادند. جامعه مورد بررسی را خبرگان دیوان و نمونه را تعداد ۱۶ نفر در طی سال‌های ۹۶ الی ۹۷ و روش نمونه‌گیری هدفمند است. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه و پرسشنامه و از روش دیمتل و فرآیند تحلیل شبکه برای وزن‌دهی و اولویت‌بندی شاخص‌های عوامل سوات استفاده شده است. بر اساس خروجی نرم افزار سوپر دسیژن معیار نقاط ضعف از بیشترین اولویت از میان معیارهای اصلی و شاخص تغییرات سریع، عدم شفافیت و عدم اصلاح قوانین و مقررات کشور از بیشترین اولویت در میان تمامی زیر معیارهای موجود برخوردار است.

الهام و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی تحت عنوان شناسایی و ارزیابی عوامل موثر بر شکل‌گیری سرمایه‌ساختاری در بانک‌ها (مورد مطالعه: شعب بانک مهر اقتصاد استان یزد) را انجام دادند. روش پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی-پیمایشی بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل مدیران و کارکنان شعب بانک مهر اقتصاد استان یزد و جمع‌آوری داده‌ها نیز به صورت سرشماری و با استفاده از ابزار پرسشنامه صورت گرفته است. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش آماری دوجمله‌ای و نیز ماتریس اهمیت عملکرد تجزیه و تحلیل شده است. طبق نتایج آزمون فرضیه‌ها، عوامل فرهنگ سازمانی، ساختار سازمانی، فرآیندها، سامانه‌های داده، روش‌های مدیریتی، نوآوری و مدیریت دانش وضعیت مناسبی داشتند.

مهدی‌خو و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی تحت عنوان بررسی تاثیر اجزای سرمایه‌فکری بر ابعاد عملکرد مالی را انجام دادند. جامعه آماری شامل کلیه کارکنان این شرکت‌ها بوده و روش پژوهش توصیفی و استنباطی است. ابزار گردآوری داده‌های پژوهش شامل پرسشنامه استاندارد سرمایه‌فکری بوتیس و پرسشنامه ۲۶ سوالی طراحی شده برای سنجش ابعاد عملکرد مالی است که روایی آن با روش تحلیل عاملی با چرخش واریمکس ۸۰/۲ و ضریب آلفای کرونباخ آن ۹۱/۷ محاسبه شده است. در این پژوهش نخست، اجزاء سرمایه‌فکری شامل سرمایه ارتباطی، سرمایه ساختاری و سرمایه انسانی شرکت‌های مورد مطالعه اندازه‌گیری شد و سپس با استفاده از آزمون‌های همبستگی و تحلیل رگرسیون میزان تاثیر آنها بر هر یک از ابعاد عملکرد مالی شامل کنترل هزینه، مدیریت ارزش و کنترل ریسک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش حاکی از آنست که در سطح اطمینان ۹۵ درصد، تاثیر اجزاء سرمایه‌فکری بر ابعاد عملکرد مالی مثبت و معنادار بوده و توانایی پیش‌بینی آنها را دارد.

سکار و همکاران^۱ (۲۰۱۵) پژوهشی تحت عنوان چارچوبی مبتنی بر Delphi-AHP-TOPSIS برای اولویت‌بندی شاخص‌های سرمایه‌فکری را انجام دادند. در این پژوهش با استفاده از روش تاپسیس، برای بعد سرمایه انسانی، شایستگی کارکنان، تجربه کارکنان و نگرش کارکنان به عنوان عوامل موثر بر سرمایه انسانی شناسایی شدند. همچنین برای سرمایه ساختاری، ساختار سازمانی، فرهنگ سازمانی و سامانه داده‌ها به عنوان عوامل موثر شناسایی شدند. برای سرمایه ارتباطی ارزش برنده، ارتباط با سازمان‌های دیگر و رضایت مشتری به عنوان عوامل موثر انتخاب شدند.

اف-جاردن و مارتوس^۲ (۲۰۰۹) پژوهشی تحت عنوان سرمایه‌فکری و عملکرد در صنایع چوبی آرژانتین را انجام دادند. ایشان نشان دادند که شایستگی کارکنان و انگیزش کارکنان مهمترین عوامل موثر بر سرمایه انسانی هستند. همچنین فرهنگ سازمانی مهمترین عامل موثر بر روی سرمایه ساختاری بوده و ارتباط با تامین‌کنندگان و هم‌اوردها مهمترین عامل موثر بر روی سرمایه ارتباطی بوده است. برای سرمایه مشتری نیز وفاداری مشتری و قابلیت بازاریابی به عنوان مهمترین عوامل شناسایی شدند.

بنی اسدی و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی تحت عنوان طراحی الگوی جامع سرمایه‌فکری با استفاده از رویکرد فراترکیب را انجام دادند. این پژوهش از نظر هدف کاربردی بوده و در آن از روش فراترکیب استفاده شده است. در این پژوهش با استفاده از روش فراترکیب و بازنگری دقیق در موضوع، یافته‌های پژوهش‌های کیفی و کمی مرتبط ترکیب و الگوی حاضر طراحی شد. در این راستا، در نهایت ۸۶۳ پژوهش در حوزه سرمایه‌فکری ارزیابی شد که در پایان ۱۱۲ پژوهش انتخاب و با تحلیل محتوای آنها ابعاد و کدهای مربوطه استخراج و میزان اهمیت و اولویت هر یک با استفاده از روش آنتروپی شانون تعیین شد. براساس یافته‌های پژوهش، کدهای تصویر و شهرت سازمان، رویه‌های سازمانی، حق ثبت اختراع‌ها، وفاداری مشتری، خلاقیت کارکنان و برنامه‌های آموزشی سازمان برای کارکنان، بیشترین ضریب اهمیت را بین ابعاد سه‌گانه سرمایه‌فکری دارند. در نهایت، پس از طی گام‌های پژوهش، مدل جامع سرمایه‌فکری در سه بعد سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه رابطه‌ای ارائه شد.

رضایی و محسنی ملقرنی (۱۳۹۹) پژوهشی تحت عنوان شناسایی و اولویت‌بندی عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر کیفیت حسابداری دیوان محاسبات بر اساس ترکیب روش‌های دیمتل،

با توجه به موارد اشاره شده، بعد از شناسایی عوامل مهم و موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها به این پرسش پاسخ داده خواهد شد که آیا میان ابعاد شناسایی شده رابطه وجود دارد؟

روش شناسایی پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به هدف آن، کاربردی و براساس روش، توصیفی- علی است. جامعه آماری این پژوهش را خبرگان و استادان آشنا با مباحث سرمایه ارتباطی و بانکداری تشکیل می‌دهند. خبرگان به روش گلوله برفی و از میان استادان دانشگاهی و پژوهشگران فعال و مدیران ارشد بانکها در این زمینه انتخاب شدند. از نظر ترسین و ریگر^۱ (۱۹۷۶) و بریدی^۲ (۲۰۰۲)، در صورت همگن بودن گروه مشارکت‌کنندگان، برای ایجاد نتایج اثربخش، حجم نمونه‌ای متشکل از ۱۰ الی ۱۵ نفر بسنده می‌کند. در برخی منابع نیز تعداد مطلوب خبرگان، ۱۰ الی ۲۰ نفر توصیه شده است. بنابراین در پژوهش حاضر برای دستیابی به نتایج معتبر، حجم نمونه در نظر گرفته شده ۲۰ نفر از استادان دانشگاهی و متخصصان حوزه بانکداری و مدیران ارشد بانکها تعیین شد.

در این پژوهش، ابتدا با مرور جامع ادبیات پژوهش و مصاحبه، عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها تعیین شده و با استفاده از روش دلفی فازی، الویت‌بندی و جمع‌بندی نهایی صورت گرفت. در واقع تکنیک دلفی یک فرآیند قوی مبتنی بر ساختار ارتباطی گروهی است که در مواردی که دانشی ناکامل و نامطمئن در دسترس باشد با هدف دستیابی به اجماع گروهی در میان خبرگان استفاده می‌شود (بولو، اعرابی، ۱۳۹۸). در روش دلفی کلاسیک، نظرهای خبرگان در قالب اعداد قطعی بیان می‌شود، در حالی که افراد خبره از شایستگی‌های ذهنی خود برای بیان نظر استفاده می‌کنند و این نشان دهنده احتمالی بودن و نبود قطعیت حاکم بر این شرایط است. احتمالی بودن نبود قطعیت، با مجموعه‌های فازی سازگاری دارد. بنابراین، بهتر است داده‌ها در قالب زبان طبیعی از خبرگان گرفته و با استفاده از مجموعه‌های فازی مورد تحلیل قرار گیرند.

سپس براساس عوامل منتخب از روش دلفی فازی، پرسشنامه مربوط به دیمتل^۳ به منظور تبیین و ارزیابی روابط علت و معلولی میان عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی سرمایه فکری بانکها تدوین و در اختیار خبرگان قرار گرفت. در واقع روش دیمتل که یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره است و برای شناسایی الگوی روابط علی میان متغیرهای مورد مطالعه مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش توسط گابوس و فوتتلا^۴

مهرفر و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی به ارائه مدل کاربردی برای سرمایه ارتباطی بانکها پرداختند. این پژوهش که مطالعه موردی بر کلیه کارکنان بانک مهر اقتصاد استان قزوین، مستقر در ۱۳ شعبه برای ۵ سال است. از روش آماری رگرسیون خطی، رابطه خطی میان متغیرهای مستقل و وابسته را بررسی کردند. در این پژوهش اجزای سرمایه ارتباطی شامل تعداد سپرده‌ها و دفعات پرداخت تسهیلات به مشتریان به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد. نتایج فرضیه‌های این پژوهش بیانگر آن است که بین اجزای سرمایه ارتباطی و عملکرد مالی در شعب بانک مهر اقتصاد استان قزوین ارتباط مثبت و معنا داری وجود دارد.

رضاییان و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به طراحی الگوی مفهومی اندازه‌گیری دارایی‌دانشی-سرمایه فکری در سطح ملی پرداختند. در این مقاله به کمک روش تحلیل عاملی و الگوسازی معادلات ساختاریافته، تاثیرگذاری دو سازه جدید یعنی قابلیت‌های محیطی و سرمایه اجتماعی به همراه متغیرهای معمول در اندازه‌گیری سرمایه فکری یعنی سرمایه ساختاری و سرمایه انسانی، مورد آزمون قرار گرفت. نتایج تجربی این مطالعه نشان می‌دهد که سه نوع سرمایه ساختاری، انسانی و اجتماعی به عنوان مولفه‌های اصلی سرمایه فکری، به طور مثبتی با یکدیگر همبستگی داشته و هم‌افزایی دو متغیر سرمایه ساختاری و اجتماعی تحت تاثیر متغیر قابلیت‌های محیطی، بر افزایش دارایی‌های دانشی-سرمایه فکری پایدار ملی برای دستیابی به برتری رقابتی پایدار، تاثیرهای مثبتی خواهد داشت. با بررسی پیشینه تجربی پژوهش عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها در قالب ۱۲ مولفه زیر به دست آمده است:

جدول ۱. عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها

ردیف	مولفه	کد	ردیف	مولفه	کد
۱	تسهیلات	A1	۷	خدمات کارت	A7
۲	سپرده پذیری	A2	۸	ختمت PINPAD	A8
۳	پراکندگی شعب	A3	۹	تراکنش	A9
۴	مشتریان	A4	۱۰	خدمات شعبه آنلاین	A10
۵	خدمات POS	A5	۱۱	شفافیت افشاء	A11
۶	پراکندگی ATM	A6	۱۲	گزارشگری مسئولیت اجتماعی	A12

منبع: یافته‌های پژوهشگر

یافته‌های پژوهش

برای استخراج عوامل، علاوه بر بهره‌مندی از ادبیات پژوهش، عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانک‌ها، از روش دلفی فازی طی دو مرحله استفاده شد که نتایج به شرح زیر است.

جدول ۲. نظر خبرگان در مرحله اول دلفی فازی

ردیف	مولفه	کد	مقدار دی فازی شده	وضعیت پرسشها
۱	تسهیلات	A1	۴,۱۶۵۶۵۷۰۹۴	تایید شده
۲	سپرده پذیری	A2	۳,۸۲۵۳۶۳۲۷۹	تایید شده
۳	پراکندگی شعب	A3	۴,۲۶۴۴۹۶۷۱۵	تایید شده
۴	مشتریان	A4	۴,۱۷۹۶۷۹۱۲۴	تایید شده
۵	خدمات POS	A5	۳,۶۶۰۹۹۳۴۱	تایید شده
۶	پراکندگی ATM	A6	۴,۲۵۳۸۷۱۰۵۷	تایید شده
۷	خدمات کارت	A7	۴,۱۶۵۶۵۷۰۹۴	تایید شده
۸	خدمات PIN PAD	A8	۲,۴۰۳۶۵۲۹۹۱	عدم تایید
۹	تراکنش	A9	۳,۵۸۹۹۵۰۹۸۴	تایید شده
۱۰	خدمات شعبه آنلاین	A10	۲,۱۸۰۶۰۴۸۵۹	عدم تایید
۱۱	شفافیت افشاء	A11	۳,۰۸۰۷۶۸۶۵۴	تایید شده
۱۲	گزارشگری مسئولیت اجتماعی	A12	۴,۱۴۸۵۵۰۸۰۷	تایید شده

منبع: یافته‌های پژوهشگر

در مرحله نخست، با توجه به نظر خبرگان به دلیل نبود اجماع بر روی عوامل پیشنهادی، موارد A8, A10 از پژوهش حذف شد و تحقیق وارد مرحله دوم دلفی فازی شد.

جدول ۳. نظر خبرگان در مرحله دوم دلفی فازی و رتبه عوامل

ردیف	مولفه	رتبه	دسته بندی
۱	تسهیلات	۵	مالی و مشتری مداری
۲	سپرده پذیری	۴	مالی
۳	پراکندگی شعب	۷	خدمات حضوری
۴	مشتریان	۶	مشتری مداری
۵	خدمات POS	۸	مشتری مداری
۶	پراکندگی ATM	۱	خدمات غیرحضوری
۷	خدمات کارت	۳	مشتری مداری و خدمات غیرحضوری
۸	تراکنش	۹	مالی و امنیتی
۹	شفافیت افشاء	۱۰	مالی و امنیتی
۱۰	گزارشگری مسئولیت اجتماعی	۲	مسئولیت اجتماعی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

به سال ۱۹۷۱ ارائه شد. هدف روش دیمتال شناسایی الگوی روابط علی میان یک دسته معیار است. این روش شدت پیوندها را به صورت امتیازدهی مورد بررسی قرار داده، بازخورها توأم با اهمیت آنها را جستجو کرده و پیوند انتقال‌ناپذیر را قبول می‌کند. نمونه پژوهش شامل دو گروه بود. گروه اول استادان دانشگاهی و گروه دوم متخصصان حوزه بانکداری و مدیران ارشد بانک‌ها بود. به منظور رعایت همگنی از هر گروه تعداد ۱۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. از این تعداد ۶۵٪ افراد را آقایان و ۳۵٪ افراد نمونه را بانوان تشکیل می‌دادند. میانگین سنی افراد نمونه ۴۸/۶۵ سال بود. از این افراد، ۶۱/۶٪ دارای سابقه بالای ۱۵ سال بودند که می‌توان نتیجه گرفت که این افراد دارای تجربه کافی و مناسبی در علوم بانکی هستند. همچنین به لحاظ سطح تحصیلات تمامی افراد دانشگاهی دارای مدرک دکتری بودند و ۶۵٪ از افراد متخصص بانکی دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر بودند.

پرسشنامه مورد استفاده شامل ۱۲ پرسش، در مورد میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانک‌ها بر یکدیگر بود. از آنجا که پرسشنامه مورد استفاده، بر پایه عوامل شناسایی شده در پیشینه پژوهش و دیدگاه کارشناسان و صاحب‌نظران تهیه شده بود، روایی پرسشنامه، مورد تأیید است. به منظور سنجش پایایی پرسشنامه، از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد و میزان آن برابر ۰/۷۶ به دست آمد که نشان دهنده پایایی مناسب پرسشنامه است. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها با استفاده از دیمتال فازی در محیط نرم‌افزار اکسل، روابط علی میان عوامل تعیین شد. دیمتال فازی، یکی از ابزارهای تصمیم‌گیری چندمعیاره بر مبنای تئوری گراف است که موجب می‌شود برای درک بهتر پیوندهای علی، نقشه پیوندهای شبکه‌ای چندین معیار در گروه علت-معلول رسم شد (آقایی و همکاران، ۱۳۹۴). از برتری‌های این روش نسبت به سایر روشهای تصمیم‌گیری بر پایه مقایسه‌های زوجی، پذیرش بازخورد پیوندها است، یعنی در ساختار سلسله مراتبی حاصل، هر عنصر می‌تواند بر تمام عناصر هم سطح، سطح بالاتر یا سطح پایینتر از خود، تأثیر گذاشته و به صورت متقابل، از تک تک آنها تأثیر پذیرد (مروتی شریف آبادی و همکاران، ۱۳۹۵). در مسائل مدیریتی و اجتماعی می‌توان با استفاده از دیمتال، اثرات متقابل تعداد زیادی از عوامل مؤثر بر یک مسئله خاص را دسته‌بندی و سازماندهی کرد (پاموکر و همکاران، ۲۰۱۷). مراحل اجرای دلفی فازی و دیمتال به همراه یافته‌های پژوهش در ادامه ارائه شده است.

خبره در تمامی موانع به وحدت نظر رسیده‌اند و اختلاف نظر مرحله اول و دوم کمتر از آستانه خیلی کم (۰/۱) است، بنابراین نظرسنجی درباره شناسایی عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها، در مرحله دوم متوقف می‌شود

در دور دوم با اجماع خبرگان بر روی عوامل و دسته‌بندی صورت گرفته، همان گونه که جدول ۴، نتایج دور دوم تحلیل دلفی فازی نشان می‌دهد، امتیاز هیچ کدام از عوامل در دامنه کم قرار ندارند و بنابراین هیچ یک از عوامل شناسایی شده از نظرسنجی حذف نشده و اعضای گروه

جدول ۴. نظر خبرگان در مرحله دوم دلفی فازی

ردیف	موفله	مقدار دی فازی شده	وضعیت پرسشها	مقدار وزن	رتبه	حد آستانه
۱	تسهیلات	۴,۱۳۴۷۲۹۰۲۷	تایید شده	۰/۱۰۴۴۷۶۲۶۳۸	۵	-۰/۰۳۰۹۳
۲	سپرده پذیری	۴,۱۴۸۵۵۰۸۰۷	تایید شده	۰/۱۰۵۱۱۲۸۴۴	۴	۰/۳۳۳۱۸۸
۳	پراکندگی شعب	۴,۰۲۶۴۵۷۶۱۹	تایید شده	۰/۱۰۲۰۱۹۳۳۹	۷	-۰/۲۳۸۰۴
۴	مشتریان	۴,۱۳۴۷۱۲۲۷۶	تایید شده	۰/۱۰۴۵۰۸۸۴۲	۶	-۰/۰۵۴۹۷
۵	خدمات POS	۳,۷۰۰۱۳۰۸۴۹	تایید شده	۰/۰۹۳۷۵۱۱۱۸	۸	۰/۰۳۹۱۳۷
۶	پراکندگی ATM	۴,۱۹۷۰۳۳۳۴۸	تایید شده	۰/۱۰۶۳۴۱۲۵۶	۱	-۰/۰۵۶۸۴
۷	خدمات کارت	۴,۱۶۵۵۷۰۹۴	تایید شده	۰/۱۰۵۵۴۶۲۷	۳	.
۸	تراکنش	۳,۶۲۷۶۳۳۴۶۳	تایید شده	۰/۰۹۱۹۱۴۲۳۴	۹	۰/۰۳۷۶۸۲
۹	شفافیت افساء	۳,۱۷۰۰۳۰۴۰۵	تایید شده	۰/۰۸۰۳۱۹۸۳۴	۱۰	۰/۰۸۹۲۶۲
۱۰	گزارشگری مسئولیت اجتماعی	۴,۱۷۲۶۵۶۷۹۷	تایید شده	۰/۱۰۵۷۲۳۶۲۴	۲	۰/۰۲۴۱۰۶

منبع: یافته‌های پژوهشگر

تحلیل دیمتیل

با استفاده از روش تحلیل دیمتیل، میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری ابعاد نسبت به یکدیگر در قالب امور مالی، مشتری‌مداری، خدمات حضوری، خدمات غیرحضوری، امور امنیتی و مسئولیت اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت. شاخص‌های تاثیرگذاری و تاثیرپذیری عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها مطابق جدول ۶ است:

جدول ۶. تجزیه و تحلیل شاخص‌های دیمتیل

عوامل	Di	Ri	Di+Ri	Di-Ri
امور مالی	۰/۸۳۹۱۲۵۳۶۵	۰/۸۵۲۶۵۵۳۴۶	۲/۵۸۱۷۹۰۸۰۱	-۰/۸۱۶۶۹۹۳
مشتری‌مداری	۱/۳۳۳۹۵۴۴۵	۲/۰۴۸۱۶۷۰۲۸	۳/۳۷۲۵۲۴۴۳	-۰/۳۳۳۷۱۶
خدمات حضوری	۱/۰۰۴۱۵۷۴۳۹	۱/۹۱۲۰۸۵۱۰۱	۲/۹۱۶۲۴۲۵۳	-۰/۹۰۷۲۷۶۷
خدمات غیرحضوری	۱/۵۰۹۹۸۶۹۹۴	۲/۱۷۴۲۸۱۱۳۳	۳/۶۸۴۷۱۵۱۲۷	-۰/۶۶۴۴۱۱۴
امور امنیتی	۱/۳۳۱۳۳۷۲۵۵	۰/۵۱۱۰۲۱۱۸۸	۱/۸۴۲۳۵۹۴۴۳	۰/۸۱۰۲۱۶۰۶۸
مسئولیت اجتماعی	۰/۸۷۷۹۷۸۶۹	۰/۶۸۰۰۵۳۴۵۱	۱/۵۵۸۰۳۱۱۳۲	۰/۲۰۹۱۴۴۴۱۷

منبع: یافته‌های پژوهشگر

میزان تاثیرگذاری و میزان تاثیرپذیری در جدول ۶ نشان می‌دهد که امور مالی و مشتری‌مداری تاثیرگذارترین عوامل و مشتری‌مداری و خدمات غیرحضوری تاثیرپذیرترین در میان عوامل مورد بررسی هستند. پیوندهای معنادار میان عوامل مختلف مطابق جدول ۷ است.

همانطور که مشاهده می‌شود، ۱۰ شاخص موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها مورد تایید خبرگان قرار گرفته و رتبه‌بندی شد. در ادامه با استفاده از نظرهای خبرگان، عوامل شناسایی شده از طریق روش دلفی فازی دو مرحله‌ای، به منظور خلاصه‌سازی بیشتر، در ابعاد شش‌گانه امور مالی، مشتری‌مداری، خدمات حضوری، خدمات غیرحضوری، امور امنیتی و مسئولیت اجتماعی طبقه‌بندی شدند. در ادامه رتبه‌بندی ابعاد یادشده را با استفاده از روش دلفی فازی مشاهده می‌کنید:

جدول ۵. رتبه‌بندی ابعاد شش‌گانه بر اساس نظر خبرگان

ردیف	بلا	کد	مقدار فزاینده پرسش	مقدار وزن	رتبه
۱	امور مالی	B1	۳,۶۲۷۶۳۳۴۶۳	۰/۸۵۶۶۰۴۶۴	۴
۲	مشتری‌مداری	B2	۳,۷۴۴۱۳۵۹۰۸	۰/۶۳۷۵۵۸۸	۳
۳	خدمات حضوری	B3	۳,۵۱۳۶۵۱۶۰۲	۰/۸۵۴۱۱۶۶۸	۵
۴	خدمات غیرحضوری	B4	۴,۳۰۴۳۰۰۶۹	۰/۸۸۱۲۷۴۳۸	۱
۵	امور امنیتی	B5	۳,۴۹۸۱۳۱۸۳۳	۰/۸۵۳۰۰۴۸۰۸	۶
۶	مسئولیت اجتماعی	B6	۴,۱۶۵۵۷۰۹۴	۰/۸۳۹۱۲۵۳۶۵	۲

منبع: یافته‌های پژوهشگر

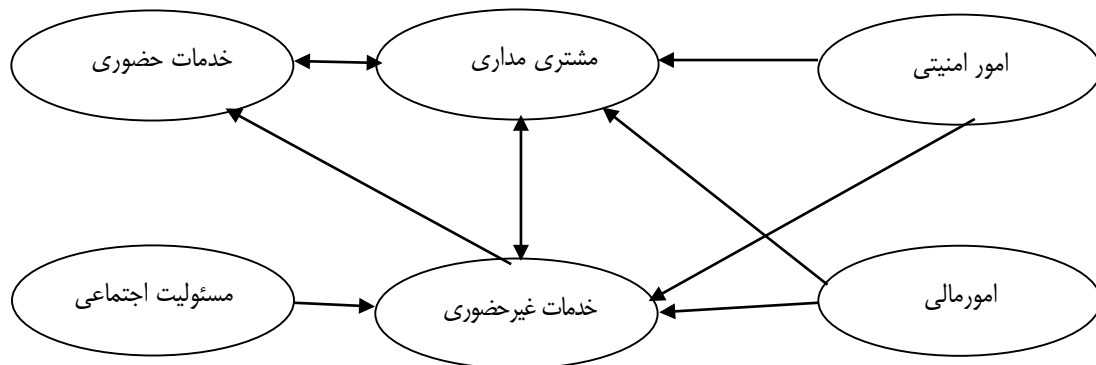
در میان عوامل موثر بر سرمایه رابطه‌ای بانک از منظر خبرگان، خدمات غیرحضوری بیشترین وزن (۰/۱۸۸) را دارد. مسئولیت اجتماعی در جایگاه دوم و مشتری‌مداری در رتبه سوم قرار می‌گیرد.

مطابق جدول ۷ می‌توان گفت: بین امور مالی با مشتری مداری، خدمات حضوری و خدمات غیر حضوری رابطه معناداری وجود دارد. میان مشتری مداری با خدمات حضوری و خدمات غیرحضوری رابطه معناداری وجود دارد. میان خدمات حضوری با مشتری مداری و خدمات غیرحضوری رابطه معناداری وجود دارد. میان خدمات غیر حضوری با مشتری مداری وجود دارد. میان امور امنیتی با مشتری مداری و خدمات غیرحضوری رابطه معناداری وجود دارد. میان مسئولیت اجتماعی با خدمات غیرحضوری رابطه معناداری وجود دارد. نمودار علت و معلولی عوامل سرمایه ارتباطی بانکها به شکل ۱ رسم می‌شود.

جدول ۷. پیوند معنادار ابعاد سرمایه ارتباطی بانکها

نسبت به	امور مالی	مشتری مداری	خدمات حضوری	خدمات غیرحضوری	امور امنیتی	مسئولیت اجتماعی
امور مالی	۰	۱	۱	۱	۰	۰
مشتری مداری	۰	۱	۱	۱	۰	۰
خدمات حضوری	۰	۱	۰	۱	۰	۰
خدمات غیرحضوری	۰	۱	۱	۱	۰	۰
امور امنیتی	۰	۱	۰	۱	۰	۰
مسئولیت اجتماعی	۰	۰	۰	۱	۰	۰

منبع: یافته‌های پژوهشگر

شکل ۱. نمودار علت و معلولی عوامل سرمایه ارتباطی بانکها

تاثیرگذاری بر سرمایه ارتباطی بانکها دارد. در واقع بانکها با برگزاری مراسم اجتماعی و گزارش آنها در راستای منافع جامعه ارتباطهای خود را توسعه داده و موجب افزایش سرمایه ارتباطی بانک می‌شود. الهام و همکاران (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی نشان دادند که عوامل موثر بر سرمایه ساختاری بانکها شامل فرهنگ سازمانی، ساختار سازمانی، فرآیندها، سامانه‌های داده‌ها، روش‌های مدیریتی، نوآوری و مسئولیت اجتماعی است. سومین عامل موثر بر سرمایه ارتباطی خدمات کارت‌های بانکی است که بواسطه کاربرد گسترده آن در بین افراد جامعه و در تمام سطوح، موجب تعمیق و گسترش سرمایه رابطه‌ای بانک می‌شود. در این راستا اف-جاردن و مارتوس (۲۰۰۹) نیز نشان دادند که شایستگی کارکنان و انگیزش کارکنان و خدمات ارائه شده توسط کارکنان مهمترین عوامل موثر بر سرمایه انسانی هستند. همچنین بر اساس تحلیل دیمتل، امور مالی و مشتری مداری تاثیرگذارترین عوامل و مشتری مداری و خدمات غیرحضوری تاثیرپذیرترین در میان عوامل مورد بررسی هستند. در این راستا اف-جاردن و مارتوس (۲۰۰۹) نشان دادند که ارتباط با تامین کنندگان و رقیب‌ها و مشتری مداری مهمترین عامل موثر بر روی سرمایه ارتباطی بوده است. نتایج تحلیل نشانگر وجود اهمیت عوامل مشتری مداری و خدمات غیرحضوری نقش بیشتری را در ارتباط با

نتیجه‌گیری و بحث

در سیستم‌های حسابداری سنتی، دارایی‌های نامشهود در صورت‌های مالی ثبت نمی‌شوند، اما در تعیین ارزش بازار سازمان‌ها نقش بسزایی دارند. سرمایه ارتباطی از جمله دارایی‌های نامشهود است که به عنوان نقش مشتری در درآمد فعلی و آینده سازمان تعریف شده است و نیاز به فضای جدید اقتصادی و تغییر از اقتصاد مبتنی بر محصول به یک اقتصاد مبتنی بر مشتری را بیان می‌کند. بنابراین شناسایی عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی مهم است. در این پژوهش با مرور جامع ادبیات پژوهش و استفاده از نظرهای خبرگان عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی بانکها استخراج شده است.

بر اساس تکنیک فازی مهمترین عامل در سرمایه ارتباطی بانکها، پراکندگی ATM می‌باشد که نشان‌دهنده رابطه مستقیم مردم با بانک در سطح جامعه است. در واقع مهمترین عامل در سرمایه ارتباطی بانکها، پراکندگی ATM است که نشان‌دهنده رابطه مستقیم مردم با بانک در سطح جامعه است. از طرفی سکار و همکاران (۲۰۱۵) نیز در پژوهشی نشان دادند که ارزش برند، ارتباط با سازمان‌های دیگر و رضایت مشتری به عنوان عوامل موثر بر سرمایه ارتباطی هستند. گزارشگری مسئولیت اجتماعی در جایگاه دوم

- بنی اسدی، مریم؛ روشن، سید علیقلی؛ یعقوبی، نورمحمد و رونقی، محمدحسین. (۱۴۰۰)، طراحی الگوی جامع سرمایه فکری با استفاده از رویکرد فراترکیب، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، پذیرفته شده.
- بولو، قاسم و اعرابی، مهران. (۱۳۹۸)، شناسایی عوامل موثر بر ریسک جامع بانک‌های دولتی، مجله علمی حسابداری دولتی، ۵(۲)، ۴۶-۲۵.
- بهنام، الهام؛ اولیا، محمدصالح و سلیمی، نورالدین. (۱۳۹۶)، شناسایی و ارزیابی عوامل موثر بر شکل‌گیری سرمایه ساختاری در بانک‌ها (مورد مطالعه: شعب بانک مهر اقتصاد استان یزد)، دوفصلنامه توسعه تکنولوژی صنعتی، ۲۱(۱)، ۶۱-۷۴.
- رضاییان، علی؛ دانایی‌فرد، حسن و زنگویی‌نژاد، ابوذر. (۱۳۹۰)، طراحی الگوی مفهومی اندازه‌گیری دارایی دانشی-سرمایه فکری در سطح ملی، چشم‌انداز مدیریت دولتی، ۲(۶)، ۲۵-۴۱.
- رضایی، عباس و محمدی ملقرانی، عطالله. (۱۳۹۹)، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل داخل و خارجی موثر بر کیفیت حسابرسی دیوان محاسبات بر اساس ترکیب تکنیک‌های دیمتیل، فرآیند تحلیل شبکه و سوات، فصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۱۱(۱۳)، ۷۸-۶۱.
- مروتی شریف آبادی، علی؛ عزیزی، فاطمه و جمشیدی، زینب. (۱۳۹۵)، تحلیل عوامل موثر بر رضایت گردشگران داخلی استان یزد با استفاده از مدل دیمتیل فازی، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۱(۳۳)، ۱۰۴-۸۵.
- مهرفر، ابوطالب؛ نتاج، ملک‌شاه؛ غلام‌حسین، تقی و رستمی، وهاب. (۱۳۹۳)، مدل کاربردی پیشنهادی سرمایه ارتباطی بر عملکرد مالی بانک‌ها. همایش بین‌المللی مدیریت.
- مهدی‌خو، مهدی؛ محمودترابی، مریم و ختن‌لو، محسن. (۱۳۹۴)، بررسی تاثیر اجزای سرمایه فکری بر ابعاد عملکرد مالی. فصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۱(۲)، ۹۲-۸۳.
- Aghaei, R., Aghaei, A., Mohammad Hosseini Najizadeh, R. (2015). Identification and ranking of key indicators affecting agile maintenance using fuzzy Delphi and fuzzy dimethyl approach (Case study: Iran Automotive Industry), *Knowledge Management (Management Knowledge)*, 7 (4), 641-672. (In Persian).
- Ahmadi S., A., A. Roozbehani A. (2018). Designing and compiling an audit model for the performance of executive managers of state-owned banks, *Journal of Public Accounting*, 4 (2), 54-41. (In Persian).

سایر عوامل و سرمایه ارتباطی بانک‌ها دارند. بطوریکه چهار عامل امور امنیتی، امور مالی، خدمات حضوری و خدمات غیرحضوری بر مشتری‌مداری تاثیر می‌گذارند و دو عامل خدمات حضوری و خدمات غیرحضوری از عامل مشتری‌مداری تاثیر می‌پذیرند. در این راستا مهرفر و همکاران (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی نشان دادند که اجزای سرمایه ارتباطی شامل تعداد سپرده‌ها و دفعات پرداخت تسهیلات به مشتریان است. همچنین خدمات غیرحضوری از چهار عامل امور امنیتی، امور مالی، مسئولیت اجتماعی و مشتری‌مداری تاثیر می‌پذیرد و بر عامل مشتری‌مداری تاثیر می‌گذارد.

با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود که سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و همچنین وزارت صنعت، معدن و تجارت با استفاده از شاخص‌های شناسایی شده در این پژوهش، در تدوین سیاست‌های کلی بانک‌ها از این شاخص‌ها به نحو احسن استفاده کنند. همچنین بانک مرکزی می‌تواند از شاخص‌های کشف شده این پژوهش به عنوان عوامل موثر در تعیین ارزش واقعی بانک‌ها استفاده کرده و بانک‌ها را موظف به استفاده از این شاخص‌ها در تدوین برنامه راهبردی بانک‌ها استفاده کنند. همچنین به صنعت بانکداری و بانک مرکزی پیشنهاد می‌شود برای مشخص شدن ارزش واقعی بانک‌ها و درک بهتر استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی بانک‌ها، تمامی بانک‌ها را ملزم به تهیه و تدوین شاخص‌های سرمایه ارتباطی در سطح صورت‌های مالی خود نمایند و بر اساس مدل ارائه شده در این پژوهش بتواند سرمایه ارتباطی بانک‌ها را با هم مقایسه و با تقویت آن سبب افزایش ارزش افزوده و رونق در چرخه اقتصادی شوند.

منابع

- آقای، رضا؛ آقای، اصغر و محمدحسینی ناجی زاده، رامین. (۱۳۹۴)، شناسایی و رتبه‌بندی شاخص‌های کلیدی موثر بر نگهداری و تعمیرات چابک با استفاده از رویکرد دلفی فازی و دیمتیل فازی (مطالعه موردی: صنعت خودروسازی ایران)، مدیریت دانش (دانش مدیریت)، ۷(۴)، ۶۴۱-۶۷۲.
- Bani Asadi Maryam, Roshan Seyed Aligholi, Yaghoubi Noor Mohammad, Ronaghi Mohammad Hossein (1400) Designing a comprehensive model of intellectual capital using a meta-combined approach, *Quarterly Journal of Human Resource Management Research*, has been accepted. (In Persian).
- Bart J.D., Edgar R. RS., Verónica I., Lilia M. P. (2020). The impact of strategic focus on relational capital: A comparative study of family and non-family firms, *Journal of Business Research*, 119: 585-598.

- Behnam Elham, Olia Mohammad Saleh, Salimi Nouredin (2017), Identification and evaluation of factors affecting the formation of structural capital in banks (Case study: Mehr Eghtesad Bank branches in Yazd province), *Bi-Quarterly Journal of Industrial Technology Development*, 21 (1), 61-74. (In Persian)
- Bolo Ghasem, Arabi Mehran (2019), Identifying the factors affecting the comprehensive risk of state-owned banks, *Journal of Public Accounting*, 5 (2), 46-25. (in Persian)
- Gaetano Matonti, William Forte, Giuseppe Nicolò. (2019). the impact of intellectual capital on firms' financial performance and market value: Empirical evidence from Italian listed firms, *African Journal of Business Management*, Vol. 13(5), pp. 147-159.
- Gianpaolo I., Federica Ch., Stefano Ch., (2018), Relational Capital and financial performance: an empirical analysis on a sample of Italian firms, *Problems and Perspectives in Management*, 16(1): 245-258.
- Inkinen, H. (2015). Review of empirical research on intellectual capital and firm performance. *Journal of Intellectual Capital*, XVI(3), 518-565.
- López, J. E. (2011). Towards 'An Intellectual Capital-Based View of the Firm': Origins and Nature. *Journal of Business Ethics*, 649-662.
- Mahdi Khoo, Mehdi, Mahmoud Torabi, Maryam, Khotanlu, Mohsen. (2015). Investigating the effect of intellectual capital components on the dimensions of financial performance. *Government Accounting Quarterly*, 1 (2), 92-83. (In Persian).
- Marr, B. (2008). Impacting Future Value: How to Manage your Intellectual Capital. CMA Canada, AICPA and CIMA.
- Mehrfar, A., Nattag M., Gholam Hossein T., Rostami. W.(2014). The proposed applied model of communication capital on the financial performance of banks. *International Management Conference*. (in Persian)
- Morvati Sharifabadi, A., Azizi, F., Jamshidi, Z. (2016). Analysis of Factors Affecting the Satisfaction of Domestic Tourists in Yazd Province Using Fuzzy Dimtel Model. *Journal of Tourism Management Studies*, 11 (33), 104-85. (In Persian).
- Rezaei Abbas, Mohammadi Molqarani Atallah (2020), Identification and prioritization of internal and external factors affecting the audit quality of the Court of Audit based on the combination of Demetel techniques, network analysis process and SWOT, *Scientific Journal of Public Accounting*, 1 (13), 78-61. (In Persian).
- Rezaian Ali, Danaeifard Hassan, Zangouinejad Abuzar (2011), Designing a Conceptual Model for Measuring Knowledge-Intellectual Capital Assets at the National Level, *Public Management Perspectives*, 2 (6), 25-41. (In Persian).
- Sekhar, C. & Patwardhan, M. & Vya, V. (2015). "A Delphi-AHP-TOPSIS based framework for the prioritization of intellectual capital indicators: A SMEs perspective". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 189, 275 – 284
- Sulait, T. (2010). Relational Capital and Firm Performance: A Case of Manufacturing Tea Firms in Uganda. PhD diss. Makerere University.
- Sydler, R. (2013). Measuring intellectual capital with financial figures: Can we predict firm profitability? *European Management Journal*.
- Weqar Faizi and S.M., Imamul Haque. (2020). Intellectual capital and corporate financial performance in India's central public sector enterprises. *International Journal of Learning and Intellectual Capital* 17(1):77-97.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

پیش بینی رابطه بین عواطف فردی و مدیریت منابع مالی عمومی

سید علی موسوی اصل^{۱*}، فرزانه جعفری^۲، الناز پاک خصال^۳

۱. استادیار، گروه روانشناسی، دانشکده روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. کارشناس ارشد روانشناسی، دانشکده روانشناسی، دانشگاه پیام نور، گرمسار، ایران.

۳. دکتری جامعه شناسی، عضو دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۰

A Predict Relationship between Individual Emotions and Public Financial Resources Management

Seyed Ali Mosavi Asl^{1*}, Farzaneh Jafari², Elnaz Pakkhesal³

1. Assistant Professor, Faculty of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2. M.Sc. in Psychology, Faculty of Psychology, Payame Noor University, Garmsar, Iran.

3. Ph.D. in Sociology, Alzahra University, Tehran, Iran.

Received: 2021/09/13

Accepted: 2022/01/10

Abstract

Subject and Purpose of the Article: The subject of this study is the relationship between individual emotions and the management of public financial resources and its purpose is to investigate the effect of positive and negative individual emotions on the decision of financial managers of a governmental university in the optimal use of public financial resources.

Research Method: In this study, preliminary data were collected through a researcher-made questionnaire for managers' willingness to manage public financial resources (based on the Beleski et al. Questionnaire), and the Panas Emotions Questionnaire. 70 questionnaires were used for analysis. Also, multivariate regression and descriptive and non-parametric statistics have been used to analyze the results. In inferential analysis, Kolmogorov-Smirnov test and regression test have been performed to test the hypotheses.

Research Findings: The results show that both positive and negative aspects of financial managers' personal emotions have a significant impact on their decisions in the efficient and inefficient management of public financial resources. Evidence also suggests that education and work experience have a direct and significant impact on the efficient management of public financial resources and a significant and inverse impact on the inefficient management of public financial resources.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: Based on the findings of this study, the financial managers of public universities should, as an adaptation, select and implement appropriate strategies in the process of spending steps in order to prevent any waste of public financial resources.

Key Words: Efficient Management, Inefficient Management, Public Financial Resources, Positive Emotions, Negative Emotions,

JEL Classification: G41, E64, E44, D91

چکیده

موضوع و هدف مقاله: موضوع پژوهش، رابطه میان عواطف فردی و مدیریت منابع مالی عمومی است و هدف آن بررسی تاثیر عواطف مثبت و منفی فردی بر تصمیم‌گیری مدیران مالی دانشگاه‌های دولتی تهران در استفاده بهینه از منابع مالی عمومی است.

روش پژوهش: در این پژوهش، داده‌های اولیه از طریق پرسشنامه محقق ساخته برای تمایل مدیران برای مدیریت منابع مالی عمومی (بر اساس پرسشنامه بلسکی و همکاران) و پرسشنامه عواطف پاناس جمع‌آوری شد. برای تجزیه و تحلیل تعداد ۷۰ پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت. همچنین برای تجزیه و تحلیل نتایج از رگرسیون چند متغیره و آمار توصیفی و ناپارامتریک استفاده شده است و در تحلیل استنباطی با استفاده از روش آماری آزمون کلموگوروف اسمیرنوف و آزمون رگرسیون برای بررسی فرضیه‌ها پرداخته شده است.

یافته‌های پژوهش: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هر دو جنبه مثبت و منفی عواطف فردی مدیران مالی بر تصمیم‌گیری آنان در مدیریت کارآمد و ناکارآمد منابع مالی عمومی تاثیر معنی‌داری دارند. هم چنین شواهد حاکی از آن است که تحصیلات و تجربه کاری تاثیر مستقیم و معناداری بر مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی و تاثیر معکوس و معناداری بر مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی دارند.

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: براساس یافته‌های این پژوهش، مدیران مالی دانشگاه‌های دولتی بایستی در مقام برابرسنجی، راهکارهای مناسب در فرایند مراحل خرج به منظور جلوگیری از هرگونه هدر رفت منابع مالی عمومی انتخاب و به مرحله اجرا گذارند.

واژه‌های کلیدی: مدیریت کارآمد، مدیریت ناکارآمد، منابع مالی عمومی، عواطف مثبت، عواطف منفی

طبقه بندی موضوعی: D91, E44, E64, G41

مقدمه

داشته باشد. عواطف مثبت موجب افزایش خلاقیت در حل مسئله می‌شود و این خود فرایند تصمیم‌گیری را بهبود می‌بخشد. هم چنین عواطف منفی، خلاقیت و جستجوی داده‌ها را کاهش می‌دهد و این خود سبب کاهش اثر بخشی تصمیم‌ها می‌شود. از این رو پیامدهای این دو دسته از عواطف یکسان نیستند. در تایید این یافته، پژوهش‌های روانشناسی نشان داده‌اند که عواطف مثبت انگیزه قضاوت مثبت شخص و عواطف منفی به ارزیابی‌های منفی نسبت به یک موضوع کشیده می‌شود (امانی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ایسن و همکاران، ۱۹۷۸؛ فورگاس، ۱۹۹۵). بنابراین هدف مقاله حاضر، مطالعه رابطه میان عواطف فردی و مدیریت منابع مالی عمومی است و هدف دوم این مقاله برای نشان دادن این است که مقام تطبیق در یک دستگاه اجرایی لازم است از هدر رفت منابع مالی عمومی تحت هر شرایطی جلوگیری بعمل آورد.

بنابراین، این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که عواطف مثبت و منفی در یک مدیر مالی در یک واحد زیر مجموعه دولت (یک دانشگاه دولتی که از منابع عمومی استفاده می‌کند) چه تاثیری بر انگیزه و تصمیم ایشان در مدیریت منابع مالی عمومی دارد. با توجه به نبود پژوهش‌های انجام شده در زمینه عواطف فردی یک مدیر مالی در یک واحد زیر مجموعه دولت مثل یک دانشگاه دولتی، زمینه‌هایی را فراهم کرد تا این پژوهش تحت عنوان پیش بینی رابطه بین عواطف فردی و مدیریت منابع مالی عمومی بر اساس سنجشی از روانشناسی مثبت‌گرا مورد پژوهش قرار گیرد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

روانشناسی مثبت

روانشناسی مثبت شاخه‌ای جدید در علم روانشناسی است که به صورت رسمی در سال ۲۰۰۰ توسط پروفیسور مارتین سلیگمن، رئیس وقت انجمن روانشناسی آمریکا بنیان‌گذاری شد. اگرچه پژوهش‌های مربوط به روانشناسی مثبت‌گرا از دهه‌های قبل آغاز شده بود اما در سال ۲۰۰۰ انجمن روان‌شناسی آمریکا یک شماره از مجله امریکن سایکولوژیست را به روان‌شناسی مثبت‌گرا اختصاص داد که به «شماره هزاره» معروف شد و به این ترتیب روان‌شناسی مثبت‌گرا به طور رسمی معرفی شد. سلیگمن و همکارانش نیز یک تعریف کمابیش پذیرفته شده از روان‌شناسی مثبت‌گرا ارائه داده‌اند. از نظر آن‌ها، روان‌شناسی مثبت‌گرا مطالعه علمی تجربه‌های مثبت، صفات فردی مثبت و نهادهایی است که رشد این تجربه‌ها و صفات را آسان می‌کنند. روانشناسی مثبت‌گرا روی تاثیرها و رویدادهای مثبت زندگی تمرکز دارد، از جمله مولفه‌های مثبت‌گرا عبارتند از تجارب مثبت (مثل شادی، سرخوشی، انگیزه و عشق)،

هدف از بخش عمومی، تمام واحدهایی است که از منابع عمومی دولت از جمله درآمد منابع زیر زمینی و مالیات استفاده می‌کنند، در مقابل ملت و مجلس شورای اسلامی مسئولیت پاسخگویی مالی و عملیات را دارند، تحت نظارت‌های مالی و عملیات دیوان محاسبات و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی هستند و از منظر گزارشگری مالی مشمول استانداردهای حسابداری بخش عمومی قرار می‌گیرند. واحدهایی که دارای تمام ویژگی‌های بیان شده باشند، به عنوان واحدهای تشکیل دهنده بخش عمومی محسوب می‌شوند (گرد و اسماعیلی کیا، ۱۳۸۹، ص ۳). در سال‌های اخیر به دلایل متعدد، دولت در گشایش و بدست آوردن منابع مالی عمومی به ویژه درآمدهای حاصل از فروش نفت با مشکلات جدی روبرو شده و این کمبود منابع مالی عمومی باعث شده است که نتواند بودجه دستگاه‌های اجرایی را به وجه مورد نیاز تامین کند و با کاهش بودجه دستگاه‌های اجرایی، بدنبال پوشش کسری این منابع برآمده است. اما از طرف دیگر دستگاه‌های اجرایی به دنبال اختصاص سهم بیشتری از این منابع مالی هستند. این دوگانگی کمبود منابع بخش عمومی و سهم خواهی بیشتر دستگاه‌های اجرایی باعث شده است که یک منابع مالی عمومی در دستگاه‌های اجرایی شکل بگیرد. در این پژوهش مدیریت منابع مالی عمومی به طور تقریبی مترادف با مدیریت سود مورد تعریف قرار می‌گیرد. به طور خلاصه می‌توان گفت که سود عبارت است از منافع ریالی قابل توزیع میان سهامداران یک شرکت و مدیریت سود عبارت است از دستکاری در قسمتی از سود به نفع یک شخص یا اشخاص خاص (رفاهی بخش و همکاران، ۱۳۹۷).

با توجه به مطالب بالا، می‌توان چنین برداشت کرد که در بخش عمومی هر چند سود ملاک عمل نیست و هدف واحدهای زیر مجموعه دولت خدمت رسانی در ابعاد وسیع به یک یک افراد جامعه است اما این موضوع می‌تواند مشابه مدیریت سود در بخش خصوصی، به طریقی دیگر در بخش عمومی اعمال شود. به عبارتی این موضوع که به هر طریق ممکن بشود سهم بیشتری از منابع عمومی دولت را به خود اختصاص داد را مدیریت منابع عمومی گویند.

عاطفه واژه‌ای است که برای توضیح طیف وسیعی از احساسات مبتنی بر ویژگی‌ها و مبتنی بر حالت‌های یک فرد استفاده می‌شود (رکرز-سوسیوک و لو، ۲۰۱۰؛ ژانگ و همکاران، ۲۰۰۹). حالت‌های عاطفی را به طور کلی می‌توان به عواطف مثبت یا منفی طبقه‌بندی کرد (رکرز-سوسیوک و لو، ۲۰۱۰). عواطف یا همان خلق و خوی بر تصمیم‌گیری و قضاوت و پردازش داده‌ها بشر اثر گذار است. عواطف فردی به دو صورت می‌تواند بر تصمیم‌گیری و قضاوت افراد تاثیر

می‌کند. افراد با اندیشه مثبت، خوش بین، بردبار، مسئولیت پذیر، لذت جویی و افرادی هستند که عاطفه مثبت دارند. اما در مقابل، کسانی هم هستند که عواطف منفی دارند. این عواطف شامل ترس از شکست، خشم، اضطراب، احساس ناتوانی، احساس حقارت، احساس جبر، احساس عدم امنیت، فرار از پذیرش مسئولیت، احساس گناه و هستند. به عقیده پژوهشگران عواطف افراد بر چگونگی تصمیم‌گیری، تفکر و کارایی افراد در محیط کار تاثیر گذار هستند (امانی و همکاران، ۱۳۹۹؛ فورگاس و جورج، ۲۰۰۱).

بخش قابل ملاحظه‌ای از پژوهش‌های ارتباط میان عواطف و عملکرد فرد را نشان می‌دهد که عواطف می‌تواند بر تصمیم‌گیری اثر بگذارد، به این شکل که احساسات و عواطف خوب سبب گشایش نگاهی مثبت به موضوع و وضعیت می‌شود و احساسات و عواطف منفی موجب گشایش دیدگاه منفی تر می‌شود (کراوس، ۱۹۹۵؛ فورگاس و جورج؛ ۲۰۰۱). تورنه (۲۰۰۱) نقش عواطف در تصمیم‌گیری اخلاقی را مورد مطالعه قرار دادند، آنها به این نتیجه رسیدند که احساسات بر فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی تاثیر گذار است (رفاهی بخش و همکاران، ۱۳۹۷).

مدیریت منابع مالی

به طور خلاصه می‌توان گفت که سود عبارت است از منافع ریالی قابل توزیع میان سهامداران یک شرکت و مدیریت سود. عبارت است از دستکاری در قسمتی از سود به نفع یک شخص یا اشخاص خاص. مدیریت سود، شامل تغییر گزارش‌های مالی برای گمراه ساختن سهامداران درباره عملکرد اساسی سازمان یا تحت تاثیر قرار دادن پیامدهای قراردادی است که وابسته به رقم‌های حسابداری گزارش شده است (هلی و جیمز، ۱۹۹۹). مدیریت منابع مالی مترادف با مدیریت سود است با این تفاوت که در بخش عمومی سود ملاک عمل نیست ولی عدم استفاده بهینه از منابع مالی عمومی می‌تواند سبب شود، مدیریت مالی ناکارآمد، نفع اشخاصی خاص در یک دستگاه اجرایی را فراهم کند.

به عنوان مثال، دانشگاه‌های دولتی به دلیل مجوز نداشتن جذب نیروی خدماتی، مجبور به انعقاد قرارداد حجمی با شرکت‌های خدماتی هستند. با فرض برای یک سال مالی تعداد ۱۰۰ نفر (بعد از مدت کوتاهی از شروع بکار کردن نیروها مشخص می‌شود تعداد زیادی از آنها مجرد هستند) مورد نیاز است. قرارداد حجمی به صورتی است که در یک جدول کلیه موارد از جمله حقوق ثابت، اضافه کار، حق اولاد، حق مسکن و درج و سرجمع مبلغ ناخالص حقوق و دستمزد برای هر فرد مشخص می‌شود و سپس در تعداد ۱۰۰ نفر برای ۱۲ ماه ضرب و کل هزینه یک سال دانشگاه برای هزینه بالا بودجه بندی

ویژگی‌ها و حالت‌های مثبت (مثل قدردانی، انعطاف پذیری و دلسوزی) و موسسه‌های مثبت (بکارگیری اصول مثبت درون تمام تشکیلات و موسسه‌ها)، روانشناسی مثبت‌گرا بعنوان یک رشته، بخش زیادی از زمان خود را صرف تفکر به روی موضوع‌هایی نظیر نقاط قوت شخصیت، خوشبینی، رضایت از زندگی، خوشبختی، سلامتی، قدردانی، شفقت (همراه با دلسوزی برای خود)، عزت نفس و اعتماد به نفس، امید و ترقی می‌کند. هدف از مطالعه این موضوع‌ها این است که به افراد کمک شود شکوفا شوند و بهترین زندگی را داشته باشند.

سنجه‌ها و آزمون‌های روان‌شناختی مثبت‌گرا

برای کمک به متخصص‌ها در راستای مشخص کردن توانمندی‌ها و علائم بهیاشی در مانجو سنجه‌های گزارش شخصی بسیاری، وجود دارد. ابزارهای دسترس پذیر برای سنجش توانمندی‌های منشی، استعدادهای شخصی، رضایت از زندگی، هیجان‌های مثبت، مقابله مثبت و مجموعه‌ای از دیگر سازه‌های روانشناسی مثبت‌گرا از قبیل شکر، بخشش، همدلی، امید، خوش بینی، خلاقیت و سازه‌های دیگر تهیه شده است. به عنوان مثال، پرسش نامه ارزش‌های عملی برای توانمندی‌های منشی (VIA-IS، پیترسون و سلیگمن، ۲۰۰۴) داده‌های مهم برای لحاظ تفاوت‌های فرهنگی ارایه می‌کند و یک فرهنگ تخصصی عام برای درمانگر در زمینه توصیف توانمندی‌ها فراهم می‌کند. استعداد یاب کلیفتن (CSF، اسپلوند و همکاران، ۲۰۰۷؛ راث، ۲۰۱۱) سنجشی برای استعدادهای شخصی است و می‌توان برای افزایش موفقیت و رضایت در حوزه‌ها و نقش‌های گوناگون زندگی و از جمله در حوزه‌های تحصیلی و کاری، بهره‌برداری کرد. سیاهه عاطفه مثبت و منفی (PANAS، واتسن و همکاران، ۱۹۸۸) برای درمانگرانی که به پیگیری تغییرات هفتگی هیجان‌های مثبت و منفی درمانجویان در زندگی روزمره علاقمندند ابزار مفیدی است و حساسیت به تغییرات آنی و لحظه‌ای عاطفه لحاظ شده است.

عواطف و اثر آن بر تصمیم‌گیری

عاطفه واژه‌ای است که برای توضیح طیف وسیعی از احساسات مبتنی بر ویژگی‌ها و حالت‌های یک فرد استفاده می‌شود. بسیاری از روانشناسان مثبت‌گرا عاطفه و احساس را محرک غالب بر تصمیم‌های معنادار زندگی می‌دانند. عواطف و هیجان‌ها نشان‌دهنده و بازگو کننده عکس‌العمل افراد به رویدادها و وقایعی است که در زندگی آن‌ها رخ می‌دهد. عواطف مثبت و منفی، از جمله عواملی هستند که در بهداشت روان، رضایت از زندگی و در نهایت کارایی افراد نقش موثری را ایفا

ممکن است به دلیل احساس برحق بودن، قدرت طلبی و نیاز به اینکه مورد احترام و نکوداشت قرار گیرند، رفتارهای غیر اخلاقی مانند رفتار مدیریت سود بروز دهند. بنابر این بنظر می‌رسد برای انتخاب مدیران مالی و حسابداران علاوه بر مهارت و خبرگی لازم است ویژگی‌های فردی شخصیتی افراد مدنظر قرار گیرد. همچنین وجود سامانه‌های کارآمد حسابداری و کنترل مدیریت می‌تواند به کنترل و تعدیل ویژگی‌های فردی منفی این افراد کمک نماید. پژوهشی تحت عنوان مدل پیش بین رضامندی زندگی بر اساس سازه‌های روانشناسی مثبت‌گرا انجام گرفته است که نشان می‌دهد مولفه‌های روانشناسی مثبت‌گرا بر رضایت‌مندی اثر گذار هستند. نتایج حاکی از آن بود که متغیرهای معنویت، دینداری، عزت نفس و خودکارآمدی رابطه مستقیم معناداری با رضایت‌مندی زندگی دارند (نجفی و همکاران، ۱۳۹۴)

چن و همکاران (۲۰۱۷) به تاثیر احساسات و عواطف مدیر بر پیش بینی سود تاکید کردند. نتایج پژوهش آنها نشان داد عواطف مثبت در مدیران باعث می‌شود که نسبت به عملکرد آینده شرکت خوش بین باشند و سود آینده شرکت را رقم بالایی برآورد کنند. پژوهشگران نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده را مطرح می‌کنند مبنی بر این که احتمال بیشتری وجود دارد افراد رفتار خاصی را از خود نشان دهند وقتی نگرشی مطلوب و کنترل رفتاری بیشتری برای آن (یعنی درک سهولت یا دشواری انجام رفتار) دارند (آلین و همکاران، ۲۰۱۶؛ لاتان، رینگل، و جابور، ۲۰۱۷؛ تورونگماتیروت و سوئین، ۲۰۱۳).

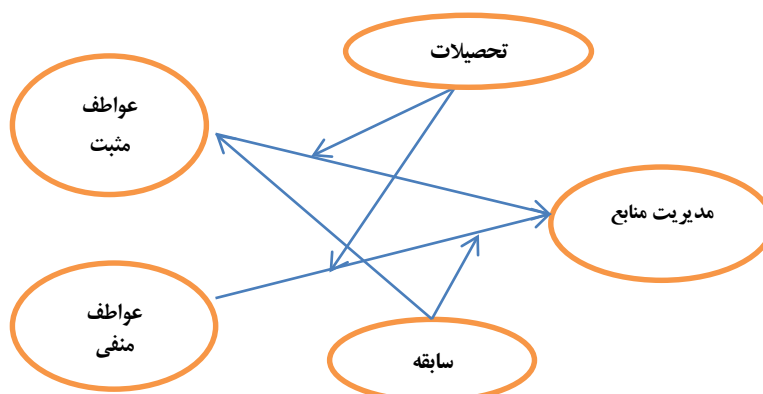
مطالعه‌ها و پژوهش‌های گذشته نشان می‌دهد که بررسی رابطه عواطف فردی و حوزه‌های مالی تنها در بخش خصوصی انجام شده است اما این مهم در بخش عمومی بدون سابقه است. هر چند بخش عمومی کشور به عنوان بخش غالب در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ساکنان دار میدان بوده است ولی سوابق تجربی نشان می‌دهد که پژوهش‌های دانشگاهی بسیار اندکی در بخش عمومی در ارتباط با حوزه‌های مالی صورت گرفته است.

می‌شود. در اینجا مدیر مالی می‌تواند هزینه بالا را چارچوب قانون بیش از واقع و یا واقعی نشان دهد. طبق قرارداد مدیر مالی ناچار به پرداخت سر جمع مبلغ کل ناخالص برای هر فرد است ولی پرسش مطرح اینجاست که آیا به فرد مجرد حق اولاد تعلق می‌گیرد؟

پیشینه پژوهش

رفاهی بخش و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای نشان دادند که رابطه معنی‌داری میان عاطفه مثبت با مدیریت سود کارآ و همچنین میان عاطفه منفی با مدیریت سود فرصت طلبانه وجود دارد، اما رابطه معنی‌داری میان عاطفه منفی با مدیریت سود کارآ و همچنین میان عاطفه مثبت با مدیریت سود فرصت طلبانه مشاهده نشد. در پژوهش دیگری با انتخاب دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری حسابداری و مدیریت مالی کل کشور به عنوان جامعه آماری تحت عنوان عواطف فردی و رفتار مدیریت سود، آزمونی از نظر روانشناسی مثبت‌گرا انجام گرفته است. با توجه به آنکه دست کاری سود می‌تواند سرچشمه رفتاری و روانشناختی داشته باشد، مورد توجه بسیاری از پژوهشگران حسابداری است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که رابطه معنی‌داری میان عاطفه مثبت با مدیریت سود کارآ و همچنین میان عاطفه منفی با مدیریت سود فرصت طلبانه وجود دارد. اما رابطه معنی‌داری میان عاطفه منفی با مدیریت سود کارآ و عاطفه مثبت با مدیریت سود فرصت طلبانه مشاهده نشد. به عبارتی دیگر، عواطف و احساسات مثبت به تصمیم‌گیری‌های مالی مثبت و در راستای افزایش ثروت سهامداران و برعکس عواطف و احساسات منفی به تصمیم‌گیری‌های مالی منفی و ناکارآمد و در راستای منافع شخصی مدیریت کشیده می‌شود. منصور زارع و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی نشان دادند که رابطه مثبت و معنی‌دار میان خود شیفتگی و تمایل مدیریت سود فرصت طلبانه وجود دارد به عبارت دیگر افراد خود شیفته تمایل بیشتری به مدیریت سود فرصت طلبانه دارند. افراد خود شیفته

مدل مفهومی پژوهش

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت موضوع پژوهش، پیمایشی است. از نظر درجه کنترل و نوع نظارت، در زمره پژوهش‌های میدانی قرار دارد. از نظر وسعت کاربرد، این پژوهش در طبقه پژوهش‌های کاربردی قرار دارد. این پژوهش از بعد طبقه بندی پژوهش‌ها به لحاظ اهداف آنها در زمره پژوهش‌های با اهمیت توصیفی قرار دارد. از جنبه زمانی، این پژوهش از جمله پژوهش‌های مقطعی است. از دیدگاه آماری چون از نمونه‌ها برای تعمیم یافته‌ها به جامعه و استنتاج استفاده شده است، بنابراین یک پژوهش استنباطی است. برای اندازه گیری درجه عواطف از پرسش نامه پاناس استفاده می‌شود. این اندازه دارای ۲۰ ماده (گویه) است (ده گویه برای سنجش عاطفه مثبت و ده گویه برای سنجش عاطفه منفی) و تکمیل کردن آن کمتر از ۵ دقیقه زمان می‌برد (مگیار و موی، ۱۳۹۹). گویه‌ها روی اندازه پنج درجه ای لیکرت (۱=بسیار کم تا ۵=بسیار زیاد) رتبه بندی می‌شود. همچنین برای تمایل مدیران مالی به مدیریت منابع مالی عمومی از نمونه پرسشنامه محقق ساخته با الگوبرداری از پرسشنامه بلکی و همکاران (۲۰۰۸) استفاده شده است.

متغیرهای پژوهش

تمایل به مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی و تمایل به مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی متغیرهای وابسته و عواطف مثبت و عواطف منفی متغیرهای مستقل و تحصیلات و ابقه کاری متغیرهای کنترلی هستند.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مدیران مالی دانشگاه‌های سطح تهران که در حال حاضر و یا در چندین سال گذشته دارای این پست بوده‌اند، است. در این پژوهش با توجه به اینکه جامعه آماری محدود و حجم آن مشخص است، بنابراین برای تعیین حجم نمونه از فرمول نمونه گیری کوکران و به روش انتخاب تصادفی صورت می‌گیرد.

$$n = \frac{\frac{Z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{Z^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

n: حجم نمونه آماری

N: حجم جامعه آماری

d: اشتباه مجاز (معمولاً ۱ برابر ۰/۰۵ در نظر می‌گیرند).
Z: اندازه متغیر نرمال با سطح اطمینان $\alpha=1$ است. در آزمون دو دامنه مقدار Z برای سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر ۱/۹۶ و برای سطح اطمینان ۹۹ درصد برابر ۲/۵۸ است
p: نسبت برخورداری از صفت مورد نظر (مثلاً جمعیت مردان)
 $q=(1-p)$ نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر (مثلاً جمعیت زنان). معمولاً p و q را ۰/۵ در نظر می‌گیرند.
توجه: این محاسبه با سطح خطای ۵ درصد صورت می‌گیرد.

در این پژوهش حجم نمونه ۷۲ نفر hsj.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های پژوهش بر اساس مبانی نظری و اهداف آن به شرح زیر است:
فرضیه اول: عواطف مثبت و مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی رابطه مثبت و معناداری دارند.
فرضیه دوم: عواطف منفی و مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی رابطه منفی و معناداری دارند.
فرضیه سوم: عواطف مثبت و مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی رابطه منفی و معناداری دارند.
فرضیه چهارم: عواطف منفی و مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی رابطه مثبت و معناداری دارند.

تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

آمار توصیفی

داده‌های آمار توصیفی متغیرهای پژوهش حاضر به صورت جدول ۱ نشان داده می‌شود. اصلی‌ترین شاخص مرکزی، میانگین است که نشان‌دهنده نقطه تعادل و مرکز ثقل توزیع است و شاخص خوبی برای نشان دادن مرکزیت داده‌هاست. برای مثال اندازه میانگین برای متغیر مدیریت کارآمد برابر با ۴,۸۵ است که نشان می‌دهد بیشتر داده‌ها حول این نقطه تمرکز یافته‌اند و یا اینکه اندازه میانگین برای متغیر مدیریت ناکارآمد برابر با ۱,۱۹ است که نشان می‌دهد بیشتر داده‌ها حول این نقطه تمرکز یافته‌اند. به طور کلی پارامترهای پراکندگی، معیاری برای تعیین میزان پراکندگی از یکدیگر یا میزان پراکندگی آنها نسبت به میانگین است. از مهم‌ترین پارامترهای پراکندگی، انحراف معیار است. مقدار این پارامتر برای عواطف مثبت برابر با ۰,۶۹۳ و برای مدیریت کارآمد است با ۰,۳۶۶ است که نشان

می‌دهد این دو متغیر به ترتیب دارای بیشترین و کمترین انحراف معیار هستند.

جدول ۱. آمار توصیفی

نام متغیر	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف معیار
مدیریت کارآمد	۴	۵	۴,۸۵	۰,۳۶۶
مدیریت ناکارآمد	۱	۲	۱,۱۹	۰,۴۰۲
عواطف مثبت	۱۵,۲۰	۵۰	۳۶,۸۲۵	۶,۶۹۳
عواطف منفی	۱۰	۴۳,۱۰	۲۳,۷۵۱	۶,۲۸۳

طبق نتایج جدول ۴ مقدار چولگی برای متغیر مدیریت کارآمد برابر با $-۰,۰۰۴$ است. بنابراین در بازه $(۱,۹۶, -۱,۹۶)$ است یعنی از دیدگاه کجی متغیر مدیریت کارآمد نرمال بوده و توزیع آن متقارن است. مقدار کشیدگی آن $-۱,۲۰۱$ است و در بازه $(۱,۹۶, -۱,۹۶)$ قرار دارد. این نشان می‌دهد توزیع این متغیر از کشیدگی نرمال برخوردار است. همچنین متغیرهای مدیریت ناکارآمد، عواطف مثبت و عواطف منفی با توجه به اینکه چولگی و کشیدگی آنها عددی مابین $(۱,۹۶, -۱,۹۶)$ حاصل شده است، بنابراین این متغیرها نیز از لحاظ کجی و کشیدگی نرمال هستند.

جدول ۴. چولگی و کشیدگی

	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Efficient	$-۰,۰۰۴$	$۰,۲۸۷$	$-۱,۲۰۱$	$۰,۵۶۶$
Inefficient	$-۰,۵۶۶$	$۰,۲۸۷$	$-۰,۴۷۰$	$۰,۵۶۶$
PEmotions	$-۰,۵۵۳$	$۰,۲۸۷$	$-۰,۴۷۷$	$۰,۵۶۶$
NEmotions	$-۰,۴۹۲$	$۰,۲۸۷$	$-۰,۵۴۱$	$۰,۵۶۶$

با توجه به اندازه سطح اطمینان مولفه‌ها، همگی اندازه‌های بیشتر از $۰,۰۵$ دارند بنابراین از توزیع نرمال پیروی می‌کنند.

جدول ۵. آزمون کلموگروف-اسمیرنوف

نماد	نام متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری	نتیجه
Efficient	مدیریت کارآمد	$۰,۰۶۳$	$۰,۲۰$	نرمال است
Inefficient	مدیریت ناکارآمد	$۰,۰۹۹$	$۰,۰۸۸$	نرمال است
PEmotions	عواطف مثبت	$۰,۰۹$	$۰,۰۸۶$	نرمال است
NEmotions	عواطف منفی	$۰,۰۹۶$	$۰,۱۸۵$	نرمال است

آزمون آلفای کرونباخ

میزان آلفای کرونباخ برای همه پرسشنامه‌ها بالای $۰,۷$ صدم است. یادآوری می‌شود چنانچه ضریب آلفای کرونباخ بیش از $۰,۷$ محاسبه شود، پایایی پرسشنامه مطلوب ارزیابی می‌شود.

همانطور که در جدول ۲ قابل مشاهده است، جمع کل مدیران ۷۰ نفر بوده است که از میان آنها تعداد ۳۲ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد هستند و تعداد ۳۸ نفر یعنی $۵۴,۳$ درصد نفرت مدرک دکتری داشته اند.

جدول ۲. توزیع فراوانی مدرک تحصیلی

مدرک تحصیلی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۰	۳۲	$۴۵,۷$	$۴۵,۷$
۱	۳۸	$۵۴,۳$	$۱۰۰,۰۰$
کل	۷۰	$۱۰۰,۰۰$	

همانطور که در جدول ۳ قابل مشاهده است، جمع کل مدیران ۷۰ نفر بوده است که از میان آنها تعداد ۳۰ نفر از مدیران سابقه کاری کمتر از ۱۰ سال دارند. تعداد ۴۰ نفر یعنی $۵۷,۱$ درصد از مدیران سابقه کاری بیشتر از ۱۰ سال داشته اند.

جدول ۳. توزیع فراوانی تجربه کاری

تجربه کاری	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مدیرانی که کمتر از ۱۰ سال سابقه کاری دارند.	۳۰	$۴۲,۹$	$۴۲,۹$
مدیرانی که بیشتر از ۱۰ سال سابقه کاری دارند.	۴۰	$۵۷,۱$	

آمار استنباطی

برای آزمون نرمال بودن داده‌ها روش‌های متعددی وجود دارد که در این پژوهش ابتدا به بررسی چولگی و کشیدگی داده‌ها و سپس از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده می‌شود.

یافته های پژوهش

یافته های پژوهش نشان می دهد که، سطح معناداری میان روابط دو به دوی متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش کمتر از سطح خطای ۰,۰۵ بدست آمده است. بنابراین فرض صفر آزمون همبستگی دال بر نبود رابطه میان دو متغیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد رد و فرض مقابل آن مبنی بر وجود رابطه میان متغیرها تایید می شود. شایان ذکر است که ارتباط میان متغیر عواطف مثبت با مدیریت کارآمد منابع مالی مثبت برآورد شده است. بگونه ای که افزایش در نمرات عواطف مثبت موجب تغییر در جهت افزایش متغیر مدیریت کارآمد اتفاق خواهد افتاد. همچنین افزایش در عواطف منفی موجب افزایش مدیریت ناکارآمد منابع مالی می شود. شایان ذکر است که ارتباط میان عواطف منفی با مدیریت کارآمد منابع مالی معکوس بوده و ارتباط میان عواطف مثبت با مدیریت ناکارآمد منابع مالی نیز معکوس است.

آزمون مدل اول پژوهش

همچنانکه در جدول های ۶، ۷ و ۸ دیده می شود، سطح معنی داری متغیر عواطف مثبت کمتر از پنج درصد بوده و ضریب آن مثبت است، بنابراین فرضیه اول پذیرفته می شود. یعنی عواطف مثبت بر مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی تاثیر مستقیم و معناداری دارد. سطح معنی داری متغیر عواطف منفی کمتر از پنج درصد بوده و ضریب آن منفی است بنابراین فرضیه دوم پذیرفته می شود. یعنی عواطف منفی بر مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی تاثیر معکوس و معناداری دارد. متغیرهای کنترلی میزان تحصیلات و تجربه کاری مدیران دارای سطح معناداری کمتر از ۵ درصد و ضریب مثبت هستند بنابراین تاثیر مستقیم و معناداری بر مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی دارند. ضریب تعیین تعدیل شده نیز ۰/۶۷ محاسبه شده است. که نشان می دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته اند ۶۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را شرح دهند. آماره فیشر برابر با ۱۲۷,۸۹۱ بوده و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد است که نشان می دهد مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است. آماره دوربین واتسون ۱,۵۶۵ بوده و با توجه به اینکه مابین ۱/۵ الی ۲/۵ است ناشی از وجود نداشتن خودهمبستگی میان متغیرهای مستقل پژوهش است.

جدول ۶. آزمون رگرسیون

نام مدل	ضریب تعیین	ضرب تعیین تعدیل شده	آزمون دوربین-واتسون
مدل اول	۰,۶۸۷	۰,۶۷۰	۱,۵۶۵

جدول ۷. تحلیل واریانس رگرسیون

منبع تغییرات	مجموع توان های دوم	درجه آزادی	میانگین توان های دوم	مقدار F	سطح معنی داری
رگرسیون	۳۶۵,۳۹۹	۴	۹۱,۱۰۰	۱۲۷,۸	۰,۰۰۰
خطا	۴۶,۳۰۱	۶۵	۰,۷۱۲	۹۱	
جمع	۴۱۰,۷۰۰	۶۹			

جدول ۸. ضرایب رگرسیونی متغیرها

سطح معنی داری	آماره t	ضرایب استاندارد نشده		مدل
		Std.Error	B	
۰,۰۰۰	۴,۵۲۴	۰,۶۷۱	۳,۰۳۶	عرض از مبدا (Costant)
۰,۰۲۱	۲,۳۶۵	۰,۰۱۵	۰,۰۳۶	عواطف مثبت
۰,۰۰۰	-۷,۴۹۴	۰,۰۱۲	-۰,۰۹۱	عواطف منفی
۰,۰۱۶	۲,۴۷۵	۰,۳۶۷	۰,۹۰۸	مدرک تحصیلی
۰,۰۲۵	۲,۲۹۴	۰,۳۳۷	۰,۷۷۳	تجربه کاری

آزمون مدل دوم پژوهش

همچنانکه در جدول های ۹، ۱۰ و ۱۱ دیده می شود سطح معنی داری متغیر عواطف مثبت کمتر از پنج درصد بوده و ضریب آن منفی است بنابراین فرضیه سوم پذیرفته می شود. یعنی عواطف مثبت بر مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی تاثیر معکوس و معناداری دارد. سطح معنی داری متغیر عواطف منفی کمتر از پنج درصد بوده و ضریب آن مثبت است بنابراین فرضیه چهارم پذیرفته می شود. یعنی عواطف منفی بر مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی تاثیر مستقیم و معناداری دارد.

متغیرهای کنترلی میزان تحصیلات و تجربه کاری مدیران دارای سطح معناداری کمتر از ۵ درصد و ضریب منفی هستند بنابراین تاثیر معکوس و معناداری بر مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی دارند. ضریب تعیین تعدیل شده نیز ۰/۶۸ محاسبه شده است. که نشان می دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته اند ۶۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته را شرح دهند. آماره فیشر برابر با ۵,۰۲۴ بوده و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد است که نشان می دهد مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است. آماره دوربین واتسون ۱,۸۷۴ بوده و با توجه به اینکه مابین ۱/۵ الی ۲/۵ است ناشی از وجود نداشتن خودهمبستگی میان متغیرهای مستقل پژوهش است.

دارد با نحوه عملکرد ایشان و تصمیم‌های او دارای یک رابطه معنی‌دار و مستقیم است.

در این پژوهش احساس آینده از جمله علاقمند، صبر و بردباری، قوی و هوشیار، خوشبین، بردبار، مسئولیت پذیر، رضایت از زندگی، با انگیزه و به عنوان عواطف مثبت دیده شده است و احساس آینده از جمله عجز، ترس، بدبینی، گله مند، ترس از شکست، خشم، اضطراب، احساس ناتوانی، احساس حقارت، احساس جبر، احساس عدم امنیت، فرار از پذیرش مسئولیت، احساس گناه و به عنوان عواطف منفی مد نظر قرار گرفته شده‌اند. با استفاده از روش‌های آماری و نتایج حاصله می‌توان چنین تفسیر نمود که مدیران مالی به شرح بالا چنانچه دارای عواطف مثبت باشند نسبت به مدیریت کارآمد منابع مالی اقدام می‌کنند و چنانچه دارای عواطف منفی باشند نسبت به مدیریت ناکارآمد منابع مالی اقدام می‌کنند.

بر این اساس و با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها می‌توان پیشنهاد نمود که ضرورت تعیین و برآورد صحیح و دقیق منابع اختصاصی و حتی منابع مالی حاصل از واگذاری‌های مالی و سرمایه‌ای در لایحه بودجه سالانه دانشگاه به درستی ضرورت دارد و پس از آن و با یک نگاه حرفه‌ای در بعد وسیع کلمه و با اولویت دادن به نیاز تک تک افراد جامعه (به عنوان مثال مدارس دولتی فعال در آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد فاقد هر گونه درآمد اختصاصی) نسبت به درخواست منابع مالی عمومی اقدام کرده که این موضوع لازم است توسط مدیر مالی به عنوان مقام تطبیق به همراه رییس دانشگاه به عنوان مقام مجاز هدفمند شود. در این راستا عواطف مثبت فردی می‌تواند در توسعه و گسترش این باور در استفاده بهینه از منابع مالی عمومی بسیار تعیین کننده باشد. به امید خدا و به حول قوه الهی، استفاده بهینه از منابع مالی عمومی به عنوان یک فرهنگ در کلیه دستگاه‌های اجرای کشور روز به روز پر رنگ تر شود.

منابع

- اکرمی، سید رحمت اله؛ خدابخشی، هادی؛ جباری، مهرداد و فضیلت، فرهاد. (۱۳۹۴). بررسی جایگاه و نقش نظارتی ذی حساب در نظام مالی و محاسب آینده کشور از دیدگاه مسئولین دستگاه اجرایی، دو فصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۱ (۲)، ۹-۱۸.
- امانی، کورش؛ نیکومرام، هاشم و بنی مهد، بهمن. (۱۳۹۹). عواطف فردی و تردید حرفه ای حسابرسان، دو فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، ۵ (۹)، ۳۵-۵۳.
- برزوزاده، محسن؛ مرادی، محمد و نرگسیان، عباس. (۱۴۰۰). طراحی چارچوبی برای بهبود مدیریت منابع مالی

جدول ۹. آزمون رگرسیون

نام مدل	ضریب تعیین	ضرب تعیین تعدیل شده	آزمون دوربین - واتسون
مدل دوم	۰.۶۹۴	۰.۶۸۱	۱.۸۷۴

جدول ۱۰. تحلیل واریانس رگرسیون

منبع تغییرات	مجموع توان‌های دوم	درجه آزادی	میانگین توان‌های دوم	مقدار F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۹,۵۲۹	۶	۱,۵۸۸	۵,۰۲۴	۰,۰۰۰
خطا	۱۹,۹۱۴	۶۳	۰,۳۱۶		
جمع	۲۹,۴۴۳	۶۹			

جدول ۱۱. ضرایب رگرسیونی متغیرها

مدل	ضرایب استاندارد نشده		آماره t	سطح معنی‌داری
	Std.Error	B		
عرض از مبدا (Costant)	۱,۵۹۵	۰,۹۱۵	۱,۷۴۴	۰,۰۸۶
عواطف مثبت	-۰,۰۴۷	۰,۰۲۳	-۲,۰۷۳	۰,۰۴۲
عواطف منفی	۰,۰۳۱	۰,۰۱۰	۳,۲۰۳	۰,۰۰۰
مدرک تحصیلی	-۰,۴۱۵	۰,۱۵۹	-۲,۶۰۳	۰,۰۰۲
تجربه کاری	-۰,۳۴۵	۰,۱۶۸	-۲,۰۵۱	۰,۰۴۴

فرضیه چهارم: عواطف منفی بر مدیریت ناکارآمد تاثیر مثبت و معناداری دارد.	مستقیم	پذیرش
--	--------	-------

نتیجه گیری و بحث

با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده و تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس روش‌های آماری، چنین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که عواطف مثبت با مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی دارای یک رابطه مثبت و مسقیم هستند و همچنین عواطف منفی با مدیریت کارآمد منابع مالی عمومی دارای یک رابطه منفی و معکوس هستند. همچنین عواطف مثبت با مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی دارای یک رابطه منفی و معکوس هستند و همچنین عواطف منفی با مدیریت ناکارآمد منابع مالی عمومی دارای یک رابطه مثبت و مستقیم هستند. به عبارتی عواطف و احساسات فرد مدیر مالی یک دانشگاه دولتی که وظیفه برابرسنجی هر گونه هزینه‌کردی را با قانون و مقررات

- فارس و کرمان. دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۴ (۱)، ۸-۲۸.
- رفاهی بخش، سمانه؛ بنی‌مهد، بهمن؛ خردیار، سینا و اوشک سرائی، مریم، (۱۳۹۷). عواطف فردی و رفتار مدیریت سود: آزمون از نظریه‌ی روانشناسی مثبت‌گرا، دوفصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، ۳ (۶)، ۲۴۱-۲۵۳.
- کریمی‌پور، عیسی؛ مهدوی، غلامحسین. (۱۳۹۶). شناسایی عوامل مؤثر بر فساد مالی کارکنان دستگاه‌های دولتی از دیدگاه حسابرسان دیوان محاسبات استان‌های
- Gord, A., Esmailikiya, G., (2019). The Public Sector Accounting and Auditing (1). 1st publication. Tehran: Iran, Samt Press.
- Healy, Paul M., and James M. Wahlen. 1999. "A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting", *Accounting Horizons* 13 (4): 365-383.
- Heilman, M., C. Block and R. Martell. (1995). Sex Stereotypes: Do They Influence Perceptions of Managers?., *Journal of Social Behavior and Personality*, 10(3):237-252.
- Karimipoor, I., Mahdavi, G. (2017). Identifying Factors Influencing the Employee's Corruption of Governmental Organizations Based on Court of Auditor's Viewpoint of Fars and Kerman Provinces. *Biannual Journal of Scientific Governmental Accounting*, 4(1), 73-86. (In Persian)
- Reckers-Sauciuc, A. K., and D. J. Lowe. (2010). The influence of dispositional effect on whistle-blowing. *Advances in Accounting*, 26(2), 259
- Reckers-Sauciuc, A. K., and D. J. Lowe. (2010). The influence of dispositional effect on whistle-blowing. *Advances in Accounting*, 26(2), 259-269.
- Refahibakhsh, S., Banimahd, B., Khardayar, S., Oshak Serace, M. (2018). Individual Emotions and Earnings Management Behavior: A Test of the Theory of Positive-Psychology.
- گرد، عزیز و اسماعیلی کیا، غریبه. (۱۳۹۸). حسابداری و حسابرسی بخش عمومی (جلد اول). چاپ اول، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- منصور زارع، مینو؛ بنی‌مهد، بهمن؛ وکیلی فرد، حمید رضا و رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۳۹۹). نقش خودشیفتگی در تمایل به مدیریت سود. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۲ (۳۸)، ۲۴-۱.
- Akrami, S. R., Khodabakhshi, H., Jabbari, M. & Fazilat, F. (2015). A Study of Treasury Officer's Rol in Financial Regulation; Head of Executives Entities Aspect. *Biannual Journal of Scientific Governmental Accounting*, 1(2), 9-18 (In Persian)
- Amani, K., Nikomarm, H., Banimahd, B. (2020). Individual moods and Auditor's Professional Skepticism. *Biannual Journal of Value & Behavioral Accounting*, 5(9), 35-53. (In Persian)
- Borzozadeh, M., Moradi, M., Nargesiyan, A. (2021). Designing a Financial Mangement Framework for General Treasury Administration in Iran. *Biannual Journal of Scientific Governmental Accounting*, 8(1), 9-28 (In Persian)
- Ed O'Donnell & Eric N. Johnson. (2001). The Effects of Auditor Gender and Task Complexity on Information Processing Efficiency. *International journal of auditing*, 5 (2), 91-105
- Forgas, J. P., & George, J. M. (2001). Affective influences on judgments and behavior in organizations: An information processing perspective. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 86(1), 3-34
- Garrido, L. E., Abad, F. J., & Ponsoda, V. (2016). Are fit indices really fit to estimate the number of factors with categorical variables? Some cautionary findings via Monte Carlo simulation. *Psychological Methods*, 21(1), 93-111.

Biannual Journal of Value & Behavioral Accounting, 3(6), 241-253. (In Persian)

- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A., (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS Scales. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 47 PP. 1063-1070.
- Yangyang Chen, Edward J. Podolski, Madhu Veeraraghavan. (2017). Managerial Mood and Earnings Forecast

Bias: Evidence from Sunshine Exposure, Available at SSRN:

- Zengin, Yasemin. Serdar, Ozkan. (2010). "Audit quality and earnings management in interim financial reports". www.SSRN.com

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

بررسی تأثیر جنسیت بر رابطه بین استرس و کیفیت حسابداری

پرویز حق بین^۱، کیهان آزادی هیر*^۲، محمدرضا پورعلی لاکلایه^۳، محمود صمدی لرگانی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

۲. استادیار، گروه حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

۳. دانشیار، گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

۴. استادیار، گروه حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۳

Investigating the Effect of Gender on the Relationship Between Stress and Audit Quality

Parviz Haghbin¹, Keyhan Azadi Hir*², Mohammad Reza Pourali Lakelayh³, Mahmoud Samadi Largani⁴

1. Ph.D. Student, Department of Accounting, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran.

3. Associate Professor, Department of Accounting, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.

Received: 2021/05/02

Accepted: 2022/02/02

Abstract

Subject and Purpose of the Article: Activities such as auditing require judgment that is more influenced by individual values and characteristics. In this regard, the purpose of this study is to investigate the effect of gender on the relationship between stress and audit quality.

Research Method: The final sample used for this study included 390 questionnaires (332 males, 58 females) collected from members of the Society of Certified Public Accountants. At the descriptive level of data analysis, mean and standard deviation statistics were analysis of the data, from the inferential tests of Kolmogorov-Smirnov correction in order to check the all-distribution of the two communities or to check the fit of the distribution; Spearman test was analyzed using SPSS25 software to examine the correlation between audit variables and stress in two groups of men and women, as well as linear regression to examine the effect of gender on the relationship between stress and audit quality.

Research Findings: The results of data analysis showed that stress has a decreasing role on audit quality. The results also showed that while there is a significant difference between job stress and audit quality of male and female auditors, the gender adjusting variable also plays a decreasing role on the relationship between job stress and audit quality. In addition, it was found that the negative impact of job stress on women on audit quality is greater than men.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: The results of this study can help identify individual factors affecting the judgment and interpretation of auditors and in addition to developing behavioral accounting literature to explain ways to increase the quality and judgment of the decision.

Keywords: Female Auditor, Gender Difference, Audit Quality, Stress

چکیده

موضوع و هدف مقاله: فعالیت‌هایی مانند حسابداری نیازمند قضاوت هستند که بیشتر تحت تأثیر ارزش‌ها و ویژگی‌های فردی هستند. در همین راستا، هدف از این پژوهش بررسی تأثیر جنسیت بر رابطه بین استرس و کیفیت حسابداری است.

روش پژوهش: نمونه‌نهایی مورد استفاده برای این مطالعه، شامل ۳۹۰ پرسشنامه (۳۳۲ مرد، ۵۸ زن) جمع‌آوری شده از اعضای جامعه حسابداران رسمی است. در سطح توصیفی تحلیل داده‌ها، از آمارهای میانگین و انحراف معیار استفاده شد. علاوه بر این در تحلیل استنباطی داده‌ها، از آزمون‌های استنباطی تصحیح کلموگراف-اسمیرنوف به منظور بررسی هم توزیعی دو جامعه یا بررسی برازش توزیع، آزمون اسپیرمن برای بررسی همبستگی دو متغیر کیفیت حسابداری و استرس در دو گروه مردان و زنان و همچنین از رگرسیون خطی برای بررسی تأثیر جنسیت بر رابطه بین استرس و کیفیت حسابداری، با به کارگیری نرم افزار SPSS25 مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش: نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که استرس، نقشی کاهشی بر کیفیت حسابداری دارد. همچنین نتایج نشان داد که ضمن اینکه میان استرس شغلی و کیفیت حسابداری حسابداران زن و مرد تفاوت معنی‌داری وجود دارد، متغیر تعدیلگر جنسیت، نقشی کاهشی بر رابطه میان استرس شغلی و کیفیت حسابداری نیز بر جای می‌گذارد. علاوه بر این مشخص شد، تأثیر منفی استرس شغلی در زنان بر کیفیت حسابداری، بیشتر از مردان است.

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: نتایج این پژوهش می‌تواند بر شناخت عوامل فردی موثر بر قضاوت و تفسیر حسابداران کمک کرده و علاوه بر توسعه ادبیات حسابداری رفتاری به تبیین راه‌های افزایش کیفیت و قضاوت تصمیم بیانجامد.

واژه‌های کلیدی: حسابرس زن، تفاوت جنسیتی، کیفیت حسابداری، استرس

*. Corresponding Author: Keyhan Azadi Hir

E-mail: Ka.cpa2012@yahoo.com

*. نویسنده مسئول: کیهان آزادی هیر

مقدمه

و تعهد حرفه‌ای به‌عنوان عوامل مؤثر بر کیفیت حسابداری، شواهدی یافتند که تفاوت‌های فردی می‌تواند نقشی اساسی در کیفیت فرایند حسابداری داشته باشد (حردا و مارتین^۵، ۲۰۱۶). در همین راستا، بر طبق پژوهش یتونن و دیگران^۶ (۲۰۱۳)، تفاوت‌های مبتنی بر جنسیت در پردازش داده‌های شناختی، پشتکار، محافظه‌کاری، اعتماد به نفس بیش از حد و تحمل ریسک، ممکن است بر قضاوت حسابرسان و در نتیجه کیفیت نهایی خدمات حسابداری اثر بگذارند. اصطلاح جنسیت، در رشته‌های روانشناسی و جامعه‌شناسی، به تلاش‌های طرفداران حقوق زنان برای تمایز قائل شدن میان تفاوت‌های بین مردان و زنان و تفاوت‌هایی اشاره می‌کند که توسط اجبارهای اجتماعی و فرهنگی تعیین می‌شوند (جانپولش^۷، ۱۹۹۲). از این رو، در حالی که تفاوت‌های جنسیتی، وجود صفات ذاتی ثابتی را برای مردان و زنان نشان می‌دهند، مفهوم جنسیت، اثرات هنجارهای اجتماعی بر ادراک‌های مختلف میان آنها را توضیح می‌دهد (روت‌هرفورد^۸، ۲۰۰۷).

با توجه به موارد بیان شده در بالا و از آنجا که برخی از ویژگی‌های فردی تحت تأثیر جنسیت تغییر می‌کند، به نظر می‌رسد جنسیت حسابرسان می‌تواند توانایی او در حل مسأله و در نتیجه کیفیت حسابداری را تحت تأثیر قرار دهد. از این رو، هدف این پژوهش بررسی تأثیر تفاوت‌های جنسیتی حسابرسان بر رابطه میان استرس و کیفیت حسابداری است و سعی بر این است تا به این پرسش پاسخ داده شود که آیا تفاوت‌های جنسیتی حسابرسان می‌تواند بر رابطه میان استرس و کیفیت حسابداری، تأثیرگذار باشد؟

در ادامه مقاله، با ارائه مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های پژوهش تدوین شده توضیح گسترده‌ای از روش پژوهش، جامعه و روش نمونه‌گیری، نحوه جمع‌آوری داده‌ها و روش تجزیه و تحلیل، ارائه شده است. سپس نتایج و یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه‌ها بیان می‌شود، در خاتمه نیز پیشنهادهای پژوهش ارائه می‌شود.

مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

کیفیت حسابداری

نخستین تلاش رسمی برای بنا نهادن و توسعه چارچوبی برای کیفیت حسابداری را انجمن گزارش‌گری مالی بریتانیا (FRC) در سال ۲۰۰۶ انجام داد. این انجمن، بعد از ریزنی‌های

هدف از فرآیند حسابداری، بررسی این موضوع است که آیا اعداد و توصیف‌های موجود در گزارش مالی، نتایج عملیاتی و وضعیت مالی شرکت را به صورت واقعی و منصفانه ارائه می‌دهد یا خیر (الارنی^۱، ۲۰۱۹). در این میان، کیفیت بالای حسابداری باعث افزایش اطمینان به صحت نتایج مالی گزارش شده می‌شود، در حالی که کیفیت حسابداری پایین منجر به پیامدهای منفی مختلفی می‌شود که بر سرمایه‌گذاران، کارکنان، مشتریان و تأمین‌کنندگان تأثیر می‌گذارد و در پی آن موجب زیان‌های وسیعی برای سازمان‌ها و افراد می‌شود (چن و دیگران^۲، ۲۰۰۸). حسابرسان مسئولیت بررسی صورت‌های مالی یک شرکت را بر عهده دارند و نظر خود را در مورد اینکه آیا این بیانیه‌ها به طور منصفانه در تمام جنبه‌های مادی، موقعیت مالی شرکت را در تاریخی خاص نشان می‌دهند یا خیر، بیان می‌کنند. بنابراین، حسابرسان، نقشی حیاتی در فرآیند گزارش‌گری مالی و پس از آن در عملکرد مؤثر سازمانها در سراسر جهان ایفا می‌کنند (اسمیت و امرسون^۳، ۲۰۱۷). در نتیجه، هر چیزی که قابلیت کاهش یا افزایش کیفیت حسابداری مالی را داشته باشد، بسیار دارای اهمیت است. از همین روی، پژوهش حاضر به بررسی تأثیر جنسیت و سابقه‌کاری بر رابطه بین استرس و کیفیت حسابداری، پرداخته است.

در تعریف استرس حسابداری بر اساس تفسیرهای مختلف، می‌توان چنین بیان کرد که استرس حسابداری مجموعه‌ای از پاسخ‌های فیزیولوژیکی، روان‌شناختی و رفتاری به دلیل اثرهای مداوم یک یا چند عامل استرس‌زا بر روی افراد یک سازمان است. استرس کار حسابرسان به طور عمده ناشی از درگیری میان منابع حسابداری محدود و غلبه بر حجم کار حسابداری در یک دوره زمانی محدود است (لوپز و پترز^۴، ۲۰۱۲). به عبارت دیگر، استرس شغلی یک پاسخ مضر جسمی و روحی است و زمانی رخ می‌دهد که نیازهای شغلی با توانایی‌ها، حمایت‌ها و نیازهای فرد شاغل همخوانی نداشته باشد. استرس شغلی علاوه بر اینکه می‌تواند بر سلامت جسمی و روانی افراد تأثیر منفی بگذارد، باعث کاهش کارایی آن‌ها شده و بهره‌وری را در سازمان‌ها کاهش می‌دهد (خاتونی و دیگران^۵، ۱۳۹۰). در همین رابطه پژوهشگران با ارزیابی ویژگی‌های شخصیتی و حرفه‌ای حسابرسان، نظیر انعطاف رفتاری، اعتماد به نفس، تعهد سازمانی، قصد باقی ماندن در موسسه حسابداری، نیاز توفیق‌طلبی، تجربه

کند. بنابراین جامعه حسابداران رسمی ایران از طریق مراجعه حضوری همکاران کارگروه کنترل کیفیت به مؤسسه‌های حساسی عضو و تکمیل پرسشنامه کنترل کیفیت مشتمل بر اندازه‌گیری ۳۶ شاخص مربوط، بر مبنای ۱۰۰۰ امتیاز و انتشار امتیاز کسب شده، کیفیت حساسی در مؤسسه‌های حساسی عضو را اندازه‌گیری و به صورت عام اطلاع‌رسانی می‌کند (عمادی و حسینی، ۱۳۹۸).

استرس شغلی

تعریف‌های متفاوتی از استرس وجود دارد. کاپلان و وان‌هاریسون^۵ (۱۹۹۳) می‌گویند استرس یعنی نبود تعادل میان فرد و محیط (کاپلان و وان‌هریسون، ۱۹۹۳). کارلیسه (۱۹۹۱) نیز معتقد بود که استرس زمانی که تقاضای شخص زیاده‌تر از منابع وفق دادنی شخص باشند اتفاق می‌افتد (کارلیسه، ۱۹۹۱). همچنین در نگاهی جامع‌تر، بهر^۶ و همکاران (۲۰۱۰) بیان کردند که استرس را می‌توان به سه طریق اصلی تعریف کرد:

۱. به‌عنوان یک محرک محیطی (نیروی تحمیل شده به یک فرد)
 ۲. به‌عنوان یک واکنش جسمانی و روانی فرد به یک محرک
 ۳. به‌عنوان کنش و واکنش میان فرد و شرایط.
- ایشان، در توضیح استرس به‌عنوان محرک می‌گویند که رویدادهای محیطی که تقاضاهایی روی فرد به وجود می‌آورند تا اندازه‌ای تحمل‌شدنی هستند. افزون بر آن فرد به دلیل استرس دستخوش تنش می‌شود، اما اضافه می‌کنند که رویداد یا اتفاق به‌خودی‌خود برای فرد استرس‌زاست، اگر به‌تنهایی هم دریافت شود. در توضیح استرسی به‌عنوان یک پاسخ می‌گویند که در این‌جا فرد در یک‌حالتی از استرسی به علت این‌که بار زیاده‌تری بر بدن او وارد می‌شود، به وجود می‌آید (بهر و دیگران، ۲۰۱۰). در همین رابطه و بر اساس نظر کان^۷ و دیگران (۱۹۶۴) و بهر^۸ (۱۹۸۷) استرس‌های نقش، عبارت است از: ابهام نقش، تعارض نقش، گرانباری نقش، نبود به‌کارگیری مهارت‌ها، نابسندگی منابع و نبود مشارکت.
- ابهام نقش: ابهام نقش در واقع نتیجه هم کمبود داده‌ها و هم نبود پیش‌بینی است. به‌این‌علت کانون توجه شخصی قادر نیست انتظارات نقش را پیش‌بینی کند.
- تعارض نقش: زمانی اتفاق می‌افتد که دو پیام یا دو دستور نقش متناقض یا بیشتر به کانون توجه فرد فرستاده شوند که منجر به تعارض روانی و فردی می‌شوند.

گسترده، در سال ۲۰۰۸، پنج عامل کیفیت حساسی را بدین شرح مشخص کرد:

۱. فرهنگ مؤسسه حساسی؛
 ۲. مهارت‌ها و کیفیت شرکا و کارمندان مؤسسه؛
 ۳. اثربخشی فرآیند حساسی؛
 ۴. قابلیت اتکا و مفید بودن گزارشگری حساسی؛
 ۵. عوامل بیرونی کنترل حساسان مؤثر بر کیفیت حساسی.
- این انجمن برای هر عامل چندین شاخص نهفته از کیفیت حساسی را مشخص ساخت. برای مثال بعضی از شاخص‌ها مثل فرهنگ مؤسسه حساسی شامل ایجاد محیطی که برای کیفیت بالا ارزش قائل است و به آن پاداش می‌دهد. شرکا و کارمندان، وقت و منابع کافی برای انجام کارهای مشکل را دارند و سیستمی قدرتمند برای پذیرش و تمدید قرارداد مشتریان وجود دارد (احدی نژاد، ۱۳۹۵).

برخی از رایج‌ترین تعریف‌های کیفیت حساسی، عبارت‌اند از: اندازه‌گیری توانایی حساسی برای کاهش پارازیت و سوگیری و بهبود کیفیت داده‌های حسابداری (داویدسون و هارت^۱، ۱۹۹۵) است. ارزیابی بازار از احتمال اینکه صورت‌های مالی حاوی تحریف‌های بااهمیت است و حساسی این تحریف‌ها را کشف و گزارش می‌کند (دی‌آنجلو^۲، ۱۹۸۱). برداشت بازار از احتمال توانایی حساسی در کشف تحریف‌های بااهمیت در صورت‌های مالی و یا سامانه حسابداری صاحب‌کار و گزارش تحریف‌های بااهمیت کشف شده می‌داند (ووتن^۳، ۲۰۰۳). در همین رابطه، دیویدسون و همکاران^۴ (۲۰۰۵) تعریف کیفیت حساسی را توانایی حساسی در کشف و گزارش تحریف‌های بااهمیت و نیز کشف دست‌کاری انجام شده در سود خالص می‌دانند. ساختار کیفیت حساسی از سازه‌های گوناگون کمی (اندازه مؤسسه، حق‌الزحمه) و کیفی از قبیل توانایی‌های حساسی (شامل دانش، تجربه، قدرت تطبیق و کارایی فنی) و اجرای ضوابط حرفه‌ای (شامل استقلال، عینیت، مراقبت حرفه‌ای، تضاد منافع و قضاوت) تشکیل شده و به همین دلیل اندازه‌گیری آن دشوار است. از آنجاکه عوامل زیادی بر کیفیت حساسی تأثیر می‌گذارد، بیان کیفیت حساسی، موضوعی بااهمیت محسوب می‌شود (دیویدسون و دیگران، ۲۰۰۵).

در ایران، جامعه حسابداران رسمی در اجرای مفاد ماده ۳۱ اساسنامه و انجام نظارت حرفه‌ای، باید سالیانه کیفیت حساسی در سطوح مؤسسه حساسی و کار حساسی اعضای خود را اندازه‌گیری و نتیجه آن را در پایگاه اطلاع‌رسانی خود منتشر

5. Caplan and Van harrison
6. Beehr
7. Kan
8. beehr

1. Davidson and Hart
2. DeAngelo
3. Wooten
4. Davidson

تعداد زنان حسابرس با وجود تحول‌های جنسیتی در سلسله مراتب حرفه‌ای، همراه نبوده است. طبق گفته اندرسون گاف و دیگران^۶ (۲۰۰۵)، زنان برای رسیدن به موقعیت‌های ممتاز در حرفه حسابداری با مشکل‌های بیشتری مواجه می‌شوند، زیرا ارزیابی فرصت‌های ارتقاء شغلی نه تنها شامل مهارت‌های فنی و مدیریتی می‌شود، بلکه یکپارچه کردن در فرآیندهای سازمانی غیررسمی و رسمی را نیز شامل می‌شود که به طور سیستماتیک حساب‌رسان، زنانی که دارای تعهدهای خانوادگی هستند را دچار مشکل می‌کند. به طور مشابه، گالیم و پوچیک^۷ (۲۰۰۹) استدلال می‌کنند که ضوابط ارتقا شغلی به طور کلی دارای شکلهایی برای زنان است. در نهایت هاینس (۲۰۱۷) حوزه‌های اصلی که چالش‌های جنسیتی در حوزه حسابداری هستند را به این صورت خلاصه می‌کند: سلسله مراتب حرفه‌ای جنسیتی، تقابل با مادران، مسائل مرتبط با زندگی کاری.

پژوهش‌های رفتاری بیشتر نشان‌دهنده تفاوت‌های جنسیتی در مواردی است که بیان شد. در این راستا، به نظر می‌رسد یک سازگاری در موارد زیر وجود دارد (چرناس و گنازی^۸، ۲۰۱۲):

زنان بیشتر از مردان ریسک‌گریز هستند.

مردان بیشتر از زنان اعتماد به نفس بیش از حد، دارند.

زنان مهارت‌های پردازش اطلاعاتی بیشتری نسبت به مردان دارند.

در همین رابطه، او اندونل و جانسون^۹ (۲۰۰۱) نتیجه‌گیری

کردند که حساب‌رسان زن در کارهای پیچیده تحلیلی کارایی بیشتری نسبت به مردان نشان می‌دهند.

در نهایت، برخی از مطالعه‌ها نشان داده‌اند که زنان در اصول

اخلاقی کسب و کار پایبندتر از مردان هستند و کمتر مایل به

شرکت در رفتارهای غیراخلاقی در محل کار برای کسب

پاداش‌های مالی اند (رخس و ستونیک^{۱۰}، ۲۰۰۴).

پیشینه پژوهش

با مرور ادبیات موضوعی مربوط به عنوان پژوهش، در داخل

و خارج از کشور پژوهش‌های متعددی پیرامون عنوان پژوهش

انجام شده است که در ادامه به بررسی برخی مطالعه‌های صورت

گرفته در این زمینه پرداخته شده است:

پیشینه داخلی

اسبو کلائی و دیگران (۱۳۹۹)، پژوهشی را با عنوان «بررسی

رابطه بین جنسیت حسابرس، حق الزحمه حسابداری و کیفیت

حسابداری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»

گراينباری نقشی: نوعی از تعارض نقش میان فرد است که به علت کمیت و تنوع گسترده و وسیع نقش‌های متفاوت و مختلف مورد انتظار از کانون توجه فرد اتفاق می‌افتد که می‌تواند به علت نبود کفایت منابع یا نابسندگی منابع و نبود به‌کارگیری مهارت‌ها هم مرتبط باشد (به نقل از توکلی طرحه ای و دیگران، ۱۳۹۷). در این میان، حسابداری و به‌ویژه حسابداری از دیرباز به‌عنوان حرفه‌ای با سطوح بالای استرس شناخته شده است. تلاش‌های طاقت‌فرسا، محدودیت زمانی برای زندگی شخصی و گذراندن آزمون حسابداران رسمی از دیگر چالش‌های معمول و همیشگی حساب‌رسان بوده است (کمپبل^۱ و دیگران، ۱۹۸۸). این شغل به‌طور معمول با حجم بالای کاری، شتاب زیاد و فشار زمانی بیش از حد وصف می‌شود. افزون بر این، حساب‌رسان، به دلیل تضاد منافی که ممکن است در انجام حسابداری‌هایشان وجود داشته باشد و نیز قرار گرفتن در میان مدیریت (به‌عنوان مسئول تهیه صورت‌های مالی و نتایج حاصل از عملیات شرکت) و سرمایه‌گذاران و یا سایر اشخاص دارای نفع (به‌عنوان استفاده‌کنندگان از گزارش حسابداری برای تصمیم‌گیری و رسیدن به هدف‌های شخصی مدنظر)، همواره به نحوی نقش واسطه یا رابط را اجرا می‌کنند (رابله و میچالس، ۱۹۹۰). از این رو، آن‌ها با تعداد زیادی از افراد درون سازمانی و برون سازمانی رو به‌رو هستند که خواهان طیف وسیعی از نیازها و انتظارات هستند که به طبع برآورده کردن این انتظارات و تقاضاهای متنوع از سوی صاحبان کار، آن‌هم در محیط کاری که خود صاحب‌کار مشخص می‌کند، برای حساب‌رسان موقعیت‌های استرس‌زایی را ایجاد می‌کند که در صورت شناسایی نشدن به‌موقع، کنترل نکردن و برخورد نامناسب این استرس‌های شغلی می‌تواند منجر به فرسودگی شود (گولسی^۲، ۱۹۹۲؛ کهن^۳ و دیگران، ۱۹۶۴).

تفاوت‌های جنسیتی و حسابداری

گرچه به نظر می‌رسد که زنان مهارت‌های خوبی برای حرفه

حسابداری داشته باشند، با این حال موانع ورود به این حرفه منجر به

کمتر نمایان شدن زنان نسبت به مردان در سطوح ارشد شرکت‌های

حسابداری شده است. همانطور که توسط هاینس^۴ (۲۰۱۷) بیان شده

است، تفاوت سلسله مراتب جنسیتی حسابداری به دلیل تصویرهایی

که از زنان وجود دارد مانند ضعف، وابستگی و احساسات، موجب شده

حضور زنان در حرفه حسابداری در دهه‌های مختلف با کشمکش‌های

زیادی مواجه شود. پس از رشد فراوان در دهه‌های اخیر در حسابداری

و سایر حرفه‌های خدماتی، امپسون و دیگران^۵ (۲۰۱۵) یادآور شدند،

موانع پیشرفت واقعی برای زنان در حرفه حسابداری همچنان باقی

است و تغییر توازن جنسیتی ساده نیست، همچنین تغییرهای کمی در

6. Anderson-Gough et al
7. Guillaume & Pochic
8. Charness & Gneezy
9. O'Donnell & Johnson
10. Roxas & Stoneback

1. Campbell
2. Goolsby
3. Kahn
4. Haynes
5. Empson et al

انجام دادند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد تفاوت‌های جنسیتی بر بند اظهار نظر مشروط حسابرسان اثرگذار است و اهمیت مشتری‌داری تأثیر منفی بر این رابطه است.

پیشینه خارجی

هاو و دیگران (۲۰۲۱)، پژوهشی را با عنوان «اثرات جنسیتی شرکای حسابرسی بر پیامدهای حسابرسی» انجام دادند. نتایج نشان می‌دهد که بهبود کیفیت حسابرسی برای شرکای حسابرسی زن بیشتر از شرکای مرد است. علاوه بر این، حضور اعضای کمیته حسابرسی زن، هزینه‌های حسابرسی را کاهش می‌دهد و تأخیر گزارش در دوره‌های پس از پذیرش را افزایش می‌دهد.

فنگ (۲۰۲۰)، پژوهشی را عنوان «ویژگی‌های فردی حسابرسان و کیفیت حسابرسی: شواهدی از سازمان‌های غیرانتفاعی در ایالات متحده» انجام داد. نتایج نشان می‌دهد که حسابرسان زن، نقص‌های کنترل داخلی را بیشتر گزارش می‌کنند. همچنین حسابرسانی که مشارکت حسابرسی منفردتری در همان سال دارند، با احتمال کمتری نقص‌های کنترل داخلی را گزارش می‌کنند.

الیندا و دیگران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان «تجزیه و تحلیل تأثیر استرس نقش بر کاهش کیفیت حسابرسی» به بررسی این موضوع در مورد حسابرسانی که در شرکت‌های حسابداری دولتی در شهرهای سورابایا و سیدوارجو در کشور اندونزی شاغل هستند، پرداختند. نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد که تضاد نقش و نقش، تأثیر معنی‌داری در کاهش کیفیت حسابرسی ندارد، اما اضافه بار نقش در کاهش کیفیت حسابرسی تأثیر معنی‌داری دارد.

یان و شی (۲۰۱۶)، در پژوهش خود با عنوان «استرس کار حسابرسان چگونه بر کیفیت حسابرسی آن‌ها تأثیر می‌گذارد؟ بر اساس شواهد تجربی بازار بورس چین» به بررسی این موضوع با استفاده از داده‌های شرکت‌های موجود در فهرست بازار سهام A چین و حسابرسان معتبر آن‌ها از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۳ پرداختند. نتایج به دست آمده از آزمون‌های همبستگی آماری نشان دادند که: (۱) به طور کلی هیچ افت نافیذی در کیفیت حسابرسی به دلیل استرس کاری حسابرسان که تحت کنترل است وجود ندارد. (۲) رابطه منفی معناداری میان استرس کاری و حسابرسی نخستین مشتریان جدید بعد از جداسازی بخش‌های حق تصدی حسابرسی وجود دارد که به دلیل فقدان درک مفهومی مشتری از داده‌ی صنعتی است. با این وجود با فراگیری و کسب تجزیه پاسخ منفی نیز کاهش پیدا می‌کند. (۳) مفهوم استرس کاری و پاسخ‌های مرتبط با آن از فردی به فرد دیگر براساس ویژگی‌های شخصیتی متفاوت است. همچنین نتایج نشان داد که

انجام دادند. یافته‌های حاصل از برآورد مدل پژوهش نشان می‌دهد که ۱- میان جنسیت حسابرسان و کیفیت حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد. ۲- میان جنسیت حسابرسان و حق الزحمه حسابرسی رابطه منفی وجود دارد و ۳- میان حق الزحمه حسابرسی و کیفیت حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد.

زرقامی پرست و دیگران (۱۳۹۸)، پژوهشی را با عنوان «تأثیر جنسیت مدیران حسابرسی بر کیفیت خدمات حسابرسی» انجام دادند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که تأثیر معنادار میان جنسیت مدیران حسابرسان و کیفیت خدمات حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته در بورس اوراق بهادار تهران، وجود ندارد. اگرچه اعداد و ارقام نشان می‌دهد که مردان و زنان تمایل دارند انواع مختلف مشتریان (شرکت) را حسابرسی کنند، با این حال برای اطمینان از نتایج آزمون اثرات سال و صنعت نیز در نظر گرفته شده است و این تفاوت‌ها بر روی نتایج ما تأثیرگذار نبود. فروغی راد و بزاززاده تربتی (۱۳۹۸)، در پژوهش خود با عنوان «تأثیر استرس کاری حسابرسان بر کیفیت حسابرسی» به بررسی این موضوع در بازار بورس اوراق بهادار تهران و بررسی نقش تعدیل‌کنندگی حسابرسی نخستین پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که استرس حسابرسان رابطه مثبتی با کیفیت ارقام تعهدی اختیاری دارد و به عبارتی با افزایش استرس شغلی کیفیت حسابرسی کاهش می‌یابد و در شرکت‌های دارای حسابرسان نخستین، این اثرگذاری بیشتر است.

فلاح و طاهری (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر استرس شغلی حسابرسان بر کیفیت حسابرسی» (مورد مطالعه در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در ۲۰ صنعت طی دوره پنج ساله ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵) پرداختند. نتایج حاصله نشان داد که میان استرس کاری حسابرسان و کیفیت حسابرسی از یک سو و همچنین بین استرس کاری حسابرسان و کیفیت حسابرسی نخستین از طرف دیگر رابطه معنی‌داری وجود دارد.

قجر و دیگران (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر استرس کاری حسابرسان بر کیفیت حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران» به بررسی این موضوع در بازار سرمایه ایران با استفاده از مدلیان و ایکیسی (۲۰۱۶) پرداختند. نتایج حاصل از آزمون‌های آماری نشان داد که استرس کاری حسابرسان، بر کیفیت حسابرسی تأثیر می‌گذارد. همچنین تأثیر استرس کاری حسابرسان بر کیفیت حسابرسی، به طور عمده در تعامل حسابرسی اولیه با یک مشتری جدید مشاهده می‌شود.

ایران دوست و دیگران (۱۳۹۵)، پژوهشی را با عنوان «تأثیر جنسیت حسابرسان بر کیفیت حسابرسی از دیدگاه تداوم فعالیت»

زمان، مقطعی است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف جزء پژوهش‌های کاربردی محسوب می‌شود. هدف پژوهش‌های کاربردی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه حسابرسان شاغل در سازمان حسابرسی و سایر مؤسسه‌های حسابرسی ایران است که تعداد آنها در سال ۱۳۹۹ برابر ۲۷۱۰ نفر است. همچنین برای تعیین حجم نمونه، از روش ریاضی و فرمول کوکران استفاده شد. بر همین اساس، حداقل حجم نمونه برای پژوهش حاضر ۳۳۶ نفر تخمین زده شد. بر همین اساس پرسشنامه الکترونیکی پژوهش طراحی و در اختیار ۴۰۰ نفر قرار داده شد. در مجموع تعداد ۳۹۰ پرسشنامه تکمیل و برای انجام ادامه مراحل پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. در این پژوهش از پرسشنامه استاندارد برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌شود. پرسشنامه‌های این پژوهش شامل ۷۷ پرسش با مقیاس‌های تریبی است. جدول ۱ تعداد پرسش‌ها و مقیاس‌ها پرسشنامه را نشان می‌دهد:

جدول ۱. متغیرها، تعداد و ارزش عوامل در پرسشنامه

متغیر	تعداد پرسشها	ارزش معیارها	مقیاس	منبع
کیفیت حسابرسی	۱۷	لیکرت (پنج گزینه‌ای)	ترتیبی	حاجی‌ها و همکاران (۱۳۹۴)
استرس شغلی	۶۰	لیکرت (پنج گزینه‌ای)	ترتیبی	اسپیو و اسپوکان ^۱ (۱۹۸۷)

همچنین به منظور سنجش و تحلیل داده‌های به دست آمده، ابتدا از آمار توصیفی برای به دست آوردن میانگین‌ها، انحراف معیارها و توزیع فراوانی مشارکت‌کنندگان در پژوهش، استفاده شد. در تحلیل استنباطی یافته‌ها از آزمون‌های استنباطی تصحیح کلموگراف-اسمیرنوف به منظور بررسی هم‌توزیعی دو جامعه یا بررسی برازش توزیع^۲، آزمون اسپیرمن برای بررسی همبستگی دو متغیر کیفیت حسابرسی و استرس در دو گروه مردان و زنان و همچنین از رگرسیون خطی برای بررسی تأثیر جنسیت بر رابطه میان استرس و کیفیت حسابرسی استفاده شد. کلیه تحلیل‌ها با نرم‌افزار SPSS 25 انجام شده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

با توجه به تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از طریق نرم‌افزار اس.پی.اس.اس می‌توان مشخصات پاسخ دهندگان را به صورت جدول ۲ بیان کرد:

حسابرسان شرکت‌های بین‌المللی و آن‌هایی که به صورت شراکتی با یکدیگر کار می‌کنند پاسخ مشخص‌تری به استرس کاری می‌دهند. در حالی‌که حسابرسان شرکت‌های صنعتی عکس‌العمل‌های ضعیف‌تری از خود نشان دادند. با این وجود هیچ شواهدی مبنی بر اینکه سن می‌تواند روی استرس کاری تأثیرگذار باشد، وجود ندارد. حسابرسان علاقه دارند زمانی که با شرکت‌های دولتی کار می‌کنند، حساس‌تر باشند و عکس‌العمل‌های شدیدتری بروز دهند.

مونتگرو و برس (۲۰۱۵)، پژوهشی را با عنوان «کیفیت حسابرسی: آیا ترکیب جنسیتی شرکت‌های حسابرسی اهمیت دارد؟» انجام دادند. نتایج نشان داد که تنوع جنسیتی در ساختار مشارکت شرکت‌های حسابرسی، به خودی خود، هیچ ارتباطی با کیفیت حسابرسی ندارد. همچنین حضور زیاد حسابداران عمومی تأیید شده زن، در موقعیت‌های شریک در شرکت‌های حسابرسی با کیفیت بالاتر در ارتباط است. به طور خاص، نتایج نشان می‌دهد که شرکت‌های حسابرسی با ساختارهای مشارکتی تحت سلطه زنان ارتباط منفی با شیوه‌های حسابداری تهاجمی در مشتریان حسابرسی دارند.

چین و چی (۲۰۱۰)، پژوهشی را با عنوان «تفاوت‌های جنسیتی در کیفیت حسابرسی» انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد، حسابرسان زن مشتریان «من‌تر» را انتخاب می‌کنند. این نتایج همراه با هم شواهد سازگاری را فراهم می‌کنند که جنسیت حسابرسان امضاءکننده، چیزی است که به نظر می‌رسد از نظر کیفیت حسابرسی افتراقی در میان شرکت‌های حسابداری، حداقل با توجه به اقلام تعهدی اختیاری و احتمال صدور نظر، نگرانی مهمی باشد.

بر اساس مبانی نظری و پیشینه داخلی و خارجی مورد بررسی، پژوهش حاضر از روش تحلیل آماری مبتنی بر آزمون فرضیه بهره گرفته و در تناظر با اهداف پژوهش، فرضیه‌های زیر را عنوان نموده است:

۱. استرس بر کیفیت حسابرسی تأثیرگذار است.
۲. میان استرس شغلی حسابرسان زن و مرد تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۳. میان کیفیت حسابرسی حسابرسان زن و مرد تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۴. جنسیت، رابطه میان استرس و کیفیت حسابرسی را تعدیل می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از لحاظ ماهیت به دلیل بررسی داده‌های توصیفی متغیرها از نظر (میانگین، حداقل، حداکثر، انحراف معیار، چولگی، کشیدگی و...) و نیز بررسی رابطه میان متغیرها، توصیفی-همبستگی است. از لحاظ نوع اجرا پیمایشی و با در نظر گرفتن معیار

جدول ۳. میانگین نمره و انحراف استاندارد متغیرهای اصلی

جنسیت	تعداد	مینیمم	ماکزیمم	میانگین	انحراف استاندارد
مرد	کیفیت حساسی	۲۷	۶۵	۴۹/۵۵	۸/۳۸۰
	استرس نقش	۱۳۳	۱۹۴	۱۷۰/۰۸	۱۴/۷۵۱
زن	کیفیت حساسی	۲۷	۶۴	۴۷/۷۶	۸/۲۸۵
	استرس نقش	۵۸	۱۳۳	۱۱۳/۶۷	۱۴/۱۹۸

یافته‌های استنباطی

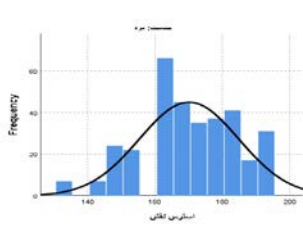
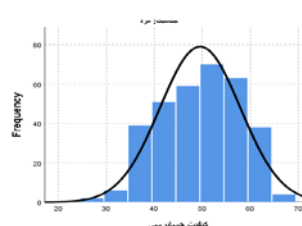
برای سنجش و مقایسه توزیع احتمال داده‌ها با توزیع نرمال، آزمون کولموگروف-اسمیرنوف خیلی هوشمند عمل می‌کند. به این معنی که تا حد امکان رأی به نرمال بودن داده‌ها می‌دهد و خیلی به ندرت (با وجود چولگی و وجود نقاط پرت) فرض نرمال بودن را رد می‌کند. ولی در روش اصلاح شده لیلیفورس^۱ که توسط دانشمندان آمریکایی آمار و استاد دانشگاه واشنگتن هوبرت لیلیفورس^۲ ایجاد شده، دقت آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای توزیع نرمال بهبود یافته است. این آزمون با مقایسه توابع توزیع تجمعی یک متغیر در میان دو گروه، به شناسایی تفاوت تابع این دو گروه به لحاظ شکل و موقعیت می‌پردازد. در این آزمون چنانچه مقدار معنی‌داری از ۰٫۰۵ کوچکتر باشد، نشانگر آن است که دو گروه مورد مقایسه (مردان و زنان) یا از نظر شکل و یا از نظر محل با هم تفاوت دارند. نتایج در جدول‌های ۴ و ۵، گزارش شده است.

جدول ۲. مشخصات پاسخ دهندگان

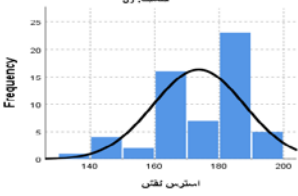
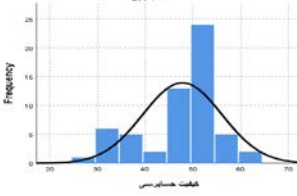
متغیرهای جمعیت شناختی	جنسیت	سطوح متغیر	فراوانی درصد فراوانی
مرد	کارشناسی	۱۱۲	۳۳/۷
	کارشناسی ارشد	۱۳۰	۳۹/۲
	دکتری	۹۰	۲۷/۱
	مجموع	۳۳۲	۱۰۰
	کارشناسی	۱۱	۱۹
	کارشناسی ارشد	۱۲	۲۰/۷
زن	دکتری	۳۵	۶۰,۳
	مجموع	۵۸	۱۰۰
	۶ تا ۱۰ سال	۷۲	۲۱/۷
مرد	۱۰ تا ۱۵ سال	۱۲۰	۳۶/۱
	۱۵ تا ۲۰ سال	۱۰۰	۳۰/۱
	۲۰ تا ۲۵ سال	۳۵	۱۰/۵
	بیشتر از ۲۵ سال	۵	۱/۵
	مجموع	۳۳۲	۱۰۰
	۶ تا ۱۰ سال	۱۰	۱۷/۲
زن	۱۰ تا ۱۵ سال	۲۴	۴۱/۴
	۱۵ تا ۲۰ سال	۱۵	۲۵,۹
	۲۰ تا ۲۵ سال	۵	۸,۶
	بیشتر از ۲۵ سال	۴	۶/۹
	مجموع	۵۸	۱۰۰

در جدول ۳ نیز، متغیرهای اصلی (کیفیت حساسی، استرس شغلی) با استفاده از آماره‌های مینیمم، ماکزیمم، میانگین و انحراف استاندارد، توصیف شدند.

جدول ۴. نتایج آزمون تصحیح کلموگروف اسمیرنوف (مردان)

استرس نقش	کیفیت حساسی	آماره
۰/۰۸۸	۰/۰۶۹	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	سطح معنی‌داری
		مرد توزیع احتمال

جدول ۵. نتایج آزمون تصحیح کلموگروف اسمیرنوف (زنان)

استرس نقش	کیفیت حسابرسی	آماره	سطح معنی داری
۰/۱۶۳	۰/۱۵۲		
۰/۰۰۱	۰/۰۰۲		
			
		زن	
		توزیع احتمال	

مردان، برابر با ۰/۰۱۱- و برای زنان برابر ۰/۰۵۱- است که در سطح خطای ۰۰۰۵، فرض صفر که نشانگر نبود رابطه یکنواخت بین دو متغیر است رد می‌شود. در ادامه به منظور بررسی نقش تعدیل کنندگی جنسیت بر رابطه میان استرس و کیفیت حسابرسی از رگرسیون خطی استفاده شد. نتایج در جدول ۷، بیان شده است.

جدول ۷. برآورد مدل پژوهش

جنسیت	متغیر مستقل	ضریب تشخیصی	ضرایب استاندارد شده Beta	T آماره	سطح معنی داری
مرد	استرس شغلی	-۰/۰۰۳	-۰/۰۱۱	-۱۹/۸۸۹	۰/۰۰۰
زن	استرس شغلی	-۰/۰۱۵	-۰/۰۵۱	-۱۸/۲۳۸	۰/۰۰۰
	جنسیت*استرس		-۰/۸۰	-۱۰/۲۳۱	۰/۰۰۰

متغیر وابسته: کیفیت حسابرسی

همانگونه که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، می‌توان بیان داشت که استرس، نقشی کاهشی بر کیفیت حسابرسی دارد. علاوه بر این مشخص شده است که متغیر تعدیلگر جنسیت نیز نقشی کاهشی بر رابطه میان استرس شغلی و کیفیت حسابرسی دارد و میزان آن ۰/۸۰- بدست آمده است. چگونگی اثر جنسیت بر رابطه میان استرس شغلی و کیفیت حسابرسی به این صورت است که میزان ضریب تشخیص متغیر وابسته (کیفیت حسابرسی)، برای مردان از ۰/۰۰۳-، به ۰/۰۱۵- برای زنان، کاهش یافته است. همچنین ضریب تأثیر میزان تأثیر جنسیت بر کیفیت حسابرسی (ضریب Beta) در مردان ۰/۰۱۱- و در زنان ۰/۰۵۱- بدست آمده است. به عبارت دیگر تأثیر منفی استرس شغلی در زنان بر کیفیت حسابرسی، بیشتر از مردان است.

آماره‌های آزمون تصحیح کولموگروف- اسمیرنوف، نشان می‌دهد که با توجه به اینکه سطح معنی داری حاصل شده پایین تر از مقدار ۰۰۰۵ است پس می‌توان نتیجه گرفت که فرض صفر مبنی بر برابری میزان کیفیت حسابرسی و استرس شغلی در میان حسابرسان زن و مرد رد می‌شود (پذیرفته نمی‌شود). به عبارت دیگر می‌توان نتیجه گرفت که میزان کیفیت حسابرسی و استرس شغلی در بین حسابرسان زن و مرد یکسان نیست. همچنین توزیع احتمال دو متغیر کیفیت حسابرسی و استرس شغلی در بین حسابرسان زن و مرد، نرمال نیست ($p < ۰/۰۱$). بنابراین برای بررسی رابطه دو متغیر کیفیت حسابرسی و استرس در دو گروه مردان و زنان، آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد که نتایج این آزمون در جداول ۶، نشان داده شده است.

جدول ۶. آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن (مردان و زنان)

کیفیت حسابرسی	استرس نقش	همبستگی	سطح معنی داری
مرد	کیفیت حسابرسی	۱	-۰/۰۱۱
	استرس نقش	۱	۰/۰۳۷
زن	کیفیت حسابرسی	۱	-۰/۰۵۱
	استرس نقش	۱	۰/۰۰۲

از آنجایی که ضریب همبستگی، یک شاخص متقارن است، در نتیجه همبستگی میان متغیر کیفیت حسابرسی با استرس شغلی و همبستگی میان متغیر استرس شغلی با کیفیت حسابرسی برابر است. بنابراین با توجه به جدول ۶، مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن میان دو متغیر کیفیت حسابرسی و استرس شغلی برای

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، به بررسی این موضوع پرداخته شده که آیا تفاوت‌های جنسیتی حسابرسی می‌تواند بر رابطه میان استرس و کیفیت حسابرسی، تأثیرگذار باشد؟ بنابراین بعد از مطالعه کتابخانه‌ای، از روش میدانی برای جمع‌آوری داده‌ها و داده‌ها، متناسب با مبانی نظری از دو پرسشنامه کیفیت حسابرسی حاجیها و همکاران (۱۳۹۴) و پرسشنامه نقش‌های شغلی یا پرسشنامه استرس شغلی که در سال ۱۹۸۷ توسط اسپو و اسپوکان (۱۹۸۷)، برای ارزیابی استرس فرد در محیط کاری ساخته و دارای شش مؤلفه بارکاری نقش، بی‌کفایتی نقش، دوگانگی نقش، محدوده نقش، مسئولیت و محیط فیزیکی، است، استفاده شد. و در نهایت تحلیل داده‌ها نشان داد که تفاوت‌های جنسیتی حسابرسی می‌تواند بر کیفیت حسابرسی و همچنین رابطه میان استرس و کیفیت حسابرسی، تأثیرگذار باشد.

به وضوح زنان در رده‌های بالای شرکتهای حسابرسی کمتر دیده می‌شوند. این وضعیت، که نه تنها در حرفه حسابداری، بلکه در سایر حوزه‌های مدیریتی اتفاق می‌افتد، برای بحث‌های دانشگاهی و پژوهشی درباره دلایل آن و مهمتر از همه، درباره راه حل‌های ممکن، انگیزه ایجاد می‌کند. چنین وضعیتی از حضور کم‌رنگ زنان، اگرچه دور از ذهن نیست، اما به طور خاص در حرفه حسابرسی نامطلوب به نظر می‌رسد. حال آنکه پژوهش‌های رفتاری بیان می‌کنند که زنان در بعضی از مهارت‌ها، مزایای بهتری نسبت به مردان دارند. با این وجود نتایج این پژوهش وجود یک اثر جنسیتی بر کیفیت حسابرسی و همچنین رابطه میان استرس و کیفیت حسابرسی را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر تأیید شد که تأثیر منفی استرس شغلی در زنان بر کیفیت حسابرسی، بیشتر از مردان است که به صورت غیرمستقیم با نتایج پژوهش‌های هاوو دیگران (۲۰۲۱)، فنگ (۲۰۲۰)، چین و چی (۲۰۱۰)، اسپوکلائی و دیگران (۱۳۹۹) و ایران دوست و دیگران (۱۳۹۵)، مبنی بر تأثیر جنسیت بر کیفیت حسابرسی، همسو است. همچنین با نتایج پژوهش فروغی راد و بزاززاده تربتی (۱۳۹۸)، مبنی بر اینکه با افزایش استرس شغلی کیفیت حسابرسی کاهش می‌یابد. پژوهش فلاح و طاهری (۱۳۹۷)، مبنی بر اینکه بین استرس کاری حسابرسان و کیفیت حسابرسی از یک‌سو و همچنین بین استرس کاری حسابرسان و کیفیت حسابرسی در حسابرسی نخستین از طرف

دیگر رابطه معنی‌داری وجود دارد. پژوهش فجر و دیگران (۱۳۹۶)، مبنی بر اینکه استرس کاری حسابرسان، بر کیفیت حسابرسی تأثیر می‌گذارد. همچنین تأثیر استرس کاری حسابرسان بر کیفیت حسابرسی، به طور عمده در تعامل حسابرسی اولیه با یک مشتری جدید مشاهده می‌شود. پژوهش الیندا و دیگران (۲۰۱۹)، مبنی بر اینکه استرس نقش تأثیر منفی و معناداری با عملکرد شغلی دارد و همچنین پژوهش یان و شی (۲۰۱۶)، مبنی بر اینکه استرس کار حسابرسان بر کیفیت حسابرسی تأثیر می‌گذارد، همسو است. از طرفی این نتایج به صورت مشهود از این ادعای جیکل (۲۰۱۱) حمایت می‌کند که جنسیت زن، بیشتر به عنوان یک ویژگی منفی برای دستیابی به موفقیت شغلی در محیط تبعیض‌آمیز^۶ شرکت حسابداری ظهور و بروز می‌یابد با اینکه ممکن است به طور کلی به عنوان یک ویژگی مثبت در کسب و کار عمل کند و این مهم تا زمانی که کلیشه‌ها به چالش کشیده می‌شوند، تبعیض جنسیتی باقی خواهد ماند. در همین رابطه دامبرین و لمبرت (۲۰۱۲) به طور مشابه به نیاز برای انجام پژوهش‌های انتقادی و انعکاسی درباره جنسیت، برای بهبود موقعیت حضور زنان در حرفه حسابداری را خاطر نشان می‌کنند. پژوهش حاضر ممکن است برای به تصویر کشیدن وضعیت موجود در کشور کمک می‌کند و ممکن است برای بحث‌های سیاستی پیوسته درباره حضور کم‌رنگ زنان در سطوح ارشد حرفه حسابداری و حسابرسی، حاوی داده‌های مفید باشد.

همچنین در رابطه با استرس شغلی، با توجه ماهیت حرفه حسابرسی و لزوم دقت و تمرکز بسیار زیاد در اعداد و ارقام، نوع خاصی از استرس در این گروه از کارکنان ایجاد می‌شود که به احساس خستگی، تحلیل رفتن، اضطراب، کاهش حافظه، پراکندگی فکر... کشیده می‌شود که همگی می‌تواند به صورت بالقوه بر قضاوت حسابرسان و در نهایت بر کیفیت حسابرسی اثر منفی گذارد. با توجه به نتایج پژوهش، این تأثیرهای منفی در زنان بر کیفیت حسابرسی، بیشتر از مردان است. بنابراین به طور کلی پیشنهاد می‌شود سازمان‌ها و مؤسسه‌ها با اندیشیدن تدارک‌های حمایتی از تأثیرهای درازمدت استرس شغلی بر کارکنان این حرفه که تعداد آن‌ها در جامعه کنونی با توجه به نیازهای جامعه رو به افزایش است پیشگیری کنند. مشارکت کارکنان در تصمیم‌گیری‌ها، از جمله برنامه‌های مؤثر بر کاهش استرس شغلی می‌توان به برقراری جلسه‌های منظم برای

5. Jeacle
6. discriminatory environment
7. Dambrin & Lambert

1. Hao et al
2. Feng
3. Chin & Chi
4. Yanand Xie

- کارکنان و تشویق آنها به ابراز مشکلها و نارسایی‌های موجود در محیط کار و اقدام به حل مشکل، آموزش روش‌های مقابله و یا سازگاری با استرس در محیط شغلی، افزایش سطح آگاهی کارفرمایان و مدیران در زمینه برنامه‌ریزی هر چه بهتر برای کاهش عوامل استرس‌زای محیط کار و مشارکت کارکنان در تصمیم‌گیری‌ها، اشاره کرد. همچنین این امر خود زمینه کاهش تمایل به ترک خدمت و افزایش رضایتمندی شغلی حسابرسان را فراهم خواهد کرد.
 - محدودیت اصلی این پژوهش، به خاطر حضور کم حسابرسان زن در نمونه است که ممکن است نتایج پژوهش را به ویژگی‌های خاص این تعداد به نسبت کم حسابرسان زن، خارج از جنسیت حسابرس، حساس کند. به علاوه، طرح این پژوهش اجازه نمی‌دهد که بررسی شود که آیا اثر جنسیت در پژوهش، به وسیله تفاوت در مهارت‌های میان حسابرسان مرد و زن در حرفه حسابداری است یا خیر. به‌طور کلی انتظار می‌رود یافته‌های پژوهش حاضر علاوه بر توان بخشیدن به ادبیات پژوهش‌های حسابداری، بتواند تأکید مجددی بر نقش کیفیت حسابداری بر گزارش‌های تعیین شده توسط شرکت‌ها باشد.
- منابع**
- احدی نژاد، محدثه. (۱۳۹۵). رابطه ویژگی‌های اخلاق حرفه‌ای حسابرس با کیفیت حسابداری (پایان‌نامه کارشناسی ارشد).
 - اسبوکلای، سحر سعیدی. (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین جنسیت حسابرس، حق‌الزحمه حسابداری و کیفیت حسابداری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه موسسه آموزش عالی سارویه.
 - ایراندوست، هاجر. (۱۳۹۵). تأثیر جنسیت حسابرس بر کیفیت حسابداری از دیدگاه تداوم فعالیت (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده موسسه آموزش عالی رجا، دانشگاه دانشکده حسابداری.
 - توکلی طرحه ای، مجتبی؛ بیگلر، کیومرث؛ و لطفی، رسول. (۱۳۹۷). تأثیر شرایط استرس‌زای حسابرسان بر کیفیت حسابداری: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران. <https://www.tpbin.com/journal-article/02556>
 - حاجی‌ها، زهره؛ امیرحسینی، زهرا؛ و کرمی، مریم. (۱۳۹۴). بررسی رابطه عدم رعایت کیفیت گزارش و استانداردهای حسابداری با کیفیت حسابداری.
 - خاتونی، مرضیه؛ ملاحسن، مریم؛ و خوبینیها، سعید. (۱۳۹۰). بررسی استرس شغلی و عوامل مرتبط با آن در حسابداران دانشگاه علوم پزشکی قزوین. *سلامت کار/ایران*، ۸(۲)، ۶۶-۷۶.
 - رجبی، علی اکبر، پورعلی، محمد رضا، تقی پوریان، یوسف، فلاح، رضا. (۱۴۰۰). طراحی مدلی برای عوامل کلیدی موفقیت نظام حسابداری داخلی در صنعت نفت. *دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی*، ۷(۲)، ۷۸-۵۹.
 - زرغامی پرست، گل آذین. (۱۳۹۸). تأثیر جنسیت مدیران حسابداری بر کیفیت خدمات حسابداری (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری.
 - علیجانی، مهرزاد؛ بنی مهد، بهمن و نیکومرام، هاشم. (۱۴۰۰). بهبود توان هرست به‌منظور ارزیابی کارایی اطلاعاتی شرکت‌ها در بازارهای فراکتالی. *دو فصلنامه علمی حسابداری دولتی*، ۷(۲)، ۱۰۹-۱۲۸.
 - عمادی، سیداسدالله و حسینی، سیدحسین. (۱۳۹۸). بررسی ارتباط انعطاف‌پذیری رفتاری حسابرس و کیفیت حسابداری در چارچوب پارادایم استرس نقش. *فصلنامه علمی-پژوهشی دانش حسابداری و حسابداری مدیریت*، ۳۱(۱)، ۲۳۱-۲۴۴.
 - فروغی راد، رسول و بزازاده تربتی، حمیدرضا. (۱۳۹۸). تأثیر استرس کاری حسابرسان بر کیفیت حسابداری. *دانش حسابداری*، نوزدهم (۷۴).
 - فلاح، علی و طاهری، بهناز. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر استرس شغلی حسابرسان بر کیفیت حسابداری (مورد مطالعه در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار). *پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری*، ۳۶(۴)، ۶۳-۸۴.
 - قجر، بصیرا؛ امری، امید و عبدلی، محمدرضا. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر استرس کاری حسابرسان بر کیفیت حسابداری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران (ج ۳، ص ۸). *مقاله ارائه شده در سومین کنفرانس بین المللی مدیریت، حسابداری و اقتصاد دانش بنیان با تأکید بر اقتصاد مقاومتی*.
 - محمدی، داور؛ کرد میرزا نیکویی، عزت اله و قربانخانی، احمد. (۱۴۰۰). نقش حسابداری دولتی و عوامل روانشناختی در فساد ادراک شده. *دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی*.

- Alareeni, Bahaeddin Ahmed. (2019). the associations between audit firm attributes and audit quality-specific indicators: A meta-analysis. *Managerial Auditing Journal*.
- Alijani, M., Bahman, B., Nikoomaram, H. (2021). Improve Hurst Exponent to Evaluate the Information Efficiency of Companies in Fractal Markets. *Journal of Governmental Accounting*, 7(2), 109-128.
- Anderson-Gough, Fiona; Grey, Christopher; & Robson, Keith. (2005). "Helping them to forget.": the organizational embedding of gender relations in public audit firms. *Accounting, Organizations and Society*, 30(5), 469-490.
- Beehr, Terry A; Bowling, Nathan A; & Bennett, Misty M. (2010). Occupational stress and failures of social support: when helping hurts. *Journal of occupational health psychology*, 15(1), 45.
- Campbell, MC; Sheridan, JB; & Campbell, KQ. (1988). How do accountants cope with stress. *The Woman CPA*, 50(3), 4-7.
- Caplan, Robert D; & Van Harrison, R. (1993). Person-environment fit theory: Some history, recent developments, and future directions. *Journal of Social Issues*, 49(4), 253-275.
- Carlisle, Janice. (1991). John Stuart Mill and the Writing of Character.
- Charness, Gary; & Gneezy, Uri. (2012). Strong Evidence for Gender Differences in Risk Taking. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83(1), 50-58.
- Chen, Chih-Ying; Lin, Chan-Jane; & Lin, Yu-Chen. (2008). Audit Partner Tenure, Audit Firm Tenure, and Discretionary Accruals: Does Long Auditor Tenure Impair Earnings Quality? *Contemporary Accounting Research*, 25(2), 415-445.
- Chin, Chen-Lung & Chi, Hsin-Yi. (2010). Gender differences in audit quality. Presented at the 2010 American Accounting Association annual meeting.
- Dambrin, Claire; & Lambert, Caroline. (2012). who is she and who are we? A reflexive journey in research into the rarity of women in the highest ranks of accountancy. *Critical Perspectives on Accounting*, 23(1), 1-16.
- Davidson & Hart. (1995). Determinants of Auditor Expertise. *Journal of Accounting Research*, 20-28.
- Davidson, Ryan; Goodwin-Stewart, Jenny & Kent, Pamela. (2005). Internal governance structures and earnings management. *Accounting & Finance*, 45(2), 241-267.
- DeAngelo, Linda Elizabeth. (1981). Auditor independence, "low balling", and disclosure regulation. *Journal of Accounting and Economics*, 3(2), 113-127.
- Elinda, Angela Isabel; Iswati, Sri; & Setiawan, Pikar. (2019). Analysis of the Influence of Role Stress on Reduced Audit Quality. *Jurnal Akuntansi*, 23(2), 301-315.
- Empson, Laura; Muzio, Daniel; Broschak, Joe; & Hinings, Bob. (2015). researching professional service firms: An introduction and overview. *The Oxford handbook of professional service firms*, 1-22.
- Feng, Nancy Chun. (2020). Individual auditor characteristics and audit quality: evidence from nonprofits in the US. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*.
- Goolsby, Jerry R. (1992). A Theory of Role Stress in Boundary Spanning Positions of Marketing Organizations. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 20(2), 155-164.
- Guillaume, Cécile; & Pochic, Sophie. (2009). What Would You Sacrifice? Access to Top Management and the Work-life Balance. *Gender, Work & Organization*, 16(1), 14-36.
- Hao, Jie; Pham, Viet; & Guo, Meng. (2021). the Gender Effects of Audit Partners on Audit Outcomes: Evidence of Rule 3211 Adoption. *Journal of Business Ethics*, 1-30.
- Haynes, Kathryn. (2017). accounting as gendering and gendered: A review of 25 years of critical accounting research on gender. *Critical Perspectives on Accounting*, 43, 110-124.
- Herda, David N.; & Martin, Kasey A. (2016, May 1). The Effects of Auditor Experience and Professional Commitment on Acceptance of Underreporting Time: A Moderated Mediation Analysis.

- Ittonen, Kim; Vähämaa, Emilia; & Vähämaa, Sami. (2013). Female Auditors and Accruals Quality. *Accounting Horizons*, 27(2), 205-228.
- Jeacle, Ingrid. (2011). a practice of her own: Female career success beyond the accounting firm. *Critical Perspectives on Accounting*, 22(3), 288-303.
- Jeanne Welsh, Mary. (1992). the Construction of Gender: Some Insights from Feminist Psychology. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 5(3).
- Kahn, Robert L; Wolfe, Donald M; Quinn, Robert P; Snoek, J Diedrick; & Rosenthal, Robert A. (1964). Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity.
- López, Dennis M.; & Peters, Gary F. (2012, November 1). The Effect of Workload Compression on Audit Quality.
- Mohammadi, D., kordmirza nikooei, E., ghorbankhani, A. (2021). The Role of Public Accounting and Psychological Factors in Perceived Corruption. *Journal of Governmental Accounting*, 7(2), 143-166.
- Montenegro, Tânia Menezes; & Bras, Filomena Antunes. (2015). Audit quality: does gender composition of audit firms matter? *Spanish Journal of Finance and Accounting / Revista Española de Financiación y Contabilidad*, 44(3), 264-297.
- O'Donnell, Ed; & Johnson, Eric N. (2001). The Effects of Auditor Gender and Task Complexity on Information Processing Efficiency. *International Journal of Auditing*, 5(2), 91-105.
- Osipow, SH; & Spokane, AR. (1987). Occupational Stress Inventory Manual (Research Version). Odessa, Florida: Psychological Assessment Resources.
- Rajabi, A., pourali, M., Taghi Pourian, Y., Fallah, R. (2021). Designing a Model for key success Factors in Internal Audit Systems in the Oil Industry. *Journal of Governmental Accounting*, 7(2), 59-78.
- Rebele, James E; & Michaels, Ronald E. (1990). Independent auditors' role stress: Antecedent, outcome, and moderating variables. *Behavioral Research in Accounting*, 2(1), 124-153.
- Roxas, Maria L; & Stoneback, Jane Y. (2004). The importance of gender across cultures in ethical decision-making. *Journal of Business Ethics*, 50(2), 149-165.
- Rutherford, Alexandra. (2007). V. Feminist Questions, Feminist Answers: Towards a Redefinition. *Feminism & Psychology*, 17(4), 459-464.
- Smith, Kenneth J.; & Emerson, David J. (2017). An analysis of the relation between resilience and reduced audit quality within the role stress paradigm. *Advances in Accounting*, 37, 1-14.
- Wooten, Thomas C. (2003). Research about audit quality. *The CPA Journal*, 73(1), 48.
- Yan, Huanmin; & Xie, Shengwen. (2016). How does auditors' work stress affect audit quality? Empirical evidence from the Chinese stock market. *China Journal of Accounting Research*, 9(4), 305-319.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

ارائه الگوی سلسله مراتبی سنجش عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی در بانک‌های دولتی ایران

مجتبی مرادپور^۱، عباسعلی پورآقاجان^{۲*}، محمدمه‌دی عباسیان فریدونی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشکده علوم انسانی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران.

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم انسانی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران.

۳. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم انسانی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۳

Provide a Hierarchical Model for Measuring the Performance of Financial Accelerators in State-Owned Banks of Iran

Mojtaba Moradpour¹, Abbasali Poraghajan^{2*}, Mohammadmehdi Abbasianferedoni³

1. Ph.D. Student, Department of Accounting, Faculty of Humanities, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Humanities, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Humanities, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran.

Received: 2021/05/13

Accepted: 2022/02/02

Abstract

Subject and Purpose of the Article: Financial accelerators and their performance have always been one of the most important issues in organizations and companies.

Research Method: This mixed research (qualitative-quantitative) was conducted with the aim of providing a hierarchical model for measuring the performance of financial accelerators for Iranian state-owned banks. 21 categories of the desired model were extracted in the qualitative part using interviews with 19 experts, and in the quantitative part, the relationship between the categories was determined to achieve the model by relying on interpretive structural modeling (ISM).

Research Findings: were a five-level model that the most influential categories of this model were in the fifth level of company boom and bust and asymmetric information and the categories of market constraints, financial cost situation, financing mechanism, financial performance forecast, short-term interest rate, friction Finance, net worth changes, insurance costs and credit channels in the first level of this model were the most influential variables of this model, other categories are also of the interface type.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: Governmental banks play an important role in the country's economy. Given the structure of state-owned banks in Iran, this research model can help improve the performance of these banks through financial accelerators.

Keywords: Optimization, Financial Accelerator, Financial Shock.

JEL Classification: G19, G1, G

چکیده

موضوع و هدف مقاله: شتاب‌دهنده‌های مالی و عملکرد آنها همواره یکی از مسائل بسیار مهم در سازمان‌ها و شرکت‌ها بوده است. این پژوهش آمیخته (کیفی-کمی) است، با هدف ارائه الگوی سلسله مراتبی برای سنجش عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی برای بانک‌های دولتی ایران انجام شد.

روش پژوهش: استخراج ۲۱ مقوله الگوی موردنظر در بخش کیفی و با استفاده از مصاحبه با ۱۹ خبره پژوهشگر انجام و در بخش کمی نیز تعیین ارتباط میان مقوله‌ها برای دستیابی به مدل با اتکا به روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) انجام شد.

یافته‌های پژوهش: الگوی پنج سطحی بود که تأثیرگذارترین مقوله‌های این الگو در سطح پنجم رونق و رکود شرکت و داده‌های نامتقارن بودند و مقوله‌های محدودیت‌های بازار، وضعیت هزینه‌های مالی، سازوکار تأمین مالی، پیش‌بینی عملکرد مالی، نرخ بهره کوتاه‌مدت، اصطکاک مالی، تغییرهای ارزش خالص، هزینه‌های بیمه و کانال‌های اعتباری در سطح اول این مدل تأثیرپذیرترین متغیرهای این الگو بودند، سایر مقوله‌ها نیز از نوع رابط هستند.

نتیجه گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: بانک‌های دولتی در اقتصاد کشور نقش مهمی دارند. با توجه به ساختار بانک‌های دولتی در ایران الگوی این پژوهش می‌تواند به بهبود عملکرد این بانک‌ها از طریق شتاب‌دهنده‌های مالی کمک شایانی کند.

کلمات کلیدی: بهینه‌سازی، شتاب‌دهنده مالی، شوک مالی.

طبقه‌بندی موضوعی: G, G1, G19

*. Corresponding Author: Abbasali Poraghajan

E-mail: Abbas_acc46@yahoo.com

*. نویسنده مسئول: عباسعلی پورآقاجان

مقدمه

سرمایه‌گذاران باید بکوشند پس‌اندازهای خود را درجایی سرمایه‌گذاری کنند که بیش‌ترین بازده را داشته باشد (عاملی و رضانی، ۱۳۹۴). در این میان این شتاب‌دهنده‌های مالی هستند که بر همه این عوامل تأثیرگذار هستند و می‌توانند عملکرد سازوکار بازار سرمایه را تحت تأثیر خود قرار دهند (پانکرزی و همکاران، ۲۰۱۶^۴). موارد متعددی به ظهور شتاب‌دهنده‌های مالی کمک کرده‌اند که از جمله آنها می‌توان به نبود تقارن داده‌ها اشاره کرد. بسیاری از تصمیم‌های سرمایه‌گذاری با توجه به میزان احتمال نبود تقارن داده‌ها گرفته می‌شوند. نبود تقارن داده‌ها را می‌توان حالتی تعریف کرد که در آن یک طرف مبادله داده‌های بیشتری در اختیار دارد. یکی از اثرات مهم وجود داده‌های نامتقارن اخلاقی در عملکرد درست بازارهای مالی است. چراکه سطح نامتقارن بودن داده‌ها در بازار به‌طور مستقیم قابل مشاهده نیست (طالبو و رحمانی، ۱۳۹۶). نبود تقارن داده‌ها پدیده‌ای منفی است و زمانی به وجود می‌آید، که یک طرف از قرارداد یا معامله از داده‌های بیشتری آگاهی داشته باشد، به شرط اینکه از آن داده‌ها به‌طور مؤثر در هنگام برقراری ارتباط با طرف دیگر استفاده کند (مکیان و رئیسی، ۱۳۹۳). از سویی دیگر، ایجاد و پایداری فعالیت‌های تولیدی نیازمند تهیه منابع مالی و وجوه نقد موردنیاز است و در این راستا شرکت‌ها ناگزیر به استفاده از ساختارهای تأمین مالی هستند. از این حیث استفاده از روش‌های تأمین مالی داخلی و خارجی با توجه به اثرات خاص خود بر بازدهی واقعی شرکت‌ها و در نهایت افزایش ثروت سهامداران می‌تواند مدنظر قرار گیرد. از نگرانی‌های بنگاه‌های اقتصادی در جهان، تأمین منابع مطلوب مالی است. هر نوع فعالیت نیاز به منابع مالی دارد. از این رو، منابع مالی را به شریان حیاتی بنگاه‌های اقتصادی و سازمان‌های کوچک و بزرگ تشبیه کرده‌اند. در حقیقت، هدف اصلی از هر نوع فعالیت اقتصادی سودآوری است و کسب سود بدون وجود منابع مالی امکان‌پذیر نیست. بدون شک ایجاد نوسان یا شوک در بخش تأمین مالی به بروز مشکلاتی جدی می‌انجامد (باقری و همکاران، ۱۳۹۷). پیامدهای شتاب‌دهنده‌های مالی^۵ همراه با نوسان سرمایه‌گذاری، آن‌طور که باید و در مدل‌های کسب‌وکار کنونی، مورد توجه قرار نگرفته است. بنابراین، دلایل بسیار مهمی وجود دارد که سرمایه‌گذاری باوجود شتاب‌دهنده‌های مالی را توجیه می‌کند (هاسن، ۲۰۱۸^۶). در واقع، اثر شتاب‌دهنده مالی به این صورت است که، تغییر در فعالیت اقتصاد در سطح کلان سبب تغییر در ثروت خالص بنگاه‌های اقتصادی، به دلیل وجود

این نظریه که شرایط مالی ممکن است اثر شوک‌ها برای اقتصاد را تقویت و منتشر کنند، در متون قدیمی، کار فیشر (۱۹۳۳) و گارلی و شاو (۱۹۵۵) نیز یافت می‌شوند. اما مدت‌ها بود که این موضوع توسط متخصص‌های اقتصاد کلان به دلیل اثر قضیه نبود ارتباط ساختار سرمایه مودیگلیانی و میلر (۱۹۵۸) نادیده گرفته می‌شد، تا اینکه که بتازگی این موضوع تحت عنوان شتاب‌دهنده مالی پدیدار شده است (آنتونیو و کاولکانتی^۱، ۲۰۱۰). پژوهش‌ها نشان داده است که تحولات درون‌زا در بازارهای مالی می‌توانند تا حد زیادی تأثیر شوک‌های کاهش درآمد را از طریق محیط اقتصادی، تقویت کند. این سازوکار تقویت‌کننده را «شتاب‌دهنده مالی» می‌نامند. ایده کلیدی شتاب‌دهنده مالی در حقیقت نشان‌دهنده این مفهوم است که شوک اقتصادی وارد به ارزش خالص شرکت‌ها، برافزایش وضعیت اعتبار آنها تأثیر دارد (آلمیدیا و همکاران، ۲۰۱۶^۲). تئوری شتاب‌دهنده مالی رابطه متقابل میان دسترسی به اعتبار و سرمایه‌گذاری ثابت را نشان می‌دهد که به تقویت نوسانهای چرخه‌ای کمک می‌کند. البته این موضوع با شفافیت در تعیین قیمت سهام و نوسان‌های اعتباری انجام می‌شود. دیدگاه‌های بسیاری وجود دارد که تا حد زیادی رابطه میان اعتبار و نوسان‌های کلان اقتصادی را پشتیبانی کرده است. علاوه بر این، سازوکارهای شتاب‌دهنده مالی در مدل‌های به‌اصطلاح جدید کینزی نیز تا حدی اجرا شده است. اکنون که بیشترین تحول‌های مهم آینده مربوط به قیمت سهام بین‌المللی در چرخه تجاری تخمین زده شده است. بر همین اساس، ارائه الگوهای شتاب‌دهنده مالی مناسب چرخه‌های اقتصادی را به‌طور قابل‌توجهی تقویت می‌کند. مطالعه‌های ویژه مالی به‌وضوح نشان می‌دهد که شتاب‌دهنده مالی در انتشار شوک‌های مالی شدید نقش مهمی دارد (بندیکتوا و هامرسلند، ۲۰۲۰^۳). از طرفی، ضرورت سرمایه‌گذاری برای رشد و توسعه اقتصادی هر کشوری انکارناپذیر است. برای فراهم ساختن وجوه موردنیاز، منابعی برای تأمین سرمایه لازم خواهد بود. بهترین منبع برای تأمین سرمایه، پس‌اندازهای مردم است. هدایت صحیح و درست وجوه سرگردان به سمت سرمایه‌گذاری‌های مولد، افزایش تولیدها و رشد ناخالص ملی، ایجاد اشتغال و افزایش درآمد سرانه و در نهایت رفاه عمومی را در پی خواهد داشت. پس باید یک سازوکار قوی، این پس‌اندازها را به‌سوی بخش‌های تولیدی سوق دهد و نیاز مالی آن‌ها را فراهم کند. از لحاظ عرضه سرمایه نیز

4. Pancrazi
5. Financial Accelerator
6. Hansen

1. Antonio & Cavalcanti
2. Almeida
3. Benedictowa & Hammersland

بانک‌های خصوصی کاهش یافته است. بنابراین، بانک‌های دولتی در پی حداکثر کردن نتایج از منابع محدود خود بوده و سعی بر آن دارند که از شوک‌های مالی و اقتصادی یا دور بمانند یا اثرات آنها را به حداقل ممکن برسانند. از این رو نقش نظام بانکی کشور در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی در جهت تجهیز منابع و تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها، تأمین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی، اعطای وام‌های رهنی و رفع نیازهای اساسی جمعیت و نیز جلوگیری از ژرفایش روند کاهش فعالیت‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری و اشتغال آن‌چنان پراهمیت است که حفظ و بهبود سامانه مالی بانک‌ها را لازم است از جمله اولویت‌های اول سیاست‌گذاری اقتصادی در اقتصاد ملی کشورها به حساب آورد (کوچکی و همکاران، ۱۳۹۸). در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه خدمات مالی به‌عنوان ستون اصلی اقتصاد توسعه‌گرا است. به عبارتی وجود واسطه‌گری مالی متنوع، امکان رشد و توسعه اقتصادی را فراهم می‌کند.

در اغلب کشورها، نظیر ایران، ایجاد زیرساخت‌ها و توسعه آن توسط دولت انجام می‌شود و تأمین مالی این پروژه‌ها نیز بر عهده دولت و از طریق بانک‌ها است (رستم زاده و نصیرآبادی، ۱۳۹۵). به همین دلیل این پژوهش به دنبال ارائه الگوی سلسله‌مراتبی سنجش عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی در شبکه بانک‌های دولتی ایران است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

قبل از بحران مالی و پس از آن شتاب‌دهنده مالی به‌صورت تجربی آزمایش شده است و نقش آن در بحران مالی و در ایالات متحده، ترکیه و اتحادیه اروپا نیز تأیید شده است. البته، توافق کلی وجود دارد که شتاب‌دهنده مالی نیز ممکن است بعد از یک بحران مالی وجود نداشته باشند. شتاب‌دهنده مالی را می‌توان به‌عنوان سازوکاری توصیف کرد که در آن اثر زمانی تأثیر تکانه‌های به نسبت کوچک، می‌تواند به نوسان مداوم کشیده شود. این به دلیل نقش درون‌زا بودن آن در حاشیه بازارهای مالی و اعتباری است. این مفهوم سازوکار ارزش خالص را تحلیل می‌کند که در هزینه‌های شرکت‌ها تأثیر دارد. نکته دارای اهمیت آن است که این سازوکار آشوب و شوک کمابیش کم مالی می‌تواند به یک شوک مداوم در اقتصاد کشیده شود. البته، عملکرد شتاب‌دهنده مالی پس از بحران مالی قابل تغییر است. به‌طور معمول، مطالعه‌های اقتصادی‌سنجی اثرات شتاب‌دهنده مالی، پویایی سرمایه‌گذاری شرکت‌ها را تحلیل می‌کند (جاستینیانو و همکاران، ۲۰۱۸). در رابطه با

همبستگی مثبت میان این دو متغیر (برای مثال سازگاری چرخه‌ای بودن سود و قیمت دارایی‌ها)، می‌شود. اختلال‌های اقتصادی می‌تواند از طریق سازوکار شتاب‌دهنده مالی گسترش و انتشار یابد (اسکندری و همکاران، ۱۳۹۷). مسئله مهم این است که اثرات شتاب‌دهنده مالی پس از بحران مالی قابل تغییر است. مهم‌ترین اثرات آن‌هم تأثیر کمبود نقدینگی و تغییر در کیفیت دارایی شرکت‌ها بود (باکوا، ۲۰۱۸). همچنین پول، منابع مالی و نقدینگی از جمله عناصر بسیار مهم در اقتصاد کشورها هستند که تحت تأثیر سیاست‌ها و شرایط مختلف بر اقتصاد تأثیر گذاشته و از آن تأثیر می‌پذیرند. بخش قابل توجهی از منابع پولی از طریق بانک‌ها و در قبال ارائه خدمات بانکی وارد چرخه اقتصاد می‌شود. به عبارتی بانک‌ها با جذب منابع پولی در قالب سپرده از یک سو و تزریق منابع پولی به اقتصاد از طریق ارائه تسهیلات از سوی دیگر در سیستم اقتصادی وارد می‌شوند و به‌طور طبیعی در معرض نوسان‌ها و بحران‌های اقتصادی نیز قرار می‌گیرند (بولو و اعرابی، ۱۳۹۸). بانک‌ها اصلی‌ترین تأمین‌کننده منابع مالی بخش‌های مختلف اقتصاد نظیر صنعت، کشاورزی و خدمات محسوب می‌شوند. بانک‌ها با در اختیار داشتن بخش عمده‌ای از وجوه در گردش جامعه، نقش بسیار حساس و مهمی را در نظام اقتصادی ایفا نموده و در تنظیم مناسبات اقتصادی جامعه تأثیر بسزایی دارند (صادقی عسکری و همکاران، ۱۳۹۸). بانک‌ها در عرصه تحولات تجاری برای ایجاد تحولات ساختاری در نظام‌های دریافت و پرداخت پول و ایجاد تسهیلات در روند خدمات‌رسانی به مشتری توجه جدی را مبدول داشته‌اند (صالح نژاد و همکاران، ۱۳۹۳). اقتصاددان‌ها آن را یکی عوامل مهم توسعه و رشد اقتصادی را سرمایه‌گذاری مولد می‌دانند. برای نتیجه بخش بودن این امر نیاز به منابع مالی و پولی و نیز تجهیز و هدایت این منابع در جهت فرآیند توسعه اقتصادی است که در این میان نقش بانک‌ها مهم و تعیین‌کننده است (صحت و همکاران، ۱۳۹۵). همچنین این نکته را نباید فراموش کرد که صنعت بانکداری یکی از مهم‌ترین بخش‌های هر اقتصادی محسوب می‌شود، زیرا بانک‌ها به‌عنوان واسطه منابع پولی در کنار بورس و بیمه از ارکان اصلی بازارهای مالی شمرده می‌شوند. بانکداری در اقتصاد ایران از اهمیت بیشتری برخوردار است. زیرا به دلیل توسعه نیافتن بازار سرمایه در حد لازم، در عمل این بانک‌ها هستند که عهده‌دار تأمین مالی بلندمدت نیز هستند (دلخواه و همکاران، ۱۳۹۰).

آنچه اهمیت و ضرورت این پژوهش را دوجندان می‌کند اینکه، عملکرد بانک‌های دولتی طی پنج سال گذشته نسبت به

این پژوهش‌ها گسترش یافت. به طوری که سیمون گلکریست^۴ (۲۰۰۳) در مقاله‌ای در دانشگاه بوستون آمریکا اهمیت شتاب‌دهنده‌های مالی در بازارهای مالی را توضیح داد. وی اعتقاد داشت که اثرات شتاب‌دهنده‌های مالی در سطوح مختلف این بازارها متفاوت است. او معتقد بود که به هیچ وجه نمی‌توان شتاب‌دهنده‌های مالی و اثرات آنها را نادیده گرفت. الزام وجود معادله‌ها برای بررسی اثرات شتاب‌دهنده‌های مالی و به دست آوردن این معادله‌های ریاضیاتی نیز از نتایج پژوهش‌های گلکریست بود. کریستین و دیب^۵ (۲۰۰۸) به بررسی اثرات شتاب‌دهنده‌های مالی در مدل‌های نیو کینزین‌ها پرداختند. آنها در این مقاله پژوهشی نشان دادند که مدل‌های کینزی بدون یک شتاب‌دهنده مالی به صورت آماری رد می‌شود و وجود شتاب‌دهنده مالی تقویت می‌شود و این در واقع اثرات شوک‌های تقاضا برای سرمایه‌گذاری را تبلیغ می‌کند، اما باعث کاهش شوک‌های عرضه می‌شود. از نتایج دیگر این پژوهش این بود که اهمیت شتاب‌دهنده مالی برای نوسان‌های تولید کمابیش جزئی است. مفاهیم و چالش‌های مربوط به شتاب‌دهنده‌های مالی را برانو^۶ (۲۰۱۰) به خوبی مورد مطالعه قرارداد. کورک به خوبی نقش انتقال داده‌های مالی را در بازارهای مالی توضیح داد و سپس بیان کرد که با اینکه احتمال‌های نظری شواهد تجربی در مورد اثر اهمیت اقتصادی شتاب‌دهنده مالی وجود دارد اما هنوز این اثرات کمابیش ضعیف است. البته او جنبه‌های جدید و تأثیرگذار شتاب‌دهنده‌های مالی را قابل پژوهش می‌داند. بررسی شتاب‌دهنده مالی در بازار مسکن از طریق اثرات جانبی و نقش سیاست پولی در یک مدل تخمینی کینزی را کارتا^۷ (۲۰۱۱) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود در دانشگاه اوسلو مورد مطالعه قرارداد. در این پژوهش داده‌های سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۱۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که شوک‌های واقعی و پولی که به اقتصاد ضربه می‌زنند، بر میزان ارزش خالص تأثیر می‌گذارند و بنابراین شوک نخستین را تقویت و تحریک می‌کنند و اثرات آن پایدارتر و طولانی‌تر است. کارتا این عامل تأثیرگذار را به عنوان شتاب‌دهنده مالی در پژوهش خود معرفی کرده است.

در مطالعه‌ای دیگر کامبر و تویسن^۸ (۲۰۱۲) به بررسی رابطه میان شتاب‌دهنده‌های مالی و قوانین سیاست‌های پولی پرداختند. مطالعه‌های آنها بر روی شرکت‌های مختلف نشان داد که هنگامی که شتاب‌دهنده‌های مالی کاهش می‌یابند سیاست‌های پولی به اختلاف اعتباری شرکت‌ها واکنش نشان

شتاب‌دهنده‌های مالی برخی تئوری‌ها مطرح شد که به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود. برتومی و چینل (۲۰۱۷) رابطه میان حسابداری و شتاب‌دهنده‌های مالی را تحلیل کردند. آنها اقتصاد تعادل عمومی هلمستروم و تیروول (۱۹۹۷) را به گزارش بهینه‌داری‌های مولد گسترش دادند و بررسی کردند که چه زمانی فرآیند حسابداری می‌تواند به شتاب مالی کمک کند. همچنین یک سامانه حسابداری بی‌اثر، به عنوان سیاستی تعریف می‌شود که تصمیم‌گیری را دستکاری نمی‌کند و زمانی که سرمایه فراوان باشد، بهینه است، اما پس از انقباض در سرمایه کل، سیستم حسابداری در ابتدا لیبرال و سپس محافظه‌کار می‌شود. باکمال تعجب، سیاست‌های حسابداری که ارزش شرکت را به حداکثر می‌رسانند، یعنی خالص جریان‌های نقدی به سهامداران، ممکن است به تعادل‌های خودشکوفایی با انحلال اجباری ناکارآمد کشیده شود. این تئوری یک پارادایم تلطیف شده برای ارزیابی سیاست‌های حسابداری با وجود شتاب‌دهنده مالی ارائه می‌دهد.

سیاست‌گذاران، دانشگاهیان و رسانه‌های کسب‌وکار اغلب شرایط بازار اعتبار را به شدت دنبال می‌کنند. بانک‌های مرکزی به طور منظم نرخ بهره را تجزیه و تحلیل می‌کنند و یا روند اخیر رشد را با توجه به وام‌های تجاری مورد بحث قرار می‌دهند. برنانکه و گرتلر^۱ (۱۹۸۹) نشان دادند که وجود داده‌های نامتقارن در اعتبار بازارها می‌توانند شرایط ترازنامه وام‌گیرندگان را در چرخه کسب‌وکار از طریق ایفای نقش هزینه‌های تأمین مالی خارجی تحت تأثیر قرار دهند. برنانکه و همکاران (۱۹۹۹) و دیگر پژوهشگران، از جمله کیوتاکي و مور^۲ (۱۹۹۷) و کارل استروم و فورست^۳ (۱۹۹۷) نشان دادند که اصطلاح‌های مالی می‌تواند به طور چشمگیری میزان و پایداری نوسان‌های فعالیت اقتصادی را افزایش دهد. بررسی آنها در پی این نکته بود که آیا این اصلاحات مالی می‌تواند، توانایی مدل‌های برآورد شده برای حساب را بهبود بخشد و ویژگی‌های کلیدی داده‌ها، به ویژه مربوط به خروجی و سرمایه‌گذاران را نشان دهد.

بر اساس کار پیشین برنانکه و گرتلر (۱۹۸۹)، برنانکه و همکاران (۱۹۹۹) یک مدل وجود دارد که پیوند دوطرفه بین هزینه‌های استقراض شرکت‌ها و ارزش خالص آنها وجود دارد. این ارتباط به عنوان شتاب‌دهنده مالی شناخته شده است. از آن به بعد این سازوکار اغلب به عنوان یک اثر شتاب‌دهنده مالی نامیده می‌شود، زیرا قیمت پایین سرمایه، اثر بازخوردی دارد و ارزش خالص شرکت‌ها را پایین می‌آورد. این نقطه آغاز پژوهش‌ها بر روی شتاب‌دهنده‌های مالی بود و پس از آن دامنه

5. Christensen & Dib

6. BRUNO

7. Kurta

8. Kambara & Thoenissen

1. Bernanke & Gertler

2. Kiyotaki & Moor

3. Carlstrom and Fuerst

4. Simon Gilchrist

شده است. نتیجه این مقاله نشان داد که استفاده از حالت بهیجگی شتاب‌دهنده مالی می‌تواند منجر به پیش‌بینی‌های مطلوب مالی شده و میزان ریسک را کاهش دهد.

بحران‌های دوگانه و شتاب‌دهنده مالی نیز یکی از مسائل بسیار مهم است که کالابرس^۳ (۲۰۱۷) آن را در پایان‌نامه مورد مطالعه قرارداد. بروز بحران بانکی و ارزش به‌طور همزمان یک موضوع تکراری است و همچنین اقتصادهای نوظهور تحت تأثیر نرخ ثابت یا کمابیش ثابت نرخ ارز عمل می‌کنند. این پژوهش به این نکته اشاره کرد که شواهدی وجود دارد که مبادله واقعی است و افت ارزش و سطح بالاتری از احتمال بدهی‌های کوتاه‌مدت نسبت به ذخایر بحران را افزایش می‌دهد. برای اساس توصیه‌هایی برای سیاست‌های پیشگیرانه شامل کاهش هزینه‌های سازمان از طریق تنظیم‌های بهبود یافته و شفافیت داده‌ها ارائه شده است. هاسامی و همکاران^۴ (۲۰۱۸) این مسئله را مورد پژوهش قراردادند که آیا استفاده از شتاب‌دهنده‌های مالی می‌تواند امکان پیش‌بینی بحران‌های مالی را فراهم کند یا خیر؟ آنها در این پژوهش برای مدل پیش‌بینی از مدل پیش‌بینی مارکوف استفاده کردند. نتایج این بررسی حاکی از آن بود که به‌طور خاص، تغییرهای شدید سیاست پولی ممکن است عملکرد پیش‌بینی‌شده مدل را مختل کند و شتاب‌دهنده مالی یک بررسی قوی با یک روش پویا را ارائه می‌کند.

تاکاهاشی^۵ (۲۰۱۹) شتاب‌دهنده مالی با حباب دارایی‌ها را در مقاله‌ای مورد مطالعه قرارداد. او در این مقاله نشان داد که کاهش در بقای حباب دارایی شوک احتمال‌هایی از طریق دو کانال بر میزان بهینه بهره‌وری هر کارآفرینی تأثیر می‌گذارد: محروم کردن شرکت‌های با بهره‌وری پایین از یک فرصت نخست به‌واسطه حباب دارایی سرمایه‌گذاری و همچنین افزایش هزینه واسطه‌های مالی مرتبط با حباب‌هایی که به افزایش حق بیمه خارجی نیز کشیده می‌شوند.

دی گروت^۶ (۲۰۲۰) شتاب‌دهنده مالی از طریق شکست هماهنگی در سازمان‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرارداد است. بررسی سازمان‌ها با استفاده از مطالعات کیفی نشان داد که اقدام‌های ناهماهنگ طلبکاران باعث بروز حداکثر احتیاط در سازمان‌ها و کاهش نقدینگی در آنها می‌شود، همچنین عملکرد ضعیف شتاب‌دهنده‌های مالی اهرم این ناکارآمدی هماهنگی را بزرگ‌تر می‌کند و شوک‌های نقدینگی در بازارهای اعتباری منجر به انقباض شدید تولید می‌شود. در رابطه با شتاب‌دهنده‌های مالی در ایران دامنه مطالعه‌ها با توجه به جدید

می‌دهد. با گذشت زمان و رشد بازارهای مالی اهمیت شتاب‌دهنده‌های مالی روزبه‌روز افزایش یافت و به همین خاطر پژوهش‌ها نیز در این زمینه افزایش یافت. به‌طوری‌که برآورد قرار دادن شتاب‌دهنده مالی در قراردادها نیز مورد توجه کارلستروم و همکاران (۲۰۱۴) قرار گرفت. آنها اثرات مثبت در نظر گرفتن شتاب‌دهنده‌های مالی در قراردادها را نشان دادند. در واقع آنها با ارزیابی دقیق اثرات شتاب‌دهنده مالی به این نتیجه رسیدند که برای دستیابی به قراردادهای موفق مالی باید اثرات شتاب‌دهنده مالی را در نظر گرفت.

رابطه میان شتاب‌دهنده‌های مالی و اقتصاد واقعی را هامرسلند و ترابی (۲۰۱۴) مورد مطالعه قراردادند. آنها در ابتکاری جالب به مطالعه مدل‌های اقتصاد کلان پرداختند و با تمرکز بر روی اعتبار، قیمت دارایی‌ها و فعالیت‌های واقعی اقتصادی مدلی را در مقاله خود پیشنهاد کردند. مدل این مقاله، دو سازوکار شتاب‌دهنده مالی را تقویت می‌کند و در چارچوب یک مدل اقتصاد کلان مرکزی به درستی جامع قرار دارد و این به خاطر کارهای شتاب‌دهنده‌های مالی است که به افزایش اثرات شوک به اقتصاد کمک می‌کند.

ته وز و همکاران^۱ (۲۰۱۵) سازوکار شتاب‌دهنده مالی در یک اقتصاد باز کوچک را مورد پژوهش قراردادند. در این مقاله تمرکز بر روی سازوکار شتاب‌دهنده در اقتصاد کشور چک است و به تازگی بخش مالی و بحران بدهی در اتحادیه اروپا را به‌شدت نگران کرده است. آنها برای دستیابی به مدلی مناسب بر اساس مدل ارائه شده شتاب‌دهنده مالی توسط برنانکه عمل کردند. نتایج حاکی از این بود که استفاده از سازوکار شتاب‌دهنده مالی باعث بهبود وضعیت اقتصاد کشور چک شد. شتاب‌دهنده‌های مالی در بانکداری اتحادیه اروپا توسط آلتانباس و همکاران (۲۰۱۶) مورد مطالعه قرار گرفت. این پژوهش نشان داد که پس از کنترل و بررسی سیاست پولی، ریسک نرخ بهره و چندین صنعت بانکی و خصوصیات بانکی، حاشیه قیمت برای بانک‌های اروپایی، یک سامانه خاص است. نکته جالب توجه اینکه در این پژوهش مشخص شد که عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی از وضعیت اقتصادی اروپا و بانکداری آن حمایت می‌کند.

دیمیتریف و هادن باغ^۲ (۲۰۱۷) شتاب‌دهنده مالی و حالت بهینه مستقل آن را در یک مقاله پژوهشی نشان دادند. در ادبیات این مقاله شتاب‌دهنده مالی که پیشگام آن برنانکه و همکاران (۱۹۹۹) بودند مورد اشاره قرار گرفت، همچنین کارآفرینان مؤثر و ریسک‌پذیر هستند و وام با نرخ پیشنهادی برآورد شده فرض

4. Hasumia
5. Takahashi
6. De Groot

1. Tvrz
2. Dmitrieva & Hoddenbaghb
3. Calabrese

شتاب‌دهنده مالی در اقتصاد ایران برقرار نیست. ولی با تفکیک نوسان‌های اقتصادی به دوره‌های رکود و رونق مشخص شد که این اثر برای دوره‌های رکود برقرار است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به دنبال ارائه الگوی سلسله مراتبی سنجش عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی در شبکه بانک‌های دولتی ایران با استفاده از یک روش پژوهش آمیخته (کیفی- کمی) است. در بخش کیفی به منظور درک شناخت و استخراج متغیرها از مصاحبه نیمه ساختاریافته و کدگذاری باز تا رسیدن به متغیرها استفاده شده است. همچنین در بخش کمی پژوهش برای تکمیل ماتریس خودتعالی نیز از نظرات خبرگان بهره گرفته شده و ارائه الگو برای این مقوله‌ها به کمک روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) انجام گرفته است. این پژوهش از جنبه هدف کاربردی محسوب می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل مجموعه‌ای از خبرگان و متخصصان دانشگاهی آشنا به شتاب‌دهنده مالی و همچنین خبرگان سازمانی نیز شامل مدیران ارشد در شبکه بانکی دولتی کشور هستند که دارای سابقه کار بیش از ۱۵ سال و مدرک دکتری در یکی از رشته‌های حسابداری، مدیریت مالی و یا اقتصاد دارند. ملاک اندازه نمونه، کفایت تئوریک است. به این معنا که در مصاحبه با جامعه آماری نخبگان، شاخص یا متغیر جدیدی شناسایی نشود. بنابراین ملاک کفایت نمونه، اشباع نظری است (کوربین و اشتراوس^۱، ۲۰۱۴). با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی هدفمند در ابتدای امر تعداد ۱۱ نفر به‌عنوان نمونه خبرگان نخست پژوهش مشخص و سپس داده‌های لازم جمع‌آوری شد. در طول مصاحبه افراد جدیدی شناسایی شدند که در مجموع با ۱۹ نفر مصاحبه صورت پذیرفت و اشباع نظری حاصل شد. اشباع نظری حاصل در این پژوهش زمانی حاصل شد که داده‌های اضافی، کمکی به تکمیل و مشخص کردن ابعاد پژوهش نمی‌کرد و داده‌های آمارگیری شده پس از مصاحبه پانزدهم مشابه به نظر می‌رسیدند. برای اطمینان از این موضوع ضمن ارائه الگو به برخی از اعضاء جامعه آماری بخش کیفی بازخوردها نشان داد که افراد پرسش شده از تبیین نظری پژوهش اطمینان دارند و توصیه‌ای برای انجام مصاحبه‌های جدید با فرد یا افراد خاصی نداشتند. وضعیت نمونه خبرگان پژوهش نشان می‌دهد که ۵۷ درصد از نمونه خبرگان پژوهش دارای سابقه علمی و پژوهشی در دانشگاه‌ها و ۲۱ درصد آن‌ها نیز دارای سابقه اجرایی در بانک‌های دولتی در موضوع مورد مطالعه هستند. علاوه بر دو دسته بالا، ۲۲ درصد از نمونه خبرگان نیز دارای سابقه بلندمدت بیش از ۱۵ سال، مدیریت در بانک‌های دولتی کشور هستند، که همگی دارای تحصیلات در مقطع دکترا هستند. میانگین سابقه کار خبرگان دانشگاهی بین ۱۵ و ۱۸ سال و سابقه کار خبرگان سازمانی نیز ۱۶ تا ۱۹ سال فعالیت است، که نشان‌دهنده تجربه خوب و به دنبال آن آشنایی کامل به ابعاد موضوع شتاب‌دهنده مالی

بودن موضوع بسیار محدود است که از جمله آنها تنها می‌توان به مقاله پژوهشی حیدری و ملاپهرامی (۱۳۹۶) اشاره کرد که در آن به بررسی شتاب‌دهنده مالی در یک مدل DSGE با بخش‌های مالی و بانکی ایران پرداخته شده است. این مطالعه به آزمون تئوری شتاب‌دهنده مالی برنانه و همکاران (۱۹۹۹) برای اقتصاد ایران می‌پردازد. مدل پیشنهادی دارای قابلیت برازش بهتری نسبت به مدل پایه است. بر اساس توابع ضربه واکنش، اثر شوک نرخ سود سپرده‌های بانکی بر متغیرهای بخش واقعی اقتصاد در چارچوب مدل پیشنهادی نسبت به مدل پایه بزرگ‌تر و پایدارتر است و تعدیل اثرات شوک‌ها در مدل پیشنهادی به زمان بیشتری نیاز دارد. بنابراین تئوری شتاب‌دهنده مالی در اقتصاد ایران مورد تأیید قرار می‌گیرد.

کشاورز (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی با عنوان سیاست پولی در یک مدل شتاب‌دهنده مالی با وجود چسبندگی قیمت و دستمزد پس از تخمین مدل با استفاده از روش بیزین الگو و شبیه‌سازی، بررسی توابع عکس‌العمل آنی نشان داد تکانه پایه پولی تورم، مصرف، سرمایه‌گذاری و اشتغال را افزایش داده و در نتیجه باعث افزایش تولید می‌شود. بنابراین در دوره کوتاه‌مدت نمی‌توان فرضیه خنثایی پول را قبول کرد. همچنین تکانه مخارج دولتی باعث افزایش مصرف بخش خصوصی می‌شود اما سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد. در کل تأثیر تکانه مخارج دولت بر تولید و تورم مثبت است. رفیعی شمس‌آبادی و همکارانش (۱۳۹۷) اهمیت شتاب‌دهنده‌های مالی در یک الگوی کینزی جدید در اقتصاد ایران را مطالعه کردند. این پژوهش با استفاده از یک الگوی استاندارد تعادل عمومی پویای تصادفی نیوکینزی با قیمت‌های چسبنده، پارامترهای ساختاری الگو و برخی از متغیرها کالیبره شده و آثار شوک‌های مختلف بر برخی از متغیرهای کلان اقتصادی در دو حالت زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصل از برآورد الگوها حاکی از آن است که اثر تکانه تقاضای پول بر متغیر سرمایه‌گذاری و همچنین اثر تکانه سیاست پولی بر متغیرهای مصرف، سرمایه‌گذاری و تولید در مدل با لحاظ شتاب‌دهنده مالی شدیدتر از مدل بدون شتاب‌دهنده مالی است.

تحویلی و همکارانش (۱۳۹۸) نیز به بررسی ادوار تجاری و شتاب‌دهنده مالی در اقتصاد ایران پرداختند. به‌منظور آزمودن اثر فوق در اقتصاد ایران، از داده‌های مربوط به ۲۹۸ بنگاه غیرمالی عضو سازمان بورس اوراق بهادار در طی دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴ استفاده شد. نتایج حاصل از تخمین مدل حاکی از این بود که با در نظر گرفتن نوسان‌های اقتصادی به‌صورت کلی، اثر

جدول ۱. مقوله‌های استخراج‌شده برای سنجش عملکرد

شتاب‌دهنده مالی

کد	عنوان متغیر	کد	عنوان متغیر
۱	کانال‌های اعتباری	۱۲	پیش‌بینی عملکرد مالی
۲	هزینه‌های بیمه	۱۳	سازوکار قیمت‌گذاری سهام
۳	تغییرات ارزش خالص	۱۴	نوسان‌های قیمت سهام
۴	هزینه‌های تأمین مالی	۱۵	رونق و رکود شرکت
۵	مخارج سرمایه‌گذاری	۱۶	سیاست‌های مالی شرکت
۶	اطلاعات نامتقارن	۱۷	اثرات ترازنامه ای
۷	اصطکاک مالی	۱۸	سازوکار تأمین مالی
۸	نرخ ریسک	۱۹	بهره‌وری مالی
۹	نرخ بهره کوتاه‌مدت	۲۰	وضعیت هزینه‌های مالی
۱۰	تاب آوری مالی	۲۱	محدودیت‌های بازار اعتباری
۱۱	شاخص قدرت نسبی		

(منبع: یافته‌های پژوهش)

هستند. به‌منظور افزایش روایی و پایایی در بخش کیفی، با ارائه بازخورد به مصاحبه‌شوندگان برای بالا بردن روایی و با قرار دادن آن‌ها در جریان مسیر پژوهش به‌طوری‌که بر نحوه پاسخگویی آن‌ها تأثیر نگذارد زمینه افزایش روایی داخلی فراهم شد. به این منظور پس از انجام هر مصاحبه الگوی به‌دست‌آمده تا آن مرحله، به مصاحبه‌شوندگان ارائه شد و مصاحبه‌شوندگان نکاتی را که نسبت به الگو داشتند، طرح موضوع کردند. این کار پس از هر مصاحبه انجام شد تا مصاحبه خالی از هرگونه پیش‌فرض و جهت‌گیری انجام شود. علاوه بر این به‌منظور افزایش پایایی این بخش ضمن استفاده از فرآیندهای ساختاریافته‌ای از مصاحبه‌های همگرا، تلاش شد تا سازمان‌دهی فرآیندهای ساختاریافته برای ثبت، نوشتن و تفسیر داده‌های آمارگیری شده نیز فراهم شود. همچنین بهره‌برداری از راهنمایی‌های تیم پژوهش برای ارزیابی و اجرای مصاحبه‌ها به‌منظور بالا بردن ضریب پایایی پژوهش مدنظر قرار گرفت. در این پژوهش مقوله‌های موردنیاز از بطن مصاحبه‌ها استخراج شد.

یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه هدف پژوهش حاضر توصیف پدیده سنجش عملکرد شتاب‌دهنده مالی به مشروح‌ترین شکل ممکن در قالب یک الگوی سلسله‌مراتبی است، بنابراین از معیاری به نام اشباع داده یا اشباع نظری برای تعیین نقطه پایان بخش کیفی استفاده می‌شود، به عبارت بهتر در این وضعیت داده جدیدی که به پژوهش وارد می‌شود داده‌های موجود در مورد شتاب‌دهنده مالی را تغییر نمی‌دهد. از مصاحبه‌های انجام شده بیش از ۲۵۶ کد اولیه شناسایی و دسته‌بندی شد و پس از کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه ۱۲۶ مفهوم کدگذاری باز انجام و سپس مقوله‌ها استخراج شدند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، مفاهیم به‌دست‌آمده کدگذاری شده و بر همین روال تعداد ۲۱ مقوله پژوهش مطابق جدول ۱ استخراج شده‌اند.

اکنون با استفاده از روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) و با کمک نرم افزار ISM متلب سطوح و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل را ارزیابی و از نظر قدرت وابستگی و هدایت بررسی می‌شوند. در گام اول ماتریس خودتعاملی ساختاری پژوهش با استفاده از نظر پاسخ‌دهندگان که خبرگان پژوهش هستند، تشکیل می‌شود. برای تشکیل ماتریس خودتعاملی خبرگان معیارها را به‌صورت زوجی با یکدیگر در نظر گرفته و بر اساس طیف V: عامل سطر i باعث محقق شدن عامل ستون j می‌شود. A: عامل ستون j باعث محقق شدن عامل سطر i می‌شود. X: هر دو عامل سطر و ستون باعث محقق شدن یکدیگر می‌شوند (عامل i و j رابطه دوطرفه دارند) و O: بین عامل سطر و ستون هیچ ارتباطی وجود ندارد به مقایسات زوجی پاسخ می‌دهند. ماتریس خودتعاملی در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1		V	X	V	V	A	X	V	A	A	O	V	V	X	A	X	X	X	V	A	
2				X	V	V	O	V	A	A	O	O	V	A	V	A	A	X	V	V	A
3					A	V	V	X	A	A	A	V	A	A	A	A	V	A	V	V	A
4						V	A	X	A	V	V	O	A	V	A	A	V	A	V	V	A
5							A	A	A	A	V	V	O	V	V	A	A	V	A	V	V
6								V	V	V	V	V	V	V	A	V	V	V	V	V	V
7									X	V	A	V	V	A	V	A	A	X	V	V	A
8										V	V	V	V	A	V	A	V	V	V	V	V
9											V	A	V	V	A	A	A	A	A	V	V
10												V	V	A	V	A	V	V	V	V	V
11													V	A	V	A	A	A	A	V	V
12														A	V	A	A	A	A	V	A
13															V	A	V	A	V	V	A
14																A	V	V	V	V	V
15																	V	V	V	V	V
16																		A	V	V	V
17																			V	V	O
18																				V	V
19																					V
20																					
21																					

(منبع: یافته‌های پژوهش)

استخراج شده و معیارها سطح‌بندی می‌شوند که در جدول ۳ آورده شده است.

سپس از روی ماتریس دستیابی نهایی، بر اساس گام چهارم، مجموعه دستیابی و پیش نیاز استخراج شده و معیارها سطح‌بندی می‌شوند که در جدول ۴ آورده شده است.

سپس بر اساس جدول ۲ ماتریس دستیابی نخستین بر اساس اعداد صفر و یک تشکیل و سپس روابط تعدی ایجاد شده و ماتریس دستیابی نهایی تشکیل می‌شود که در جدول ۳ آورده شده است. تمام درایه‌هایی که در این جدول هستند در ماتریس اولیه مقدار صفر داشته‌اند. سپس از روی ماتریس دستیابی نهایی، بر اساس گام چهارم، مجموعه دستیابی و پیش‌نیاز

جدول ۳. ماتریس دستیابی نهایی

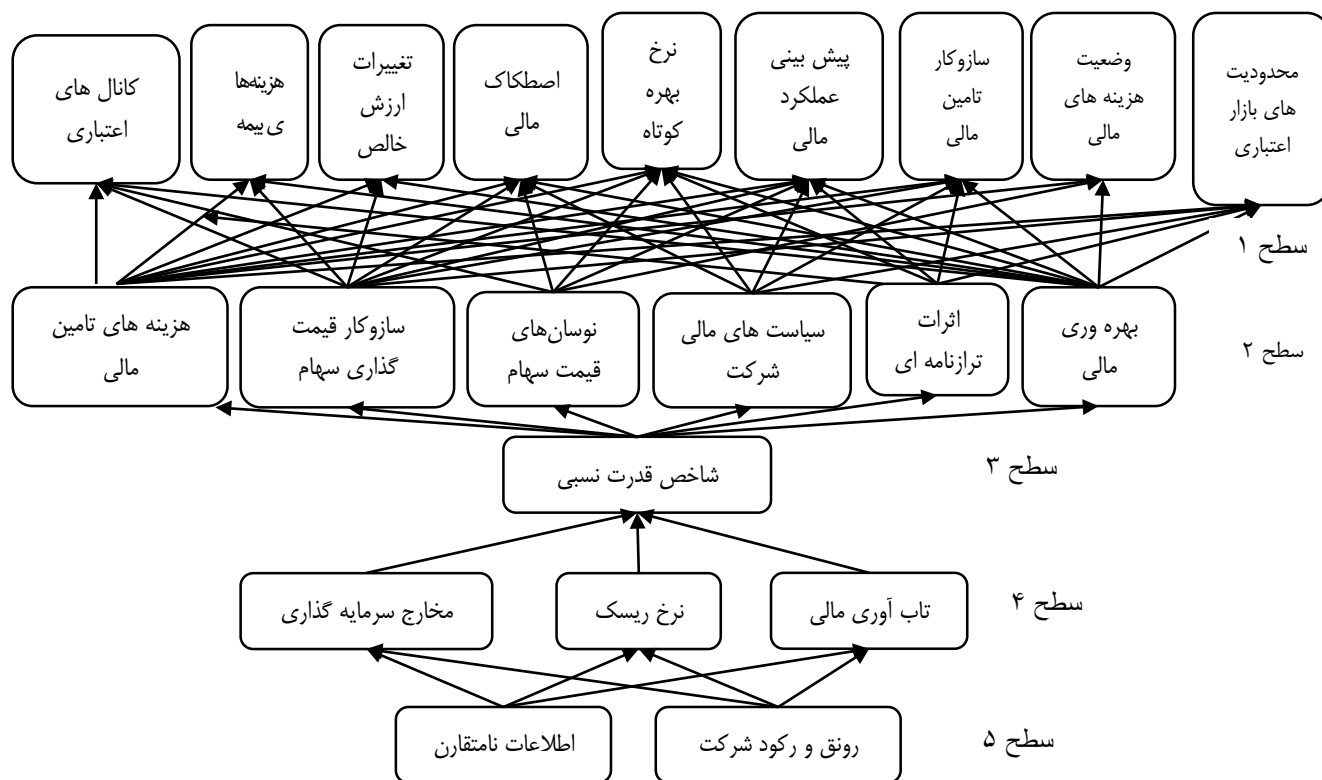
قدرت نفوذ	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
۲۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱
۲۱	۱*	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱	۱*	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱*	۱	۱	۱	۱*	۱*
۲۱	۱*	۱	۱	۱*	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱*	۱*	۱*	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱
۲۰	۱*	۱	۱	۱*	۱	۱*	۰	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱*	۱*	۱	۱*	۱	۱	۱*	۱*	۱*
۱۹	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۰	۱*	۱*	۱*	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۰	۱*	۱*	۱*	۱*
۲۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱
۲۱	۱*	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱*	۱*
۲۰	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۰	۱*	۱*	۱*	۱	۱	۱*	۱*	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*
۲۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۶	۱	۱	۱*	۱*	۰	۱*	۰	۱*	۰	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*
۱۶	۱*	۱*	۱	۰	۱*	۱*	۰	۱*	۰	۱*	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱*	۱*	۱*	۱*	۱*
۲۰	۱*	۱*	۱	۱*	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*
۲۰	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۰	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۰	۱*	۰	۱*	۰	۰	۱*	۰	۰	۱*	۱*	۰	۰	۱*	۰	۱*	۰
۲۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱	۱*	۱*	۱*	۱	۱*	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*
میزان وابستگی	۲۱	۲۱	۲۱	۲۰	۱۹	۱۶	۲۱	۱۸	۲۱	۱۶	۱۹	۲۱	۲۰	۲۰	۱۴	۱۹	۲۰	۲۱	۲۰	۲۱	۲۱

(منبع: یافته های پژوهش)

جدول ۴. تعیین سطوح شاخص‌ها

ردیف	خروجی	ورودی	اشتراک	سطح
۱	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	۱
۲	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	۱
۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	۱
۴	-۱۳-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۴	-۱۳-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	-۱۳-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۴	۲
۵	-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۴	-۱۳-۱۲-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	-۱۴-۱۳-۱۲-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶	۴
۶	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۴-۱۳-۱۲-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۸-۱۶-۱۵	-۱۴-۱۳-۱۲-۱۰-۹-۸-۷-۶-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۸-۱۶-۱۵	۵
۷	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	۱
۸	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۴-۱۳	-۱۴-۱۳-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵	-۱۴-۱۳-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶	۴
۹	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۵-۱۴-۱۳	۱
۱۰	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۵-۱۳-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۸-۱۷-۱۶	-۱۵-۱۳-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۸-۱۷-۱۶	۴
۱۱	-۱۶-۱۴-۱۳-۱۲-۱۱-۹-۷-۶-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۶-۱۴-۱۳-۱۲-۱۱-۹-۷-۶-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷	۳
۱۲	-۱۷-۱۶-۱۴-۱۲-۱۱-۹-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۷-۱۶-۱۴-۱۲-۱۱-۹-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸	۱
۱۳	-۱۳-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۴	-۱۳-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	-۱۳-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۴	۲
۱۴	-۱۳-۱۲-۱۱-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۳-۱۲-۱۱-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	۲
۱۵	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۰-۹-۷-۶-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸	-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۰-۹-۷-۶-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸	۵
۱۶	-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	۲
۱۷	-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴	۲
۱۸	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۵-۱۴-۱۳	۱
۱۹	-۱۵-۱۴-۱۳-۱۲-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۵-۱۴-۱۳-۱۲-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶	۲
۲۰	۲۱-۲۰-۱۸-۱۶-۱۳-۱۲-۹-۷-۶-۴-۳-۲-۱	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	۲۱-۲۰-۱۸-۱۶-۱۳-۱۲-۹-۷-۶-۴-۳-۲-۱	۱
۲۱	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳	۱

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۱. الگوی سلسله مراتبی سنجش عملکرد شتاب دهنده های مالی در بانک های دولتی ایران بر اساس مقوله های پژوهش (منبع: یافته های پژوهش)

نظر می رسد اگر الگوهای اقتصادی مسئله نبود تقارن داده ها را نادیده بگیرند ممکن است به طور کامل باعث انحراف در بازار شوند. رونق و رکود بانک ها در واقع دورانی است که در آن درآمد افزایش داشته که رونق گفته می شود یا اینکه درآمد بانک ها کاهش داشته که به آن رکود گفته می شود. حیات بانک در دوران رونق یا رکود می تواند عملکرد شتاب دهنده مالی را تا حد زیادی تحت تأثیر قرار دهند. در سطح چهارم این الگو نیز سه مقوله تاب آوری مالی، نرخ ریسک و مخارج سرمایه گذاری وجود دارند. تاب آوری مالی ظرفیتی مناسب در برابر شوک های مالی و ناملازمات است. تاب آوری مالی، توانایی پرورش یافته مالی برای بهبود یا تعدیل اثر شوک های منفی در برابر چیزی است که ممکن است در اقتصاد نمایان شود. بالا بودن سطح تاب آوری مالی خود می تواند عملکرد شتاب دهنده های مالی را بهبود بخشد. در این میان ریسک را نوعی نبود اطمینان و آگاهی در مورد نتیجه یک عمل می دانند در ادبیات مالی ریسک را می توان به صورت رویدادهای غیرمنتظره که به طور معمول به صورت تغییر در ارزش دارایی ها یا بدهی ها است، تعریف کرد. بنگاه ها در معرض انواع مختلف ریسک قرار دارند. میزان ریسک و چگونگی مدیریت ریسک نیز از جمله موارد قابل توجه و اثرگذار در عملکرد شتاب دهنده مالی است. میزان سود حاصل از سرمایه گذاری و میزان ریسک باید با همدیگر رابطه ای منطقی داشته باشند و هر چه میزان ریسک قابل قبول باشد، شتاب دهنده های مالی نیز عملکرد بهتری خواهند شد. مخارج

پس از مشخص شدن سطوح هر یک از شاخص ها و با در نظر گرفتن ماتریس دست یابی نهایی، مدل ساختاری تفسیری ترسیم می شود. الگوی نهایی در شکل ۱ مشاهده می شود. این الگو از ۵ سطح تشکیل شده است. که سطح اول آن تأثیرپذیرترین سطح و سطح پنجم آن تأثیرگذارترین سطح است.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف ارائه الگوی برای سنجش عملکرد شتاب دهنده مالی در بانک های دولتی ایران انجام شد. با توجه به اهمیت بانک ها و نقش آنها در پیشبرد و توسعه کشور سنجش عملکرد شتاب دهنده مالی می تواند رشد و سوددهی این شرکت ها را به همراه داشته باشد. نوآوری این پژوهش نسبت به پژوهش های دیگر در رابطه با شتاب دهنده مالی این است که الگوی این پژوهش با استفاده از پژوهش کیفی - کمی یا ترکیبی بدست آمده است. بنابراین یک پژوهش به تنهایی کیفی یا کمی نیست. در طراحی الگو این پژوهش نیز از مدلسازی ساختاری تفسیری استفاده شده است. ساختاری از آن جهت که مدل دارای چند سطح است و سطوح آن نیز مشخص است. تفسیری است از آن جهت که برای قضاوت از نظر خبرگان بهره گرفته شده است. سطح پنجم این الگو شامل دو متغیر داده های نامتقارن و رونق و رکود شرکت و تأثیرگذارترین متغیرهای این الگو است. اهمیت داده های نامتقارن در حدی است که به

سرمایه‌گذاری هم مقوله‌ای است که در سنجش عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی در این مقوله به آن اشاره شده است. زمانی که بانک‌ها با امید بهبود عملیات آینده در مخارج سرمایه‌های سرمایه‌گذاری می‌کنند، انتظار مخارج سرمایه‌های دارند و بودجه‌ای به این نوع هزینه‌ها (به‌روز رسانی یا دارائی‌های ثابت از جمله کارخانه، ماشین آلات یا اموال دیگر) اختصاص می‌دهند. یکی دیگر از ویژگی‌های تعیین‌کننده هزینه سرمایه‌های طول عمر است، اگر اثر هزینه‌ها بیش از یک سال مالی برای شرکت سودآور باشند هزینه‌های سرمایه‌های هستند. برخی از نمونه‌های اقلام غیر فیزیکی هزینه‌های سرمایه‌های عبارتند از حق اختراع ثبت شده یا دارایی‌هایی که ارزش آن‌ها طی طول عمر مفیدشان مستهلک می‌شود، اما استثنائاتی در صنایع و بخش‌های حقیقی وجود دارد. می‌توان هزینه سرمایه‌های را وثیقه یا وام تأمین مالی خارجی کرد. شاخص قدرت نسبی متغیری در سطح سوم الگوی این پژوهش است. شاخص قدرت نسبی یکی از ابزارهای فنی در تحلیل شرایط فنی بازار است که توسط بسیاری از سرمایه‌گذاران به کار می‌رود تا درک بهتری از محیط و روند قیمت‌ها داشته باشند. شاخص قدرت نسبی یک شاخص حرکتی است که مقدار تغییرهای اخیر قیمت را اندازه‌گیری می‌کند تا شرایط اشباع خرید یا اشباع فروش را در قیمت یک سهام یا دیگر ابزارهای مالی بررسی کند. البته شاخص قدرت نسبی به‌عنوان یک نوسانگر نمایش داده می‌شود. این شاخص و توجه به آن و وضعیت آن در عملکرد شتاب‌دهنده مالی بانک‌ها می‌تواند نقش مهمی ایفاء می‌کند. سطح دوم الگو این پژوهش متشکل از مقوله‌های مهمی است که عبارتند از: هزینه‌های تأمین مالی، سازوکار قیمت‌گذاری سهام، نوسانات قیمت سهام، سیاست‌های مالی شرکت، اثرات ترازنامه‌ای و بهره‌وری مالی. میزان هزینه‌هایی که بانک‌های دولتی در تأمین مالی متحمل می‌شوند در عملکرد شتاب‌دهنده مالی تأثیر بسزایی دارند. اما، سازوکاری که برای قیمت‌گذاری سهام استفاده می‌شود قابل توجه است. این سازوکار می‌تواند عملکرد شتاب‌دهنده مالی در این بانک‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. میزان و سطح نوسان‌های قیمت سهام که امروزه دامنه نوسان نیز نامیده می‌شود، برای سنجش عملکرد شتاب‌دهنده مالی مهم است. در بسیاری از بورس‌های جهان به دلیل کاهش نوسان‌های بازار از دامنه مجاز نوسان استفاده می‌کنند. دامنه مجاز نوسان به حدود سقف و کف قیمتی گفته می‌شود که هر سهم در هر روز معامله می‌تواند داشته باشد. چگونگی و کیفیت این دامنه نوسان در عملکرد شتاب‌دهنده مالی حائز اهمیت است. هدفگذاری مالی، راهبردهای مالی و ... که در مجموع سیاست‌های مالی شرکت‌ها نامیده می‌شوند، این سیاست‌های مالی عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی را تضمین می‌کند. اثراتی که وضعیت ترازنامه یک بانک یا سازمان دارد و کیفیت اجزای ترازنامه و تاثیراتی که ترازنامه بر عملکرد آن دارد تحت عنوان اثر ترازنامه‌ای نیز از عوامل مهم عملکرد شتاب‌دهنده مالی است. اساس بهره‌وری مالی، کارایی مالی، اثربخشی هزینه و عقلانیت به منظور تعیین ابعاد ستاده‌های فرآیند برنامه‌ریزی مالی بخش عمومی نیز بدون شک می‌تواند عملکرد

شتاب‌دهنده مالی را تحت تأثیر قرار دهد. اما در سطح یک یا تأثیرپذیرترین سطح این مدل نیز مقوله‌هایی وجود دارند که عبارتند از: کانال‌های اعتباری، هزینه‌های بیمه، تغییرات ارزش خالص، اصطکاک مالی، نرخ بهره کوتاه‌مدت، پیش‌بینی عملکرد مالی، سازوکار تأمین مالی، وضعیت هزینه‌های مالی و محدودیت‌های بازار اعتباری. همانطور که الگو این پژوهش نشان می‌دهد در سطح یک همه این مقوله‌ها می‌توانند عملکرد شتاب‌دهنده مالی را بهبود بخشند. آنچه که همه بانک‌های دولتی می‌بایست مدنظر قرار دهند اینکه برای ایمن سازی یا حداقل کردن عواقب ناشی از شوک‌های مالی و اقتصادی شتاب‌دهنده‌های مالی را جدی گرفته و در راستای سنجش عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی با اتکاء به مطالعه‌های علمی و پژوهشی گام بردارند که مدل این پژوهش می‌تواند الگویی مناسب برای بهبود عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی بانک‌های دولتی ایران باشد، چراکه این الگو بومی بوده و تناسب بیشتری با شرایط مالی و اقتصادی ایران را دارد. البته این پژوهش با پژوهش‌های انجام گرفته در گذشته دارای تفاوت‌های بسیاری است که در اینجا به تعدادی از آنها اشاره می‌شود. در پژوهش کشاورز (۱۳۹۶) تنها به دو عامل چسبندگی قیمت و دستمزد پس از تخمین مدل با استفاده از روش بیزین و شبیه‌سازی، اشاره شده و بررسی‌ها نشان داده که در کل تأثیر تکانه مخارج دولت بر تولید و تورم مثبت است. علاوه بر این پژوهش کشاورز (۱۳۹۶) پژوهشی به تنهایی کمی بوده است. اما پژوهش حاضر سعی داشته تا عوامل مختلفی را در بحث شتاب‌دهنده مالی در مدل قرار داده و همچنین از رویکرد آمیخته (کیفی-کمی) استفاده کرده که خود بر اعتبار آن می‌افزاید. همچنین پژوهش رفیعی شمس آبادی و همکارانش (۱۳۹۷) تنها به اهمیت شتاب‌دهنده‌های مالی در یک الگوی کینزی جدید در اقتصاد ایران را مطالعه کردند. در این مطالعه هم علاوه بر کمی بودن پژوهش رویکرد اقتصادی مطرح بوده و این رویکرد نیز بنا به نظریه کینز است. اما، مدل پژوهش حاضر به دنبال ایجاد نگرشی فراتر از اقتصادی بوده و نگرش مالی و حسابداری را هم بسیار ضروری می‌داند.

پژوهش تحویلی و همکارانش (۱۳۹۸) هم تنها به بررسی ادوار تجاری و شتاب‌دهنده مالی در اقتصاد ایران برای شرکت‌های پذیرفته شده در بورس پرداختند و تأکید آنها هم بر دوران رونق و رکود است. در حالیکه، مدل این پژوهش رویکردی عملکردی داشته و با ارائه الگویی که دارای ساختاری است که تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین متغیرها را در عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی مشخص کرده است. دی گروت (۲۰۲۰) شتاب‌دهنده مالی را تنها از طریق شکست هماهنگی در سازمان‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. در واقع نگاهی سازمانی به شتاب‌دهنده مالی داشته اما مدل این پژوهش در جهت ایجاد نگرشی فراگیر و جامع‌تر است هم از مولفه‌های مدیریت مالی و هم حسابداری استفاده کرده است.

همچنین پژوهش آلتاناس و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد که پس از کنترل و بررسی سیاست پولی، ریسک نرخ بهره و چندین صنعت بانکی و خصوصیات بانکی، حاشیه قیمت برای بانک‌های اروپایی را به مثابه یک

- صالح نژاد، سید حسن؛ وقفی، سید حسام؛ قاسمی، حسنعلی و عاقل، زهرا. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر رضایت مشتریان از کانال‌های ارائه خدمات الکترونیکی (اینترنتی) بانک ملی (مطالعه موردی: مشتریان شعب بانک ملی مشهد)، دو فصلنامه حسابداری دولتی، سال اول، شماره ۲، ۶۵-۷۲.
- صادقی عسکری، سمانه؛ سلیمانی امیری، غلامرضا و امینی، محمدرضا. (۱۳۹۸). ارزیابی عملکرد شعب بانک‌های دولتی، طاحی شاخص ترکیبی مبتنی بر تحلیل پوششی داده‌های چند لایه (مطالعه موردی: بانک مسکن)، دو فصلنامه حسابداری دولتی، سال پنجم، شماره ۲، ۱۰۰-۱۰۷.
- صحت، سعید؛ دهقانان، حامد و جلالی، محسن. (۱۳۹۵). شناسایی و اولویت بندی عوامل مدیریتی مؤثر بر موفقیت بانک‌های توسعه‌ای در ایران (مطالعه موردی: بانک توسعه تعاون)، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۸۰، ۲۴۰-۲۱۷.
- دلخواه، جلیل؛ مشبکی، اصغر؛ دانایی فرد، حسن و خداداد حسینی، سید حمید. (۱۳۹۰). ارزیابی کارایی بانک‌های دولتی در مقایسه با بانک‌های خصوصی در ایران، مجله چشم‌انداز مدیریت بازرگانی، شماره ۶، ۹۳-۱۱۵.
- رستم زاده، پرویز و نصیرآبادی، شهره. (۱۳۹۵). استفاده ایران از تأمین مالی بانک توسعه اسلامی در پروژه‌های زیر ساختی، فصلنامه علمی ترویجی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۱۴، ۸۵-۵۹.
- رفیعی شمس آبادی، پریسا؛ حاجی، غلامعلی؛ فخرحسینی، سیدفخرالدین و سرگلزایی، مصطفی. (۱۳۹۷). اهمیت شتاب‌دهنده‌های مالی در یک الگوی کینزی جدید در اقتصاد ایران، مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، شماره ۲۸، ۲۴۹-۲۱۵.
- کوچکی، سید مجید؛ جنانی، محمد حسن؛ ستایش، محمدرضا و همت فر، محمود. (۱۳۹۸). مدل‌سازی رابطه میان بهره‌وری، ریسک و سرمایه در سیستم بانکی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، شماره ۴۰، ۲۴۰-۲۲۷.
- مکیان، سید نظام الدین و رئیسی، مهین. (۱۳۹۷). تأثیر حاکمیت شرکتی بر عدم تقارن اطلاعاتی مطالعه موردی: بازار بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال چهارم، شماره ۴، ۲۲-۱.
- طالبلو، رضا و رحمانیانی، مولود. (۱۳۹۶). اندازه‌گیری سطح عدم تقارن اطلاعات برای شرکت‌های منتخب فعال در بورس اوراق بهادار تهران: احتمال مبادله آگاهانه، فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، شماره ۲۹، ۹۸-۷۳.
- سیستم در نظر گرفته است. اما، از نظر خبرگان بهره‌نگرفته و رویکرد سیستمی برای تحلیل استفاده شده است. اما، پژوهش حاضر با بکارگیری نظرات خبرگان در بخش کیفی توانسته است تبیین بهتری از شتاب‌دهنده‌های مالی داشته باشد. به همین خاطر، پیشنهاد می‌شود که مدیران و مسئول‌های ارشد و سیاست‌گذار بانک‌های دولتی کشور به وجود داده‌های نامتقارن در بحث شتاب‌دهنده‌های مالی توجه ویژه داشته باشند. چراکه بسیاری از کارشناسان وضعیت حساس در شوک‌های وارده بر سامانه‌های بانکی را ناشی از غفلت از داده‌های نامتقارن می‌دانند و لازم است به این موضوع اهتمام ویژه داشته باشند. همچنین بهینه‌سازی عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی هم نکته‌ای قابل توجه است که می‌تواند در دستور کار سیاست‌گذاران بانک‌های دولتی کشور برای رسیدن به موفقیت در عرصه بانکداری باشد. توصیه می‌شود برای بهبود پیش‌بینی عملکرد شتاب‌دهنده‌های مالی در سیستم بانکداری کشور از رویکردهای آینده پژوهی استفاده شود.

منابع

- اسکندری، محبوبه؛ پدرام، مهدی و بوستانی، رضا. (۱۳۹۷). ارزیابی اثر اصطکاک مالی بر متغیرهای اقتصاد کلان ایران: رویکرد الگوی تعادل عمومی پویای تصادفی، تهران، فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد، سال پنجم، شماره یک.
- باقری، اکبر؛ رضانی، علی و پورسعید، عباس. (۱۳۹۷). آزمون مدل تاثیرگذاری روش‌های تأمین مالی داخلی و خارجی بر بازده کل واقعی سهام، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، شماره ۲۶، ۱۹۸-۱۸۵.
- بولو، قاسم و اعرابی، مهران. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل مؤثر بر ریسک جامع بانک‌های دولتی، دو فصلنامه حسابداری دولتی، سال پنجم، شماره ۲، ۴۶-۲۵.
- تحویلی، علی؛ سبحانی، بهرام؛ یاوری، کاظم و نادر مهرگان. (۱۳۹۸). ادوار تجاری و شتاب‌دهنده مالی در اقتصاد ایران، فصلنامه ی اقتصاد مقداری، شماره ۴۱.
- حیدری، حسن و ملاپهرامی، احمد. (۱۳۹۶). شتاب‌دهنده مالی در یک مدل بخش‌های مالی ایران، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۸۰.
- عاملی، احمد و رضانی، ملیحه. (۱۳۹۴). پیش‌بینی قیمت سهام با استفاده از شبکه عصبی فازی مبتنی بر الگوریتم ژنتیک، فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، شماره ۲۲.
- کشاورز، هادی. (۱۳۹۶). سیاست پولی در یک مدل شتاب‌دهنده مالی با وجود چسبندگی قیمت و دستمزد، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، سال هفتم، شماره ۵۲.

- Almeida, Heitor, Murillo Campello and Crocker liu. (2016). the Financial Accelerator: Evidence from International Housing Markets, *Journal of Economic Dynamics & Control*, Vol (86), 103-115pp.
- Altunbas, Yener, Caterina Di Tommaso b, John Thornton. (2016). is there a financial accelerator in European banking, *Journal of Finance Research Letters*, Vol (17), 218-221pp.
- Ameli, Ahmad and Ramezani, Maliha. (2015). Stock Price Prediction Using Fuzzy Neural Network Based on Genetic Algorithm with Fuzzy Neural Network, *Economic Modeling Research Quarterly*, No. 22. (In Persian).
- Bagheri, Akbar, Ramezani, Ali and Poursaid, Abbas (2018). Testing the model of the impact of domestic and foreign financing methods on the real total, *Investment Knowledge Research Quarterly*, No. 26, 198-185. (In Persian).
- Baková, Klára.(2018). The Financial Accelerator in Europe after the Financial Crisis, *Uropean Journal of Businiess Science and Thechnology*, Vol4 (2).
- Benedictowa, Andreas and Roger, Hammersland (2020). A financial accelerator in the business sector of a macroeconomic model of a small open economy, *Journal of Economic Systems*, 44(1), 191-215.
- Bernanke, B. S. and Gertler, M., (1989). “Agency Costs, Net Worth, and Business Fluctuations”. *American Economic Review*, 79 (1), 14-31.
- Bernanke, B. S., Gertler, M. and Girlchrist, S., (1999). “The fi nancial accelerator in a Quantitative Business Cycle Framework” in J. B. Taylor, ed. *Handbook of Macroeconomics 1*. Amsterdam: North-Holland, 1341-1393.
- Bolo, Qasem and Arabi, Mehran. (2019). Identifying the Factors Affecting the Comprehensive Risk of State-Owned Banks, *Bi-Quarterly Journal of Government Accounting, Fifth Year*, No. 2, 46-25. (In Persian).
- BRUNO, ĆORIĆ. (2010). the financial accelerator effect: concept, PhD dissertation at Staffordshire University.
- Calabrese, Andrew. (2017). Twin Crises and the Financial Accelerator, A Thesis Submitted to the Department of Economics of Trinity College
- Carlstrom, T. C. and Fuerst, T. S. (1997).“Agency Cost, Net Worth, and Business Fluctuations: A Computable General Equilibrium Analysis”. *American Economic Review*, 83 (5), 893-910.
- Carlstroma, Charles T, TimothyS.Fuerst b, c, n, AlbertoOrtiz d, e, (2014). Matthias Paustian Estimating contractin dexationina Financial AcceleratorModel, *Journal of EconomicDynamics&Control*, Vol(46), 130 -149pp.
- Christensen, Ian, Ali Dib. (2008). the financial accelerator in an estimated New Keynesian model, *Journal of Review of Economic Dynamics*, Vol (11), 155-178pp.
- De Groot, Oliver. (2020). A Financial Accelerator through Coordination Failure, *the Economic Journal*, Vol (27), 197-218pp.
- Delkhah, Jalil, Meshbaki, Asghar, Danaeifard, Hassan and Khodadad Hosseini, Seyed Hamid. (2011). Evaluating the efficiency of state-owned banks, *Journal of Business Management Perspective*, No. 6, 115-93. (In Persian).
- Dmitrieva, Mikhail, JonathanHoddenbaghb. (2017). the financial accelerator and the optimal state-dependent contract, *Journal of Review of Economic Dynamics*, Vol (24), 43-65pp.
- Eskandari, Mahboubeh, Pedram, Mehdi and Bustani, Reza (2018). Assessing the effect of financial friction on macroeconomic variables in Iran, *Quarterly. Journal of Applied Economic Theories*, Fifth Year, No. 1. (In Persian).
- Hammersland, Roger, Cathrine Bolstad Traee. (2014). the financial accelerator and the real economy, *Journal of Economic Modelling*, Vol (36), 517-537pp.
- Hansen, James. (2018). Optimal monetary policy with capital and a financial accelerator, *Journal of Economic Dynamics & Control*, Vol (92), 84-102 pp.
- Hasumia, Roy, Hirokuni Iiboshib, Tatsuyoshi Matsumaec, Daisuke Nakamurad. (2018). Does a financial accelerator improve forecasts during financial crises? , *Journal of Asian Economics*, Vol (91).24-36pp.

- Heidari, Hassan and Ahmad Malabahrami (2017). Financial Accelerator with Financial and Banking Sectors for Iran, *Quarterly Journal of Economic Research and Policy*, Volume 24, Number 80. (In Persian).
- Justiniano, A., Primiceri, G.E., Tambalotti, A., (2018). Investment shocks and business cycles. *J. Monet. Econ.* 57 (2), 132-145.
- Kambera, Gunes, Christoph Thoenissen. (2012). the financial accelerator and monetary policy rules, *Journal of Economics Letters*, Vol (115), 309-313pp.
- Kiyotaki, nohuhiro and John Moore. (1997). Credit cycle, NBER working paper, Vol (103), 695-713pp.
- Kouchaki, Seyed Majid, Janani, Mohammad Hassan, Satayesh, Mohammad Reza and Hemmatfar, Mahmoud (2019). Modeling the Relationship between Productivity, Risk and Capital in the Iranian Banking System, *Investment Knowledge Research Quarterly*, No. 40, 240-227. (In Persian).
- Keshavarz, Hadi (2017). Monetary policy in an accelerating financial model despite price and wage stickiness, *Iranian Journal of Applied Economic Studies*, Year 7, No. 52. (In Persian).
- Kurta, Dior. (2011). The financial accelerator in the housing market via collateral effects, Master thesis for the Master of Philosophy in Economics degree Department of Economics University Oslo.
- Makian, Seyed Nizamuddin and Raisi, Mahin (2018). The Impact of Corporate Governance on Information Asymmetry, *Quarterly Journal of Economic Research*, Fourth Year, No. 4, 22-1. (In Persian).
- Pancrazi, Roberto, Hernán D. Seoaneb, Marija Vukotic. (2016). the price of capital and the financial accelerator, *Journal of Economics Letters*, Vol (149), 79-88pp.
- Rafiei Shamsabadi, Parisa, Haji, Gholam Ali, Fakhr Hosseini, Seyed Fakhreddin and Sargolzaei, Mostafa. (2018). the importance of financial accelerators, *Applied Economic Studies of Iran*, No. 28, 249-215. (In Persian).
- Rostamzadeh, Parviz and Nasirabadi, Shohreh (2015). Iran's Use of Islamic Development Bank Financing in Infrastructure Projects, *Quarterly Journal of Islamic Economics and Banking*, No. 14, 85-59. (In Persian).
- Sadeghi Askari, Samaneh, Soleimani Amiri, Gholamreza and Amini, Mohammadreza (2019). Fifth Year, No. 2, 100-85. (In Persian).
- Salehnejad, Seyed Hassan, Waqfi, Seyed Hesam, Ghasemi, Hassan Ali and Aqel, Zahra. (2014). Bi-Quarterly *Journal of Public Accounting*, First Year, No. 2, 72-65. (In Persian).
- Sehat, Saeed, Dehghanan, Hamed and Jalali, Mohsen. (2016). Identifying and prioritizing the management factors affecting the success of development banks in Iran (Case study: Cooperative Development Bank), *Quarterly Journal of Economic Research and Policy*, No. 80, 240-217. (In Persian).
- Tahvili, Ali, Sahabi, Bahram, Yavari, Kazem and Nader Mehregan (2019). Number one. (In Persian).
- Takahashi, Hiroyuki. (2019). Financial Accelerator with Asset Bubbles, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3438955> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3438955>.
- Talebloo, Reza and Rahmaniani, born (2016). Measuring the level of information asymmetry for selected companies operating in the Tehran Stock Exchange: Probability of conscious exchange, *Quarterly Journal of Economic Modeling Research*, No. 29, 98-73. (In Persian).
- Tvrz Stanislav, Jaromr Tonner, Osvald Vascek. (2015). financial accelerator mechanism in a small open economy: DSGE model of the Czech economy, 30th *International Conference Mathematical Methods in Economics*.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

تاثیر اصلاحات پارامتریک در تامین مالی تعهدهای بلندمدت سازمان تامین اجتماعی با استفاده از اکچوئری

هادی فرهادی^۱، بابک جمشیدی نوید^{۲*}، مهرداد قنبری^۳، روح الله جمشید پور^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

۲. استادیار، گروه حسابداری، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

۳. استادیار، گروه حسابداری، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

۴. استادیار، گروه حسابداری، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۳۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۹

The Impact of Parametric Reforms on the Financing of Social Security Organization's Long-Term Commitments Using Actuaries

Hadi Farhadi¹, Babak Jamshidinavid^{2*}, Mehrdad Ghanbari³, Rouhollah Jamshid Pour⁴

1. Ph.D. Student, Department of Accounting, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

Received: 2021/06/21 Accepted: 2021/12/20

Abstract

Subject and Purpose of the Article: The crisis of deficit financing of long-term liabilities in the Social Security Organization has been one of the most important issues facing the organization in recent years. The present study deals with the effect of parametric corrections in financing long-term commitments with the aim of introducing the optimal model of parametric corrections.

Research Method: In order to achieve the objectives of the research by changing the three main parameters including: premium rate, retirement age and premium payment history, their impact on the resources of the Social Security Organization over a period of 70 years according to actuarial knowledge and related computing software such as (ILO – PENS and PRASST) estimated. The research data were also analyzed based on statistical calculations and SPSS software. Finally, the findings of both methods are compared.

Research Findings: A- According to the obtained results, in case of applying any of the above reforms, the end point in the resources of the organization will be postponed until 2035, 2036 and 2038, respectively, and the necessary resources will be provided to pay the long-term obligations. B- The priority of each parametric correction is introduced and managers can make decisions based on it. C- The results of the findings of both methods are compared.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: By carrying out parametric reforms, the Social Security Organization, in the short term, while resolving the current financing crisis, in addition to providing the necessary resources to meet long-term commitments, also has ample opportunity to plan structural and long-term reforms.

Keywords: Actuary, Financing, Long-term, Commitments, Parametric Reform, Social Security Organization.

چکیده

موضوع و هدف مقاله: بحران کسری منابع تامین مالی تعهدات بلندمدت در سازمان تامین اجتماعی در سالهای اخیر یکی از مهم ترین مسایل پیش روی این سازمان بوده است. پژوهش حاضر به تاثیر اصلاحات پارامتریک در تامین مالی تعهدهای بلندمدت و با هدف معرفی مدل مطلوب اصلاحات پارامتریک می پردازد.

روش پژوهش: به منظور دستیابی به اهداف پژوهش با تغییر در سه پارامتر اصلی شامل: نرخ حق بیمه، سن بازنشستگی و سابقه پرداخت حق بیمه، تاثیر آنها بر منابع سازمان تامین اجتماعی در یک بازه ۷۰ ساله طبق دانش اکچوئری و نرم افزارهای محاسباتی مربوطه نظیر (ILO-PENS و PRASST) برآورد شده است. همچنین داده های پژوهش بر اساس محاسبات آماری و نرم افزار SPSS نیز مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و در نهایت یافته های هر دو روش با هم مورد مقایسه قرار گرفته اند.

یافته های پژوهش: الف) طبق نتایج بدست آمده در صورت اعمال هر یک از اصلاحات بالا نقطه سر بسری در منابع سازمان به ترتیب تا سالهای ۱۴۱۳، ۱۴۱۶ و ۱۴۱۶ به تعویق می افتد و منابع لازم برای پرداخت تعهدهای بلندمدت فراهم می شود.

ب) اولویت انجام هر یک از اصلاحات پارامتریک معرفی و مدیران بر اساس آن می توانند تصمیم گیری کنند.

نتایج یافته های هر دو روش با هم مقایسه می شوند.

نتیجه گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: با انجام اصلاحات پارامتریک، سازمان تامین اجتماعی در کوتاه مدت می تواند ضمن حل بحران تامین مالی فعلی، علاوه بر تامین منابع لازم برای انجام تعهدهای بلندمدت، فرصت کافی نیز برای برنامه ریزی انجام اصلاح ساختاری و بلندمدت بدست می آورد.

واژگان کلیدی: اصلاحات پارامتریک، اکچوئری، تامین مالی، تعهدات بلندمدت، سازمان، تامین اجتماعی.

*. Corresponding Author: Babak Jamshidinavid

Email: jamshidinavid@gmail.com

*. نویسنده مسئول: بابک جمشیدی نوید

مقدمه^۱

صندوق‌های بازنشستگی که متکفل پرداخت تعهدهای بلندمدت به اعضای خود هستند، به طور معمول نیازمند ارزیابی تعادل مالی بلندمدت خود به صورت دوره‌ای هستند. این تعهدها می‌تواند تأثیرات عمده‌ای بر اقتصاد داشته باشد اما این تعهدها به صورت نهاده مالی هستند و بنابراین تعهدها نباید و نمی‌توانند بدون توصیه‌ها و نظرهای مناسب اکچوئری در ارتباط با اثرات و بار مالی بلندمدت آنها مورد استفاده قرار گیرند. مشکل صندوق‌های بازنشستگی ریشه در این واقعیت دارد که اگر چه طرح‌های بازنشستگی نوعی تعهد بلندمدت هستند، اما دارای برخی از ویژگی‌های خاص هستند که در سایر انواع تعهدها وجود ندارد. از یک سو مبلغ آنها قطعی نیست و از سوی دیگر در بسیاری از موارد شرکتها نمی‌دانند که تا چند سال مجبور به پرداخت مستمری به بازنشستگان هستند (شباهنگ، ۱۳۸۷). همچنین افزایش شمار سالمندان و طولانی شدن دوران بازنشستگی، تحول‌های جمعیتی رکود بازار کار و بازنشستگی زود رس، سبب افزایش روز افزون این تعهدها شده است. به همین علت اثرات بلندمدت و میان مدت تعهدهای صندوق‌های بازنشستگی، باید از دیدگاه اکچوئری مورد بررسی قرار گیرد (دهقانی و کافی، ۱۳۹۶). تصمیم در مورد چگونگی مصرف منابع و توزیع هزینه‌ها یک تصمیم به تنهایی فنی نیست بلکه باید بر اساس ملاحظه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی گرفته شود (بهزادی، ۱۳۸۷).

سازمان تامین اجتماعی همانند هر سازمان انتفاعی و غیرانتفاعی دیگر همواره با مسئله تخصیص بودجه روبرو بوده است. امروزه ناکارآمدی نظام سستی بودجه‌ریزی سازمان بر همگان آشکار است و تلاش برای تغییر آن از جمله اولویت‌های سازمان است. در این شرایط که به شدت تعادل میان منابع و مصارف سازمان بهم خورده و بقای سازمان را تهدید می‌کند، برای تامین اهداف سازمان و رفع همه نیازها و تقاضاهای تصمیم‌گیرندگان بودجه‌ریزی سازمان مجبور هستند از یک فرایند منطقی و عقلایی برای تامین مناسب منافع خود و شرکای اجتماعی سازمان بهره بگیرند (رشیدی و دیگران، ۱۳۹۹). سازمان بین‌المللی تامین اجتماعی در چارچوب‌های هدایتی خود برای پایداری بیمه‌های تامین اجتماعی توجه به موضوع سرمایه‌گذاری را برای تمام صندوق‌ها امری ضروری می‌داند تا این بیمه‌ها در گذر زمان بتوانند ارزش دارایی‌ها و منابع خود را حفظ و نگهداری کنند (رحمانی فضلی، ۱۴۰۰).

از مهمترین عواملی که پایداری مالی سیستم پرداخت مستمری‌ها را تحت تاثیر قرار می‌دهد، رویکرد نظام تامین مالی سامانه، روش محاسبه مزایای بازنشستگی و توزیع سنی جمعیت تحت پوشش آن است. یکی از نظام‌های تامین مالی رایج در صندوق‌های بازنشستگی عمومی، نظام تامین مالی درآمد-

هزینه‌آست. در سیستم بازنشستگی که با نظام درآمد-هزینه تامین مالی می‌شوند، مزایای بازنشستگی با کسری‌های حق بیمه دریافتی از افراد شاغل تحت پوشش طرح، پرداخت می‌شود (مه‌دیپور قبادلو، ۱۳۹۷).

با کاهش نرخ باروری از تعداد افراد شاغل بیمه پرداز کاسته شده و با کاهش نرخ مرگ و میر، تعداد بازنشستگان و مستمری بگیران افزایش یافته است. این تغییرات، باعث عدم کفایت درآمد از محل کسورات برای پوشش مزایای بازنشستگی پرداختی شده است. در نتیجه تغییرات جمعیتی مانع حفظ پایداری بلندمدت سیستم بازنشستگی درآمد-هزینه شده است (هاجرمن و زیمیدس، ۲۰۱۵).

مزایای تامین اجتماعی که از سوی دولت‌ها ارائه می‌شوند نیازمند نظام‌های تامین مالی هستند، آنها به منظور حصول اطمینان از تامین تعهدهای آینده خود و نیز برای کسب اطمینان از اینکه رویکرد منصفانه‌ای در برخورد با افراد تحت پوشش دارند، به ارزیابی اکچوئریال و مدیریت ریسک احتیاج دارند. تجمع ریسک، منتج به افزایش کلی در رفاه اعضا می‌شوند، چرا که زیان‌های بزرگی که با قطعیت نداشتن همراه هستند، در میان گروه‌هایی از افراد توزیع می‌شود (مایکل شریز، ۲۰۱۹).

یکی از راه‌های برون رفت صندوق‌های بازنشستگی از بحران منابع تامین مالی تعهدهای بلندمدت انجام اصلاحات پارامتریک است. اصلاحات پارامتریک اساسی شامل اصلاح در نرخ حق بیمه‌های دریافتی، سن و سابقه لازم برای بازنشستگی است. در این پژوهش تاثیر هر سه مورد اصلاحات بالا را که در واقع اصلاحات کوتاه بوده و انجام آنها به سازمان فرصت و زمان کافی برای انجام تعهدها تا زمان انجام اصلاحات ساختاری را فراهم می‌آورد مورد بررسی قرار می‌گیرند. همچنین در این پژوهش اثر اصلاحات پارامتریک مورد نظر را بر منابع و تعهدهای بلندمدت سازمان تامین اجتماعی مورد بررسی قرار می‌دهیم.

مبانی نظری و مرور پیشینه پژوهش

اکچوئرها ارزیابی کارشناسی از دستگاه‌های تامین مالی با تمرکز بر پیچیدگی‌ها و سازوکارهای آنها فراهم می‌آورند. بنابراین "اکچوئر" توصیف‌کننده یک فرد است و موضوعی که او به آن اشتغال دارد، "علوم اکچوئری" نامیده می‌شود. بیم‌سنجی معادل لغوی اکچوئری است. این علم در حقیقت دانشی وسیعی است که از ترکیب تکنیک‌های آماری، ریاضی، مالی، سرمایه‌گذاری و مدیریت ریسک ایجاد شده است و از سابقه طولانی برخوردار است. همان‌طور که می‌دانیم آینده با عدم قطعیت همراه است و امکان وقوع حوادثی وجود دارد که برای بشر مطلوب نخواهد بود. بنابراین وقایع آینده تاثیر

۱. مقاله مستخرج از رساله دکتری است.

3. Haberman and zimbidus

4. Sherris Micheal

2. Pay as you go

متولی اجرای طرح‌های بازنشستگی مکلف شده‌اند که با محاسبه‌های اکچوئری، توان پرداخت تعهدهای آینده صندوق را ارزیابی و نتیجه را در زیر ترازنامه بیان کنند (ترک تبریزی، ۱۳۹۷).

طراحی یک سیستم بازنشستگی به نحوی که تعادل میان منابع و مصارف آن، در بلندمدت برقرار باشد نیازمند محاسبه‌های پیچیده‌ای در خصوص چگونگی تنظیم پارامترهای موثر در دریافت‌ها و پرداخت‌ها با توجه به عوامل اقتصادی و اجتماعی است (حسن زاده اصفهانی، ۱۳۹۶).

یکی از دلایل با اهمیت و ضرورت پرداختن به موضوع یادشده، حادث شدن کسری منابع بر مصارف در سازمان تامین اجتماعی به دلیل نرخ رشد بسیار بالای مستمری بگیران طی سالهای اخیر بوده است. همانطوریکه در جدول ۱ ملاحظه می‌شود تعداد بیمه شدگان اصلی و مستمری بگیران سازمان از سال ۱۳۹۲ لغایت ۱۳۹۸ دارای رشد بوده اما آهنگ رشد تعداد بیمه شدگان به عنوان یکی از منابع تامین مالی از طریق پرداخت حق بیمه به موازات افزایش تعداد مستمری بگیران به عنوان یکی از اقلام اصلی تعهدهای بلندمدت یعنی پرداخت حقوق مستمری (مصارف) نیست و آهنگ رشد مستمری بگیران بسیار سریع تر از آن است، این زنگ خطری برای توجه مدیران عالی سازمان در توجه به اصلاحات پارامتریک و تامین مالی تعهدهای بلندمدت با تغییر در مدل‌های موجود و اصلاح قوانین و مقررات مربوط به سن و سابقه لازم برای احراز شرایط بازنشستگی است. همچنین تغییر در نرخ حق بیمه، با توجه به اینکه اصلی‌ترین منبع درآمد تامین مالی سازمان دریافت حق بیمه‌ها است به عنوان سومین مولفه اصلاحات پارامتریک طرح شده است. با توجه به اینکه نرخ حق بیمه در ایران از سال ۱۳۵۴ بدون تغییر بوده است و همان ۳۰ درصد باقیمانده است. با در نظر گرفتن این نکته که این نرخ در ردیف یکی از بالاترین نرخ‌های حق بیمه در جهان است به عنوان یکی دیگر از فرضیه‌های پژوهش حاضر اثر تغییر آن بر منابع تامین مالی تعهدهای بلندمدت در کنار سن و سابقه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بسیاری بر روی سازمان و شرکت‌ها دارند و به طور عمده شامل متغیرهای جمعیتی، مالی و اقتصادی هستند.

علم اکچوئری در حقیقت دانشی برای حل مسائل دنیای واقعی است که در آن‌ها عنصر عدم اطمینان وجود دارد. این علم با استفاده از روش‌های آمار، احتمال و ریاضی به سنجش ریسک سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و پیش‌بینی وقایع آینده سازمان و شرکت‌های بیمه‌ای می‌پردازد (زیده شیرکوهی، ۱۳۹۹).

علم اکچوئری، پاسخ منطقی به فرایند درآمدها، تعهدها و هزینه‌های آینده و چگونگی رسیدن به نقطه تعادل به منظور برنامه‌ریزی‌های مالی در ارتباط با کمک‌های بلندمدت و بیمه‌های اجتماعی اشخاص است. اکچوئر به طور مستقیم مسئول ارزیابی کیفیت و کمیت ریسک‌هایی خواهد بود که قرار است توسط بیمه‌گر تحت پوشش قرار گیرد (دهقانی و کافی، ۱۳۹۶).

الزام صندوق‌های بازنشستگی به پرداخت تعهدهای بلندمدت به اعضا به‌طور طبیعی در قوانین بالادستی یک صندوق بیان می‌شود. از این رو بحث محاسبه‌های اکچوئری دوره‌ای یکی از وظایف مهمی است که پایه‌های یک صندوق بازنشستگی مکلف به انجام آن توسط اکچوئر مستقل و ارائه نتایج آن به نهادهای تصمیم‌گیر هستند سازمان تامین اجتماعی از این قاعده مستثنی نبوده است. ماده ۲۸ سازمان به صراحت بیان می‌دارد که وضعیت مالی صندوق حداقل هر سه سال یک بار باید بررسی شود (خندان، ۱۳۹۶).

علاوه بر الزام قانونی بیان شده در بالا از سال ۱۳۸۴ به بعد نیز کمیته تدوین استانداردهای حسابداری سازمان حسابرسی، استاندارد جدیدی برای نحوه تنظیم صورت‌های مالی صندوق‌های بازنشستگی طراحی نموده است. رعایت این استاندارد که تحت عنوان استاندارد حسابداری شماره ۲۷ طرح‌های مزایای بازنشستگی نام برده می‌شود، برای حسابرسی صورت‌های مالی طرح‌های بازنشستگی که دوره مالی آنها از تاریخ اول فروردین ماه ۱۳۸۴ یا بعد از آن شروع می‌شود، ناگزیر به انجام است. از این رو انجام محاسبه‌های اکچوئری باید دو الزام قانونی بیان شده در بالا را در سازمان تامین اجتماعی پوشش دهد و صندوق‌های بازنشستگی

جدول ۱. میزان رشد بیمه شدگان اصلی و مستمری بگیران از سال ۱۳۹۲ لغایت ۱۳۹۸

سال	تعداد بیمه شدگان اصلی	تعداد مستمری بگیران	رشد بیمه شدگان اصلی	رشد مستمری بگیران
۱۳۹۲	۱۲۸۰۸۰۴۷	۲۰۱۳۹۸۴	۴/۲۴	۶/۹۵
۱۳۹۳	۱۳۳۴۴۴۹۸	۲۱۷۹۵۷۲	۴/۱۹	۸/۲۲
۱۳۹۴	۱۳۷۱۱۷۲۶	۲۳۵۰۰۸۸	۲/۷۵	۷/۸۲
۱۳۹۵	۱۳۷۷۹۶۲۰	۲۵۲۶۳۷۲	۰/۵	۷/۵
۱۳۹۶	۱۳۹۸۲۹۵۴	۲۷۱۶۶۱۰	۱/۴۷	۷/۵
۱۳۹۷	۱۴۰۲۹۱۹۳	۲۹۲۹۶۵۳	۰/۱۳	۷/۸
۱۳۹۸	۱۴۳۷۳۲۶۰	۳۱۲۹۱۴۸	۲/۴۵	۶/۸۱

و همچنین میزان سابقه پرداخت حق بیمه به عنوان دو مولفه از اساسی ترین مدل های اصلاح پارامتریک جزء فرضیه ها ضروری است. همانطوریکه در جدول ۲ نیز ملاحظه می شود اصلاح سن بازنشستگی در بیشتر کشورهای دنیا به عنوان یک ضرورت اجتناب ناپذیر در راستای پایداری صندوق های بیمه ای مد نظر قرار گرفته می شود و بیشتر کشورها برای اصلاحات پارامتریک در این زمینه برنامه های بلندمدتی تدوین کرده اند.

همانگونه که در جدول ۱ مشاهده می شود نسبت رشد بیمه شدگان اصلی در مقایسه با رشد مستمری بگیران سازمان در سالهای ۱۳۹۲ لغایت ۱۳۹۸ نه تنها یکسان نیست بلکه از تناسب لازم نیز برخوردار نیست. یکی از دلایل این امر، بیکاری، رکود اقتصادی و همچنین کاهش نرخ باروری ناشی از سامانه های غلط کنترل زاد و ولد در دهه های گذشته بوده که باعث کاهش ورودی بیمه شدگان اصلی و به طبع آن کاهش منابع درآمدی سازمان است. اصلاح سن بازنشستگی

جدول ۲. سن بازنشستگی مردان و زنان در کشورهای عضو همکاری توسعه اقتصادی و برنامه اصلاح نظام بازنشستگی

کشور	سن بازنشستگی مردان	سن بازنشستگی زنان	برنامه افزایش سن بازنشستگی
اسپانیا	۶۵ سال و ۵ ماه	۶۵ سال و ۵ ماه	۶۷ سال (۲۰۲۷)
استرالیا	۶۵ سال	۶۰ سال	۶۵ سال (۲۰۳۳)
استونی	۶۳ سال و ۳ ماه	۶۳ سال و ۳ ماه	۶۵ سال (۲۰۲۶)
اسلواکی	۶۲ سال و ۲ ماه	۵۹ تا ۶۲ سال ۲ ماه	بیش از ۶۲ سال (۲۰۱۷)
انگلستان	۶۵ سال	۶۳ سال و ۷ ماه	بیش از ۶۷ سال (۲۰۲۸)
ایتالیا	۶۶ سال و ۷ ماه	۶۵ سال و ۷ ماه	بیش از ۶۷ سال (۲۰۲۸)
ایرلند	۶۶ سال	۶۶ سال	۶۸ سال (۲۰۲۸)
ایسلند	۶۷ سال	۶۷ سال	۶۹ سال (۲۰۲۹)
آلمان	۶۵ سال و ۵ ماه	۶۵ سال و ۵ ماه	۶۷ سال (۲۰۳۱)
امریکا	۶۶ سال	۶۶ سال	۶۷ سال (۲۰۲۷)

منبع: سازمان تامین اجتماعی

اجتماعی بر مبنای تعادل بین منابع و مصارف اداره می شوند، این تعادل در نظام بازنشستگی ایران از بین رفته است. محاسبه های بیمه ای و پیش بینی اکچوئری در موفقیت نظام تامین اجتماعی و تصمیم های مالی موثر است. پژوهش های بسیار در سال های اخیر در خصوص چگونگی برون رفت نظام های بیمه ای از بحران های مالی انجام شده است که در نهایت می توان استنباط نمود که بیشتر قریب به اتفاق آنها بر انجام اصلاحات پارامتریک اعتقاد دارند اما هر کدام دیدگاه های خود را با توجه به وضعیت و شرایط مورد نظر اعلام کرده اند که امروزه این شرایط با توجه وضعیت خاص اقتصادی و معیشتی همچنین بحران صندوق های بیمه ای به طور کامل متفاوت است. مثلا:

نجرابور (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان "ارایه مدل ترکیبی برای شناسایی چالش های موثر بر پیاده سازی نظام تامین اجتماعی چند لایه" پرداخته است. در این پژوهش برای محقق شدن اهداف پژوهش و پیاده سازی نظام چند لایه انجام اصلاحات پارامتریک در راستای عبور از بحران کمبود نقدینگی در تامین تعهد های بلندمدت تاکید شده است.

میان هر سه متغیر فرضیه های پژوهش روابط مستقیمی برقرار است. بنابراین در این پژوهش به دنبال این نکته هستیم که در صورت انجام تغییرها در هر یک از سه مولفه اصلی ویرایش ها، تاثیر آنها بر روی منابع و تعهد های بلندمدت سازمان چگونه است؟ و آیا می توان نقطه سربسری منابع و مصارف سازمان تامین اجتماعی را با اصلاحات یاد شده به تعویق انداخت تا با استفاده از فرصت بوجود آمده مدیران عالی سازمان بتوانند مرحله دوم یعنی اصلاحات ساختاری را انجام دهند؟

پیشینه پژوهش

مخاطره ها و چالش های بسیاری نظام تامین اجتماعی ایران را تهدید می کند، از جمله رکوردهای جمعیتی و مخاطره های میان نسل ها و سایر متغیرهای مربوط به تغییرهای جمعیتی که در اغلب موارد قابلیت حفظ ارزش مستمری ها در مقابل نوسان های تورمی را ندارند و از سوی دیگر باعث تشویق بازنشستگی زود هنگام و توزیع ناعادلانه درآمدها می شوند. همچنین فرمول های محاسبه مستمری در ایران بسیار سخاوتمندانه است و در نهایت از آنجا که صندوق های بیمه

بررسی تاثیر تغییر در نرخ حق بیمه و همچنین تاثیر تغییر در سن بازنشستگی و سابقه پرداخت حق بیمه بر منابع تامین مالی تعهدات بلندمدت سازمان تامین اجتماعی است. این پژوهش از نظر طبقه‌بندی بر مبنای هدف از نوع پژوهش کاربردی است. با توجه به این که هدف پژوهش کاربردی، توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است و از آنجا که نتایج این مطالعه به توسعه دانش و ادبیات در خصوص مقایسه مدل‌های پارامتریک در تامین مالی تعهدات بلندمدت سازمان تامین اجتماعی با استفاده از دانش اکچوئری است، بررسی مدل‌های پارامتریک و پیشنهاد اصلاح در ساختار این پارامترها به سازمان تامین اجتماعی در برنامه‌ریزی آینده و همچنین به عنوان راهکاری برای برون رفت از بحران مالی فعلی کمک خواهد کرد. نوع داده‌های پژوهش از نوع کمی است که با استفاده از داده‌های صورت‌های مالی سازمان تامین اجتماعی و همچنین داده‌های مربوط به تعداد بیمه شدگان و مستمری بگیران و نیز منابع درآمدی و هزینه‌های سازمان تامین اجتماعی جمع‌آوری و برای انجام تحلیل آماری استفاده خواهد شد. ابزار گردآوری داده‌های پژوهش بر اساس داده‌های استخراج شده از دفتر محاسبه‌های اقتصادی و برنامه ریزی سازمان تامین اجتماعی در قالب نرم افزار تخصصی مربوطه یعنی ILO- PENS و PRAST در محیط اکسل انجام می‌شود. محاسبه‌های اکچوئری آن بر اساس فرضیه‌های پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. همچنین برای محاسبه‌های آماری از نرم افزار SPSS و آزمون رگرسیون چندگانه استفاده شده است. فرضیه‌های پژوهش بر اساس تحلیل مدل نظری پژوهش از روش پیشرفته تحلیل مسیر و به دلیل این که متغیرهای مورد استفاده در این مدل از نوع کمی هستند از نرم‌افزار تخصصی SPSS نیز استفاده شده است. تحلیل مسیر یکی از روش‌های تحلیل داده آماری است که با استفاده از رگرسیون چندگانه خطی انجام می‌پذیرد. این روش امکان آزمون روابط علی میان دو یا چند متغیر آشکار یا پنهان را فراهم می‌کند که در مدل نظری پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. داده‌های مورد استفاده در این بخش مربوط به متغیرهای مستقل (ورودی) شامل: نرخ حق بیمه، میانگین سابقه برای بازنشستگی و میانگین سن بازنشستگی، و متغیر وابسته (خروجی) شامل هزینه و تعهدات بلندمدت شامل پرداخت مستمری بازنشستگی، بازماندگان و ازکارافتادگی و متغیر میانجی منابع تامین مالی، میزان درآمدهای سازمان (درآمد ناشی از پرداخت حق بیمه، سرمایه‌گذاری‌ها، انتقال طرح‌ها، کمک‌های بلاعوض، مازاد درآمد بر هزینه و سایر درآمدها) است که در یک دوره ۴۹ ساله (از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۸) مورد بررسی قرار گرفته است. پس از جمع‌آوری داده‌ها با توجه به نوع پژوهش مدلسازی صورت گرفت و این کار در چند مرحله و در هر مرحله ویرایش‌ها، نوع قرارگیری متغیرهای مستقل در کنار هم و با توجه به استقلال خطاها (آزمون دوربین واتسون) نوع مدلسازی تغییر پیدا می‌کرد.

امامی و اناری (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان " بررسی اصول اکچوئریال ریسک‌های ادغام صندوق‌های بازنشستگی در صندوق سازمان تامین اجتماعی" به بررسی امکان سنجی ادغام صندوق‌های بیمه‌ای در صندوق سازمان تامین اجتماعی پرداختند. بر اساس نتایج بدست آمده با توجه به بحران صندوقهای بازنشستگی، آنها پیشنهاد کردند که یکی از راهکارهای عملی جلوگیری از ورشکستگی صندوق‌های بازنشستگی بکارگیری توصیه‌های کارشناسان اکچوئری توسط سیاستگذاران در زمینه انجام اصلاحات پارامتریک است.

خندان (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان " تامین مالی مستمری بازنشستگی در ایران، چالش‌ها و راهکارهای اصلاحی" به بررسی وضعیت تامین مالی مستمری بازنشستگی در ایران پرداخته، نتایج این پژوهش در نهایت با بررسی وضعیت کنونی نظام تامین اجتماعی ایران سه راهکار پیشنهاد دادند: نخست افزایش سن بازنشستگی و سنوات خدمت با توجه به مقوله امید به زندگی در ایران. دوم، افزایش تعداد سالهای مبنای محاسبه مستمری است، سوم، گذاشتن سقف درآمدی در محاسبه مستمری که صندوق‌ها را از تعهدات سنگین مصون می‌دارد و از نابرابری میان مستمری‌ها می‌کاهد.

گریچینگو (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان " بازنشستگی پس از اصلاحات بازنشستگی تجزیه و تحلیل تطبیقی بلاروس قزاقستان و روسیه" در این پژوهش با توجه به تشابه‌های فراوان نظیر محیط جغرافیایی، شرایط اقتصادی و سیاسی و اجتماعی حاکم بر این سه کشور و با در نظر گرفتن سن جمعیت شاغل، انجام اصلاحات پارامتریک در راستای پایداری صندوق‌های بیمه ای مورد تاکید قرار گرفته است.

گادینز - اولیوراس (۲۰۱۶)، روش‌های بهینه‌سازی غیرخطی را برای انجام اصلاحات پارامتری معرفی کردند که با حفظ پایداری سامانه در بلندمدت، نقدینگی سامانه را تضمین می‌کند در واقع آنها پایداری ۷۵ ساله سیستم‌های بازنشستگی درآمد- هزینه با طرح مزایای معین^۳ را حفظ و در این راستا دو سازکار متعادل خودکار پیشنهاد داده‌اند که با تعیین اندازه‌های بهینه برای سن بازنشستگی نرمال، نرخ کسورات و تراز حقوق بازنشستگی، علاوه بر برقراری تعادل میان منابع و مصارف سامانه و تضمین پایداری بلندمدت آن، نقدینگی سالانه را نیز حفظ می‌کند.

روش شناسی پژوهش

روش پژوهش مجموعه‌ای از قواعد، ابزار و راه‌های معتبر (قابل اطمینان) و نظام یافته برای بررسی واقعیت‌ها، کشف مجهول‌ها و دستیابی به راه حل مشکلات است (خاکی، ۱۳۹۶). فرضیه‌های پژوهش اخیر شامل

سابقه و سن بازنشستگی: مؤثرترین پارامتر در اصلاح فرمول بازنشستگی افزایش سن و سابقه در زمان بازنشستگی است. امید به زندگی در زمان تصویب قانون در ۱۳۵۴ معدل ۵۵ سال بود که قانونگذار سن ۶۰ سال را برای بازنشستگی برگزید. در طول بیش از ۴۵ سال به دلیل اعتلای سلامت در کشور امید به زندگی به ۷۸ سال رسیده است و رشدی معادل ۲۳ سال داشته است، حال آنکه سن بازنشستگی همچنان ۶۰ سال باقیمانده است (شریفی، ۱۳۹۷). در این پژوهش اثر افزایش ۵ سال در سن بازنشستگی و همچنین یک تا سه سال در سابقه پرداخت حق بیمه و تاثیر آنها را بر منابع و تعهدهای بلندمدت سازمان مورد آزمون قرار می گیرد.

ب) متغیرهای وابسته

منابع تامین مالی: منابع تامین مالی طرح های بازنشستگی و پرداخت انواع مستمری ها شامل درآمد حاصل از حق بیمه های دریافتی، درآمد حاصل از سرمایه گذاری ها، درآمد حاصل از خسارت ها و جرایم نقدی (حق بیمه انتقالی از سایر طرحها)، درآمد حاصل از کمکها و هدایا (کمکهای بدون عوض) و سایر درآمدها است (پور موسی، خالقی، ۱۳۹۳).

تعهدهای بلندمدت: تعهدهای بلندمدت سازمان تامین اجتماعی شامل: پرداخت مستمری بازنشستگی، از کارافتادگی، و فوت (بازماندگان) است (پور موسی، خالقی، ۱۳۹۳).

جامعه آماری پژوهش

از آنجا که موضوع پژوهش حاضر بررسی و مقایسه تاثیر اصلاح مدل های پارامتریک سازمان تامین اجتماعی و تاثیر آنها بر تامین مالی تعهدهای بلندمدت از دیدگاه تصمیم گیری های مالی بلندمدت این سازمان است. بنابراین جامعه آماری این پژوهش، سازمان تامین اجتماعی جمهوری اسلامی ایران است، نظر به عدم انتخاب نمونه از جامعه و کلان بودن متغیرها در این پژوهش نمونه آماری وجود ندارد و تعداد کل بیمه شدگان و مستمری بگیران، میزان کل درآمدها و تعهدهای (هزینه های) سازمان در نظر گرفته می شود و با توجه به اینکه معیار ارزیابی در این پژوهش وضعیت تامین مالی و پرداخت تعهدهای بلندمدت سازمان تامین اجتماعی و چگونگی تاثیر اصلاحات پارامتریک بر آنها است و از دیدگاه اقتصادی نوعی بررسی کلان از یکی از بزرگترین سازمانهای اقتصادی کشور است، بنابراین نمونه آماری برای آن نمی توان در نظر گرفت و به نوعی جامعه آماری کل سازمان تامین اجتماعی به عنوان بزرگترین صندوق بیمه ای کشور است. در این پژوهش برای آزمون فرضیه های پژوهش با توجه به الزامات مربوط به اکچوئری با لحاظ قرار

برای انجام این پژوهش داده های گذشته نگر مربوط به سالهای ۱۳۹۲ لغایت ۱۳۹۸ جمع آوری و مورد تحلیل قرار می گیرند و در نهایت با توجه به هدف از بررسی در خصوص تامین مالی آینده سازمان تامین اجتماعی پیشنهاد کاربردی ارائه می شود از این رو از نوع سری زمانی است. این پژوهش از نظر زمانی پس رویدادی بوده و داده های واقعی گذشته را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد. همچنین در این پژوهش سعی شد از متغیرهایی که در گذشته رخ داده اند برای پیش بینی آینده با کمک مدل برآوردی استفاده شد. بنابراین این پژوهش از نظر زمان انجام طولی و از نوع آینده نگر به حساب می آید.

تدوین فرضیه های پژوهش

طرح پژوهشی حاضر به بررسی فرضیه های پژوهش طبق الزامات دانش اکچوئری و با استفاده از نرم افزارهای مربوطه انجام گرفته است. فرضیه های مورد بررسی به شرح زیر هستند:

- تغییر در نرخ حق بیمه بر منابع تامین مالی تعهدهای بلندمدت تاثیر مثبت و معناداری دارد.

- تغییر در سن بازنشستگی بر منابع تامین مالی تعهدهای بلندمدت تاثیر مثبت و معناداری دارد.

- تغییر در سابقه پرداخت حق بیمه بر منابع تامین مالی تعهدهای بلندمدت تاثیر مثبت و معناداری دارد.

تعریف عملیاتی متغیرهای پژوهش

الف) متغیرهای مستقل

نرخ حق بیمه: با توجه به قانون تامین اجتماعی ایران مصوب سال ۱۳۵۴ نرخ حق بیمه هم اکنون ۳۰ درصد مزد یا حقوق است که در مقایسه با سایر کشورها، این نرخ از بالاترین نرخ های پرداخت حق بیمه در جهان محسوب می شود. بررسی کارشناسان حاکی از آن است که در شرایط اقتصادی حاکم بر کشور امکان افزایش نرخ حق بیمه قابل بررسی بوده با توجه به اینکه می تواند مخاطراتی در راستای جذب بیمه و یا فرار بیمه ای فراهم سازد، می توان نتیجه گرفت که افزایش نرخ حق بیمه در شرایط کنونی کشور دارای ریسک بالایی است (شریفی، ۱۳۹۷). در سناریوی پایه، میزان حق بیمه دریافتی ۲۷ درصد در نظر گرفته شده است که از این میزان ۹ درصد به هزینه های درمانی تعلق دارد و ۱۸ درصد به کمک های کوتاه مدت و بلندمدت. در این پژوهش افزایش یک تا ۵ درصد در نرخ حق بیمه و تاثیر آن را بر منابع و تعهدهای بلندمدت مورد آزمون قرار می گیرد.

همچنین فرضیه‌های پژوهش بر اساس تحلیل مدل نظری پژوهش از روش پیشرفته تحلیل مسیر و به دلیل این که متغیرهای مورد استفاده ما در این مدل از نوع کمی هستند از نرم افزار تخصصی SPSS نیز استفاده شده است.

دادن متغیرهای کلان اقتصادی و جمعیتی کشور نظیر نرخ تورم، نرخ بازده سرمایه‌گذاری‌ها، جمعیت فعال، نرخ بیکاری، نرخ مهاجرت، زاد و ولد و سایر الزامات در یک بازه زمانی ۷۰ ساله وضعیت فعلی و آینده صندوق را مورد آزمون قرار می‌دهد.

جدول ۳. تعداد بیمه شدگان اصلی سازمان تامین اجتماعی بر حسب جنسیت از سال ۱۳۹۲ لغایت ۱۳۹۸

سال	بیمه شده اصلی - مرد	بیمه شده اصلی - زن	جمع کل	تغییرات - درصد رشد
۱۳۹۲	۱۰۳۸۹۱۶۹	۲۴۱۸۸۷۸	۱۲۸۰۸۰۴۷	۴/۲۴
۱۳۹۳	۱۰۹۱۰۵۸۰	۲۴۳۳۹۱۸	۱۳۳۴۴۴۹۸	۴/۱۹
۱۳۹۴	۱۱۲۲۹۵۳۷	۲۴۸۲۱۸۹	۱۳۷۱۱۷۲۶	۲/۷۵
۱۳۹۵	۱۱۱۸۳۸۳۵	۲۵۹۵۷۸۵	۱۳۷۷۹۶۲۰	۰/۵
۱۳۹۶	۱۱۳۰۳۰۲۴	۲۶۷۹۹۳۰	۱۳۹۸۲۹۵۴	۱/۴۷
۱۳۹۷	۱۱۲۶۸۴۵۲	۲۷۶۰۷۴۱	۱۴۰۲۹۱۹۳	۰/۱۳
۱۳۹۸	۱۱۵۱۹۸۳۰	۲۸۵۳۴۳۰	۱۴۳۷۳۲۶۰	۲/۴۵

منبع: سازمان تامین اجتماعی

جدول ۴. تعداد مستمری بگیران سازمان تامین اجتماعی به تفکیک نوع مستمری از سال ۱۳۹۲ لغایت ۱۳۹۸

سال	مستمری بگیر بازنشسته	مستمری بگیر از کارافتاده	مستمری بگیر بازمانده	جمع کل
۱۳۹۲	۱۲۷۶۳۱۴	۱۲۰۵۵۰	۶۱۷۱۲۰	۲۰۱۳۹۸۴
۱۳۹۳	۱۳۹۴۴۷۹	۱۲۵۰۳۵	۶۶۰۰۵۸	۲۱۷۹۵۷۲
۱۳۹۴	۱۵۰۸۰۹۴	۱۲۸۸۱۷	۷۱۳۱۷۷	۲۳۵۰۰۸۸
۱۳۹۵	۱۶۳۰۹۵۱	۱۳۳۶۰۷	۷۶۱۸۱۴	۲۵۲۶۳۷۲
۱۳۹۶	۱۷۶۷۱۸۲	۱۳۷۸۶۶	۸۱۱۵۶۲	۲۷۱۶۶۱۰
۱۳۹۷	۱۹۲۶۴۶۳	۱۴۱۸۳۰	۸۶۱۳۶۰	۲۹۲۹۶۵۳
۱۳۹۸	۲۰۷۹۳۶۸	۱۴۴۰۲۱	۹۰۵۷۵۹	۳۱۲۹۱۴۸

منبع: سازمان تامین اجتماعی

دولت در حدود ۷۴/۱ درصد درآمدهای مشمول کسر بیمه برآورد می‌شود.

نرخ‌های توازن درآمد با هزینه (PAYG)^۲

این نرخ نشانگر حق بیمه‌ای است که برای تامین مالی مخارج جاری سالانه، بدون در نظر گرفتن ذخایر صندوق، لازم است. در واقع بر اساس این نظام درآمدهای هر دوره صرف ایفای تعهدها و پرداخت هزینه‌های همان دوره می‌شود.

حق بیمه متوسط کلی (GAP)^۱

هزینه طرح، با فرض تداوم فعالیت، را می‌توان با استفاده از حق بیمه متوسط کلی (GAP) اندازه گرفت. حق بیمه متوسط کلی نرخ حق بیمه ثابتی است که برای تامین مالی تمام مخارج طرح در یک دوره معین مورد نیاز است. حق بیمه متوسط کلی برای دوره ۷۰ ساله از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۷۲ بر مبنای رقم‌های تعهدی و با در نظر گرفتن رقم‌های برآوردی سازمان از بدهی

جدول ۵. فرمول های محاسبه منابع تامین مالی

فرمول های پایه تامین مالی :

الف) تعادل مالی

معادله های پایه برای تعادل مالی یک طرح بازنشستگی را می توان به شرح زیر به دست آورد:
فرض کنیم:

$V(t)=$	ذخیره در پایان سال t
$R(t)=$	کل درآمد سالیانه در سال t (از جمله درآمد حاصل از سود)
$C(t)=$	درآمد سالیانه حق بیمه در سال t (به استثنای درآمد حاصل از سود)
$I(t)=$	درآمد سالیانه حاصل از سود در سال t
$B(t)=$	مصارف سالیانه در سال t
$S(t)=$	کل درآمدهای مشمول پرداخت حق بیمه در سال t
$CR(t)=$	نرخ حق بیمه در سال t
$i(t)=$	نرخ بهره در سال t

در این صورت، معادله های محاسباتی زیر برقرار است:

$$R(t)=C(t)+I(t) \quad \text{فرمول (5.1)}$$

$$I(t) = [\sqrt{1+i(t)} - 1 \times [C(t) - B(t)] + i(t) \times V(t)] \quad \text{فرمول (5.2)}$$

$$\Delta V(t) = V(t) - V(t-1) = R(t) - B(t) \quad \text{فرمول (5.3)}$$

$$C(t)=CR(t) \times S(t) \quad \text{فرمول (5.4)}$$

با به کارگیری فرمول های فوق، عملکرد وجوه بر مبنای سالیانه شبیه سازی می شود. از این معادله ها، نتیجه می شود که:

$$V(t) = [I + i(t)] \times V(t-1) + \sqrt{1+i(t)} \times [CR(t) \times S(t) - B(t)] \quad \text{فرمول 5.5}$$

$$v(t) \times V(t) = V(t-1) + v(t)^{1/2} \times [CR(t) \times S(t) - B(t)] \quad \text{فرمول 5.6}$$

که در آن:

$$v(t) = (1 + i(t))^{-1}$$

این فرمول تکراری در مورد $\{V(t)\}$ است، که سیر تغییرات وجوه در هر سال را توصیف می کند. راه حل به شرح ذیل است:

$$U(t)V(t) = U(n-1) \times V(n-1) + CR(t) \times [S(t) - S(n-1)] - [B(t) - B(n-1)] \quad \text{فرمول 5.7}$$

که در آن:

$$\overline{S}(t) = \sum_{k=1}^t S(k) \times W(k)$$

$$\overline{B}(t) = \sum_{k=1}^t B(k) \times W(k)$$

$$U(t) = \prod_{k=1}^t v(k)$$

$$W(t) = U(t-1) \times v(t)^{\frac{1}{2}}$$

ب) نظام های مالی اصلی

توازن هزینه درآمد

نرخ حق بیمه توازن هزینه درآمد به صورت زیر محاسبه می شود:

$$\text{فرمول (5.8)} \quad \text{PAYG}_t = \frac{B(t)}{S(t)}$$

این نرخ حق بیمه را می توان به صورت حاصل ضرب دو عامل نشان داد:

$$\text{فرمول (5.9)} \quad \text{PAYG}_t = d(t) \times r(t)$$

که در آن، $d(t)$ "نسبت وابستگی جمعیتی نظام" و $r(t)$ "نسبت جایگزینی نظام" نامیده می شوند، به صورتی که:

$$d(t) = (\text{تعداد بیمه شدگان فعال در سال } t) / (\text{تعداد مستمری بگیران در سال } t)$$

$$r(t) = (\text{متوسط درآمدهای مشمول پرداخت حق بیمه در سال } t) / (\text{متوسط مستمری در سال } t)$$

نرخ حق بیمه ثابت

نرخ حق بیمه ثابت (یا متوسط حق بیمه تنزیل شده) برای دوره معین $[n, m]$ به صورت زیر محاسبه می شود:

$$\text{فرمول (5.10)} \quad \text{CR}_{(n,m)}^{\text{level}} = \frac{\overline{B}(m) - \overline{B}(n-1) - V(n-1)}{\overline{S}(m) - \overline{S}(n-1)}$$

با میل m به بی‌نهایت، نرخ حق بیمه متوسط کلی را می‌توان به‌دست آورد.

تعیین نرخ حق بیمه با لحاظ نسبت ذخیره معین

فرض کنیم $K = V(t-1) \div B(t)$ "نسبت ذخیره" نامیده شود، که ذخیره را بر حسب مصارف سالانه اندازه می‌گیرد. با قرار دادن k^0 به‌عنوان مقدار مورد نظر نسبت اندوخته، نرخ حق بیمه که تحت آن نسبت ذخیره در پایان دوره $[n, m]$ به‌مقدار مورد نظر می‌رسد به‌صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$CR(k = k^0; n, m) = \frac{k^0 \times U(m-1) \times B(m) - U(n-1) \times V(n-1) + [B(m-1) - B(n-1)]}{S(m-1) - S(n-1)} \quad (5.11)$$

چنانچه در معادله فوق $k^0=0$ را جایگزین کنیم، فرمول حق بیمه ثابت طی دوره $[n, m-1]$ به‌دست می‌آید.

تعیین نرخ حق بیمه با لحاظ نسبت موازنه معین

فرض کنیم $\lambda_t = [B(t) - L(t)] \div l(t)$ "نسبت موازنه" نامیده شود، که وضعیت مصارف/منابع را نشان می‌دهد. با قرار دادن λ^0 به‌عنوان ارزش مورد نظر نسبت موازنه، نرخ حق بیمه که تحت آن نسبت موازنه در پایان دوره $[n, m]$ به‌مقدار مورد نظر می‌رسد به‌صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$CR(\lambda = \lambda^0; n, m) = \frac{[1 + \lambda^0 \times [v(m)^{-1/2} - 1] \times U(m) \times B(m) + \lambda^0 \times [1 - v(m)] \times [B(m-1) - B(n-1) - U(n-1) \times V(n-1)]]}{[1 + \lambda^0 \times [v(m)^{-1/2} - 1] \times U(m) \times S(m) + \lambda^0 \times [1 - v(m)] \times [S(m-1) - S(n-1)]]} \quad (5.12)$$

چنانچه در معادله فوق $\lambda^0=1$ را جایگزین کنیم، فرمول نرخ حق بیمه پلکانی به‌دست می‌آید که ثبات صندوق (یعنی صفر بودن تراز صندوق) در پایان دوره را ممکن می‌سازد. در این روش در اصل از ابتدا هیچ اندوخته‌ای کنار گذاشته نمی‌شود و هزینه سالانه مزایا و امور اجرائی طرح به‌طور کامل از محل حق بیمه‌های همان سال، تأمین مالی می‌شوند. طبق الگوی مصارف یک طرح بازنشستگی، نرخ هزینه‌ها در این روش که نرخ توازن هزینه درآمد (PAYG) نامیده می‌شود، در سال‌های ابتدایی فعالیت طرح در سطح پایین است و هر سال رشد می‌یابد تا به سطح بلوغ یا اشباع سیستم برسد.

افزایش چه تاثیری بر روی منابع تامین مالی و وضعیت صندوق تامین اجتماعی خواهد داشت. با افزایش حق بیمه به میزان ۱ تا ۵ درصد درآمدها و منابع سازمان را افزایش خواهد داد که این افزایش در سال‌های آینده به‌گونه‌ای خواهد بود که ضمن افزایش درآمدهای باعث افزایش منابع تامین مالی سازمان شده و همچنین باعث افزایش تعهدهای سازمان بابت مستمری‌ها در سال‌های آینده خواهد شد. نتایج در جدول ۶ بیان شده است.

تحلیل د/ده‌ها، آزمون فرضیه‌ها و یافته‌های پژوهش

ابتدا تحلیل آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از الزامات اکچوئری و

سپس بر اساس محاسبه‌های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد:

بخش اول: تحلیل د/ده‌ها و آزمون فرضیه‌ها و یافته‌های

پژوهش به روش الزامات اکچوئری

الف) آزمون فرضیه اول، تغییر در نرخ حق بیمه و تاثیر آن بر منابع تامین مالی

برای آزمون فرضیه فرعی اول با این فرض که نرخ حق

بیمه به میزان ۱ تا ۵ درصد افزایش باید بررسی می‌شود که این

جدول ۶. آزمون حساسیت افزایش حق بیمه

سناریو	نرخ حق بیمه متوسط کلی (۷۰ سال) (%)	نرخ PAYG در سال ۱۴۶۸ (%)	سال سر به سر به سری منابع و مصارف
سناریوی پایه	۷۴/۱	۱۱۰/۶	۱۴۰۵
آزمون فرضیه (افزایش یک درصد)	۷۰/۱	۱۰۱/۳	۱۴۰۵
آزمون فرضیه (افزایش دو درصد)	۶۱/۲	۷۵/۲	۱۴۰۶
آزمون فرضیه (افزایش سه درصد)	۵۲/۳	۵۸/۲	۱۴۰۷
آزمون فرضیه (افزایش چهار درصد)	۴۸/۵	۵۰/۵	۱۴۰۸
آزمون فرضیه (افزایش پنج درصد)	۳۶/۶	۴۸/۲	۱۴۱۳

یک تا پنج درصد در نهایت سازمان در سال ۱۴۱۳ به نقطه سربسری منابع و مخارج می‌رسد یعنی با اعمال این مدل اصلاح

بر اساس آزمون حساسیت طبق جدول یادشده با فرض

شرایط موجود در صورت اعمال افزایش نرخ حق بیمه به میزان

افزایش سابقه پرداخت حق بیمه بر وضعیت تعهدهای بلندمدت سابقه پرداخت حق بیمه را به ترتیب ۱ تا ۳ سال افزایش داده‌ایم. بر این اساس، با انجام آزمون حساسیت، همان‌طور که در جدول زیر نشان داده شده، نرخ حق بیمه متوسط کلی (GAP) با افزایش ۳ سال در پرداخت حق بیمه، از ۷۴/۱ درصد به ۳۳/۲ درصد و نرخ PAYG از ۱۱۰/۶ به ۴۶/۴ درصد کاهش می‌یابد. این امر در نهایت با افزایش سه سال به سابقه پرداخت حق بیمه باعث تاخیر سال سر بسری تا سال ۱۴۱۴ خواهد شد.

پارامتریک سازمان تامین اجتماعی می‌تواند شرایط بحرانی ناشی از تامین منابع مالی تعهدهای بلندمدت را تا سال ۱۴۱۳ به تعویق بیندازد و در این مدت فرصت و زمان کافی برای اصلاحات ساختاری که لازمه تمام صندوق‌های بیمه‌ای دنیا با عمر بیش از ۵۰ سال است را فراهم کند.

ب) آزمون فرضیه دوم: افزایش سابقه پرداخت حق بیمه برای بازنشستگی و تاثیر آن بر منابع تامین مالی

در سناریوی پایه سابقه پرداخت حق بیمه به طور نرمال ۳۰ سال در نظر گرفته شده است. به منظور بررسی تاثیر

جدول ۷. آزمون حساسیت افزایش سابقه

سناریو	نرخ حق بیمه متوسط کلی (۷۰ سال) (%)	نرخ PAYG در سال ۱۴۶۸ (%)	سال سر به سری منابع و مصارف
سناریوی پایه (۳۰ سال سابقه)	۷۴/۱	۱۱۰/۶	۱۴۰۵
آزمون فرضیه (۱ سال افزایش)	۵۶/۲	۹۹/۶	۱۴۰۵
آزمون فرضیه (۲ سال افزایش)	۴۴/۷	۵۹/۶	۱۴۰۸
آزمون فرضیه (۳ سال افزایش)	۳۳/۲	۴۶/۴	۱۴۱۴

حساسیت، همان‌طور که در جدول زیر نشان داده شده، با افزایش ۵ سال در سن بازنشستگی نرخ حق بیمه متوسط کلی (GAP) از ۷۴/۱ به ۴۸/۹ درصد و نرخ PAYG نیز از ۱۱۰/۶ به ۶۰/۵ درصد کاهش می‌یابد. با افزایش سن بازنشستگی به ۶۵ سال، سال سر بسری از ۱۴۰۵ به سال ۱۴۱۶ خواهد رسید.

ج) آزمون فرضیه سوم، افزایش سن بازنشستگی برای بازنشستگی و تاثیر آن بر منابع تامین مالی

در سناریوی پایه، سن بازنشستگی ۵۵ سال فرض شده است. برای انجام آزمون فرض سن بازنشستگی را در دو حالت ۶۰ و ۶۵ سال در نظر گرفته و آزمون شده است. با انجام آزمون

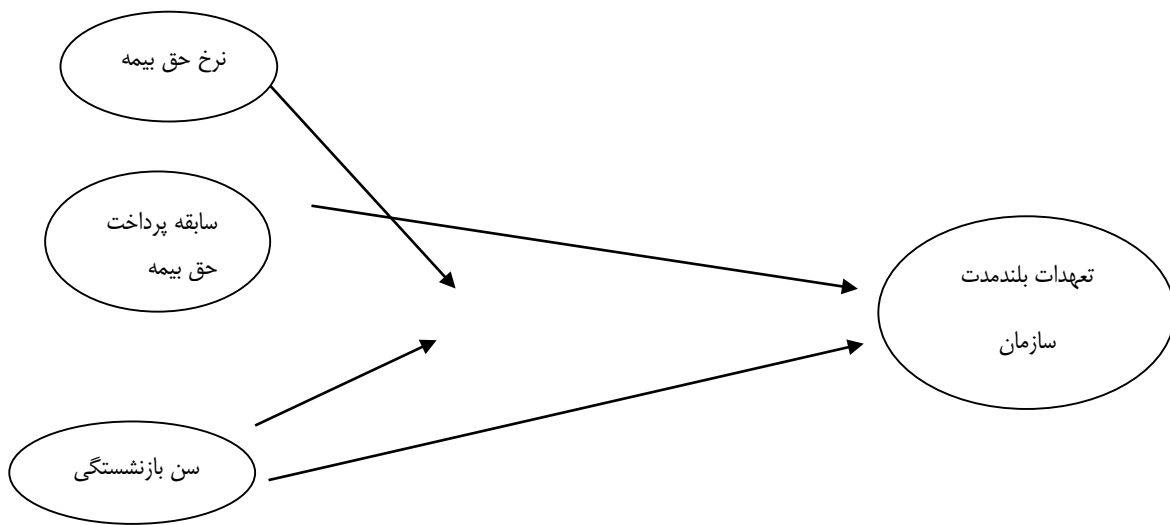
جدول ۸. آزمون حساسیت افزایش سن بازنشستگی

سناریو	نرخ حق بیمه متوسط کلی (۷۰ سال) (%)	نرخ PAYG در سال ۱۴۶۸ (%)	سال سر به سری منابع و مصارف
سناریوی پایه (۵۵ سال)	۷۴/۱	۱۱۰/۶	۱۴۰۵
آزمون فرضیه ۱-۳ (۶۰ سال)	۴۸/۹	۶۰/۵	۱۴۰۸
آزمون فرضیه ۲-۳ (۶۵ سال)	۳۰/۱	۳۳/۲	۱۴۱۶

فرضیه‌ها طبق محاسبه‌های آماری در قالب نرم افزار SPSS و رگرسیون چندگانه پرداخته شده است. برای این منظور داده‌های مربوط به ۴۹ سال سازمان تامین اجتماعی یعنی سالهای میان ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۸ جمع‌آوری و تحلیل شد. مدل نظری مورد بررسی در این پژوهش به صورت شکل ۱ است.

بخش دوم: تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها و یافته‌های پژوهش بر اساس محاسبات آماری

در این بخش به بررسی فرضیه‌های پژوهش یعنی تاثیر تغییرهای نرخ حق بیمه، سابقه پرداخت حق بیمه و سن بازنشستگی بر منابع تامین مالی و تعهدهای بلندمدت سازمان تامین اجتماعی بر اساس آزمون

شکل ۱. مدل نظری اولیه پژوهش (نمودار مسیر)

منابع تامین مالی سازمان بر روی سه متغیر مستقل ۱- میانگین نرخ حق بیمه ۲- میانگین سن بازنشستگی ۳- میانگین سابقه بازنشستگی در طول سالهای ۱۳۵۰ الی ۱۳۹۸. به منظور بررسی پیش فرضهای نخست معادله رگرسیون ابتدا نتایج معادله رگرسیون ۱ طبق جدول ۹:

به منظور بررسی مدل نظری پژوهش در شکل ۱ نیاز به دو معادله رگرسیون داریم معادله ۱ عبارت است از رگرسیون متغیر وابسته تعهدهای بلندمدت سازمان بر روی سه متغیر مستقل ۱- میانگین نرخ حق بیمه ۲- میانگین سن بازنشستگی ۳- میانگین سابقه بازنشستگی و متغیر میانجی منابع تامین مالی ۴- معادله رگرسیون ۲ عبارت است از رگرسیون متغیر وابسته

جدول ۹. ضرایب معادله رگرسیون ۱

نام متغیر	ضریب غیر استاندارد B	ضریب استاندارد β	ضریب پس از تبدیل با تابع وارون	آماره t	Sig.	معنی داری
مقدار ثابت	-۴۱/۶۷	***	***	-۲/۸	۰/۰۰۸	معنی دار
نرخ حق بیمه	۴۷/۵۹	۰/۲۹۳	۱/۳۴	۲/۸۸	۰/۰۰۶	معنی دار
سن بازنشستگی	۰/۶۳۱	۰/۵	۱/۶۵	۳/۳۹	۰/۰۰۱	معنی دار
سابقه بازنشستگی	۰/۲۹۴	۰/۲۳۲	۱/۲۶	۱/۴۸	۰/۱۴۶	بی معنی
منابع تامین مالی	۰/۰۰۵۷	۰/۵۱۵	۱/۶۷	۵/۲۶	۰/۰۰۰	معنی دار

و منابع تامین مالی سازمان هر سه اندازه کمتر از ۰/۰۱ هستند یعنی با ۹۹٪ اطمینان می توان گفت این سه متغیر به طور مستقیم بر روی تعهدهای بلندمدت سازمان اثر مستقیم داشته اند. همچنین بیشترین ضریب استاندارد در این معادله رگرسیون با مقدار ۰/۵۱۵ متعلق به متغیر منابع تامین مالی است. پس این متغیر را به عنوان متغیر وابسته در معادله رگرسیون جدید خود یعنی معادله رگرسیون ۲ در نظر گرفته و سایر متغیرها را به عنوان متغیر مستقل وارد معادله می شود.

نتایج جدول ۹ نشان می دهد که تنها Sig. ضریب متغیر سابقه بازنشستگی بیمه شدگان برابر ۰/۱۴۶ و بیشتر از ۰/۰۵ و بی معنی است یعنی با ۹۵٪ اطمینان می توان گفت که سابقه بازنشستگی بر روی تعهدهای بلندمدت سازمان به طور مستقیم اثر معنی داری ندارد که به نظر می رسد به دلیل تغییر قوانین بازنشستگی در سازمان تامین اجتماعی در سالهای مختلف اثر بخشی خود را به طور مستقیم از دست داده است. همچنین مقدار Sig. ضرایب متغیرهای نرخ حق بیمه، سن بازنشستگی

جدول ۱۰. ضرایب معادله رگرسیون ۲

نام متغیر	ضریب غیر استاندارد B	ضریب استاندارد β	ضریب پس از تبدیل با تابع وارون	آماره T	Sig.	معنی داری
مقدار ثابت	-۷۱/۶۱	***	***	-۴/۷۶	۰/۰۰۰	معنی دار
نرخ حق بیمه	۶۸/۳	-۰/۴۳۷	۱/۵۵	۳/۵۱۵	۰/۰۰۱	معنی دار
سن بازنشستگی	۰/۹۱۵	۰/۷۹۹	۲/۲۲	۴/۶۳۱	۰/۰۰۰	معنی دار
سابقه بازنشستگی	۰/۸۱۶	-۰/۷۱۲	۲/۰۴	۴/۱۱۴	۰/۰۰۰	معنی دار

یا کاهش منابع تامین مالی سازمان می‌شود. همچنین بیشترین تاثیر در منابع تامین مالی سازمان را با ضریب ۰/۷۹۹ سن بازنشستگی به خود اختصاص داده و بعد از آن سابقه بازنشستگی با ضریب ۰/۷۱۲ و نرخ حق بیمه با ضریب ۰/۴۳۷ قرار دارند.

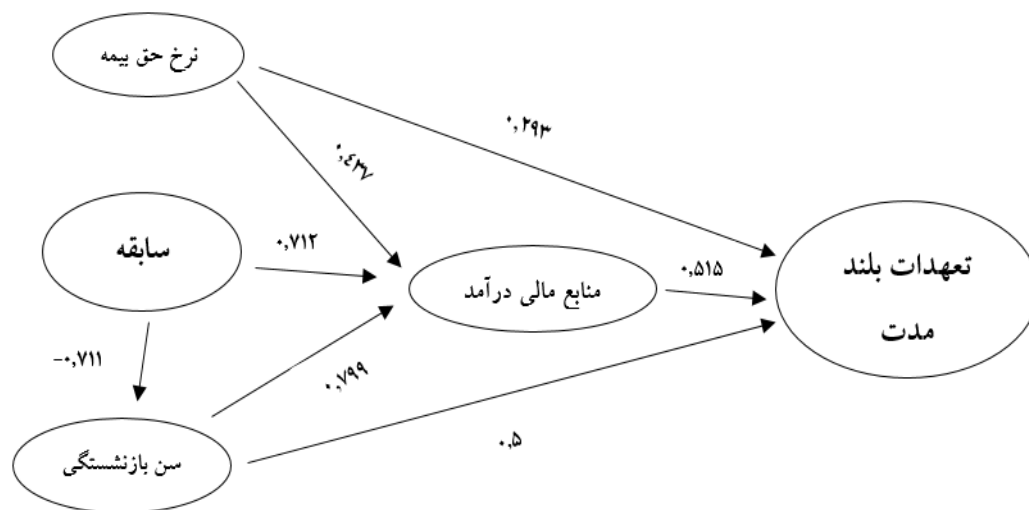
جدول ۱۰ ضرایب معادله رگرسیون ۲ را نشان می‌دهد. مقدار Sig. ضریب هر سه متغیر نرخ حق بیمه، سن بازنشستگی و سابقه بازنشستگی کمتر از ۰/۰۱ است یعنی با ۹۹٪ اطمینان می‌توان گفت افزایش یا کاهش سه متغیر یاد شده باعث افزایش

جدول ۱۱. ضرایب معادله رگرسیون ۳

نام متغیر	ضریب غیر استاندارد B	ضریب استاندارد β	آماره T	Sig.	معنی داری
مقدار ثابت	۶۷/۷	***	۱۳/۱۸	۰/۰۰۰	معنی دار
نرخ حق بیمه	۱۷/۲	-۰/۱۳۴	۱/۲۶	۰/۲۰۷	بی معنی
سابقه بازنشستگی	-۰/۷۱۲	-۰/۷۱۱	-۶/۸۱	۰/۰۰۰	معنی دار

بازنشستگی سازمان تامین اجتماعی اثر منفی بر روی سن بازنشستگی گذاشته و باعث می‌شود با افزایش سابقه بیمه تامین اجتماعی افراد زودتر اقدام به بازنشستگی کنند و عملاً سن بازنشستگی پایین آمده و بیمه شدگان سال‌های بیشتری از مستمری بازنشستگی استفاده کنند، به عبارتی تمایل به بازنشستگی در افراد با سابقه بالا به مراتب بیشتر از افراد کم سابقه است.

جدول ۱۱ آنالیز واریانس معادله رگرسیون ۳ را نشان می‌دهد. متغیر نرخ حق بیمه دارای Sig. برابر ۰/۲۰۷ و بزرگتر از ۰/۰۵ است یعنی این ضریب در سطح ۹۵٪ اطمینان بی معنی است یا به عبارتی تغییر نرخ حق بیمه تاثیر معنی داری بر روی سن بازنشستگی ندارد. ضریب استاندارد متغیر سابقه بازنشستگی برابر ۰/۷۱۱- و در سطح ۹۹٪ اطمینان معنی دار است. اندازه منفی این ضریب نشان دهنده این مطلب است که افزایش سابقه

شکل ۲. ضرایب مسیر مستقیم معنی داری مدل نهایی

غیر مستقیم هر مسیر به دست می‌آید به عنوان مثال ضریب غیر مستقیم مسیر نرخ حق بیمه --- تعهدات بلندمدت سازمان از حاصل ضریب دو ضریب $0/437$ و $0/515$ به دست آمده است.

شکل ۲ ضرایب مسیر مدل نهایی را به تفکیک ضرایب مسیر مستقیم و غیر مستقیم و ضریب کل نشان می‌دهد. لازم به ذکر است ضرایب مسیر غیر مستقیم از حاصل ضرب دو بال ضریب مستقیم در یکدیگر به دست آمده است و ضریب کل از مجموع ضریب مستقیم و

جدول ۱۲. ضرایب معنی دار مدل نهایی پژوهش

مسیر	مستقیم	غیر مستقیم	کل
نرخ حق بیمه --- سابقه	***	***	***
نرخ حق بیمه --- تعهدات بلندمدت	$0/293$	$0/225$	$0/518$
نرخ حق بیمه --- منابع تامین مالی	$0/437$	***	$0/437$
سابقه --- منابع تامین مالی	$0/712$	$-0/568$	$0/144$
سابقه --- تعهدات بلندمدت	***	$-0/281$	$-0/281$
سابقه --- سن بازنشستگی	$-0/711$	***	$-0/711$
سن بازنشستگی --- منابع تامین مالی	$0/799$	***	$0/799$
سن بازنشستگی --- تعهدات بلندمدت	$0/5$	$0/411$	$0/911$
منابع تامین مالی --- تعهدات بلندمدت	$0/515$	***	$0/515$

است. در این پژوهش آزمون فرضیه‌ها علاوه بر برآورد توسط الزامات اکچوئری، با استفاده از محاسبه‌های نرم‌افزار آماری SPSS و رگرسیون چندگانه انجام شده است. شیوه انجام عمل به این صورت است که در بررسی‌ها با استفاده از اکچوئری عوامل تاثیرگذار بر متغیرهای مستقل (نرخ حق بیمه، سن بازنشستگی، سابقه بازنشستگی) و متغیرهای وابسته (منابع تامین مالی و تعهدات بلندمدت) در یک بازه ۷۰ ساله مورد بررسی قرار می‌گیرند و نتایج تاثیر تغییر در متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته برآورد شده و سپس نقطه سربسری منابع و مصارف سازمان در نتیجه اعمال هر یک از این ویرایش‌ها مشخص می‌شود و با مقایسه نتایج بدست آمده مشخص می‌شود که بیشترین تاثیر مربوط به تغییر در کدام پارامتر است و اولویت انجام آن به سازمان پیشنهاد می‌شود در پژوهش حاضر طبق نتایج بدست آمده بیشترین اثر گذاری مربوط به تغییر در اصلاح پارامتریک مولفه سن بازنشستگی است که نقطه سربسری منابع و مصارف سازمان تامین اجتماعی را با اعمال این اصلاح تا سال ۱۴۱۶ به تاخیر می‌اندازد و دومین مولفه اثرگذار مربوط به افزایش در سابقه پرداخت حق بیمه است که نقطه سربسری در منابع و مصارف سازمان تامین اجتماعی را تا سال ۱۴۱۴ به تاخیر می‌اندازد و سومین مولفه اصلاح پارامتریک مربوط به تغییر در نرخ حق بیمه است که نقطه سربسری در منابع و مصارف سازمان تامین اجتماعی را تا سال ۱۴۱۳ به تاخیر می‌اندازد.

در بخش دوم به بررسی ارتباط میان متغیرهای اساسی پژوهش (متغیرهای مستقل و وابسته) بر اساس محاسبه‌های آماری طبق نرم افزار SPSS و بر اساس رگرسیون چندگانه

طبق نتایج کلی بدست آمده به شرح جدول ۱۲ بیشترین ضریب تاثیر گذار بر روی تعهدات بلندمدت سازمان را به ترتیب در درجه اول، متغیر سن بازنشستگی با مقدار $0/911$ به خود اختصاص داده است که ضریبی با مقدار بالا و نزدیک به ۱ است یعنی با 95% اطمینان می‌توان گفت با افزایش سن بازنشستگی بیمه شدگان، منابع تامین مالی تعهدات بلندمدت سازمان به شدت افزایش می‌یابد و سازمان تامین اجتماعی قدرت مالی بیشتری برای ایفای تعهدات بلندمدت خود خواهد داشت. در رتبه دوم، پس از سن بازنشستگی متغیر نرخ حق بیمه با ضریب $0/518$ قرار دارد و افزایش حق بیمه می‌تواند قدرت مالی سازمان را در اجرای تعهدات مالی بلندمدت خود افزایش دهد. در رتبه سوم، در عین حال سابقه بیمه شدگان به طور غیر مستقیم (و نه به طور مستقیم) تاثیر منفی بر تعهدات بلندمدت سازمان دارد زیرا ضریب کل مسیر برابر $-0/281$ و مقداری منفی است. در واقع می‌توان گفت با افزایش سابقه بیمه شدگان به دلیل دریافت حقوق و مزایای بیشتر قدرت مالی سازمان برای اجرای تعهدات بلندمدت خود به بیمه شدگان کاهش می‌یابد.

در مورد منابع تامین مالی سازمان نیز سن بازنشستگی با ضریب $0/799$ در مقام اول قرار دارد و نرخ حق بیمه با ضریب $0/437$ و سابقه بیمه شدگان با $0/144$ در ردیفهای بعدی قرار دارند.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر به دنبال مقایسه مدل‌های پارامتریک در تامین مالی تعهدات بلندمدت سازمان تامین اجتماعی با استفاده از دانش اکچوئری

در هر دو روش اصلاح سن بازنشستگی در رتبه اول اصلاحات پارامتریک قرار گرفته که به عنوان پیشنهادی کاربردی برای مدیران عالی سازمان در برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت و بلندمدت توصیه می‌شود. همچنین دومین رتبه بر اساس محاسبه‌های اکچوئری اصلاح سابقه پرداخت حق بیمه است با توجه به سنخیت و ارتباط تنگاتنگ سن بازنشستگی و سابقه بازنشستگی بعد از اصلاح سن اصلاح سابقه برای برخورداری از مزایای بازنشستگی پیشنهاد و توصیه می‌شود. که این رتبه در محاسبه‌های آماری اصلاح نرخ حق بیمه که با توجه به شرایط فعلی و اقتصادی انجام آن دارای ریسک بالایی است.

پیشنهاد‌های کاربردی

با توجه به نتایج بدست آمده از فرضیه‌های پژوهش و تاثیر آنها بر منابع تامین مالی و تعهدهای بلندمدت اصلاح در پارامترهای اصلی نظیر نرخ حق بیمه و سن وسابقه لازم برای بازنشستگی ضروری است، بنابراین پیشنهاد می‌شود سازمان تامین اجتماعی بر اساس الزامات و پیش‌بینی‌های اکچوئری و همچنین نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه‌ها با محاسبه‌های آماری، با در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی کشور و اولویت بندی انجام ویرایش‌ها، با توجه به مقایسه به عمل آمده در یک بازه ده ساله در راستای تامین منابع مالی ابتدا باید در قوانین یادشده بازنگری کرده و سپس نسبت به اصلاح آنها اقدام کند تا بدین وسیله زمینه برای تامین منابع مالی لازم برای ایفای تعهدهای بلندمدت تا زمان انجام اصلاحات ساختاری بدست آورد.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

برای پژوهشگران و دانشجویان نیز پیشنهاد می‌شود در خصوص چگونگی انجام اصلاح‌های ساختاری در صندوقهای بازنشستگی در راستای حفظ بقای صندوق به عنوان یک صندوق میان نسلی در راستای حسابداری میان نسلی با استفاده از الزامات اکچوئری و محاسبه‌های آماری به صورت ترکیبی و جداگانه پژوهش و نتایج هر دو را با هم مقایسه کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود در رابطه با انجام اصلاحات ساختاری چگونگی تغییر از نظام کنونی طرح‌های مبتنی بر مزایای تعریف شده (DB)^۱ به طرح‌های مبتنی بر حق بیمه معین (DC)^۲ با الگو برداری از تجربه‌های کشورهای که در انجام اصلاحات پارامتریک موفق بوده‌اند، نظیر آرژانتین و چگونگی انجام ناموفق این ویرایش‌ها در کشورهای یونان و شیلی نقاط ضعف و قوت آنها را برای تصمیم‌گیرندگان و مدیران عالی سازمان تامین اجتماعی مشخص و تبیین کنند.

پرداخته شده است. داده‌های مورد استفاده در این بخش مربوط به متغیرهای مستقل (ورودی) مربوط به میانگین نرخ حق بیمه، میانگین سابقه برای بازنشستگی و میانگین سن بازنشستگی و متغیر وابسته (خروجی) شامل هزینه و تعهدهای بلندمدت شامل پرداخت مستمری بازنشستگی، بازمندگان و ازکارافتادگی و متغیر منابع تامین مالی میزان درآمدهای سازمان (درآمد ناشی از پرداخت حق بیمه، سرمایه‌گذاری‌ها، انتقال طرح‌ها، کمک‌های بدون عوض، مازاد درآمد بر هزینه و سایر درآمدها) است. که در یک دوره ۴۹ ساله (از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۸) مورد بررسی قرار گرفته است.

نتایج بدست آمده بر اساس محاسبه‌های آماری تقریباً مشابه برآوردهای محاسبه‌های اکچوئری بوده با این تفسیر که در حالت اخیر بیشترین اثرگذاری تغییر به ترتیب مربوط به اصلاح پارامتریک مولفه سن بازنشستگی و بعد از آن نرخ حق بیمه و سپس سابقه پرداخت حق بیمه است. البته در بررسی و مطالعه ارتباط سه مولفه تغییر در سن بازنشستگی، سابقه پرداخت حق بیمه و تغییر در نرخ حق بیمه با منابع تامین مالی و تعهدهای بلندمدت نیز مورد سنجش قرار گرفته است. که بر اساس نتایج بدست آمده بیشترین ضریب تاثیر گذار بر روی تعهدهای بلندمدت سازمان را متغیر سن بازنشستگی با مقدار ۰/۹۱۱ به خود اختصاص داده است که ضریبی با اندازه بالا و نزدیک به ۱ است یعنی با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت با افزایش سن بازنشستگی بیمه شدگان، تعهدهای بلندمدت سازمان به شدت افزایش می‌یابد و سازمان تامین اجتماعی قدرت مالی بیشتری برای اجرای تعهدهای بلندمدت خود خواهد داشت. پس از سن بازنشستگی متغیر نرخ حق بیمه با ضریب ۰/۵۱۸ قرار دارد و افزایش نرخ حق بیمه می‌تواند قدرت مالی سازمان را در اجرای تعهدات مالی بلندمدت خود افزایش دهد. در عین حال سابقه بیمه شدگان به طور غیر مستقیم (و نه به طور مستقیم) تاثیر منفی بر تعهدهای بلندمدت سازمان دارد زیرا ضریب کل مسیر برابر ۰/۲۸۱- و مقداری منفی است. در واقع می‌توان گفت با افزایش سابقه بیمه‌شدگان به دلیل دریافت حقوق و مزایای بیشتر قدرت مالی سازمان برای اجرای تعهدهای بلندمدت خود به بیمه شدگان کاهش می‌یابد. در مورد منابع تامین مالی سازمان نیز سن بازنشستگی با ضریب ۰/۷۹۹ در مقام اول قرار دارد و نرخ حق بیمه با ضریب ۰/۴۳۷ و سابقه بیمه شدگان با ۰/۱۴۴ در ردیف‌های بعدی قرار دارند.

بر اساس مقایسه آزمون‌های انجام شده طبق دو روش محاسبه اکچوئری و محاسبه آماری می‌توان نتیجه گرفت که

جدول ۱۳. مقایسه نتایج پژوهش با سایر پژوهش‌های گذشته

نام پژوهشگر	نتایج پژوهش	مطابقت یا عدم مطابقت
نجارپور (۱۳۹۸)	بر اساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه دیمیتل و بکارگیری روش تحلیل شبکه‌های (ای، ان، پی) به بررسی چالش‌های مدل ترکیبی نظام چند لایه تامین اجتماعی پرداخت. در بند سوم نتایج انجام اصلاح پارامتریک جهت عبور از بحران کمبود نقدینگی تاکید شده است.	مطابقت با نتایج پژوهش حاضر
حمیدرضا هندی و همکاران (۱۳۹۸)	در پژوهش آن‌ها با توجه به اینکه صرفاً مستمری از کارافتادگی را در ایران و ۵۰ کشور جهان به صورت مقایسه‌ای در مورد چگونگی نحوه تامین منابع مالی بررسی کردند و دریافتند که بیمه از کارافتادگی در کنار بیمه بازنشستگی در ردیف بیمه‌های پر ریسک بلندمدت قرار دارد.	عدم مطابقت با نتایج پژوهش حاضر
علینقیخانی (۱۳۹۷)	به بررسی ضرورت انجام اصلاحات در نظام تامین اجتماعی پرداخته شده و انجام این اصلاحات را به دلیل تغییرات جمعیتی و ناپایداری سامانه‌های قدیمی را ضروری دانستند و به معرفی شاخص پایدار مستمری پرداختند که برای رسیدن به استانداردهای مطلوب این شاخص باید عوامل اثر گذار در این شاخص از جمله نظام بازنشستگی باید اصلاح شود.	مطابقت با نتایج پژوهش حاضر
گریچینگو (۲۰۱۹)	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که با بررسی شاخص‌های موثر در اصلاحات قوانین بازنشستگی با در نظر گرفتن نرخ امید به زندگی بعد از بازنشستگی و سن جمعیت شاغل می‌توان با انجام اصلاحات پارامتریک بحران در صندوق‌های بازنشستگی را در کشورهای بلاروس و قزاقستان و روسیه که از لحاظ شاخصه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی با هم مشابهت دارند به تأخیر انداخت.	مطابقت با نتایج پژوهش حاضر
گارسیا (۲۰۱۷)	نتایج بیانگر این است که تنوع در منابع درآمد صندوق‌های بازنشستگی عمومی و صندوق‌های بازنشستگی خصوصی و قوانین و مقررات خاص در صندوق‌های بازنشستگی عمومی و خصوصی و چگونگی تامین مالی این صندوق‌ها و با در نظر گرفتن وضعیت جمعیت سالمند در کشورهای مورد بررسی انجام اصلاح در لایه‌های مختلف بیمه‌های عمر و بازنشستگی تاکید شده است.	عدم مطابقت با نتایج پژوهش حاضر

منابع

- رشیدی، عزیز؛ عباسی، ابراهیم؛ جعفری، مصطفی؛ محمدی، نبی‌اله. (۱۳۹۹). طراحی مدل بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد با تلفیق نقشه شناخت، تحلیل سلسله مراتبی و تاپسیس در سازمان تامین اجتماعی. دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۳(۱۲)، صفحات ۲۰۹-۲۲۴.
- زبده شیرکوهی، هادی. (۱۳۹۹). منابع آموزشی طرح فراخوان مدیران آینده، معاونت توسعه مدیریت و منابع انسانی سازمان تامین اجتماعی.
- شباهنگ، رضا. (۱۳۸۷). تئوری حسابداری، چاپ چهارم، تهران: انتشارات سازمان حسابرسی.
- شریفی، محمد هادی. (۱۳۹۷). اصلاحات پارامتریک در سازمان تامین اجتماعی. دفتر آمار و محاسبات اقتصادی و اجتماعی سازمان تامین اجتماعی.
- علی نقی خانی، هدیه. (۱۳۹۷). شاخص پایداری مستمری در نهاد های بیمه گر سال ۲۰۱۴، فصلنامه تامین اجتماعی، شماره ۴۸، صفحات ۱۵۹-۱۸۹.
- مایکل، شریز. (۱۳۹۷). اصول علم اکچوئریال، ترجمه علی صادقخانی، و هاله فرزانه چاپ اول، تهران: انتشارات موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی
- مهدیپورقبادلو، شیوا. (۱۳۹۷). حفظ پایداری صندوق‌های بازنشستگی عمومی با اصلاحات پارامتری بهینه، فصلنامه تامین اجتماعی، شماره ۵۰، سال چهاردهم، صفحات ۶۷-۸۶.
- نجارپور، حسینعلی. (۱۳۹۸). آرایه مدل ترکیبی برای شناسایی چالش‌های موثر بر پیاده سازی نظام تامین اجتماعی چند لایه، فصلنامه تامین اجتماعی، شماره ۵۳، صفحات ۳۹-۵۴.
- هندی، حمیدرضا و دیگران (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی بیمه از کارافتادگی در ایران و ۵۰ کشور جهان فصلنامه تامین اجتماعی، شماره ۵۳، صفحات ۱۳۹-۱۹۰.
- امانی، محمد مهدی، و اناری، محمدرضا (۱۳۹۷). بررسی اصول اکچوئریال ریسک‌های ادغام صندوق‌های بازنشستگی در صندوق سازمان تامین اجتماعی. فصلنامه تامین اجتماعی، دوره ۴۸، سال سیزدهم، شماره ۲
- بهزادی، حسین. (۱۳۸۷). اصول و مفاهیم اکچوئری صندوق‌های بازنشستگی، چاپ اول، قم، انتشارات صحفی.
- پورموسی، علی اکبر. و خالقی، رضا (۱۳۹۳). ایجاد تعادل بین منابع و مصارف طرح های بازنشستگی با استفاده از دانش اکچوئری. فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه گذاری. سال سوم، شماره دهم. صفحات ۱-۲۴
- ترک تبریزی، مجتبی. (۱۳۹۷). مروری بر روش‌های تامین مالی در طرح های تامین اجتماعی، دفتر برنامه ریزی اقتصادی و اجتماعی سازمان تامین اجتماعی.
- حسن زاده اصفهانی، مجید. (۱۳۹۶). روش های تامین مالی در تامین اجتماعی (طرح های مستمری و نقش اکچوئری)، فصلنامه تامین اجتماعی، دوره سوم، شماره ۲۹، صفحات ۱۶۲-۱۹۰.
- خاکی، غلامرضا. (۱۳۹۶). روش تحقیق با تاکید بر پایان نامه نویسی، تهران، انتشارات فوژان.
- خندان، عباس. (۱۳۹۶). تامین مالی مستمری بازنشستگی در ایران چالشها و فرصت ها، فصلنامه تامین اجتماعی، شماره ۴۶، صفحات ۵۳-۷۲.
- دهقانی و کاف. (۱۳۹۶). نقش اکچوئری بر روش های تامین مالی در طرح های مستمری تامین اجتماعی، فصلنامه مدیریت و کسب و کار، دوره ۷، شماره ۲۴، صفحات ۴۸-۶۲
- رحمانی فضلی، هادی؛ نیکبخت، سعید؛ تیموری، حمید رضا. (۱۴۰۰). تاثیر متغیرهای مالی بر عملکرد بهینه هلدینگ سرمایه گذاری تامین اجتماعی (شستا). دو فصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۲(۱۴)، صفحات ۹۵-۱۰۸.

- Ali Naghi Khani, H., (2018). 2014 pension sustainability index, Social Security Journal, 2018, 14.
- Amani, M. Anari, M. (2018). Actuarial Principles and Requirements for Merging Defined Benefits Pension Funds with Pension Fund of Social Security Organization Social Security Journal, 2018, 14 (issue 2), p. 159-189 (in Persian).
- Behzadi, H. (2008). Principles and concepts of pension fund actuaries, (First edition), Qom Sohofi Publications (in Persian).
- Dehghani, M., Kafi, M. (2017). The role of actuaries on financing methods in social security pension schemes, Quarterly, Journal of Economics and Taxes, 40 (issue 6), p. 48-62 (in Persian).
- Garcia, M, T, M. (2017). Overview of the Portuguese Three Pillar Pension System. International Atlantic Economic Society, DOI 10.1007/s11294-017-9636-x.
- Godínez-Olivares, H., M. Carmen Boado-Penas, and S. Haberman (2016). Optimal strategies for pay-as-you-go pension finance: A sustainability framework. Insurance: Mathematics and Economics, 69, 117-126.
- Godínez-Olivares, H., M. Carmen Boado-Penas, and S. Haberman (2016). Optimal strategies for pay-as-you-go pension finance: A sustainability framework. Insurance: Mathematics and Economics, 69, 117-126.
- Grishchenko, N. (2019). Pensions after pension reforms: A comparative analysis of Belarus, Kazakhstan, and Russia. Procedia Economics and Finance, 36 (2016), P 3 - 9. Article in press. available in: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.
- Haberman S. and A. Zimbidis (2015). An investigation of the pay-as-you-go financial method using a contingency fund and optimal control techniques. North American Actuarial Journal 6(2), p 60-75.
- Hassan Zadeh Esfahni, M. (2017). Ways of financing in social security (designing actuary scheme) social security, journal, 29 (issue 3), p. 162-190 (in Persian).
- Heandi, H., Karimi, S., Ahmadi, S. (2019). Research for disable insurers in Iran and 50 countries in the World, social security, journal, 53 (issue 14), p. 139-190 (In Persian).
- issue 2, p. 159-189 (In Persian).
- Khaki, G. (2017). Research with emphasis of thesis writing, Fujan Publications, Tehran, Iran (in Persian).
- Khandan, A. (2017). Funding for retirement pension in Iran: Challenges and corrective strategies, Social Security Journal, 13 (issue 5), p. 53-72 (In Persian).
- Mahdipour Ghabadloo, Sh. (2017), stability retirement, public and parametric correction deposit, social security, journal, 50 (issue 14), p. 67-86 (in Persian).
- Michael S, (2018). Actuary science, translator Ali Sadegh khani and Haleh Farzaneh the first publisher. Publication institute social security research, Tehran, Iran.
- Najarpour, H. (2019). Integrated Model for Identifying Effective Challenges on the Implementation of a Multi-Pillar System of Social Security. Social Security Journal, 15 (issue 4), p. 39-54 (in Persian).
- Pourmousa, A., & Khaleghi, R. (2015). Creating the balance between sources and uses of pension plans by Using the Actuarial knowledge, Journal of Investment Knowledge Research, Third Year, pp. 1-24.
- Rahmani Fazli, H. & Nikbakht, S. & Teymori, H. (2021). The Impact of Financial Variables on the Optimal Performance of Social Security Investment Holding (Shasta). Biannual journal of scientific Governmental Accounting., 7(2), 95-108. doi: 10.30473/gaa.2021.57874.1456 (in Persian).
- Rashidi, A. & Abbasi, E. & Jafari, M. & Mohammadi, N. (2020). Designing Performance Based Budgeting Model by combine Cognitive Map, Hierarchical Analysis and TOPSIS in Social Security Organization. Biannual journal of scientific Governmental Accounting., 6(2), 175-184. doi: 10.30473/gaa.2020.44987.1246 (in Persian).
- Sadeghpour, B. (2019). Valuation of Cash Balance Pension Plans with Hull-White Method, Social Security Journal, 14 (issue 4), p. 43-66 (in Persian).
- Shabahang, R. (2008). Accounting Theory, (fourth edition) Auditing Organization Publication (in Persian).
- Sharifi, M. M. (2017). Parametric reforms in the Social Security Organization. Office of Economic and Social Statistics and Calculations of the Social Security Organization.
- Tork Tabrizi, M. (2018). An overview of financing methods in social security schemes, Office of Economic and Social Planning, in social security organization 97, 2018, eca, 63, p. 1-12 (in Persian).
- Zobdeh Shirkohee, H. (2020), providing resources of future design management, assistant development in management and human resources, publication institute social security research, Tehran, Iran (in Persian).

فرا تحلیل عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی

علی‌داد نوش‌فرا^۱، عبدالرضا محسنی^{۲*}، مصطفی قاسمی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

۲. استادیار، گروه حسابداری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

۳. استادیار، گروه حسابداری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۲

Meta-Analysis of Factors Affecting Ethical Decision Making in the Accounting and Auditing Profession

Ali Dad Nooshfar¹, Abdolreza Mohseni^{2*}, Mostafa Ghasemi³

1. Ph.D. Student, Department of Accounting, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

Received: 2021/08/16

Accepted: 2021/12/13

Abstract

Subject and Purpose of the Article: Ethical decision-making is a concept that is evident in organizational desirability and related goals. Consequently, this study examines it in line with the accounting and auditing profession, and this study aims to investigate the factors affecting ethical decision-making in the accounting and auditing profession according to domestic and foreign research.

Research Method: This research is a meta-analysis, and the statistical population of the present study includes all articles relevant to the subject of ethical decision-making in the accounting profession in Iranian and foreign scientific research journals specified by particular criteria. The articles in its final review included 19 reviewed articles in this field. Data were analyzed using comprehensive version meta-analysis software (CMA2).

Research Findings: Regarding the study of factors affecting ethical decision making in the accounting and auditing profession, 18 variables of individual structure, social conditions, economic conditions, working conditions, age, formal membership, gender, organizational culture, experience, identity, work skills, ethical ideal, relativism, moral leadership, rules and regulations, work characteristics, education and personality traits are significant.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: All factors had a medium and high effect size, and in this regard, all categories affect ethical decision-making in the accounting and auditing profession. Among the studied factors, ethical ideals with the most significant effect size (0.71), organizational culture (0.69), and rules and regulations (0.68) are the most important influencing factors in terms of the highest coefficients of effect (more than 0.5), and the effect of all categories was confirmed. By identifying different indicators and effective, ethical decision-making, this research can be a good way for the appropriate decision-making approach of accountants and auditors.

Keywords: Ethical Decision Making, Organizational Ethics, Accounting, Individual Characteristics, Organizational Culture

JEL Classification: M41, M42

چکیده

موضوع و هدف مقاله: تصمیم‌گیری اخلاقی مفهومی است که ثمرات آن بر مطلوبیت سازمانی و اهداف مربوط به آن مشهود است و از همین رو این پژوهش بررسی پیرامون آن را در حرفه حسابداری و حسابرسی مورد بررسی قرار داده و هدف پژوهش شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی با توجه به پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام شده است.

روش پژوهش: روش این پژوهش فراتحلیل و جامعه آماری پژوهش حاضر شامل همه مقاله‌های متناسب با موضوع تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری در مجله‌های علمی پژوهشی ایرانی و خارجی مشخص شده با ضوابط خاص است. ۱۹ مقاله مورد بررسی نهایی قرار گرفت و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار جامع فراتحلیل نسخه (CMA2) مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش: بر اساس بررسی، در حرفه حسابداری و حسابرسی ۱۸ متغیر بر تصمیم‌گیری اخلاقی شامل: سازه فردی، شرایط اجتماعی، شرایط اقتصادی، شرایط محیط کار، سن، عضویت رسمی، جنسیت، فرهنگ‌سازمانی، تجربه، هویت، مهارت کار، آرمان اخلاقی، نسبی‌گرایی، رهبری اخلاقی، قوانین و مقررات، ویژگی کار، تحصیلات و ویژگی شخصیتی اثرگذار هستند.

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: تمامی عوامل اندازه اثر متوسط و بالا داشتند و از این رو تمامی مقوله‌ها بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی اثرگذارند. در بین عوامل مورد بررسی، آرمان اخلاقی بیشترین اندازه اثر (۰/۷۱)، فرهنگ سازمانی بیشترین اندازه اثر (۰/۶۹) و قوانین و مقررات بیشترین اندازه اثر (۰/۶۸)، مهم‌ترین عوامل اثرگذار برحسب بالاترین ضرایب اثر (بیشتر از ۰/۵) و اثر تمامی مقوله‌ها مورد تأیید قرار گرفت و این پژوهش با شناسایی شاخص‌های مختلف و مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی می‌تواند راهگشایی مناسب برای رویکرد تصمیم‌گیری مناسب حسابداران و حسابرسان باشد.

واژه‌های کلیدی: تصمیم‌گیری اخلاقی، اخلاق سازمانی، حسابداری، ویژگی‌های فردی، فرهنگ سازمانی.

طبقه‌بندی موضوعی: M41، M42

*. Corresponding Author: Abdolreza Mohseni

E-mail: Rmohseni@iaubushehr.ac.ir

*. نویسنده مسئول: عبدالرضا محسنی

مقدمه^۱

اخلاق موضوعی است فراگیر که همه جوانب زندگی بشر را پوشش می‌دهد. اخلاق، ضرورت و لازمه یک جامعه سالم است. هر جامعه‌ای که بتواند اصول و ارزش‌های اخلاقی را در میان افراد خود گسترش دهد، پیش‌شرط حرکت در مسیر تعالی را اجرا کرده است. اخلاق اصل اساسی عمل بر اساس شرایط و برحسب احترام به حقوق خود و دیگران و رعایت اصل عدالت و انسان‌دوستی است (وای دینی^۲ و همکاران، ۲۰۲۰). یکی از عوامل اثرگذار در اخلاقی‌گرایی، وجود اخلاق‌گری حرفه‌ای در افراد مرتبط با هر فرد و به عبارت دقیق‌تر جامعه شغلی شخص است (وایتکر^۳، ۲۰۱۰). اخلاق سازمانی بیانگر ارزش‌های یک سازمان، کارکنان خود و اشخاص دیگر بدون در نظر گرفتن قوانین دولتی و نظارتی است. اخلاقیات در سازمان‌ها به‌عنوان ارزش‌ها، بایدها و نبایدها تعریف می‌شود که بر اساس آن نیک و بدها تعیین و اعمال بد از خوب تفکیک می‌شود (آرنادو^۴، ۲۰۱۲). پژوهش‌های مهمی برای بررسی پیامدهای ارزش‌های اخلاقی مثبت سازمان انجام شده است. «دیل و کندی» اشاره کردند که ارزش‌ها حس هویت را به اعضای سازمان منتقل می‌کنند، ثبات نظام اجتماعی آن را افزایش می‌دهند و تصمیمات مدیران را هدایت می‌کنند. پژوهش‌های متعددی نیز نشان داده‌اند که رابطه مثبتی بین ارزش‌های اخلاقی سازمان، تعهد سازمانی و نیت رفتاری وجود دارد. اخلاق ضرورت تصمیم‌گیری اخلاقی است و تصمیم‌گیری اخلاقی مفهومی است که با اتخاذ سیاست رفتاری بر مبنای اصول عادلانه و شرایط حاکم است که ثمره آن بهبود و اصلاح در هر شرایطی برای سازمان است (متوالی^۵ و همکاران، ۲۰۱۹). از همین رو این پژوهش بررسی پیرامون آن را در گروه حسابداران که گروهی مهم در امر مالی هر سازمان است با رویکردی مبتنی بر فراتحلیل موردنظر دارد تا با بررسی در این زمینه، باعث روشن‌گری و ارائه مفاهیم عملیاتی در این زمینه شود.

حسابداری یک فن و عمل است که برای کمک به افراد در ردیابی اثر معاملات اقتصادی آن‌ها تدوین شده است. از دیدگاه آیین رفتار حرفه‌ای، اهداف حرفه حسابداری عبارت است از دست یافتن به بهترین اصول و معیارهای حرفه‌ای، اجرای عملیات حسابداری در بالاترین مرتبه ممکن بر اساس اصول و معیارهای ذکر شده است و به‌طور کلی تأمین منافع عمومی است (آیین رفتار حرفه‌ای، ۱۳۸۲).

این پرسش مطرح است که چرا اخلاق تا به این اندازه برای حرفه حسابداری و حسابرسی اهمیت دارد؟ در اینجا چندین دلیل عنوان می‌شود:

- حسابداران حرفه‌ای باید منفعت عموم را در نظر بگیرند و حافظ اعتبار حرفه حسابداری باشند. منفعت شخصی نباید بر این مسئولیت‌ها غلبه کند.
- حسابداران با طیف وسیعی از مسائل مرتبط با صاحب‌کار سروکار دارند. آن‌ها به طور معمول به داده‌های محرمانه و حساس دسترسی دارند و مدعی ارائه اظهارنظرهای مستقل هستند.
- یک حرفه‌ای خود را در مقابل مشتری مسئول می‌داند. هدف، حل مشکل مشتری است؛ برای ایجاد ارزشی که مشتری در نظر دارد. اگر ارزش مربوطه ایجاد نشود، اگر مشکل حل نشود، شخص حرفه‌ای کار خود را انجام نداده است. تنها زمانی نیاز مشتری برطرف شده است که تمامی فرایندهایی که به ایجاد ارزش مورد نظر منجر می‌شود، صورت پذیرفته باشد و حرفه‌ای وظیفه‌اش را به طور کامل انجام داده باشد.
- به طور تکنیکی، حسابداران حرفه‌ای باید خدمات حرفه‌ای را مطابق با استانداردهای تکنیکی و حرفه‌ای مربوطه انجام دهند. آن‌ها وظیفه دارند دستورالعمل‌های صاحب‌کار را با مهارت و مراقبت حرفه‌ای انجام دهند، به نحوی که بی طرف و درست‌کار بوده و در خصوص حسابداران حرفه‌ای لازم است مستقل و سازگار رفتار کنند (صالح مهدی الجعیفری، ۱۳۹۶).

مهم‌ترین نوآوری این پژوهش این است که از روش‌شناسی فراتحلیل استفاده می‌نماید. گاهی نتیجه پژوهش‌ها به تناقض می‌انجامد. فراتحلیل، مجموعه روش‌های آماری است که برای حل تناقض حاصل از پژوهش‌های آزمایشی و همبستگی که به طور مستقل و در ارتباط با یک موضوع واحد انجام گرفته‌اند به کار می‌رود. فراتحلیل نتایج مطالعه‌های مختلف را به مقیاس مشترک تبدیل می‌کند و با روش‌های آماری رابطه میان ویژگی‌های مطالعات و یافته‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد. ما نیز برای خلاصه نمودن یافته‌های مربوط به عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی روش فراتحلیل را بکار می‌بریم. این روش در حسابداری در دنیا روش نوینی تلقی می‌شود و در ایران نیز در حوزه حسابداری کمتر مورد استفاده قرار گرفته است. بنابراین هدف اصلی این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی با استفاده از مطالعه‌های کتابخانه‌ای و رویکرد فراتحلیل با استفاده از نرم‌افزار CMA2 به دنبال پاسخ به پرسش‌های پژوهش به‌صورت زیر است:

عوامل اثرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی شامل چه مواردی است؟ و هر یک از عوامل

۱. مقاله مستخرج از رساله دکتری است.

4. Arnaudov
5. Metwally2. Widyani
3. Whitaker

اخلاقی، قصد اخلاقی و رفتار اخلاقی اجرا می‌شود (رایدن باک، رایبن، ۱۹۹۹).

حرفه حسابداری و حسابرسی با یکی از حساس‌ترین موضوع‌های مرتبط با اشخاص جامعه، یعنی مال و دارایی افراد در ارتباط است، بنابراین، حسابداران و حساب‌برسان مانند پزشکان هستند که تأثیرگذار در اعتماد شخص مقابل هستند و نقش اصلی را در شغل و حرفه آنان دارند. بی‌اعتمادی صاحب‌کار، آفت سیستم‌های حسابداری و حسابرسی است. بنابراین، برای دستیابی به این مهم حسابداران و حساب‌برسان لازم است همیشه اخلاقی عمل کنند، به این معنی که همواره اصول حرفه‌ای و اخلاقی حرفه خود را رعایت کنند (صالح مهدی الجعفری، ۱۳۹۶).

حرفه حسابداری و حسابرسی همواره در معرض پیامدهای خطرناک خطاکاری سازمان صاحب‌کار خود قرار دارد، بروز چنین رویدادی اعتبار و حیثیت این حرفه را نزد جامعه مخدوش می‌کند. برای اجتناب از چنین رخدادی حسابداران و حساب‌برسان لازم است به این آگاهی دست پیدا کنند که مسئولیت آنان فراتر از آیین رفتار حرفه‌ای و سازمانی بوده و در راستای حفظ منافع عموم جامع قرار دارد (طالب نیا و همکاران، ۱۳۹۷). در این راستا، اخلاق، اساس تصمیم‌های صحیح بر مبنای رعایت اصول صحیح تدوین‌شده قانونی و انسانی واصلی اساسی است که رفتار مناسب و مبتنی بر شرایط را در جامعه موجب می‌شود (هیجال^۱ و همکاران، ۲۰۱۷). اخلاق تعیین‌کننده مرزهایی است که به‌وسیله آن‌ها افراد با جهان ارتباط برقرار می‌کنند که این امر چگونگی انجام تجارت و چگونگی برخورد با دیگران و ملاحظه‌های مربوط به محیط را شامل می‌شود. افراد می‌توانند ابعاد اخلاقی‌شان را از مطالعه تاریخ و ادبیات، اصول مذهبی و تجربیات و مشاهدات شخصی بدست آورند. تمام این منابع به مجموعه‌ای از ارزش‌های پذیرفته‌شده جهانی مانند اهمیت راست‌گویی و احترام به دیگران اشاره دارند (جعفری و همکاران، ۱۳۹۳). اخلاق و تصمیم‌گیری در سازمان مفهومی است که با انتخاب شرایط و راهکارها بر اساس اصول اخلاقی و با در نظرگیری مفاهیم مرتبط با آن همراه است (کهپایند^۲، ۲۰۱۰) و وجود آن شاخص مهم انتخاب روش‌های صحیح در یک زمینه مشخص است. در این زمینه اخلاق از ابعاد مختلفی از اصول تا رعایت قوانین مربوط به هر حیطه تشکیل و ساختار یافته است (پاین^۳ و همکاران، ۲۰۱۹) که رویکرد این پژوهش مبتنی بر نگاه به حسابداران است.

شناسایی شده در تصمیم‌گیری اخلاقی حرفه‌ای حسابداری و حسابرسی از چه ضرایب اثری برخوردار است؟ آیا اندازه‌های به دست آمده از همگونی برخوردار هستند؟

در ادامه مطالعه، ابتدا در بخش مبانی نظری و پیشینه پژوهش، به ادبیات اخلاق و تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و معرفی مدل‌های تصمیم‌گیری اخلاقی و ویژگی‌های آن پرداخته شده و در بخش بعد روش‌شناسی پژوهش شامل روش گردآوری و تحلیل داده‌ها ارائه شده و سپس، در بخش یافته‌ها، دستاوردهای حاصل از نتایج تبیین شده و در نهایت نیز بحث و نتیجه‌گیری پژوهش بیان شده است.

مبانی نظری اخلاق

برای اصطلاح اخلاق (ethics) در فارسی معانی متعددی بیان شده است که از جمله می‌توان به اخلاق، اخلاقیات، اصول اخلاقی و علم اخلاق اشاره کرد. افزون بر این، پژوهشگران و دانشمندان ایرانی و غیر ایرانی برای این اصطلاح، تعاریف مختلفی بیان کرده‌اند. برای مثال، موریس (۱۹۹۶) در تبیین واژه‌شناسی «اخلاق» در زبان انگلیسی عقیده دارد که «اخلاق» به واژه یونانی «ethos» نزدیک و از آن مشتق شده است. «ethos» در اصل به معنی «خصیصه و منش» است و یک واژه جمع است که اشاره به روشها و آداب دارد. در فرهنگ عمید «اخلاق» به معنای «خوی‌ها یا سرشت‌ها» آمده است.

علامه علی‌اکبر دهخدا (۱۳۷۷) در لغت‌نامه دهخدا، اخلاق را جمع «خلق و خوی‌ها» تعریف کرده است. در فرهنگ معین نیز اخلاق به همین معنی آمده است و افزون بر این «اخلاق معنوی» معادل با «طبیعت باطنی و سرشت درونی» آمده است (صالح مهدی الجعفری، ۱۳۹۶).

تصمیم‌گیری اخلاقی

تصمیمی که هم از نظر قانونی و هم اخلاقی در یک اجتماع بزرگ‌تر قابل‌پذیرش یا پیامدهایی که بر رفاه همکاران اثرگذار است. چون تصمیم اخلاقی را ناشی از وجدان و قانون می‌داند که قابل قبول یک جامعه بوده و این اصول فراتر از قانون هستند. قوانین و استانداردهای هدایتی مربوط به قوانین فلسفه اخلاقی توجه می‌کند. فرایندی که افراد در اخلاق خود برای تعیین درستی یا نادرستی یک موضوع از آن استفاده می‌کنند و در یک فرایند چهار مرحله‌ای شامل: شناخت موضوع اخلاقی، قضاوت

مدل‌های اخلاق

تصمیم‌گیری اخلاقی یک فرایند درونی بسیار پیچیده است که از میان سایر عوامل شناخته و ناشناخته، تا حدی برانگیخته از باورهای اخلاقی تصمیم‌گیرنده است و همیشه خارج از کنترل قواعد برون‌سازمانی تجویزی قرار دارند، بنابراین بسترسازی اخلاقی بر پایه رویکرد وظیفه‌شناسی صرف، نمی‌تواند بایسته‌های ظهور و بروز رفتار اخلاقی را فراهم کنند.

پژوهشگران به عوامل مختلفی در شیوه تصمیم‌گیری حسابداران رسمی اشاره می‌کنند. از جمله این عوامل می‌توان به باورهای مذهبی، ویژگی‌های شخصیتی حسابدار، جامعه و نوع حرفه اشاره کرد. برای پیدا کردن این عوامل، پژوهشگران به طور معمول بر اساس یافته‌های خود الگوی نظری ارائه و از آن برای توجیه فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران استفاده می‌کنند. مدل‌ها و الگوهای تصمیم‌گیری اخلاقی بر تفکر شناختی افراد تمرکز می‌کنند. از جمله این الگوها و مدل‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. مارتینز در آنگویتا و همکاران سطوح مختلف تصمیم‌گیری را در چارچوب مدل جامع تصمیم‌گیری بیان نموده‌اند. بر اساس مدل پایین‌ترین سطح از تصمیم‌ها، مربوط به تصمیم‌های فنی (عملیاتی) هستند. یک سطح بالاتر، تصمیم‌های اقتصادی و معیشتی قرار می‌گیرد. تصمیم‌های سیاستی که توسط مدیران عالی سازمان گرفته می‌شوند، در یک سطح بالاتر قرار می‌گیرند. پس از آن تصمیم‌های اخلاقی قرار دارند که نشان‌دهنده اهمیت بالای این تصمیم‌ها در حیات سازمان است و در نهایت نیز تصمیم‌های فلسفی و تصمیمات هستی‌شناسان قرار می‌گیرند (دیگراف، ۲۰۱۹).

۲. یون رفتار اخلاقی افراد (و بالطبع تصمیم‌گیری اخلاقی) را تحت تأثیر ۲ دسته عوامل معرفی نموده است. دسته اول که می‌توان آن را در غالب ویژگی‌های فردی در نظر گرفت، شامل: عدالت، وظیفه‌شناسی، نسبی‌گرایی، درجه خودخواهی و منفعت‌گرایی است که این عوامل همگی بر قضاوت اخلاقی به‌عنوان دسته دوم عوامل تأثیرگذار هستند و در نهایت قضاوت اخلاقی، منفعت‌گرایی، درجه خودخواهی و عدالت به طور مستقیم بر رفتار اخلاقی تأثیرگذار هستند (پاترسون و همکاران، ۲۰۱۹).

۳. مدل جونز، یک مدل عمومی است که تصمیم‌گیری اخلاقی را حاصل فرایند ۴ مرحله‌ی تشخیص، قضاوت، شکل‌گیری

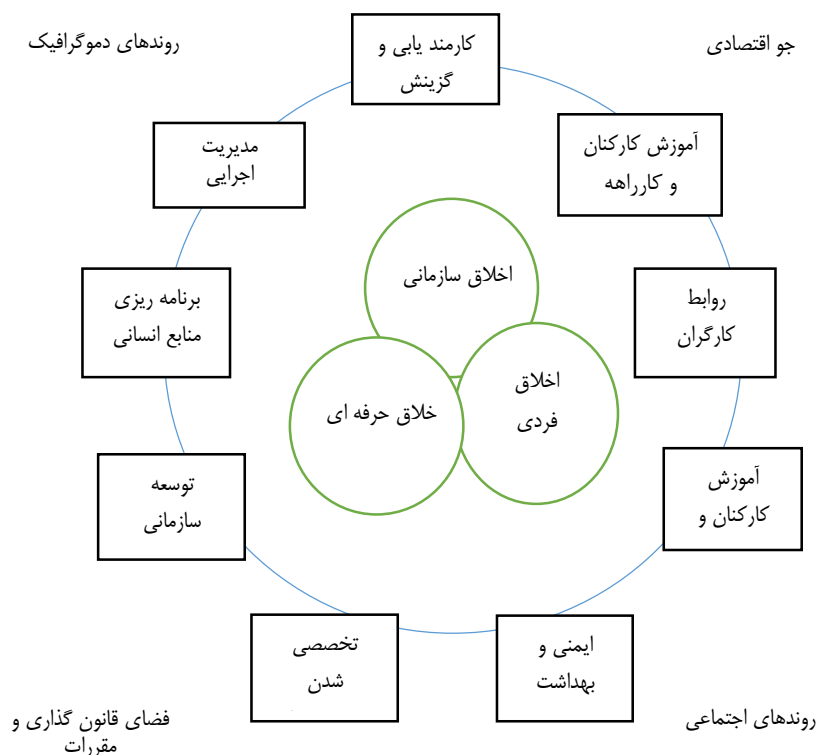
نیت اخلاقی و در نهایت اجرا و انجام فعل می‌داند (مارتین و همکاران، ۲۰۰۶).

۴. هاینز و لئونارد (۲۰۰۷) مدل عوامل موقعیتی مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی را به‌صورت زیر گسترش داده‌اند. بر این اساس آنان ۴ عامل، اهمیت تصمیم، نوع قضاوت فرد، الزامات بیرونی و نیت فرد را مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی معرفی می‌کند و معتقدند تمام متغیرها در نیت اخلاقی تأثیر گذاشته و این نیت اخلاقی است که در نهایت به‌عنوان متغیر میانجی بر تصمیم‌گیری اخلاقی تأثیرگذار است. مدل حاضر به بازگفت عوامل موقعیتی مؤثر در تصمیم‌گیری اخلاقی پرداخته و ۴ عامل اهمیت تصمیم، نوع قضاوت فرد، الزامات بیرونی و نیت فرد را مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی معرفی می‌کند. مدل حاضر متغیرهای مربوط به موقعیت سازمانی چون فرهنگ اخلاقی، جو اخلاقی، اندازه سازمان و غیره را در قالب اهمیت درک شده، دیده است و می‌توان گفت تا حدودی ساده‌انگارانه به این موضوع نگریسته است.

۵. مهربان پور و همکاران (۱۳۹۹) الگوی ارزیابی ابعاد اخلاق بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی حسابداران و حسابرسان بخش دولتی بر اساس رویکرد ترکیبی ارائه کرده است و ۳ عامل مهم اخلاق شامل عوامل فردی، رفتاری و ساختاری را شناسایی کردند و نتایج حاصل از مدل نشان داد که تأثیر این سه عامل بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی معنادار بودند.

۶. ووتن (۲۰۰۱)، چارچوب چندبعدی مطالعه اخلاق در حوزه منابع انسانی، مدلی است که برای نخستین بار توسط ووتن مطرح شده است. بر اساس این مدل چنانچه درصد انجام پژوهش در حوزه اخلاق (اخلاق فردی، اخلاق سازمانی و اخلاق حرفه‌ای) باشیم، لازم است این پژوهش‌ها را در زمینه دو دایره‌ی عوامل، اجرا کنیم (ووتن ۲۰۰۱، ۳). بستر اول مسائل مربوط به مدیریت منابع انسانی چون کارمندیابی، آموزش، روابط کارکنان و سایر مسائل مدیریت منابع انسانی است و بستر دوم که بستری است که خود، مدیریت منابع انسانی را نیز در برمی‌گیرد، ۴ عامل جو اقتصادی، روندهای دموگرافیک، روندهای اجتماعی و فضای قوانین و مقررات است (پاترسون و همکاران، ۲۰۱۹). مدل حاضر بستر پژوهش‌های اخلاقی را مطرح کرده و بیان می‌دارد که به‌منظور انجام پژوهش‌ها در این حوزه لازم است اخلاق را در بستر و چارچوب مسائل منابع انسانی نگریست و همچنین هر دو را در بستر چهار عامل جو اقتصادی،

روندهای دموگرافیک، روندهای اجتماعی و فضای قوانین و مقررات مورد بررسی قرارداد.

شکل ۱. چارچوب چندبعدی در مطالعات اخلاق با توجه به مدیریت منابع انسانی

پیشینه پژوهش

پیشینه داخلی

اخلاق و تصمیم‌گیری اخلاقی یکی از متغیرهایی است که در چند دهه اخیر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. پژوهش‌های مختلفی در زمینه اخلاقیات و عوامل مؤثر بر آن صورت گرفته است که در ادامه به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود:

سیاهکل رودی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی پرداختند که نتایج آنها نشان می‌دهد که باورهای مذهبی، ارزش‌های فردی، رهبری اخلاقی، قضاوت اخلاقی، محیط اخلاقی، نظام اخلاقی و فرهنگ سازمانی بیشترین تأثیر و متغیرهای سن، سابقه خدمت، سابقه مدیریت و جنسیت کمترین تأثیر را بر تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران می‌گذارد. خسروآبادی و همکاران (۱۳۹۴) ارائه الگویی از تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه پرداختند که برخی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها، التزام به حق، عدالت، حسن تدبیر، فهم و ادراک صحیح، محوریت منافع و مصالح عامه، صداقت و امانت‌داری است. فغانی ماکرانی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی به بررسی تأثیر تعهد حرفه‌ای و ایدئولوژی اخلاقی، بر کیفیت حسابرسی با نقش

میانجی رفتار اخلاقی حسابرسان شرکت‌های دولتی پرداختند که یافته‌های پژوهش آنها نشان می‌دهد که تعهد حرفه‌ای و ایدئولوژی اخلاقی، بر کیفیت حسابرسی و رفتار اخلاقی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد و همچنین نقش میانجیگری رفتار اخلاقی حسابرسان شرکت‌های دولتی نیز در این ارتباط مورد تأیید است.

بادآور نهدی و همکاران (۱۳۹۹) مدل یابی توسعه اخلاقی و تقوا در حسابداری حوزه سلامت پرداختند، یافته‌های پژوهش آنها نشان می‌دهد که شاخصه‌های فردی، شاخصه‌های رهبری موثق با سطح معنی‌داری به توسعه اخلاقی انجامیده می‌شوند. همچنین شاخصه‌های رهبری موثق و شاخصه‌های روانشناختی (صفات چهارگانه تاریک شخصیت، صفات پنجگانه شخصیت هوش اخلاقی و جهت‌گیری مذهبی) با سطح معنی‌داری به تقوا می‌انجامند. به علاوه شاخصه‌های سازمانی (رضایت شغلی، رابطه استخدامی، مسئولیت‌پذیری سازمانی، نوع خدمت) و شاخصه‌های روانشناختی به توسعه اخلاقی و شاخصه‌های فردی و سازمانی به تقوا می‌انجامد.

ضرابی و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان معیارهای تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران پرداختند. یافته‌ها شامل: معیارهای سازمانی،

می‌دهد که تصمیم‌گیری اخلاقی در کشور سریلانکا به عنوان یک مسئله معیوب شناخته شده که باعث فراگیری فساد می‌شود.

کاسالی و پرانو^۳ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی پرداختند. نتایج اصلی یافته‌های آن‌ها نشان داد که ۴۵ عامل بر روی تصمیم‌گیری اخلاقی تأثیرگذار بوده است که از جمله آن‌ها می‌توان به شدت اخلاق، شخصیت، مذهب، کدهای اخلاقی، ارزش‌های فرهنگی/ملی، جنسیت، تحصیلات، رضایت شخصی، سابقه کاری، فرهنگ و فضای سازمانی و توسعه اخلاق‌شناختی اشاره کرد.

لیوینگستون^۴ (۲۰۲۱) در پژوهشی به تأثیر زمان مشورت بر کیفیت تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران حرفه‌ای پرداخت. نشان داد که زمان مشورت با کیفیت تصمیم‌گیری اخلاقی ارتباط معنی‌داری دارد. همچنین دریافت که حسابداران مبتدی هرچه زمان بیشتری برای مشورت کردن صرف کنند منجر به تصمیم اخلاقی کمتر نسبت به مسئولیت‌ها، منافع عمومی، صداقت، هدف و استقلال و خدمات می‌شود.

غزالی و آنوم^۵ (۲۰۲۱) در پژوهشی به عنوان بررسی میزان تأثیر عوامل جمعیتی و ارزش اخلاقی شرکت بر تصمیمات اخلاقی متخصصان حسابداری در مالزی پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که ارزش اخلاقی شرکت عامل مهمی در تعیین قضاوت‌های اخلاقی است. سن نیز عامل مهمی است، زیرا متخصصان حسابداری باتجربه در موضع اخلاقی خود سختگیرانه عمل می‌کنند. همچنین جنسیت نیز تأثیر قابل ملاحظه‌ای داشت، زیرا زنان قضاوت اخلاقی بالاتری نسبت به مردان دارند.

سلیمان و همکاران (۲۰۲۱) به مطالعه بررسی چگونگی تأثیر دین‌داری اسلامی بر تصمیم‌گیری اخلاقی در بخش‌های دولتی و خصوصی مالزی پرداختند. پنج عامل (اهمیت موضوع اخلاقی، قضاوت اخلاقی، توانایی فرد، قصد معنوی و وجدان) برای تعیین اینکه آیا آنها میان دین‌داری اسلامی و قصد اخلاقی ارتباط دارند، مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها نشان داده که تنها متغیر وجدان ارتباط معنی‌داری بین دین‌داری و قصد اخلاقی وجود دارد. بنابراین مرور ادبیات و پیشینه پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان می‌دهد شناسایی شاخص‌های مختلف و مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی می‌تواند راهگشایی مناسب برای رویکرد تصمیم‌گیری اخلاقی مناسب حسابداران و حساب‌سازان باشد، بنابراین براین اساس پرسش‌های پژوهش در ادامه مطرح می‌شود.

عمومی، قانونی، حرفه‌ای، دینی، پس زمینه ویژگی‌های شخصیتی و فیزیولوژیک و پس‌زمینه‌های محیطی شخص است. احمدی و خوزین (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر تصمیم‌گیری اخلاقی، افشاگری و نیه‌خ شخصیت آیس‌نک در شدت اخلاقی ادراک شده توسط حسابداران بخش عمومی پرداختند. نتایج بیانگر این بود که متغیرهای برون‌گرای و نورزگرای دارای بیشترین تأثیر بر شدت اخلاقی ادراک شده هستند. از این رو، به منظور افزایش ادراک حسابداران از شدت اخلاقی، توجه به راهکارهایی مانند اجرای برنامه‌های آموزشی اخلاقی و برنامه‌های آموزشی روان‌شناسی شخصیت در دانشگاه‌ها و سازمان‌ها می‌تواند تأثیر مثبتی بر شدت اخلاقی بگذارد.

حسین‌پور و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود به بررسی اثر سلامت روانی و کمال‌گرایی بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران با نقش میانجی اهمال‌کاری پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سلامت روانی و کمال‌گرایی حسابداران منجر به اهمال‌کاری کمتر آنها و گرفتن تصمیم‌گیری اخلاقی می‌شود. از طرفی اثر اهمال‌کاری بر تصمیم‌گیری اخلاقی و اثر میانجی این متغیر مورد تأیید قرار نگرفته است. شرکت‌ها لازم است تمهیداتی برای سنجش و ارتقاء سلامت روانی حسابداران و توجه به ویژگی‌های روانی و رفتاری مهم کمال‌گرایی و اهمال‌کاری و بهبود آن در نظر بگیرند و از این طریق به بهبود تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران کمک کرده و سلامت فرایند گزارش‌گیری مالی را بهبود ببخشند.

گلپایگانی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله خود به بررسی تأثیرپذیری تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران حرفه‌ای از ویژگی‌های شخصیتی و رفتاریشان پرداختند. یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان داد که از ویژگی‌های شخصیتی وضعیت اقتصادی، آموزش و پرورش، آرمان‌گرایی اخلاقی تأثیر مثبت و معنادار و نسبت‌گرایی اخلاقی تأثیر منفی و معناداری بر فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی دارند.

در زمینه مطالعه‌های خارجی انجام گرفته در خصوص تصمیم‌گیری اخلاقی و اخلاقیات:

پیشینه خارجی

مادلین^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی اثر جواخلاق و انگیزه‌های فردی را بر فساد بررسی کردند که یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد کارمندان بخش دولتی و خصوصی که جوسازمانی خود را کمتر اخلاقی می‌دانستند مستعد فساد هستند و انگیزه‌های فردی به عنوان واسطه است.

لیاناسیرانا^۲ (۲۰۱۸) در مطالعه خود به بررسی توسعه چارچوب تصمیم‌گیری اخلاق یکپارچه در میان حسابداران سریلانکا به عنوان کشور در حال توسعه پرداخت. نتایج نشان

4. Livingston
5. Ghazali & Anum

1. Madeligne
2. Liyanapathirana
3. Casali & Perano

محاسبه اندازه اثر انجام شد. به این ترتیب که آزمون‌های آماری استفاده شده در فرضیه‌ها پس از تبدیل شدن به اندازه اثر مورد تحلیل قرار گرفتند. در این پژوهش همچنین برای سنجش سوگیری انتشار از روش نمودار کیفی، برای تعیین تعداد پژوهش‌های گمشده از روش ایمن از خطا و برای وجود متغیرهای تعدیل کننده از آزمون ناهمگونی استفاده شده است که در بخش یافته‌های پژوهش به نتایج مهم هر یک از آنها اشاره خواهد شد.

به طور اساسی روایی پاسخگویی به این پرسش است که: آیا ابزار ارزیابی آنچه را که قصد اندازه‌گیری آن را دارد، اندازه می‌گیرد؟ روایی انواع مختلفی دارد که روایی محتوایی، ملاکی و افتراقی از آن جمله هستند. روایی محتوایی به این مطلب اشاره دارد که نمونه پرسش‌های مورد استفاده در یک آزمون تا چه حد می‌تواند معرف کل پرسش‌های ممکن باشد که می‌توان آن را از محتوای مورد نظر تهیه کرد. روایی ملاکی، میزان همبستگی بین نمره‌های به دست آمده از یک مقیاس جدید است با نمره‌های به دست آمده از یک مقیاس ملاک (مرجع) که مقیاسی معتبر است. اگر نمره‌های مقیاس ملاک هم‌زمان با مقیاس موجود گردآوری شود هدف برآورد روایی هم‌زمان است. اما موقعی که نمره‌های مقیاس ملاک، زمانی دیگر گردآوری شود هدف برآورد روایی پیش‌بین است. روایی افتراقی (تفکیکی یا تمیزی) نیز توانایی یک آزمون در جدا کردن گروه‌های مختلف افراد است. مک میلان (۲۰۰۴) روایی را ویژگی تعریف کرده است که به مناسب بودن استنباط‌ها، کاربرد، صحت، قابلیت اعتماد یا مشروعیت ادعاها یا استنباط‌هایی که بر مبنای امتیازات به دست آمده به عمل آید، اشاره دارد. روایی در این پژوهش به مفهوم کیفیت استنباط‌هایی اشاره دارد که بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی تأثیر گذار هستند.

پژوهش حاضر با هدف انجام یک فرا تحلیل مدون انجام گرفته است. از سوی دیگر، جستجوهای صورت گرفته در پایگاه‌های داخل و خارج از کشور نشان‌دهنده آن است که در زمینه عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی تاکنون فراتحلیل مدونی انجام نگرفته است. بنابراین در پژوهش حاضر با ترکیب نتایج پژوهش‌های مختلف صورت گرفته و در زمینه پرسش مطرح شده در پژوهش صورت گرفته است، با توجه به بررسی مطالعه‌های صورت گرفته کلیه این پژوهش‌ها در راستای رویکردهای مختلف دارای روایی محتوایی، ملاکی و افتراقی است، بنابراین در این خصوص از روایی مطلوبی برخوردار است.

در خصوص بررسی پایایی با بررسی داده‌های گرفته شده و تحلیل آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ و نرم افزار SPSS، میزان پایایی مطرح شده در این پژوهش ۰/۸۵۳ است. محاسبه شده که نشان دهنده پایایی مطلوب این پرسش‌ها است.

پرسش‌های پژوهش

از آنجایی که هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی فرا تحلیل پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی و به دست آوردن یک نتیجه منسجم از میان نتایج پراکنده با استفاده از روش‌های آماری نیرومند برای پاسخگویی به این هدف، پرسش‌های اساسی پژوهش به شرح زیر بیان شده است: پرسش ۱: عوامل اثرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی شامل چه مواردی است؟

پرسش ۲: هر یک از عوامل شناسایی شده در تصمیم‌گیری اخلاقی حرفه‌ای حسابداری و حسابرسی از چه ضرایب اثری برخوردار است؟ پرسش ۳: آیا اندازه‌های به دست آمده از همگونی برخوردار هستند؟ بنابراین بر اساس چارچوب نظری پژوهش و پژوهش‌های داخلی و خارجی در رابطه با فرضیه پژوهش به نظر می‌رسد میان اندازه‌های اثر به دست آمده تفاوت معناداری وجود خواهد داشت.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به روش فراتحلیل انجام شد. یکی از روش‌های جدید در پژوهش‌ها روش فراتحلیل است که به دنبال ترکیب آماری نتایج قبلی درباره پیشینه پژوهشی یک موضوع است. روش فراتحلیل هنر ترکیب پژوهش‌ها و تحلیل‌هاست که یک گروه از پژوهش‌ها با فرضیه‌های مشترک از متغیرهای مستقل و وابسته را بررسی می‌کند و به مثابه یک روش آماری منظم و سیستمی معرفی می‌شود و از روش‌های آماری منظمی برای انتخاب، گردآوری و تحلیل پژوهش‌ها استفاده می‌کند. بنابراین می‌توان گفت فرا تحلیل یک روش کمی است و با تلخیص یافته‌های پژوهش‌های مختلف روی یک موضوع یکسان انجام می‌شود. در مطالعه فراتحلیل در مرحله نخست پرسش پژوهشی مطرح می‌شود. سپس شناسایی مطالعه‌های مرتبط انجام و روش کدگذاری داده‌ها تعیین می‌شود. در مرحله بعد مطالعه‌های جمع‌آوری و کدگذاری اولیه انجام می‌شود و به دنبال آن ورود داده‌ها به نرم افزار و اندازه اثر محاسبه می‌شود. سپس تحلیل‌های اصلی و تکمیلی رویدادها صورت می‌گیرد و گزارش پژوهش تدوین می‌شود. فرایند فراتحلیل با تعیین پرسش پژوهشی آغاز می‌شود، سپس مطالعه‌های مرتبط شناسایی و روش کدگذاری داده‌ها تعیین می‌شوند. به دنبال آن، مطالعه‌های جمع‌آوری و کدگذاری اولیه صورت می‌گیرد (قربانی زاده، ۱۳۹۹). سپس به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز برای فراتحلیل از یک فرم کدگذاری استفاده می‌شود. این فرم معادل پرسش‌نامه یا فرم مصاحبه در انواع دیگر پژوهش‌ها است. داده‌های این فرم برای انجام محاسبه‌ها با استفاده از نرم افزار جامع فراتحلیل CMA2^۱ تجزیه و تحلیل شده است. این کار با استفاده از تکنیک

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل همه مقاله‌های متناسب با موضوع تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری در ژورنال‌های ایرانی و خارجی مشخص شده با ضوابط خاص است. در این پژوهش بنا بر انجام نمونه‌گیری نبوده و تلاش پژوهشگر به بررسی کل جامعه (تمام شماری) بوده است. بنابراین اهتمام پژوهشگر بر مطالعه و گردآوری داده‌های مورد نیاز برای تلخیص و نتیجه‌گیری مناسب از تمامی آحاد جامعه است.

از این رو جامعه مورد بررسی پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه عوامل موثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابداری است. بنابراین این جامعه شامل مقاله‌های منتشر شده در بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ در مجله‌ها و نشریه‌های معتبر داخلی و بین‌المللی است.

نمونه آماری

نمونه، بخشی از جامعه تحت بررسی است که با روشی از پیش تعیین شده، انتخاب می‌شود. قسمتی که می‌توان از این بخش، استنباط‌هایی درباره کل جامعه به دست آورد. در این فراتحلیل نتایج پژوهش‌هایی مورد مطالعه قرار گرفته است که از لحاظ روش‌شناختی شرایط لازم را بدست آورده باشند. یعنی از مقاله‌هایی که ملاک درون گنجی را داشته‌اند، استفاده شده است. معیارهای درون گنجی^۲ این پژوهش عبارتند از: ۱- عوامل اخلاقی در حرفه حسابداری ۲- رویکردهای تصمیم‌گیری اخلاقی ۳- پژوهش باید داده‌های لازم برای استخراج عملی اندازه اثر (قوت رابطه) را ارائه کرده باشند. بنابراین به منظور انجام پژوهش ۶ گام به شرح زیر اجرا شد:

گام اول. برای انجام فراتحلیل، نخست کلیه پژوهش‌های در دسترس انجام شده پیرامون عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حوزه حسابداری و حسابداری طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ مورد بررسی قرار گرفت. به این ترتیب جستجو در پایگاه‌های علمی معتبر داخلی و خارجی انجام و در نهایت تعداد ۱۹ مقاله پیرامون این موضوع یافت شد. فهرست مقاله‌های یادشده و جزئیات پیرامون آن در جداول شماره ۲، ۱ و ۳ ارائه شده است.

گام دوم: در گام بعدی آماره‌های همبستگی (t, z, p -Value) و F و کای دو) مطالعه‌های مختلف باید به اندازه اثر تبدیل شوند. این راستا به پیروی از روش لیپسی و ویلسون (۲۰۰۱) از فرمول‌های زیر استفاده شده است:

$$ESR = \frac{t}{\sqrt{t^2 + df}} \quad \text{فرمول ۱}$$

$$|ES_r| = \frac{\sqrt{F}}{\sqrt{F + n_1 + n_2 - 2}} \quad \text{فرمول ۲}$$

$$ES_r = \frac{\sqrt{Z}}{\sqrt{N}} \quad \text{فرمول ۳}$$

$$ES_r = \frac{\sqrt{N^2}}{\sqrt{N}} \quad \text{فرمول ۴}$$

برای تبدیل آماره p -value به اندازه اثر، ابتدا لازم است این آماره را به t تبدیل کرده و سپس t را با فرمول اول به اندازه اثر تبدیل کنیم.

گام سوم. در مرحله بعد باید میانگین اندازه اثر محاسبه شود. محاسبه میانگین حسابی در صورتی امکان پذیر است که توزیع ضرایب همبستگی نرمال باشد اما به طور معمول با توجه به عدم نرمال بودن اندازه اثرها، این ارقام طبق فرمول زیر باید به Z فیشر تبدیل شوند.

$$ES_{Zr} = 0.5 \log_e \left[\frac{1+ES}{1-ES} \right] \quad \text{فرمول ۵}$$

سپس با استفاده از فرمول زیر میانگین اندازه اثر محاسبه می‌شود.

$$\overline{ES}_r = \frac{\sum (W_{Zr} * ES_{Zr})}{\sum W_{Zr}} \quad \text{فرمول ۶}$$

در این فرمول، w معکوس واریانس اندازه اثر است که برابر با $n-3$ است (n =تعداد مطالعات). سپس برای تفسیر نتایج، میانگین اندازه اثر Z_r را با استفاده از فرمول زیر به شکل اولیه آن برمی‌گردانیم (چراکه به دلیل نرمال نبودن اندازه اثرها، این ارقام را به Z_r تبدیل کرده بودیم).

$$\overline{ES}_r = \frac{e^{2\overline{ES}_{Zr}} - 1}{e^{2\overline{ES}_{Zr}} + 1} \quad \text{فرمول ۷}$$

گام چهارم. سپس برای آزمون معناداری مقدار کلی اندازه اثر، این مقدار را با بهره‌گیری از فرمول زیر در یک فاصله اطمینان برآورد می‌کنیم.

$$(ES_{Zr} - Z_{\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{\sum w}}) \cdot ES_{Zr} + Z_{\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{\sum w}} \quad \text{فرمول ۸}$$

در این فرمول $Z_{\alpha/2}$ مقدار بحرانی توزیع نرمال است. تا اینجا، فاصله اطمینان Z فیشر محاسبه می‌شود. باید با یک تبدیل، مقادیر متناظر با Z های بدست آمده را جایگزین کرد. اگر این فاصله شامل صفر نشود فرض صفر در خصوص رابطه میان متغیر مستقل و وابسته رد می‌شود. فاصله ذکرشده همچنین نشان می‌دهد که در مجموع اندازه اثر کلی به احتمال $(1-\alpha)$ ۱۰۰ درصد در چه فاصله‌ای اتفاق خواهد افتاد.

احتمال می‌رود واریانس اندازه اثرهای جمعیت ناشی از آنها باشد به زیرگروه‌هایی تقسیم می‌شوند.

گام ششم. بعد از تقسیم‌بندی مطالعه‌ها، آماره‌های Q_B (آزمون تجانس بین گروهی) و Q_W (آزمون تجانس درون گروهی) محاسبه می‌شود. اگر مقدار Q_W معنادار نباشد، بیانگر این امر است که مطالعه‌ها درون طبقات متجانس‌اند و پژوهشگر در شناسایی متغیرهای کلیدی، خوب عمل نموده است و میانگین اندازه اثر محاسبه شده با استفاده از فرمول شش، برآوردی از اندازه اثر برای زیرگروه است. Q_B نیز یک آماره کمکی برای Q_W است و می‌زانی که اندازه اثرها در میان طبقات متفاوت را نشان می‌دهد. به تجانس کلی اندازه اثرها می‌پردازد که این تجانس کلی به دو تجانس درون مطالعات (Q_W) و میان مطالعه‌های (Q_B) قابل تقسیم است.

$$QW = QGROUP - 1 + QGROUP - 2 + \dots$$

$$Q_B = Q - Q_W$$

Q_W دارای توزیع کای دو با درجه آزادی $k-j$ و Q_B دارای

توزیع کای دو با درجه آزادی $1-j$ است. K تعداد اندازه اثرها و j تعداد گروه‌ها است.

در مجموع، از ۹۳ مقاله فارسی و لاتین مرتبط با عوامل از پایگاه‌های علمی معتبر گردآوری شد و سپس با استفاده از موارد و معیارهای گنجی مطالعات پیشین، در نهایت تعداد ۱۹ مطالعه بالا واجد شرایطی که دامنه مطالعه‌های آنها معطوف به مسئله هدف است انتخاب شد. در جدول‌ها و نمودارهای ۱، ۲ و ۳ موارد بیان شده است.

گام پنجم. شایان ذکر است که قبل از ترکیب اندازه اثرها باید به مسأله تجانس یا همگنی اندازه اثرها توجه شود. به عبارت دیگر تجانس اندازه اثرها آزمون شود. در صورت متجانس بودن اندازه اثرها آنها با هم تلفیق می‌شوند (انجام گام دوم تا چهارم زمانی صورت می‌گیرد که مشخص شود پژوهش‌ها متجانس هستند). در غیر این صورت مطالعه‌ها بر اساس متغیرهای کلیدی که احتمال می‌رود، واریانس اندازه اثرهای جمعیت ناشی از آنها باشد به زیرگروه‌هایی تقسیم می‌شود. این روش تا جایی ادامه پیدا می‌کند که مطالعه‌ها، درون طبقات متجانس باشند و هیچ واریانسی از اندازه اثر تبیین نشده باقی نماند (انتظاری و مهری، ۱۳۹۲).

برای بررسی متجانس بودن اندازه اثرها، آزمون Q مورد استفاده قرار می‌گیرد. آماره Q دارای توزیع کای دو با درجه آزادی $n-1$ است و از فرمول زیر محاسبه می‌شود.

$$Q = \sum (W_{Zr} ES_{Zr}^2) - \frac{(\sum W_{Zr} ES_{Zr})^2}{\sum W_{Zr}} \quad \text{فرمول ۹}$$

اگر مقدار Q به دست آمده از مقدار بحرانی جدول کای دو کوچک‌تر باشد فرض متجانس بودن اندازه اثرها تأیید می‌شود. بعد از اطمینان از متجانس بودن اندازه اثرها می‌توان مقدار کلی اندازه اثر جامعه را برآورد نمود. اگر مقدار Q به دست آمده از مقدار بحرانی جدول کای دو، بزرگ‌تر باشد، فرض متجانس بودن اندازه اثرها رد می‌شود و باید از ترکیب اندازه اثرها پرهیز نمود و به کمک پژوهش‌ها و نظریه‌های پیشین دنبال تبیین و توضیح این عدم تجانس بود. مطالعه‌ها بر اساس متغیرهای کلیدی که

جدول ۱. فهرست مقاله‌های مورد استفاده برای انجام فراتحلیل

ردیف	نام نویسنده	سال انتشار	کشور انجام پژوهش	نام مجله
۱	مهدوی و موسوی نژاد	۱۳۹۰	ایران	فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری
۲	مهرانی و همکاران	۱۳۹۰	ایران	فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری
۳	سلیمان پناه و طالب نیا	۱۳۹۲	ایران	فصلنامه پژوهش حسابداری و مدیریت
۴	مرادی و زکی زاده	۱۳۹۳	ایران	مجله دانش حسابداری
۵	نمازی و همکاران	۱۳۹۶	ایران	فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری
۶	رحمانی نیا و یعقوب نژاد	۱۳۹۶	ایران	دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت
۷	رحیمی کاکلکی و همکاران	۱۳۹۶	ایران	فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری
۸	حسن پور و همکاران	۱۳۹۶	ایران	فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری
۹	کرمی و همکاران	۱۳۹۶	ایران	دو فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه
۱۰	محسنی و همکاران	۱۳۹۶	ایران	دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت
۱۱	درخشانه مهر و همکاران	۱۳۹۷	ایران	فصلنامه مدیریت سازمان‌های دولتی
۱۲	نقش بندی و حبیب طلب	۱۳۹۷	ایران	مطالعات مدیریت و حسابداری
۱۳	کلرو همکاران	۲۰۰۷	آمریکا	Critical Perspectives on Accounting
۱۴	نوال و همکاران	۲۰۱۷	اتریش	Journal of Business Ethics
۱۵	بانگاران و عصری	۲۰۱۸	اندونزی	SSRN: https://ssrn.com/abstract=2992936
۱۶	والنتین و گودکین	۲۰۱۹	آمریکا	Journal of Business Research
۱۷	ادریس و همکاران	۲۰۱۹	اندونزی	Advances in Social Sciences Research Journal
۱۸	کالینز	۲۰۱۹	نیجریه	Journal of Accounting in Emerging Economies
۱۹	دان و همکاران	۲۰۲۰	کانادا	Social Responsibility Journal

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۲. مطالعات بررسی شده در پژوهش

تعداد مطالعه‌های	تعداد کل نمونه‌ها	متغیرهای مورد بررسی
۱۹ پژوهش مرتبط	۲۱۸۲	۱۸

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به ملاک‌های مشخص شده پژوهش برای انجام فراتحلیلی از کل نمونه‌های (۲۱۸۲) پژوهش در نهایت ۱۹ مقاله پس از حذف تعدادی از پژوهش‌ها با توجه به موارد و معیارهای درون گنجی یاد شده در بخش قبلی از فهرست نهایی طبق جدول ۳ فراتحلیل به‌عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند و در نهایت ۱۸ متغیر طبق جدول ۵ انتخاب شد.

بررسی پژوهش‌های صورت پذیرفته در زمینه مورد بررسی

جدول ۳. داده‌های پژوهش‌های مورد بررسی

ردیف	پژوهشگر (سال)	متغیر مورد بررسی	جامعه و نمونه	روش و تحلیل	یافته‌ها
۱	مهدوی و موسوی نژاد (۱۳۹۰)	تأثیر میزان شرایط اخلاقی بر تصمیم‌گیری مدیران مالی	مدیران مالی شرکت‌های اجرایی دولتی	توصیفی - همبستگی روش تحلیل رگرسیون	به نظر مدیران هیچ آگاهی از مفاهیم اخلاقی ندارند و از باورهای شخصی در مسئله‌های مرتبط در این زمینه استفاده می‌کنند
۲	مهرانی و همکاران (۱۳۹۰)	عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی ایران	۵۶ نفر از حسابداران رسمی به روش گلوله برفی	کیفی - ابزار ساخته	یافته‌های پژوهش نشان داد که قوانین و مقررات، ویژگی‌های فردی حسابدار رسمی، ویژگی‌های کار حسابرسی و ویژگی‌های سازمان حسابرسی کننده از جمله عواملی هستند که می‌تواند بر تصمیمات اخلاقی حرفه‌ای حسابداران رسمی کشور تأثیر بگذارند.
۳	سلیمان پناه و طالب نیا (۱۳۹۲)	عوامل مؤثر بر قضاوت اخلاقی حسابداران رسمی ایران	۱۱۵ نفر از حسابداران رسمی	توصیفی - همبستگی؛ روش رگرسیون	آیین‌نامه بخش حسابداران و نیز محیط کار نقشی مهم بر رفتار اخلاقی حسابداران دارد
۴	مرادی و زکی زاده (۱۳۹۳)	مدیریت اخلاقی و عملکرد حسابرسی داخلی	حسابداران پذیرفته شده در شرکت بورس اوراق بهادار، حجم ۲۴۱ نفر	توصیفی - پیمایشی روش تحلیل کوواریانس و واریانس	مدیریت اخلاقی و عملکرد حسابرسی داخلی با هم رابطه دارند
۵	نمازی و همکاران (۱۳۹۶)	الگوی توسعه پایدار اخلاق حرفه‌ای حسابداری	بررسی ۱۰۴ مقاله حیطه	تحلیل محتوا - تحلیل دلفی و کمی	برای توسعه اخلاق اولویت هر یک از سازه‌ها عبارت از سازه فردی، سازه اجتماعی، سازه اقتصادی - سازمانی و سازه زیست‌محیطی است.
۶	رحمانی نیا و یعقوب نژاد (۱۳۹۶)	عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران داخلی	۸۰ نفر از حسابداران داخلی	توصیفی - همبستگی و روش تحلیل رگرسیون باینری - لجستیک	یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که سن حسابرس داخلی، عضویت حسابرس داخلی در جامعه حسابداران رسمی ایران، جنسیت حسابرس داخلی، میزان اخلاقی بودن محیط فعالیت حسابرس داخلی محیط اخلاقی و فرهنگ سازمانی که حوزه فعالیت حسابرس داخلی است، می‌توانند به لحاظ تجربی، تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران داخلی را تحت تأثیر قرار دهند.
۷	رحیمی کالکی و همکاران (۱۳۹۶)	عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق حرفه‌ای حسابداران	۲۶۱ نفر از حسابداران رسمی	پس روپدای و روش آماری تحلیل واریانس	سازه اجتماعی سطح تحصیلات بر ارزیابی بی‌طرفانه تأثیر ندارد، اما سازه‌های فردی سن و جنسیت اعضای جامعه حسابداران رسمی بر رعایت مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای شامل بی‌طرفانه بودن، رفتار حرفه‌ای، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای، انسجام و وحدت رویه، رازداری تأثیر دارند.
۸	حسن پور و همکاران (۱۳۹۶)	شناسایی و اولویت‌بندی شیوه‌های نهادینه‌سازی اخلاق در سازمان	۲۴۸ نفر از کارکنان دادگستری	توصیفی - همبستگی - اکتشافی	شیوه‌های مختلفی برای نهادینه‌سازی اخلاق در سازمان‌ها وجود دارد که به نظر می‌رسد از بین آن‌ها سازوکار طراحی مناسب سیستم‌های مدیریت منابع انسانی شیوه‌های مناسب‌تری باشند.

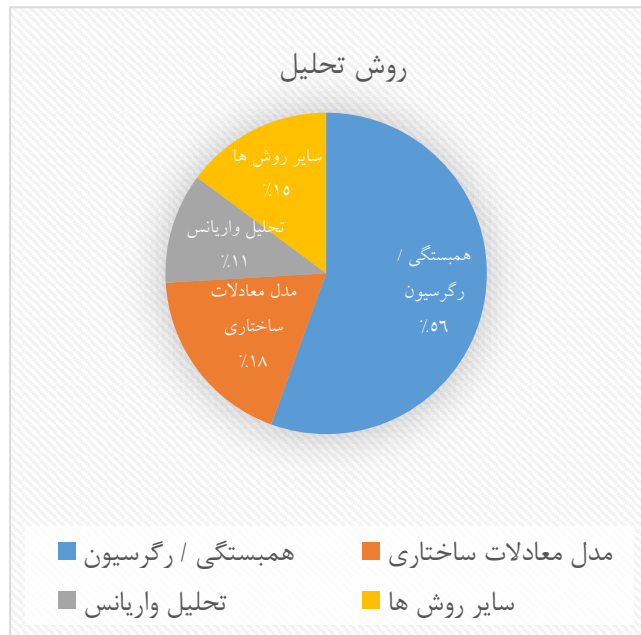
ردیف	پژوهشگر (سال)	متغیر مورد بررسی	جامعه و نمونه	روش و تحلیل	یافته‌ها
۹	کرمی و همکاران (۱۳۹۶)	رابطه‌ی بین اخلاق حرفه‌ای، رهبری اخلاقی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۳۴۱ نفر از مدیران و دبیران آموزشی	توصیفی - همبستگی - مدل‌سازی	نتایج نشان داد رابطه اخلاق حرفه‌ای، رهبری اخلاقی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی مثبت و معنی‌دار بود.
۱۰	محسنی و همکاران (۱۳۹۶)	بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و نیت اخلاقی حساب‌سازان	۹۰ نفر از حساب‌سازان	توصیفی - همبستگی؛ رگرسیون	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بین وجدان، انعطاف‌پذیری، توافق‌پذیری و برون‌گرایی با نیت اخلاقی رابطه مثبت و معنی‌دار و بین روان‌پریشی و نیت اخلاقی، رابطه منفی وجود دارد
۱۱	درخشانمهر و همکاران (۱۳۹۷)	تحلیل رابطه رهبری اخلاقی و عملکرد حساب‌سازان مستقل	۱۵۰ نفر از حساب‌سازان رسمی	توصیفی - همبستگی مدل معادلات ساختاری	اخلاق حرفه‌ای مابین رهبری اخلاقی و عملکرد حساب‌سازان نقش تعدیلگر دارد
۱۲	نقش بندی و حبیب طلب (۱۳۹۷)	تأثیر جهت‌گیری اخلاقی فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی حساب‌سازان	۱۴۱ نفر از حساب‌سازان استان خراسان رضوی	توصیفی - همبستگی مدل معادلات ساختاری	بین جهت‌گیری اخلاقی ایده‌آل‌گرایی و جهت‌گیری اخلاقی نسبی‌گرایی با میزان حساسیت اخلاقی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد
۱۳	کلر ^۱ و همکاران (۲۰۰۷)	بررسی نقش جنسیت، تحصیلات و دین‌داری بر تصمیم‌گیری اخلاقی حساب‌داران	۱۷۱ نفر از حساب‌داران	توصیفی - همبستگی روش تحلیل رگرسیون لجستیک	عواملی مانند سن و جنسیت، تحصیلات و شرایط متفاوت در این زمینه بر تصمیم‌گیری اخلاقی اثرگذارند.
۱۴	نوال ^۲ و همکاران (۲۰۱۷)	خلق خو و رفتار اخلاقی	مبانی	رویکرد همبستگی	افراد با خلق‌وخوی مثبت بیشتر احتمال دارد رفتارهای اجتماعی داشته باشند
۱۵	بانگاران و عصری ^۳ (۲۰۱۸)	تصمیم‌گیری اخلاقی	حساب‌داران کشور اندونزی	توصیفی - همبستگی؛ رگرسیون	داده‌های مالی تأثیر مثبت و قابل توجهی بر حساب‌سازان تصمیم‌گیری اخلاقی دارد و شناخت در این زمینه مسئله‌ای تعیین‌کننده است
۱۶	والنتین و گودکین ^۴ (۲۰۱۹)	افشاگری اخلاقی بر اساس تصمیم‌گیری اخلاقی	نمونه کارکنان	توصیفی همبستگی بر اساس الگوی رگرسیون	افشاگری اخلاقی تحت تأثیر قضاوت و تصمیم‌گیری اخلاقی است
۱۷	ادریس ^۵ و همکاران (۲۰۱۹)	قضاوت اخلاقی حساب‌داران	۹۷ نفر از حساب‌داران اندونزی	توصیفی - همبستگی روش تحلیل مدل معادلات ساختاری	نتایج مطالعه نشان می‌دهد که دانش حساب‌سازان به‌عنوان یک متغیر شبه تعدیل‌کننده در توضیح رابطه بین تجربه حساب‌سازان و قضاوت اخلاقی عمل می‌کند.
۱۸	کالینز ^۶ (۲۰۱۹)	عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی	۳۲۹ متخصص حسابداری	توصیفی - همبستگی رابطه‌ای از نوع همبستگی و تحلیل واریانس	یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که سن، وضعیت اقتصادی، تربیت، آرمان اخلاقی و نسبی‌گرایی، عوامل مهم تعیین‌کننده روند تصمیم‌گیری اخلاقی متخصصان حسابداری است.
۱۹	دان ^۷ و همکاران (۲۰۲۰)	توسعه مدلی از تصمیم‌گیری اخلاقی	مبانی	تحلیل کتابخانه و مروری بررسی فراوانی	ضمن تأکید مفاهیم قبلی شناسایی شده بر ضرورت وجود گواهی‌نامه و آموزش در این زمینه در الگوی رفتار اخلاقی اشاره شده است

منبع: یافته‌های پژوهش

- Keller
- Noval
- Bangun and Asri
- Valentine and Godkin
- Idris
- Collins
- Dunn

بررسی بر مبنای روش تحلیل

شکل ۲. بررسی روش تحلیل

منبع: یافته های پژوهش

و ملاک تصمیم گیری اندازه اثر به دست آمده است. در این راستا اندازه اثر یکی از مفاهیم موجود در فرا تحلیل است، در حال حاضر یکی از اساسی ترین مفاهیم موجود در ادبیات فراتحلیل مفهوم اندازه اثر است. در یک تعریف فراگیر آماری، اندازه اثر عبارت است از نسبت آزمون معنی داری به حجم مطالعه (قاضی طباطبایی و ودادهیر، ۱۳۸۹). بنابراین، اندازه اثر نشان دهنده میزان یا درجه حضور پدیده در جامعه است و هر چه اندازه اثر بزرگتر باشد، درجه حضور پدیده هم بیشتر و نشان دهنده میزان یا درجه حضور پدیده در جامعه است و هر چه اندازه اثر بزرگتر باشد، درجه حضور پدیده هم بیشتر است (تامسون و اسنیدر، ۱۹۹۷؛ رضایی و تارین، ۱۳۹۶).

هم چنین کوهن تمرکز صرف بر محاسبه مقادیر سطوح معنی داری P را در پژوهش ها گمراه کننده دانست و تاکید کرد به دلیل آنکه آزمون معنی داری در علوم رفتاری با درصد بالایی از خطای نوع دوم همراه است، باید برای کاهش خطاهایی از این نوع و ارتقای توان آزمون، علاوه بر راهبردهایی که روش پژوهش در اختیار پژوهشگران قرار می دهد، به برآورد اندازه اثر و استفاده از آن در تصمیم گیری در مورد قبول یا رد فرضیه صفر پرداخته شود. در این خصوص روزنتال نیز معتقد است که در علوم رفتاری اگر اندازه اثر محاسبه نشود احتمال بروز خطای نوع دوم از خطای نوع اول بیشتر می شود (رضایی منش، ۱۳۹۴). اگر چه سطح معنی داری و اندازه اثر در مورد رد یا قبول فرضیه صفر استفاده می شوند، اما هر کدام داده های جداگانه ای را در اختیار می گذارند. از طریق آزمون معنی داری مشخص می شود که آیا نتیجه ای خاص به علت شانس رخ داده است یا خیر و از طریق محاسبه اندازه اثر می توان دریافت که متغیر مستقل تا چه اندازه بر متغیر وابسته اثر گذاشته است. بنابراین، برای تصمیم گیری در مورد رد یا قبول فرضیه صفر در پژوهش های رفتاری لازم است همراه با نتیجه آزمون معنی داری به مقدار اندازه اثر نیز توجه شود. زیرا در شرایط یکسان از لحاظ حجم نمونه و سطح معنی داری، هر چه اندازه اثر بزرگتر باشد، توان آزمون هم بیشتر می شود و اعتبار تصمیم گیری افزایش می یابد (رضایی منش، ۱۳۹۴).

جدول ۴. شاخص ضرایب اثر

حد بالایی اندازه اثر	حد پایینی اندازه اثر	
۰/۳	۰/۱	کوچک
۰/۵	۰/۳	متوسط
۰/۸	۰/۵	بزرگ

بر اساس طبقه بندی کوهن (۱۹۹۸)، هنگامی که مقدار آماره F مساوی ۰/۱ باشد (درصد واریانس تبیین شده ۰/۰۱)، مقدار شدت تأثیر در طبقه کوچک یا پایین قرار می گیرد. به علاوه اگر

از ۲۷ روش اصلی تحلیل آماری بکار گرفته شده در ۱۹ پژوهش مورد بررسی، اغلب روش های تحلیل مبتنی بر رویکرد همبستگی بوده (همبستگی / رگرسیون / مدل معادلات ساختاری) است و در ۱۵ پژوهش از این رویکرد به صورت روش اصلی کار استفاده شده است.

برای گردآوری داده های مورد نیاز برای فراتحلیل از یک فرم کدگذاری (چک لیست فراتحلیل) استفاده می شود. فرم کدگذاری، ابزار گردآوری داده هایی است که در فراتحلیل به کار می رود. این فرم معادل پرسش نامه یا فرم مصاحبه در انواع دیگر پژوهش ها است. فرم مورد استفاده در این فراتحلیل شامل چهار بخش است: الف. شناسه و عنوان پژوهش، سال انجام پژوهش ب. مشخصات نمونه پژوهش (جامعه آماری، حجم نمونه) ج. شاخص های کیفی پژوهش (روش پژوهش و آزمون به کاررفته) د. شاخص های آماری پژوهش (آماره های توصیفی، متغیرهای مورد اندازه گیری، نتایج آماری آزمون فرضیه ها و سطح معناداری آماره ها).

روش این پژوهش مبتنی بر رویکرد فراتحلیل است. اصطلاح فراتحلیل را نخستین بار گلاس (Glass) رئیس انجمن تحقیقات آموزشی آمریکا در سال ۱۹۷۶ به کار برد. تحلیل، عبارت است از شکستن کل به قسمت های مختلف به منظور تعیین ماهیت آن. این عمل در تحلیل آماری، با قرار دادن اجزاء در درون ترکیبها برای نشان دادن عوامل مورد پژوهش انجام می شود. اصل اساسی در این پژوهش بررسی دیگر پژوهش های صورت پذیرفته در این زمینه است

یافته‌های پژوهش

پس از بررسی و تحلیل داده‌های پژوهش در نرم‌افزار، نتایج فراتحلیل عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری بر اساس فراوانی، درصد فراوانی، اندازه اثر z-value و p-value ، Standard error ، Effect size مشخص شده، در راستای فرمول‌های ۱ تا ۹ در جدول ۵ آورده می‌شود.

مقدار t معادل $0/3$ (درصد واریانس تبیین شده $0/09$) باشد، شدت تأثیر متوسط و درنهایت اگر مقدار معادل $0/5$ (درصد واریانس تبیین شده $0/25$) باشد، شدت تأثیر زیاد ارزیابی می‌شود. بنابراین بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده همه ضرایب اثر متغیرهای بررسی‌شده در حد متوسط و بزرگ است که گواه بر اثرگذاری این متغیرها در تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران است.

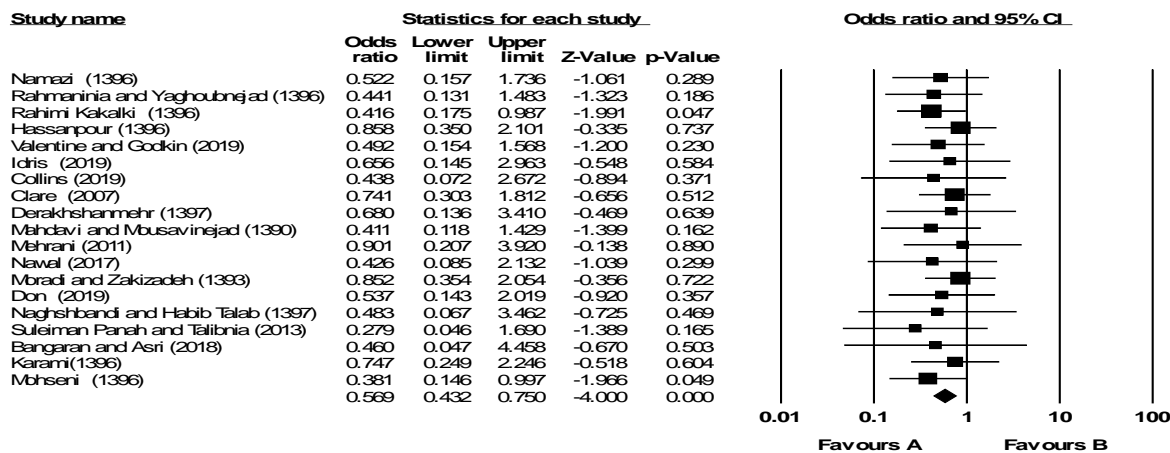
جدول ۵. نتایج فراتحلیل عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری

ردیف	متغیر مستقل	فراوانی	درصد فراوانی	اندازه اثر Effect size	Standard error	p-value	z-value
۱	سازه فردی	۳	۶,۵	۰/۵۵	۰/۲۱۴	۰/۰۰۱	۷/۸۲۲
۲	شرایط اجتماعی	۱	۲,۲	۰/۳۸	۰/۴۴۹	۰/۰۰۱	۵/۱۱۹
۳	شرایط اقتصادی	۳	۶,۵	۰/۵۱	۰/۱۸۳	۰/۰۰۱	۵/۹۹۸
۴	شرایط محیط کار	۳	۶,۵	۰/۵۹	۰/۲۳۹	۰/۰۰۱	۴/۴۴۳
۵	سن	۵	۱۰,۹	۰/۶۶	۰/۲۲۱	۰/۰۰۱	۶/۱۸۹
۶	عضویت رسمی	۳	۶,۵	۰/۴۴	۰/۴۴۸	۰/۰۰۱	۵/۲۲۶
۷	جنسیت	۴	۸,۷	۰/۶۷	۰/۲۹۹	۰/۰۰۱	۴/۸۸۴
۸	فرهنگ سازمانی	۳	۶,۵	۰/۶۹	۰/۳۵۲	۰/۰۰۱	۶/۷۷۵
۹	تجربه	۳	۶,۵	۰/۶۷	۰/۵۰۸	۰/۰۰۱	۴/۹۸۳
۱۰	هویت	۱	۲,۲	۰/۳۱	۰/۳۲۶	۰/۰۰۱	۵/۴۲۳
۱۱	مهارت کار	۲	۴,۳	۰/۶۴	۰/۱۱۸	۰/۰۰۱	۵/۵۵۸
۱۲	آرمان اخلاقی	۳	۶,۵	۰/۷۱	۰/۵۷۲	۰/۰۰۱	۴/۹۹۱
۱۳	نسبی‌گرایی	۱	۲,۲	۰/۵۳	۰/۲۲۹	۰/۰۰۱	۵/۰۰۸
۱۴	رهبری اخلاقی	۳	۶,۵	۰/۶۱	۰/۲۲۳	۰/۰۰۱	۴/۸۹۳
۱۵	قوانین و مقررات	۲	۴,۳	۰/۶۸	۰/۴۸۹	۰/۰۰۱	۶/۷۲۳
۱۶	ویژگی کار	۲	۴,۳	۰/۵۲	۰/۴۰۸	۰/۰۰۱	۷/۱۲۷
۱۷	تحصیلات	۳	۶,۵	۰/۶۱	۰/۲۹۸	۰/۰۰۱	۵/۰۸۹
۱۸	ویژگی شخصیتی	۱	۲,۲	۰/۵۱	۰/۲۱۸	۰/۰۰۱	۴/۸۲۶
	مجموع	۴۶	۱۰۰,۰				

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۳. نتایج فرا تحلیل وضعیت پژوهش‌های انجام شده

Meta Analysis

Meta Analysis

منبع: یافته‌های پژوهش

یک فراتحلیل شامل تمام مطالعه‌های انجام شده در مورد موضوع مورد بررسی نیست، ممکن است برخی از مطالعه‌ها به دلایل مختلف منتشر نشده باشد یا حداقل در مجله‌های نمایه‌سازی نشده منتشر شده باشد. زمانی که سوگیری انتشار وجود دارد، نتایج نهایی فراتحلیل تحت تأثیر قرار گرفته و برآوردهای نهایی حاصل از آن دارای تورش و خطا خواهد بود. پس لازم است سوگیری انتشار در گام‌های اولیه یک فراتحلیل شناسایی و تصحیح شود تا اعتبار نتایج افزایش یابد (مکاسکیل^۱ و همکاران، ۲۰۰۱).

برای بررسی سوگیری انتشار از روش‌های متفاوتی می‌توان استفاده کرد که در این پژوهش از سه روش: نمودار فائل، روش چینس و تکمیل دوال و توئیدی و N ایمن از خطا استفاده می‌شود.

الف) بررسی سوگیری انتشار با استفاده از نمودار فائل (قیفی)

معمول‌ترین و ساده‌ترین روش شناسایی تورش انتشار، استفاده از یک نمودار پراکندگی دو بعدی به نام نمودار فائل یا قیفی است که در آن اثر مداخله برآورد شده از هر مطالعه در مقابل اندازه نمونه آن مطالعه رسم می‌شود. اگر تورش انتشار وجود نداشته باشد، انتظار این است که نمودار متقارن باشد و مقدار پراکندگی حول اندازه اثر مداخله با افزایش اندازه نمونه کاهش یابد از لحاظ تفسیری در نمودارهای فائل یا قیفی شکل، مطالعه‌هایی که خطای استاندارد پایین دارند و در بالای قیف جمع می‌شوند، دارای سوگیری انتشار نیستند. اما هر چه

جدول ۶. توزیع فراوانی طبقات اندازه اثر متغیرها

درصد فراوانی	فراوانی	دامنه تغییر شدت تأثیر
۰	۰	کم
۱۷	۳	متوسط
۸۳	۱۵	زیاد
۱۰۰	۱۸	جمع

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس جدول ۶ از میان ۱۸ مقاله، هیچ موردی در طبقه کم، ۳ مورد معادل ۱۷ درصد در طبقه متوسط و بالاخره ۱۵ مورد معادل ۸۳ درصد در طبقه زیاد قرار گرفته اند. براساس جدول کوهن (جدول ۶) اندازه اثر به دست آمده در بازه اول (یعنی ۰,۱ تا ۰,۳) کوچک بوده و فرضیه مورد مطالعه از قوت کافی برخوردار نیست. همچنین وقتی مقدار I در بازه دوم (یعنی بین ۰,۳ تا ۰,۵) باشد، اندازه اثر متوسط و در نهایت هنگامی که مقدار I در بازه سوم باشد، شدت تأثیر، زیاد ارزیابی می‌شود. بر طبق این طبقه‌بندی هیچ موردی از اثرها در طبقه کم قرار ندارد. همان گونه که در جدول مشاهده می‌شود و ۱۷ درصد اندازه اثرها در گروه متوسط و بالای متوسط ارزیابی می‌شوند. بنابراین می‌توان گفت که بر اساس نتایج این فراتحلیل گواه برائت‌گذاری این متغیرها در تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران است.

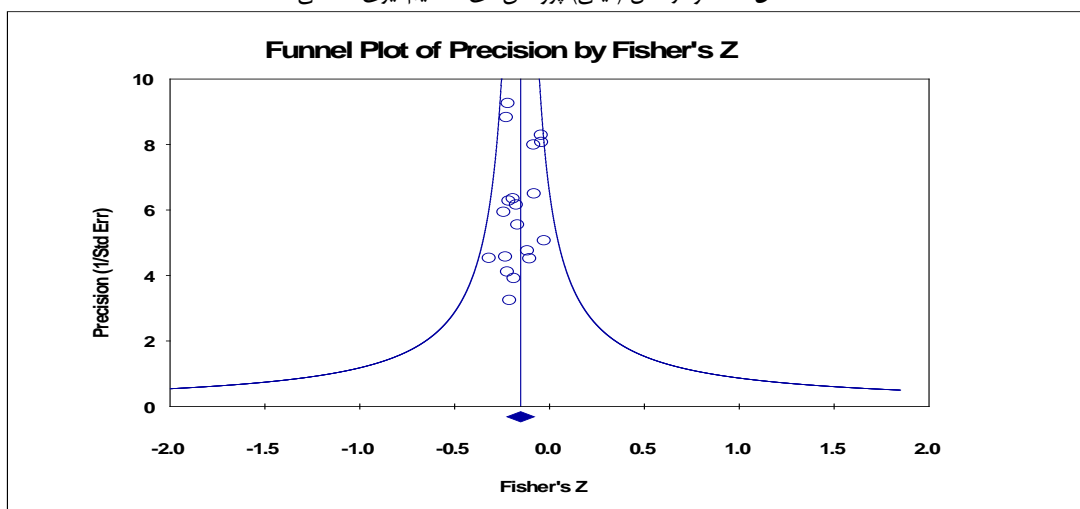
سوگیری (تورش) انتشار

یکی از موضوع‌های مورد توجه در هر فراتحلیل، ارزیابی سوگیری انتشار است. منظور از سوگیری انتشار این است که

نشان داده شده است (لیتل^۱ و همکاران، ۲۰۰۸). بنابراین بر اساس شکل ۴، نمودار فانل یا کیفی پژوهش حاضر از آنجاکه مطالعه‌های در بالای نمودار جمع شده که بر عدم وجود سوگیری انتشار دلالت دارد.

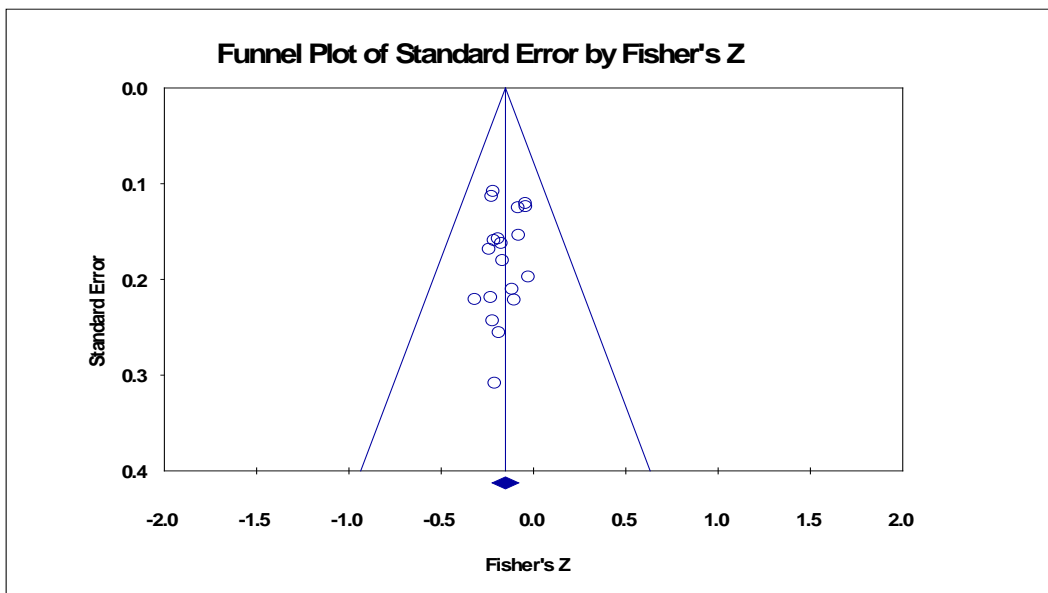
مطالعه‌ها به سمت پایین قیف کشیده می‌شوند، خطای استاندارد آنها بالا می‌رود و سوگیری انتشارشان افزایش می‌یابد. هر فراتحلیلی به دلیل ملاک‌های انتخاب و حذف مطالعه‌ها، مقداری سوگیری دارد که در این مقاله که توسط نمودار کیفی

شکل ۴. نمودار فانل (کیفی) پژوهش‌های تصمیم‌گیری اخلاقی

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۵. نمودار فانل مثلثی پژوهش‌های تصمیم‌گیری اخلاقی

منبع: یافته‌های پژوهش

انتشار باشد، اما برای حصول اطمینان می‌توان از روش چپ‌نش و تکمیل دوال و توتیدی استفاده نمود.

با توجه به شکل‌های ۴ و ۵ مطالعه‌های در بالای نمودار فانل جمع شده‌اند و این موضوع می‌تواند حاکی از نبود سوگیری

ب) روش چینش و تکمیل دوال و توثیدی

چینش و تکمیلی بر اساس ایده کلیدی که در پس زمینه نمودار کیفی قرار دارد، انجام می‌شود. یعنی این ایده که در صورت نبود سوگیری، نمودار حول خلاصه اندازه اثر، حالت متقارن پیدا می‌کند. اگر تعداد مطالعه‌های کوچک واقع در سمت راست نمودار بیش از سمت چپ آن باشد، می‌توان

این گونه برداشت کرد که چنین مطالعه‌هایی از سمت چپ حذف شده‌اند. رویه چینش و تکمیل، این مطالعه‌های گمشده را در نظر می‌گیرد، آنها را به تحلیل‌ها وارد می‌کند و سپس خلاصه اندازه اثر را محاسبه می‌کند. طبق محاسبه‌ها این آزمون در مدل اثرات تصادفی، نباید مطالعه‌ای اضافه شود.

جدول ۶. جدول دوال و توثیدی

مقدار Q	اثر تصادفی			اثر ثابت			
	حد بالا	حد پایین	تخمین نقطه‌ای	حد بالا	حد پایین	تخمین نقطه‌ای	
تعداد مطالعه مورد نیاز = +							
۴,۷۶۱۷۶	-۰,۰۷۹۹	-۰,۲۲۰۵۸	-۰,۱۵۱	-۰,۰۷۹۹	-۰,۲۲۰۵	-۰,۱۵۱۰	ارزش مشاهدات
۴,۷۶۱۷۶	-۰,۰۷۹۹	-۰,۲۲۰۵۸	-۰,۱۵۱	-۰,۰۷۹۹	-۰,۲۲۰۵	-۰,۱۵۱۰	ارزش تعدیل شده

ج) آزمون N ایمن از خطای روزنتال

آزمون N ایمن از خطای روزنتال تعداد پژوهش‌های گم شده (با اثر میانگین صفر) را محاسبه می‌کند که لازم است به تحلیل‌ها اضافه شود تا عدم معنی‌داری آماری اثر کلی به دست آید. ایده اصلی N ایمن از خطا این است که تعداد مطالعه‌های با نتایج صفر را تعیین کنیم که باید برای کاهش

احتمال خطای نوع اول به سطح معنی‌داری از پیش تعیین شده وجود داشته باشند. به طور واضح اگر تعداد مطالعه‌ها غیرمعنی‌دار اندکی برای کاهش یک نتیجه به سطح معنی‌داری مورد نیاز باشد، نتایج به دست آمده احتمالاً فاقد اطمینان است (رضایی‌منش، ۱۳۹۴). جدول ۷ ایمن از خطا را در این پژوهش نشان می‌دهد.

جدول ۷. محاسبه‌های N ایمن از خطا (تعداد ناکامل بی‌خطر) کلاسیک

z-value	سطح معنی‌داری (آلفا)	K (تعداد مطالعات مشاهده شده)	N (تعداد مطالعه‌های گمشده‌ای که مقدار P را به آلفا می‌رساند)
۴/۰۹۴	۰/۰۵	۱۹	۶۴

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس بررسی تحلیلی در این زمینه لازم است تعداد ۶۴ مطالعه دیگر صورت گرفته و بررسی شود تا مقدار P دوسویه ترکیب شده از ۰/۰۵ تجاوز نکند. به این معنی که باید ۶۴ مطالعه دیگر انجام شود تا در نتایج نهایی محاسبه‌ها و تحلیل‌ها خطایی رخ دهد و این نتیجه حاکی از دقت و صحت بالای داده‌ها و نتایج به دست آمده از این پژوهش است.

میزان آن بیشتر از مقدار مورد انتظار است یا نه. این آزمون دارای مشکلاتی است از جمله اینکه زمانی که اندازه‌های اثر نمونه بزرگ است، ممکن است ناهمگونی معنی‌دار نشان داده شود حتی اگر تفاوت بین اثرات کوچک باشد و در بسیاری از موارد این آزمون دارای قدرت کمتری است و احتمال اشتباه در رد H0 وجود دارد (کوهن، ۱۹۹۸).

بررسی همگونی یا ناهمگونی اندازه‌های اثر

ناهمگونی عبارت از تفاوت میان نتایج پژوهش‌ها است. این ناهمگونی یا تفاوت نتایج می‌تواند به دلایل مختلف ایجاد شود. برای تشخیص دقیق‌تر ناهمگونی از آزمون Q استفاده می‌شود. این آزمون مانند کای اسکور میزبان تفاوت را در مجموعه‌ای از آزمایش‌ها اندازه‌گیری می‌کند و نشان داد که آیا

علاوه بر بررسی سوگیری انتشار داده‌های پژوهش با توجه به سطح معنی‌داری به دست آمده (P) در قالب طرح، یک فرضیه فرعی به بررسی همگونی و یا ناهمگونی اندازه اثرهای به دست آمده پرداخته شده است.

H0: میان اندازه‌های اثر به دست آمده تفاوت معناداری وجود ندارد.

H1: میان اندازه‌های اثر به دست آمده تفاوت معناداری وجود دارد.

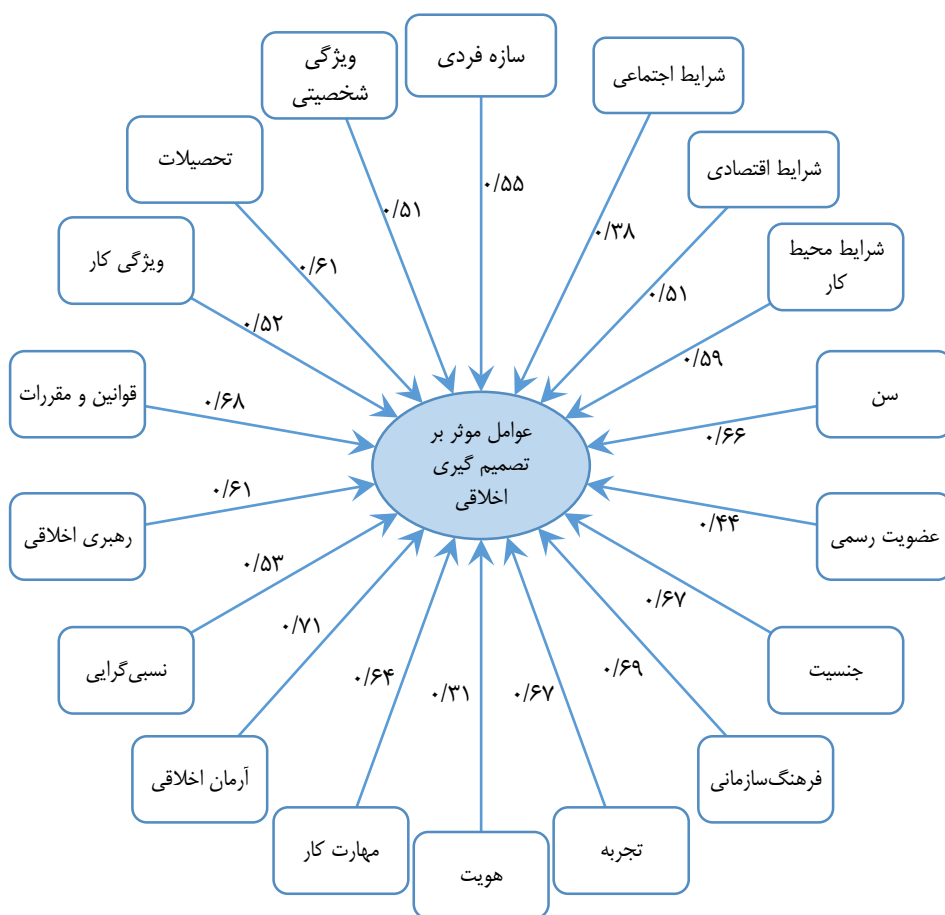
جدول ۸. مقادیر بررسی همگنی داده‌ها

نتیجه آزمون	سطح اطمینان	سطح معنی‌داری	z-value	p-value
H0 > ۰/۰۵ p رد می‌شود	۰/۹۵	۰/۰۵	۶/۸۸۹	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

کار به وسیله طبقه‌بندی داده‌ها به حداقل دو گروه فرعی با توجه به متغیرهایی که به طور نظری برای این گروه‌بندی مناسب هستند صورت می‌گیرد. سپس برای هر کدام از گروه‌های فرعی فراتحلیل‌های جداگانه‌ای انجام می‌شود. در پژوهش حاضر با توجه به اینکه ویژگی‌های نمونه‌های آماری مطالعه‌های موردنظر به طور کامل تفکیک شده و شفاف نبود، امکان تقسیم مطالعه‌ها به زیرگروه‌ها بر اساس متغیرهای تعدیلگر وجود نداشت. بنابراین، پژوهشگران در شناسایی متغیرهای تعدیل‌کننده با محدودیت مواجه بودند، بنابراین این پژوهش به سبب ماهیت پژوهش‌ها، بررسی و تفکیک‌ناپذیری در این زمینه، بررسی متغیر مداخله‌گر ممکن نیست. بنابراین طبق شکل ۶ بر اساس بررسی از عوامل اثرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی ۱۸ متغیر و تأثیر آن نشان داده می‌شود.

با توجه به اینکه در سطح اطمینان ۰/۹۵، سطح معنادار از میان خطا (۰/۰۵) کوچک‌تر است، H_0 رد و H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی میان اندازه اثرهای به‌دست‌آمده تفاوت معنادار وجود دارد و این به معنای ناهمگون بودن اندازه اثرهای به‌دست‌آمده است که در دو شکل ۱- متغیر تعدیل‌گری در این زمینه و در رابطه وجود دارد و ۲- متغیرهای مورد بررسی، اثرگذاری‌های متفاوتی بر تصمیم‌گیری اخلاقی در ابعاد مورد بررسی دارند. یعنی میان اندازه اثرهای به دست آمده تفاوت معنادار وجود دارد و این به معنای ناهمگون بودن اندازه اثرهای به دست آمده است. این ناهمگونی یافته‌ها نشان از وجود متغیری تعدیل‌کننده نیز دارد که نتایج بررسی روی متغیرهای به دست آمده را تحت تأثیر قرار داده است. در چنین شرایطی فراتحلیل‌گران باید متغیر یا متغیرهای مداخله‌گری را بررسی کنند که ممکن است این ناهمگونی به علت تأثیر احتمالی آنها رخ داده باشد این

شکل ۶. مدل مفهومی مبتنی بر نتایج فرا تحلیل

و همکاران، ۲۰۲۰). اخلاق اصل اساسی عمل بر اساس شرایط و برحسب احترام به حقوق خود و دیگران و رعایت اصل عدالت و انسان‌دوستی است (وای دینانی^۲ و همکاران، ۲۰۲۰). اخلاق یک ویژگی غالب در همه حرفه‌ها از جمله حسابداری است که

نتیجه‌گیری و بحث

اخلاق مسئله‌ای است که با تصمیم‌های مبتنی بر قوانین انسانی و اجتماعی صورت می‌پذیرد و ثمره آن رضایت، کاهش فساد و مشکلات مربوط به آن در هر حیطة‌ای است (بورک‌هولدر^۱)

یک بررسی در این رابطه کافی نبوده و لازم است که این پژوهش در سازمان‌های داخلی و خارجی به صورت مقایسه‌ای و با استفاده از ابزارهایی به‌غیر از پرسش‌نامه و بیشتر به صورت کیفی نیز صورت گیرد. تفاوت این پژوهش با پژوهش‌های دیگر در این است که جامعه آماری در این گونه پژوهش‌ها، پژوهش‌های پیشین و واحد پژوهش آن، هریک از پژوهش‌های اولیه و مستقل پیشین است. در این پژوهش به داده‌هایی دست می‌یابیم که داده‌های اولیه موجود در پژوهش‌های گذشته آن را نشان نمی‌دهد. ابزارهای به کار گرفته شده در تمامی این پژوهش‌ها پرسشنامه و حجم نمونه آماری متفاوت بوده، اما در فراتحلیل از چک لیست فراتحلیل استفاده شده و حجم نمونه آماری را نیز پژوهش‌های انجام گرفته در یک محدوده زمانی خاص تشکیل می‌دهد.

بر اساس بررسی از عوامل اثرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی ۱۸ متغیر سازه فردی، شرایط اجتماعی، شرایط اقتصادی، شرایط محیط کار، سن، عضویت رسمی، جنسیت، فرهنگ سازمانی، تجربه، هویت، مهارت کار، آرمان اخلاقی، نسبی‌گرایی، رهبری اخلاقی، قوانین و مقررات، ویژگی کار، تحصیلات و ویژگی شخصیتی اثرگذار هستند. تمامی عوامل اندازه اثر متوسط و بالا داشتند و از این حیث تمامی مقوله‌ها بر تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی اثرگذارند. در بین عوامل مورد بررسی، آرمان اخلاقی بیشترین اندازه اثر (۰/۷۱)، فرهنگ سازمانی بیشترین اندازه اثر (۰/۶۹) و قوانین و مقررات بیشترین اندازه اثر (۰/۶۸)، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر حسب بالاترین ضرایب اثر (بیشتر از ۰/۵) و اثر تمامی مقوله‌ها مورد تأیید قرار گرفت. نتایج فراتحلیل نشان داد که ۸۳ درصد از عوامل دارای ارتباط و تأثیر بسیار قوی بر روی عوامل مدل دارند. همچنین با توجه به بررسی ۱۹ مطالعه صورت گرفته مشخص می‌شود که رویکرد فرا تحلیل دارای سوگیری انتشار با توجه به سه روش نمودار فائل، روش چینش و تکمیل دوال و تئیدی و N ایمن از خطا و مقدار اندازه اثر بسیار مطلوب و مقدار ۰/۵۶۳ در حالت ثابت و پایدار است و این پژوهش با شناسایی شاخص‌های مختلف و مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی می‌تواند راهگشایی مناسب برای رویکرد تصمیم‌گیری مناسب حسابداران و حساب‌برسان است. این یافته‌ها که در ارتباط با پژوهش‌های حیطة و پژوهش‌های مورد بررسی در این زمینه بیانگر این موضوع است که تصمیم‌گیری اخلاقی مفهومی در ارتباط با آرمان‌های اخلاقی و پایبندی بر آن است که در ارتباط با شرایط فردی و اجتماعی نیز هست، از سوی دیگر فرهنگ سازمان و باورها و ارزش‌های مورد تأکید مسائلی است که

به طور ویژه، فلوری و همکاران (۱۹۹۲) تأثیر اخلاق بر حرفه حسابداری را از تأثیر آن بر سایر مشاغل به شرح زیر متمایز می‌کنند: تفاوت عمده بین تأثیر اخلاق در مشاغل حقوقی و پزشکی از یک سو و حسابداران از سوی دیگر این است که نخستین تعهد و کلا و پزشکان نسبت به مشتری است در حالی که حسابداران حرفه‌ای باید تعهد گسترده‌تری نسبت به اشخاص ثالثی که بر گزارش‌های خود تکیه می‌کنند را انجام دهند (گافیکن، ۲۰۰۹). بر همین اساس بررسی پیرامون آن و بررسی برای ابعاد اثرگذار بر تصمیم‌های اخلاقی مسئله‌ای مهم و اساسی است که این دیدگاه آن را از منظر حسابداران و در ارتباط با آن با یک الگوی تحلیلی از پژوهش‌های صورت پذیرفته در این زمینه یعنی فراتحلیل انجام داد.

اثرات بحران‌های مالی دنیا، ایران را نیز دستخوش تحول‌های خود قرار داده است. بروز بحران‌های مالی به طور فزاینده‌ای حرفه حسابداری را در معرض اتهام قرار داده و اعتماد به خود انتظامی حرفه حسابداری را کاهش داده است. بروز بحران، لزوم شناسایی زیرساخت‌های لازم برای اجرای اخلاقی حسابداری و توجه ویژه به بحران اعتماد در بورس ایران را آشکار ساخته است. بنابراین، پژوهش حاضر با این فرض انجام گرفته است تا عواملی را که امکان دارد بر تصمیم‌های اخلاق حرفه‌ای حسابداران رسمی کشور تأثیر بگذارد، مورد بررسی قرار دهد. نتایجی که از این پژوهش حاصل شد، نشان می‌دهد که دلواپسی جامعه حسابداران رسمی ایران و مؤسسه‌های حرفه‌ای از نقشی که انتخاب‌های اخلاقی حسابداران رسمی می‌تواند در رسیدن به اهداف حرفه‌ای آنها ایفا کنند، بی اساس نیست.

فراتحلیل با یکپارچه کردن نتایج حاصل از پژوهش‌های مختلف که روی نمونه‌های متعددی اجرا شده‌اند، دیدگاه جامع‌تری از اثر متغیرهای گوناگون به دست می‌دهد. در واقع، با در کنار هم قرار دادن نتایج حاصل از انجام یک پژوهش روی نمونه‌هایی از یک جامعه (افراد مختلف) بررسی می‌شوند. چنین یافته‌هایی در جوامعی همچون جامعه ما که گوناگونی بیشتری دارد، مهم‌تر و دارای اهمیت بیشتری است. زیرا این گوناگونی، تفاوت‌های بیشتری را به همراه دارد، به ناچار باید داده‌های متعددی را از نمونه‌های مختلف این جامعه، در دسترس داشت تا با یکپارچه کردن این داده‌ها، شباهت‌ها را به دست آورد و با تفاوت‌ها به شیوه مناسبی برخورد کرد.

در این فراتحلیل سعی شد تا با یکپارچه کردن میزان اندازه اثر، عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری اخلاقی بررسی شود. اما تنها

ممکن است برخی پژوهش‌ها به زبان‌های غیر از فارسی و انگلیسی از بررسی این مطالعه دور مانده باشد از جمله محدودیت‌های دیگر پژوهش حاضر این بود که علاوه بر ضعف روش‌شناسی آماره‌های لازم، بعضی پژوهش‌ها عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی به طور مجزا بررسی نشده بود که این نیز از محدودیت‌های پژوهش است.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلف‌های آثار، محترم شمرده شده است.

منابع

- احمدی، شهرزاد و خوزین، علی. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر تصمیم‌گیری اخلاقی، افشاگری و نیم رخ شخصیت آیسنک در شدت اخلاقی ادراک شده توسط حسابداران بخش عمومی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۱۰(۴۰): ۲۱۷-۲۳۱.
- امانی دادگر، بابک؛ بادآور نهندی، یونس و زینالی، مهدی. (۱۳۹۹). مدل‌یابی توسعه اخلاقی و تقوا در حسابداری حوزه سلامت. *دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی*، ۶(۲): ۱۵۵-۱۶۴.
- انتظاری، علی و مهری، نادر. (۱۳۹۲). درآمدی بر فراتحلیل. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان. چاپ اول.
- بانی، محمود؛ فغانی ماکرانی، خسرو و ذبیحی، علی. (۱۳۹۸). تأثیر تعهد حرفه‌ای و ایدئولوژی اخلاقی بر کیفیت حسابرسی با نقش میانجی رفتار اخلاقی حسابرسان شرکت‌های دولتی با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری. *دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی* ۱۶(۱): ۸۱-۹۶.
- جعفری، علیرضا؛ فروغی، میثم و نادری بنی، رحمت اله. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر قضاوت‌های اخلاقی در بین جامعه حسابداران رسمی ایران. *فصلنامه حسابداری مالی*، ۶(۲۳): ۱۳۳-۱۱۴.
- حسن پور، اکبر؛ عباسی، طیبه و هادی پور، امیر. (۱۳۹۶). شناسایی و اولویت‌بندی شیوه‌های نهادینه‌سازی اخلاق در سازمان. *اخلاق در علوم و فناوری*، ۱۲: ۱۱-۱.
- حسین پور سعید، خریدار سینا، خوزین علی، محمدی نوده فاضل. (۱۴۰۰). بررسی اثر سلامت روانی و کمال‌گرایی بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران با نقش میانجی اهمال‌کاری. *دوفصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۶(۱۱): ۹۳-۱۲۱.
- خسروآبادی، حمیدرضا و رضایی منش، بهروز. (۱۳۹۴). طراحی الگوی تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه. *فصلنامه پژوهشنامه نهج‌البلاغه*، ۳(۱۱): ۶۷-۹۴.

به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم مسئله تصمیم‌گیری اخلاقی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و این الگوی فردی، سازمانی بر اساس یک مفهوم کلان‌تر یعنی قوانین و مقررات تسری و گسترش پیدا می‌کند. بر این اساس مفهوم تصمیم‌گیری اخلاقی مفهومی چندمتغیره است که در سطح ابعاد کلان، سازمانی و فردی قابل بررسی است.

بنابراین در اینجا منطقی به نظر می‌رسد یافته‌های نتایج این پژوهش با نظریه‌های مطرح شده در این زمینه حاکی از قابل‌اعتماد بودن نتایج پژوهش حاضر در راستای مدل و عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی هاینز و لئونارد (۲۰۰۷)، والتین و گودکین (۲۰۱۹)، ادريس و همکاران (۲۰۱۹)، کالینز (۲۰۱۹)، کلو و همکاران (۲۰۰۷)، مهربانپور و همکاران (۱۳۹۹)، نقش‌بندی و حبیب طلب (۱۳۹۷)، کرمی و همکاران (۱۳۹۶)، مهرانی و همکاران (۱۳۹۰) و غزالی و آنوم (۲۰۲۱) همسو و مورد تأیید است.

به پژوهشگران آینده در راستای این موضوع پژوهش پیشنهاد می‌شود با توجه به درک مفهوم رویکردهای فرا تحلیلی، به مطالعه مسائل مختلف در خصوص رویکرد فعالیت‌های حسابداران با توجه به مطالعه‌های کتابخانه‌ای و مقاله‌های مختلف مبادرت ورزیده شود، از جمله نقش دانش حسابداران، فرهنگ، جامعه‌پذیری و نوع دیدگاه آن در این راستا است و نیز پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران در پژوهش‌های آینده به تأثیرات این مدل در توسعه فرهنگ، دانش و ارتقاء فعالیت‌های حسابداران بپردازند.

بر این اساس پیشنهاد می‌شود سازمان‌ها در جذب نیروهای خاص هم چون حسابداران با سنجش ابزار مصاحبه‌ای و پرسش‌نامه، میزان اخلاق حرفه‌ای کارکنان را مورد سنجش قرار دهند و برنامه‌های ضمن خدمت آموزشی در سطح آموزش اخلاق حرفه‌ای و الگوی رفتاری در این زمینه به‌صورت مداوم و سالیانه انجام پذیرد، زیرا در این مقطع می‌توانند اهمیت و مسائل اخلاقی را به‌خوبی درک کنند و دیدگاه یکپارچه‌ای برای مخاطبان فراهم کند و همچنین پیشنهاد می‌شود که به منظور تمایل بیشتر افراد به رعایت اصول اخلاقی و فرایند تصمیم‌گیری به تشویق و حمایت‌های مادی و معنوی قرار گیرند و پژوهشگران در پژوهش‌های آینده به تأثیرات این مدل در توسعه فرهنگ، دانش و ارتقاء فعالیت‌های حسابداران بپردازند.

در پایان بیان این نکته مهم است که در مطالعه‌های فراتحلیلی اگر تعداد مطالعه‌ها زیاد باشد و فقط بدانیم هر مطالعه به سطح p خاصی رسیده یا خیر. روش شمارش با X^2 نتایج سریعی می‌دهد اما برآوردی قوی از احتمال تلفیقی نیست و در این زمینه تحلیل باید با احتیاط بالایی صورت بپذیرد که در این پژوهش سعی شد نگاهی پیگیرانه به این مفهوم باشد، اما به‌رحال کنترل کامل همه موارد ممکن نیست، از سوی دیگر

- درخشان مهر، آرش و همکاران (۱۳۹۷). تحلیل رابطه رهبری اخلاقی و عملکرد حسابرسان مستقل با بررسی نقش تعدیل گری اخلاق حرفه‌ای، فصلنامه مدیریت سازمان‌های دولتی، ۶(۲): ۱۵۸-۱۴۹.
- رحمانی نیا، احسان و یعقوب‌نژاد، احمد (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابرسان داخلی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۶(۲۴): ۱۶۵-۱۴۵.
- رحیمی کاکلی، مینا؛ بنی‌طالبی دهکردی، بهاره و پیک فلک، جمشید (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق حرفه‌ای حسابداران. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۱۲: ۱۳-۱.
- رضایی منش، بهروز و عباس‌پور، جعفر، (۱۳۹۴)، «فرا تحلیل ارتباط میان کیفیت زندگی کاری و تعهد سازمانی»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، ۷۸(۲۴): ۶۵-۸۸.
- رضایی، بیژن و تارین، حمد اله (۱۳۹۶). فرا تحلیل مطالعات علمی عوامل مؤثر بر عملکرد مدیران مدارس در ایران، مدیریت مدرسه، ۵(۲): ۲۱۵-۱۹۳.
- سازمان حسابرسی (۱۳۸۲). آیین رفتار حرفه‌ای. چاپ دوم، انتشارات سازمان حسابرسی، تهران.
- سلیمان پناه، نجمه و طالب نیا، قدرت اله (۱۳۹۲). بررسی گزیده عوامل مؤثر بر قضاوت اخلاقی حسابداران رسمی ایران. فصلنامه پژوهش حسابداری و مدیریت، ۶(۱۸): ۹۶-۷۶.
- سیاهکل رودی، مزگان؛ فیضی، طاهره؛ رسولی، رضا و حضوری، جواد (۱۳۹۴). شناسایی عوامل تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران دانشگاه پیام نور. مجله مدیریت دولتی دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ۷(۷۳): ۵۲۶-۵۲۵.
- صالح مهدی الجعفری، مرتضی، (۱۳۹۶)، «بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران در کشور عراق»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد.
- ضرابی، حمیده؛ معمارزاده طهران، غلامرضا و حمیدی، ناصر. (۱۴۰۰). معیارهای تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران. فصلنامه علمی تخصصی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۴(۴۱): ۹۵-۷۲.
- عالی، رحمان؛ مهربان پور، محمدرضا؛ جهانگیرنیا، حسین؛ غلامی جمکرانی، رضا و قیوم زاده، محمود. (۱۳۹۹). ارائه الگو ارزیابی ابعاد اخلاق بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی حسابداران و حسابرسان بخش دولتی بر اساس رویکرد ترکیبی. دوفصلنامه علمی حسابداری دولت، ۷(۱)، ۴۵-۵۸.
- قاضی طباطبایی، محمود و دادهیر، ابوعلی. (۱۳۸۹). فرا تحلیل در پژوهش‌های اجتماعی گرفتاری. تهران: دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران.
- قربانی‌زاده، وجه الله و قربانی پاچی، عقیل، (۱۳۹۹)، «فرا تحلیل پژوهش‌های مربوط به عوامل مؤثر بر کاربرد فناوری مطالعات (IT) در سازمان‌های ایران»، جلد هفتم، شماره دوم، ۵۹-۷۷.
- کرمی، محمد؛ قلاوندی، حسن و قلعه‌ای، علیرضا (۱۳۹۶). رابطه‌ی بین اخلاق حرفه‌ای، رهبری اخلاقی با مسئولیت پذیری اجتماعی در مدارس. دو فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه، ۵: ۱۱۲-۹۳.
- گلپایگانی، آیدا؛ رحمانی نیا، احسان و پورزمانی، زهرا. (۱۴۰۰). بررسی تأثیرپذیری تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران حرفه‌ای از ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری‌شان فصلنامه پژوهش‌های حسابرسی، ۲(۱): ۵۷-۸۵.
- گلدوست، مجید؛ طالب نیا، قدرت اله؛ اسماعیل زاده مقری، علی؛ رهنمای رودپشتی، فریدون و رویایی، رضمانعلی. (۱۳۹۷). تحلیل رابطه ادراک اخلاقی و قضاوت اخلاقی شاغلان حرفه حسابداری بخش عمومی نسبت به هشداردهی تخلفات مالی (مطالعه موردی استان گیلان)، دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۵(۱): ۸۵-۹۸.
- محسنی، عبدالرضا؛ قاسمی، مصطفی و کرمی، محسن (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و نیت اخلاقی حسابرسان دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت. ۱۸۹-۱۷۷: (۳۴۶).
- مرادی، جواد و زکی زاده، زهرا (۱۳۹۳). بررسی نقش مدیریت اخلاقی، عملکرد حسابرسان داخلی و گرایش‌های اخلاقی بر عملکرد حسابداری و گزارش مالی. مجله دانش حسابداری، ۱۸: ۱۶۳-۱۴۱.
- مهدوی، غلامحسین و موسوی نژاد، سید روح‌الله (۱۳۹۰). تأثیر میزان و شرایط اخلاقی بر تصمیم‌گیری مدیران مالی دستگاه‌های اجرایی استان فارس. فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری، ۴: ۵۲-۴۱.
- مهران، ساسان و همکاران (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی ایران. فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری، ۳: ۷-۱.
- نقش‌بندی، نادر و حبیب طلب، فاطمه (۱۳۹۷). تأثیر جهت‌گیری اخلاقی فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی حسابرسان. مطالعات مدیریت و حسابداری، ۴(۳): ۴۴-۲۶.
- نمازی، محمد؛ رجب دری، حسین و روستا میمندی، اعظم (۱۳۹۵). تدوین الگوی توسعه پایدار اخلاق حرفه‌ای حسابداری. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال دوازدهم، ۴: ۱۱-۱.

- Ahmadi, S., khizain, A. (2021). Investigating the Impact of Moral Decision Making, Disclosure and Profile of Eysenck Personality on the Moral Intensity Perceived by Public Accountants. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 10(40), 217-231(In Persian).
- Ali, R., Mehrabanpour, M., Jahangirnia, H., gholami jamkarani, R., & Qayyumzadeh, M. (2021). Representing an Appraisal Pattern for the Dimensions of Ethics on the Process of Financial Corruption Reporting of Public Sector Accountants and Auditors Based on a Combined Approach. *Journal of Governmental Accounting*, 7(1), 45-58. Doi: 10.30473/gaa.2021.56942.1441 (In Persian).
- Amani dadgar, B., Badavar Nahandi, Y., & Zeinali, M. (2020). Modeling of Ethical Development and Virtue in Health Area Accounting. *Journal of Governmental Accounting*, 6(2), 155-164. Doi: 10.30473/gaa.2020.53283.1380 (In Persian).
- Arnaudov K, & Koseska E. (2012). Business ethics and social responsibility in tourist organizations in terms of changing environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*; 44: 387-397.
- Bangun Y, & Asri M. (2018). Ethical Decision Making in Public Accounting Firm. <https://www.researchgate.net/publication/318390887>.
- Bani, M., faghani makrani, K., & zabihi, A. (2020). The Impact of Professional Commitment and Ethical Ideology on Audit Quality by Mediating the Ethical Behavior of Governmental Firms Auditors in Structural Equation Modeling. *Journal of Governmental Accounting*, 6(1), 81-96. Doi: 10.30473/gaa.2020.50727.1340 (In Persian).
- Burkholder J, Burkholder D, & Gavin M. (2020). The Role of Decision-Making Models and Reflection in Navigating Ethical Dilemmas. *Counseling and Values*; 65(1): 108-121.
- Casali, G. L., & Perano, M. (2020). Forty years of research on factors influencing ethical decision making: Establishing a future research agenda. *Journal of Business Research*.
- Cohen, J. (1998) Statistical power analysis for the behavioral sciences (second edition). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Collins SO. (2019). Personal and moral intensity determinants of ethical decision-making. *Journal of Accounting in Emerging Economies*; 9(2).
- De Graaf FJ. (2019). Ethics and behavioural theory: how do professionals assess their mental models? *Journal of Business Ethics*; 157(4): 933-947.
- Derakhshan Mehr A, Jabbarzadeh K S, & Bahri Sales J. (2018). Analysis of relationship between Ethical Leadership and Certified Public Accountants performance with the role of moderating professional ethics. *Journal of Management of Government Organizations*; 6(2): 149-158(In Persian).
- Dunn P, & Sainty B. (2020). Professionalism in accounting: a five-factor model of ethical decision-making. *Social Responsibility Journal*; 16(2): 255-269.
- Entezari, A., & Mehri, N. (2013). An introduction to meta-analysis. *Tehran. Sociologists Publications*. First Edition (In Persian).
- Gaffikin, M. (2009). Education for an accounting profession. *Pacific Accounting Review*, 21(2), 170-170. doi:10.1108/01140580911002080
- Ghazali, M; Anum, N. (2021). Factors influencing ethical judgements of accounting practitioners: some Malaysian evidence. *International Journal of Social Economics*, 48(3), 384-398. doi:10.1108/IJSE-07-2020-0473
- Ghazi tabatabaie M, & Dadhir A. (2010). The applications of meta- analysis in social & behavioral. \sted. *Tehran: Sociologists Publication* (In Persian).
- Ghorbanizadeh V, Ghorbani Paji A. (2020). Meta-Analysis Study of the Effective Factors in the Application of Information Technology in the Iranian Organizations. *Human Information Interaction*. 7 (2) (In Persian).
- Goldoost, M., Talebnia, G., Esmaelzadeh mogharri, A., Rahnamaye roodposhti, F., & royaee, R. (2019). Analysis of the Relationship between Ethical Awareness

- and the Ethical Judgment of the Professionals in the public accounting profession to the Whistle-blowing of Financial Violations (Case Study of Guilan Province). *Journal of Governmental Accounting*, 5(1), 85-98. Doi: 10.30473/gaa.2019.43719.1233 (In Persian).
- Golpaygani, A., Rahmaninia, E., pourzamani, Z. (2021). Investigating the Effect of Personality and Behavioral Traits on the Ethical Decision-Making Process of Professional Accountants. *Audit Research*, 1(2), 57-85(In Persian).
 - Haines R, & Leonard LNK. (2007). Situational influences on ethical decision-making in an IT context. *Information & Management*; 44: 313-320.
 - Hassanpour A, Abbasi T, & Hadipour A. (2017). Identifying & Prioritizing Methods of Ethics Institutionalization within Organization. *Ethics in Science and Technology*; 12(1): 17- 23 (In Persian).
 - Hijal-Moghrabi I, Sabharwal M, & Berman EM. (2017). the importance of ethical environment to organizational performance in employment at will states. *Administration & Society*; 49(9): 1346-1374.
 - Hosseinpour S, kheradyar S, khozain A, mohamadi nodeh F. (2021) The Effect of Mental Health and Perfectionism on Ethical Accounting Decision Making with the Mediating Role of Procrastination. *Journal of Value & Behavioral Accounting*; 6 (11):93-121URL: <http://aapc.khu.ac.ir/article-1-968-fa.html>(In Peresian).
 - Idris MH, Jamali H, & Sjahruddin H. (2019). Investigating the moderating role of knowledge: The relationship between auditor's experience and ethical judgment. *Advances in Social Sciences Research Journal*; 6(2): 491-503.
 - Iran Audit Organization. (2003). Codes Ethics Professional. *Tehran: Audit Organization Publication* (In Peresian).
 - Jafari A, Foroughi M, & Naderi Bani R. (2014). Effective Factors Ethical Judgments among the Iranian Society of Certified Public Accountants. *Financial Accounting*; 6(22): 114-133(In Persian).
 - Karami M, Galavandi H, & Galaei A. (2017). The Relationship between Professional Ethics, Ethical Leadership and Social Responsibility of High Schools in Kurdistan. *Journal of School administration*; 5(1): 93-112(In Persian).
 - Kehinde OJ. (2010). Effects of ethical behaviour on organizational performance: Evidence from three service organizations in Lagos, Nigeria. *Journal of research in National Development*; 8(1): 1-17.
 - Keller AC, Smith KT, & Smith LM. (2007). Do gender, educational level, religiosity, and work experience affect the ethical decision-making of US accountants? *Critical Perspectives on Accounting*; 18(3): 299-314.
 - Khosroabadi, H., & rezaeemanesh, B. (2015). Designing of Ethical decision making model of managers based on Nahj-al-balaghe Teachings. *Quarterly Journal of Nahj al-Balagha Research*, 3(11), 67-94(In Persian).
 - Lipsey, W. & Wilson, D. (2001), *Practical Meta Analysis* (Thousand Oaks, CA: Sage).
 - Little, J.H. Corcoran, J. & Pillai, V; *Systematic Reviews and Meta-Analysis*. (2008). *Published by Oxford University Press*
 - Livingston, Ricki. (2021). the Impact of Deliberation Time on Ethical Decision Quality: A Study of Early-Career Professional Accountants, Georgia State University.
 - Liyanapathirana, N. S. (2018). Towards the development of an integrated ethical decision-making framework for Sri Lankan accountants: A developing country context (Doctoral dissertation, The University of Waikato).
 - Macaskill, Petra, Walter, Stephen D, & Irwig, Les. (2001). A comparison of methods to detect publication bias in meta-analysis. *Statistics in medicine*, 20(4), 641-654.
 - Madelijne Gorsia, Linda Sleg, Adrian Denkers & Wim Huisnan. (2018). Corruption in Organizations: Ethical Climate and Individual Motives Administrative sciences. www.Mdpi.com.
 - Mahdavi G H, & Mousavinejad S R. (2012). Impact of Moral Intensity and Ethical Climate on the Decision-Making of Financial Managers in Governmental Organizations in Fars Province. *Ethics in science and Technology*; 6 (4):42-53(In Persian).

- Martin KD, & Cullen JB. (2006). Continuities and extensions of ethical climate theory: A meta-analytic review. *Journal of Business Ethics*; 69(2): 175-194.
- Mehrani S, Saghafi A, Musikhani M, & Sepasi S. (2011). Factors Affecting Iranian Certified Public Accountant's Ethical Decision Making. *Ethics in science and Technology*; 6 (3):6-12(In Persian).
- Metwally D, Ruiz-Palomino P, Metwally M, & Gartzia L. (2019). How ethical leadership shapes employees' readiness to change: The mediating role of an organizational culture of effectiveness. *Frontiers in Psychology*; 10: 2493.
- Mohseni A, Ghasemi M, & Karami M. (2017). A study of the relationship between personality traits and auditors ethical intention. *Management Accounting and Auditing Knowledge*; 6(24): 177-189(In Persian).
- Moradi J, & Zakizadeh Z. (2014). The Effect of Ethical Leadership, Internal Audit Function and Moral Intensity on Financial Reporting Decisions. *Journal of Accounting Knowledge*; 5(18):141-163(In Persian).
- Morteza Saleh Mahdi Al-Jaifari, Morteza, (2017), "Study of Factors Affecting the Ethical Decision Making of Accountants in Iraq", M.Sc. Thesis, Ferdowsi University of Mashhad (In Persian).
- Namazi M, Rajabudari H, & Rousta Meymandi A. (2016). Codifying Sustainable Development Pattern of Accounting Professional Ethics. *Ethics in science and Technology*; 12 (4):70-80(In Persian).
- Naqshbandi N, & Habib Talab F. (2018). The Impact of Ethical Orientation the auditors' ethical decision-making process. *Management and Accounting Studies*; 4(3): 26-44(In Persian).
- Noval LJ, & Stahl GK. (2017). accounting for proscriptive and prescriptive morality in the workplace: The double-edged sword effect of mood on managerial ethical decision making. *Journal of Business Ethics*; 142(3): 589-602.
- Paterson TA, & Huang L. (2019). Am I expected to be ethical? A role-definition perspective of ethical leadership and unethical behavior. *Journal of Management*; 45(7): 2837-2860.
- Payne DM, Corey C, Raiborn C, & Zingoni M. (2019). An applied code of ethics model for decision-making in the accounting profession. *Management Research Review*; 43(9): 1117-1134.
- Rahimi Kakalki M, Bani Talebi Dehkordi B, & Peyk Falak J. (2017). Effective Factors on Performing Professional Ethics by Accounts. *Ethics in science and Technology*; 12 (1):75-87(In Persian).
- Rahmaninia E, & Yaghoubejad A. (2017). Effective Factors on Ethical Decision Making in Internal Audit. *Management Accounting and Auditing*; 6(24): 145-166(In Persian).
- Reidenbach, R., & Robin, D. (1990). An Application and Extension of a Multidimensional Ethics Scale to Selected Marketing Practices and Marketing Groups. *Journal of Academy Science*, 19, 83-92.
- Rezaei B, & Tarin H. (2017). A meta-analysis on researchs on effective factors on the performance. *School principals*; 5(2): 215-193(In Persian).
- Rezaei Manesh, Behrouz & Abbaspour, Jafar, (2015), "Meta-analysis of the relationship between quality of work life and organizational commitment", *Quarterly Journal of Management Studies* (Improvement and Transformation), Year 24, No. 78, pp. 65-88(In Persian).
- Seleiman Panah N, & Talibnia G. (2013). Factors affecting Iranian CPA's ethical judgment. *Journal of Accounting and Management Research*; 6(18): 76-96(In Persian).
- Siahkalroudi, M., Feizi, T., Rasoli, R., & Hozoori, M. (2015). Identifying Factors Affecting Payame Noor University Managers' Ethical Decisions. *Journal of Public Administration*, 7(3), 525-546(In Persian).
- Sulaiman, R., Toulson, P., Brougham, D., Lempp, F and Haar, J. (2021). The Role of Religiosity in Ethical Decision-

- Making: A Study on Islam and the Malaysian Workplace. *J Bus Ethics*.
- Thompson B, & Snyder PA. (1997). Statistical significance testing practices in the Journal of Experimental Education. *The Journal of Experimental Education*; 66(1): 75-83.
 - Valentine S, & Godkin L. (2019). Moral intensity, ethical decision making, and whistleblowing intention. *Journal of Business Research*; 98: 277-288.
 - Whitaker T. (2010). Healthy or hostile? Environment [NASW Lunchtime Series webinar]. The importance of the workplace Retrieved from lunchtime/courses/home.aspx The importance of the workplace
 - Widyani AAD, Landra N, Sudja N, & Ximenes M, Sarmawa IWG. (2020). the role of ethical behavior and entrepreneurial leadership to improve organizational performance. *Cogent Business & Management*; 7(1): 1747827.
 - Wooten KC. (2001). Ethical dilemmas in human resource management: an application of a multidimensional framework, a unifying taxonomy, and applicable codes. *Human Resource Management Review*; 11: 159-175.
 - Zarabi, Hamideh; Memarzadeh Tehran, Gholamreza; & Hamidi, Nasser (2021). Presenting the ethical decision-making model of managers of Iranian government organizations. *Journal of New Research Approaches in Management and Accounting*, 4 (41): 95-72(In Persian).

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

ارزیابی کیفیت قوانین مالی در ایران از حیث شفافیت، ثبات و عدم پراکندگی

احمد مرکزالمیری^۱، سعید فیضی^{۲*}، حسن شقاقی^۳

۱. استادیار مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، تهران، ایران.

۲. کارشناس ارشد، گروه حسابداری، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران.

۳. کارشناس ارشد، گروه حقوق خصوصی، وحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۳

Iranian Financial Laws Quality in Terms of Transparency, Stability and Non-Dispersion

Ahmad Markaz Malmiri¹, Saeid feyzi^{2*}, Hasan shaghghi³

1. Research Assistant Professor of Majles Research Center (MRC), Tehran, Iran.

2. M.Sc. Department of Accounting, Kashan Branch, Islamic Azad University, Kashan, Iran.

3. M.Sc. Department of Private Law, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran.

Received: 2021/08/27

Accepted: 2022/02/12

Abstract

Subject and Purpose of the Article: The purpose of this study is to investigate the status of Iranian approved laws in the field of finance in terms of three characteristics; Transparency (no ambiguity), stability (no frequent correction) and non-dispersion.

Research Method: This study is applied, descriptive, and qualitative. The statistical population of the study includes all approved laws in the field of finance, from the formation time of the first parliament until the end of the tenth parliament.

Research Findings: According to the statistical analysis and data, and conforming to the previous researches, Iranian approved laws in financial field are not appropriate in terms of transparency, stability and non-dispersion.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: The results of this study show that ten percent of all approved laws is in the field of finance, in the form of interpretive laws (in order to remove the ambiguity in the laws). Forty-five percent of laws is in the form of amending laws (which confirms the instability of financial laws. Two percent is in the form of extension of the experimental rules. And only Forty-three percent is in the form of the new rules. These ratios confirm the necessity of carrying out fundamental corrective actions in the legislative system including: strengthening the process of drafting the law, observing and paying special attention to drafting, revising the existing laws, and changing the legislative system to "bill-based").

Keywords: Ambiguity in Laws, Laws of Dispersion, Laws of Transparency, Financial Laws, Legal Quality.

چکیده

موضوع و هدف پژوهش: هدف پژوهش حاضر، بررسی وضعیت قوانین مصوب در حوزه مالی در ایران از حیث سه ویژگی: شفافیت (نبود ابهام)، ثبات (نبود اصلاح مکرر) و نبود پراکندگی است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از جهت هدف: کاربردی؛ از جهت شیوه تجزیه و تحلیل، روش انجام و ارائه نتایج پژوهش: از نوع تحلیل محتوایی (توصیفی) و از جهت نوع پژوهش: کیفی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش نیز شامل کلیه قوانین مصوب در حوزه مالی، از زمان تشکیل مجلس اول لغایت پایان مجلس دهم است.

یافته های پژوهش: براساس اطلاعات و تحلیل های آماری بدست آمده، وضعیت قوانین مصوب در حوزه مالی در ایران از حیث شفافیت، ثبات و عدم پراکندگی، مطلوب ارزیابی نمی‌شود که این نتیجه گیری، منطبق با پژوهش‌های پیشین نیز است.

نتیجه گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ۱۰ درصد از کل قوانین مصوب در حوزه مالی، در قالب قوانین تفسیری (در جهت رفع ابهام موجود در قوانین)، ۴۵ درصد، در قالب قوانین اصلاحی (که این نسبت موید بی ثباتی قوانین حوزه مالی است)، ۲ درصد در قالب تمدید قوانین آزمایشی و تنها ۴۳ درصد در قالب قوانین جدید بوده است. این نسبتها موید ضروری بودن انجام اقدامات اصلاحی اساسی در نظام قانونگذاری (از جمله: تقویت فرآیند تهیه پیش نویس قانون، رعایت و عنایت ویژه به تدوین و تنقیح قوانین موجود و تغییر نظام قانونگذاری به «لایحه - بنیان») است.

واژگان کلیدی: ابهام در قوانین، پراکندگی قوانین، شفافیت قوانین، قوانین مالی، کیفیت قوانین.

مقدمه

خواهد یافت. زیرا اشخاص از حقوق خود و نحوه مطالبه آن آگاه بوده و کارمندان خاطی مجالی برای پیچیده نشان دادن فرآیندهای کاری، تفسیر به رای و سوء استفاده از قانون را نخواهند داشت. همچنین پیچیدگی و ابهام در قوانین، موجب گسترش فساد شده و کار نظارت^۴ را سخت‌تر می‌کند. از این رو نباید انتظار داشت که یک قانون مبهم به نسبت و به سرعت یک قانون صریح و قاطع، به سرمنزل مقصود برسد.

از طرفی قوانین هنگامی می‌توانند وظیفه مهم خود را به طور شایسته انجام دهند، که با ثبات و پایدار باشند و اگر قوانین مستمر تغییر یابند، پیش بینی پذیری فضای کسب و کار و فعالیت‌های اقتصادی، مختل شده و امکان فعالیت اقتصادی مطمئن، فراهم نخواهد شد. به بیانی دیگر یکی از ویژگی‌های مهمی که قوانین باید داشته باشند تا بتوانند ثبات و امنیت اقتصادی را تضمین کنند، میزان پایدار بودن آنهاست. رایج‌ترین رویه قانونگذاری که سبب مخدوش شدن ثبات قوانین می‌شود، قانونگذاری بیش از حد در قالب تصویب مکرر قوانین جدید و اصلاح پی در پی قوانین موجود است (اشکذری محمد جمال، ۱۳۹۶).

از دیگر آسیب‌های بی ثباتی قوانین این است که اگر قوانین مستمر تغییر یابند، مردم برای اینکه بدانند در هر مورد خاص کدام قانون حکمفرماست دچار مشکل می‌شوند و همواره نگران خواهند بود که آیا قانون، آنگونه که آنها فهمیده اند، دستخوش تغییر شده است؟ در این حالت یکی از عناصر اصلی تصمیم‌گیری آنها برای برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت یا بلندمدت، غیر قابل اتکا خواهد بود (جوزف رز، ۱۳۸۸).

همچنین اگر قانون از ثبات قابل قبول برخوردار نباشد، مردم از وقت و فرصت کافی برای منطبق کردن رفتار خود با تغییرات صورت گرفته برخوردار نخواهند بود (حسن و کیلیان، ۱۳۹۰). از دیدگاه بسیاری از صاحب‌نظران^۵، تغییرات مکرر و نسنجیده قوانین در ایران و تصویب و اصلاح بی حد و حساب قوانین، چنان وضعیتی را ایجاد نموده که قوانین، هنوز قوام، دوام و احترامی که بایسته آنها است، را ندارند. وضعیتی که به موجب یک قانون برای مردم ایجاد می‌شود، هنوز به طور کامل مستقر نشده، با قانون دیگری از هم می‌پاشد و این عدم ثبات در کلیه شئون کشور به خصوص در اقتصاد، عواقب بسیار نامطلوبی در پی

قوانین و مقررات، چارچوب تنظیم روابط میان افراد در یک جامعه بوده و سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی، برنامه‌های خود را بر اساس این چارچوب‌ها تنظیم می‌کند. همچنین معیار تشخیص صحیح یا ناصحیح بودن عملکرد مجریان قانون نیز بر اساس چارچوب‌های موصوف است. پس بنابراین اگر قوانین و مقررات یک جامعه از ویژگی‌های مطلوب، برخوردار نباشد، افراد آن جامعه در تطبیق رفتار و برنامه‌های خود با قوانین، دچار چالش شده و نهادهای نظارتی نیز در امر نظارت، با ابهام و سردرگمی مواجه خواهند بود. بر این اساس لزوم برخورداری قوانین از ویژگی‌های کیفی، امری بدیهی تلقی می‌شود.

برای درک ماهیت آسیب‌زای هر نظام قانونگذاری، باید چارچوبی از یک نظام ایده‌آل را پیش رو داشت. لون فولر^۱ به عنوان یکی از صاحب‌نظران در حوزه «حاکمیت قانون»^۲، هشت اصل را به عنوان اصول درونی قانون، صورت‌بندی کرده که عبارتند از: قانون باید عام باشد، قوانین باید منتشر شده و یا به اطلاع افراد ذی نفع رسانده شوند، قوانین نباید عطف به ماسبق شوند، قوانین باید قابل فهم، واضح و روشن باشند، قوانین نباید متناقض باشند، قوانین نباید امر غیر ممکن را مطالبه کنند، قوانین نباید به طور مکرر تغییر یابند و عمل مقامات رسمی باید با قانون انطباق داشته باشد (فولر به نقل از مرکز مالگیری و مهدی‌زاده، ۱۳۹۴).

یکی از ضرورت‌های تحقق اصل حاکمیت قانون، قابل فهم، واضح و روشن بودن قوانین است. نگارش نامناسب قانون که منتهی به ابهام در قانون می‌شود، منجر به سوءاستفاده از قانون و ایجاد بی انضباطی‌های بی‌شمار می‌شود، که هم ناظر و هم منظور را با دوراهی و بلاتکلیفی مواجه می‌کند^۳. قوانینی که بدون ویژگی شفافیت و صراحت باشند، دستاویزی برای تفسیر به رای و گریز از اجرا هستند و هر فردی با قرائت خاص خود از قلمرو شمول چنین قانونی فرار می‌کند. بر این اساس، می‌توان یکی از عوامل قانون‌گریزی در کشور را وجود قوانین مبهم، دانست. پس بنابراین به منظور پیشگیری از وقوع جرم باید کوشید تا قوانین، روشن، ساده و خالی از هرگونه ابهام و دوگانگی باشند (دانایی فرد حسن و دیگران، ۱۳۸۹).

وقتی، قوانین ساده، همه فهم و فاقد ابهام باشند، تعداد افرادی که قانون را می‌فهمند و به آن مسلط هستند، بیشتر شده و در نتیجه امکان سوء استفاده از نبود آگاهی ذینفعان، کاهش

۵. در کشوری که بیش از یکصد سال سابقه قانونگذاری و حجم بسیار بالایی از قوانین را دارد، شناخت نسبت این قوانین با یکدیگر تبدیل به معضل شده است. حتی اگر یک مقام اجرایی در سطوح مختلف مدیریتی بخواهد از قانون پاسداری کند و وفادار به آن باشد، تشخیص، قانونی که باید عمل شود برای او بسیار سنگین شده و در نتیجه نفس وفاداری به قانون و حاکمیت آن، امروز ما را به مقصود نمی‌رساند. (معاون حقوقی رئیس‌جمهور، ۱۳۹۸).

1. Lon Fuller
2. Rule of Law

۳. رستمی و دیگران؛ چالش‌های قانونی نظارت دیوان محاسبات بر شرکت‌های دولتی، دانش حقوق مالیه، سال سوم، شماره ۱۰، ص ۱۷
۴. همانگونه که حقیقی مهری و دیگران در پژوهش خود وجود ابهام و نقص در قوانین را به عنوان یکی از مضامین اصلی نظارتی دیوان محاسبات کشور مطرح نموده و چنین بیان داشته اند که سادگی و شفافیت قانون، باعث تمکین بیشتر و راحت‌تر شهروندان خواهد شد.

ذینفعان و مجریان، منظور نظر قانونگذار را به سهولت و به خوبی دریابند و در جهت هدف مورد نظر ایشان به کار گیرند. یک قانون متناقض و مبهم موجب سردرگمی یا گمراهی شخصی است که می‌خواهد (و باید) از قانون پیروی کند. از طرفی اگر قانون از شفافیت و صراحت کافی برخوردار نبوده و توأم با ابهام باشد، امکان سوء برداشت و تعبیرهای ذینفعانه (تفسیر به رای) افزایش یافته و فرصت‌های برابر در بهره مندی از قوانین، از بین می‌رود. برخی از صاحب‌نظران، معتقدند قانون باید از مطمطراق و عنوان‌های بزرگ و کوچک دوری کند، لیکن این موضوع به ناچار به مفهوم این نیست که قانون ساده، فاقد ابهام خواهد بود. قانون ساده یا فنی، هر دو می‌تواند مبهم، پیچیده یا ناسازگار باشد. بر این اساس قانون باید به سهولت قابل فهم بوده و خالی از تناقض منطقی باشد. به نحویکه با احکام مشابه موجود در قوانین اسبق، همپوشان و یا متضاد نباشد، تا قابل پیروی بوده و اجرایی شود. نمی‌توان به گونه‌ای قانون نوشت که دست مقامات اجرایی و قضایی را در تصمیم‌گیری درباره افعال شهروندان بازگذاشت (راسخ محمد، ۱۳۹۵).

همچنین قوانین باید به قدری روشن و شفاف باشند که فهم هدف قانونگذار، دامنه شمول و تبعات ناشی از اجرا نشدن آن، نیازمند ورود مراجع مفسر قانون نبوده و مجالی هم برای صدور بخشنامه‌های اجرایی خلاف اهداف مدنظر قانونگذار، فراهم نباشد. تعارض نداشتن با سایر قوانین، نبود کلی گویی، نبود مهمل گویی (عبارات زائد و غیر ضروری)، رعایت اصول نگارشی و تدوین قانون به نحویکه موجب ایجاد زمینه سوء استفاده نشود، از جمله نکات الزامی است که در تدوین قوانین مطلوب، باید لحاظ کند (درباره برنامه ششم توسعه، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۴). سکوت قانونگذار در تعیین تکلیف احکام مشابه موجود در قوانین پیشین، هنگام وضع قوانین جدید، نیز می‌تواند موجب بروز پیچیدگی شود. زیرا که همپوشانی، همراستا بودن و تضاد در میان قانون جدید با احکام مشابه در قوانین قبلی، مجریان و ناظران را با ابهام اساسی روبرو خواهد نمود. بر این اساس می‌توان چنین نتیجه گرفت که نگارش نامناسب قانون (به هر شکل و شیوه) منجر به بروز ابهام در قوانین خواهد شد و عینی‌ترین ملاک اندازه‌گیری میزان ابهام در قوانین، حجم قوانین تفسیری و نظریه‌های مشورتی و تفسیری است.

ب) ثبات (عدم اصلاح مکرر)

بی ثباتی در قوانین زمانی در نظام‌های قانونگذاری، عیان می‌شود که قانونگذار به کرات و در بازه‌های زمانی بیشتر کوتاه، تصمیم‌های قبلی خود را به نحوی تغییر می‌دهد که مجریان و

دارد^۱. ما از جمله کشورهایی هستیم که بی حد و حساب قانون تصویب می‌کنیم. بالاترین میزان مصوبه‌ی قانونی و تنوع در قوانین را داریم^۲.

عدم انسجام و متمرکز بودن کلیه احکام قانونی مربوط به یک موضوع، تحت یک قانون مادر، از دیگر آسیب‌های بلقوه نظام‌های قانونگذاری است، که با عنوان «پراکندگی قوانین» تعریف شده است. قانونگذاری پراکنده به معنای قانونگذاری موردی، متعدد و بدون توجه به دیگر اجزای نظام حقوقی بوده و موید قانونگذاری بدون کارشناسی بایسته و تعجیل قانونگذار در اعمال اختیار تصویب قانون به جای استفاده از دیگر اختیارات خود، از جمله نظارت، است (مرکز مالگیری و مهدی زاده، ۱۳۹۴). یکی از دلایل «تعدد قوانین و مقررات»، وجود حجم انبوهی از قوانین (تورم قوانین) است. تورم قوانین به عقیده صاحب‌نظران، موید بیش فعالی نظام قانونگذاری است. بیش فعالی در قانونگذار چنان کار می‌کند که قوانینی که هدف از آنها باید راهنمایی رفتار شهروندان باشد، به نتیجه‌ای معکوس منجر می‌شوند و دولت و شهروندان، خود را غرق در حجم انبوهی از قوانین می‌بینند. یکی از دلایل قانونگذاری بیش از حد نیاز، کیفیت نامناسب قوانین سابق تلقی می‌شود.

علی‌الاحوال با توجه به نقش اساسی و غیرقابل انکار کیفیت قوانین در ابعاد مختلف اقتصادی، مالی و ... یک جامعه، هدف این پژوهش، بررسی و ارزیابی کیفیت قوانین مصوب در حوزه مالی در ایران بوده و نوآوری این پژوهش، تفکیک و بررسی قوانین حوزه مالی، از حیث سه ویژگی: شفافیت (قابل فهم، واضح و فاقد ابهام بودن و نبود تناقض محتوایی با قوانین قبلی)، ثبات (نبود تغییر مکرر قوانین) و نبود پراکندگی (متمرکز بودن کلیه احکام مربوط به یک موضوع تحت یک قانون مادر) برای پاسخگویی به این پرسش است که آیا قوانین و مقررات مالی در ایران، از منظر دارا بودن ویژگی‌های الزامی یادشده، وضعیت مطلوبی دارند یا خیر، است.

مبانی نظری پژوهش

تعیین معیارهای کیفی الزامی^۳ قوانین و مقررات

الف) شفافیت (عدم ابهام)

قانون متشکل از قواعدی است که برای هدف معینی وضع گردیده و معیار تنظیم روابط بین شهروندان و نیز ملاک ارزیابی عملکرد مجریان است. از اینرو، هنر قانونگذاری خوب این است که قانون را آتقدر روشن، واضح و به دور از هرگونه ابهام تدوین کند که

۲. گفتگوی هفته نامه "صویرافیل" با سخنگوی کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی دوره نهم؛ <http://sooreisrafil.com>

۳. در این پژوهش، از میان ویژگی‌های کیفی الزامی قوانین و مقررات، سه ویژگی شفافیت، ثبات و عدم پراکندگی مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۱. خلاصه سخنرانی‌های همایش یکصدمین سال قانونگذاری، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۷۸۸۵، ۱۳۸۵

ج) پراکندگی

پراکندگی قوانین به مفهوم وجود احکام متعدد برای یک موضوع واحد در قوانین و مقررات مختلف و متمرکز نبودن تمام احکام قانونی مرتبط با یک موضوع در ذیل یک قانون مادر، تعریف می‌شود. این احکام متعدد، گاه همپوشان و همراستای یکدیگر و گاه حتی در تضاد با یکدیگر قرار گرفته و مجریان و ناظران، را با ابهام و سردرگمی مواجه می‌سازد. بیشماری قوانین و مقررات موجب ایجاد ارتباطات مافیایی و ناسالم شده و زمینه تفسیرهای مختلف و سوء استفاده را برای متخلف‌ها فراهم می‌کند تا جایی که حتی زمینه کشف فساد نیز از بین می‌رود (درویشی و دیگران، ۱۳۹۶). هنگامی که قوانین در حجم زیاد تولید شود، زمینه پیدایش قوانین متناقض افزایش یافته و احصاء آخرین نظر قانونگذار در خصوص یک موضوع، مشکل می‌شود و در نهایت، گستردگی فساد قانونی فراهم می‌شود. بنابراین، ساده کردن قوانین و شفاف کردن آنها برای سالم سازی ضروری است (ربیعی، ۱۳۸۷). به عقیده صاحب‌نظران، در شرایط کنونی، انبوه مقررات و قوانین متضاد، در برخی حوزه‌ها به میزانی است که گاه کارکنان خبره نیز نمی‌توانند بر همه آنها اشرافیت یابند. در چنین شرایطی ارباب رجوع که به قوانین و رویه‌ها اشراف ندارد، در برابر کارمندی قرار می‌گیرد که کم و بیش به مقررات تسلط دارند (شمس عبدالحمید، ۱۳۹۱). عینی‌ترین ملاک و ابزار ارزیابی و اندازه‌گیری «پراکندگی قوانین»، وجود احکام متعدد در دل قوانین مختلف است.

به عنوان نتیجه‌گیری، می‌توان چنین بیان کرد که شفافیت (قابل فهم، واضح و پیچیدگی نداشتن قوانین و نبود ناسازگاری محتوایی با قوانین قبلی)، ثبات (نبود تغییر مکرر قوانین) و نبود پراکندگی (متمرکز بودن کلیه احکام مربوط به یک موضوع ذیل یک قانون مادر) سه معیار اساسی ارزیابی کیفیت قوانین، هستند که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

پیشینه پژوهش

پژوهشهایی که با محوریت آسیب‌شنایی نظام قانونگذاری ایران صورت گرفته است، هر کدام از منظری به بررسی کیفیت قانونگذاری در ایران پرداخته‌اند، لیکن همگی در وجود آسیب و ضعف در نظام یادشده، اتفاق نظر داشته‌اند. این پژوهشها به شرح موارد زیر است:

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۶) در پژوهشی وجود نقایص در ماهیت و محتوای قانون و نقایص فنی (شامل؛

ذینفعان، از فرصت مناسب برای تطبیق رفتار خود با اراده و نظر جدید قانونگذار، برخوردار نیستند. از طرفی این تغییر تصمیم، به ناچار در جهت به روز رسانی قوانین و تطبیق آنها با شرایط جدید جامعه نبوده، بلکه بیشتر بیانگر اصلاح تصمیمات اشتباه قبلی و یا تغییر اهداف قانونگذار است. بر این اساس، اصلاح قوانین زمانیکه در راستای اصلاح تصمیم‌های نادرست اولیه قانونگذار بوده و به یک عادت در فرآیند قانونگذاری مبدل شود، زمینه‌ساز بی‌ثباتی و کوتاهی عمر قوانین شده و از این حیث یک آسیب جدی در نظامهای قانونگذاری برداشت می‌شود. به عقیده صاحب‌نظران ویژگی الزامی و مهم در قوانین و مقررات، درجه ثبات آنها است و هرچه قوانین، باثبات تر باشند، کمک بیشتری به امنیت اقتصادی می‌کنند (درباره سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳). از طرفی فقدان ثبات در قوانین، امر نظارت را نیز با چالشهایی مواجه می‌سازد.

یکی از دلایل نیاز به صدور اصلاحیه‌ها و استفساریه‌های متعدد برای قوانین، بالا بودن حجم قوانین (تورم قوانین^۱) است. تورم قوانین یا تورم تقنینی، زمانی در نظام‌های قانونگذاری عیان می‌شود که دستگاه قانونگذاری، بدون ارزیابی دقیق و کارشناسانه ضرورت‌ها و پیامدهای یک قانون و نیز بدون در نظر گرفتن زمان مناسب برای اصلاح، اقدام به قانونگذاری می‌کند^۲. در چنین حالتی، قانونگذار بدون اولویت دادن به کیفیت قانون، مهمترین وظیفه و هدف خود را افزایش آمار قوانین تصویبی می‌داند و در نتیجه نظام حقوقی به نظام فربه تبدیل می‌شود که کارایی و اثربخشی خود را از دست می‌دهد. در این حالت، تصویب قوانین متعدد نه تنها کمکی به رفع دغدغه‌های قانونگذار نمی‌کند، بلکه خود به معضلی در نظام حقوقی تبدیل می‌شود. بدین ترتیب، افزوده شدن بر حجم قوانین با موضوع مشابه و همپوشان و گاهی ناسازگار، سردرگمی مجریان قانون، مرجع‌های مفسر قانون و شهروندان را در پی خواهد داشت (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۳). بر این اساس، تورم تقنینی را می‌توان زمینه ساز بروز ابهام، بی‌ثباتی و پراکندگی قوانین تلقی کرد. با این همه بارزترین ملاک و ابزار تشخیص و ارزیابی ثبات قوانین، حجم اصلاح قوانین است. زیرا که قانونگذار با تصویب قوانین اصلاحی، تصمیم‌های اولیه خود را (که در قالب تصویب قوانین نشان داده) به طرق مختلف (اعم از تغییر دامنه شمول قانون، حذف حکم قبلی، اصلاح یا پیوستن موضوع جدید به احکام قبلی و ...) تغییر می‌دهد.

۲. به عبارتی دلیل تورم قوانین، تصویب قوانین مهم و غیر کارشناسی شده می‌باشد که این امر منتهی به این نتیجه می‌شود که قانون از اینکه به مرحله اجرا برسد و یا قبل از تحقق هدف مدنظر قانونگذار، مستلزم اصلاح، استفساریه و... می‌شود.

۱. منظور از "تورم قوانین" در این پژوهش (همراستا با پژوهشهای مشابه)؛ انباشت حجم عظیم قوانین است.

زود هنگام قوانین مالیاتی و توجه ناکافی به شرایط اجرای قانون پیش از تصویب و شرایط اقتصادی و اجتماعی حاکم بر زمان تصویب، ثبات و کارایی قوانین مالیاتی را تا حد زیادی کاهش داده و آنها را با چالشهای متعددی مواجه ساخته است.

پژوهش صورت گرفته توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۳) در خصوص کیفیت قانونگذاری در ایران، نشان می‌دهد که در نظام قانونگذاری ایران، اصلاح پیوسته و پراکندگی قوانین، به شدت بر ثبات قوانین تاثیر منفی نهاده و رویه‌های قانونگذاری به نحوی بوده که نظامی از قوانین متورم و پراکنده را شکل داده و این رویه به شدت با ثبات قوانین، ناسازگاری دارد. راهکارهای پیشنهادی در این پژوهش شامل، ضرورت تدوین و تنقیح قوانین، تصویب حداقلی قانون و اعمال موثر دیگر اختیارات (به ویژه نظارت)، اولویت قانونگذاری از طریق لایحه، اهتمام به نظارت بر اجرای قوانین پیشین و اجرای رویه ارزیابی تاثیرات قانون است.

نتایج پژوهش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۴) در خصوص مقررات دست و پاگیر و آثار آن بر محیط کسب و کار، بیانگر این مطلب است که از جمله دلایل شکل گیری نظام مقرراتی دست و پاگیر^۲، نقض اصول مقررات‌گذاری (شامل؛ زبان مبهم و دشوار قانون، قانونگذاری پراکنده و اصلاح مکرر قوانین) بوده و اصلاح مکرر قوانین پیشین، عینی‌ترین اثر قانونگذاری غیراصولی است که لاجرم به ابهام و پیچیدگی قوانین دامن خواهد زد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۴) در پژوهشی دیگر به بررسی رعایت برخی اصول قانون نویسی در قانون برنامه پنجم توسعه پرداخته که نتایج آن نشان می‌دهد در بیش از ۸۰ درصد از مواد قانونی وضع شده در فصول اقتصادی و بودجه و نظارت قانون برنامه پنجم توسعه حداقل یکی از اصول و ویژگی‌های مذکور، نقض شده است. ویژگی‌هایی الزامی در نگارش قوانین که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند، شامل، ویژگی‌های عمومی (نبود تعارض با قوانین پیشین، نبود کلی گویی، نبود مهمل گویی، رعایت اصول نگارشی، عدم ایجاد زمینه سوء استفاده و فرصت نابرابر)، ویژگی‌های مختص قوانین تکلیفی (تحقق پذیری، مشخص بودن متولی اجرا، وجود قابلیت ارزیابی و ضمانت اجرای مناسب) و ویژگی‌های مختص قوانین برنامه ای^۳ (موقتی بودن، وجود زمانبندی مناسب) هستند.

در پژوهش صورت گرفته توسط مرکز مالمیری، مهدی مهدی‌زاده (۱۳۹۴)، مصادیق قانونگذاری پراکنده در ایران، اصلاح یک یا چند

ناسازگاری منطقی، زبان پیچیده قانون، مغالطه آمیز و مبهم بودن قانون، قانونگذاری به شیوه‌ای که قانونگذار به مسائل مهم در متن قانون پاسخ نگفته و فقدان نظام حقوقی منسجم در متن قانون^۴، را از جمله مصادیق «قانون بد» برشمرده و چنین نتیجه گیری نموده که هر چقدر از نقایص فنی قانون کاسته شود، به همان اندازه از علل افزایش کمیت قانون نیز کاسته می‌شود، چراکه دیگر ضرورتی وجود ندارد که درگیر اصلاح مستمر قانونی شویم که به لحاظ فنی دارای نقص است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۱) در پژوهشی دیگر، پراکندگی قوانین مالیاتی را مورد بررسی قرار داده که نتایج آن نشان می‌دهد اول، قوانین مالیاتی طی سالیان گذشته در ایران بارها تغییر یافته است. دوم، سایر قوانین کشور نیز متعرض قوانین مالیاتی شده و آنرا اصلاح کرده‌اند و این تغییرات پی در پی موجب بروز درهم ریختگی و چندپارگی در قوانین مالیاتی کشور شده و زمینه ساز بروز و گسترش فساد و فرار مالیاتی شده و همچنین بی ثباتی در اقتصاد و درآمدهای دولت را فراهم کرده است. سوم، همپوشانی قوانین رفع نشده و تنقیح نشده است. چهارم، انبوهی از بخشنامه ها و آئین نامه‌های اجرایی به منظور مالیات ستانی تنظیم شده که گاهی با قوانین بالادستی در تعارض است و آنچه موجب این تورم و تعدد در قوانین مالیاتی شده است، نبود تنقیح قوانین^۵، وجود نقایص ماهوی قوانین و نقایص فنی قوانین (شامل زبان پیچیده، قانون مغالطه آمیز، کلی و مبهم، فقدان نظام حقوقی منسجم) است.

مرکز مالمیری احمد، مهدی زاده مهدی (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی پراکندگی قانونگذاری در این پرداخته و چنین نتیجه گیری کرده که قانونگذار ایرانی به نحوی پراکنده و موردی، اقدام به قانونگذاری نموده که آگاهی از آخرین قوانین معتبر، نه تنها برای شهروندان، بلکه برای حقوقدانان و قضات نیز در برخی مواقع به معما تبدیل می‌شود. در حالیکه فرض بر آگاهی همگان به قانون است، چنین فرضی با نظام حقوقی توصیف شده، در عالم واقعیت به هیچ وجه منطبق نیست. با این همه اگر شهروندان نتوانند قواعد حقوقی حاکم بر جامعه را به سهولت و دقیق بشناسد یا درک کند، حق دارند که بپندارند هرج و مرج حاکم است.

احمدی موسوی سید مهدی، صالح ولیدی محمد، نجفی توانا علی (۱۳۹۳) در پژوهش خود به آسیب شناسی نظام مالیاتی ایران پرداخته اند که نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، نابسامانی‌ها و چالش‌های نظام مالیاتی ایران ریشه در نقایص و نارسایی‌های قوانین و مقررات داشته و تغییرات مکرر و

۱. تنقیح قوانین به معنی گردآوری متون قانونی مربوط به یک موضوع در یک مجموعه با هدف وضوح و رونق بخشیدن به قوانین بوده و مهار تورم متون قانونی و جلوگیری از صدور احکام مشابه برای یک موضوع از جمله فواید آن است.

۲. منظور، قوانین برنامه های پنجساله توسعه می باشد که در این پژوهش، قانون برنامه پنجم توسعه مورد بررسی قرار گرفته است.

۳. در این پژوهش اشاره شده است که؛ در خصوص اینکه چه مقرراتی، دست و پاگیر بودن محسوب می‌شوند، اشتراک نظری وجود ندارد، لیکن به طور کلی مفهوم

کیفیت قوانین را در رویه عملی به منصفه ظهور رسانده، لیکن آنچه برای شورا مهم و اساسی بوده، رعایت موازین شرع و قانون اساسی است که این کارکرد، گاه شامل توجه و بررسی سایر ویژگی‌های کیفی قانون بوده و گاه نبوده است.

از دیدگاه پژوهش مرکز مالگیری احمد، عطار سعید (۱۳۹۶) که به بررسی کیفیت قانونگذاری در ایران پرداخته است، یکی از معیارهای قانونگذاری خوب، بالابودن سهم لایحه از مجموع مصوبه‌های نظام تقنینی است، لیکن نظام قانونگذاری ایران، نظامی «طرح - بنیان» بوده و ماهیت مصوبات قانونی طی دوره‌های اخیر، به سمت کاهش مصوبات «لایحه - بنیان» حرکت کرده و این روند به تضعیف قانونگذاری خوب در ایران منجر شده است. پژوهشگران ابراز داشته‌اند که پرهیز از ارائه طرح توسط نمایندگان، باید بیشتر به موجب سازوکاری «خود - محدودیتی» یا «خود - تنظیمی» صورت گیرد که نیازمند تحول در «فرهنگ نمایندگی» است. همچنین نمایندگان می‌توانند با تبیین دلایل خودداری دولت از ارائه یک لایحه خاص در صحن علنی و انعکاس مطالب مطرح شده در رسانه‌ها، دولت را برای طی کردن مسیر قانونی با فشار افکار عمومی مواجه سازند.

از دیدگاه پژوهش مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۸) که به آسیب‌شناسی نظام قانونگذاری ایران پرداخته است، به علت فقدان نظام صحیح تقنینی قوانین در ایران، قوانین با موضوع واحد، تحت یک قانون مادر قرار نداشته و در قوانین متعدد پراکنده شده‌اند، که این احکام با یکدیگر متفاوت و بیشتر متعارض بوده و موجب ابهام و سردرگمی مخاطبان می‌شود. همچنین در نظام حقوقی ما نخست بایسته‌های الزامی در تدوین، نگارش و تصویب قوانین به صورت رسمی احصاء و تبیین نشده و دوم اینکه مرجع مشخصی جهت نظارت مؤثر بر آن وجود ندارد. در این پژوهش چنین بیان شده که وقتی در فرآیند قانونگذاری، جوانب امر به درستی سنجیده شده و پیش‌نویس قانون از جنبه‌های مختلف بررسی شود، نیاز به اصلاح و یا تکمیل و تغییر قوانین به حداقل می‌رسد.

یافته‌های پژوهش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹)، بر ضرورت «اصل اولویت قانونگذاری از طریق لایحه» در نظام قانونگذاری ایران صحه گذاشته و آمار مندرج در شکل زیر را در این خصوص ارائه کرده است. یکی از دلایل اصرار بر اولویت دادن به تصویب قوانین از طریق لایحه، این است که تهیه پیش‌نویس «قانون خوب»، نیازمند بهره‌گیری از نیروی کارشناسی زبده و در اختیار داشتن آمار و اطلاعات لازم در قالب بانکهای اطلاعاتی و نیز ارزیابی‌های قابل اتکا از

قانون در ضمن تصویب قانون دیگر، صدور حکم به اجرائشدهن یا لغو یک حکم قانونی در قانون دیگر، رویه‌های متنوع نسخ قوانین، استثناء شمول برخی از قوانین از حکم قانونی و شیوه‌های گوناگون و مهم قانونگذار در نسخ، برشمرده شده است. این پژوهش بررسی همه مفاد مرتبط با یک قانون را برای تصویب هر ماده قانونی، ضروری دانسته و بیان می‌دارد اگر قانونگذار در وضع قوانین، چنین مشقتی را متحمل نشود، نه تنها به رفع مشکلات کمکی نکرده است، بلکه بر بی‌سامانی نظام حقوقی دامن زده است. تدوین و تنقیح قوانین و رسیدگی دقیق تر به طرحها و لوایح، از جمله راهکاری پیشنهادی در این پژوهش است.

وکیلان حسن، مرکز مالگیری احمد (۱۳۹۵)، در پژوهش خود به بررسی فلسفه و کیفیت قانونگذاری و راهکارهای ارتقاء کیفیت قانونگذاری در ایران پرداخته و چنین نتیجه‌گیری نموده‌اند که امروزه ناکارآمدی قوانین، یکی از مهمترین موانع حکمرانی خوب^۱ تلقی می‌شود و همگان از حجم انبوه قوانین، اصلاحات مکرر و الغای سریع و متروک ماندن قوانین، شکایت می‌کنند و آنرا مانع توسعه می‌دانند. آسیب‌های ناشی از چاره‌یابی بیش از حد به قانونگذاری و در نتیجه، افت کیفیت قوانین در ایران به خوبی مشهود است. همچنین این موضوع، یکی از اسباب قانون‌شکنی و قانون‌گریزی است چرا که نظام حقوقی متشکل از قوانین مهم، باعث خواهد شد هم شهروندان و هم مقامات مجری قانون، به انحاء مختلف برای گریز از محدودیت‌های قانونی به رویه‌های فساد برانگیز متوسل شوند. از دیدگاه پژوهش صورت گرفته توسط خلیلیان اشکذری محمد جمال (۱۳۹۵)، مفاد قوانین مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی، باید حالت پایدار داشته باشد تا تولیدکننده و سرمایه‌گذار اطمینان حاصل کنند که مسئولان اقتصادی کشور در پی منافع شخصی یا گروهی نبوده و هر روز تصمیم‌ها و سیاستگذاری‌های اقتصادی خود را عوض نمی‌کنند. تجدید نظرهای زود هنگام در قوانین و مقررات، موید تهیه و تدوین عجولانه آنهاست.

علی اکبر گرنجی از ندریانی، محمد شهاب جلیوند (۱۳۹۶)، در پژوهش خود به بررسی نظارت بر کیفیت قوانین در رویه شورای نگهبان، پرداخته و بیان کرده‌اند که از دیدگاه حقوقدانان، مسئله‌ی شفافیت قوانین یکی از شش ویژگی کیفیت قواعد حقوقی (شامل؛ هنجاریت، شفافیت، ثبات، تحقق‌پذیری، عادلانه بودن و تناسب) بوده و بی‌تردید، بی‌ثباتی قواعد حقوقی، امنیت حقوقی شهروندان را خدشه دار می‌کند. هر چند شورای نگهبان، در ضمن نظارت‌های اساسی و شرعی خود، گاهی نظارت بر

۱. از دیدگاه بانک جهانی، حکمرانی خوب بر اساس شش شاخص تعریف و اندازه‌گیری می‌شود که عبارتند از: پاسخگویی و حق اظهار نظر، ثبات سیاسی و نبود خشونت/ تروریسم، اثر بخشی دولت، کیفیت تنظیم‌کنندگی، حاکمیت قانون و مهار فساد.

۱. از دیدگاه بانک جهانی، حکمرانی خوب بر اساس شش شاخص تعریف و اندازه‌گیری می‌شود که عبارتند از: پاسخگویی و حق اظهار نظر، ثبات سیاسی و نبود خشونت/ تروریسم، اثر بخشی دولت، کیفیت تنظیم‌کنندگی، حاکمیت قانون و مهار فساد.

روش‌شناسی پژوهش

در راستای اهداف و پرسش‌های پژوهش، داده‌های مورد نیاز (مشمول بر فهرست قوانین مصوب در حوزه مالی از زمان تشکیل مجلس قانونگذاری اول (۱۳۵۹/۰۳/۰۷) لغایت پایان فعالیت مجلس دهم (۱۳۹۹/۰۳/۰۶))، از سامانه ملی قوانین و مقررات^۱ استخراج و در راستای ارزیابی عملکرد آنها از حیث سه ویژگی مدنظر در این پژوهش و به فراخور عنوان و محتوای اصلی قوانین، در قالب؛ قوانین اصلاحی، قوانین تمدیدی، قوانین تفسیری و قوانین جدید دسته‌بندی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

بر این اساس پژوهش حاضر از جهت هدف: کاربردی؛ از جهت شیوه تجزیه و تحلیل، روش انجام و ارائه نتایج پژوهش: از نوع تحلیل محتوایی (توصیفی) و از جهت نوع پژوهش: کیفی محسوب می‌شود.

قلمرو پژوهش، جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه قوانین مصوب در حوزه مالی، از زمان تشکیل مجلس اول (۱۳۵۹/۰۳/۰۷) لغایت پایان فعالیت مجلس دهم (۱۳۹۹/۰۳/۰۶) است. همچنین کل جامعه آماری مورد بررسی قرار گرفته و از روش نمونه‌گیری استفاده نشده است.

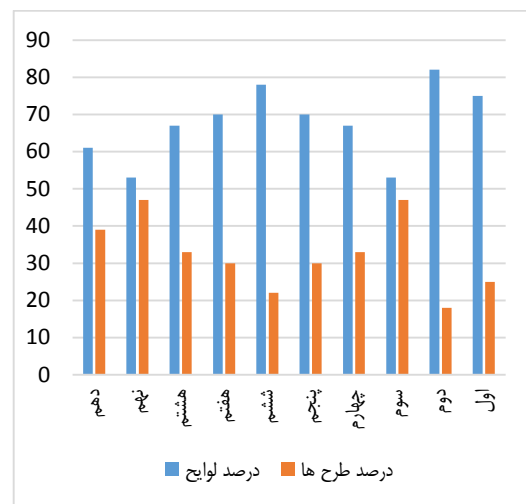
شایان بیان است که منظور از قوانین مالی در این پژوهش^۲، آن دسته از قوانینی است که مرتبط با موضوع‌های حقوق و مزایا، بازنشستگی و استخدامی کارکنان دولت، قوانین مربوط به بازنشستگان، قوانین مالی در حوزه گمرکی و صادرات و واردات، قوانین مالی در حوزه بانکی (شامل قانون صدور چک، قانون بازار اوراق بهادار، قانون عملیات بانکی بدون ربا و ...)، قوانین مالیاتی، قوانین حوزه نظارت بر عملکرد مالی دولت (شامل قانون محاسبات عمومی، قانون دیوان محاسبات، قوانین بودجه سنواتی، قوانین برنامه‌های پنجساله، قوانین مربوط به تعیین اعتبارات دستگاه‌های دولتی، قوانین مربوط به تعیین تعرفه‌های دولتی، قانون نحوه وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین و ...) و موارد مشابه است^۳.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی (حجم قوانین)

حجم و تنوع قوانین مصوب به شرح جداول و نمودارهای زیر است:

وضعیت موجود در هر حوزه است، که این الزمات، برای قوه مجریه به مراتب بیش از قوه مقننه فراهم است. بر این اساس عموم کشورهای توسعه یافته، دارای نظام قانونگذاری «لایحه محور» با نسبت‌های مختلف بوده و دولت، واجد جایگاه مسلطی در ابتکار قانونگذاری است. هدف نهایی این پژوهش، تاکید بر این مطلب است که کارکرد قانونگذاری مجلس باید در قالب رسیدگی به لوایح دولتی و نه ارائه طرح صورت پذیرد. گرچه در مواردی نیز چه بسا برای اعمال نظارت موثر بر عملکرد دولت، چاره‌ای جز تصویب قانون نباشد. اما این اقدام باید پس از اعمال کوشش‌گرانه و پیگیرانه ابزارهای نظارتی و متعاقب آن، تدوین یک پیش نویس قانونی با کیفیت و قابل اجرا، صورت پذیرد.

شکل ۱. نسبت طرح‌ها و لوایح تبدیل شده به قانون در ادوار مختلف مجلس

پرسش‌های پژوهش

با توجه به هدف پژوهش، پرسش‌های اصلی این پژوهش به شرح زیر هستند:

- ۱- آیا قوانین مصوب در حوزه مالی در ایران از حیث شفافیت دارای وضعیت مناسبی هستند؟
- ۲- آیا قوانین مصوب در حوزه مالی در ایران از حیث ثبات دارای وضعیت مناسبی هستند؟
- ۳- آیا قوانین مصوب در حوزه مالی در ایران از حیث نبود پراکندگی دارای وضعیت مناسبی هستند؟

۳. آن دسته از قوانین که حاوی چندین نوع حکم (مالی و غیر مالی) می‌باشند با توجه به سهم احکام حوزه مالی، طبقه‌بندی شده‌اند بطور نمونه "قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور" که حکم مطابق ماده (۶) آن، حکم مالی محسوب می‌شود، با توجه به ماهیت کلی قانون، غیرمالی تلقی شده است. همچنین قوانین تشکیل و اساننامه سازمانها (مانند قانون تشکیل شهرداریها و ...) جزء قوانین مالی محسوب نشده است.

1. <http://www.qavanin.ir>

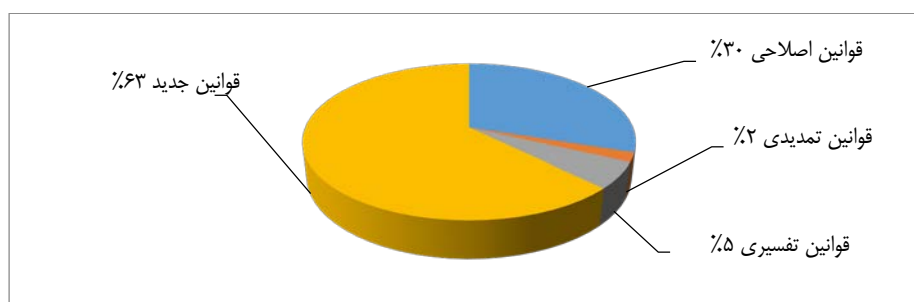
۲. توضیح اینکه در قوانین و مقررات، تعریف منسجمی از "قوانین مالی" ارائه نشده است، لیکن برخی از صاحب‌نظران، قوانین و مقررات مالی را «به هر مصوبه دارای ضمانت اجرایی با موضوع امور مالی» تعریف می‌کنند.

جدول ۱. آنالیز وضعیت کل قوانین مصوب در ده دوره قانونگذاری مجلس^۱

شرح	کل قوانین مصوب	قوانین اصلاحی ^۲	قوانین تمدیدی ^۳	قوانین تفسیری ^۴	قوانین جدید ^۵
تعداد	۳۱۵۸	۹۵۰	۵۹	۱۷۱	۱۹۷۸
نسبت	%۱۰۰	%۳۰	%۲	%۵	%۶۳

منبع: محاسبات پژوهشگر

ارقام جدول فوق نشان می‌دهد که در ده دوره قانونگذاری مجلس شورای اسلامی، تعداد (۳۱۵۸) قانون به تصویب رسیده که ۳۰٪ از آنها در قالب قوانین اصلاحی، ۲٪ قوانین تمدیدی، ۵٪ قوانین تفسیری و ۶۳٪ باقیمانده، در قالب قوانین جدید بوده است.

شکل ۲. آنالیز کل قوانین مصوب در ده دوره قانونگذاری مجلس

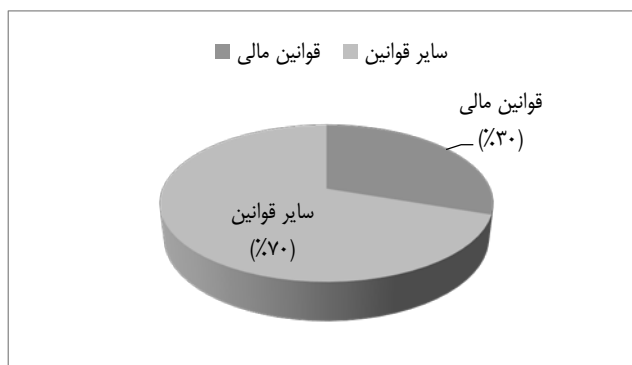
منبع: محاسبات پژوهشگر

در راستای هدف پژوهش قوانین حوزه مالی از کل قوانین مصوب تفکیک شده که نتایج آن به شرح زیر است:

جدول ۲. سهم قوانین حوزه مالی از کل قوانین مصوب

کل قوانین مصوب	قوانین مالی		سایر قوانین	
	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت
۳۱۵۸	۹۵۵	۳۰٪	۲۲۰۳	۷۰٪

منبع: محاسبات پژوهشگر

شکل ۳. سهم قوانین حوزه مالی از کل قوانین مصوب

۴. منظور از قوانین تفسیری، آندسته از قوانینی است که در جهت رفع ابهام موجود در قوانین، تصویب شده اند و بیشتر دارای عنوان "قانون تفسیر..." هستند.

۵. منظور از قوانین جدید، قوانینی است که به ظاهر دارای احکام و مواد قانونی جدیدی هستند. بدیهی است این نوع قوانین فاقد عناوین: تمدید، استفساریه، اصلاح، الحاق، تفسیر، تسری و موارد مشابه خواهند بود.

۱. تطابق داده شده با پژوهش "واکوی عملکرد ده دوره قانونگذاری مجلس شورای اسلامی، فیضی، ۱۳۹۹"، دانش حقوق و مالیه، ۱۳۹۹.

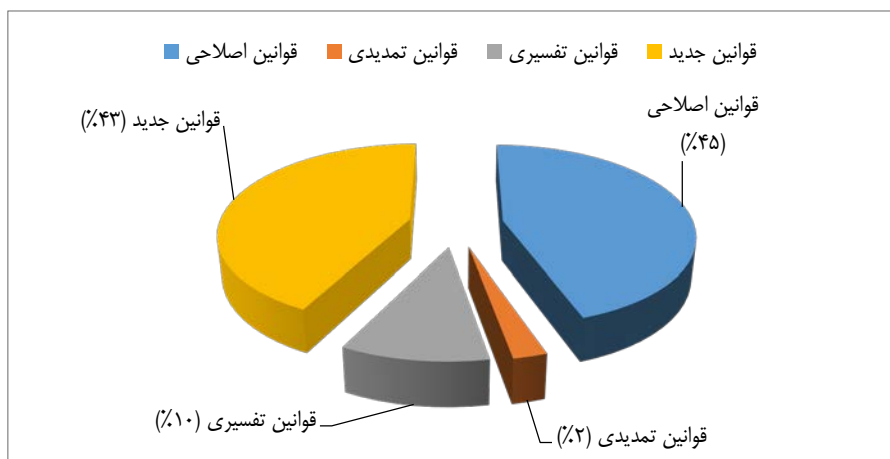
۲. منظور از قوانین اصلاحی، آندسته از قوانینی است که به صراحت حاوی عنوان "قانون اصلاح" بوده و یا بصورت محتوایی، بیانگر تغییر تصمیم اولیه قانونگذار است.

۳. منظور از قوانین تمدیدی، آندسته از قوانینی است که به دلیل اتمام مهلت آزمایشی اجرای آن و عدم تبدیل به قانون دائمی در موعد مقرر، قانونگذار نسبت به تمدید آن اقدام نموده است. این نوع قوانین بیشتر دارای عنوان "قانون تمدید مهلت..." هستند.

جدول ۳. آنالیز وضعیت قوانین مالی

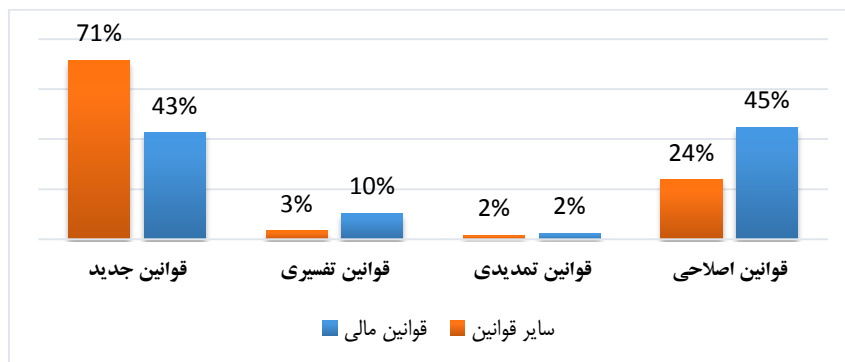
شرح	کل قوانین مصوب	قوانین اصلاحی	قوانین تمدیدی	قوانین تفسیری	قوانین جدید
تعداد	۹۵۵	۴۲۷	۲۳	۹۹	۴۰۶
نسبت به کل	٪۳۰	٪۴۵	٪۲	٪۱۰	٪۴۳

منبع: یافته های پژوهش.

شکل ۴. آنالیز وضعیت قوانین مالی

منبع: یافته های پژوهش.

شکل ۵. مقایسه وضعیت قوانین مالی و سایر قوانین در نظام قانونگذاری ایران

منبع: یافته های پژوهش.

یافته های تحلیلی (ارزیابی کیفیت قوانین مالی)

الف) ارزیابی شفافیت (عدم وجود ابهام)

عینی ترین معیار ارزیابی شفافیت قوانین، حجم قوانین تفسیری است. هرچه میزان تفسیر قوانین، بیشتر باشد، بیانگر این است که قوانین دارای ابهام بیشتری می باشند. از طرفی بررسی ها نشان می دهد که ابهام در قوانین به دو حالت زیر نمایان می شود:

حالت اول) ابهام شکلی و ظاهری قانون: این نوع ابهام زمانی پدیدار می شود که ضعف در نگارش متون قانونی موجب می شود که از یک گزاره قانونی، بیش از یک معنا و مفهوم قابل برداشت باشد. کلی گویی، مهمل گویی، رعایت نکردن اصول نگارشی از جمله مواردی است که موجب بروز ابهام ظهری در قوانین می شود.^۱

تبصره (۱۲) قانون بودجه سال ۱۳۹۶ و بند (۴) ماده (۶۸) قانون مدیریت خدمات کشوری از نمونه قوانین دارای ضعف در نگارش هستند.

۱. بند (ب) ماده (۸۰)، بند (ج) ماده (۸۱)، تبصره (۲) ماده (۱۰۲)، تبصره (۲) ماده (۹۶) از جمله مصادیق نقض این ویژگی در قانون برنامه ششم و بند (الف)

است. به عبارت ساده تر، ۴۵ درصد از قوانینی که در حوزه مالی به تصویب رسیده، به منظور اصلاح قوانین مصوب قبلی بوده است. بدیهی است اگر یک قانون از پشتوانه ی کارشناسی قوی برخوردار باشد و تمام آنچه که باید در قانون بیان و تعیین تکلیف شود، توسط قانونگذار، تدوین شده باشد، میزان نیاز به اصلاح قوانین، به حداقل خواهد رسید.

ج) ارزیابی پراکندگی قوانین

قانونگذاری پراکنده، رویه نامطلوبی است که در آن قانونگذار، تمام احکام مرتبط با یک موضوع را تحت یک قانون مادر جمع بندی و ارائه نموده و در خلال قوانین مختلف، احکام متعددی در خصوص یک موضوع واحد، تصویب می کند. این رویه ناصحیح، مخاطبان قانون را از حیث اینکه همواره باید در دل قوانین متعدد، به دنبال آخرین نظر و اراده قانونگذار در خصوص یک موضوع باشند، با سردرگمی مواجه می سازد. نمونه احکام اصلاحی مندرج در قوانین بودجه سنواتی، قانون برنامه پنجساله ششم و پنجم توسعه، قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب مورخ ۱۳۹۳/۱۲/۴، قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵/۱۱/۱۰ به شرح جدول های زیر^۲، مصداق بارز قانونگذاری پراکنده بوده و موید این مطلب است که دامنه این نوع قوانین، بسیار وسیع و متنوع بوده و احصاء آمار دقیق فراوانی آنها، تا حدودی ناممکن است. همچنین گواه این ادعاست که حجم قوانین اصلاحی در حوزه مالی، بیش از نسبت احصاء شده در بخش های قبلی این پژوهش (۴۵ درصد) است. با این حال رویه صحیح در قانونگذاری، این است که تمام احکام مرتبط با یک موضوع، ذیل یک قانون مادر جمع بندی و ارائه شود.

حالت دوم) ابهام محتوایی: این نوع ابهام زمانی پدیدار می شود که یک ماده قانونی، به دلیل همپوشانی، همراستا بودن و یا تعارض با احکام مشابه مندرج در قوانین اسبق (و عدم تعیین تکلیف صریح این موضوع توسط قانونگذار) و یا به دلیل سکوت قانونگذار در بیان آنچه که باید در قانون تعیین تکلیف شود، مواجه با ابهام می شود.

اطلاعات آماری احصاء شده در بخش «حجم قوانین» پژوهش پیش رو، نشان می دهد که بطور میانگین (۵٪) از کل قوانین مصوب، صرف تصویب قوانین تفسیری شده و این نسبت در حوزه قوانین مالی، معادل (۱۰٪) است. به عبارتی، ۱۰ درصد از کل قوانین مصوب در حوزه مالی، صرف تفسیر قوانین مبهم شده است. این نکته قابل تامل است که قوانین تفسیری، مصداق همه گیر و قطعی بودن ابهام در خصوص یک قانون است و چه بسا قوانین که علی رغم داشتن ابهام با صدور یک بخشنامه داخلی یا یک نظریه مشورتی، سپری شده اند. بر این اساس نمی توان چنین برداشت نمود که مابقی قوانین تصویب شده در حوزه مالی (۹۰ درصد باقیمانده) نبود هرگونه ابهام بوده اند. با این حال سردرگمی در مجریان و ناظران، تفسیر به رای و طولانی شدن فرآیند تحقق اهداف مدنظر قانونگذار از جمله مهمترین آسیب های قوانین مبهم است.

ب) ارزیابی ثبات

ملاک ارزیابی درجه ثبات قوانین، حجم «قوانین اصلاحی» است. داده های احصاء شده در این پژوهش نشان می دهد طی ده دوره قانونگذاری، بطور متوسط ۳۰ درصد از کل قوانین مصوب، صرف اصلاح قوانین^۱ شده و این نسبت در حوزه قوانین مالی، معادل ۴۵ درصد بوده که موید بی ثباتی قوانین حوزه مالی

جدول ۴. نمونه احکام اصلاحی مندرج در قوانین بودجه سنواتی سالهای ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۶

ردیف	ماده قانونی	ردیف	ماده قانونی
۱	جزء (۱)، (۲) و (۳) بند (ت) و بند (ث) تبصره (۶) قانون بودجه سال ۱۳۹۹	۶	جزء (۶) بند (الف) تبصره (۱۸) قانون بودجه سال ۱۳۹۸.
۲	جزء (۳) بند (الف) تبصره (۱۸) قانون بودجه سال ۱۳۹۹	۷	بند (الف) تبصره (۷) قانون بودجه سال ۱۳۹۷.
۳	بند (هـ) تبصره (۸) قانون بودجه سال ۱۳۹۸	۸	بند (ط) تبصره (۱۷) قانون بودجه سال ۱۳۹۷.
۴	بند (ی) تبصره (۶) قانون بودجه سال ۱۳۹۸	۹	بند (الف) تبصره (۱۸) قانون بودجه سال ۱۳۹۷.
۵	بند (الف) تبصره (۷) قانون بودجه سال ۱۳۹۸		

۱. در برخی موارد برخی اصلاحات نگارشی و تحریری در قالب "نامه اصلاحی" از سوی مجلس شورای اسلامی ابلاغ شده که این قبیل موارد به دلیل فقدان عنوان "قانون" در آمار قوانین اصلاحی لحاظ نشده است. بطور نمونه؛ نامه اصلاحی قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵، ۱۱/۱۰ که چنین مقرر داشته: "پیرو ابلاغیه قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵/ ۱۱/ ۱۰ به شماره ۱۰۵۴ مورخ ۱۳۹۵/ ۱/ ۱۶ اصلاحیه

۲. بر گرفته و تطابق داده شده با پژوهش "ارزیابی ثبات قوانین در ایران"، فیضی و دیگران، ۱۳۹۹، پذیرش شده در نشریه "دانش حقوق مالیه".

۱. در برخی موارد برخی اصلاحات نگارشی و تحریری در قالب "نامه اصلاحی" از سوی مجلس شورای اسلامی ابلاغ شده که این قبیل موارد به دلیل فقدان عنوان "قانون" در آمار قوانین اصلاحی لحاظ نشده است. بطور نمونه؛ نامه اصلاحی قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵، ۱۱/۱۰ که چنین مقرر داشته: "پیرو ابلاغیه قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵/ ۱۱/ ۱۰ به شماره ۱۰۵۴ مورخ ۱۳۹۵/ ۱/ ۱۶ اصلاحیه

جدول ۵. نمونه احکام اصلاحی مندرج در قانون برنامه پنجساله ششم توسعه

ردیف	مستند قانونی	ردیف	مستند قانونی	ردیف	مستند قانونی
۱	بند (ب) ماده (۶)	۴	بند (ث) ماده (۸۹)	۷	بند (پ) ماده (۱۱۷)
۲	بند (ت) ماده (۸۷)	۵	تبصره (۲) ماده (۹۰)	۸	جزء (۳) بند (الف) ماده (۱۰۸)
۳	بند (ذ) ماده (۸۷)	۶	ماده (۱۱۸)		

جدول ۶. نمونه احکام اصلاحی مندرج در قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه

ردیف	مستند قانونی	ردیف	مستند قانونی
۱	ماده (۵۲)	۶	تبصره (۱) ماده (۱۱۷)
۲	ماده (۸۹)	۷	تبصره (۲) ماده (۱۱۹)
۳	ماده (۱۰۴)	۸	ماده (۱۲۲)
۴	ماده (۱۰۵)	۹	بند (الف) ماده (۱۵۹)
۵	ماده (۱۱۲)	۱۰	بند (ب) ماده (۱۵۹)

جدول ۷. نمونه احکام اصلاحی مندرج در قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)

ردیف	مستند قانونی	ردیف	مستند قانونی	ردیف	مستند قانونی
۱	جزء (۴) ماده (۱)	۶	ماده (۶۰)	۱۱	ماده (۹)
۲	ماده (۱۷)	۷	ماده (۶۲)	۱۲	ماده (۱۰)
۳	ماده (۴۲)	۸	ماده (۶۴)	۱۳	بند (پ) ماده (۱۰)
۴	ماده (۴۷)	۹	ماده (۸۵)	۱۴	تبصره ماده (۱۱)
۵	ماده (۵۰)	۱۰	تبصره ماده (۲)		

جدول ۸. نمونه احکام اصلاحی مندرج در قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

ردیف	مستند قانونی	ردیف	مستند قانونی
۱	بند (الف) ماده (۱۲)	۶	تبصره (۲) ماده (۳۳)
۲	ماده (۱۸)	۷	بند (پ) ماده (۳۸)
۳	بند (ث) ماده (۲۱)	۸	تبصره (۲) جزء (۱) بند (ت) ماده (۳۸)
۴	ماده (۲۲)	۹	ماده (۶۷)
۵	بند (ت) ماده (۲۳)		

جدول ۹. نمونه مواد قانونی پراکنده که نسبت به تمدید قوانین اقدام نموده اند

ردیف	مستند و حکم قانونی
۱	مطابق بند (ل) تبصره (۶) قانون بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور؛ مدت اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷/۰۲/۱۷ با اصلاحات و الحاقات بعدی تا پایان مهرماه سال ۱۳۹۹ تمدید شده است.
۲	بموجب بند (د) تبصره (۸) قانون اخیرالذکر؛ مدت اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷/۰۲/۱۷ و اصلاحات بعدی آن در سال ۱۳۹۸ تمدید شده است.
۳	مطابق ماده (۴۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵/۱۱/۱۰؛ "قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران مصوب ۱۳۹۱/۱۰/۰۲" به قانون دائمی تبدیل شده است.
۴	مطابق ماده (۱۶۲) قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه؛ اجرای قانون توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت سوخت مصوب ۱۳۸۶/۹/۱۸ تا پایان برنامه تمدید شده است.
۵	مطابق تبصره (۲۱) قانون بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور؛ مدت اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷/۰۲/۱۷ و اصلاحات بعدی آن تا زمان لازم‌الاجراء شدن قانون جدید در سال ۱۳۹۷ تمدید شده است.
۶	مطابق تبصره (۲۲) قانون بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور؛ مدت اجرای آزمایشی قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶/۰۷/۰۸ با اصلاحات و الحاقات بعدی در سال ۱۳۹۷ تا زمان تصویب و لازم‌الاجراء شدن قانون جدید تمدید شده است.
۷	مطابق بند (ب) تبصره (۶) قانون بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور؛ مدت اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷/۲/۱۷ و اصلاحات بعدی آن تا پایان سال ۱۳۹۶ تمدید شده است.
۸	مطابق بند (د) تبصره (۲۰) قانون بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور؛ مهلت اجرای آزمایشی قانون مدیریت خدمات کشوری با کلیه اصلاحات آن تا پایان سال ۱۳۹۶ تمدید شده است.

بحث و نتیجه گیری

مطابق تجزیه و تحلیل اطلاعات آماری بدست آمده در این پژوهش، وضعیت قوانین مصوب در حوزه مالی از لحاظ برخورداری از سه ویژگی: شفافیت، ثبات و انسجام، مناسب ارزیابی نمی‌شود که این نتیجه گیری منطبق با نتایج پژوهشهای قبلی نیز است. به هر روی جمع بندی نتایج یافته های پژوهش فعلی به شرح زیر است:

شفافیت (عدم ابهام): مطابق اطلاعات آماری بدست آمده در این پژوهش، (۱۰٪) از کل قوانین مصوب در حوزه مالی، در قالب قوانین تفسیری بوده که این موضوع بیانگر وجود ابهام (عدم صراحت) در قوانین مصوب است. زیرا که اگر قوانین از صراحت و شفافیت کافی برخوردار باشند، نیازی به تفسیر آنها توسط مرجع قانونگذار نبود. این نتیجه گیری همراستا با نتایج پژوهشهای پیشین است.

ثبات قوانین (عدم اصلاح مکرر): در ده دوره قانونگذاری، ۴۵ درصد از کل قوانین مصوب در حوزه مالی، صرف اصلاح قوانین شده که این آمار، موید بی ثباتی قوانین حوزه یادشده است. به عبارت ساده تر، ۴۵ درصد از قوانینی که در حوزه مالی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده، در راستای اصلاح قوانین مصوب قبلی بوده است. این نتیجه گیری همراستا با نتایج پژوهشهای پیشین بویژه پژوهش صورت گرفته توسط

احمدی موسوی سید مهدی، صالح ولیدی محمد، نجفی توانا علی، ۱۳۹۳ و نیز پژوهش مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۳ است.

انسجام قوانین (عدم پراکندگی): قانونگذاری پراکنده، رویه نامطلوبی است که در آن قانونگذار، تمام احکام مرتبط با یک موضوع را تحت یک قانون مادر جمع بندی و بیان ننموده و در خلال قوانین مختلف، احکام متعددی در خصوص یک موضوع واحد، تصویب می‌کند. رویه نامطلوب موصوف در نظام قانونگذاری ایران به وضوح قابل مشاهده بوده و به دلیل وجود احکام متعدد در خصوص یک موضوع مشابه در دل قوانین مختلف (بر اساس نمونه های ارائه شده در این پژوهش)، قوانین مصوب در حوزه مالی، از حیث رعایت ویژگی «نبود پراکندگی»، مطلوب ارزیابی نمی‌شوند. این نتیجه گیری همراستا با نتایج پژوهشهای پیشین، بویژه پژوهش صورت گرفته توسط مرکز مالگیری احمد، مهدی زاده مهدی، ۱۳۹۳ و نیز پژوهش مرکز پژوهشهای مجلس، ۱۳۹۳ است.

با این حال وضعیت قوانین مصوب در حوزه مالی از حیث سه ویژگی ثبات، شفافیت و عدم پراکندگی، مطلوب ارزیابی نمی‌شوند که این نتیجه گیری منطبق با نتیجه پژوهشهای پیشین صورت گرفته در این حوزه است. خلاصه نتایج پژوهش به شرح جدول زیر است:

جدول ۱۰. خلاصه نتایج پژوهش

ردیف	کیفیت	معیار ارزیابی	نتیجه ارزیابی
۱	ثبات قوانین (عدم اصلاح مکرر)	نسبت قوانین اصلاحی به کل قوانین مصوب	با عنایت به حجم قوانین اصلاحی (بطور میانگین ۴۵ درصد از کل قوانین مصوب در حوزه مالی، در قالب قوانین اصلاحی بوده اند)؛ وضعیت قوانین حوزه مالی از حیث ثبات، مطلوب ارزیابی نمی‌شود.
۲	شفافیت قوانین (عدم ابهام)	نسبت حجم قوانین تفسیری به کل قوانین مصوب	با عنایت به حجم قوانین تفسیری در حوزه مالی (بطور میانگین ۱۰ درصد از کل قوانین مصوب در حوزه مالی در قالب قوانین تفسیری ^۱ بوده)؛ وضعیت شفافیت قوانین حوزه مالی، مطلوب ارزیابی نمی‌شود.
۳	انسجام قوانین (عدم پراکندگی)	وجود یا عدم وجود پراکندگی قوانین	با عنایت به وجود احکام مختلف در خصوص یک موضوع مشابه در دل قوانین مختلف (بر اساس نمونه های ارائه شده در این پژوهش)، قوانین مصوب در حوزه مالی، از حیث رعایت ویژگی "عدم پراکندگی"، مطلوب ارزیابی نمی‌شوند.

پیشنهاد های پژوهش

الف) پیشنهاد های مبتنی بر نتایج پژوهش

در راستای افزایش کیفیت قوانین حوزه مالی، پیشنهاد های زیر ارائه می‌شود:

(۱) تقویت فرآیند تهیه پیش نویس قانون: با عنایت به اینکه تهیه پیش نویس منسجم و خوب قانون نقش بسیار موثری در تصویب قانون خوب دارد، بنابراین ضروری است

قانونگذار علاوه بر عنایت به سایر آسیب های ایجاد شده در خصوص نظام قانونگذاری^۲، اقدامات اصلاحی مناسبی در این خصوص (شامل: استفاده کارا از نهادهای پژوهشی در فرآیند تقنین، ایجاد نظام کارآمد مسئله شناسی و اولویت سنجی، بررسی تمامی موضوعات مرتبط به موضوع در دست بررسی) بعمل آورد.

۱. در کنار این حجم از قوانین تفسیری، وجود نظریه های مشورتی صادره از نهادهای ذیصلاح که در جهت رفع ابهام قوانین بوده، نیز نباید نادیده گرفته شود.
۲. رجوع شود به "گزارش آسیب شناسی نظام قانونگذاری جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۶۰۸۰، ۱۳۹۷.

- اشکذری، محمد جمال. ثبات اقتصادی کشور در گرو تحقق اقتصاد مقاومتی. *دوفصلنامه پژوهشهای اقتصاد مقاومتی*، سال اول، شماره ۲، ۸۴-۱۰۸.
- اصول هفتاد و یکم تا نود قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- بلوری امین؛ مرادی محمد و یزدانی حمید رضا حمید رضا. (۱۳۹۹)، طراحی مدل فرار مالیاتی بر پایه مالیات بر درآمد: رویکرد نظریه داده بنیاد، *دوفصلنامه حسابداری دولتی*، ۱ (۱۳)، ۹-۲۸.
- پراکندگی قوانین مالیاتی. (۱۳۹۱). مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۲۶۴۹.
- تصویری از هشت دوره قانونگذاری مجلس شورای اسلامی در حوزه اقتصاد، ویرایش دوم. (۱۳۹۵). مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۴۳۵۸، ۱۳۹۵.
- تورم قانونگذاری و کیفیت قانون. (۱۳۸۶). مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل، ۸۳۱۳، کدموضوعی ۲۴۰.
- تورم قوانین و تنقیح قوانین و مقررات، ملاحظاتی در خصوص طرح تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور. (۱۳۸۶). *فصلنامه اطلاع رسانی حقوقی، سال ششم*، شماره یازدهم، پاییز ۱۳۸۶، ص ۱۴۴.
- حقیقی، مهری و دیگران. (۱۳۹۷)، چالشهای قانونی نظارت دیوان محاسبات کشور در مقابله با فساد مالی و جرائم ناشی از آن در دستگاه های اجرایی. *فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، شماره ۳۸، زمستان ۱۳۹۷.
- درباره سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، ثبات قوانین. (۱۳۹۳)، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۳۶۷۰.
- درویشی و دیگران. (۱۳۹۶). تحلیل جامعه شناختی مسئله اختلاس در ایران. *دانش حقوق و مالیه*، سال اول، شماره ۲، زمستان ۹۶، ص ۱۷.
- راسخ، محمد. ویژگی های ذاتی و عرضی قانون. *پژوهشنامه مجلس و پژوهش*، سال ۱۳، شماره ۵۱.
- عبدالحمید، شمس. (۱۳۹۱). مقدمه ای بر مهندسی نظام کنترل و نظارت برای جلوگیری از پیدایش فساد نظام مند. *فرآیند مدیریت و توسعه*. دوره ۲۵، بهار ۱۳۹۱، شماره ۱- پیپای ۷۹.
- فیضی، سعید. (۱۳۹۹). ابهام در شفافیت قوانین. *نشریه دانش حقوق و مالیه عمومی*، انتشارات دیوان محاسبات.

- ۲) رعایت و عنایت ویژه به تدوین و تنقیح قوانین:** با اینکه تصویب «قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور، مصوب ۱۳۸۹/۰۴/۲۵» و انجام برخی اقدامات در این راستا، وجود قوانین تفسیری و اصلاح پیاپی قوانین، بیانگر عدم تحقق کامل اهداف این قانون است، که ضروری است اقدامات اساسی در راستای تحقق قانون مذکور بعمل آید.
- ۳) تغییر نظام قانونگذاری از شیوه «طرح - بنیان» به «لایحه - بنیان»:** از دیدگاه صاحب نظران، بالا بودن سهم لوائح ارائه شده از سوی دولت در قوانین تصویب شده، یکی از معیارهای قانونگذاری خوب انگاشته می شود. از جمله دلایل اصرار بر اولویت دادن به تصویب قوانین از طریق لایحه، این است که تهیه پیش نویس یک قانون خوب، نیازمند بهره گیری از نیروی کارشناسی زبده، در اختیار داشتن آمار و اطلاعات لازم در قالب بانکهای اطلاعاتی و نیز ارزیابی های قابل اتکا از وضعیت موجود بر اساس تجربیات عملی است، که این الزامات، برای قوه مجریه به مراتب بیش از قوه مقننه فراهم است. بر این اساس، توجه به موضوع موصوف یکی دیگر از ضروریات و راهکارهای تقویت نظام قانونگذاری است.

ب) پیشنهادهای برای پژوهشهای آینده:

- با توجه به گستردگی موضوعات مورد بحث در زمینه کیفیت قوانین و مقررات، برخی از موضوعهایی که از نظر پژوهشگر، برای پژوهشهای آینده مناسب هستند، به شرح زیر قابل ارائه توسط پژوهشگران خواهد بود:
- بررسی رابطه کیفیت قوانین و میزان قانون گریزی و فساد.
 - بررسی رابطه کیفیت قوانین بر کیفیت کار حسابرسان بخش دولتی.
 - بررسی مقایسه ای حجم قوانین مالی در ایران و سایر کشورهای توسعه یافته.

منابع

- آسیب شناسی نظام قانونگذاری جمهوری اسلامی ایران (ویرایش دوم)، (۱۳۹۸)، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۶۰۸۰.
- احمدی موسوی، سید مهدی؛ صالح ولیدی، محمد و نجفی توانا، علی. (۱۳۹۳). آسیب شناسی نظام مالیاتی ایران و تبیین عوامل مؤثر در بروز آسیب. *مجله حقوقی دادگستری*، سال هشتادم، شماره نود و ششم، ۳۷-۵۹.
- اختلال در ابتکار قانونگذاری در ایران آموزههایی برای مجلس یازدهم، (۱۳۹۹)، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۷۱۳۹.

- مرکز مالگیری، احمد؛ عطار، سعید. (۱۳۹۶). آسیب شناسی قانونگذاری در ایران از منظر رویه ابتکار قانونگذاری. *مجلس و راهبرد*، سال ۲۵، شماره ۹۶، ۱۳۹۶.
- مرکز مالگیری، احمد؛ مهدی زاده، مهدی. (۱۳۹۳). قانونگذاری پراکنده در نظام تقنینی ایران. *پژوهش حقوق عمومی*. سال هفدهم، شماره ۴۷، تابستان ۱۳۹۳.
- مفهوم مقررات دست و پاگیر و تبیین آثار آن بر محیط کسب و کار با تأکید بر قوانین و مقررات مالیاتی. (۱۳۹۴). مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۴۶۴۰.
- وکیلان حسن؛ مرکز مالگیری احمد. (۱۳۹۵). مقدمه ای بر فلسفه قانونگذاری؛ در تکاپوی ارتقای کیفیت قانون. فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هجدهم، شماره ۵۱، تابستان ۱۳۹۵.
- وکیلان، حسن. (۱۳۹۰). گفتارهایی در قانون و قانونگذاری (مجموعه مقالات). مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، اول بهار ۱۳۹۰.
- Feyzi, S & mohmadi, G & asghay, M. (2020). Assessing the stability of laws in Iran. Accepted in the Journal of Public Law and Finance, *Publications of the Court of Accounts*, Fourth Year, No. 14. 47-65. (In Persian).
- Feyzi, S. (2020). Ambiguity in the transparency of laws. Accepted in the Journal of Public Law and Finance, *Publications of the Court of Accounts*. (In Persian).
- Feyzi, S. (2020). Analysis of the Performance of Ten Legislative Periods of the Islamic Consultative Assembly of Iran. *Journal of Public Law and Finance Knowledge .Court of Accounts Publications*, Fourth Year, No. 13. 53-71. (In Persian).
- Georgian Azandariani Ali Akbar, Jalilund Mohammad Shahab. (2017). Supervising the quality of laws in the procedure of the Guardian Council, *Quarterly Journal of Public Law Knowledge*. Sixth year, No. 18, pp. 1 to 22. (In Persian)
- Haghighi & other. (2018). Legal Challenges of the Court of Audit Supervision in Combating Financial Corruption and Crimes. *Quarterly Journal*
- مرکز مالگیری، احمد؛ عطار، سعید. (۱۳۹۶). آسیب شناسی قانونگذاری در ایران از منظر رویه ابتکار قانونگذاری. *مجلس و راهبرد*، سال ۲۵، شماره ۹۶، ۱۳۹۶.
- مرکز مالگیری، احمد؛ مهدی زاده، مهدی. (۱۳۹۳). قانونگذاری پراکنده در نظام تقنینی ایران. *پژوهش حقوق عمومی*. سال هفدهم، شماره ۴۷، تابستان ۱۳۹۳.
- مفهوم مقررات دست و پاگیر و تبیین آثار آن بر محیط کسب و کار با تأکید بر قوانین و مقررات مالیاتی. (۱۳۹۴). مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۴۶۴۰.
- وکیلان حسن؛ مرکز مالگیری احمد. (۱۳۹۵). مقدمه ای بر فلسفه قانونگذاری؛ در تکاپوی ارتقای کیفیت قانون. فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هجدهم، شماره ۵۱، تابستان ۱۳۹۵.
- وکیلان، حسن. (۱۳۹۰). گفتارهایی در قانون و قانونگذاری (مجموعه مقالات). مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، اول بهار ۱۳۹۰.

- of Private and Criminal Law Research*, No. 38, Winter 2016. (In Persian)
- <http://www.qavanin.ir>
 - <https://ana.press/fa/news/50/373774>
 - <https://rc.majlis.ir/fa>
 - Inflation of laws and revision of laws and regulations, considerations regarding the drafting and revision of laws and regulations of the country. (2007). *Legal Information Quarterly*, Year 6, Issue 11, Fall 2007, p.144. (In Persian).
 - Islamic Consultative Assembly Research Center. (2020). Parliament Disruption of the legislative initiative in Iran Lessons for the Eleventh Parliament. (In Persian).
 - Islamic Consultative Assembly Research Center. (2007). Serial number, 8313. Legislative inflation and the quality of law. (In Persian).
 - Islamic Consultative Assembly Research Center. (2011). Serial number 12649. Dispersal of tax laws. (In Persian).
 - Islamic Consultative Assembly Research Center. (2017) Serial number 14358. A picture of the eight legislative periods of the Islamic Consultative Assembly in the field of economics, second edition. (In Persian).
 - Islamic Consultative Assembly Research Center. (2019). Pathology of the Legislative System of the Islamic Republic of Iran (Second Edition), Serial number 16080. (In Persian)
 - Islamic Consultative Assembly Research Center.(2014). About the general policies of the resistance economy, the stability of laws. (In Persian)
 - Malmiri, A & Atar, S. (2017). Pathology of Legislation in Iran from the Perspective of Legislative Initiative Procedure. *Parliament and Strategy*, Volume25, number 96. (In Persian)
 - Markaz Malmiri, A & mehdizade, M. (2014). Scattered Legislation in the Iranian Legislative System, Public Law Research, Year 17, No. 47, (In Persian)
 - Paul, D. (2011). The role of drafters in determining the content of laws. Vakilian, H (author and translator). Discourses in Law and Legislation, Tehran, Research Center of the Islamic Consultative Assembly. (In Persian)
 - The concept of cumbersome regulations and explaining its effects on the business environment with emphasis on tax laws and regulations. (2008). *Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, serial number 14640. (In Persian)
 - Vakilian, H & malmiri, A. (2016). Introduction to the philosophy of legislation; In an effort to improve the quality of law, *Quarterly Journal of Public Law Research*, Year 18, No 51. (In Persian)

This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

Contents

Presenting the Structural Model of Interactive and Diagnostic Approach in the Use of Management Control Systems in Iranian State-Owned Companies.....	1
Alireza Farimani, Omid Pourheidari, Ahmad Khodamipour	
Performance-Based Budgeting Model with a Real Time Financial Reporting Approach in Iran Public Sector	21
Javad Pourghaffar, Heydar Mohammadzadeh Salteh, Mehdi Zeynali ,Sasan Mehrani	
An Islamic-Social Model of Accountability in Accountin	37
Iman Zare, Mohammad Moradi, Reza Gholami Jamkarani, Asadollah Babaeifard, Hossein Jahangirnia	
Investigating Digital Marketing Pattern Using Foundation Data Approach in the Banking System (Case Study Tose'e Ta'avon Bank)	59
Niloofer Shafeian, Mohammad Aghaei, Nader Gharibnavaz	
The Effect of Gender of Internal Auditor in State-Owned Banks on the Relationship between Moods and Whistle-Blowing	73
Mozhdeh Kadkhodae Elyadarani, Bahman Banimah	
Fuzzy Delphi Algorithm and Fuzzy DEMITEL in Designing and Explanation of Relational Capital in Banks	81
Atabak Baybordi, Jamal Bahri Sales, Saeed Jabbarzadeh, Akbar Zavari Rezayi	
A Predict Relationship between Individual Emotions and Public Financial Resources Management	91
Seyed Ali Mosavi Asl, Farzaneh Jafari, Elnaz Pakkhesal	
Investigating the Effect of Gender on the Relationship Between Stress and Audit Quality.....	101
Parviz Haghbin, Keyhan Azadi Hir, Mohammad Reza Pourali Lakelayh, Mahmoud Samadi Largani	
Provide a Hierarchical Model for Measuring the Performance of Financial Accelerators in State-Owned Banks of Iran.....	113
Mojtaba Moradpour, Abbasali Poraghajan, Mohammadmehdi Abbasianferedoni	
The Impact of Parametric Reforms on the Financing of Social Security Organization's Long-Term Commitments Using Actuaries	127
Hadi Farhadia, Babak Jamshidinavid, Mehرداد Ghanbari, Rouhollah Jamshid Pour	
Meta-Analysis of Factors Affecting Ethical Decision Making in the Accounting and Auditing Profession.....	143
Ali Dad Nooshfar, Abdolreza Mohseni, Mostafa Ghasemi	
Iranian Financial Laws Quality in Terms of Transparency, Stability and Non-Dispersion	167
Ahmad Markaz Malmiri, Saeid Feyzi, Hasan Shaghghi	

فرم اشتراک

علاقه مندان به اشتراک در دو فصلنامه "حسابداری دولتی" مبلغ ۱۰۰/۰۰۰ ریال جهت اشتراک سالانه نشریه به شماره حساب ۲۱۷۸۶۰۹۰۰۱۰۰۷ نزد بانک ملی ایران، شعبه بنفشه تهران به نام "سازمان مرکزی دانشگاه پیام نور" واریز کرده و فیش آن را به همراه این فرم، پس از تکمیل، به دفتر دو فصلنامه ارسال کنند.

نام:

نام خانوادگی:

نشانی:

کدپستی:

شماره همراه:

شماره ثابت:

نشانی دو فصلنامه جهت ارسال فیش واریزی و فرم اشتراک:

تهران، انتهای اتوبان شهید همت، شهرک شهید باقری، بعد از شهرداری منطقه ۲۲، دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز تهران
غرب، ساختمان شماره یک، طبقه سوم، اتاق شماره ۵

Editorial Board

Row	Editorial Advisory Board	Scientific Grade	Research & Training Institutions	Field of Study
1	Dr. Ali Rahmani	Professor	Al-Zahra University	Accounting
2	Dr. Reza Rasouli	Professor	Payame Noor University	Governmental Management
3	Dr. Seyed Ali Akbar Ahmadi	Professor	Payame Noor University	Governmental Management
4	Dr. Zahra Pourzamani	Professor	Azad University Central Tehran Branch	Accounting
5	Dr. Seyed Mahmoud Mousavi Shiri	Associate Professor	Payame Noor University	Accounting
6	Dr. Gholamreza Kurdistani	Professor	Imam Khomeini International University	Accounting
7	Dr. Sasan Mehrani	Associate Professor	University of Tehran	Accounting
8	Dr. Bita Mashayekhi	Associate Professor	University of Tehran	Accounting
9	Dr. Hamid Pourjalali	Professor	University of Hawaii USA	Accounting
10	Dr. Hassan Yazdifar	Professor	University of Salford, England	Accounting
11	Dr. Zabihollah Rezaei	Professor	Memphis USA	Accounting

Editorial Advisory Board

1	Gharibeh Esmaeli Kia	University of Elam	Assistant Professor	9	Roya Darabi	Azad University	Assistant Professor
2	Jafar Babajani	Allameh Tabatabai University	Professor	10	Halimeh Rahmani	Binaloud Institute of Higher Education	Assistant Professor
3	Marzieh Tohidinejad	-	Researcher	11	Bita Mashayekhi	University of Tehran	Associate Professor
4	Hossin Jabbari	Azad University	Assistant Professor	12	Alireza Momeni	PNU University	Assistant Professor
5	Zohreh Hajiha	Azad University	Assistant Professor	13	Mohammad Nazaripour	Kordestan University	Assistant Professor
6	Rezvan Hejazi	Alzahra University	Professor	14	Hesam Vaghfi	PNU University	Assistant
7	Nahaleh Hayati	-	Researcher	15	Mahdi Yaghoubi	-	Researcher
8	Farshid Khirollahi	Razi University Kermansha	Assistant Professor				

- Responsibility, accountability, punctuality, interest, ethics adherence and respect to others' right.
- Not to rewrite or correct the article according to his/her personal interest.
- Be sure of accurate citations. Also reminding the cases which haven't been cited in the related published researches.
- Avoid of express the information and details of articles.
- Reviewers should not benefit new data or contents in favor of/against personal researches; even for criticism or discrediting the author(s). The reviewer is not permitted to reveal more details after a reviewed article being published.
- Reviewer is prohibited to deliver an article to another one for reviewing except with permission of editor-in-chief. Reviewer and co-reviewer's identification should be noted in each article's documents.
- Reviewer shouldn't contact with the author(s). Any contact with the authors should be made through the editorial office.
- Trying to report "research and publication misconduct" and submitting the related documents to editor-in-chief.

5. Editorial Board Responsibilities

- Journal maintenance and quality improvement are the main aims of editorial board.
- Editorial board should introduce the journal to universities and international communities and publish the articles of other universities and international societies on their priority.
- Editorial board must not have quota and excess of their personal article publishing.
- Editorial board is responsible for selecting the reviewers as well as accepting or rejecting on article after reviewers' comments.
- Editorial board should be well-known experts with several publications. They ought to be responsible, accountable, truth, adhere to professional ethics and contribute to improve journal aims.
- Editorial board is expected to have a database of suitable reviewers for journal and to update the information regularly.
- Editorial board should try to aggregate qualified moral, experienced and well-known reviewers
- Editorial board should welcome deep and reasonable reviews, and prevent superficial and poor reviews, and deal with one-sided and contemptuous reviews.
- Editorial board should record and archive the whole review's documents as scientific documents and to keep confidentially the reviewers' name.
- Editorial board must inform the final result of review to corresponding author immediately.
- Editorial board should keep the article's contents confidentially and do not disclose its information to others.
- Editorial board ought to prevent any conflict of interests due to any personal, commercial, academic and financial relations which may impact on accepting and publishing the presented articles.
- Editor-in-chief should check each type of research and publication misconduct which reviewers report seriously.
- If a research and publication misconduct occurs in an article, editor-in-chief should omit it immediately and inform indexing databases or audiences.
- In the case of being a research and publication misconduct, editorial board is responsible to represent a corrigendum to audiences rapidly.
- Editorial board must benefit of audiences' new ideas in order to improve publication policies, structure and content quality of articles.

References

1. "Standard Ethics", approved by Vice-Presidency for Research & Technology, the Ministry of Science, Research and Technology.
2. Committee on Publication Ethics, COPE Code of Conduct, www.publicationethics.org.

Payame Noor University Research Journals' Publication Ethics

This publication ethics is a commitment which draws up some moral limitations and responsibilities of research journals. The text is adapted according to the "Standard Ethics", approved by the Ministry of Science, Research and Technology, and the publication principles of Committee on Publication Ethics (COPE).

1. Introduction

Authors, Reviewers, editorial boards and editor-in-chiefs ought to know and commit all principles of research ethics and related responsibilities. Article submission, review of reviewers and editor-in-chief's acceptance or rejection, are considered as journals law compliance otherwise the journals have all the rights.

2. Authors Responsibilities

- Authors should present their works in accordance with journal's standards and title.
- Authors should ensure that they have written their original works/researches. Their works/researches should also provide accurate data, underlying other's references.
- Authors are responsible for their works' accuracy.
- Duplicate submission is not accepted. In other words, none of the article's parts, should not carry on reviewing or publishing elsewhere.

Note 1: Publishing an article is not known as acceptance of its contents by journal.

- Overlapping publication, where the author uses his/her previous findings or published date with changes, is rejected.
- Authors are asked to have authors' permission for an accurate citation. When using ones direct speech, a quotation mark (" ") is necessary.
- Corresponding author should ensure that the complete information of all involved authors in the article.
- Corresponding author is responsible for the priorities of co-authors after their approval.

Note 2: Do not write the statement of "Gift Authorship" and do not omit the statement of "Ghost Authorship".

- Paper submission means that all of the authors have satisfied whole financial and local supports and have introduced them.
- Author(s) is/are responsible for any fault or inaccuracy of the article and in this case, journal's authorities should be informed immediately.
- Author(s) is/are asked to provide and reserve raw data one year after publication, in order to be able to respond journal audiences' questions.

3. Research and Publication Misconduct

Author(s) should avoid the research and publication misconduct. If some cases of research and publication misconduct occur within each steps of submission, review, edition or publication, journals have the right to legal action. The cases are listed as below:

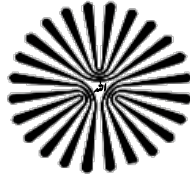
- **Fabrication:** Fabrication is the practice of inventing data or results and reporting them in the research. Both of these misconducts are fraudulent and seriously alter the integrity of research. Therefore, articles must be written based on original data and use of falsified or fabricated data is strongly prohibited.
- **Falsification:** Falsification is the practice of omitting or altering research materials, equipment, data, or processes in such a way that the results of the research are no longer accurately reflected in the research record.
- **Plagiarism:** Plagiarism is the act of taking someone else's writing, conversation, idea, claims or even citations without any acknowledgment or explanation of the work producer or speaker.
- **Wrongful Appropriation:** Wrongful appropriation occurs when author(s) benefits another person's efforts and after a little change and manipulations in the research work, publish it on his/her own definitions.
- **False Attribution:** It represents that a person is the author of a work but she/he was not involved in the research.

4. Reviewers' Responsibility

Reviewers must consider the followings:

- Qualitative, contextual and scientific study in order to improve articles' quality and content.
- To inform editor-in-chief when accepts or reject the review and introduce an alternative.
- Should not accept the articles which consider the benefits of persons, organizations and companies or personal relationships; also the articles which she/he, own, contributed in its writing or analyze.
- The reviewing must be carried out upon scientific documents and any self, professional, religious and racial opinion is prohibited.
- Accurate review and declaration of the article's strengths and weaknesses through a clear, educational and constructive method.

In The Name of God

Payame Noor

Biannual Journal of (Scientific)

Governmental Accounting 16

Vol. 8, No. 2 (Series. 16), Spring & Summer 2022

Proprietor: Payame Noor University

Managing Director: Aziz Gord

Editor-in-Chief: Ali Rahmani

Executive Manager: Elnaz Pakkhesal

Professional Manager: Gharibeh Esmaeli Kia

Editor, Designer & Executive Partner: Ali Rezaei

This quarterly is indexed in the following databases:

- Islamic World Science Citation Database

www.ISC.gov.ir

- Noor Magazine

www.noormags.com

- Database of publications of the country

www.magiran.com

E-mail: ga@pnu.ac.ir

Web: <http://gaa.journals.pnu.ac.ir>

Tel: 02144722757

Address:

Tehran, End of Shahid Hemmat Highway, Shahid Bagheri Complex, After Municipality Region 22, Payame Noor University of Tehran, Tehran Center West, Building No. 1, Third Floor, Room No. 5

ISSN: 2423-4613

E-ISSN: 2645-498X